PDF.tarikhema.org

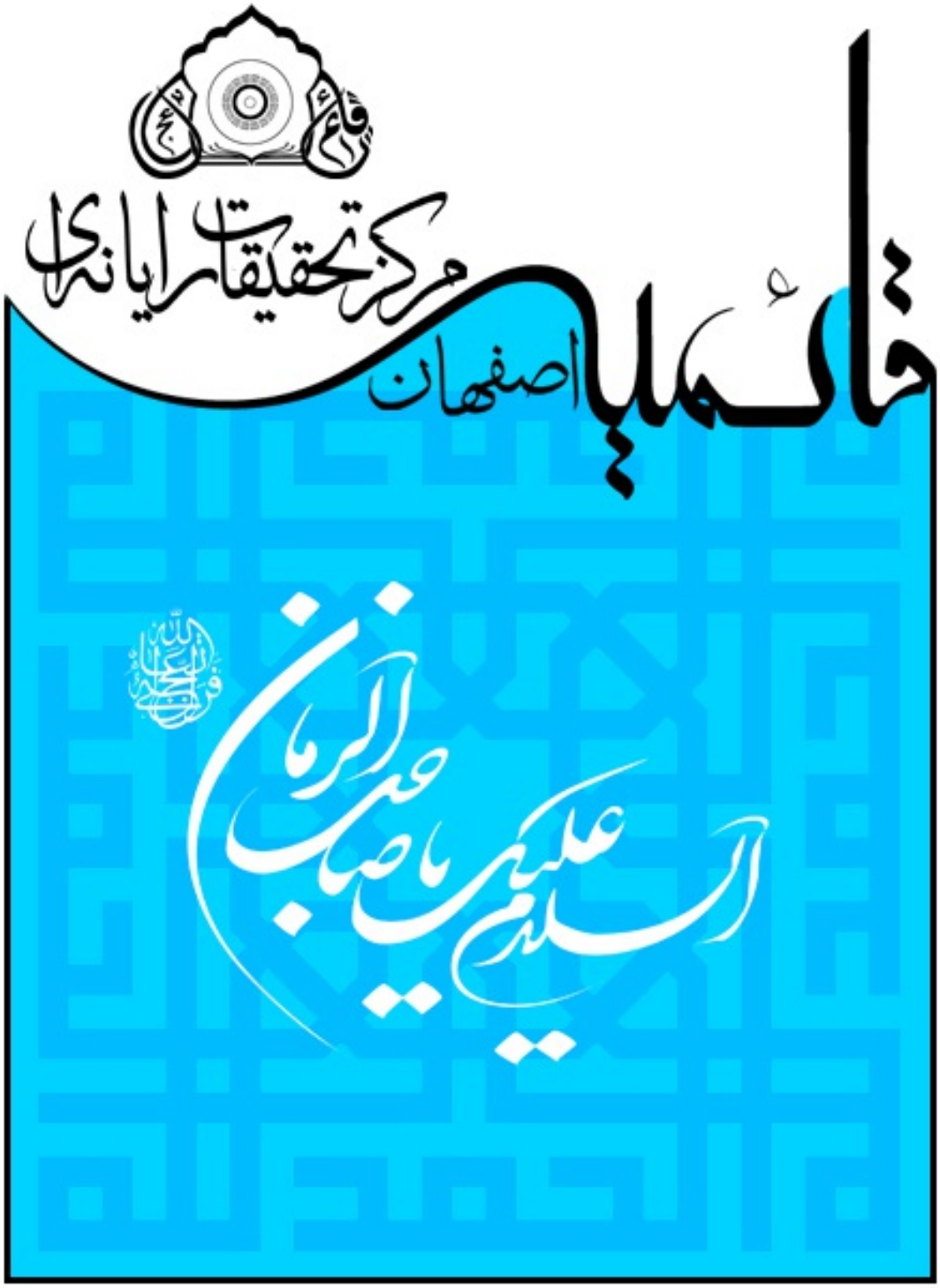

www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران
با
کشورهای جهان

(از ماد تا انقراض سلسلهٔ پهلوی)

تألیف
دکتر عزیزالله بیات

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

tarikhema.org

بسم الله الرحمن الرحیم

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان

نویسنده:

عزیزالله بیات

tarikhema.org

ناشر چاپی:

امیر کبیر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فهرست

فهرست ----- ۵
تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ----- ۳۷
مشخصات کتاب ----- ۳۷
فهرست مطالب ----- ۳۷
یادداشت مؤلف ----- ۳۸
بخش اول سلسله‌های قبل از اسلام ----- ۳۹
اشاره ----- ۳۹
فصل اول مادها (۷۸۰- ۵۵۰ ق م.) ----- ۳۹
اشاره ----- ۳۹
دیاآکو (دیوکس) (۷۰۸- ۷۰۱ ق م.) ----- ۴۰
فروریتش (۶۵۵- ۶۳۳ ق م.) ----- ۴۰
هوخ شتر (۶۳۳- ۵۸۴- ق م.) ----- ۴۰
آستیاژ (۵۸۵- ۵۵۰ ق م.) ----- ۴۰
نام و مدت سلطنت پادشاهان ماد ----- ۴۰
فصل دوم سلسله هخامنشی (۵۵۹- ۳۳۰ ق م.) ----- ۴۱
اشاره ----- ۴۱
کوروش بزرگ (۵۵۹- ۵۲۹ ق م.) ----- ۴۱
کمبوجیه (۵۲۹- ۵۲۲ ق م.) ----- ۴۲
داریوش اول (۵۲۱- ۴۸۶ ق م.) ----- ۴۳
خشایارشای اول (۴۸۶- ۴۶۵ ق م.) ----- ۴۳
اردشیر اول (۴۶۴- ۴۲۴ ق م.) ----- ۴۴
خشایارشای دوم (۴۲۴ ق م.) ----- ۴۴
داریوش دوم (۴۲۴- ۴۰۴ ق م.) ----- ۴۵

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اردشیر دوم (۴۴۰- ۳۶۰ ق م.) ----- ۴۵
اردشیر سوم (۳۵۹- ۳۳۸ ق م.) ----- ۴۵
ارشک (۳۳۸- ۳۳۶ ق م.) ----- ۴۶
داریوش سوم (۳۳۶- ۳۳۰ ق م.) ----- ۴۶
نام و مدت سلطنت پادشاهان هخامنشی ----- ۴۷
فصل سوم اسکندر و سلوکیدها (۳۳۰- ۳۲۳ ق م.) ----- ۴۷
آن تیوخوس اول (۲۸۱- ۲۶۳ ق م.) ----- ۴۸
آن تیوخوس دوم (۲۶۱- ۲۴۶ ق م.) ----- ۴۸
سلوکوس دوم (کالی نیکوس) (۲۴۶- ۲۲۶ ق م.) ----- ۴۹
سلوکوس سوم (سوتر) (۲۲۶- ۲۲۳ ق م.) ----- ۴۹
آن تیوخوس سوم (کبیر) (۲۲۳- ۱۸۷ ق م.) ----- ۴۹
پادشاهان دیگر سلسله سلوکی ----- ۵۰
فصل چهارم سلسله اشکانیان (۲۵۰ ق م. تا ۲۲۶ م.) ----- ۵۱
اشاره ----- ۵۲
اشک اول (۲۵۶- ۲۵۳ ق م.) ----- ۵۲
اشک دوم تیرداد اول (۲۵۳- ۲۱۴ ق م.) ----- ۵۲
اشک سوم، اردوان اول (۲۱۴- ۱۹۶ ق م.) ----- ۵۳
اشک چهارم، فری یاپیت (۱۹۶- ۱۸۱ ق م.) ----- ۵۳
اشک پنجم، فرهاد اول (۱۷۳- ۱۸۱ ق م.) ----- ۵۳
اشک ششم، مهرداد اول (۱۷۳- ۱۳۶ ق م.) ----- ۵۴
اشک هفتم، فرهاد دوم (۱۳۶- ۱۲۸ ق م.) ----- ۵۴
اشک هشتم، اردوان دوم (۱۲۹- ۱۲۴ ق م.) ----- ۵۵
اشک نهم، مهرداد دوم (کبیر) (۱۲۴- ۸۷ ق م.) ----- ۵۵
اشک دهم، ساناتروک (۸۷- ۶۹ ق م.) ----- ۵۶

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشک یازدهم، فرهاد سوم (۶۹- ۶۰ ق م.) ---- ۵۶
اشک دوازدهم، مهرداد سوم (۶۰- ۵۶ ق م.) ---- ۵۶
اشک سیزدهم، ارد اول (۵۵- ۳۷ ق م.) ---- ۵۷
اشک چهاردهم، فرهاد چهارم (۳۷ ق م. تا ۱ م.) ---- ۵۷
اشک پانزدهم، فرهاد پنجم (۱- ۲ م.) ---- ۵۸
اشک شانزدهم، ارد دوم (۲- ۶ م.) ---- ۵۸
اشک هفدهم، وانان (۷ م.) ---- ۵۸
اشک هجدهم، اردوان سوم (۱۶- ۵۱ م.) ---- ۵۸
اشک بیست و دوم، بلاش اول (۵۱- ۷۷ م.) ---- ۵۹
اشک بیست و سوم، خسرو (۱۰۷- ۱۳۳ م.) ---- ۵۹
اشکهای بیست و چهارم و بیست و پنجم، بلاش دوم و سوم (۱۳۳- ۱۹۱ م.) ---- ۶۰
اشک بیست و ششم، بلاش چهارم (۱۹۸- ۲۰۷ م.) ---- ۶۱
اشک بیست و هفتم و بیست و هشتم، بلاش پنجم و اردوان پنجم (۲۰۷- ۲۴۴ م.) ---- ۶۱
نام و مدت سلطنت پادشاهان اشکانی ---- ۶۲
فصل پنجم سلسله ساسانی (۲۲۶- ۶۵۲ م.) ---- ۶۳
اشاره ---- ۶۳
اردشیر اول (۲۲۴- ۲۴۱ م.) ---- ۶۴
شاهپور اول (۲۴۱- ۲۷۲ م.) ---- ۶۴
هرمز اول (۲۷۲- ۲۷۳ م.) ---- ۶۵
بهرام اول (۲۷۳- ۲۷۶ م.) ---- ۶۵
بهرام دوم (۲۷۶- ۲۹۳ م.) ---- ۶۵
بهرام سوم (۲۹۳ م.) ---- ۶۶
نرسی (۲۹۳- ۳۰۲ م.) ---- ۶۶
هرمز دوم (۳۰۲- ۳۱۰ م.) ---- ۶۶

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آذرنرسی (۳۱۰ م.) ----- ۶۷
شاهپور دوم (۳۱۰- ۳۷۹ م.) ----- ۶۷
اردشیر دوم (۳۷۹- ۳۸۳ م.) ----- ۶۸
شاهپور سوم (۳۸۳- ۳۸۸ م) ----- ۶۸
بهرام چهارم (۳۸۸- ۳۹۹ م.) ----- ۶۸
یزدگرد اول (۳۹۹- ۴۲۰ م.) ----- ۶۹
بهرام پنجم (۴۲۰- ۴۳۸ م.) ----- ۶۹
یزدگرد دوم (۴۳۸- ۴۵۷ م.) ----- ۷۰
هرمز سوم (۴۵۷- ۴۵۹ م.) ----- ۷۱
فیروز (۴۵۹- ۴۸۴ م.) ----- ۷۱
بلاش (۴۸۴- ۴۸۷ م.) ----- ۷۲
قباد اول (۴۸۷- ۴۹۸ م.) و (۵۰۲- ۵۳۱ م.) ----- ۷۲
انوشیروان (۵۳۱- ۵۷۹ م.) ----- ۷۲
هرمز چهارم (۵۷۹- ۵۹۰ م.) ----- ۷۳
خسرو پرویز (۵۹۰- ۶۲۸ م.) ----- ۷۴
قباد دوم (۶۲۸- ۶۲۹ م.) ----- ۷۵
اردشیر سوم و جانشینان او (۶۲۹- ۶۵۲ م.) ----- ۷۵
نام و مدت سلطنت پادشاهان ساسانی ----- ۷۶
شاهانی که از سلسله ساسانی نبودند ----- ۷۷
بخش دوم ایران بعد از اسلام ----- ۷۸
اشاره ----- ۷۸
فصل اول ظهور اسلام ----- ۷۸
اشاره ----- ۷۸
غزوه بدر ----- ۸۰

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

غزوه احد ---------- ۸۰
غزوه خندق ---------- ۸۰
فتح مکه ---------- ۸۰
غزوه تبوک ---------- ۸۰
وفات پیغمبر (ص) ---------- ۸۱
فصل دوم خلفای راشدین (۱۱- ۴۱ ه. ق.) (۶۳۲- ۶۶۱ م.) ---------- ۸۱
۱- خلافت ابو بکر (۱۱- ۱۳ ه. ق.) (۶۳۲- ۶۳۴ م.) ---------- ۸۱
خلافت عمر ابن خطاب (۱۳- ۲۳ ه. ق.) (۶۳۴- ۶۴۳ م.) ---------- ۸۱
خلافت عثمان (۲۳- ۳۵ ه. ق.) (۶۴۳- ۶۵۵ م.) ---------- ۸۲
خلافت علی ابن ابیطالب (ع) (۳۵- ۴۰ ه. ق.) (۶۴۰- ۶۵۵ م.) ---------- ۸۳
خلافت امام حسن (ع) (۴۱ ه. ق.) (۶۶۱ م.) ---------- ۸۳
فصل سوم خلفای اموی (۴۱- ۱۳۲ ه. ق.) (۶۶۱- ۷۴۹ م.) ---------- ۸۴
خلافت یزید (۶۰- ۶۴ ه. ق.) (۶۷۹- ۶۸۳ م.) ---------- ۸۴
عبد الملک مروان (۶۵- ۸۶ ه. ق.) (۶۸۴- ۷۰۵ م.) ---------- ۸۴
ولید ابن عبد الملک (۸۶- ۹۶ ه. ق.) (۷۰۵- ۷۱۴ م.) ---------- ۸۵
عمر ابن عبد العزیز (۹۹- ۱۰۱ ه. ق.) (۷۱۷- ۷۱۹ م.) ---------- ۸۵
هشام ابن عبد الملک (۱۰۵- ۱۲۵ ه. ق.) (۷۲۳- ۷۴۲ م.) ---------- ۸۵
مروان ابن محمد (۱۲۷- ۱۳۲ ه. ق.) (۷۴۴- ۷۴۹ م.) ---------- ۸۵
نام و مدت خلافت خلفای اموی ---------- ۸۵
فصل چهارم خلفای عباسی (۱۳۲- ۶۵۶ ه. ق.) (۷۴۹- ۱۲۵۸ م.) ---------- ۸۶
اشاره ---------- ۸۶
خلافت عبد اللّه سفاح (۱۳۲- ۱۳۶ ه. ق.) (۷۴۹- ۷۵۳ م.) ---------- ۸۶
خلافت ابو جعفر منصور (۱۳۶- ۱۵۸ ه. ق.) (۷۵۳- ۷۷۴ م.) ---------- ۸۶
خلافت مهدی (۱۵۸- ۱۶۹ ه. ق.) (۷۷۴- ۷۸۵ م.) ---------- ۸۷

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

خلافت هادی (۱۶۹- ۱۷۰ ه. ق.) (۷۸۵- ۷۸۶ م.) ----- ۸۷
خلافت هارون الرشید (۱۷۳- ۱۹۳ ه. ق.) (۷۸۶- ۸۰۸ م.) ----- ۸۷
خلافت امین (۱۹۳- ۱۹۸ ه. ق.) (۸۰۸- ۸۱۳ م.) ----- ۸۸
خلافت مأمون (۱۹۸- ۲۱۸ ه. ق.) (۸۱۳- ۸۳۳ م.) ----- ۸۸
اشاره ----- ۸۸
آسیا ----- ۸۹
افریقا ----- ۸۹
اروپا ----- ۹۰
خلافت معتصم (۲۱۸- ۲۲۷ ه. ق.) (۸۳۳- ۸۴۱ م.) ----- ۹۰
اشاره ----- ۹۰
آسیا ----- ۹۱
افریقا ----- ۹۱
اروپا ----- ۹۱
خلافت واثق (۲۲۷- ۲۳۲ ه. ق.) (۸۴۱- ۸۴۶ م.) ----- ۹۱
اشاره ----- ۹۱
آسیا ----- ۹۲
اروپا ----- ۹۲
متوکل (۲۳۲- ۲۴۷ ه. ق.) (۸۴۶- ۸۶۱ م.) ----- ۹۲
اشاره ----- ۹۲
آسیا ----- ۹۳
افریقا ----- ۹۳
اروپا ----- ۹۳
خلافت منتصر (۲۴۷- ۲۴۸ ه. ق.) (۸۶۱- ۸۶۲ م.) ----- ۹۴
اشاره ----- ۹۴

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آسیا ----- ۹۴
اروپا ----- ۹۴
خلافت مستعین (۲۴۸- ۲۵۳ ه. ق.) (۸۶۲- ۸۶۷ م.) ----- ۹۴
اشاره ----- ۹۴
آسیا ----- ۹۵
افریقا ----- ۹۵
اروپا ----- ۹۵
خلافت معتز (۲۵۲- ۲۵۵ ه. ق.) (۸۶۶- ۸۶۸ م.) ----- ۹۶
اشاره ----- ۹۶
آسیا ----- ۹۶
افریقا ----- ۹۶
اروپا ----- ۹۷
خلافت مهتدی (۲۵۵- ۲۵۶ ه. ق.) (۸۶۸- ۸۶۹ م.) ----- ۹۷
اشاره ----- ۹۷
آسیا ----- ۹۷
اروپا ----- ۹۷
خلافت معتمد (۲۵۶- ۲۷۹ ه. ق.) (۸۶۹- ۸۹۲ م.) ----- ۹۸
اشاره ----- ۹۸
آسیا ----- ۹۸
افریقا ----- ۹۸
اروپا ----- ۹۹
خلافت معتضد (۲۷۹- ۲۸۹ ه. ق.) (۸۹۲- ۹۰۱ م.) ----- ۱۰۰
اشاره ----- ۱۰۰
آسیا ----- ۱۰۱

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

افریقا ----- ۱۰۱
اروپا ----- ۱۰۱
خلافت مکتفی (۲۸۹- ۲۹۵ ه. ق.) (۹۰۱- ۹۰۷ م.) ----- ۱۰۲
اشاره ----- ۱۰۲
آسیا ----- ۱۰۲
افریقا ----- ۱۰۳
اروپا ----- ۱۰۳
خلافت مقتدر (۲۹۵- ۳۲۰ ه. ق.) (۹۰۷- ۹۳۲ م.) ----- ۱۰۴
اشاره ----- ۱۰۴
آسیا ----- ۱۰۴
افریقا ----- ۱۰۵
اروپا ----- ۱۰۵
خلافت قاهر (۳۲۰- ۳۲۲ ه. ق.) (۹۳۲- ۹۳۳ م.) ----- ۱۰۶
اشاره ----- ۱۰۶
آسیا ----- ۱۰۶
اروپا ----- ۱۰۶
خلافت راضی (۳۲۲- ۳۲۹ ه. ق.) (۹۳۳- ۹۴۰ م.) ----- ۱۰۷
اشاره ----- ۱۰۷
آسیا ----- ۱۰۷
افریقا ----- ۱۰۷
اروپا ----- ۱۰۸
خلافت متقی (۳۲۹- ۳۳۳ ه. ق.) (۹۴۰- ۹۴۴ م.) ----- ۱۰۸
اشاره ----- ۱۰۸
آسیا ----- ۱۰۹

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

افریقا ----- ۱۰۹
اروپا ----- ۱۰۹
خلافت مستکفی (۳۳۳- ۳۳۴ ه. ق.) (۹۴۴- ۹۴۵ م.) ----- ۱۱۰
اشاره ----- ۱۱۰
آسیا ----- ۱۱۰
افریقا ----- ۱۱۰
اروپا ----- ۱۱۰
خلافت مطیع (۳۳۴- ۳۶۳ ه. ق.) (۹۴۵- ۹۷۳ م.) ----- ۱۱۱
اشاره ----- ۱۱۱
آسیا ----- ۱۱۱
افریقا ----- ۱۱۱
اروپا ----- ۱۱۲
خلافت طائع (۳۶۳- ۳۸۱ ه. ق.) (۹۷۴- ۹۹۱ م.) ----- ۱۱۴
اشاره ----- ۱۱۴
آسیا ----- ۱۱۴
افریقا ----- ۱۱۵
اروپا ----- ۱۱۵
خلافت قادر (۳۸۱- ۴۲۲ ه. ق.) (۹۹۱- ۱۰۳۱ م.) ----- ۱۱۶
اشاره ----- ۱۱۶
آسیا ----- ۱۱۷
افریقا ----- ۱۱۸
اروپا ----- ۱۱۹
خلافت قائم (۴۲۲- ۴۶۷ ه. ق.) (۱۰۳۱- ۱۰۷۴ م.) ----- ۱۲۰
اشاره ----- ۱۲۰

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آسیا ----- ۱۲۱
افریقا ----- ۱۲۲
اروپا ----- ۱۲۳
خلافت مقتدی (۴۶۷- ۴۸۷ ه. ق.) (۱۰۷۴- ۱۰۹۴ م.) ----- ۱۲۶
اشاره ----- ۱۲۶
آسیا ----- ۱۲۶
افریقا ----- ۱۲۷
اروپا ----- ۱۲۷
خلافت مستظهر (۴۸۷- ۵۱۲ ه. ق.) (۱۰۹۴- ۱۱۱۸ م.) ----- ۱۲۹
اشاره ----- ۱۲۹
آسیا ----- ۱۲۹
افریقا ----- ۱۳۰
اروپا ----- ۱۳۱
خلافت مسترشد (۵۱۲- ۵۲۹ ه. ق.) (۱۱۱۸- ۱۱۳۴ م.) ----- ۱۳۳
اشاره ----- ۱۳۳
آسیا ----- ۱۳۴
افریقا ----- ۱۳۵
اروپا ----- ۱۳۵
خلافت راشد (۵۲۹- ۵۳۰ ه. ق.) (۱۱۳۴- ۱۱۳۵ م.) ----- ۱۳۶
اشاره ----- ۱۳۶
آسیا ----- ۱۳۶
اروپا ----- ۱۳۷
خلافت مقتفی (۵۳۰- ۵۵۵ ه. ق.) (۱۱۳۵- ۱۱۶۰ م.) ----- ۱۳۷
اشاره ----- ۱۳۷

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آسیا ---------- ۱۳۸
افریقا ---------- ۱۳۸
اروپا ---------- ۱۳۹
خلافت مستنجد (۵۵۵- ۵۶۶ ه. ق.) (۱۱۶۰- ۱۱۷۰ م.) ---------- ۱۴۲
اشاره ---------- ۱۴۲
آسیا ---------- ۱۴۲
افریقا ---------- ۱۴۳
اروپا ---------- ۱۴۳
خلافت مستضی (۵۶۶- ۵۷۵ ه. ق.) (۱۱۷۰- ۱۱۷۹ م.) ---------- ۱۴۴
اشاره ---------- ۱۴۴
آسیا ---------- ۱۴۴
افریقا ---------- ۱۴۵
اروپا ---------- ۱۴۵
خلافت ناصر (۵۷۵- ۶۲۲ ه. ق.) (۱۱۷۹- ۱۲۲۵ م.) ---------- ۱۴۶
اشاره ---------- ۱۴۶
آسیا ---------- ۱۴۶
افریقا ---------- ۱۴۷
اروپا ---------- ۱۴۹
خلافت ظاهر (۶۲۲- ۶۲۳ ه. ق.) (۱۲۲۵- ۱۲۲۶ م.) ---------- ۱۵۳
خلافت مستنصر (۶۲۳- ۶۴۰ ه. ق.) (۱۲۲۴- ۱۲۴۲ م.) ---------- ۱۵۳
اشاره ---------- ۱۵۳
آسیا ---------- ۱۵۴
افریقا ---------- ۱۵۵
اروپا ---------- ۱۵۵

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

خلافت مستعصم (۶۴۰- ۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۴۲- ۱۲۵۸ م.) ----- ۱۵۷
اشاره ----- ۱۵۷
آسیا ----- ۱۵۸
افریقا ----- ۱۵۸
اروپا ----- ۱۵۹
بخش سوم از طاهریان تا حمله مغول ----- ۱۶۱
اشاره ----- ۱۶۱
مقدمه ----- ۱۶۱
قیام ایرانیان برای تجدید استقلال مملکت ----- ۱۶۱
فصل اول طاهریان (۲۰۶- ۲۵۹ ه. ق.) (۸۲۱- ۸۷۲ م.) ----- ۱۶۲
طاهر ابن حسین (۲۰۶- ۲۰۷ ه. ق.) (۸۲۱- ۸۲۲ م.) ----- ۱۶۲
طلحهٔ ابن طاهر (۲۰۷- ۲۱۳ ه. ق.) (۸۲۲- ۸۲۸ م.) ----- ۱۶۲
عبد اللّه ابن طاهر (۲۱۳- ۲۳۰ ه. ق.) (۸۲۸- ۸۴۴ م.) ----- ۱۶۲
طاهر ابن عبد اللّه (۲۳۰- ۲۴۸ ه. ق.) (۸۴۴- ۸۶۲ م.) ----- ۱۶۲
محمد ابن طاهر (۲۴۸- ۲۵۹ ه. ق.) (۸۶۲- ۸۷۲ م.) ----- ۱۶۲
نام و مدت زمامداری امرای طاهری ----- ۱۶۳
فصل دوم علویان «۱» طبرستان (۲۵۰- ۳۱۶ ه. ق.) (۸۶۴- ۹۲۸ م.) ----- ۱۶۳
حسن ابن زید داعی (۲۵۰- ۲۷۰ ه. ق.) (۸۶۴- ۸۸۳ م.) ----- ۱۶۳
محمد ابن زید (۲۷۰- ۲۸۷ ه. ق.) (۸۸۳- ۹۰۰ م.) ----- ۱۶۳
حسن ابن علی (ناصر کبیر) (۳۰۱- ۳۰۴ ه. ق.) (۹۱۳- ۹۱۶ م.) ----- ۱۶۴
حسن ابن قاسم (داعی صغیر) (۳۰۹- ۳۱۶ ه. ق.) (۹۲۱- ۹۲۸ م.) ----- ۱۶۴
فهرست سادات علویان طبرستان و مدت امارت هریک ----- ۱۶۴
فصل سوم صفاریان (۲۴۷- ۳۹۳ ه. ق.) (۸۶۱- ۱۰۰۲ م.) ----- ۱۶۵
اشاره ----- ۱۶۵

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

عمرو لیث (۲۶۵- ۲۸۷ ه. ق.) (۸۷۸- ۹۰۰ م.) ----- ۱۶۵

ابو الحسن طاهر ابن محمد ابن عمرو ابن لیث (۲۸۷- ۲۹۶ ه. ق.) (۹۰۰- ۹۰۸ م.) ----- ۱۶۶

ابو علی محمد ابن لیث (محرم ۲۹۸ تا ذی الحجه ۲۹۸ ه. ق.) ----- ۱۶۶

نام و مدت زمامداری امرای صفاری ----- ۱۶۷

فصل چهارم سامانیان (۲۷۹- ۳۸۹ ه. ق.) (۸۹۲- ۹۹۸ م.) ----- ۱۶۸

اشاره ----- ۱۶۸

اسماعیل ابن احمد (۲۷۹- ۲۹۵ ه. ق.) (۸۹۲- ۹۰۷ م.) ----- ۱۶۸

ابو نصر احمد ابن اسماعیل (۲۹۵- ۳۰۱ ه. ق.) (۹۰۷- ۹۱۳ م.) ----- ۱۶۸

نصر ابن احمد (۳۰۱- ۳۳۱ ه. ق.) (۹۱۳- ۹۴۲ م.) ----- ۱۶۸

نوح ابن نصر (۳۳۱- ۳۴۳ ه. ق.) (۹۴۲- ۹۵۴ م.) ----- ۱۶۹

ابو الفوارس عبد الملک ابن نوح (۳۴۳- ۳۵۰ ه. ق.) (۹۵۴- ۹۶۱ م.) ----- ۱۶۹

ابو صالح منصور ابن نوح (۳۵۰- ۳۶۶ ه. ق.) (۹۶۱- ۹۷۶ م.) ----- ۱۶۹

ابو القاسم نوح ابن منصور (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) (۹۷۶- ۹۹۷ م.) ----- ۱۷۰

ابو الحارث منصور ابن نوح (۳۸۷- ۳۸۹ ه. ق.) (۹۹۷- ۹۹۸ م.) ----- ۱۷۱

ابو الفوارس عبد الملک ابن نوح (۳۸۹ ه. ق.) ----- ۱۷۱

نام و مدت زمامداری امرای سامانی ----- ۱۷۱

فصل پنجم دیالمه آل زیار (۳۱۶- ۴۳۳ ه. ق.) (۹۱۸- ۱۰۴۱ م.) ----- ۱۷۲

آل زیار منصوب به یک خانواده گیلانی‌اند که قرابت زیادی با دیالمه آل بویه داشتند. در تمام مدتی که ناصر کبیر بر اثر استیلای سامانیان بر طبر

مرداویج زیاری (۳۱۶- ۳۲۳ ه. ق.) (۹۱۸- ۹۳۴ م.) ----- ۱۷۲

وشمگیر ابن زیار (۳۲۳- ۳۵۷ ه. ق.) (۹۳۴- ۹۶۷ م.) ----- ۱۷۲

بهستون ابن وشمگیر (۳۵۷- ۳۶۶ ه. ق.) (۹۶۷- ۹۷۶ م.) ----- ۱۷۲

شمس المعالی قابوس ابن وشمگیر (۳۶۶- ۴۰۳ ه. ق.) (۹۷۶- ۱۰۱۲ م.) ----- ۱۷۳

فلک المعالی منوچهر (۴۰۳- ۴۲۳ ه. ق.) (۱۰۱۲- ۱۰۳۱ م.) ----- ۱۷۳

انوشیروان فلک المعالی (۴۲۳- ۴۳۵ ه. ق.) (۱۰۳۱- ۱۰۴۳ م.) ----- ۱۷۳

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نام و مدت زمامداری امرای زیاری ----- ۱۷۴
فصل ششم دیالمه آل بویه (۳۲۰- ۴۴۷ ه. ق.) (۹۳۲- ۱۰۵۵ م.) ----- ۱۷۴
اشاره ----- ۱۷۴
الف- دیالمه فارس (۳۳۸- ۴۴۷ ه. ق.) (۹۴۹- ۱۰۵۵ م.) ----- ۱۷۵
اشاره ----- ۱۷۵
شرف الدوله (۳۷۳- ۳۷۹ ه. ق.) (۹۸۳- ۹۸۹ م.) ----- ۱۷۵
بهاء الدوله (۳۷۹- ۴۰۳ ه. ق.) (۹۸۹- ۱۰۱۲ م.) ----- ۱۷۵
سلطان الدوله (۴۰۳- ۴۱۵ ه. ق.) (۱۰۱۲- ۱۰۲۴ م.) ----- ۱۷۶
ابو کالیجار مرزبان (۴۱۵- ۴۴۰ ه. ق.) (۱۰۲۴- ۱۰۴۸ م.) ----- ۱۷۶
ملک رحیم (۴۴۰- ۴۴۷ ه. ق.) (۱۰۴۸- ۱۰۵۵ م.) ----- ۱۷۶
نام و مدت زمامداری امرای دیالمه فارس ----- ۱۷۶
ب- دیالمه عراق و خوزستان ----- ۱۷۷
ج- دیالمه ری و همدان و اصفهان ----- ۱۷۷
اشاره ----- ۱۷۷
نام و مدت زمامداری ----- ۱۷۷
موید الدوله (۳۷۳- ۴۶۶ ه. ق.) (۹۸۳- ۱۰۷۳ م.) ----- ۱۷۸
فخر الدوله (۳۶۶- ۳۷۸ ه. ق.) (۹۷۶- ۹۸۸ م.) ----- ۱۷۸
مجد الدوله (۳۸۷- ۴۲۰ ه. ق.) (۵۹۷- ۱۰۲۹ م.) ----- ۱۷۸
شمس الدوله (۳۸۷- ۴۱۲ ه. ق.) (۹۹۷- ۱۰۲۱ م.) ----- ۱۷۸
سماء الدوله (۴۱۲- ۴۱۴ ه. ق.) (۱۰۲۱- ۱۰۲۳ م.) ----- ۱۷۹
فصل هفتم غزنویان (۳۵۱- ۵۸۲ ه. ق.) (۹۶۲- ۱۱۸۶ م.) ----- ۱۷۹
اشاره ----- ۱۷۹
ابو القاسم محمود ابن سبکتکین (۳۸۷- ۴۲۱ ه. ق.) (۹۰۷- ۱۰۳۰ م.) ----- ۱۷۹
سلطان محمد ابن محمود (از ربیع الاخر تا شوال ۴۲۱ ه. ق.) ----- ۱۸۰

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سلطان مسعود ابن محمود (۴۲۱- ۴۳۲ ه. ق.) (۱۰۳۰- ۱۰۴۰ م.) ---------- ۱۸۰
سلطان مودود ابن مسعود (۴۳۲- ۴۴۲ ه. ق.) (۱۰۴۰- ۱۰۴۹ م.) ---------- ۱۸۰
علی ابن مسعود و مسعود ابن مودود (رجب تا رمضان ۴۴۱ ه. ق.) (۱۰۴۹ م.) ---------- ۱۸۱
عبد الرشید محمود ابن سبکتکین (۴۴۱- ۴۴۴ ه. ق.) (۱۰۲۸- ۱۰۲۵ م.) ---------- ۱۸۱
فرخزاد ابن مسعود ابن محمود (۴۴۴- ۴۵۱ ه. ق.) (۱۰۲۵- ۱۰۳۲ م.) ---------- ۱۸۱
ظهیر الدین ابن مسعود ابن محمود (۴۵۱- ۴۹۲ ه. ق.) (۱۰۵۹- ۱۰۹۸ م.) ---------- ۱۸۱
علاء الدوله مسعود ابن ابراهیم (۴۹۲- ۵۰۹ ه. ق.) (۱۰۹۸- ۱۱۱۵ م.) ---------- ۱۸۱
ارسلان شاه ابن مسعود ابن ابراهیم (۵۰۹- ۵۱۱ ه. ق.) (۱۱۱۵- ۱۱۱۷ م.) ---------- ۱۸۱
یمین الدوله بهرام شاه ابن مسعود (۵۱۱- ۵۴۸ ه. ق.) (۱۱۱۷- ۱۱۵۳ م.) ---------- ۱۸۲
تاج الدین خسرو شاه ابن بهرام شاه (۵۴۸- ۵۵۲ یا ۵۵۵ ه. ق.) (۱۱۵۳- ۱۱۵۷ م.) ---------- ۱۸۲
سراج الدوله خسرو ملک ابن خسرو (۵۵۵- ۵۸۳ ه. ق.) (۱۱۶۰- ۱۱۸۷ م.) ---------- ۱۸۲
نام و مدت زمامداری امرای غزنوی ---------- ۱۸۲
الف- غزنویان آلپتکین یا غزنویان قبل از آل ناصر ---------- ۱۸۲
ب- غزنویان آل ناصر یا غزنویان آل سبکتکین ---------- ۱۸۲
فصل هشتم غوریان (۵۴۳- ۶۱۲ ه. ق.) (۱۱۴۸- ۱۲۱۵ م.) ---------- ۱۸۳
اشاره ---------- ۱۸۴
سیف الدین سوری (۵۴۳- ۵۴۴ ه. ق.) (۱۱۴۸- ۱۱۴۹ م.) ---------- ۱۸۴
علاء الدین جهانسوز (۵۴۴- ۵۵۶ ه. ق.) (۱۱۴۹- ۱۱۶۰ م.) ---------- ۱۸۴
سیف الدین محمد ابن علاء الدین حسین (۵۵۶- ۵۵۸ ه. ق.) (۱۱۶۰- ۱۱۶۲ م.) ---------- ۱۸۴
غیاث الدین ابو الفتح محمد ابن سام (۵۵۸- ۵۹۹ ه. ق.) (۱۱۶۲- ۱۲۰۱ م.) ---------- ۱۸۴
معز الدین محمد ابن سام (۵۹۹- ۶۰۲ ه. ق.) (۱۲۰۲- ۱۲۰۵ م.) ---------- ۱۸۵
غیاث الدین محمود ابن غیاث الدین محمود (۶۰۲- ۶۰۷ ه. ق.) (۱۲۰۵- ۱۲۱۰ م.) ---------- ۱۸۵
بهاء الدین سام و علاء الدین آتسز (۶۰۷- ۶۱۰ ه. ق.) (۱۲۱۰- ۱۲۱۳ م.) ---------- ۱۸۶
علاء الدین محمد ابن شجاع الدین علی (۶۱۰- ۶۱۲ ه. ق.) (۱۲۱۳- ۱۲۱۵ م.) ---------- ۱۸۶

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نام و مدت زمامداری امرای غور ---------- ۱۸۶
فصل نهم سلجوقیان (۴۲۹- ۵۹۰ ه. ق.) (۱۰۳۴- ۱۱۹۳ م.) ---------- ۱۸۶
اشاره ---------- ۱۸۷
طغرل ابن میکائیل (۴۲۹- ۴۵۵ ه. ق.) (۱۰۳۷- ۱۰۶۳ م.) ---------- ۱۸۷
آلب‌ارسلان ابن چغری (۴۵۵- ۴۶۵ ه. ق.) (۱۰۶۳- ۱۰۷۲ م.) ---------- ۱۸۷
جلال الدین ملکشاه ابن آلب‌ارسلان (۴۶۵- ۴۸۵ ه. ق.) (۱۰۷۳- ۱۰۹۲ م.) ---------- ۱۸۸
رکن الدین ابو المظفر برکیارق (۴۸۵- ۴۹۸ ه. ق.) (۱۰۹۲- ۱۱۰۴ م.) ---------- ۱۸۸
غیاث الدین ابو شجاع محمد (۴۹۸- ۵۱۱ ه. ق.) (۱۱۰۴- ۱۱۱۷ م.) ---------- ۱۸۸
سنجر ابن ملکشاه (۵۱۱- ۵۵۲ ه. ق.) (۱۱۱۷- ۱۱۶۷ م.) ---------- ۱۸۸
مغیث الدین ابو القاسم محمود ابن محمد (۵۱۱- ۵۲۵ ه. ق.) (۱۱۱۷- ۱۱۳۰ م.) ---------- ۱۸۹
داود ابن محمود (۵۲۵- ۵۲۶ ه. ق.) (۱۱۳۰- ۱۱۳۱ م.) ---------- ۱۸۹
غیاث الدین ابو الفتح مسعود ابن محمود (۵۲۹- ۵۴۷ ه. ق.) (۱۱۳۴- ۱۱۵۲ م.) ---------- ۱۸۹
معز الدین ابو الفتح ملکشاه ابن محمود (رجب ۵۴۷ تا ذی القعده ۵۴۸ ه. ق.) ---------- ۱۹۰
غیاث الدین ابو شجاع محمد ابن محمود ابن محمد (۵۴۷- ۵۵۴ ه. ق.) (۱۱۵۲- ۱۱۵۹ م.) ---------- ۱۹۰
غیاث الدین ابو الفتح سلیمانشاه ابن محمد (۵۵۴- ۵۵۶ ه. ق.) (۱۱۵۹- ۱۱۶۰ م.) ---------- ۱۹۰
رکن الدین ابو المظفر ارسلانشاه ابن طغرل (۵۵۶- ۵۷۱ ه. ق.) (۱۱۶۰- ۱۱۷۵ م.) ---------- ۱۹۰
طغرل ابن ارسلانشاه (۵۷۱- ۵۹۰ ه. ق.) (۱۱۷۵- ۱۱۹۳ م.) ---------- ۱۹۰
نام و مدت سلطنت پادشاهان سلاجقه بزرگ ---------- ۱۹۱
سلاجقه کرمان (۴۳۳- ۵۸۳ ه. ق.) (۱۰۴۱- ۱۱۸۷ م.) ---------- ۱۹۱
نام و مدت زمامداری سلاجقه کرمان ---------- ۱۹۱
سلاجقه عراق (۵۱۱- ۵۹۰ ه. ق.) (۱۱۱۷- ۱۱۹۳ م.) ---------- ۱۹۲
نام و مدت زمامداری سلاجقه عراق ---------- ۱۹۲
فصل دهم اتابکان و خوارزمشاهیان ---------- ۱۹۲
الف- اتابکان ---------- ۱۹۲

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشاره ----- ۱۹۲
اتابکان آذربایجان (۵۴۱- ۶۶۲ ه. ق.) (۱۱۴۶- ۱۲۲۸ م.) ----- ۱۹۲
اشاره ----- ۱۹۲
محمد جهان‌پهلوان (۵۶۸- ۵۸۲ ه. ق.) (۱۱۷۲- ۱۱۸۶ م.) ----- ۱۹۳
مظفر عثمان (۵۸۲- ۵۸۷ ه. ق.) (۱۱۸۶- ۱۱۹۱ م.) ----- ۱۹۳
نصرت الدین ابو محمد جهان‌پهلوان (۵۸۷- ۶۰۷ ه. ق.) (۱۱۹۱- ۱۲۲۰ م.) ----- ۱۹۳
مظفر الدین ازبک (۶۰۷- ۶۲۲ ه. ق.) (۱۲۱۰- ۱۲۲۵ م.) ----- ۱۹۳
اتابک خاموش، قزل ارسلان ازبک (۶۲۲- ۶۲۶ ه. ق.) (۱۲۲۵- ۱۲۲۸ م.) ----- ۱۹۳
نام و مدت زمامداری اتابکان آذربایجان ----- ۱۹۴
ب- خوارزمشاهیان (۴۹۰- ۶۲۸ ه. ق.) (۱۰۹۶- ۱۰۳۰ م.) ----- ۱۹۴
اشاره ----- ۱۹۴
قطب الدین محمد ابن انوشتکین (۴۹۱- ۵۲۱ ه. ق.) (۱۰۹۷- ۱۱۲۷ م.) ----- ۱۹۴
علاء الدوله ابو المظفر آتسز ابن قطب الدین محمد (۵۲۱- ۵۵۱ ه. ق.) (۱۱۲۷- ۱۱۵۶ م.) ----- ۱۹۴
ایل ارسلان (۵۵۱- ۵۶۷ ه. ق.) (۱۱۵۶- ۱۱۷۱ م.) ----- ۱۹۴
سلطان شاه ابن ایل ارسلان (۵۶۷- ۵۶۸ ه. ق.) (۱۱۷۱- ۱۱۷۲ م.) ----- ۱۹۵
علاء الدین محمد ابن علاء الدین تکش (۵۹۶- ۶۱۷ ه. ق.) (۱۱۹۹- ۱۲۲۰ م.) ----- ۱۹۵
جلال الدین خوارزمشاه (۶۱۷- ۶۲۸ ه. ق.) (۱۲۲۰- ۱۲۳۰ م.) ----- ۱۹۵
نام و مدت زمامداری خوارزمشاهیان ----- ۱۹۵
فصل یازدهم معاصران خلفای عباسی در ایران ----- ۱۹۶
اشاره ----- ۱۹۶
۱. مامون (۱۹۸- ۲۱۸ ه. ق.) (۸۱۳- ۸۳۳ م.) ----- ۱۹۶
۲. معتصم (۲۱۸- ۲۲۷ ه. ق.) (۸۳۳- ۸۴۲ م.) ----- ۱۹۶
۳. واثق (۲۲۷- ۲۳۲ ه. ق.) (۸۴۲- ۸۴۷ م.) ----- ۱۹۶
۴. متوکل (۲۳۲- ۲۴۷ ه. ق.) (۸۴۷- ۸۶۱ م.) ----- ۱۹۶

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۵. منتصر (۲۴۷- ۲۴۸ ه. ق.) (۸۶۱- ۸۶۲ م.) ---------- ۱۹۷
۶. مستعین (۲۴۸- ۲۵۲ ه. ق.) (۸۶۲- ۸۶۶ م.) ---------- ۱۹۷
۷. معتز (۲۵۲ ه. ق.) (۸۶۶ م.) ---------- ۱۹۷
۸. مهتدی (۲۵۵- ۲۵۶ ه. ق.) (۸۶۹- ۸۷۰ م.) ---------- ۱۹۷
۹. معتمد (۲۵۶- ۲۷۹ ه. ق.) (۸۷۰- ۸۹۲ م.) ---------- ۱۹۷
۱۰. معتضد (۲۷۹- ۲۸۹ ه. ق.) (۸۹۲- ۹۰۲ م.) ---------- ۱۹۷
۱۱. مکتفی (۲۸۹- ۲۹۵ ه. ق.) (۹۰۲- ۹۰۸ م.) ---------- ۱۹۷
۱۲. مقتدر (۲۹۵- ۳۲۰ ه. ق.) (۹۰۸- ۹۳۲ م.) ---------- ۱۹۷
۱۳. قاهر (۳۲۰- ۳۲۲ ه. ق.) (۹۳۲- ۹۳۴ م.) ---------- ۱۹۷
۱۴. راضی (۳۲۲- ۳۲۹ ه. ق.) (۹۳۴- ۹۴۰ م.) ---------- ۱۹۸
۱۵. متقی (۳۲۹- ۳۳۳ ه. ق.) (۹۴۰- ۹۴۴ م.) ---------- ۱۹۸
۱۶. مستکفی (۳۳۳- ۳۳۴ ه. ق.) (۹۴۴- ۹۴۶ م.) ---------- ۱۹۸
۱۷. مطیع (۳۳۴- ۳۶۳ ه. ق.) (۹۴۶- ۹۷۴ م.) ---------- ۱۹۸
۱۸. طائع (۳۶۳- ۳۸۱ ه. ق.) (۹۷۴- ۹۹۱ م.) ---------- ۱۹۸
۱۹. قادر (۳۸۱- ۴۲۲ ه. ق.) (۹۹۱- ۱۰۳۱ م.) ---------- ۱۹۹
۲۰. قائم (۴۲۲- ۴۶۷ ه. ق.) (۱۰۳۱- ۱۰۷۵ م.) ---------- ۱۹۹
۲۱. مقتدی (۴۶۷- ۴۸۷ ه. ق.) (۱۰۷۵- ۱۰۹۴ م.) ---------- ۱۹۹
۲۲. مستظهر (۴۸۷- ۵۱۲ ه. ق.) (۱۰۹۴- ۱۱۱۸ م.) ---------- ۲۰۰
۲۳. مسترشد (۵۱۲- ۵۲۹ ه. ق.) (۱۱۱۸- ۱۱۳۵ م.) ---------- ۲۰۰
۲۴. راشد (۵۲۹- ۵۳۰ ه. ق.) (۱۱۳۵- ۱۱۳۶ م.) ---------- ۲۰۰
۲۵. مقتفی (۵۳۰- ۵۵۵ ه. ق.) (۱۱۳۶- ۱۱۶۰ م.) ---------- ۲۰۰
۲۶. مستنجد (۵۵۵- ۵۶۶ ه. ق.) (۱۱۶۰- ۱۱۷۰ م.) ---------- ۲۰۱
۲۷. مستضی (۵۶۶- ۵۷۵ ه. ق.) (۱۱۷۰- ۱۱۸۰ م.) ---------- ۲۰۱
۲۸. ناصر (۵۷۵- ۶۲۲ ه. ق.) (۱۱۸۰- ۱۲۲۵ م.) ---------- ۲۰۱

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۲۹. ظاهر (۶۲۲- ۶۲۳ ه. ق.) (۱۲۲۵- ۱۲۲۶ م.) ----- ۲۰۱
۳۰. مستنصر (۶۲۳- ۶۴۰ ه. ق.) (۱۲۲۶- ۱۲۴۲ م.) ----- ۲۰۱
۳۱. مستعصم (۶۴۰- ۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۴۲- ۱۲۵۸ م.) ----- ۲۰۲
بخش چهارم از استیلای مغول تا انقراض سلسله پهلوی ----- ۲۰۲
اشاره ----- ۲۰۲
فصل اول استیلای مغول و ایلخانان ----- ۲۰۲
مغول‌ها ----- ۲۰۲
اشاره ----- ۲۰۲
چنگیز خان ----- ۲۰۲
اوگتای قاآن (۶۲۶- ۶۳۹ ه. ق.) (۱۲۲۸- ۱۲۴۱ م.) ----- ۲۰۳
گیوک خان (۶۳۹- ۶۴۷ ه. ق.) (۱۲۴۱- ۱۲۴۹ م.) ----- ۲۰۳
منگو قاآن (۶۴۸- ۶۵۷ ه. ق.) (۱۲۵۰- ۱۲۵۸ م.) ----- ۲۰۴
لشکرکشی هولاکو خان (۶۵۱- ۶۶۳ ه. ق.) (۱۲۵۳- ۱۲۶۴ م.) ----- ۲۰۴
اشاره ----- ۲۰۴
آسیا ----- ۲۰۴
افریقا ----- ۲۰۵
اروپا ----- ۲۰۵
سلسله ایلخانان ایران (۶۵۱- ۷۵۶ ه. ق.) (۱۲۵۳- ۱۳۵۵ م.) ----- ۲۰۵
اشاره ----- ۲۰۶
اباقا خان (۶۶۳- ۶۸۰ ه. ق.) (۱۲۶۴- ۱۲۸۱ م.) ----- ۲۰۶
اشاره ----- ۲۰۶
آسیا ----- ۲۰۶
افریقا ----- ۲۰۷
اروپا ----- ۲۰۸

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سلطان احمد تگودار (۶۸۱- ۶۸۳ ه. ق.) (۱۲۸۲- ۱۲۸۴ م.) ----- ۲۰۹
اشاره ----- ۲۰۹
آسیا ----- ۲۱۰
اروپا ----- ۲۱۰
ارغون (۶۸۳- ۶۹۰ ه. ق.) (۱۲۸۴- ۱۲۹۱ م.) ----- ۲۱۱
اشاره ----- ۲۱۱
آسیا ----- ۲۱۱
افریقا ----- ۲۱۲
اروپا ----- ۲۱۲
گیخاتو (۶۹۰- ۶۹۴ ه. ق.) (۱۲۹۱- ۱۲۹۴ م.) ----- ۲۱۳
اشاره ----- ۲۱۳
آسیا ----- ۲۱۴
افریقا ----- ۲۱۴
اروپا ----- ۲۱۴
سلطان محمود غازان (۶۹۴- ۷۰۳ ه. ق.) (۱۲۹۴- ۱۳۰۳ م.) ----- ۲۱۵
اشاره ----- ۲۱۵
آسیا ----- ۲۱۶
افریقا ----- ۲۱۶
اروپا ----- ۲۱۷
سلطان محمد خدابنده (۷۰۳- ۷۱۶ ه. ق.) (۱۳۰۳- ۱۳۱۶ م.) ----- ۲۱۸
اشاره ----- ۲۱۸
آسیا ----- ۲۱۸
افریقا ----- ۲۱۹
اروپا ----- ۲۱۹

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سلطان ابو سعید بهادرخان (۷۱۶- ۷۳۶ ه. ق.) (۱۳۱۶- ۱۳۳۵ م.) ----- ۲۲۱
اشاره ----- ۲۲۱
آسیا ----- ۲۲۱
افریقا ----- ۲۲۲
اروپا ----- ۲۲۲
ارپاگاون (از سیزدهم ربیع الاول تا چهارم شوال ۷۳۶ ه. ق.) (۱۳۳۵ م.) ----- ۲۲۴
موسی خان (از چهارم شوال تا چهاردهم ذی الحجه ۷۳۶ ه. ق.) (۱۳۳۵ م.) ----- ۲۲۴
محمد خان (۷۳۶- ۷۳۸ ه. ق.) (۱۳۳۵- ۱۳۳۷ م.) ----- ۲۲۴
اشاره ----- ۲۲۴
آسیا ----- ۲۲۵
اروپا ----- ۲۲۵
طغا تیمور خان (۷۳۷- ۷۵۳ ه. ق.) (۱۳۳۶- ۱۳۵۲ م.) ----- ۲۲۶
پس از استیلای شیخ حسن ایلکانی بر آذربایجان، عده‌ای از امرای ابو سعید یاغی شدند و به خراسان گریختند و در آنجا یکی از نوه‌های چنگ
آسیا ----- ۲۲۶
افریقا ----- ۲۲۷
اروپا ----- ۲۲۷
ساتی بیک (۷۳۹- ۷۴۱ ه. ق.) (۱۳۳۸- ۱۳۴۰ م.) ----- ۲۲۹
شاه جهان تیمور خان (۷۳۹- ۷۴۰ ه. ق.) (۱۳۳۸- ۱۳۳۹ م.) ----- ۲۲۹
سلیمان خان (۷۴۱- ۷۴۵ ه. ق.) (۱۳۴۰- ۱۳۴۴ م.) ----- ۲۲۹
اشاره ----- ۲۲۹
آسیا ----- ۲۳۰
افریقا ----- ۲۳۰
اروپا ----- ۲۳۰
انوشیروان (۷۴۴- ۷۵۶ ه. ق.) (۱۳۴۳- ۱۳۵۵ م.) ----- ۲۳۱

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشاره ----- ۲۳۱
آسیا ----- ۲۳۱
افریقا ----- ۲۳۱
اروپا ----- ۲۳۲
نام و مدت زمامداری ایلخانان ایران ----- ۲۳۲
فصل دوم فترت بین دوره ایلخانی و دوره تیموری ----- ۲۳۳
اشاره ----- ۲۳۳
آل کرت (۶۴۳- ۷۸۳ ه. ق.) (۱۲۴۵- ۱۳۸۱ م.) ----- ۲۳۳
اشاره ----- ۲۳۴
ملک شمس الدین محمد (۶۴۳- ۶۷۷ ه. ق.) (۱۲۴۵- ۱۲۷۸ م.) ----- ۲۳۴
ملک رکن الدین شمس الدین (۶۷۷- ۷۰۵ ه. ق.) (۱۲۷۸- ۱۳۰۵ م.) ----- ۲۳۴
ملک فخر الدین (۷۰۵- ۷۰۶ ه. ق.) (۱۳۰۵- ۱۳۰۶ م.) ----- ۲۳۴
ملک غیاث الدین (۷۰۷- ۷۲۹ ه. ق.) (۱۳۰۷- ۱۳۲۸ م.) ----- ۲۳۴
جانشینان ملک غیاث الدین ----- ۲۳۴
ملک غیاث الدین دوم (۷۷۱- ۷۸۳ ه. ق.) (۱۳۶۹- ۱۳۸۱ م.) ----- ۲۳۴
نام و مدت زمامداری آل کرت ----- ۲۳۵
اتابکان فارس (۵۴۳- ۶۸۶ ه. ق.) (۱۱۴۸- ۱۲۸۷ م.) ----- ۲۳۵
اشاره ----- ۲۳۵
اتابک سنغر (۵۴۳- ۵۵۸ ه. ق.) (۱۱۴۸- ۱۱۶۲ م.) ----- ۲۳۵
اتابک مظفر الدین زنگی ابن مودود (۵۵۸- ۵۷۱ ه. ق.) (۱۱۶۲- ۱۱۷۵ م.) ----- ۲۳۵
تکله (۵۷۱- ۵۹۱ ه. ق.) (۱۱۷۵- ۱۱۹۴ م.) ----- ۲۳۶
طغرل ابن سنغر (۵۹۱- ۵۹۹ ه. ق.) (۱۱۹۴- ۱۲۰۲ م.) ----- ۲۳۶
سعد ابن زنگی (۵۹۹- ۶۲۳ ه. ق.) (۱۲۰۲- ۱۲۲۶ م.) ----- ۲۳۶
ابو بکر ابن سعد (۶۲۳- ۶۵۸ ه. ق.) (۱۲۲۶- ۱۲۵۹ م.) ----- ۲۳۶

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

محمد ابن سعد ابن ابی بکر (۶۵۸- ۶۶۰ ه. ق.) (۱۲۵۹- ۱۲۶۱ م.) ----- ۲۳۶
محمد ابن سلغر (۶۶۰- ۶۶۱ ه. ق.) (۱۲۶۱- ۱۲۶۲ م.) ----- ۲۳۶
سلجوقشاه ابن سلغر (۶۶۱- ۶۶۲ ه. ق.) (۱۲۶۲- ۱۲۶۳ م.) ----- ۲۳۶
ابش خاتون (۶۶۲- ۶۸۴ ه. ق.) (۱۲۶۳- ۱۲۸۵ م.) ----- ۲۳۷
نام و مدت زمامداری اتابکان فارس ----- ۲۳۷
ملوک شبانکاره (۴۴۸- ۷۵۶ ه. ق.) (۱۰۵۶- ۱۳۵۵ م.) ----- ۲۳۷
نام و مدت زمامداری ملوک شبانکاره ----- ۲۳۸
اتابکان یزد (۴۴۳- ۷۱۸ ه. ق.) (۱۰۵۱- ۱۳۱۸ م.) ----- ۲۳۸
اشاره ----- ۲۳۸
نام و مدت زمامداری اتابکان یزد ----- ۲۳۹
قراختائیان کرمان (قتلغ خانیان) (۶۱۹- ۷۰۳ ه. ق.) (۱۲۲۲- ۱۳۰۳ م.) ----- ۲۳۹
اشاره ----- ۲۳۹
قطب الدین و رکن الدین (۶۳۲- ۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۳۴- ۱۲۵۸ م.) ----- ۲۳۹
سلطان حجاج (۶۵۶- ۶۶۶ ه. ق.) (۱۲۵۸- ۱۲۶۷ م.) ----- ۲۴۰
سیور غتمش (۶۸۱- ۶۹۱ ه. ق.) (۱۲۸۲- ۱۲۹۱ م.) ----- ۲۴۰
پادشاه خاتون (۶۹۱- ۶۹۴ ه. ق.) (۱۲۹۱- ۱۲۹۴ م.) ----- ۲۴۰
مظفر الدین محمد (۶۹۴- ۷۰۳ ه. ق.) (۱۲۹۴- ۱۳۰۳ م.) ----- ۲۴۰
قطب الدین شاه جهان (۷۰۲- ۷۰۳ ه. ق.) (۱۳۰۳- ۱۳۰۴ م.) ----- ۲۴۰
نام و مدت زمامداری قراختائیان کرمان ----- ۲۴۰
خاندان اینجو (۷۰۳- ۷۵۸ ه. ق.) (۱۳۰۳- ۱۳۵۶ م.) ----- ۲۴۱
اشاره ----- ۲۴۱
نام و مدت زمامداری امرای خاندان اینجو ----- ۲۴۱
آل مظفر (۷۲۳- ۷۹۵ ه. ق.) (۱۳۲۳- ۱۳۹۲ م.) ----- ۲۴۱
اشاره ----- ۲۴۱

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

امیر مبارز الدین محمد (۷۲۳- ۷۶۰ ه. ق.) (۱۳۲۳- ۱۳۵۸ م.) ----- ۲۴۱
شاه شجاع (۷۶۰- ۷۸۶ ه. ق.) (۱۳۵۸- ۱۳۸۴ م.) ----- ۲۴۲
سلطان زین العابدین (۷۸۶- ۷۸۹ ه. ق.) (۱۳۸۲- ۱۳۸۷ م.) ----- ۲۴۲
شاه یحیی (۷۸۹- ۷۹۵ ه. ق.) (۱۳۸۷- ۱۳۹۲ م.) ----- ۲۴۲
شاه منصور (۷۹۰- ۷۹۵ ه. ق.) (۱۳۸۸- ۱۳۹۲ م.) ----- ۲۴۲
نام و مدت زمامداری پادشاهان آل مظفر ----- ۲۴۳
اتابکان لرستان ----- ۲۴۳
اشاره ----- ۲۴۳
اتابکان لر بزرگ (۵۵۰- ۸۲۷ ه. ق.) (۱۱۵۵- ۱۴۲۳ م.) ----- ۲۴۳
اشاره ----- ۲۴۳
اتابک تکله (۶۴۹- ۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۵۱- ۱۲۵۸ م.) ----- ۲۴۴
یوسف شاه (۶۷۲- ۶۸۸ ه. ق.) (۱۲۷۳- ۱۲۸۹ م.) ----- ۲۴۴
افراسیاب (۶۸۸- ۶۹۵ ه. ق.) (۱۲۸۹- ۱۲۹۵ م.) ----- ۲۴۴
نصرت الدین احمد (۶۹۵- ۷۳۰ ه. ق.) (۱۲۹۵- ۱۳۰۳ م.) ----- ۲۴۴
یوسف شاه دوم (۷۳۰- ۷۴۰ ه. ق.) (۱۳۲۹- ۱۳۳۹ م.) ----- ۲۴۴
نام و مدت زمامداری اتابکان لر بزرگ ----- ۲۴۴
اتابکان لر کوچک (۵۸۰- ۱۰۰۶ ه. ق.) (۱۱۸۴- ۱۶۹۴ م.) ----- ۲۴۵
اشاره ----- ۲۴۵
نام و مدت زمامداری اتابکان لر کوچک ----- ۲۴۵
چوپانیان (۷۳۸- ۷۵۸ ه. ق.) (۱۳۳۷- ۱۳۵۶ م.) ----- ۲۴۷
اشاره ----- ۲۴۷
نام و مدت زمامداری امرای چوپانی ----- ۲۴۷
امرای ایلکانی (آل جلایر) (۷۴۰- ۸۳۸ ه. ق.) (۱۳۳۹- ۱۴۳۲ م.) ----- ۲۴۷
اشاره ----- ۲۴۷

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

معز الدین اویس (۷۵۷- ۷۷۶ ه. ق.) (۱۳۵۶- ۱۳۷۴ م.) ----- ۲۴۷
سلطان حسین (۷۷۶- ۷۸۴ ه. ق.) (۱۳۷۴- ۱۳۸۲ م.) ----- ۲۴۷
سلطان احمد (۷۸۴- ۸۱۳ ه. ق.) (۱۳۷۲- ۱۴۱۰ م.) ----- ۲۴۷
نام و مدت زمامداری امرای ایلکانی ----- ۲۴۸
سربداران (۷۳۶- ۷۸۸ ه. ق.) (۱۳۳۵- ۱۳۸۶ م.) ----- ۲۴۸
اشاره ----- ۲۴۸
نام و مدت زمامداری سربداران ----- ۲۴۹
طغا تیموریان (۷۳۷- ۸۱۲ ه. ق.) (۱۳۳۶- ۱۴۰۹ م.) ----- ۲۴۹
اشاره ----- ۲۴۹
نام و مدت زمامداری امرای طغا تیموری ----- ۲۴۹
فصل سوم سلسله تیموریان (۷۷۱- ۹۱۶ ه. ق.) (۱۳۶۹- ۱۵۱۰ م.) ----- ۲۵۰
مؤسس سلسله: تیمور گورکانی (۷۷۱- ۸۰۷ ه. ق.) (۱۳۶۹- ۱۴۰۴ م.) ----- ۲۵۰
اشاره ----- ۲۵۰
آسیا ----- ۲۵۱
افریقا ----- ۲۵۲
اروپا ----- ۲۵۳
میرزا شاهرخ (۸۰۷- ۸۵۰ ه. ق.) (۱۴۰۴- ۱۴۴۶ م.) ----- ۲۵۵
اشاره ----- ۲۵۵
آسیا ----- ۲۵۶
افریقا ----- ۲۵۷
اروپا ----- ۲۵۸
میرزا الغ بیک (۸۵۰- ۸۵۳ ه. ق.) (۱۴۴۶- ۱۴۴۹ م.) ----- ۲۶۰
اشاره ----- ۲۶۰
آسیا ----- ۲۶۰

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اروپا ----- ۲۶۰
عبد اللطیف (۸۵۳- ۸۵۴ ه. ق.) (۱۴۴۹- ۱۴۵۰ م.) ----- ۲۶۱
میرزا عبد الله (۸۵۴- ۸۵۵ ه. ق.) (۱۴۵۰- ۱۴۵۱ م.) ----- ۲۶۱
ابو سعید (۸۵۵- ۸۷۳ ه. ق.) (۱۴۵۱- ۱۴۶۸ م.) ----- ۲۶۱
اشاره ----- ۲۶۱
آسیا ----- ۲۶۲
افریقا ----- ۲۶۲
اروپا ----- ۲۶۳
احمد میرزای گورکانی (۸۷۳- ۸۹۹ ه. ق.) (۱۴۶۸- ۱۴۹۳ م.) ----- ۲۶۴
اشاره ----- ۲۶۴
آسیا ----- ۲۶۵
افریقا ----- ۲۶۶
اروپا ----- ۲۶۶
فصل چهارم ترکمانان آق‌قویونلو و قراقویونلو ----- ۲۶۸
اشاره ----- ۲۶۸
ترکمانان آق‌قویونلو (۸۷۲- ۹۲۰ ه. ق.) (۱۴۶۷- ۱۵۱۴ م.) ----- ۲۶۸
اشاره ----- ۲۶۸
سلطان خلیل و یعقوب بیک (۸۸۳- ۸۹۶ ه. ق.) (۱۴۷۸- ۱۴۹۰ م.) ----- ۲۶۹
نام و مدت زمامداری امرای آق‌قویونلو ----- ۲۶۹
ترکمانان قراقویونلو (۸۱۰- ۸۷۳ ه. ق.) (۱۴۰۷- ۱۴۶۸ م.) ----- ۲۶۹
اشاره ----- ۲۶۹
اسکندر (۸۲۳- ۸۳۹ ه. ق.) (۱۴۲۰- ۱۴۳۵ م.) ----- ۲۷۰
جهانشاه قرایوسف (۸۳۹- ۸۷۲ ه. ق.) (۱۴۳۵- ۱۴۶۷ م.) ----- ۲۷۰
حسنعلی میرزا (۸۷۲- ۸۷۳ ه. ق.) (۱۴۶۷- ۱۴۶۸ م.) ----- ۲۷۰

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نام و مدت زمامداری امرای قراقویونلو ----- ۲۷۰
فصل پنجم سلسله صفویه (۹۰۵- ۱۱۴۸ ه. ق.) (۱۴۹۹- ۱۷۳۵ م.) ----- ۲۷۰
اشارهٔ ----- ۲۷۰
شاه اسماعیل (۹۰۵- ۹۳۰ ه. ق.) (۱۴۹۹- ۱۵۲۳ م.) ----- ۲۷۱
اشاره ----- ۲۷۱
آسیا ----- ۲۷۱
افریقا ----- ۲۷۲
اروپا ----- ۲۷۳
امریکا ----- ۲۷۶
شاه طهماسب (۹۳۰- ۹۸۴ ه. ق.) (۱۵۲۳- ۱۵۷۶ م.) ----- ۲۷۷
اشاره ----- ۲۷۷
آسیا ----- ۲۷۸
افریقا ----- ۲۷۹
اروپا ----- ۲۸۰
امریکا ----- ۲۸۳
شاه اسماعیل دوم (۹۸۴- ۹۸۵ ه. ق.) (۱۵۷۶- ۱۵۷۷ م.) ----- ۲۸۵
سلطان محمد خدابنده (۹۸۵- ۹۹۶ ه. ق.) (۱۵۷۷- ۱۸۸۷ م.) ----- ۲۸۵
اشاره ----- ۲۸۵
آسیا ----- ۲۸۵
افریقا ----- ۲۸۵
اروپا ----- ۲۸۶
شاه عباس اول (۹۹۶- ۱۰۳۸ ه. ق.) (۱۵۸۷- ۱۶۲۸ م.) ----- ۲۸۷
اشاره ----- ۲۸۷
آسیا ----- ۲۸۸

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

افریقا ----- ۲۸۹
شاه صفی (۱۰۳۸- ۱۰۵۲ ه. ق.) (۱۶۲۸- ۱۶۴۲ م.) ----- ۲۹۳
اشاره ----- ۲۹۳
آسیا ----- ۲۹۴
افریقا ----- ۲۹۴
اروپا ----- ۲۹۴
شاه عباس دوم (۱۰۵۲- ۱۰۷۷ ه. ق.) (۱۶۴۲- ۱۶۶۶ م.) ----- ۲۹۵
اشاره ----- ۲۹۵
آسیا ----- ۲۹۶
افریقا ----- ۲۹۷
اروپا ----- ۲۹۷
شاه سلیمان (۱۰۷۷- ۱۱۰۶ ه. ق.) (۱۶۶۶- ۱۶۹۴ م.) ----- ۲۹۸
اشاره ----- ۲۹۸
آسیا ----- ۲۹۹
افریقا ----- ۲۹۹
اروپا ----- ۲۹۹
شاه سلطان حسین (۱۱۰۶- ۱۱۳۵ ه. ق.) (۱۶۹۴- ۱۷۲۲ م.) ----- ۳۰۲
اشاره ----- ۳۰۲
آسیا ----- ۳۰۲
افریقا ----- ۳۰۳
اروپا ----- ۳۰۴
امریکا ----- ۳۰۷
شاه طهماسب دوم (۱۱۳۵- ۱۱۴۵ ه. ق.) (۱۷۲۲- ۱۷۳۲ م.) ----- ۳۰۷
اشاره ----- ۳۰۷

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آسیا ----- ۳۰۷
افریقا ----- ۳۰۸
اروپا ----- ۳۰۸
امریکا ----- ۳۰۹
نام و مدت سلطنت پادشاهان صفوی «۱» ----- ۳۰۹
فصل ششم سلسله افشاریه (۱۱۴۸- ۱۲۱۸ ه. ق.) (۱۷۳۵- ۱۸۰۳ م.) ----- ۳۱۰
اشاره ----- ۳۱۰
آسیا ----- ۳۱۲
اروپا ----- ۳۱۳
جانشینان نادر (۱۱۶۰- ۱۱۶۳ ه. ق.) (۱۷۴۷- ۱۷۴۹ م.) ----- ۳۱۴
آسیا ----- ۳۱۴
اروپا ----- ۳۱۵
فصل هفتم سلسله زندیه (۱۱۶۳- ۱۲۰۹ ه. ق.) (۱۷۴۹- ۱۷۹۴ م.) ----- ۳۱۵
سلطنت کریم خان (۱۱۶۳- ۱۱۹۳ ه. ق.) (۱۷۴۹- ۱۷۷۹ م.) ----- ۳۱۵
اشاره ----- ۳۱۵
آسیا ----- ۳۱۶
افریقا ----- ۳۱۷
اروپا ----- ۳۱۷
امریکا ----- ۳۱۹
جانشینان کریم خان (۱۱۹۳- ۱۲۰۹ ه. ق.) (۱۷۷۹- ۱۷۳۴ م.) ----- ۳۲۰
نام و مدت سلطنت پادشاهان زند ----- ۳۲۱
اشارهٔ ----- ۳۲۱
آسیا ----- ۳۲۱
افریقا ----- ۳۲۲

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اروپا ----- ۳۲۲
امریکا ----- ۳۲۴
فصل هشتم سلسله قاجاریه (۱۲۰۹- ۱۳۴۳ ه. ق.) (۱۷۹۴- ۱۹۲۴ م.) ----- ۳۲۵
اشاره ----- ۳۲۵
آسیا ----- ۳۲۶
اروپا ----- ۳۲۶
امریکا ----- ۳۲۷
فتحعلیشاه (۱۲۱۲- ۱۲۵۰ ه. ق.) (۱۷۹۷- ۱۸۳۴ م.) ----- ۳۲۷
اشاره ----- ۳۲۷
آسیا ----- ۳۲۹
افریقا ----- ۳۳۱
اروپا ----- ۳۳۲
امریکا ----- ۳۳۸
محمد شاه (۱۲۵۰- ۱۲۶۴ ه. ق.) (۱۸۳۴- ۱۸۴۷ م.) ----- ۳۳۹
اشاره ----- ۳۴۰
آسیا ----- ۳۴۱
افریقا ----- ۳۴۲
اروپا ----- ۳۴۲
امریکا ----- ۳۴۳
ناصر الدین شاه (۱۲۶۴- ۱۳۱۳ ه. ق.) (۱۸۴۷- ۱۸۹۵ م.) ----- ۳۴۴
اشاره ----- ۳۴۴
آسیا ----- ۳۴۶
افریقا ----- ۳۴۸
اشاره ----- ۳۴۸

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اروپا ----- ۳۵۱
امریکا ----- ۳۵۶
مظفر الدین شاه (۱۳۱۳- ۱۳۲۴ ه. ق.) (۱۸۹۵- ۱۹۰۶ م.) ----- ۳۵۹
اشاره ----- ۳۵۹
آسیا ----- ۳۶۱
افریقا ----- ۳۶۲
اروپا ----- ۳۶۲
امریکا ----- ۳۶۳
محمد علی شاه (۱۳۲۴- ۱۳۲۷ ه. ق.) (۱۹۰۶- ۱۹۰۹ م.) ----- ۳۶۴
اشاره ----- ۳۶۴
آسیا ----- ۳۶۵
افریقا ----- ۳۶۵
اروپا ----- ۳۶۶
امریکا ----- ۳۶۷
احمد شاه (۱۳۲۷- ۱۳۴۳ ه. ق.) (۱۹۰۹- ۱۹۲۴ م.) ----- ۳۶۷
اشاره ----- ۳۶۷
آسیا ----- ۳۶۸
افریقا ----- ۳۷۰
اروپا ----- ۳۷۱
امریکا ----- ۳۷۶
فصل نهم سلسله پهلوی (۱۳۴۳- ۱۳۹۹ ه. ق.) (۱۹۲۴- ۱۹۷۹ م.) ----- ۳۷۸
رضا خان (۱۳۴۳- ۱۳۶۱ ه. ق.) (۱۹۲۴- ۱۹۴۲ م.) ----- ۳۷۸
اشاره ----- ۳۷۸
آسیا ----- ۳۸۲

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

افریقا ----- ۳۸۴
اروپا ----- ۳۸۵
امریکا ----- ۳۸۹
محمد رضا شاه (۱۳۲۰- ۱۳۵۷ ه. ش.) (۱۹۴۱- ۱۹۷۹ م.) ----- ۳۸۹
اشاره ----- ۳۸۹
آسیا ----- ۳۹۷
افریقا ----- ۴۰۰
اروپا ----- ۴۰۲
امریکا ----- ۴۰۵
فهرست منابع ----- ۴۰۸
درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان ----- ۴۱۴

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان

مشخصات کتاب

سرشناسه : بیات، عزیزالله

عنوان و نام پدیدآور : تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان (از ماد تا انقراض سلسله پهلوی)/ تالیف عزیزالله بیات

مشخصات نشر : تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۱.

مشخصات ظاهری : ص ۶۲۵

شابک : ۹۶۴-۰۰-۰۸۱۱-۷۴۰۰۰۰ریال

وضعیت فهرست نویسی : فهرستنویسی قبلی

یادداشت : کتابنامه: ص. [۶۱۵] - ۶۲۵

موضوع : ایران -- تاریخ -- مطالعات تطبیقی

موضوع : تاریخ جهان -- مطالعات تطبیقی

رده بندی کنگره : DSR۱۰۹/ب۹۲۲ت۱۶ ۱۳۸۱

رده بندی دیویی : ۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی : م۸۱-۱۴۳۲۲

فهرست مطالب

عنوان صفحه

یادداشت مؤلف ۷

بخش اول- سلسله‌های قبل از اسلام ۹

فصل اول- مادها (۷۸۰- ۵۵۰ ق م.) ۱۱

فصل دوم- سلسله هخامنشی (۵۵۹- ۳۳۰ ق م.) ۱۵

فصل سوم- اسکندر و سلوکیه‌ها (۳۳۰- ۳۲۳ ق م.) ۲۵

فصل چهارم- سلسله اشکانیان (۲۵۰ ق م. تا ۲۲۶ م.) ۳۳

فصل پنجم- سلسله ساسانی (۲۲۶- ۶۵۲ م.) ۵۱

بخش دوم- ایران بعد از اسلام ۷۳

فصل اول- ظهور اسلام ۷۵

فصل دوم- خلفای راشدین (۱۱- ۴۱ ه. ق.) (۶۳۲- ۶۶۱ م.) ۸۱

فصل سوم- خلفای اموی (۴۱- ۱۳۲ ه. ق.) (۶۶۱- ۷۴۹ م.) ۸۷

فصل چهارم- خلفای عباسی (۱۳۲- ۶۵۶ ه. ق.) (۷۴۹- ۱۲۵۸ م.) ۹۱

بخش سوم- از طاهریان تا حمله مغول ۲۰۵

مقدمه ۲۰۷

PDF.tarikhema.org

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فصل اول- طاهریان (۲۰۶- ۲۵۹ ه. ق.) (۸۲۱- ۸۷۲ م.) ۲۰۹
فصل دوم- علویان طبرستان (۲۵۰- ۳۱۶ ه. ق.) (۸۶۴- ۹۲۸ م.) ۲۱۳
فصل سوم- صفاریان (۲۴۷- ۳۹۳ ه. ق.) (۸۶۱- ۱۰۰۲ م.) ۲۱۷
فصل چهارم- سامانیان (۲۷۹- ۳۸۹ ه. ق.) (۸۹۲- ۹۹۸ م.) ۲۲۳
فصل پنجم- دیالمه آل زیار (۳۱۶- ۴۳۳ ه. ق.) (۹۱۸- ۱۰۴۱ م.) ۲۳۱
فصل ششم- دیالمه آل بویه (۳۲۰- ۴۴۷ ه. ق.) (۹۳۲- ۱۰۵۵ م.) ۲۳۷
فصل هفتم- غزنویان (۳۵۱- ۵۸۲ ه. ق.) (۹۶۲- ۱۱۸۶ م.) ۲۴۵
فصل هشتم- غوریان (۵۴۳- ۶۱۲ ه. ق.) (۱۱۴۸- ۱۲۱۵ م.) ۲۵۳
فصل نهم- سلجوقیان (۴۲۹- ۵۹۰ ه. ق.) (۱۰۳۴- ۱۱۹۳ م.) ۲۵۹
فصل دهم- اتابکان و خوارزمشاهیان ۲۶۹
فصل یازدهم- معاصران خلفای عباسی در ایران ۲۷۵
بخش چهارم- از استیلای مغول تا انقراض سلسله پهلوی ۲۸۵
فصل اول- استیلای مغول و ایلخانان ۲۸۷
فصل دوم- فترت بین دوره ایلخانی و دوره تیموری ۳۳۳
فصل سوم- سلسله تیموریان (۷۷۱- ۹۱۶ ه. ق.) (۱۳۶۹- ۱۵۱۰ م.) ۳۵۵
فصل چهارم- ترکمانان آق‌قویونلو و قراقویونلو ۳۸۵
فصل پنجم- سلسله صفویه (۹۰۵- ۱۱۴۸ ه. ق.) (۱۴۹۹- ۱۷۳۵ م.) ۳۸۹
فصل ششم- سلسله افشاریه (۱۱۴۸- ۱۲۱۸ ه. ق.) (۱۷۳۵- ۱۸۰۳ م.) ۴۵۳
فصل هفتم- سلسله زندیه (۱۱۶۳- ۱۲۰۹ ه. ق.) (۱۷۴۹- ۱۷۹۴ م.) ۴۶۳
فصل هشتم- سلسله قاجاریه (۱۲۰۹- ۱۳۴۳ ه. ق.) (۱۷۹۴- ۱۹۲۴ م.) ۴۸۱
فصل نهم- سلسله پهلوی (۱۳۴۳- ۱۳۹۹ ه. ق.) (۱۹۲۴- ۱۹۷۹ م.) ۵۶۵
فهرست منابع ۶۱۵
تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷

یادداشت مؤلف

کشور پهناور ایران به سبب موقعیت جغرافیایی خود و قرارگرفتن بین دو قاره آسیا و اروپا از زمانهای بسیار دور مرکز مبادلات بازرگانی بین شرق و غرب و محل عبور و مرور اقوام و طوایف مختلف بوده است. سلاطین ایران قبل و بعد از اسلام با همسایگان خود و حتی سرزمینهای دورتر روابط سیاسی دوستانه یا خصمانه داشته‌اند. ولی با کمال تأسف کوششی برای تطبیق حوادث تاریخی ایران با کشورهای دیگر صورت نگرفته است. به همین دلیل، این بنده با بضاعت بسیار اندک و ناچیز معنوی که دارم بر آن شدم که حتی الامکان کلیات حوادث تاریخی ایران را در دوره‌های قبل و بعد از اسلام با حوادث مهم دیگر کشورها در هر عصر تطبیق دهم. امید است که راهگشایی برای محققان عالیقدر و صاحب‌نظران این مرزوبوم باشد.

به‌هرحال برای نوشتن این کتاب از منابع بسیاری استفاده شده است و حتی شرح بعضی از حوادث دنیای گذشته را با اندکی جرح و تعدیل عینا از آثار نویسندگان اروپایی از جمله، تاریخ آلبرماله، تاریخ تمدن ویل دورانت، تاریخ بزرگ جهان تألیف کارل

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

گریمبرگ، دایرهٔ المعارف اسلامی و غیره نقل کرده‌ام. همان‌طور که خوانندگان عزیز و گرامی اطلاع دارند بعد از انقراض سلسله ساسانیان، کشور ایران قریب مدت ۲۰۰ سال

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۸

استقلال خود را از دست داد. اولین سلسله ایرانی بعد از اسلام، سلسله طاهریان است (۲۰۶- ۲۵۹ ه. ق.) (۸۲۱- ۸۷۲ م.) دیری نگذشت که در گوشه و کنار ایران سلسله‌های متعددی که اکثر آنها معاصر هم بودند، تأسیس شد. به همین دلیل، برای تطبیق حوادث تاریخ ایران بعد از اسلام، مدت خلافت خلفای عباسی را اساس قرار داده‌ام و حکمرانان معاصر هریک از خلفا را مشخص کرده‌ام. در نتیجه می‌توانیم با توجه به حوادث دنیای گذشته و تطبیق آن با دوران خلافت هریک از خلفای بنی عباس و معاصران آنها به حوادث دوران حکومت هریک از حکمرانان سلسله‌های ایرانی واقف شویم. بعد از انقراض خلفای بنی عباس (۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۵۸ م.) اساس کار را سلسله ایلخانان قرار داده‌ام. بعد از انقراض این سلسله طولی نمی‌کشد که سلسله صفویه (۹۰۵- ۱۱۴۸ ه. ق.) (۱۴۹۹- ۱۷۳۵ م.) تأسیس می‌شود که از صفویه به بعد تا انقراض سلسله پهلوی روند تاریخی طی می‌شود.

بعد از انتشار کلیات تاریخ تطبیقی ایران توسط انتشارات امیر کبیر بر آن شدم که حوادث تاریخ ایران را حتی المقدور با حوادث تاریخی تمامی کشورهای جهان تطبیق نمایم. امید است این خدمت ناچیز مورد نظر و مقبول طبع جامعه عزیز و گرامی اسلامی ایران بویژه دبیران محترم تاریخ و دانشجویان قرار گیرد.

عزیز اللّه بیات

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۹

بخش اول سلسله‌های قبل از اسلام

اشاره

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱

فصل اول مادها (۷۸۰- ۵۵۰ ق م.)

اشاره

مادها مردمانی آریایی‌نژاد بودند که سلسله مادها را در ابتدای قرن هفتم یا هشتم قبل از میلاد تأسیس کردند. تاریخ ورود قوم ماد به نجد ایران دقیقا معلوم نیست. آشوریان در سال ۸۴۴ قبل از میلاد پارسیان را به نام پارسوا و در ۸۳۶ قبل از میلاد مادها را به نام مادای می‌شناختند. در این‌که مقصود از مادای، همان اقوام ماد بوده‌اند، تردیدی نیست؛ لیکن در مورد پارسوا معلوم نیست که آیا از ذکر این نام، پارسیان مورد نظر بوده است یا مردمانی دیگر. از لشکرکشی‌های پی‌درپی آشوریها به سرزمین ماد، که باعث ویرانی شهرهای زیادی شد می‌توان چنین استنباط کرد که این مملکت در آن زمان آباد و پرجمعیت بوده است.

مادها مدتها تحت تبعیت دولت آشور بودند. گاهی هم با دیگر اقوام آریایی‌نژاد متحد می‌شدند و بر قلمرو آشور می‌تاختند. در هر حال عامل خارجی تاخت‌وتازهای خارج از اندازه آشوریان را می‌توان یکی از عوامل تشکیل دولت و وحدت ماد دانست. به استناد قول هرودوت پادشاهان ماد چهار تن بوده‌اند که از ۷۰۱ یا ۷۰۸ تا ۵۵۰ قبل از

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲

میلاد که بالغ بر ۱۵۰ سال می‌شود سلطنت کرده‌اند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

دیاآکو (دیوکس) (۷۰۸– ۷۰۱ ق م.)

مؤسس سلسله ماد، دیاآکو بود که به دلیل سجایا و محاسن اخلاقی مقبولیت عام یافت و برای حل و فصل اختلافات مردم به پادشاهی انتخاب شد و شهر اکباتان (هگمتانه) را به پایتختی انتخاب کرد.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.)

فروریتش (۶۵۵– ۶۳۳ ق م.)

بعد از دیوکس (دیاآکو) پسرش فروریتش به تخت نشست و سیاست پدر خود را که برپایه روابط دوستانه با دولت آشور بود، تعقیب کرد. طولی نکشید که سرزمین پارس هم ضمیمه متصرفات ماد شد. بعد از این موفقیت، فروریتش مصمم به جنگ با دولت آشور شد؛ لیکن شکست خورد و کشته شد.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.)

لیبی: یونانیان قدیم نام لیبی را عموما بر تمامی نواحی افریقای شمالی به استثنای مصر اطلاق می‌کردند و این نام گرفته شده از نام قبیله‌ای است که در اوایل هزاره دوم قبل از میلاد در قسمت شرقی سیرانائیک سکونت داشتند. ناحیه سیرانائیک لیبی فعلی در سال ۶۳۰ قبل از میلاد محل مهاجرنشینی یونانیان گردید و توسط آنها شهر کورنه بنا شد که پایتخت سیرانائیک بود و تحت سلطه یونانیان قرار داشت.

هوخ شتر (۶۳۳– ۵۸۴– ق م.)

پس از کشته شدن فروریتش، پسرش هوخ شتر به جای او نشست و در سال ۶۱۵ قبل از میلاد با سکه‌ها جنگید و آنها را از ایران بیرون کرد. بعد از شکست سکه‌ها، با نبوپولاسار حاکم آشور در بابل بر ضد دولت آشور متحد شد و نینوا را محاصره کردند. در سال ۶۰۵ قبل از میلاد دولت آشور منقرض شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳

مادها هنگامی که در حال پیشرفت بودند، با آلیاتس پادشاه کشور لیدی واقع در آسیای صغیر درگیری پیدا کردند و جنگ بین آنها شش سال به طول انجامید تا سرانجام در سال ۵۸۴ قبل از میلاد آفتاب گرفت و این پدیده طبیعی تأثیر زیادی در روحیه متخاصمان برجای گذاشت زیرا این پیشامد را علامت خشم خدا دانستند. پس از آن دولت بابل بین طرفین حکم شد و مقرر گردید رود هالیس (قزل ایرماق کنونی) سرحد بین دو دولت باشد.

چین: در دوران سلطنت هوخ شتر در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.)

مصر: در زمان هوخ شتر فرعون مصر نکو «۱» بود (۶۰۹– ۵۹۳ ق م.)

آستیاژ (۵۸۵– ۵۵۰ ق م.)

بعد از درگذشت هوخ شتر، پسرش آستیاژ (ایخ توویگو) به سلطنت نشست و با آنکه نظم و ترتیبی در دربار خود به وجود آورد، مردم رضایت چندانی از طرز حکومت او نداشتند و به مجرد قیام کوروش، مادها او را رها کردند و به پارسیها ملحق شدند.

چین: در چین، کما فی السابق سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.)

نام و مدت سلطنت پادشاهان ماد

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱. دیاآکو (دیوکس) پسر فروریتش ۷۰۸- ۷۰۱ ق م.

۲. فروریتش پسر دیاآکو ۶۵۵- ۶۳۳ ق م.

۳. هوخ شتر پسر فروریتش ۶۳۳- ۵۸۴ ق م.

۴. آستیاژ (ایخ توویگو) پسر هوخ شتر ۵۸۵- ۵۵۰ ق م.

---

(۱).Neko، از فراعنه سلسله بیست و ششم.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۵

فصل دوم سلسله هخامنشی (۵۵۹- ۳۳۰ ق م.)

اشاره

پارسیها نیز مردمانی آریایی‌نژاد بودند که ورود آنها به نجد ایران دقیقا معلوم نیست. در کتیبه‌های آشوری قرن نهم قبل از میلاد از مردم پارسوا ذکر شده است که در اطراف دریاچه ارومیه سکونت داشته‌اند. از کتیبه‌های آشوری چنین استنباط می‌شود که در زمان سلطنت شلم نصر (۷۳۱- ۷۱۳ ق م.) تا زمان آسورهادون (۶۶۲ ق م.) پادشاهان یا امرای پارسوا تا زمان فروریتش (۶۵۵- ۶۳۳ ق م.) که پارس را ضمیمه متصرفات خود کرد، تابع دولت آشور بوده‌اند. هرودوت که شجره نسب هخامنشی را ذکر کرده، آنها را پارسی دانسته و نوشته است که پارسیها به شش طایفه ده‌نشین و شهرنشین و چهار طایفه چادرنشین تقسیم شده بودند. لیکن هیچ‌گونه ذکری از دوگانه یا دو شاخه بودن این سلسله به میان نیاورده است. هرچند هرودوت، کوروش را پادشاه ماد دانسته است، لیکن حفریات شوش و اسناد و مدارک بابلی ثابت می‌کند که کوروش پادشاه انزان و عیلام بوده است. بنا به عقیده هرودوت، سرسلسله هخامنشیان، هخامنش بود و زمامداران بعد از او به ترتیب عبارتند از چیش‌پیش اول، کمبوجیه اول و کوروش اول،

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶

چیش پیش دوم که از این به بعد سلسله هخامنشی به دو شاخه تقسیم می‌شود: شاخه‌ای که نیاکان کوروش بزرگ بودند و شاخه دیگر که نیاکان داریوش اولند. عقیده هرودوت را در ارتباط با این موضوع، کتیبه‌های داریوش بزرگ و استوانه کوروش در بابل تأیید می‌کند. تاریخ دقیق شروع سلسله هخامنشیان پارس دقیقا معلوم نیست. اما، نلد که ابتدای سلطنت چیش پیش اول را در حدود ۷۳۰ ق م. می‌داند؛ اما متأسفانه سندی را برای این نظریه ارائه نمی‌دهد. جز اینکه می‌گوید برای هرسه نسل، ۱۰۰ سال، طبیعی است.

کوروش بزرگ (۵۵۹- ۵۲۹ ق م.)

مؤسس سلسله هخامنشی، کوروش بزرگ یا کوروش کبیر است که در سال ۵۵۰ ق م.

همدان را تسخیر کرد و سلسله ماد را برانداخت. دولتهای بزرگ آن زمان مانند لیدی و بابل و مصر، همین‌که موجودیت خود را در معرض خطر حمله کوروش احساس کردند، درصدد برآمدند که در مقابل کوروش اتحاد سه‌گانه‌ای تشکیل دهند و در همین سال اسپارت اتحادیه پلوبونز را تأسیس می‌کند.

کوروش از ۵۴۹- ۵۴۶ ق م. پس از تصرف سارد، پایتخت دولت لیدی، آن دولت را دست‌نشانده خود گردانید و در سال ۵۴۹ ق م. مستعمرات یونانیها واقع در آسیای صغیر را تصرف کرد. بعد از تصرف مستعمره‌نشینهای یونانی به نواحی شرقی و غربی پارس و ماد لشکر کشید. گرچه از کیفیت این حوادث اطلاعات درستی در دست نیست، اما مسلم این است که قریب مدت ده سال در سمت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مشرق و شمال ایران سرگرم لشکرکشی بوده است. در سال ۵۳۹ ق م. پس از تصرف بابل در معبد بزرگ آنجا طبق مراسم مذهبی بابلیها تاجگذاری کرد. بعد از تسخیر بابل، تمام سرزمینهایی که مطیع آن کشور بودند، تحت اطاعت و تصرف کوروش درآمدند. کوروش در مدت اقامت خود در بابل، به قوم بنی اسرائیل محبت زیادی کرد و به فرمان وی قریب ۴۲ هزار یهودی که از زمان بخت النصر در بابل در اسارت سر می‌کردند، رهسپار سرزمین اصلی خود شدند.

کوروش در سال ۵۲۹ ق م. درگذشت. برخی معتقدند که در جنگ با ماساژت‌ها که

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷

مابین دریای خزر و دریاچه آرال سکونت داشتند، کشته شد و جمعی دیگر عقیده دارند که در پاسارگاد به مرگ طبیعی درگذشت.

چین: در دوران سلطنت کوروش، سلسله‌ای از پادشاهان چین بر طبق روایات از سال ۱۰۲۷- ۲۵۶ ق م. تحت نام چو در چین سلطنت کردند. چوها شبانانی بودند که در حدود سال ۱۰۲۷ ق م. از جانب شمال غرب (شانسی حالیه) به دره رودوی وارد شدند. پایتخت آنان ابتدا نزدیک سیان کنونی بود و سپس به نزدیک لویانگ حالیه منتقل گردید. در این دوره نظام ملوک الطوایفی برقرار شد و خاک چین از نظر سیاسی به بخشهایی تقسیم گردید و در هربخش امیری از جانب خاقان گماشته شد که این امیران در قلمرو خود مستقل بودند.

در دوران سلطنت کوروش، کنفوسیوس (۵۵۰- ۴۷۹ ق م.) در چین هم معلم و هم مأمور دولت بود. او تقریبا در زمان بودا می‌زیست. این مرد دانا طرفدار عدالت و پرهیزکاری بود و امروزه او را نه تنها پیامبر و حکیم می‌دانند، بلکه در ردیف خدایان می‌شمرند.

مصر: در دوران سلطنت کوروش، سلسله سائیسی از سال ۶۶۳- ۵۲۵ ق م. سلطنت می‌کرد.

عمان: در سال ۵۳۶ ق م. عمان به تصرف کوروش، مؤسس سلسله هخامنشی درآمد.

اورشلیم: حاکم اورشلیم در آن زمان زروبابل «۱» بود. وی رهبر یهودیانی بود که در سال ۵۳۸ ق م. پس از صدور فرمان کوروش از تبعید بازگشتند.

کمبوجیه (۵۲۹- ۵۲۲ ق م.)

بعد از درگذشت کوروش، سلطنت به کمبوجیه پسر او رسید که قریب مدت سه سال سرگرم زدوخورد با شورشیان بود. در سال ۵۲۶ ق م. عازم تسخیر مصر شد. در همین زمان آمازیس فرعون با تدبیر و با کفایت مصر درگذشت؛ پسامتیک سوم که دارای چنان صفاتی نبود، فرعون مصر شد و ممفیس پایتخت مصر بدون زحمت به تصرف کمبوجیه

---

(۱). Zarobabel.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۸

درآمد. در سال ۵۲۴ ق م. کمبوجیه رهسپار کشور ناپاتا (اتیوپی امروزی) شد؛ اما در این مسافرت خسارات جانی فراوانی به سپاهیان کمبوجیه وارد شد. در سال ۵۲۳ ق م. به فرمان کمبوجیه، حاکمی برای مصر تعیین شد و سپس خود او رهسپار ایران گردید. در شام شنید که مغی از اهالی ماد، خود را بردیا پسر کوروش خوانده است و عده زیادی هم دور او جمع شده‌اند. کمبوجیه بعد از شنیدن این خبر بنا به گفته هرودوت، در شهر اکباتان واقع در شام زخمی به خود زد و بر اثر همان زخم درگذشت.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷- ۲۵۶ ق م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

داریوش اول (۵۲۱– ۴۸۶ ق م.)

رویداد مهم این زمان، یعنی ماجرای بردیا را داریوش به تفصیل در کتیبه بیستون بیان کرده است. به دلیل غیبت طولانی کمبوجیه از ایران و قیام بردیای دروغین، تمام ایالات ایران آن زمان در حال شورش بودند و به همین دلیل عقیده اکثریت قریب به اتفاق مورخان این است که کمتر پادشاهی در عالم می‌توان یافت که در ابتدای زمامداری خود مانند داریوش با مشکلات فراوان روبه‌رو بوده باشد. داریوش ابتدا در سال ۵۲۱ ق م.

بابل را فتح کرد. سپس بعد از سرکوبی یاغیان داخلی در سال ۵۱۷ ق م. عازم مصر شد.

زیرا به دلیل بدرفتاری کمبوجیه و عمال وی، در آنجا نیز زمینه اغتشاش فراهم شده بود.

داریوش پس از ورود به مصر درصدد جذب قلوب روحانیان برآمد و حتی هنگامی که مصریان مشغول انجام عزاداری گاو آپیس بودند، در آن تشریفات شرکت کرد. گذشته از این، به معابد مصریها می‌رفت و به خدایان آنان احترام می‌گذاشت. پس از برقراری امنیت در سال ۵۱۲ ق م. نواحی سند و پنجاب را ضمیمه ایران کرد. در سال ۵۱۵ ق م.

داریوش با سپاهیان خود از تنگه بسفر عبور کرد و به تعقیب سکاها پرداخت و تا قلب سرزمین آنها پیش راند. در سال ۵۱۰ ق م. اهالی آسیای صغیر بر ضد هیپیایی یونانی که مردی ستمگر و جبار بود و به فرمان داریوش در آن ناحیه حکومت می‌کرد، شوریدند و او را از آسیای صغیر راندند و در آن بخش حکومت ملی اعلام کردند. چندین سال بعد، داریوش برای سرکوبی آنان عازم آسیای صغیر شد و در سال ۴۹۰ ق م. جنگ سختی در

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹

دشت ماراتن بین سپاهیان ایرانیها و یونان درگرفت که به عقب‌نشینی ایرانیها منجر شد.

یونان: در دوران سلطنت داریوش، کایستنس که قانونگذاری بنام بود در سال ۵۰۸ ق م.

که آتن را نخستین شهر دموکراتیک جهان کرد.

چین: در دوران سلطنت داریوش، در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.)

افغانستان: در دوران سلطنت داریوش اول در سال ۵۱۶ ق م. افغانستان جزو امپراتوری هخامنشی گردید.

خشایارشای اول (۴۸۶– ۴۶۵ ق م.)

بعد از درگذشت داریوش، فرزندش خشایارشا به تخت سلطنت نشست. وی در سال ۵۵۸ ق م. بعد از سرکوبی شورشیان مصر به بابل لشکر کشید. در این لشکرکشی، برخلاف سابق، به بابل خرابی زیادی وارد شد و بعد از این رویداد بابل دیگر کمر راست نکرد. بعد از فراغت از کار مصر و بابل، خشایارشا برای جبران شکست ماراتن در صدد جنگ با یونان برآمد. سپاهیان ایران بعد از عبور از تنگه داردانل (هلس نپت) سپاهیان یونان به فرماندهی لئونیداس را در تنگه ترموپیل «۱» از پای درآوردند. بعد از این حادثه اهالی آتن به جزیره سالامین پناه بردند. سپاهیان خشایارشا در سال ۴۸۰ ق م. به تلافی ویرانگریهای یونانیان در سارد، معابد آتن را آتش زدند. در همین سال در خلیج سالامین جنگ دریایی سختی بین ایرانیها و یونانیها درگرفت؛ اما به عللی ایرانی‌ها قادر به ادامه جنگ نشدند و بعد از این شکست خشایارشا یکی از سرداران خود به نام مردونیه را در یونان گذاشت تا به جنگ با یونانیها ادامه دهد. در سال ۴۷۹ ق م. در محل پلاته جنگ دیگری بین سپاهیان ایران و یونان درگرفت و به دلیل کشته شدن سردار ایرانی نتیجه این جنگ نیز به نفع یونانی‌ها تمام شد.

بنا به عقیده هرودوت، در همین سال جنگ دیگری به نام جنگ میکال بین دولتهای یونان و ایران درگرفت که برخی مورخان،

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

زمان وقوع آن را بعد از جنگ پلاته دانسته‌اند.

پس از جنگ با یونانی‌ها رویداد مهمی در دوران سلطنت خشایارشا روی نداد. گویا در

---

(۱).Thermopyles.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰

این زمان شخصی به نام ساتاسپس «۱» که به دلیلی محکوم به مرگ شده بود، به این شرط از مرگ نجات یافت که دور افریقا را بگردد و نتیجه مشاهدات خود را به عرض شاه برساند. در سال ۴۶۵ ق م. اردوان رئیس محافظان مخصوص خشایارشا با خواجه باشی دربار همدست شده، خشایارشا و یکی از پسرانش به نام داریوش را کشتند.

سقراط (۴۶۹- ۳۹۹ ق م.) متفکر بزرگ یونانی در این دوره می‌زیسته است.

نخستین جنگ یونیک در سال ۴۶۴ ق م. شروع شد و این جنگها را بدین جهت یونیک نام نهاده‌اند که رومیان همسایگان فینیقی خود را ایونی می‌نامیدند.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷- ۲۵۶ ق م.) کنفوسیوس، فیلسوف چینی در سال ۴۷۹ ق م. درگذشت.

اردشیر اول (۴۶۴- ۴۲۴ ق م.)

بعد از کشته شدن خشایارشا پسرش اردشیر که به درازدست معروف است، به تخت نشست. در سال ۴۶۲ ق م. شخصی انباروس «۲» نام سپاهیان ایران را در ممفیس محاصره کرد و در این حادثه یونانی‌ها هم شرکت داشتند. به فرمان اردشیر ولی شامات مأمور سرکوبی مصریها و یونانیها شد. در نبردی که از سال ۴۶۰- ۴۵۴ ق م. بین طرفین روی داد، با اینکه نخست یونانیها و مصریها موفق بودند، ایرانیها پس از خشکانیدن یکی از شعبات رودخانه نیل فاتح شدند. در سال ۴۴۹ ق م. بین ایران و یونان عهدنامه‌ای بسته شد که به عهدنامه کیمون معروف است و به موجب آن یونانیهای آسیای صغیر در امور داخلی به کلی مختار شدند و دولت ایران تعهد کرد که دخالتی در این منطقه نکند و فقط کشتیهای تجارتی ایران حق رفت‌وآمد به بنادر یونان را داشته باشند و یونانی‌ها هم از جزیره قبرس صرف‌نظر کردند.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷- ۲۵۶ ق م.)

یونان: افلاطون در سال ۴۲۷ ق م. به دنیا آمد. اشیل نخستین درام‌نویس بزرگ در سال ۴۵۶ ق م. درگذشت.

---

(۱).Sataspes.

(۲).Inbarus.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۱

بین سالهای ۴۶۱- ۴۲۹ ق م. مهمترین رهبر آتن، پریکلس بود که بارها به مقام سرداری رسید و در زیبایی شهر آتن کوشید و معبد معروف پارتنون را بنا نهاد که بر فراز تپه‌ای موسوم به آکروپلیس ساخته شد. پریکلس در عهد طلایی آتن می‌زیست.

در سال ۴۶۱ ق م. میان اسپارت و آتن جنگ درگرفت و سرانجام در سال ۴۴۵ ق م.

عهدنامه صلح منعقد شد. این مبارزات که به جنگهای پلوپونز معروف است، به شکست کامل آتن منتهی شد.

خشایارشای دوم (۴۲۴ ق م.)

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از اردشیر، پسرش خشایارشای دوم به تخت نشست؛ اما بعد از ۴۵ روز سلطنت کشته شد.

داریوش دوم (۴۲۴– ۴۰۴ ق م.)

بعد از کشته شدن خشایارشای دوم یکی از پسرانش به نام وهوکانه به تخت نشست و به داریوش دوم معروف شد. در سال ۴۱۵ ق م. مصریان تحت ریاست شخصی به نام آمیرته «۱» از فرمان امیران سرپیچیدند، اما به فرمان داریوش، شورشیان سرکوب شدند.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.)

یونان: سوفوکلس دومین درام‌نویس بزرگ یونان در سال ۴۰۶ ق م. نیم قرن بعد از اشیل درگذشت. سومین درام‌نویس بزرگ یونان اوریپلیدوس نیز در همان سال درگذشت.

اردشیر دوم (۴۴۰– ۳۶۰ ق م.)

بعد از مرگ داریوش دوم، پسرش اردشیر دوم به تخت نشست. وی در ابتدای زمامداری، مورد سوء قصد برادرش (کوروش صغیر) قرار گرفت اما از این مهلکه، جان به سلامت برد. آنگاه با وساطت مادرش از تنبیه کوروش صرف‌نظر کرد و او را حاکم آسیای صغیر کرد. بعد از مدتی کوروش با اجیر کردن عده‌ای از مردان جنگی یونان در

---

(۱).Amirte ?e ..

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۲

سال ۴۰۱ ق م. به طرف ایران حرکت کرد. جنگ سختی در محلی موسوم به کوناکسا بین دو برادر درگرفت و نتیجه آن به نفع اردشیر تمام شد. گزنفون مورخ معروف که داوطلبانه با این سپاه همراه شده بود، بعد از کشته شدن کوروش قبول کرد که ده هزار تن از مزدوران یونانی بی‌سرپرست را به سرزمینشان برساند. وی درباره این موضوع، کتابی هم نوشته است که به نام عقب‌نشینی ده هزار نفر معروف است و مندرجات آن، اوضاع آشفته ایران آن عهد را به خوبی نشان می‌دهد.

در سال ۳۸۷ ق م. بین آتن و اسپارت جنگ سختی درگرفت و با دخالت دولت ایران جنگ بین دولتهای نامبرده خاتمه یافت. آنگاه دولت اسپارت سفیری به نام آنتال سیداس «۱» برای بستن عهدنامه به دربار ایران فرستاد و با دخالت اردشیر عهدنامه‌ای نیز به نام سفیر مذکور بین دو دولت اسپارت و آتن بسته شد که طبق آن مقرر شد دولتهای یونانی هرکدام در امور داخلی خود مستقل باشند و از آن به بعد هیچ‌کدام بر ضد یکدیگر اقدامی نکنند. در مقابل کمک دولت ایران، دولت اسپارت متعهد شد که هیچ‌گونه رابطه‌ای با شهرهای یونانی واقع در آسیای صغیر نداشته باشد و جزیره قبرس هم مجددا ضمیمه متصرفات دولت ایران شد.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.)

مصر: در دوران سلطنت اردشیر دوم فرعون مصر نکتانیبو «۲» اول بود (۳۷۹– ۳۶۱ ق م.) مؤسس سلسله سی و یکم که در سال ۳۷۴ ق م. حمله فرناباز سردار سپاهیان ایران را به استحکامات دلتای نیل دفع کرد و شکست ایرانیان در این جنگ موجب طغیان سایر ساتراپ‌نشینان مغرب آسیای صغیر شد.

اردشیر سوم (۳۵۹– ۳۳۸ ق م.)

بعد از مرگ اردشیر دوم، پسرش وهوکانه با نام اردشیر سوم به تخت نشست. در زمان سلطنت این پادشاه در سال ۳۴۴ ق م. مصر مجددا ضمیمه ایران شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

یونان: دوره هلنیستیک دوره‌ای از تاریخ یونان است که از حدود ۳۵۰- ۱۴۶ ق م. ادامه

---

(۱).Antal Cidas

(۲).Nektanibu .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۳

داشت. در این دوره بود که فرهنگ یونان باستان، در نتیجه اقدامات اسکندر، با تمدن مشرق آمیخته شد.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷- ۲۵۶ ق م.)

مصر: فرعون مصر نکتانیبو دوم بود (۳۵۹- ۳۴۳ ق م.) در سال ۳۵۱ ق م. حمله اول ایرانیان را دفع کرد ولی در حملات بعدی شکست خورد و گریخت (۳۴۳ ق م.) و مصر بار دیگر جزو قلمرو ایران گردید.

ارشک (۳۳۸- ۳۳۶ ق م.)

بعد از درگذشت اردشیر، پسرش ارشک به تخت نشست و طولی نکشید که به دست خواجه‌ای به نام باگواس کشته شد.

داریوش سوم (۳۳۶- ۳۳۰ ق م.)

بعد از کشته شدن ارشک، داریوش سوم به تخت نشست. داریوش همین‌که به سلطنت رسید، سر از اطاعت باگواس باززد و خواجه در صدد کشتن شاه برآمد. لیکن شاه از قصد او آگاه شد و وی را کشت. مهمترین رویداد این زمان، جنگهایی است که بین داریوش سوم و اسکندر مقدونی درگرفت. در بهار ۳۳۴ ق م. اسکندر پس از عبور از تنگه داردانل وارد آسیای صغیر شد و در همین زمان اولین زدوخورد بین داریوش و اسکندر در کنار رود گرانیک که به دریای مرمره می‌ریزد، روی داد که نتیجه آن به نفع اسکندر تمام شد و بعد از پایان جنگ شهرهای یونانی تابع ایران به فرمان اسکندر آزاد شدند.

در سال ۳۳۳ ق م. دومین جنگ بین داریوش و اسکندر درایسوس نزدیک خلیج اسکندرون اتفاق افتاد و نتیجه این جنگ نیز به نفع اسکندر تمام شد. در سال ۳۳۱ ق م.

اسکندر پس از تصرف مصر از طریق رودخانه فرات به محل گوگمل حرکت کرد که در این محل سومین جنگ بین طرفین روی داد و به علت فرار داریوش که فرماندهی سپاه را به عهده داشت، باز هم شکست نصیب ایران شد. اسکندر بعد از این فتح از طریق بابل رهسپار شوش شد و بعد از تملک پنجاه هزار تالان طلا (۶۰ میلیون تومان) که در خزانه

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۴

شوش بود از راه اهواز و بهبهان رهسپار پرسپولیس (تخت جمشید) شد، اما در یکی از تنگه‌هایی که معروف به دربند پارس است با مقاومت رشیدانه یکی از سرداران داریوش به نام آریوبرزن مواجه گردید.

اسکندر بعد از درهم شکستن مقاومت آریوبرزن و ورود به پرسپولیس قصر باشکوه پادشاهان هخامنشی را به آتش کشید. آنگاه در سال ۳۳۰ ق م. عازم همدان شد و خزانه خود را که از غارت شهرهای آباد ایران به دست آورده بود، در همدان گذاشت. آنگاه از راه ری به تعقیب داریوش پرداخت و در نزدیکی دامغان شنید که داریوش سوم به دست بسوس والی باختر دستگیر شده است و قبل از رسیدن اسکندر، جنازه داریوش را به پاسارگاد حمل و طی تشریفاتی دفن کردند.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷- ۲۵۶ ق م.)

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نام و مدت سلطنت پادشاهان هخامنشی

۱. کوروش بزرگ، پسر کمبوجیه ۵۵۹- ۵۲۹ ق م.

۲. کمبوجیه پسر کوروش ۵۲۹- ۵۲۲ ق م.

۳. داریوش اول پسر ویشتاسب ۵۲۱- ۴۸۶ ق م.

۴. خشایارشای اول پسر داریوش اول ۴۸۶- ۴۶۵ ق م.

۵. اردشیر اول پسر خشایارشا ۴۶۴- ۴۲۴ ق م.

۶. خشایارشای دوم پسر اردشیر اول ۴۲۴ ق م.

۷. داریوش دوم پسر اردشیر اول ۴۲۴- ۴۰۴ ق م.

۸. اردشیر دوم پسر داریوش دوم ۴۰۴- ۳۶۰ ق م.

۹. اردشیر سوم پسر اردشیر دوم ۳۵۹- ۳۳۸ ق م.

۱۰. ارشک پسر اردشیر سوم ۳۳۸- ۳۳۶ ق م.

۱۱. داریوش سوم نوه داریوش دوم ۳۳۶- ۳۳۰ ق م.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵

فصل سوم اسکندر و سلوکیدها (۳۳۰- ۳۲۳ ق م.)

اسکندر در سال ۲۲۷ ق م. بعد از عبور از تنگه معروف خیبر وارد شهر تاکیلا در پنجاب و در سال ۳۲۶ ق م. عازم مصب رود سند شد. در سال ۳۲۵ ق م. از راه بلوچستان رهسپار ایران شد و در این محل به دلیل گرمای شدید و کمبود آب، عده زیادی از سپاهیان او تلف شدند. اسکندر برای رهایی از این وضع، روانه پورا شد که محققان تصور می‌کنند در محل ایرانشهر فعلی بوده است. اسکندر پس از مدتی استراحت از طریق سیرجان به پاسارگاد رفت. در سال ۳۲۴ ق م. به شوش رسید و سپس عازم بابل شد. بعد از مدتی به خیال تصرف عربستان افتاد، اما مرگ مهلتش نداد و در سال ۳۲۳ ق م. در بابل درگذشت.

سلطنتی که اسکندر بنیان نهاد، دوام چندانی نکرد. پس از مرگ او سردارانش چندی بر سر تقسیم متصرفات او با یکدیگر کشمکش داشتند، تا اینکه سرانجام در سال ۳۰۱ ق م.

قلمرو اسکندر را به شرح زیر میان خود تقسیم کردند:

۱- لزیماک «۱» سردار مقدونی آسیای صغیر و مقدونیه را تصرف کرد.

---

(۱).Lisimaque.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶

۲- یونان به تصرف یکی از سرداران اسکندر به نام کاساندر «۱» درآمد.

۳- سلطنت مصر به بطلمیوس رسید که در آن محل سلسله بطالسه را تأسیس کرد و بعد از وی پسرش بطلمیوس دوم ملقب به فیلادلفوس «۲» (محبوب پدر) جانشین او شد.

۴- سوریه و ایران نصیب یکی دیگر از سرداران اسکندر به نام سلوکوس شد که مؤسس سلسله سلوکیدها بود و در سال ۳۱۲ ق م. ساتراپ‌های ایران را تصرف کرد و در حقیقت وارث سلسله هخامنشیان شد. اما بعد از درگذشت وی بلافاصله تجزیه قلمرو او شروع شد و این امر تا انقراض سلسله سلوکی ادامه داشت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.)

هندوستان: در هندوستان سلسله ماوریا (موریه) سلطنت می‌کرد (۳۳۵– ۱۸۳ ق م.) شاهان این سلسله نخستین امپراتوری هند را تشکیل دادند. آنها به بنیاد حکومت سیاسی اکتفا نکردند، بلکه دانش زیبایی‌شناسی را نیز رواج دادند. مؤسس آن ساندرا کوتوس «۳» (چندره گوپته) بود (۳۲۱– ۲۹۸ ق م.) وی سپاه اسکندر مقدونی را از شمال غربی هندوستان بیرون کرد و در سال ۳۰۵ ق م. با سپاهی فراوان سلوکوس اول را که درصدد بازگرفتن مجدد متصرفات اسکندر بود، شکست داد و در نتیجه سلوکوس قسمتی از افغانستان را به او واگذار کرد.

آن تیوخوس اول (۲۸۱– ۲۶۳ ق م.)

بعد از درگذشت سلوکوس، پسرش آن تیوخوس اول به تخت نشست. در سال ۲۷۴ ق م.

با مصریان جنگید و آنها را شکست داد. در سال ۲۷۱ ق م. بین بطالسه مصر و کشور مقدونیه جنگی درگرفت که آن تیوخوس در آن دخالتی نداشت. آن تیوخوس در اواخر عمر خود تصمیم گرفت سرزمین پرگام را ضمیمه متصرفات خویش کند. از سال ۲۶۲– ۲۴۱ ق م. با اومن اول «۴» پادشاه پرگام جنگید، اما از او شکست خورد.

چین: در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.)

---

(۱). Cassandre.

(۲). Filadelfos.

(۳). Sandra Cottus.

(۴). Evemen.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷

روم: در سال ۲۷۷ ق م. سرزمین ثروتمند تارنت که آتن ایتالیا لقب یافته بود به تصرف روم درآمد.

هندوستان: شاه هندوستان بیندو ساره «۱» پسر چندره گوپته است که در سال ۲۷۳ ق م. به احتمال زیاد دکن را فتح کرد و نوه‌اش چندره گوپته موریه به نام آشوکا پیریه درشین (۲۲۷– ۲۶۴ ق م.) سلطنت سلسله خود را به اوج عظمت رساند، امپراتوری ماوریا (موریه) تقریبا تمام خاک هندوستان را در تصرف داشت.

آن تیوخوس دوم (۲۶۱– ۲۴۶ ق م.)

آن تیوخوس دوم بعد از مرگ پدرش آن تیوخوس اول به تخت نشست. از سال ۲۵۸– ۲۵۰ ق م. با مصر جنگید و سرانجام طرفین با هم صلح کردند. در سال ۲۵۶ ق م. اتحادیه‌ای از باختر و سند و مرو تشکیل شد و آنها دعوی استقلال کردند. آن تیوخوس ابتدا متعرض آنها نشد، لیکن بعد از چندی که می‌خواست آنان را به اطاعت خود درآورد، اساس این اتحاد محکم شده بود. در سال ۲۵۰ ق م. پارتها هم به پیشوایی شخصی ارشک نام شوریدند و دعوی استقلال کردند. نخستین جنگ یونیک (۲۶۴– ۲۴۱ ق م.) در همین زمان بین روم و کارتاژ درگرفت، زیرا این دولتها طالب مالکیت سرزمین سیسیل بودند. به همین سبب در سال ۲۶۴ ق م. جنگی بر سر تصرف این جزیره بین دو دولت نامبرده درگرفت که مدت ۲۳ سال ادامه یافت.

چین: تا دوران سلطنت آن‌تیوخوس دوم، در چین سلسله چو سلطنت می‌کرد (۱۰۲۷– ۲۵۶ ق م.).

هندوستان: فرمانروای هندوستان در آن زمان آشوکا از سلسله ماوریا (موریه) بود. (۲۵۵– ۲۳۷ ق م.) وی نوه ساندراکوتوس است.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

قلمرو او مشتمل بر قسمت بزرگی از هندوستان و افغانستان بود و در حدود سال ۲۵۷ ق م. کیش بودایی را پذیرفت. یکی از علل معروفیت وی کوششی است که در نسبت به ترویج کیش بودا از خود نشان داد. از وی کتیبه‌های زیادی باقی مانده است که یکی از آنها در شهر شهبازگره «۲» پاکستان محفوظ

---

(۱). Bindusara.

(۲). S ?ahbaz garh.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸

است، بعد از آشوکا هندوستان در معرض تاخت‌وتاز قبایل متعددی قرار گرفت. در نتیجه این سرزمین قطعه‌قطعه شد و ممالک متعددی از آن به‌وجود آمد.

مصر: در مصر بطلمیوس سوم ملقب به ائوئرگتس «۱» سلطنت می‌کرد (۲۴۷- ۲۲۲ ق م.)

سلوکوس دوم (کالی نیکوس) (۲۴۶- ۲۲۶ ق م.)

بعد از آن تیوخوس دوم، پسرش سلوکوس دوم به تخت نشست. در سال ۲۳۵ ق م. جنگ سختی بین سلوکوس و مصر درگرفت که به نفع مصر پایان یافت.

چین: در چین سلسله چین سلطنت می‌کرد (۲۲۱- ۲۰۷ ق م.) در دوران این سلسله و در عهد سلطنت شی‌هوانگ تی (۲۴۷- ۲۱۰ ق م.) چین برای اولین‌بار متحد شد.

هندوستان: در هندوستان، آشوکا پیریه در شین سلطنت می‌کرد (۲۶۴- ۲۲۷ ق م.) که در حدود سال ۲۴۵ ق م. معبد بودایی سیلان را بنا نهاد «۲».

سلوکوس سوم (سوتر) (۲۲۶- ۲۲۳ ق م.)

بعد از مرگ سلوکوس دوم، پسرش اسکندر به تخت نشست. وی پس از رسیدن به سلطنت، خود را سلوکوس سوم نامید و لقب سوتر را که به معنای منجی است. اختیار کرد رویداد مهم دوران سلطنت وی درگیریهایی است که با آتالوس پادشاه پرگام پیدا کرد.

سلوکوس سوم در سال ۳۲۳ ق م. به دست دو تن از سردارانش کشته شد.

آن تیوخوس سوم (کبیر) (۲۲۳- ۱۸۷ ق م.)

بعد از کشته شدن سلوکوس، برادرش آن تیوخوس سوم به تخت نشست. به فرمان وی مولون نامی از مادها و شخص دیگری به نام الکساندر به سمت ریاست قشون پارس منصوب شدند. نامبردگان بعد از چندی در صدد برآمدند که مانند حکام آذربایجان و

---

(۱). Euergetes.

(۲). کارل گریمبرگ، تاریخ بزرگ جهان، ترجمه دکتر سید ضیاء الدین دهشیری، (تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۶۹) ج ۳، ص ۴۷۰.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۹

کاپادوکیه و پنت و پارت قلمرو خود را مستقل کنند. به همین سبب، مولون خود را شاه خواند آن تیوخوس به سرکوبی وی شتافت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

و او را شکست داد. طولی نکشید که در سال ۲۲۰ ق م. مولون درگذشت. در سال ۲۱۸ ق م. آن تیوخوس به سوریه لشکر کشید و چندی بعد پادشاه مصر، آن محل را از تصرف او به درآورد. در سال ۲۰۵ ق م. رهسپار خلیج فارس شد و پس از مطیع کردن اهالی گرها «۱» (القطیف) به سوریه برگشت. در زمان سلطنت بطلمیوس پنجم پادشاه مصر، آن تیوخوس برای تصرف سوریه با فیلیپ پادشاه مقدونیه بر ضد مصر متحد شد و غزه را تصرف کرد. در این‌زمان رومی‌ها به بهانه اینکه حامی مصر و پرگام‌اند، با پادشاه سلوکی وارد مذاکره شدند، لیکن مذاکرات آنها نتیجه‌ای نداشت و کار به جنگ کشید. در ماگنزی «۲» (واقع در آسیای صغیر) در سال ۱۹۰ ق م. جنگ سختی بین طرفین درگرفت که نتیجه آن به نفع رومی‌ها تمام شد. در نتیجه آسیای صغیر به کلی از تصرف آن تیوخوس خارج شد.

در دوران سلطنت آن‌تیوخوس سوم، دولت روم در دومین جنگ از جنگهای کارتاژ (۲۱۸- ۲۰۱ ق م.) اسپانیا را از تصرف کارتاژیها خارج کرد.

چین: در دوران سلطنت آن تیوخوس، در چین سلسله چین سلطنت داشت (۲۲۱- ۲۰۷ ق م.) این سلسله از مردمی به نام چین نام گرفته است که در سال ۳۱۸ ق م. از شمال غربی چین وارد دشت حاصلخیز سچوان شدند و پس از تجزیه دولت چو قدرت یافتند. مؤسس و اولین امپراتور این سلسله چنگ «۳» نام داشت که خود را شی هوانگ تی خواند که به معنی نخستین امپراتور است. به امر وی دیوار بزرگ چین به طول دو هزار کیلومتر و ارتفاع ۶- ۱۵ متر و ضخامت ۵/ ۴- ۵/ ۷ متر بنا شد که دیوار مذکور بین مغولستان و چین کشیده شده و در فواصل معین دارای برجهای متعدد دیده‌بانی است.

در سال ۲۱۲ ق م. آن تیوخوس سوم به قلمرو ائوتودموس «۴» پادشاه و بانی بلخ حمله کرد و او را مغلوب و دست‌نشانده خود کرد.

مصر: در دوران سلطنت آن تیوخوس سوم، در مصر بطلمیوس چهارم سلطنت می‌کرد

---

(۱). Gerrha.

(۲). Magnnesie.

(۳). Ceng.

(۴). Eutudemos.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰

(۲۲۲- ۲۰۵ ق م.) وی پسر و جانشین بطلمیوس سوم است. بعد از درگذشت بطلمیوس چهارم، پسرش بطلمیوس پنجم به سلطنت نشست (۲۰۵- ۱۸۱ ق م.) که هنگام درگذشت پدر خود پیش از پنج سال نداشت. فیلیپ پنجم پادشاه مقدونی و آن تیوخوس سوم متصرفات مصر را در فلسطین و آسیای صغیر تصرف کردند.

مقدونیه: شاه مقدونیه فیلیپ پنجم بود (۲۲۱- ۱۷۹ ق م.) که پسر دمتریوس دوم و جانشین آنتیگونوس سوم است. زمانی که جمهوری روم با هجوم هانیبال دچار ضعف شد، فیلیپ کوشید تا متصرفات آن را در ایلیریا «۱» تصرف کند و پس از پیروزی هانیبال پیمانی با او بست.

پادشاهان دیگر سلسله سلوکی

پس از شکست آن تیوخوس کبیر از رومی‌ها، مهرداد اول پادشاه اشکانی، ماد و پارس و سلوکیه را از تصرف سلوکی‌ها خارج کرد. اوضاع سیاسی دولت سلوکی در این‌زمان بسیار مغشوش بود. بعد از آن تیوخوس سوم تا انقراض این سلسله عده‌ای در سوریه سلطنت کردند که نام و مدت حکومت آنها به شرح زیر است:

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱. سلوکوس چهارم ۱۸۷- ۱۷۵ ق م.

۲. غاصبی «۲» ۱۷۴- ق م.

۳. آن تیوخوس چهارم ۱۷۵- ق م.

۴. آن تیوخوس پنجم ۱۶۴- ۱۶۲ ق م.

۵. دمتریوس سوتر ۱۶۲- ۱۵۰ ق م.

۶. الکساندر پالاس ۱۵۰- ۱۴۵ ق م.

۷. دمتریوس دوم (نیکاتور) ۱۴۹- ۱۴۵ ق م.

۸. آن تیوخوس ششم (دیونیس اپیکان) ۱۴۵- ۱۴۲ ق م.

۹. تریفون (دیودوت) ۱۴۲- ۱۳۸ ق م.

---

(۱). ایلیریا (ایلوریا) سرزمین قدیمی مشتمل بر قسمت شرقی ساحل دریای آدریاتیک.

(۲).Heliadole .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱

۱۰. آن تیوخوس هفتم (سی دت) ۱۳۹- ۱۳۸ ق م.

۱۱. الکساندرزی تیاس ۱۳۳- ۱۲۸ ق م.

۱۲. آن تیوخوس هشتم (کری پس) ۱۲۵- ۹۶ ق م.

۱۳. آن تیوخوس نهم (سیزیک) ۱۱۶- ۹۵ ق م.

۱۴. فیلیپ ۹۲- ۸۳ ق م.

۱۵. آن تیوخوس دهم (فیلادلف) ۹۲ ق م.

۱۶. دمتریوس سوم (فیلوپاتر) ۹۵- ۸۸ ق م.

۱۷. آن تیوخوس یازدهم (دیونیس) ۹۴- ۸۲ ق م.

۱۸. آن تیوخوس دوازدهم ۸۴- ۸۳ ق م.

۱۹. تیگران، پادشاه ارمنستان ۸۰- ۶۹ ق م.

۲۰. آن تیوخوس آسیایی ۶۸- ۶۴ ق م.

از مطالعه اجمالی فهرست پیشین می‌توان چنین نتیجه گرفت که از سال ۱۶۲- ۱۲۵ ق م. اوضاع سیاسی زمامداران سلوکی دستخوش تزلزل و ناپایداری بوده است. در همین زمان سوریه به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم شد؛ قسمت شمالی به کیلیکیه و قسمت جنوبی به سوریه معروف شد و در هر قسمت پادشاهان جداگانه سلطنت کردند.

دولت سلوکی در سال ۲۱۲ ق م. به دست سلوکوس نیکاتور تأسیس شد و پس از گذشتن ۱۴۸ سال منقرض گردید که در همان سال رومی‌ها سیراکوز را تصرف کردند.

در دوران حکومت الکساندرزی تیاس، بیشتر شبه جزیره ایبری (اسپانیا و پرتغال) در تصرف دولت روم بود و بدین سبب آداب و سنن روم وارد اسپانیا شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳

فصل چهارم سلسله اشکانیان (۲۵۰ ق م. تا ۲۲۶ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشاره

پارت در دوران گذشته شامل سرزمینی بود که در حال حاضر به خراسان معروف است.

در این منطقه، نویسندگان عهد قدیم از دو کشور پارت و گرگان نام برده‌اند، اما متأسفانه حدود آن دو را دقیقا نمی‌توان تعیین کرد.

آنچه مسلم است، گرگان در سمت شمال و مغرب این منطقه و پارت در قسمت جنوب و شرق آن قرار داشته است. سرزمین پارت از طرف شمال به خوارزم، از مشرق به هرات، از جنوب به زرنگ و از مغرب به گرگان محدود می‌شده است. می‌توان گفت که پارت عهد قدیم شمال شهرهای دامغان، شاهرود، جوین، سبزوار یا نیشابور، طوس، بجنورد، قوچان، درگز، سرخس، اسفراین، جام، باخزر، خواف، کاشمر و تربت حیدریه بوده است. طول این منطقه ۴۰۸ کیلومتر و عرض آن ۲۰۰ کیلومتر بوده و بالغ بر ۹۶ هزار کیلومتر مربع مساحت داشته است.

آغاز تاریخ پارتها تقریبا مجهول و مبهم است و به‌طور کلی تاریخ دولت اشکانی را می‌توان به سه دوره به شرح زیر تقسیم کرد:

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴

اول- تأسیس دولت اشکانی و کوتاه کردن دست سلوکیان، از قیام ارشک تا سلطنت مهرداد دوم.

دوم- از اعتلای دولت اشکانی و رقابت بین ایران و روم، یعنی از زمان تا مهرداد دوم تا پایان سلطنت بلاش اول

سوم- انحطاط دولت اشکانی

اینک به اختصار به ذکر مهمترین رویدادهای سلطنت هریک از پادشاهان اشکانی و حوادثی که همزمان با سلطنت پادشاهان اشکانی در دیگر نقاط جهان آن‌روز حادث شده است، می‌پردازیم. برای کسب اطلاع بیشتر باید به منابعی که از آنها نام برده می‌شود مراجعه کرد.

اشک اول (۲۵۶- ۲۵۳ ق م.)

اشک یا ارشاک که مؤسس سلسله اشکانی است، پس از اتحاد با افراد قبیله خود، آپاراتی، با سلوکی‌ها از در مخالفت درآمد و در نتیجه غلبه بر آنها سلسله اشکانی را تأسیس کرد.

چین: در آن‌زمان سلسله چو در چین سلطنت می‌کرد ۱۰۲۷- ۲۵۶ ق م.

هندوستان: در آن‌زمان، امپراتور هندوستان آشوکا بود ۲۵۵- ۲۳۷ ق م.

اشک دوم تیرداد اول (۲۵۳- ۲۱۴ ق م.)

بعد از مرگ اشک، برادرش تیرداد اول به تخت نشست. وی پس از تصرف سرزمین گرگان، بر ضد سلوکوس دوم با دیودور، پادشاه باختر متحد شد در سال ۲۴۷ ق م.

سلوکوس را شکست داد و اشکانیان، همین سال را مبدأ تاریخ خود قرار دادند.

چین: سلسله چین در چین سلطنت می‌کرد (۲۲۱- ۲۰۷ ق م.)

هندوستان: امپراتور هندوستان آشوکاست (۲۵۵- ۲۳۷ ق م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشک سوم، اردوان اول (۲۱۴– ۱۹۶ ق م.)

اردوان اول بعد از مرگ پدر خود تیرداد به تخت نشست و پس از غلبه بر آن تیوخوس سوم پادشاه سلوکی همدان را ضمیمه متصرفات خود کرد و در همین زمان عهدنامه‌ای بین سلوکیدها و پارتها بسته شد که طبق آن سلوکیدها، اردوان را رسما شاه ایران شناختند.

چین: در چین سلسله چین سلطنت می‌کرد (۲۲۱– ۲۰۷ ق م.) ساخت دیوار چین در سال ۲۰۴ ق م. به پایان رسید. به استثنای چند سالی که سلسله چین سلطنت را به دست گرفت، قریب ۴۰۰ سال در چین، سلسله هان سلطنت داشت (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.) مؤسس آن لیوپانگ «۱» است (۲۴۷– ۱۹۵ ق م.) که یک دهقان بود و در دوران سلسله چین یکی از چریکها به شمار می‌رفت. در دوران سلسله هان، کشور چین رو به توسعه نهاد و فرهنگ آن راه کمال در پیش گرفت. در ۲۱۴ ق م. آنام به تصرف چین درآمد و تا سال ۱۴۲۸ میلادی در تصرف چین باقی ماند.

مصر: شاه مصر از سلسله مقدونی بطلمیوس پنجم، مشهور به اپیفانس «۲» است (۲۰۵– ۱۸۱ ق م.).

۱– برای کسب اطلاع بیشتر درباره حوادث سلجوقیان به منابع زیر مراجعه شود:

ابن اثیر، الکامل، ابن بلخی، فارسنامه، ابن جوزی، المنظم، ابن حوقل، صورة الارض، ابن خلکان، وفیات الاعیان، ابن طقطقی، الفخری، ابن فندق، تاریخ بیهق، محمد ابن ابراهیم، ذیل سلجوقنامه، بنداری، زبدة النصرت و تاریخ بیهقی، تاریخ بلعمی، جوزجانی، طبقات ناصری، منتجب الدین بدیع، عتبه و الکتبه، حدود العالم، مؤلف مجهول حسینی حسن ابن محمد، ترجمه محاسن اصفهان حسینی، اخبار دولت سلجوقیه، حمد اله مستوفی، نزهت القلوب، تاریخ گزیده، خوارزمی، مفاتیح العلوم، راوندی، راحت الصدور، سبکی، طبقات، ظهیر الدین مرعشی، تاریخ طبرستان، ابن اسفندیار، تاریخ طبرستان، ظهیر الدین نیشابوری، سلجوقنامه، عتبی، تاریخ یمینی، گردیزی، زین الاخبار، مجمل التواریخ و القصص، (مؤلف مجهول)، مقدسی، احسن التقاسیم، فی معرفت الاقالیم، میراخوند، روضة الصفا، ترشخی، تاریخ

---

(۱). Liupang.

(۲). Epifanes.

بخارا، خواجه نظام الملک، سیاست‌نامه، نظامی عروضی، چهار مقاله، ملک علایی تبریزی، سعادت‌نامه، افضل الدین ابو حامد کرمانی، بدایم الزمان فی وقایع کرمان، بهاء الدین موید بغدادی، التوسل الی الترسل، عطاء الملک جوینی، تاریخ جهانگشای، آق‌سرائی، مسامرة الاخبار و دایرة الخبار، عنصر المعالی، قابوسنامه، ابن بی‌بی، الاوامر الحلائیه فی امور علائیه، حسنی، العراضه فی حکایت سلجوقیه.

اشک چهارم، فری یاپیت (۱۹۶– ۱۸۱ ق م.)

بعد از مرگ اردوان، پسرش فری یاپیت به تخت نشست. رویدادهای مهم این‌زمان زیاد روشن نیست.

چین: در چین سلسله هان سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

اشک پنجم، فرهاد اول (۱۷۳– ۱۸۱ ق م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فرهاد اول پسر فری یاپیت است. بعد از رسیدن به سلطنت تپورستان را تصرف کرد و طایفه مردها را مجبور ساخت مأمور حفاظت راهی باشند که از طریق خراسان به ماد می‌رفت.

چین: سلسله هان قدیم در چین سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

قبیله یوئه‌چی: قبیله یوئه‌چی مردمی صحرانشین و ساکن ایالت امروزی کانسو در چین بودند. در اثر حمله قبیله دیگری که با ایشان از یک ریشه بودند، بین سالهای ۱۷۵- ۱۴۰ ق م. به سمت مغرب رانده شدند و در حوضه رودخانه ایلی مستقر گردیدند. سپس بر سکاها غلبه کردند و آنان را به سوی ایران و هندوستان راندند. قبیله یوئه‌چی سپس بلخ را تصرف کردند و از آن به بعد تا قریب ۱۰۰ سال به‌ندرت از این قبیله ذکری شده است و محتملا در این مدت قبایل پنجگانه یوئه‌چی متحد شده‌اند و نام کوشان که اسم یکی از مهمترین این قبایل بوده، نام ملی آنها شده است.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷

اشک ششم، مهرداد اول (۱۷۳- ۱۳۶ ق م.)

بعد از درگذشت فرهاد، برادرش مهرداد به تخت نشست. وی پس از تصرف آذربایجان و خوزستان و پارس و بابل رهسپار هندوستان شد و قطعه‌ای را تا رودخانه جلم ضمیمه متصرفات خود کرد. در حقیقت مهرداد، بانی عظمت دولت پارت است. او با دمتریوس پادشاه سلوکی جنگید، اما به سبب کمک یونانیها به دمتریوس، نتوانست وی را سرکوب کند. پس ناچار از در صلح درآمد و در ضمن مذاکرات صلح، وی را دستگیر کرد و به زندان انداخت.

چین: سلسله هان قدیم در چین سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

سوریه: شاه سوریه، الکساندر بالاس است (۱۵۲- ۱۴۶ ق م.) که از سلسله سلوکیها می‌باشد.

مصر: شاه مصر، بطلمیوس ششم، ملقب به فیلومتور «۱» (۱۸۱- ۱۴۵ ق م.) است.

ایلیریا: در دوران سلطنت مهرداد اول، در ایلیریا گنتیتوس «۲» سلطنت می‌کرد که با پادشاه مقدونیه بر ضد رومی‌ها در سال ۱۶۸ ق م. متحد شد، لیکن مغلوب و اسیر گردید.

وی اولین کسی است که به خواص جنتیانا پی برد. به همین علت این گیاه را به نام او نامگذاری کرده‌اند.

اشک هفتم، فرهاد دوم (۱۳۶- ۱۲۸ ق م.)

بعد از مرگ مهرداد، پسرش فرهاد به تخت نشست و در همین زمان سرزمین سوریه به تصرف برادر دمتریوس درآمد. از طرفی شورش بعضی از نواحی ایران، فرهاد را راضی به بستن معاهده صلح با برادر دمتریوس کرد، اما به دلیل سنگینی شرایط، فرهاد حاضر به بستن عهدنامه نشد و برای جنگ‌افروزی، دمتریوس را از زندان رها ساخت تا مدعی سلطنت برادرش شود. از طرف دیگر، به دلیل ظلم سلوکیها اهالی ایران گرایش و توجه بیشتری نسبت به فرهاد پیدا کردند و در چنین وضعی آن تیوخوس با سپاهی زیاد به جنگ فرهاد آمد اما در جنگ کشته شد و از این‌زمان به بعد سلوکیها دیگر متعرض ایشان

---

(۱). Filometor.

(۲). Gentitus.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸

نشدند. در همین زمان گرفتاری دیگری برای فرهاد پیش آمد. زیرا در جنگ با سلوکیها به سکاها قول داده بود که اگر به وی

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

کمک کنند، پس از خاتمه جنگ مبلغی پول به آنها بپردازد اما بعد از غلبه بر آن تیوخوس از دادن پول به سکاها سرباز زد و در ضمن جنگ با آن قوم کشته شد.

چین: سلسله هان قدیم (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.) در چین سلطنت می‌کرد.

هندوستان: در حدود سال ۱۲۸ ق م. قبیله یوئه- چی، ساکن آسیای مرکزی، در بلخ و هندوستان سلطنت کردند.

اشک هشتم، اردوان دوم (۱۲۹– ۱۲۴ ق م.)

بعد از کشته شدن فرهاد، عمویش اردوان به تخت نشست، اما در جنگ با اقوام یوئه- چی کشته شد. دولت کوشان در باختر به دست همین اقوام یوئه- چی تشکیل شد.

چین: در چین سلسله هان قدیم سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

روم: در سال ۱۲۵ ق م. رومیان به تقاضای مردم ماسیلیا که مورد تجاوز و آزار قبایل مجاور قرار گرفته بودند، به کمک آنان شتافتند و در نتیجه، ناحیه لانگدوگ را ضمیمه روم کردند.

اشک نهم، مهرداد دوم (کبیر) (۱۲۴– ۸۷ ق م.)

مهرداد پسر اردوان دوم و از پادشاهان بزرگ سلسله اشکانی است. وی سکاها را چنان شکست داد که مدتها دیگر به خاک ایران تجاوز نکردند. در سال ۹۲ ق م. هنگامی که از آمدن سولا- به عنوان سفیر امپراتور روم، به آسیای صغیر آگاه شد، برای بستن عهدنامه با دولت روم نماینده‌ای فرستاد. هرچند این پیشنهاد عملی نشد لیکن می‌توان این رویداد را نخستین ارتباط بین ایران و روم دانست.

چین: در چین سلسله هان قدیم سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

روم: در سال ۱۲۱ ق م. طبقه اشراف روم، هواداران کراکوس را قتل عام کردند. در این حادثه فجیع بیش از سه هزار تن کشته شدند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹

در آن‌زمان اقوام سیمبر «۱» نخستین قوم ژرمنی بودند که رومیان با آنان سروکار یافتند آنها از سرزمین ژوتلند (دانمارک) می‌آمدند. در سال ۱۱۳ ق م. آنان در نواحی کوههای آلپ شرقی پیدا شدند و به طرف روم حرکت کردند. این نخستین برخورد رومیان با مهاجران ژرمنی بود. سپاهیان رومی که بر طوایف سیمبر حمله‌ور شدند، پی‌درپی شکست خوردند. آخرین شکست در سال ۱۰۵ ق م. رخ داد که هراس‌انگیز بود.

در سال ۱۰۶ ق م. سیسرون خطیب عالی‌قدر روم به دنیا آمد.

گل «۲»: توتون‌ها و کیمیریها در سالهای ۱۰۹– ۱۰۵ ق م. از گل عبور کردند. ساکنین گل بالاجبار به قلعه‌های خود پناه بردند. در سال ۱۰۳ ق م. قبایل سیمبر به گل بازگشتند. در آنجا قبیله ژرمنی دیگری یعنی توتون‌ها به آنها پیوستند. آنگاه این دو قوم مبادرت به غارت آن ناحیه نمودند. در سال ۱۰۲ ق م. اقوام توتون در صدد بودند که وارد ایتالیا شوند اما ماریوس امپراتور روم از پیشروی آنها ممانعت نمود. در سال (۱۰۱ ق م. سیمبرها نیز به سختی از ماریوس شکست خوردند.

لیبی: در سال ۹۶ ق م. لیبی به تصرف رومیان درآمد.

مصر: در مصر، بطلمیوس هشتم سلطنت می‌کرد (۱۱۷– ۱۰۷ ق م.) بعد از او سلطنت به بطلمیوس هشتم رسید (۱۰۷– ۸۶ ق م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشک دهم، ساناتروک (۸۷– ۶۹ ق م.)

بعد از درگذشت مهرداد، ساناتروک پسر مهرداد به تخت نشست. حوادث تاریخی آن زمان زیاد روشن نیست.

چین: در چین سلسله هان قدیم سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

مصر: پادشاه مصر، بطلمیوس دهم است که بعد از درگذشت بطلمیوس هشتم تحت حمایت روم، وارد اسکندریه شد. لیکن طولی نکشید که توسط اهالی کشته شد. بعد از

---

(۱).Cimbres.

(۲). گل: در زمان قدیم دو ناحیه به این نام خوانده می‌شد؛ یکی آن سوی کوههای آلپ که امروزه شامل کشور فرانسه و بلژیک است و دیگری این سوی آلپ که شامل ایتالیا است.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰

وی سلطنت به بطلمیوس یازدهم رسید (۸۰– ۵۸ ق م.)

اشک یازدهم، فرهاد سوم (۶۹– ۶۰ ق م.)

بعد از ساناتروک پسرش فرهاد به تخت نشست. در این‌زمان پومپه از سرداران بزرگ روم بود و چون تصمیم داشت به ارمنستان لشکر بکشد، به شاه ایران پیغام داد که اگر در این تصمیم با سردار رومی موافقت کند، بعد از غلبه بر پادشاه ارمنستان شهرهای کردوون «۱» و آدیابن «۲» را ضمیمه متصرفات فرهاد سازد، اما بعد از غلبه بر پادشاه ارمنستان، از عمل به وعده‌ای که به شاه ایران داده بود، خودداری کرد و به همین سبب نزدیک بود که بین طرفین بر سر همین مسئله جنگی درگیرد که پومپه از اقدام به چنین عملی خودداری کرد و سرانجام مسئله فوق با حکمیت بین طرفین خاتمه یافت.

چین: در دوران سلطنت فرهاد، در چین سلسله هان قدیم سلطنت داشت (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.).

لیبی: رومیان در سال ۶۷ ق م. از انضمام لیبی و کرت، ایالت رومی سیرانائیک را به وجود آوردند. بعد از چندی سیرانائیک از کرت جدا شد و به نام لیبی علیا معروف شد و مارماریکا را که در شمال آن واقع شده بود لیبی سفلی نامیدند.

مصر: شاه مصر، بطلمیوس یازدهم است (۸۰– ۵۶ ق م.)، بعد از وی دخترش به نام ملکه کلئوپاترا به سلطنت نشست (۶۹– ۶۰ ق م.) که یکی از شخصیتهای معروف تاریخ است. با وجود اینکه طبق سنن خانوادگی، زن برادر خود بطلمیوس دوازدهم شد با این اوصاف به کمک یولیوس قیصر روم علیه شوهر خود سر به شورش برداشت که برحسب تصادف در همان زمان شوهرش در رودخانه نیل غرق شد و کلئوپاترا به همسری برادر کوچک خود بطلمیوس سیزدهم درآمد و لیکن معشوقه قیصر هم بود.

اشک دوازدهم، مهرداد سوم (۶۰– ۵۶ ق م.)

مهرداد سوم بعد از مرگ پدر خود فرهاد به سلطنت نشست اما به دلیل سوء رفتارش با

---

(۱).Cordoven.

(۲).Adiabene.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مردم، شورشی در سراسر کشور برپا شده و مهرداد به گابی نیوس «۱» حاکم شامات پناهنده شد. در این‌زمان برادر وی به تخت سلطنت نشست.

چین: در چین سلسله هان قدیم سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.).

روم: مقارن سلطنت مهرداد سوم، سزار قیصر روم بین سالهای ۵۱ و ۴۸ ق م. سرزمین گل‌ها را به تصرف خود درآورد و زبان لاتین و آداب و حکومت رومیها را در آنجا شایع ساخت، در این‌زمان سردسته گل‌ها ورسیشرتوریکس «۲» با سلطه رومیان بر گل سر به مخالفت برداشت لیکن از سپاهیان قیصر شکست خورد و به اسارت افتاد و سرانجام به دستور قیصر کشته شد.

مصر: شاه مصر در این‌زمان، بطلمیوس یازدهم است (۵۸- ۸۰ ق م.) در این‌زمان مصر کاملا تحت تسلط روم بود و از نظر اقتصادی وضع چندان مناسبی نداشت.

اشک سیزدهم، ارد اول (۵۵- ۳۷ ق م.)

بعد از اینکه ارد به سلطنت نشست، برادرش مهرداد در بابل دستگیر و کشته شد. در سال ۵۳ ق م. اولین جنگ بین دولتهای ایران و روم در نزدیکی وان درگرفت که به شکست رومیها و کشته شدن سردار نامی روم، کراسوس منجر شد.

چین: در چین سلسله هان قدیم سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

روم: در سال ۴۶ ق م. قیصر روم، سال را به ۳۶۵ روز تثبیت کرد که هر چهار سال یک‌بار، یک روز بر آن افزوده می‌شد. از آن‌زمان، ماه ولادت قیصر را به افتخار او، ژولیوس (ژوئیه) خواندند و همچنین ماه بعد از آن بعدها آگوست (اوت) خوانده شد دوران سلطنت ارد مقارن است با اولین هجوم رومیان به بریتانیا به فرماندهی یولیوس که در سال ۵۵ ق م. و سپس در سال ۵۴ ق م. در جزیره پیاده شدند. در سال ۴۳ ق م.

اوکتاویوس، آنتوانیوس و لیپیدوس با یکدیگر دیدار کردند و با هم پیمان اتحادی بستند تا به نحو سه‌گانه بر کشور روم حکومت کنند.

مصر: شاه مصر، بطلمیوس دوازدهم بود (۵۱- ۴۷ ق م.) که برطبق وصیت پدرش

---

(۱). Gabinius.

(۲). Vercige Torix.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲

بطلمیوس یازدهم چنین مقرر شده بود که وی با خواهرش کلئوپاترا در سلطنت شریک گردد. بطلمیوس به علت خردسالی کاملا تحت نفوذ پوتینوس «۱» یکی از متنفذین دربار بود اما کلئوپاترا زیربار پوتینوس نرفت و به همین علت در سال ۴۹ ق م. از مصر اخراج شد و لیکن دیری نگذشت که با سپاهی به مصر حمله کرد.

بعد از بطلمیوس دوازدهم سلطنت به بطلمیوس سیزدهم رسید (۴۷- ۴۴ ق م.) که در همین زمان یولیوس قیصر روم، کلئوپاترا را وادار به ازدواج با بطلمیوس کرد. در سال ۴۴ ق م. بطلمیوس ناپدید شد و ظاهرا به دستور کلئوپاترا کشته شد؛ به خیال اینکه سلطنت پسری که از قیصر داشت بدون مدعی باشد.

اشک چهاردهم، فرهاد چهارم (۳۷ ق م. تا ۱ م.)

بعد از ارد پسرش فرهاد به تخت نشست. در سال ۳۶ ق م. دومین جنگ بین ایران و روم درگرفت که باز هم به شکست رومیها

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

منجر شد. در سال ۲۴ ق م. جنگ دیگری میان ایران و روم درگرفت. این بار نیز رومیها شکست خوردند و ارمنستان ضمیمه متصرفات اشکانیان شد. بعد از این جنگ رومیها قریب یک قرن متعرض ایران نشدند. در همین زمان اهالی ایران به سبب بدرفتاری فرهاد بر او شوریدند. فرهاد به سمت آسیای مرکزی فرار کرد و به کمک افراد بیابانگرد این منطقه به ایران بازگشت. تیرداد که در این موقع جانشین فرهاد شده بود چون در خود تاب مقاومت ندید، با پسر کوچک فرهاد به اوکتاویوس که یکی از زمامداران سه‌گانه روم بود پناه برد. پس از رسیدن اوکتاویوس به سلطنت روم، فرهاد از او خواست که تیرداد را به وی تسلیم کند. این پیشنهاد مورد قبول امپراتور قرار نگرفت لیکن پسر شاه ایران را به ایران فرستاد. در مقابل از فرهاد تقاضا کرد پرچمهای رومی را که ایرانیان در ضمن جنگهای خود از رومیها گرفته بودند، به دولت روم پس دهد. پس از فرستادن پرچمهای رومی، اوکتاویوس از در دوستی با فرهاد درآمد و برای تحکیم روابط خود با فرهاد، کنیزکی ایتالیایی را که موزا نام داشت، روانه دربار ایران کرد.

---

(۱).POTinnus.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳

چین: در چین سلسله هان قدیم سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

روم: در دوران سلطنت اشک چهاردهم در سال ۳۲ ق م. اوکتاویوس ناوگان عظیمی فراهم آورد و به مصر حمله برد و کشتیهای آنتونیوس را درهم شکست. آنتونیوس و کلئوپاترا خودکشی کردند. مجلس سنای روم در سال ۲۳ ق م. اوکتاویوس را برای همیشه به عنوان کنسول انتخاب کرد.

tarikhema.org

اشک پانزدهم، فرهاد پنجم (۱– ۲ م.)

فرهاد بعد از مسموم کردن پدرش به تخت نشست اما به دلیل نارضایتی مردم ایران از طرز حکومت وی، بعد از دو سال به دست بزرگان کشور از سلطنت خلع و کشته شد.

چین: در چین سلسله هان قدیم سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

اشک شانزدهم، ارد دوم (۲– ۶ م.)

بعد از کشته شدن فرهاد یکی از شاهزادگان اشکانی به نام ارد به تخت نشست که بعد از مدت چهار سال سلطنت در شکارگاه کشته شد.

چین: در چین سلسله هان قدیم سلطنت می‌کرد (۲۰۲ ق م. تا ۹ م.)

اشک هفدهم، وانان (۷ م.)

بعد از ارد بنا به تقاضای مجلس مغستان، امپراتور روم یکی از پسران اشک چهاردهم را که وانان نام داشت روانه ایران کرد اما سلطنت او هم زیاد طول نکشید.

اشک هجدهم، اردوان سوم (۱۶– ۵۱ م.)

اردوان پسر ارد دوم که در این‌زمان در آذربایجان حکومت می‌کرد، جانشین وانان شد. در سال ۱۶ میلادی وانان به ارمنستان پناه برد. اقامت وی در این قسمت چندان طولی نکشید و به ناچار رهسپار شامات شد و تحت حمایت رومیها قرار گرفت. در همین گیر

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

و دار، به دلیل بروز اختلاف بین نجبا و اردوان، وی نیز از سلطنت عزل شد و تیرداد نامی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴

جانشین اردوان گردید. اردوان به گرگان فرار کرد و بعد از مدت کوتاهی به پایتخت برگشت و بدون جنگ و خونریزی بر تخت نشست. در این‌زمان قرارداد صلحی بین اردوان و امپراتور روم بسته شد که به موجب آن، اردوان قبول کرد که ارمنستان خارج از منطقه نفوذ ایران باشد.

در سال ۴۰ میلادی اهالی سلوکیه شورش کردند و عده زیادی از یهودیان آن سامان در این شورش کشته شدند.

چین: مقارن سلطنت اردوان، سلسله هان اخیر (۲۵- ۲۲۰ م.) در چین سلطنت داشت.

روم: در دوران سلطنت اردوان، تی بریوس (۱۴- ۳۷ م.) به قدرت خود افزود و مجلس عمومی را منحل کرد.

اشک‌های نوزدهم، بیستم و بیست و یکم عبارتند از: واردان، گودرز، وانان دوم. بعد از مرگ اردوان بین دو پسر او به نامهای واردان و گودرز بر سر تصرف تاج و تخت جنگ درگرفت؛ واردان کشته شد و گودرز به تخت نشست. بعد از وی سلطنت به برادر دیگر وانان رسید که تا سال ۷۷ میلادی سلطنت کرد.

اشک بیست و دوم، بلاش اول (۵۱- ۷۷ م.)

بعد از وانان پسرش بلاش اول به سلطنت رسید. او در جنگی که با عشیره دها کرد، آنها را شکست داد و از ایران راند. سپس تیرداد پسر خود را به حکومت ارمنستان منصوب کرد.

نرون «۱» امپراتور روم، کربول «۲» یکی از سرداران خود را مأمور کرد تا با این اهانت مقابله کند. سرانجام در سال ۶۳ میلادی قرار بر این شد که تیرداد پسر بلاش، پادشاه ارمنستان باشد به این شرط که تاج سلطنت را در روم از دست نرون بگیرد.

عده زیادی از مورخان معتقدند اشاره‌ای که در کتاب دینکرت در مورد جمع‌آوری اوستا شده، مربوط به زمان سلطنت بلاش است.

چین: در چین سلسله هان اخیر (۲۵- ۲۲۰ م.) سلطنت می‌کرد.

روم: امپراتور روم کلاودیوس است (۴۱- ۵۴ م.) در عهد وی امپراتوری روم استحکام

---

(۱). Neron.

(۲). Corbulo.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵

و توسعه یافت. او در بریتانیا پیاده شد و آنجا را جزو متصرفات روم ساخت. بعد از درگذشت کلاودیوس، نرون امپراتور شد (۵۴- ۶۸ م.) وی امپراتوری جابر بود که مادر و خواهر خود را کشت و سنکا فیلسوف معروف را نیز به قتل رسانید. در سال ۶۹ میلادی که توطئه‌ای علیه نرون طرح‌ریزی شده بود، گالبا از طرف سربازانش به مقام امپراتوری انتخاب شد و هنگامی که نرون در سال ۶۸ میلادی خودکشی کرد، جانشین او شد. لیکن طولی نکشید که شورشی به رهبری اوتو به وقوع پیوست و گالبا کشته شد و اوتو قدرت را در دست گرفت سپس ویتلیوس اوتو را مغلوب کرد و اوتو خود را کشت دیری نگذشت که لشکریان، و سپاسیانوس «۱» مؤسس سلسله فلاوین‌ها را که به فرمان نرون مأمور جنگ علیه یهودیان شده بود، به امپراتوری برگزیدند. (۶۹- ۷۹ م.) وی در دوران زمامداری خود، آمفی‌تئاتر بزرگ لویزه را در شهر روم بنا نهاد.

اشک بیست و سوم، خسرو (۱۰۷- ۱۳۳ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از درگذشت بلاش، سلطنت به خسرو پسر پاکر رسید. در این‌زمان جنگ جدیدی بین خسرو و تراژان امپراتور روم درگرفت. بعد از درگذشت تراژان در سال ۱۱۷ میلادی هاردین «۲» امپراتور روم شد. در سال ۱۲۲ میلادی خسرو با امپراتور روم در سرحد بین دولتهای ایران و روم ملاقات کرد و بعد از مذاکرات زیاد مقرر شد که رودخانه فرات سرحد بین دولتهای ایران و روم باشد. در سال ۱۳۳ میلادی تاخت‌وتاز آلانها شروع شد. خسرو از عهده مقابله با تاخت‌وتاز آنها برنیامد و با دادن وجهی شر آنها را کم کرد. این اقدام دلالت بر ضعف دولت اشکانی در آن‌زمان داشت.

آسیای مرکزی: در آسیای مرکزی قبیله یوئه- چی سکونت داشت. این قبیله در بلخ و هندوستان سلطنت می‌کرد و به نامهای کوشان (یکی از شعبه‌های آن) و هندوسکایی نیز شهرت داشت. از فرمانروایان معروف آن کانیشکا «۳» است که گویا در ۱۲۳- ۱۵۳ م. سلطنت می‌کرده است و در آسیای شرقی به عنوان حامی آیین بودا شهرت دارد.

---

(۱). Vespasianus.

(۲). Hardien.

(۳). Kaniska.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶

چین: در چین سلسله هان اخیر سلطنت می‌کرد (۲۵- ۲۲۰ م.)

روم: ترایانوس، امپراتور روم (۹۸- ۱۱۷ م.) معاصر خسرو است. او داکیا را مطیع کرد.

در جنگ با اشکانیان ابتدا ارمنستان را گرفت و سپس بین النهرین و تیسفون را مسخر کرد و یکی از شاهزادگان اشکانی را در آنجا به پادشاهی نشانید. وی بانی بناهای زیادی در رم است که میدان ترایانوس از آن جمله است.

بین سالهای ۱۳۱- ۱۳۵ م. شمعون برکوفیا که رهبر یهودیان بود، علیه دولت روم سر به شورش برداشت و خود را مسیح خواند که شورش او با شکست خونینی خاتمه یافت.

فنلاند: اعقاب فینها یا فنلاندیهای کنونی در حدود سال ۱۰۰ میلادی مهاجرت خود را از سواحل جنوبی خلیج فنلاند کنونی شروع کردند.

اشکهای بیست و چهارم و بیست و پنجم، بلاش دوم و سوم (۱۳۳- ۱۹۱ م.)

بعد از خسرو یکی از شاهزادگان اشکانی به تخت نشست. بنا به عقیده گوت شمید در سال ۱۳۵ میلادی آلانها به آذربایجان و ممالک همجوار آن در زمان سلطنت بلاش دوم تجاوز کرده‌اند. بعد از بلاش دوم پسرش بلاش سوم جانشین پدر شد و در سال ۱۶۱ میلادی رهسپار ارمنستان شد و پس از راندن پادشاه آن محل که تحت الحمایه روم بود، تا شامات پیش راند. در این محل با مقاومت کاسیوس سردار رومی روبه‌رو شد. در این جنگ پارتها شکست خوردند و به سمت فرات عقب‌نشینی کردند. در همین زمان به دلیل شیوع مرض طاعون، تلفات سنگینی به سپاه رومیان وارد آمد. در نتیجه در سال ۱۶۵ میلادی قسمت غربی بین النهرین جزو متصرفات روم شد.

آسیای شرقی: فرمانروای کوشان در آن‌زمان کانیشکا بود (۱۲۳- ۱۵۳ م.)

چین: در چین سلسله هان اخیر سلطنت می‌کرد (۲۵- ۲۲۰ م.)

روم: امپراتور روم مارکوس اورلیوس است (۱۶۱- ۱۸۰ م.) وی فیلسوف رواقی و پسرخوانده آنتونینوس است که بعد از درگذشت وی امپراتور شد و پسرخوانده دیگر آنتونینوس را در امپراتوری با خود شریک کرد. اثر فلسفی او کتابی است به نام اندیشه‌ها.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از وی پسرش کومودوس، امپراتور شد (۱۶۱- ۱۹۳ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷

اشک بیست و ششم، بلاش چهارم (۱۹۸- ۲۰۷ م.)

بلاش چهارم پسر بلاش سوم است. در زمان سلطنت وی باز هم دولت ایران با روم از سال ۱۹۴- ۱۹۷ میلادی درگیری پیدا کرد. سوروس در این‌زمان امپراتور روم بود که به سرزمین بین النهرین تاخت و شهرهای الحضر و آدیابن را در محاصره گرفت. الحضر سقوط نکرد لیکن آدیابن ضمیمه قلمرو امپراتور روم شد.

چین: در چین سلسله هان اخیر سلطنت می‌کرد (۲۵- ۲۲۰ م.)

روم: امپراتور روم کومودوس بود (۱۸۰- ۱۹۲ م.) وی پسر و جانشین مارکوس اورلیوس است. کومودوس مردی هرزه و لاابالی و به تمام معنی عیاش و بلهوس بود و به علت داشتن این صفات رذیله، مورد تنفر عامه بود. سرانجام هم کشته شد. جانشین وی پرتیناکس است. در سال ۱۹۳ میلادی سوروس «۱» که در منابع فارسی به نام سپتیم سور «۲» نیز خوانده شده است، به وسیله سپاهیان خود به امپراتوری رسید (۱۹۳- ۲۱۱ م.) در سال ۱۹۴ حاکم سوریه را که مدعی امپراتوری بود، مغلوب کرد و در سال ۱۹۶ بیزانس را به تصرف خود درآورد. شورشی را که در گل روی داده بود، فرونشاند. سپس به جانب مشرق بازگشت و سپاهیان اشکانی را از بین النهرین بیرون راند.

اشک بیست و هفتم و بیست و هشتم، بلاش پنجم و اردوان پنجم (۲۰۷- ۲۴۴ م.)

پس از درگذشت بلاش، مدتی بر سر تصرف تخت و تاج، بین پسرانش بلاش پنجم و اردوان پنجم نزاع درگرفت. سرانجام مقرر شد که بلاش در بابل و اردوان در ممالک غربی ایران سلطنت کند. باز هم اختلاف باقی ماند و جنگ خانگی شروع شد. هنگامی که کاراکالا امپراتور روم از این وضع اطلاع پیدا کرد، فوق العاده مسرور شد و سفیری نزد اردوان فرستاد و تقاضا کرد که با دختر اردوان ازدواج کند و پس از مذاکرات زیاد قرار شد که امپراتور روم برای بردن زن خود شخصا به ایران مسافرت کند. هنگامی که اردوان با همراهان خود به چادرهای امپراتور وارد شدند، رومیها ناگهان بر آنان تاختند و عده زیادی در این گیرودار کشته شدند. تنها اردوان، جان به سلامت برد. طولی نکشید که در

---

(۱). Severus.

(۲). Septim Sever.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸

سال ۲۱۷ میلادی کاراکالا در نزدیک وان کشته شد. ماکرینوس «۱» جانشین کاراکالا حاضر به بستن معاهده صلح با ایران شد اما چون پیشنهاد وی عملی نشد، جنگ سختی بین دولتهای ایران و روم درگرفت که به غلبه سپاه ایران منتهی شد. رومیها پس از این شکست تقاضای صلح کردند و مقرر شد که مبلغ قابل توجهی به عنوان غرامت جنگی به دولت ایران بپردازند.

در سال ۲۱۸ میلادی اردوان بر بلاش غلبه کرد و در حقیقت، ابتدای سلطنت او از همین تاریخ شروع می‌شود. در سال ۲۲۴ میلادی اردشیر پاپکان، اردوان را به سختی شکست داد و بدین ترتیب سلسله اشکانی منقرض شد.

چین: در چین سلسله هان اخیر سلطنت می‌کرد (۲۵- ۲۲۰ م) که این سلسله در دوران سلطنت بلاش پنجم و اردوان پنجم منقرض شد و سلسله سه پادشاهی جانشین آن گردید (۲۲۰- ۲۶۵ م.) وجه تسمیه آن به سه پادشاهی این‌که در آن‌زمان چین به سه مملکت

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تقسیم شده بود: وی)Wey(که مشتمل بر نواحی شمالی و بیشتر سرزمین کره بود، شو)Su(و وو)Wu(.

در اوایل دوران سلطنت سه پادشاهی، مملکت شو، توسعه زیادی یافت و کشور برمه ایالت یونان کنونی را نیز شامل می‌شد اما بعدا مملکت «وی» قدرت یافت.

روم: امپراتور روم سوروس بود (۱۹۳- ۲۱۱ م.) در سال ۲۰۸ میلادی رهسپار بریتانیا شد و اسکاتلند را میدان تاخت‌وتاز خود قرار داد و عاقبت در یورک درگذشت. بعد از وی امپراتوری نصیب کاراکالا شد (۲۱۱- ۲۱۷ م.) که برادر خود را که با وی در سلطنت شریک بود، در سال ۲۱۳ میلادی کشت. هنگامی که از سپاهیانش اردوان پنجم پادشاه اشکانی شکست خورده و در حال عقب‌نشینی بودند در حرّان توسط ماکرینوس کشته شد و امپراتوری به ماکرینوس رسید (۲۱۷ - ۲۱۸ م.) که در دوران کوتاه زمامداری خود با حذف قسمتی از مالیاتها توجه مردم را به خود جلب کرد. در جنگ با اردوان پنجم به سختی شکست خورد و به سوریه فرار کرد. در آن محل سربازانش علیه او سر به شورش برداشتند و هلیوگابالوس «۲» را به امپراتوری برگزیدند. (۲۱۸- ۲۲۲ م.) به استناد

---

(۱).Macrinus .

(۲).Heliogabalus .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹

گفته مادرش پدر وی کاراکالا بود. حکومتش به علت بی‌قید و بندی در زندگی خصوصی و خانوادگی، شهرت داشت. وی بر اثر شورش پاسدارانش کشته شد. بعد از او الکساندر سوروس به امپراتوری رسید (۲۲۲- ۲۳۵ م.) که مردی متقی و پرهیزکار و ساعی بود. با تمام این اوصاف از برقراری نظم و انضباط در میان سپاهیان، ناتوان بود و سرانجام بر اثر شورش سپاهیان، ماکسیمینوس «۱» به امپراتوری رسید (۲۳۵- ۲۳۸ م.) که بر ژرمنها غلبه کرد ولی گوردیانوس اول او را برانداخت و خود زمام امور را در سال ۲۳۸ میلادی به دست گرفت. چون فردی بذال و بخشنده بود به همین علت در بین مردم محبوبیت زیادی یافت و بعد از چندی پسرش گوردیانوس دوم را در امپراتوری با خود شریک گردانید. بعد از وی گوردیانوس سوم به امپراتوری رسید (۲۳۸- ۲۴۴ م.) که توسط فیلیپ عرب کشته شد و فیلیپ عرب، خود جانشین او گردید (۲۴۴- ۲۴۹ م.)

نام و مدت سلطنت پادشاهان اشکانی

۱. ارشک پسر فری یاپیت ۲۵۶- ۲۵۳ ق م.

۲. تیرداد پسر فری یاپیت ۲۵۳- ۲۱۴ ق م.

۳. اردوان اول پسر تیرداد ۲۱۲- ۱۹۶ ق م.

۴. فری یاپیت ۱۹۶- ۱۸۱ ق م.

۵. فرهاد اول پسر تیرداد ۱۸۱- ۱۷۳ ق م.

۶. مهرداد اول برادر فرهاد اول ۱۷۳- ۱۳۶ ق م.

۷. فرهاد دوم پسر مهرداد اول ۱۳۶- ۱۲۸ ق م.

۸. اردوان دوم پسر فری یاپیت ۱۲۹- ۱۲۴ ق م.

۹. مهرداد دوم (کبیر) پسر اردوان دوم ۱۲۴- ۸۷ ق م.

۱۰. ساناتروک پسر مهرداد اول ۷۷- ۶۹ ق م.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۱. فرهاد سوم پسر ساناتروک ۶۹- ۶۰ ق م.

۱۲. مهرداد سوم پسر فرهاد سوم ۶۰- ۵۶ ق م.

---

(۱).Maksiminus.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰

۱۳. ارد اول پسر فرهاد سوم ۵۵- ۳۷ ق م.

۱۴. فرهاد چهارم پسر ارد اول ۳۷- ۱ ق م.

۱۵. فرهاد پنجم پسر فرهاد چهارم ۱- ۲ م.

۱۶. ارد دوم (محققا معلوم نیست) ۲- ۶ م.

۱۷. وانان اول پسر فرهاد چهارم ۷ م.

۱۸. اردوان سوم پسر ارد دوم ۱۶- ۵۱ م.

۱۹. واردان پسر اردوان سوم ۱۶- ۵۱ م.

۲۰. گودرز پسر گیو ۱۶- ۵۱ م.

۲۱. وانان پسر ارد دوم ۱۶- ۵۱ م.

۲۲. بلاش اول پسر وانان دوم ۵۱- ۷۷ م.

۲۳. خسرو (بعضی او را پسر پاکر می‌دانند) ۱۰۷- ۱۳۳ م.

۲۴. بلاش دوم (محققا معلوم نیست) ۱۳۳- ۱۹۱ م.

۲۵. بلاش سوم پسر بلاش دوم ۱۳۳- ۱۹۱ م.

۲۶. بلاش چهارم پسر بلاش سوم ۱۹۱- ۲۰۷ م.

۲۷. بلاش پنجم پسر بلاش چهارم ۲۰۷- ۲۱۶ م.

۲۸. اردوان پنجم پسر بلاش چهارم ۲۱۶- ۲۲۴ م.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۱

فصل پنجم سلسله ساسانی (۲۲۶- ۶۵۲ م.)

اشاره

ساسانیان، آخرین پادشاهان قبل از اسلام هستند که از ۲۲۶- ۶۵۲ میلادی بعد از انقراض سلسله اشکانیان سلطنت کردند.

ایرانیان این دوره از نظر پیشرفت تمدن و علم و دانش، بین ملل متمدن آن‌زمان اولین مرتبه را دارا بودند. سرزمین ایران در زمان حکومت این سلسله مانند سپری عظیم از فرهنگ قدیم آسیای غربی در مقابل اقوام بدوی که با جنبش شدید خود سرحدات شمالی ایران را مورد تاخت‌وتاز خود قرار داده بودند دفاع کرد. اطلاعات ما درباره تمدن ایران در دوران ساسانی به مراتب بیش از مطالبی است که راجع به همان موضوع در دوران سلسله‌های ماد و هخامنشی و اشکانی می‌دانیم. دوره ساسانی برخلاف دوره اشکانی سرشار از منابع متنوع مادی و معنوی است. افزون بر این، در آثار مورخان یونانی و رومی و ارمنی و چینی و نویسندگان دوره اسلامی مطالب سودمندی درباره سلسله ساسانیان می‌توان یافت که باعث آشنایی هرچه بیشتر ما با اوضاع سیاسی و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲

اجتماعی و اقتصادی آن دوره می‌شود. به‌هرحال در اوایل قرن سوم میلادی در پارس چند امارت‌نشین کوچک وجود داشت که در هریک از آنها امرای محلی مستقل حکومت می‌کردند. کار اساسی سلسله‌های محلی پارس محافظت از آتشکده بود. یکی از این سلسله‌های محلی، سلسله بازرنگی است که پایتخت آن شهر استخر بود. ساسان موبد معبد ناهید، جد سلسله ساسانی، با دختری از همین سلسله بازرنگی ازدواج کرد.

جانشین او پسرش بابک بود که از حسن روابط خود با خاندان مذکور استفاده کرد و پسر خود اردشیر را به مقام ارگ بذی دارابگرد رسانید. در سال ۲۱۲ میلادی اردشیر پس از غلبه بر ملوک پارس، مقام آنها را به دست آورد و در این فکر بود که روزی بر سرتاسر خاک پارس سلطنت کند. بابک پدر اردشیر بعد از اطلاع از نقشه پسر خود نامه‌ای به اردوان آخرین پادشاه اشکانی نوشت و ضمن آن مقام ارگ بذی فارس را برای شاهپور، پسر دیگر خود، تقاضا کرد و این درخواست مورد موافقت اردوان قرار گرفت، اما در همین زمان بابک درگذشت و شاهپور به جای او نشست.

برای به دست آوردن حکومت فارس، بین شاهپور و برادرش اردشیر، اختلاف پدید آمد و چون در همین زمان شاهپور ناگهان درگذشت، اردشیر صاحب قدرت شد.

اردشیر اول (۲۲۴– ۲۴۱ م.)

اردشیر، مؤسس سلسله ساسانی، از ۲۱۲– ۲۲۶ میلادی در پارس سلطنت داشت. در سال ۲۳۳ میلادی کرمان و خوزستان و اصفهان را ضمیمه متصرفات خود کرد، در سال ۲۲۴ جنگ سختی بین اردشیر و اردوان پنجم آخرین پادشاه سلسله اشکانی در هرمزگان خوزستان درگرفت که در آن جنگ اردوان کشته شد و سلسله اشکانی منقرض گردید. در سال ۲۲۸ میلادی عازم جنگ با الکساندر سوروس امپراتور روم شد و در سال ۲۳۲ ارمنستان و در سال ۲۳۶ نصیبین و حران را تصرف کرد.

چین: در چین سلسله سه پادشاهی سلطنت داشت ۲۲۰– ۲۶۵ م.

روم: امپراتور روم ماکسیمینوس بود (۲۳۵– ۲۳۸ م.) که سربازی زورمند و خشن بود.

شورشیان، او را به جای الکساندر سوروس به امپراتوری انتخاب کردند. بر ژرمن‌ها غلبه

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳

کرد و لیکن مغلوب گوردیانوس اول شد.

در دوران سلطنت اردشیر اول در سال ۲۳۰ م. گوت‌ها به طرف دانوب سفلی مهاجرت کردند.

شاهپور اول (۲۴۱– ۲۷۲ م.)

بعد از اردشیر پسرش شاهپور به تخت نشست. وی در ۲۴۲– ۲۴۴ م. با رومیها جنگید و در نتیجه، نصیبین و انطاکیه را ضمیمه متصرفات خود کرد. گردین «۱» امپراتور روم به مقابله شاهپور آمد و هرچند سپاه ایران را در شامات شکست داد لیکن به دلیل شورش رومیها کشته شد و در همین زمان فیلیپ جانشین او عهدنامه‌ای با شاهپور منعقد کرد که به موجب آن ارمنستان و بین النهرین ضمیمه ایران شد. طولی نکشید که جنگ دیگری از ۲۵۸– ۲۶۰ م. بین ایران و روم درگرفت. رومیها شکست خوردند و والرینوس امپراتور روم به اسارت ایران درآمد. در همین زمان شاهپور، سوریه و کاپادوکیه را ویران کرد، لیکن هنگام مراجعت به ایران مورد حمله امیر تدمر قرار گرفت و شکست خورد و قسمتی از غنایم خود را از دست داد. در سال ۲۴۲ م. مانی ظهور کرد. شاهپور ابتدا مذهب او را پذیرفت لیکن به سرعت به آیین زردشتی برگشت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

چین: بعد از انقراض سلسله سه پادشاهی (۲۲۰– ۲۶۵ م.) سلسله تسین از ۲۶۵– ۴۲۰ م. سلطنت کرد. در دوره سلاطین این سلسله، رواج دین بودایی افزون گشت. از انقراض این سلسله تا تأسیس سلسله سوئی در سال ۵۸۱ م. در چین هرج‌ومرج حکمفرما بود.

روم: امپراتور روم دکیوس «۲» بود ۲۴۹– ۲۵۱ م. به فرمان فیلیپ عرب، مأمور سرکوبی شورشیان شد، اما دکیوس رهبری شورشیان را به دست گرفت و فیلیپ را کشت و خود زمام امور را عهده‌دار شد. سرانجام در جنگ با کوت‌ها کشته شد. بعد از دکیوس، گالوس به امپراتوری رسید (۲۵۱ م.) در همین زمان شاهپور اول به سوریه لشکر کشید و انطاکیه را خراب کرد. در سال ۲۵۲ م. آیمیلیانوس سردار رومی در دره دانوب هجوم

---

(۱).Gordien.

(۲).Dekius.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴

جدیدی را به خاک روم دفع کرد و از طرف سپاهیانش به امپراتوری انتخاب شد.

بعد از اسارت والرینوس پسرش گالینوس به امپراتوری رسید (۲۶۰– ۲۶۸ م.) در دوران فرمانروایی وی ایالات تابعه روم سر به شورش برداشتند. هنگامی که مشغول فرو نشاندن شورشها بود، به دست یکی از سپاهیانش کشته شد و کلاودیوس دوم جانشین او شد (۲۶۸– ۲۷۰ م.) وی شورشیان را سرکوب کرد و در سال ۲۶۸ میلادی گوت‌ها را شکست داد. بر اثر بیماری طاعون درگذشت و آورلیانوس جانشین او شد (۲۷۰– ۲۷۵ م.)

هرمز اول (۲۷۲– ۲۷۳ م.)

بعد از شاهپور، سلطنت نصیب پسرش هرمز شد. در همین زمان مانی به ایران بازگشت.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵– ۴۲۰ م.)

روم: امپراتور روم اورلیانوس است (۲۷۰– ۲۷۵ م.) بعد از اینکه جانشین کلاودیوس دوم شد، با کمال جدیت کمر همت به حفظ مملکت بست.

بهرام اول (۲۷۳– ۲۷۶ م.)

بهرام اول پسر شاهپور است که بعد از مرگ برادر خود به تخت نشست. در زمان سلطنت وی زنوبیا ملکه تدمر که تحت فشار رومی‌ها قرار گرفته بود، از بهرام کمک خواست. اما به دلیل بی‌توجهی بهرام، تدمر به تصرف امپراتور روم درآمد.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵– ۴۲۰ م.)

روم: امپراتور روم اورلیانوس بود (۲۷۰– ۲۷۵ م.) در دوران زمامداری او حکومت روم در بریتانیا، گل، اسپانیا، مصر، شام و بین النهرین مستقر گردید. جانشین او تاکیتوس است (۲۷۵– ۲۷۶ م.)

بهرام دوم (۲۷۶– ۲۹۳ م.)

بعد از درگذشت بهرام اول پسرش به تخت نشست. در زمان وی مجددا جنگ بین ایران و روم درگرفت. کاروس امپراتور روم تاتیسفون پیش راند اما بر اثر مرگ ناگهانی وی در

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سال ۲۸۳ م. بین ایران و روم عهدنامه‌ای بسته شد که به موجب آن ارمنستان و بین النهرین به تصرف رومیها درآمد.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵- ۴۲۰ م.)

روم: امپراتور روم پروپوس بود (۲۷۶- ۲۸۲ م.) برای استقرار نظم و آرامش در قلمرو خود کوشش زیادی از خود نشان داد اما عاقبت هم به دست سربازانش کشته شد. بعد از مرگ وی، کاروس که در خدمت پروپوس بود توسط سربازانش به امپراتوری رسید (۲۸۲- ۲۸۳ م.) پسرش کارینوس را در غرب گذاشت و خود به اتفاق پسر دیگرش نومریانوس عازم مشرق‌زمین گردید و تیسفون و سلوکیه را به تصرف خود درآورد اما ناگهان بر اثر صاعقه درگذشت و سپاهیانش به ناچار ایران را ترک کردند. پسرانش کارینوس و نومریانوس جانشین پدر شدند (۲۸۳- ۲۸۴ م.) بعد از نومریانوس سربازان، دیوکلسین را در سال ۲۸۴ م. به امپراتوری در مشرق برگزیدند. کارینوس به جنگ دیوکلسین رفت لیکن به دست یکی از سربازانش کشته شد و دیوکلسین بی‌رقیب گردید (۲۸۴- ۳۰۵ م.)

دیوکلسین برای سرکوبی ژرمن‌ها در سال ۲۸۶ میلادی ماکسیمیانوس را شریک خود در امپراتوری کرد و اداره امور امپراتوری غربی را به او واگذاشت و خود قسمت شرقی را اداره می‌کرد. بعد از مدتی هریک از آنها یک امپراتور جزء انتخاب کردند.

ماکسیمیانوس، کنستانیتوس «۱» اول را انتخاب کرد و دیوکلسین، گالریوس را برگزید. این چهار تن در پیشبرد برنامه‌های خود موفق شدند.

بهرام سوم (۲۹۳ م.)

بهرام سوم پسر هرمز است که بیش از چهار ماه سلطنت نکرد.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵- ۴۲۰ م.)

روم: امپراتور روم دیوکلسین است (۲۸۴- ۳۰۵ م.)

---

(۱). Constantius.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶

نرسی (۲۹۳- ۳۰۲ م.)

بعضی مورخان، نرسی را پسر شاهپور و بعضی دیگر پسر بهرام سوم می‌دانند. در زمان سلطنت وی میان ایران و روم در سال ۲۹۸ م. جنگ درگرفت که به شکست سپاه ایران منجر شد. در پایان جنگ بین دولتهای ایران و روم عهدنامه‌ای بسته شد که به موجب آن نرسی پنج شهر از شهرهای ارمنستان را به دولت روم واگذار کرد و صلح بین ایران و روم قریب ۴۰ سال ادامه یافت.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵- ۴۲۰ م.)

روم: امپراتور روم دیوکلسین است (۲۸۴- ۳۰۵ م.) در سال ۲۹۶ م. جنگهای ایران و روم تجدید شد که با شکست ایرانی‌ها پایان یافت.

در دوران سلطنت نرسی در سال ۳۰۰ م. قدیمترین کشور سلطنتی بین نیجر و سنگال به دست قبایل پول «۱» تأسیس شد.

هرمز دوم (۳۰۲- ۳۱۰ م.)

هرمز پسر نرسی است که پس از رسیدن به سلطنت در سال ۳۱۰ م. در جنگ با اعراب کشته شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵ – ۴۲۰ م.) روم: امپراتور روم دیوکلسین است (۲۸۴ – ۳۰۵ م.) دیوکلسین و ماکسیمیانوس در سال ۳۰۵ م. استعفا کردند. آخرین قتل عام مسیحیان در دوران امپراتوری دیوکلسین روی داد و آخرین سالهای دوره امپراتوری دیوکلسین را مسیحیان، دوره شهدا نامیده‌اند. بعد از استعفای ماکسیمیانوس و دیوکلسین، کنستانتیوس و گالریوس امپراتور شدند (۳۰۵– ۳۰۶ م.) کنستانتیوس در گل و بریتانیا فتوحاتی کرد. بعد از درگذشت کنستانتیوس پسرش قسطنطین اول امپراتور شد (۳۰۶– ۳۳۷ م.)

---

(۱).Peuls.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷

آذرنرسی (۳۱۰ م.)

بعد از کشته شدن هرمز پسرش آذرنرسی به تخت نشست اما به سبب نارضایتی بزرگان کشور از طرز حکومت او، پس از چند ماه زمامداری از سلطنت خلع شد.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵– ۴۰۲ م.)

روم: امپراتور روم قسطنطین اول است (۳۰۶– ۳۳۷ م.)

شاهپور دوم (۳۱۰– ۳۷۹ م.)

شاهپور دوم پسر هرمز دوم است. در سال ۳۱۳ م. فرمانی مبنی بر رسمیت دین عیسوی به دست قسطنطین اول امپراتور روم صادر شد. در نتیجه، امپراتور روم حمایت مسیحیان ایران را نیز به عهده گرفت. در سال ۳۳۷ م. تیرداد پادشاه ارمنستان مروج دین مسیح شده بود. به همین سبب زردشتیان آن سامان از عمل وی راضی نبودند. که همین امر زمینه جنگ بین ایران و روم را از هر نظر آماده کرد. در سال ۳۳۸ م. شاهپور نصیبین را محاصره کرد ولی به فتح آن نایل نشد. در سال ۳۴۱ م. با دولت ارمنستان عهدنامه‌ای بست و ارشک نامی را به حکومت آنجا منصوب کرد. در سال ۳۴۶ م. برای بار دوم نصیبین را محاصره کرد که باز هم به فتح آن توفیق نیافت. در سال ۳۴۸ م. کنستانتیوس امپراتور روم را در بین النهرین شکست داد در سال ۳۵۰ م. برای سومین بار نصیبین را در محاصره گرفت و در همین زمان اقوام هون به نواحی شرقی ایران تجاوز کردند. شاهپور، ناچار محاصره نصیبین را رها کرد و عازم جنگ با آنها شد. از ۳۵۰– ۳۵۷ م. با هونها جنگید و سرانجام آنها را شکست داد. در همین زمان امپراتور روم اظهار تمایل کرد که آتش‌بس دولتهای ایران و روم به صلحی پایدار تبدیل شود و لیکن نتیجه مثبتی از این پیشنهاد حاصل نشد.

در سال ۳۶۰ م. جنگ بین ایران و روم درگرفت و قلعه‌های آمد و بزابد به تصرف سپاه ایران درآمد. در سال ۳۶۳ م. ژولین «۱» امپراتور روم سپاه زیادی در شامات جمع کرد و پس از عبور از فرات و تصرف فیروز شاپور تیسفون را فتح کرد اما در همین زمان به دست

---

(۱).Julien.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸

یکی از سرداران ایرانی کشته شد. جانشین او ژووین «۱» تقاضای صلح کرد و در نتیجه عهدنامه صلح بین دولتهای ایران و روم بسته شد. والنسین «۲» جانشین ژووین هرچند در صورت ظاهر مفاد عهدنامه را رعایت می‌کرد، در حقیقت طالب لغو آن بود. شاهپور

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

پس از آگاهی از نیت امپراتور جدید، ارمنستان و ایبری (گرجستان) را تصرف کرد. سرانجام در سال ۳۷۶ م. بین طرفین عهدنامه‌ای بسته شد که به موجب آن مقرر شد هیچ کدام از دولتهای ایران و روم در امور داخلی ارمنستان و ایبری دخالت نکنند.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵- ۴۲۰ م.)

هندوستان: در دوران سلطنت شاهپور، سلسله پادشاهی گوپتا (۳۲۰- ۵۴۴ م.) در شمال هند تأسیس شده بود. گوپتاها اصلشان از ماگادها «۳» یعنی همان ناحیه‌ای است که اتحاد موریاها از آنجا شروع شده بود. گوپتاها به نوبه خود شاهزادگان ضعیف را از بین بردند و دوباره وحدت قلمرو خود را عملی نمودند. امپراتوری آنان مشتمل بود بر سرتاسر پهنه رودخانه گنگ تا نزدیک پنجاب شرقی. مؤسس سلسله چاندراگوپتای اول است (۳۲۰- ۳۳۵ م.) جانشین وی پسرش سمودره گوپتاست «۴» (۳۳۵- ۳۷۵ م.) تقریبا تمام نواحی شمال هندوستان و قسمت بزرگی از دکن را فتح کرد. بزرگترین پادشاه این سلسله چاندراگوپتای دوم است (۳۷۶- ۴۱۴ م.)

کره: در حدود سال ۳۵۰ م. دولت مقتدری به نام سیلا در جنوب کره تشکیل شد.

اردشیر دوم (۳۷۹- ۳۸۳ م.)

بعد از شاهپور برادرش اردشیر به تخت نشست. وی با اینکه پادشاهی ضعیف النفس بود، فرمانی مبنی بر لغو عوارض صادر کرد و به همین مناسبت به اردشیر خیر معروف است.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵- ۴۲۰ م.)

روم: امپراتور روم تئودوسیوس اول بود (۳۷۹- ۳۹۵ م.)

---

(۱). Jevien.

(۲). Valensien.

(۳). Magadha.

(۴). Samdra..

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹

حبشه: قدیس فرونتیوس ابا سلمه «۱» که سال درگذشت او در حدود ۳۸۰ م. است، شخصی است که توسط او دین مسیح وارد حبشه شد. لیکن رواج این دین در آن سرزمین به کندی صورت گرفت.

هندوستان: پادشاه سلسله گوپتا چاندراگوپتای دوم بود (۳۷۶- ۴۱۴ م.)

شاهپور سوم (۳۸۳- ۳۸۸ م)

شاهپور سوم برادرزاده اردشیر دوم است و در دوران سلطنت وی ارمنستان بین ایران و روم تقسیم شد.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵- ۴۲۰ م.) روم: امپراتور روم غربی، ماکسیمینوس بود (۳۸۳- ۳۸۸ م.) که توسط تئودوسیوس اول مغلوب و کشته شد.

هندوستان: پادشاه سلسله گوپتا، چاندراگوپتای دوم بود (۳۷۶- ۴۱۴ م.)

بهرام چهارم (۳۸۸- ۳۹۹ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ۵۹ بهرام چهارم(۳۸۸ - ۳۹۹ م.) ..... ص : ۵۹

د از درگذشت شاهپور سوم برادرش بهرام به تخت نشست. برخی از مورخان تقسیم ارمنستان را مربوط به زمان وی می‌دانند.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵- ۴۲۰ م.)

روم: امپراتور روم تئودوسیوس اول بود (۳۷۹- ۳۹۵ م.) که تا سال ۳۹۴ م. امپراتور مشرق بود و سپس امپراتور شرق و غرب گردید. وی در سال ۳۹۵ م. درگذشت و از همین زمان امپراتوری به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم گردید. در همین زمان آرکادیوس امپراتور روم شرقی است (۳۹۵- ۴۰۸ م.) در دوران زمامداری وی آلاریک اول در سالهای ۳۹۵- ۳۹۶ م. به یونان حمله برد، لیکن شکست خورد.

امپراتور روم غربی هونوریوس «۲» است (۳۹۵- ۴۲۳ م.) وی پسر تئودوسیوس اول است که برادرش آرکادیوس روم شرقی را به ارث برد.

---

(۱). frunentius Absalama.

(۲). Honorius.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰

هندوستان: پادشاه سلسله گوپتا، چاندراگوپتای دوم بود.

یزدگرد اول (۳۹۹- ۴۲۰ م.)

یزدگرد اول پسر شاهپور سوم است. در زمان سلطنت وی، آرکادیوس امپراتور روم که نزدیکی مرگ خود را احساس می‌کرد، سرپرستی تئودور فرزند خود را به یزدگرد محول کرد و به همین سبب زردشتیان وی را یزدگرد بزهکار می‌خوانند. رفتار وی در اواخر عمرش نسبت به عیسویان تغییر کرد. زیرا عیسویان به اندازه‌ای اسباب رنجش ایرانیان را فراهم آورده بودند که یزدگرد چاره‌ای جز تغییر روش خود نسبت به آنها ندید.

در دوران سلطنت یزدگرد، ژرمن‌ها در سال ۴۰۹ م. به اروپا حمله کردند و پادشاهان ویزیگت‌ها کشور بزرگی در شمال اسپانیا تأسیس کردند. در دوران سلطنت یزدگرد اول، پادشاه ویزیگت‌ها آتاوولف «۱» بود (۴۱۰- ۴۱۵ م.) که به رهبری او ویزیگت‌ها در سال ۴۱۲ م. از ایتالیا به جنوب گل و بعد به شمال اسپانیا پیشروی کردند.

چین: در چین سلسله تسین سلطنت می‌کرد (۲۶۵- ۴۲۰ م.)

روم: امپراتور روم شرقی آرکادیوس بود (۳۹۵- ۴۰۸ م.) در دوران سلطنت وی آلاریک به یونان حمله برد. در سال ۴۰۱ م. دولت روم سپاهیان خود را از بریتانیا فراخواند.

هندوستان: پادشاه هندوستان از سلسله گوپتا، چاندراگوپتای دوم است.

(۳۷۶- ۴۱۴ م.)، دوران سلطنت او با آرامش و امنیت و شکوه و جلال همراه بود. به فرمان وی سفرایی عازم کشورهای بزرگ جهان شدند. وی قانون نامه‌ای برای هندوستان تدوین کرد.

بهرام پنجم (۴۲۰- ۴۳۸ م.)

پس از درگذشت یزدگرد، بزرگان ایران خسرو نامی را به تخت سلطنت نشاندند. لیکن طولی نکشید که بهرام پنجم مشهور به بهرام گور به کمک مربی خود نعمان ابن منذر

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱). Atawulf.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۱

حاکم حیره، خسرو را از سلطنت برکنار کرد. در سال ۴۲۱ م. جنگی بین بهرام و تئودوز امپراتور روم درگرفت که نتیجه آن به نفع رومیها تمام شد. در سال ۴۲۲ م. عهدنامه‌ای بین ایران و روم بسته شد که به موجب آن دولت ایران آزادی مذهب به عیسویان مقیم ایران داد تا رومیها هم در مقابل، همین حق را برای زردشتیان مقیم در بیزانس قائل شوند. در سال ۴۳۸ یا ۴۳۹ م. بهرام هنگامی که سرگرم شکار گورخر بود، در باتلاق فرورفت و درگذشت.

چین: در دوران سلطنت بهرام، سلسله تسین تا سال ۴۲۰ م. در چین سلطنت داشت.

روم: امپراتور روم غربی هونوریوس بود (۳۹۵ – ۴۲۳ م.) وی پسر تئودوسیوس اول است. دو سال بعد از درگذشت وی خواهرزاده‌اش والنتی نیانوس «۱» بر تخت امپراتوری نشست (۴۲۵– ۴۵۵ م.)

در دوران سلطنت بهرام پنجم در سال ۴۲۹ م. واندال‌ها به فرماندهی ژنسریک پادشاهشان که یکی از خونخوارترین پادشاهان بربرها در عصر خود بود از تنگه جبل الطارق عبور کرده، در افریقا مستقر گردیدند. قبایل موریتانی با واندال‌ها متحد شدند و در مدتی کوتاه نیروی دفاعی روم را درهم شکستند و به تدریج قسمت وسیعی از قاره افریقا را تصرف کردند. امپراتور روم شرقی در آن‌زمان تئودوس دوم بود (۴۰۸– ۴۵۰ م.)

یزدگرد دوم (۴۳۸– ۴۵۷ م.)

بعد از درگذشت بهرام‌گور، پسرش یزدگرد به تخت نشست. در سال ۴۴۲ م. بین ایران و روم جنگی درگرفت که بدون رویداد مهمی به پایان رسید. از سال ۴۴۳– ۴۵۱ م.

زدوخورد بین یزدگرد و هیاطله ادامه داشت و هرچند یزدگرد متحمل شکستهایی از قوم نامبرده شد، لیکن توانست از تاخت‌وتاز آنها به سرزمین ایران جلوگیری کند. رفتار یزدگرد با پیروان دین یهود چندان مطلوب نبود. در سال ۴۵۵ م. به آنها فرمان داد که روز سبت (شنبه) را عید نگیرند.

روم: امپراتور روم شرقی تئودوسیوس دوم بود (۴۰۸– ۴۵۰ م.) وی پسر و جانشین

(۱). Valentinianus.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۲

آرکادیوس است. جانشین تئودوسیوس، مارکیانوس است (۴۵۰ – ۴۵۷ م.) وی مذهب طبیعت را محکوم کرد و کوشید بدعت‌گذاری را در دین از میان بردارد و از دادن خراج به آتیلا خودداری نمود.

امپراتور روم غربی والنتی نیانوس سوم بود (۴۲۵– ۴۵۵ م.) در دوران زمامداری وی واندال‌ها قسمت زیادی از سرزمینهای روم غربی را تصرف کردند.

هجوم وحشتناک هون‌ها به سرپرستی آتیلا در سال ۴۴۱ م. شروع شد. آتیلا اگرچه در گل شکست خورد، در سال ۴۵۲ م. به شمال ایتالیا حمله کرد. آتینوس سردار امپراتور بسیاری از مهاجمان را شکست داد. در مقابل این خدمات در سال ۴۵۴ م. به فرمان امپراتور کشته شد و مزد خدمات خود را چنین دریافت کرد. طولی نکشید که خود امپراتور نیز به قتل رسید و جانشین او تیرونیوس ماکسیموس است (۴۵۵ م.) که بعد از وی آونیوس، امپراتور روم غربی شد (۴۵۵– ۴۵۶ م.) و جانشین او مایوریانوس «۱» است

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۴۵۷- ۴۶۱ م.)

در دوران سلطنت یزدگرد دوم، پادشاه فرانک‌ها شیلدریک اول بود (۴۵۷- ۴۸۱ م.)

و پادشاه واندال‌ها در آن‌زمان گنسریک است (۴۳۸- ۴۷۷ م.) که در سال ۴۳۹ م. بر مدیترانه مستولی شد و در سال ۴۵۵ روم را تاراج کرد.

هندوستان: پادشاه سلسله گوپتا در دوران سلطنت یزدگرد دوم اسکانداگوپتا «۲» بود (۴۵۵- ۴۷۰ م.) دوران سلطنت سلسله گوپتا مصون از آشوب نبود. در اواسط قرن پنجم میلادی هون‌های هفتالی، از قبایل ترک، که در باختران «۳» مستقر بودند به سوی پنجاب سرازیر شدند و توسط فرمانروای آن‌زمان یعنی اسکانداگوپتا از پیشروی آنها جلوگیری شد. با وصف آنکه سلسله گوپتا مدت کوتاهی بعد از مرگ او ادامه داشت لیکن با درگذشت او، این سلسله در حقیقت منقرض گردید. «۴»

---

(۱). MAyorianus.

(۲). Skandagupta.

(۳). Bactrian.

(۴). امپراتوری صحرانوردان، ر ک. رنه گروشه، ترجمه عبد الحسین میکده، ص ۱۴۱.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۳

هرمز سوم (۴۵۷- ۴۵۹ م.)

هنگام درگذشت یزدگرد، پسر بزرگش فیروز در سیستان بود. هرمز از این موقعیت استفاده کرد و به تخت نشست. لیکن فیروز به کمک خان هیاطله، هرمز را از سلطنت خلع کرد و خود به جای او نشست.

روم: امپراتور روم شرقی لئوی «۱» اول (۴۵۷- ۴۷۴ م.) و امپراتور روم غربی مایوریانوس بود (۴۵۷- ۴۶۱ م.)

فرانسه: پادشاه فرانک‌ها از سلسله مروونژین، شیلدریک «۲» اول بود (۴۵۷- ۴۸۱ م.) وی پسر مروه و پدر کلویس اول است.

هندوستان: پادشاه سلسله گوپتا، اسکانداگوپتا بود (۴۵۵- ۴۷۰ م.) پادشاه واندال‌ها در دوران سلطنت هرمز سوم گنسریک بود (۴۲۵- ۴۷۷ م.)

فیروز (۴۵۹- ۴۸۴ م.)

مقارن سلطنت فیروز، ایران دچار قحطی و خشکسالی شد که به قولی هفت سال دوام یافت. اقداماتی که فیروز برای جلوگیری از قحطی کرد، در روایات ایرانی ذکر شده است. در سال ۴۸۳ م. از خشنواز پادشاه هیاطله شکست خورد و ضمن جنگ کشته شد.

مورخان معمولا سال ۴۷۶ م. را که تاریخ خلع آخرین امپراتور روم غربی و استیلای اودوآلر بر بریتانیاست، تاریخ انقراض امپراتوری روم می‌شمارند.

روم: امپراتور روم غربی نپوس‌یولیوس «۳» بود (۴۷۴- ۴۷۵ م.) که به فرمان لئوی اول امپراتور روم شرقی به امپراتوری روم غربی منصوب شد. لیکن بعد از یک سال وی از مقام خود عزل گردید و رومولوس آوگوستوس پسر لئوی اول به جای وی نشست. لیکن بعد از یک سال وی از مقام خود عزل گردید و رومولوس آوگوستوس پسر لئوی اول به جای وی نشست که آخرین امپراتور روم غربی است (۴۷۵- ۴۷۶ م.) امپراتور روم شرقی (بیزانس) در این‌زمان لئوی اول است (لئوی کبیر) (۴۵۷- ۴۷۴ م.) وی قدرت

---

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱). Leoye.

(۲). Sildrike.

(۳). Yulius Nepus.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۴

ژرمن‌ها را در ارتش روم از بین برد. بعد از وی نوه‌اش لئوی دوم که بیش از شش سال نداشت به امپراتوری رسید و در همان سال جلوس درگذشت.

در دوران سلطنت فیروز، پادشاه فرانک‌ها شیلدریک اول (۴۵۷- ۴۸۱ م.) از سلسله مروونژین بود. وی پسر مروه و پدر کلویس اول است. اطلاعات ما درباره حوادث دوران زمامداری وی بیشتر جنبه افسانه‌ای دارد. در سال ۴۶۳ م. با ویزیگت‌ها جنگید.

هندوستان: پادشاه سلسله گوپتا اسکانداگوپتا بود (۴۵۵- ۴۷۰ م.)

بلاش (۴۸۴- ۴۸۷ م.)

بعد از کشته شدن فیروز، برادرش بلاش به تخت نشست و به فرمان حاکم سیستان با خشنواز پادشاه هیاطله به مذاکره پرداخت. خشنواز به این شرط راضی به صلح شد که بعد از استرداد اسرای ایرانی، دولت ایران سالیانه مبلغی به او بپردازد. با این همه بلاش چنان پادشاهی نبود که در چنان موقعیتی به وضع آشفته ایران سر و سامانی دهد.

در نتیجه بزرگان کشور او را کور و از سلطنت خلع کردند.

افغانستان: در سال ۴۸۴ م. هفتالیان افغانستان را از تصرف ایران خارج کردند.

قباد اول (۴۸۷- ۴۹۸ م.) و (۵۰۲- ۵۳۱ م.)

بعد از برکناری بلاش به صلاحدید زرمهر که یکی از سرداران متنفذ آن‌زمان بود، پسر فیروز یعنی قباد به سلطنت رسید ولی به دلیل پذیرفتن مذهب مزدک، بزرگان و موبدان بر ضد او همدست شدند و وی را از سلطنت خلع کردند و از سال ۴۹۸- ۵۰۲ م. برادرش جاماسب را به جای او نشاندند. در سال ۵۰۲ م. قباد بر اثر مساعدت پادشاه هیاطله، جاماسب را از سلطنت برداشت و بار دیگر زمام امور را به دست گرفت. در همین سال با آستاز امپراتور روم جنگید و او را شکست داد اما هجوم قبایل هون از طریق معبر داریال، قباد را واداشت که در سال ۵۰۵ م. پیمان صلحی به مدت هفت سال با امپراتور روم منعقد کند. وی پس از رهایی از جنگ با هیاطله، بار دیگر متوجه روم شد و در همین زمان ژوستن امپراتور روم با اقوام هون که در شمال قفقاز سکونت داشتند، متحد شد. و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۵

در سال ۵۲۶ م. سرزمینهای ایبری و لازیکا به تصرف سپاه ایران درآمد؛ رومی‌ها هم وارد ارمنستان ایران شدند و جنگ سختی بین دولتهای روم و ایران درگرفت که در این پیکار ایرانی‌ها شکست خوردند. در سال ۵۳۰ م. قباد عازم شامات شد و رومی‌ها را در محل کارانیکوس شکست داد اما به دلیل درگذشت قباد، نتیجه چشمگیری از این جنگ عاید ایران نشد.

روم: امپراتور روم یوستینوس «۱» اول (۵۱۸- ۵۲۷ م.) وی رئیس گارد امپراتور بود که پس از مرگ آستاز اول قدرت را به دست گرفت و بعد از مدتی حکومت را به یوستی نیانوس «۲» اول سپرد (۵۲۷- ۵۶۵ م.)

شاه فرانک‌ها در دوران سلطنت قباد شیلدبر «۳» اول بود (۵۱۱- ۵۵۸ م.)

انوشیروان (۵۳۱- ۵۷۹ م.)

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از درگذشت قباد، پسرش انوشیروان به تخت نشست. در سال ۵۲۹ م. در نتیجه تعطیل مدرسه آتن و تعدیاتی که نسبت به حکمای آن محل شد، هفت تن از فیلسوفان یونان به دربار انوشیروان آمدند. در سال ۵۳۴ م. با یوستی نیانوس اول امپراتور روم جنگید و به موجب عهدنامه‌ای که بین دولتهای ایران و روم بسته شد، مقرر گردید که دولت روم سالیانه خراجی به دولت ایران بپردازد. در سال ۵۴۰ م. بر اثر بروز اختلاف بین غسانیها و ملوک حیره، دومین جنگ بین ایران و روم درگرفت. در سال ۵۴۵ م. بین دولتهای نامبرده، متارکه جنگ اعلام شد و در سال ۵۶۱ م. پیمان صلح قطعی به مدت پنجاه سال بین ایران و روم بسته شد.

انوشیروان پس از اتحاد با ترکها اقوام هیاطله را به سختی شکست داد. در سال ۵۵۷ م. نوبت به ترکها رسید که آنها را نیز شکست داد. در این‌زمان قدرت انوشیروان تا نواحی یمن توسعه یافت و در سال ۵۷۰ م. پس از راندن حبشیها از یمن انوشیروان، و هرزیکی از سرداران نامی ایران را به حکومت یمن منصوب کرد. در سال ۵۷۶ م. انوشیروان

---

(۱). Yustinus.

(۲). Yustinianus.

(۳). S ?ildebere.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۶

رومیها را شکست داد و بعد از این واقعه برای تدارکات جدیدی به سرعت به طرف تیسفون رفت اما پس از ورود به پایتخت در سال ۵۷۹ م. درگذشت. در دوران سلطنت انوشیروان یوستی نیانوس اول بار دیگر بین سالهای ۵۳۴- ۵۳۵ م. ایتالیا را به تصرف خود درآورد.

اسپانیا: در دوران سلطنت انوشیروان، آتاناگیلد «۱» شاه ویزیگت‌ها (۵۵۴- ۵۶۷ م.) در اسپانیا بود که به کمک دولت بیزانس به قدرت رسید و قسمتی از جنوب اسپانیا را به آن دولت واگذار کرد. او درباری بسیار باشکوه در شهر تولد و برای خود تشکیل داد. شاه فرانک‌ها در آن دوران شیلدبر اول بود (۵۱۱- ۵۵۸ م.)

لیبی: واندال‌ها در قرن پنجم م. لیبی را به تصرف خود درآوردند و لیکن در سال ۵۳۴ م. بلیزاریوس سردار معروف روم آن را به امپراتوری روم شرقی بازگرداند.

هرمز چهارم (۵۷۹- ۵۹۰ م.)

هرمز پسر انوشیروان است که بعد از پدر به تخت نشست و تا سال ۵۸۹ م. به جنگهایی که انوشیروان با دولت روم شروع کرده بود، ادامه داد و در همین زمان ترکها بنای تاخت و تاز را در نواحی شرقی ایران گذاشتند. به فرمان هرمز، بهرام چوبین مأمور جنگ با آنها شد و آنها را به سختی شکست داد. لیکن فتح بهرام باعث نگرانی هرمز شد و او را به جنگ رومی‌ها فرستاد. بهرام چوبین از رومیها شکست خورد و مورد سرزنش هرمز قرار گرفت. آنگاه بهرام عازم گرفتن پایتخت شد و بزرگان کشور هم که از حکومت هرمز چندان رضایتی نداشتند، بر وی شوریدند. هرمز پایتخت را رها کرد و در حین فرار کشته شد.

اسپانیا: پادشاه ویزیگوت‌ها در اسپانیا لئوویگیلد «۲» بود (۵۶۸- ۵۸۶ م.) وی ملحقات زیاد و قابل توجهی به قوانین ویزیگوتها اضافه کرد.

چین: در دوران هرمز چهارم سلسله سوئی در چین سلطنت می‌کرد (۵۸۱- ۶۱۸ م.)

---

(۱). Atanagild.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۲).LE ?ovigild .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۷

مؤسس آن یانک چین «۱» بود (۵۴۱- ۶۰۴ م.) وی کشور چین را پس از ۴۰۰ سال تجزیه وحدت بخشید. پسرش یانگ کوانگ «۲» پدر را کشت و به جای او نشست و عاقبت به دست مؤسس سلسله تانگ کشته شد.

در دوران سلطنت هرمز چهارم شاه فرانک‌ها کلوتر دوم بود (۵۸۴- ۶۲۹ م.).

خسرو پرویز (۵۹۰- ۶۲۸ م.)

بعد از هرمز پسرش خسرو پرویز به سلطنت نشست. در سال ۵۹۱ م. خسرو پرویز به کمک موریس امپراتور روم، بهرام چوبین را شکست داد. در سال ۶۰۳ م. موریس کشته شد و سلطنت روم نصیب فکاس گردید. خسرو پرویز به پاس مساعدت موریس امپراتوری فکاس را به رسمیت نشناخت. در سال ۶۰۵ م. خسرو پرویز شهرهای آمدوادس و مطران و سایر استحکامات رومیها را تصرف کرد. در سال ۶۰۶ م. فکاس کشته شد و هراکلیوس جانشین او شد. در سال ۶۱۱ م. خسرو پرویز انطاکیه و دمشق را تصرف کرد؛ سپس به محاصره بیت المقدس پرداخت و صلیب حضرت عیسی (ع) را به ایران فرستاد. در سال ۶۱۶ م. شهر براز یکی از سرداران نامی خسرو پرویز، مصر را تصرف کرد. در سال ۶۱۷ م. سردار نامی دیگر خسرو پرویز، به نام شاهین، پس از عبور از کاپادوکیه تعدادی از شهرهای آسیای صغیر را تصرف کرد. در همین زمان در جبهه شرقی هیاطله نیز شکست خوردند. در چنین وضعی هراکلیوس تقاضای صلح کرد لیکن مورد قبول خسرو پرویز قرار نگرفت. هراکلیوس تصمیم گرفت که پایتخت را رها کند و به قرطاجنه برود لیکن عیسویان متعصب حاضر شدند به امپراتور کمک کنند. در سال ۶۲۲ م. در نزدیک ارمنستان جنگ سختی بین هراکلیوس و شهربراز درگرفت که در آن، شهربراز شکست خورد. در سال ۶۲۳ م. هراکلیوس به کمک خزرها از طریق لازیکا به ایران لشکر کشید و خسرو پرویز را در آذربایجان شکست داد. در سال ۶۲۵ م. سپاه خسرو پرویز پس از عبور از آسیای صغیر به ساحل بسفر رسید. در این لشکرکشی سپاهیان خسرو پرویز از رومیها شکست خوردند. در سال ۶۲۶ م. هراکلیوس باز هم

---

(۱).YA ?ng C ?in .

(۲).Yang Kuang .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۸

درصدد جنگ با خسرو پرویز برآمد با این همه یک سال بعد از خسرو پرویز تقاضای صلح کرد لیکن مورد قبول قرار نگرفت و در همین زمان هراکلیوس عازم دستگرد شد. در نزدیکی نینوای قدیم جنگ سختی بین ایرانیها و رومیها درگرفت. در گیرودار جنگ ناگهان ترسی بر خسرو پرویز مستولی شد و فرار کرد. این شکست، احساسات مردم را بر ضد خسرو پرویز برانگیخت؛ وی را دستگیر کردند و به زندان انداختند. وی در سال ۶۲۸ م. در زندان درگذشت.

اسپانیا: شاه ویزیگوتها در اسپانیا رکارد «۱» بود (۵۵۸- ۶۰۱ م.) مهمترین حادثه دوران سلطنت وی پذیرفتن کیش کاتولیک بود.

بورگونی: شاه بورگونی در دوران سلطنت خسرو پرویز، شیلدبر دوم بود (۵۹۲- ۵۹۵ م.) دوران زمامداریش به جنگ و نابسامانی گذشت، و فرمانروای واقعی، مادرش بود.

بیزانس: امپراتور بیزانس قسطنطین سوم بود (۶۱۲- ۶۴۱ م.)

شاه فرانک‌ها در دوران سلطنت خسرو پرویز کلوتر دوم است (۵۹۴- ۶۲۹ م.)

چین: در چین سلسله سوئی سلطنت می‌کرد بعد از مرگ یانگ- لیکن فرزندش یانگ- تی جانشین او شد. در سالهای ۶۱۲- ۶۱۴ م.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

به کره حمله کرد ولی با ناکامی مواجه شد.

پس از انقراض سلسله سوئی، سلسله تانگ تأسیس شد (۶۱۸- ۹۰۶ م.) در این دوره چین در نهایت وسعت خود، مشتمل بر کره و ترکستان بود و اصلاحات اداری براساس تعالیم کنفوسیوس به عمل آمد. این سلسله از قرن نهم میلادی رو به انحطاط گذاشت.

ژاپن: در همین زمان آیین بودا به کشور ژاپن وارد شد و اقداماتی برای تأسیس حکومتی متمرکز مانند حکومت چین به عمل آمد و تا حدی به نتیجه رسید. رئیس قبیله یاماتو، مقام امپراتوری یافت و پایتختی به تقلید سلسله تانگ در نارا تأسیس شد که بعدها، کیوتو جای آن را گرفت. در آغاز قرن هفتم میلادی خاندان فوجیوارا چندین قرن بر دربار سلطنتی تسلط داشتند. سر سلسله این خاندان ناکاتومی- نو- کاماتارا «۲» است (۶۱۴- ۶۶۹ م.) نفوذ این خاندان سبب ضعف امپراتور گردید و سرانجام ملوک الطوایفی برقرار شد.

---

(۱). Rekared.

(۲). Nakatomi -No -Kamatara.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۹

در یکی از سالهای دوران سلطنت خسرو پرویز، یعنی در سال ۶۲۲ م. پیامبر بزرگوار اسلام (ص) به اتفاق ابو بکر از مکه به مدینه مهاجرت فرمود و در سال ۶۲۳ م. غزوه بدر، در ۶۲۴ م. غزوه احد و در سال ۶۲۵ م. غزوه خندق رخ داد و در سال ۶۲۷ م. بین مسلمانان و کفار قریش در محل حدیبیه عهدنامه‌ای منعقد شد.

قباد دوم (۶۲۸- ۶۲۹ م.)

بعد از خلع خسرو پرویز، فرزندش قباد (شیرویه) به تخت نشست. وی در ابتدای کار با دولت روم تحت شرایطی عهدنامه صلح منعقد کرد. دیری نگذشت که به کشت‌وکشتار شاهزادگان ساسانی پرداخت و در این گیرودار خود او به قولی در اثر ابتلا به مرض طاعون درگذشت و به قول دیگر کشته شد.

روم: در دوران سلطنت قباد دوم، هراکلیوس امپراتور روم شرقی پیروزی خود را در قسطنطنیه جشن گرفت.

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

در دوران سلطنت قباد دوم در سال ۶۲۹ م. مکّه به دست باکفایت پیامبر بزرگوار اسلام (ص) فتح شد.

اردشیر سوم و جانشینان او (۶۲۹- ۶۵۲ م.)

بعد از درگذشت شیرویه، بزرگان کشور، اردشیر پسر خردسال قباد را به تخت سلطنت نشاندند و ماه آذرگشسب به سرپرستی او تعیین شد. لیکن شهربراز سردار خسرو پرویز زیربار نرفت. پس از جلب نظر هراکلیوس امپراتور روم عازم تصرف تیسفون شد؛ در سال ۶۲۹ م.، اردشیر را کشت و زمام مملکت را در دست گرفت. ولی حکومت خود او هم بیش از دو ماه طول نکشید، بعد از شهربراز در همین سال خسرو سوم نوه هرمز چهارم به تخت نشست. مدت سلطنت وی هم خیلی کوتاه بود. در سال ۶۳۰ م. جوانشیر پسر خسرو پرویز به سلطنت نشست و چون از حل مشکلات روزافزون مملکت عاجز بود، از سلطنت استعفا کرد. در سال ۶۳۱ م. گشتاسب بنده، برادر خسرو پرویز به تخت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷۰

نشست. او هم چندان دوامی نکرد و بعد از وی دو تن از دختران خسرو پرویز یعنی پوراندخت و آزرمیدخت یکی بعد از دیگری به

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سلطنت رسیدند. در سال ۶۳۱ م. دو تن دیگر به نام هرمز پنجم و خسرو چهارم سلطنت کرده‌اند که جز نامی از آنها در تاریخ باقی نمانده است. در همین زمان، فرخزاد خسرو که یکی از اعقاب خسرو پرویز بود، بر پایتخت ایران دست یافت. در سال ۶۳۲ م. یزدگرد سوم که یکی از شاهزادگان ساسانی بود، زمام امور کشور را در دست گرفت. در این موقعیت بحرانی به دست مجاهدین پرشور اسلام ضربه بسیار شدیدی بر پیکر دولت ساسانی وارد شد و به حکومت این دودمان پایان داد.

مهمترین رویدادهای سایر کشورهای دنیای آن‌روز چنین بود:

در سال ۶۳۰ م. پیامبر بزرگوار اسلام (ص) با سپاهی قریب سی هزار نفر به قصد جنگ با رومیان به جانب شام حرکت کرد و قریب مدت بیست روز در محل تبوک اقامت کرد. در سال ۶۳۱ م. پیامبر بزرگوار اسلام (ص) درگذشت. از سال ۶۳۲- ۶۳۴، ابو بکر خلافت کرد و از سال ۶۳۴- ۶۴۳ خلافت به عمر رسید. در سال ۶۴۱ م. مسلمانان، سپاهیان یزدگرد را در جنگ نهاوند (فتح الفتوح) شکست دادند و در سال ۶۴۲ مصر، به تصرف عمرو بن عاص درآمد. از سال ۶۴۳- ۶۵۵ عثمان خلافت کرد.

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.) امپراتور چین در آن‌زمان ته تسونگ نام داشت (۶۲۶- ۶۴۹ م.)

فرانسه: پادشاه فرانک‌ها از سلسله مروونژین، داگوبر «۱» اول بود (۶۲۹- ۶۳۹ م.) در دوره فرمانروایی وی قلمرو فرانک‌ها توسعه یافت. بعد از درگذشت داگوبر، پادشاهانی روی کار آمدند که تنها اسمی از شاهی داشتند و ملقب به بیکاره بودند زیرا تمام اختیارات در دست پیشکاران دربار متمرکز شده بود.

هندوستان: به دنبال هرج و مرجی که بعد از هجوم هون‌ها در هندوستان حکمفرما شد سلسله وردنه جانشین گوپتاها گردید. از سلاطین معروف این سلسله هارشا است که در سال ۶۴۷ م. درگذشت.

---

(۱). Dagobere.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷۱

نام و مدت سلطنت پادشاهان ساسانی

۱. اردشیر اول پسر بابک ۲۱۲- ۲۲۶ م.

۲. شاهپور اول پسر اردشیر اول ۲۴۱- ۲۷۱ م.

۳. هرمز اول پسر شاهپور اول ۲۷۱- ۲۷۲ م.

۴. بهرام اول پسر شاهپور اول ۲۷۱- ۲۷۵ م.

۵. بهرام دوم پسر بهرام اول ۲۷۵- ۲۸۲ م.

۶. بهرام سوم پسر هرمز اول ۲۸۲ م.

۷. نرسی پسر شاهپور اول ۲۸۲- ۳۰۱ م.

۸. هرمز دوم پسر نرسی ۳۰۱- ۳۱۰ م.

۹. آذرنرسی پسر هرمز دوم ۳۱۰ م.

۱۰. شاهپور دوم (ذو الاکتاف) پسر هرمز دوم ۳۱۰- ۳۷۹ م.

۱۱. اردشیر دوم پسر هرمز دوم ۳۷۹- ۳۸۳ م.

۱۲. شاهپور سوم پسر شاهپور دوم ۳۸۴- ۳۸۸ م.

۱۳. بهرام چهارم پسر شاهپور دوم ۳۸۸- ۳۹۹ م.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۴. یزدگرد اول پسر شاهپور دوم ۳۹۹- ۴۲۰ م.

۱۵. بهرام پنجم پسر یزدگرد اول ۴۲۰- ۴۳۸ م.

۱۶. یزدگرد دوم پسر بهرام پنجم ۴۳۸- ۴۵۷ م.

۱۷. هرمز سوم پسر یزدگرد دوم ۴۵۷- ۴۵۹ م.

۱۸. فیروز اول پسر یزدگرد دوم ۴۵۹- ۴۸۳ م.

۱۹. بلاش اول پسر یزدگرد دوم ۴۸۳- ۴۸۷ م.

۲۰. قباد اول پسر فیروز اول ۴۸۷- ۴۹۸ م.

۲۱. جاماسب برادر قباد اول ۴۹۸- ۵۰۲ م.

۲۲. قباد اول پسر فیروز اول (بار دوم) ۵۰۲- ۵۳۱ م.

۲۳. انوشیروان پسر قباد اول ۵۳۱- ۵۷۹ م.

۲۴. هرمز چهارم پسر انوشیروان ۵۷۹- ۵۹۰ م.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷۲

۲۵. خسرو دوم پسر هرمز چهارم ۵۹۰- ۶۲۷ م.

۲۶. قباد دوم (شیرویه) پسر خسرو پرویز ۶۲۷- ۶۲۹ م.

۲۷. اردشیر سوم پسر قباد دوم ۶۲۹ م.

۲۸. خسرو سوم نوه هرمز چهارم ۶۲۹ م.

۲۹. جوانشیر پسر خسرو پرویز ۶۲۹ م.

۳۰. پوران دخت دختر خسرو پرویز ۶۳۰ م.

۳۱. آزرمیدخت دختر خسرو پرویز ۶۳۱ م.

۳۲. گشتاسب بنده نوه هرمز چهارم ۶۳۱ م.

۳۳. هرمز پنجم نوه خسرو پرویز ۶۳۱ م.

۳۴. خسرو چهارم نوه یزدانشاه پسر انوشیروان ۶۳۱ م.

۳۵. فیروز دوم برادر خسرو چهارم ۶۳۱ م.

۳۶. خسرو پنجم نوه انوشیروان ۶۳۱ م.

۳۷. یزدگرد سوم پسر شهریار و نوه خسرو پرویز ۶۳۲- ۶۵۲ م.

شاهانی که از سلسله ساسانی نبودند

۱. خسرو از خویشاوندان یزدگرد اول ۴۲۰ م.

۲. بهرام ششم، سردار ایرانی رئیس خانواده مهران ۵۹۰ م.

۳. بیستام حاکم خراسان ۵۹۲- ۵۹۶ م.

۴. شهربراز سردار خسرو پرویز ۶۲۹ م.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷۳

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بخش دوم ایران بعد از اسلام

اشاره

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷۵

فصل اول ظهور اسلام

اشاره

پیامبر بزرگوار اسلام (ص) فرزند عبد اللّه ابن عبد المطلب ابن هاشم قریشی است که در فاصله بین سالهای ۵۶۹- ۵۷۱ م. مقارن با سلطنت انوشیروان به دنیا آمد. حضرت در اوایل عمر خود پدرش را از دست داد و هنگامی که به سن شش سالگی رسید، مادرش آمنه دختر وهب نیز درگذشت. حضرت تحت سرپرستی پدربزرگ خود یعنی عبد المطلب قرار گرفت. چندی نگذشت که عبد المطلب نیز دار فانی را وداع گفت و ابو طالب عموی بزرگ حضرت عهده‌دار سرپرستی وی شد. حضرت در جوانی به اتفاق ابو طالب به تجارت اشتغال ورزید. ضمن مسافرتهای تجاری آثاری که حاکی از ذکاوت و هوش سرشار و درستکاری حضرت بود از وی نمودار شد و به دلیل داشتن همین صفات پسندیده در میان قبایل عرب به محمد امین معروف شد. مقارن همین احوال با استفاده از سرمایه یکی از زنان متمول عرب به نام خدیجه به تجارت پرداخت. طولی نکشید که در سن ۲۵ سالگی با خدیجه که حدود ۴۰ سال داشت، ازدواج کرد. حضرت در زمانی که حدود ۴۰ سال از عمرش سپری شده بود، گوشه‌نشینی اختیار کرد. او اغلب اوقات برای

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷۶

عبادت به کوه حرا که در شمال‌شرقی مکه واقع شده بود، می‌رفت. در غاری از این کوه که هنوز باقی است. در سال ۶۱۰ م. نخستین‌بار وحی بر پیغمبر (ص) نازل شد.

حضرت شروع به دعوت مردم برای پرستش خدای یگانه کرد. دعوت وی در مدت چند سال اول پیشرفت چندانی نداشت و تنها عده کمی به دین مقدس اسلام مشرف شدند؛ از آن جمله خدیجه و علی ابن ابیطالب (ع) و ابو بکر و بلال حبشی و ابو ذر غفاری و عثمان ابی عفان و سعد ابن ابی وقاص و زید ابن حارثه را باید نام برد. در ابتدای امر، اجتماعات مسلمانان برای مذاکرات مذهبی سری بود و آنان گاهی در کوه و زمانی در خانه یکی از اصحاب پیغمبر دور هم جمع می‌شدند.

پس از سه سال حضرت رسالت خود را آشکار ساخت و از آنجا که سرانجام برنامه دین جدید شکستن بتها بود، قبیله قریش مضطرب شدند و عموی حضرت را مأمور جلوگیری و سرزنش وی کردند. ولی چون از این راه نتیجه‌ای عاید آنها نشد، حضرت را مورد طعن و لعن قرار دادند و وی را به قتل تهدید کردند. کار مخالفت آنان به جایی رسید که به صوابدید حضرت، عده‌ای از مسلمانان از راه دریا به حبشه مهاجرت کردند و تحت حمایت نجاشی پادشاه حبشه که پیرو دین مسیح و از جهت ایمان به خدا به مسلمانان نزدیکتر بود قرار گرفتند. این جمعیت که تعداد آنها بالغ بر ۸۳ تن بود، به مهاجرین معروف شدند. در همین ایام حمزه، عموی آن حضرت مسلمان شد و دیری نگذشت که عمر ابن خطاب که از متنفذین عرب بود به دین مقدس اسلام مشرف شد و اسلام آوردن این دو باعث رونق اسلام شد. با این اوصاف، مخالفان باز هم دست از آزار مسلمانان برنداشتند. حتی نسبت به هم متعهد شدند که روابط اجتماعی خود را به‌طور کلی با بنی هاشم و بنی مطلب قطع کنند. در سال ۶۱۷ م. عهدنامه‌ای را که در این زمینه بین آنان منعقد شده بود، به دیوار کعبه آویختند. در نتیجه اجرای مفاد قرارداد مذکور، روزبه‌روز عرصه بر مسلمانان تنگتر

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

شد. در سال دهم بعثت، خدیجه و ابو طالب وفات یافتند. مرگ این دو که از حامیان بزرگ پیغمبر (ص) بودند، باعث تأسف وی شد. چون اقامت در مکه برای پیغمبر (ص) خالی از اشکال نبود، به شهر طائف که در دو فرسنگی جنوب مکه بود رفت؛ به امید آنکه در آنجا یارانی پیدا کند. حضرت از اهالی طائف مخصوصا از بزرگان

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷۷

قبیله بنی ثقیف یاری طلبید، لیکن آنان با پیشنهاد حضرت موافقت نکردند و حتی تقاضای پیغمبر را مبنی بر اینکه لا اقل آمدنش را به طائف افشا نکنند، نپذیرفتند و مردم را بر ضد او شورانیدند، حضرت ناچار شد که به مکه مراجعت کند و همین زمان در مراسم حج، جمعی از افراد دو قبیله اوس و خزرج را که از یثرب به مکه آمده بودند، به دین مقدس اسلام دعوت کرد. شش تن از افراد این دو قبیله به حضرت گرویدند و در مراجعت به موطن خود، از مبلغان دین اسلام در میان قبیله خود شدند.

سال بعد هنگام حج دوازده تن دیگر به مکه آمدند و با پیغمبر اسلام بیعت کردند و در سال سیزدهم بعثت، ۷۳ نفر مرد و زن که از قبایل اوس و خزرج بودند، به مکه آمدند و در حضور حضرت متعهد شدند که از حضرت و مهاجرین مسلمان مکه مانند بستگان خود حمایت کنند که به همین مناسبت این جماعت به انصار معروف شدند.

بعد از مهاجرت مسلمین از مکه، قریش بر دشمنی خود با پیغمبر افزودند و سرانجام بر این عقیده متفق شدند که از هر قبیله یک نفر داوطلب شود تا متفقا حضرت را به قتل برسانند که بدین ترتیب خون پیغمبر بر عهده تمام قبایل بیفتد و در نتیجه خانواده عبد مناف از خونخواهی پیغمبر عاجز شوند. حضرت از این دسیسه مطلع شد و شبانه علی ابن ابیطالب (ع) را در رختخواب خود خوابانید و به اتفاق ابو بکر در سال ۶۲۲ م. راه یثرب را پیش گرفت. یثرب از همین تاریخ به مدینهٔ النبی معروف شد و این تاریخ در ایام خلافت عمر رسما مبدأ تاریخ مسلمانان گردید. دلایل هجرت به مدینه، یکی رقابت آن شهر با مکه بود و دیگری وجود یهودیان در یثرب که زمینه را برای ترویج عقیده وحدانیت خدا حاضر کرده بودند.

تاریخ اسلام در دوره پیامبر (ص) به دو بخش تقسیم می‌شود:

۱. دوره مکی (دوره تربیت ملت)

۲. دوره مدنی (دوره تأسیس دولت)

به همین جهت قرآن مجید که در ایجاد ملت و دولت اسلامی نقش اول را داشت، به دو بخش تقسیم شده است:

۱- سوره‌های مکی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷۸

۲- سوره‌های مدنی

در دوره مکی، پیامبر (ص) مبلغ تعلیم آسمانی و معلم و مربی بود. تا نیروی ملی مسلمانان به حد کافی رشد نکرده بود، در برابر تعرضات مسلحانه دشمن هیچ‌گونه جنگی از طرف مسلمانان آغاز نشد. در همین دوره مسلمانان در سه پایگاه متمرکز شده بودند:

۱- مکه که نقطه آغاز جنبش اعتقادی بود.

۲- مدینه که بسیاری از مردمش از اسلام به گرمی استقبال کردند.

۳- حبشه یعنی کشور مسیحی نزدیک حجاز که به مسلمانان ستمدیده پناه داده بود.

پیغمبر اسلام (ص) دو هدف بزرگ را تعقیب می‌کرد: اول آنکه مأموریت جهانی خود را اجرا کند و دوم آنکه وحدت عربستان را تأمین کند و اختلاف مذهبی را از میان بردارد.

از هنگام ورود حضرت به مدینه، دوره‌ای در تاریخ اسلام شروع می‌شود که می‌توان آن را دوره فتوحات اسلامی نامید. پیغمبر اکرم (ص) بعد از ورود به مدینه بلافاصله به تنظیم امور داخلی پرداخت. مورخان تواریخ اسلام در مدت ده سال توقف حضرت در مدینه

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۲۷ غزوه (جنگهایی که در آنها خود پیغمبر سمت فرماندهی سپاه را داشت) و ۴۸ سریه (جنگهایی که یکی از سرداران اسلام، سپاه را فرماندهی می‌کرد) ثبت کرده‌اند.

شرح جنگهای فوق بسیار مفصل است و به همین جهت به ذکر مهمترین آنها مبادرت می‌ورزیم.

غزوه بدر

در سال دوم هجری (۶۲۳ م.) در محل بدر (نام رشته چاههای بین مکه و مدینه) جنگ سختی بین یاران پیغمبر اکرم (ص) و کفار قریش درگرفت که به شکست کفار منجر شد.

غزوه احد

در سال سوم هجرت (۶۲۴ م.) بین مسلمانان و کفار در دامنه کوه احد که در دو فرسنگی مدینه واقع شده است، جنگی درگرفت که به شکست مسلمانان منتهی شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۷۹

غزوه خندق

در سال چهارم هجری (۶۲۵ م.) بنابر پیشنهاد سلمان فارسی که یکی از تازه مسلمانان ایرانی بود، دور مدینه خندقی حفر کردند که کفار قادر به عبور از آن نشدند. سرانجام بین طرفین جنگ تن‌به‌تن درگرفت و در این پیکار عمرو ابن عبدود به دست علی (ع) کشته شد. در نتیجه کفار مجبور به درخواست صلح شدند و به مکه بازگشتند. در سال ششم هجری (۶۲۷ م.) بین مسلمانان و کفار قریش در محل حدیبیه عهدنامه‌ای منعقد و به موجب آن مقرر شد که مدت ده سال بین طرفین جنگی صورت نگیرد.

از سال چهارم تا هشتم هجری یعنی از غزوه خندق تا فتح مکه به دست مسلمین، پیغمبر اسلام (ص) به چند غزوه دیگر مبادرت ورزید که مشهورترین آنها غزوه خیبر است. این غزوه در سال هفتم هجری اتفاق افتاد. در این جنگ مرحب خیبری که یکی از رؤسای بزرگ یهود بود، به دست علی (ع) کشته شد. در همین سال به فرمان پیغمبر (ص) نمایندگانی رهسپار دربار پادشاهان و امرای خارج از سرزمین عربستان، از جمله ایران، روم شرقی، مصر، حبشه و بحرین شدند.

فتح مکه

در سال هشتم هجری (۶۲۹ م.) پیغمبر (ص) سپاهی به جنگ رومیان فرستاد ولی مسلمانان در این جنگ شکست خوردند. در این گیرودار، قریش مبادرت به شکستن عهدنامه‌ای کردند که با مسلمین در حدیبیه بسته بودند. به همین سبب پیغمبر (ص) درصدد فتح مکه برآمد. مسلمین مکه را به آسانی تصرف کردند و تمامی بتهای مکه را شکستند. فتح مکه یکی از بزرگترین رویدادهای دوران زندگی پیغمبر گرامی اسلام (ص) محسوب می‌شود. زیرا این پیروزی زمینه را از هرجهت برای تشکیل یک دولت واحد در عربستان آماده ساخت.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۸۰

غزوه تبوک

در سال نهم هجری (۶۳۰ م.) پیغمبر (ص) با سپاهی قریب هزار تن به قصد جنگ با رومیان به جانب شام حرکت کرد و قسمتی از

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

متصرفات روم را در شمال عربستان تصرف کرد و در محل تبوک قریب بیست روز اقامت کرد لیکن قبل از آنکه بین مسلمانان و رومیان جنگی درگیرد، نظر به صدمات فراوانی که در این لشکرکشی به یاران و سپاهیان پیغمبر (ص) وارد شده بود، پیغمبر اسلام (ص) فرمان بازگشت سپاه را صادر کرد. در سال دهم هجری به فرمان پیغمبر (ص) علی (ع) رهسپار یمن شد و اهالی آن سامان را به قبول دین مقدس اسلام دعوت کرد. گذشته از اهالی یمن که مشرف به دین مقدس اسلام شدند، جمعی از اعراب قحطانی و بازماندگان ملوک حمیری نیز به آیین جدید گرویدند.

وفات پیغمبر (ص)

در ۲۵ ذی قعده سال دهم هجری (۶۳۱ م.) پیغمبر اسلام به قصد زیارت خانه خدا از مدینه عازم مکه شد. این حج، آخرین سفر پیغمبر (ص) بود که به حجهٔ الوداع معروف شد. زیرا پس از مراجعت به مدینه، در اواخر صفر سال یازدهم هجری پس از مدت ۲۳ سال دعوت مردم به دین مقدس اسلام، رحلت فرمود.

از جمله حوادث مهمی که هنگام مراجعت پیامبر بزرگوار اسلام (ص) رخ داد، این بود که در محل غدیر خم (میان مکه و مدینه) به هنگامی که یاران و همراهان او می‌خواستند از هم جدا شوند، با اینکه محل مناسبی برای فرود آمدن نبود، توقف فرمود. بنا به قول مورخان، از جهاز شتران منبری برای حضرت ترتیب دادند. پس از ایراد خطبه، بازوان علی (ع) را گرفت و فرمود: من کنت مولاه فعلی مولاه.

«هرکه من مولای اویم علی مولای اوست». «۱»

---

(۱). احمد ابن ابی یعقوب، تاریخ یعقوبی، ترجمه محمد ابراهیم آیتی، ج ۱، ص ۵۰۸.

فصل دوم خلفای راشدین (۱۱– ۴۱ ه. ق.) (۶۳۲– ۶۶۱ م.)

۱– خلافت ابو بکر (۱۱– ۱۳ ه. ق.) (۶۳۲– ۶۳۴ م.)

در زمان خلافت ابو بکر (۱۱– ۱۳ ه. ق.) (۶۳۲– ۶۳۴ م.) در سال ۱۲ هجری خالد ابن ولید حیره را تصرف کرد و حکومت آل لخم (مناذره) را برانداخت. در همین سال ابو عبیده جراح که سمت فرماندهی سپاه شام را به عهده داشت، در محل یرموک با سپاهیان هراکلیوس امپراتور روم شرقی جنگید و در سال ۱۳ هجری یعنی در زمان خلافت عمر فتح بزرگی نصیب آنان شد و در نتیجه این فتح، راههای بازرگانی جبل حوران و نهر اردن به تصرف مسلمانان درآمد. «۱»

---

(۱). ر ک. اسد الغابه، ج ۳، ص ۲۱۹، العبر، ابن خلدون، ج ۱، ص ۴۷. مروج الذهب، ج ۱، ص ۶۵۴.

روضهٔ الصفا، ج ۲، ص ۵۹– ۶۲۶.

خلافت عمر ابن خطاب (۱۳– ۲۳ ه. ق.) (۶۳۴– ۶۴۳ م.)

در زمان خلافت عمر در سال ۱۳ هجری بین بهمن سردار یزدگرد سوم پادشاه ساسانی و ابو عبیده ثقفی فرمانده سپاه اسلام جنگی

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

که به نام جنگ پل (جسر) معروف است درگرفت که منجر به شکست ابو عبیده ثقفی شد، در سال ۱۴ هجری (۶۵۳ م.) به فرمان عمر جریر ابن عبد اللّه بجلی به سمت ایران حرکت کرد، از طرف یزدگرد یکی از سرداران ایران مهران مأمور مقابله با جریر ابن عبد اللّه شد، جنگ در محل نخیله (نزدیک کوفه) بین طرفین درگرفت که منجر به قتل سردار ایرانی و شکست سپاه ایران شد در همین سال به فرمان عمر سعد ابن ابی وقاص مأمور تسخیر پایتخت ایران شد، یزدگرد رستم فرخزاد، یعنی سپهبد کل خراسان را مأمور مقابله با سعد ابن ابی وقاص کرد، در سال ۱۵ هجری در محل قادسیه جنگ سختی بین سپاهیان طرفین درگرفت که با وجود مقاومت سرداران ایرانی رستم فرخزاد کشته شد و پس از پاشیده شدن سپاهیان وی درفش کاویانی ایران به دست مسلمانان افتاد.

در سال ۱۴ هجری (۶۳۵ م.) ابو عبیده جراح و خالد ابن ولید پس از فتح یرموک شهر دمشق را که در حکم پایتخت ممالک آسیایی روم شرقی بود تصرف کردند و در سال ۱۵ هجری (۶۳۶ م.) شهرهای حمص و حماة و لاذقیه و طرطوس را نیز به تصرف خود در آوردند در همین سال بیت المقدس را محاصره کردند، اهالی شهر به شرطی حاضر به تسلیم شدند که عمر شخصا عهدنامه صلح را امضا کند، عمر پیشنهاد آنها را پذیرفت و پس از حرکت به سمت بیت المقدس و امضای عهدنامه، حکومت آن محل را به علی ابن ابی طالب (ع) داد، در سال ۱۶ هجری مداین پایتخت ساسانیان به تصرف سعد ابن ابی وقاص درآمد و در همین سال به فرمان وی والی بصره مغیرة ابن شعبه مأمور فتح خوزستان شد که به آسانی اهواز را به تسلیم و قبول پرداخت جزیه مجبور کرد در سال ۱۷ هجری سعد ابن ابی وقاص به فرمان عمر شهر کوفه را برای مهاجران قبایل عرب ساخت که به تدریج این شهر جانشین حیره شد، در سال ۱۸ هجری عمرو ابن عاص با

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۸۳

وجود مخالفت عمر در دامنه جبل المقطم سپاهیان حکمران رومی مصر را شکست داد و خود را به وادی نیل رسانید. سپس عازم اسکندریه شد و پس از چهار ماه آن بندر را نیز به تصرف خود درآورد. در سال ۲۲ هجری (۶۴۲ م.) پس از تصرف سراسر خاک مصر خود را به طرابلس حالیه رسانید و از خیال حمله به تونس چشم پوشید. در سال ۲۱ هجری به فرمان عمر، نعمان ابن مقرّن مأمور جنگ با یزدگرد سوم آخرین پادشاه ساسانی شد. سپاه یزدگرد به فرماندهی فیروزان در نزدیکی نهاوند با مسلمانان جنگید.

با آنکه فرمانده سپاه اسلام کشته شد، فتح نصیب مسلمانان شد و به همین مناسبت اعراب این جنگ را فتح الفتوح نامیدند. زیرا تا آن تاریخ فتحی بدان بزرگی و اهمیت برای آنها پیش نیامده بود. در همین سال لشکریان اسلام به فرماندهی ابو موسی اشعری شهرهای غربی ایران مانند دینور و پشتکوه را به تصرف خود درآوردند و در سالهای ۲۲ و ۲۳ هجری (۶۴۲ و ۶۴۳ م.) ری، قومس، زنجان و آذربایجان یکی بعد از دیگری به تصرف مسلمانان درآمد و در سالهای ۲۳ و ۲۴ هجری سپاهیان ابو موسی شهرهای قم، کاشان و اصفهان را نیز تصرف کردند. «۱»

خلافت عثمان (۲۳- ۳۵ ه. ق.) (۶۴۳- ۶۵۵ م.)

همین‌که در سال ۲۳ هجری (۶۴۳ م.) عمر به دست فیروز ملقب به ابو لؤلؤ از پای در آمد، عثمان ابن عفان خلیفه مسلمین شد. وی مردی متقی لیکن ضعیف النفس و بی‌کفایت بود و به همین سبب روزبه‌روز آتش دشمنی و نفاق را میان قبایل اعراب شعله‌ورتر کرد. شورشیان که از خلافت عثمان دل‌خوشی نداشتند، با وجود دفاع پسران طلحه و زبیر و حسن ابن علی (ع)، عاقبت بر خلیفه دست یافتند و وی را در سال ۳۵ هجری کشتند. «۲»

---

(۱). ر ک. طبقات الکبیر، ج ۲، ص ۲۳۱، تاریخ خمیس، تألیف دیاربکری، ج ۲، ص ۲۸۱. نهایت الارب، تألیف نویری، ج ۲، ص ۸۹. اسد الغابه، تألیف ابن اثیر، ج ۴، ص ۶۱. مروج الذهب، ج ۱، ص ۶۶۲.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۲). ر ک. الکامل، ج ۳، ص ۱۲۷، ۱۸۹، ۱۹۸، اعلام زرکلی، ص ۶۲۱. تاریخ طبری، ج ۵، ص ۲۰۶۵.

تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۵۳، ۷۲. حبیب السیر، ج ۸، ص ۴۹۲، ۵۲۲.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۸۴

خلافت علی ابن ابیطالب (ع) (۳۵- ۴۰ ه. ق.) (۶۴۰- ۶۵۵ م.)

علی (ع) بعد از قبول خلافت به تغییر حکام بلاد و برداشتن عمال زمان عثمان همت گماشت و در این ایام طلحه و زبیر مردم را برضد خلافت علی (ع) تحریک می‌کردند.

سرانجام مخالفان خلافت علی (ع)، بصره را تصرف کردند. علی (ع) برای سرکوبی شورشیان عازم بصره شد و در سال ۳۶ هجری (۶۵۶ م.) جنگ سختی بین طرفین در محل خریبه درگرفت که به شکست شورشیان منجر شد. چون در این جنگ عایشه سوار بر شتری شده بود و از بالای شتر، سپاه را به جنگ با علی (ع) تشویق می‌کرد، این جنگ به جنگ جمل معروف شد.

بعد از این جنگ، علی (ع) معاویه را دعوت به بیعت کرد. لیکن معاویه به تحریک عمرو ابن عاص مصمم به جنگ با علی (ع) شد. در سال ۳۷ هجری در محل صفین (بین کوفه و شام) بیش از یک ماه، طرفین در برابر هم صف‌آرایی کردند. همین‌که معلوم شد سپاهیان علی (ع) غلبه خواهند کرد، معاویه با صلاحدید عمرو عاص تقاضای متارکه کرد و مقرر شد طرفین دو حکم انتخاب کنند و حکم آن دو را محترم بدانند و اجرا کنند.

طرفداران معاویه عمرو عاص و طرفداران علی (ع) ابو موسی اشعری را به حکمیت برگزیدند. پس از اعلام حکم حکمین، عده‌ای از پیروان علی (ع)، به این بهانه که حاکم بین مسلمین فقط خداوند است، از بیعت با علی (ع) سرباز زدند و به قتل و آزار مسلمانان پرداختند. این جمع به نام خوارج معروفند. علی (ع) در سال ۳۹ هجری (۶۵۹ م.) در جنگ نهروان عده زیادی از آنها را کشت. دیری نگذشت که در سال ۴۰ هجری (۶۶۰ م.) علی (ع) در مسجد کوفه به دست عبد الرحمن ابن ملجم مرادی مضروب شد و سه روز بعد به شهادت رسید.

خلافت امام حسن (ع) (۴۱ ه. ق.) (۶۶۱ م.)

بعد از شهادت علی (ع) اهالی کوفه با امام حسن (ع)، پسر بزرگ علی (ع) بیعت کردند و وی را به جنگ با معاویه تحریک کردند. امام حسن (ع) با سپاهی از کوفه عازم مدینه شد لیکن از یک طرف اختلاف بین سپاهیانش بروز کرد و از طرف دیگر امپراتور روم شرقی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۸۵

می‌خواست شکستهای رومیها از سپاهیان اسلام را جبران کند. از این‌رو امام، مصلحت در آن دید که برای حفظ دین مقدس اسلام با معاویه صلح کند. یعنی در حقیقت به دلیل مساعد نبودن اوضاع سیاسی خارجی و داخلی، صلح بر امام حسن (ع) تحمیل شد. پس از صلح با معاویه امام حسن (ع) عازم مدینه شد و در آن شهر به دست یکی از همسران خود مسموم شد و در سال ۵۰ هجری به شهادت رسید. «۱»

---

(۱). ر ک. تاریخ ابن خلدون، ج ۱، ص ۶۴۱. اخبار الطوال، ص ۲۶۳- ۲۷۰. مروج الذهب، ج ۲، ص ۱- ۶.

تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۴۱- ۱۴۳. تاریخ طبری، ج ۷، ص ۲۷۱۳- ۲۷۲۶.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۸۷

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فصل سوم خلفای اموی (۴۱- ۱۳۲ ه. ق.) (۶۶۱- ۷۴۹ م.)

بعد از استعفای امام حسن (ع) خلافت و حکومت اسلامی به دست بنی امیه افتاد و به کلی وضع حکومت اسلامی عوض شد. معاویه (۴۱- ۶۰ ه. ق.) (۶۶۱- ۶۷۹ م.) برای خود دستگاه سلطنتی فراهم کرد و بیت المال مسلمانان را که متعلق به همه مسلمانان بود، به خود اختصاص داد. در سال ۴۸ هجری (۶۶۸ م.) با سپاهی بسیار به قسطنطنیه حمله برد لیکن به تصرف آنجا نایل نشد. در همین سال اهالی تونس از دین اسلام روی‌گردان شدند. عقبهٔ ابن نافع به فرمان معاویه مأمور حکومت تونس شد و پس از سرکوبی شورشیان در سال ۵۰ هجری برای اقامت والی، شهر قیروان را در تونس بنا کرد. معاویه در سال ۵۶ هجری به مروان ابن حکم، عامل خود در مدینه دستور داد که از اهالی آن سامان برای خلافت پسرش یزید بیعت بگیرد. مروان در این مأموریت توفیقی پیدا نکرد.
زیرا چهار تن از صحابه بزرگ پیغمبر اسلام (ص) یعنی حسین ابن علی (ع) و عبد اللّه ابن عمرو عبد اللّه ابن زبیر و عبد الرحمن ابن ابو بکر از قبول این بیعت امتناع کردند. سرانجام معاویه شخصا به مدینه رفت و به کمک عایشه از اکثر اهالی حجاز برای یزید، بیعت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۸۸

گرفت. معاویه بعد از ۱۹ سال حکومت جابرانه در سال ۶۰ هجری درگذشت.
در دوران خلافت معاویه، امپراتور بیزانس، قسطنطین چهارم بود (۶۶۸- ۶۸۵ م.) (۴۸- ۶۶ ه. ق.) که در برابر حملات دریایی سالیانه مسلمانان از قسطنطنیه دفاع کرد.
آتش یونانی که در همین زمان اختراع شد، وسیله دفاع بود.

خلافت یزید (۶۰- ۶۴ ه. ق.) (۶۷۹- ۶۸۳ م.)

خلافت یزید بیش از سه سال و نیم طول نکشید. در این مدت جز کشت‌وکشتار بیرحمانه که مهمترین آنها فاجعه کربلا و شهادت امام حسین (ع) و یاران وفادار آن حضرت در دهم محرم سال ۶۱ هجری بود، واقعه دیگری روی نداد. بعد از مرگ یزید در سال ۶۴ هجری خلافت نصیب فرزندش معاویه ثانی شد که بیش از شش ماه خلافت نکرد و از مقام خویش کنار رفت.
پس از استعفای معاویه ثانی اهالی مکه با عبد اللّه ابن زبیر بیعت کردند. حتی عده‌ای از بنی امیه هم حاضر به بیعت با او شدند، لیکن عبد اللّه به دلیل کینه شدیدی که نسبت به خاندان بنی امیه داشت از قبول بیعت ایشان خودداری کرد. در سال ۶۴ هجری در محل مرج راهط در غوطه دمشق بین امویان و طرفداران عبد اللّه ابن زبیر جنگ سختی درگرفت که به شکست عبد اللّه منجر شد. پس از پیروزی امویان، مروان ابن حکم نماینده بنی امیه وارد دمشق شد و اهالی، دست بیعت به او دادند. این شخص مؤسس شعبه دیگری از خلفای بنی امیه است که به آل مروان معروف شدند. مروان ابن حکم در سال ۶۵ هجری درگذشت. «۱»

عبد الملک مروان (۶۵- ۸۶ ه. ق.) (۶۸۴- ۷۰۵ م.)

بعد از درگذشت مروان، فرزندش عبد الملک به جای او نشست. در سال ۶۶ هجری مختار فرزند ابو عبیده ثقفی در کوفه به یاری عده‌ای از ایرانی‌ها که از خلافت بنی امیه

---

(۱). ر ک. مروج الذهب، ج ۲، ص ۵۸- ۶۶. اخبار الطوال، ص ۲۷۷- ۳۰۸. تاریخ طبری، ج ۷، ص ۲۹۱۶- ۳۰۸۲.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۸۹

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

رضایت چندانی نداشتند به خونخواهی شهدای کربلا ـ قیام کرد و پس از استیلا ـ بر کوفه، عده زیادی از عاملان فاجعه کربلا را کشت. وی تا سال ۶۷ هجری عراق را در تصرف داشت. در همین سال از مصعب برادر عبد اللّه ابن زبیر شکست خورد و کشته شد. در سال ۷۱ هجری عبد الملک به کوفه لشکر کشید و مصعب را کشت. در سال ۷۲ هجری به فرمان خلیفه، حجاج ابن یوسف ثقفی مأمور سرکوبی عبد اللّه ابن زبیر شد. در سال ۷۳ هجری عبد اللّه ابن زبیر در حین جنگ کشته شد. حجاج بعد از سرکوبی مخالفان حجاز، نقاط دیگر عربستان را به بیعت عبد الملک درآورد.

ولید ابن عبد الملک (۸۶– ۹۶ ه. ق.) (۷۰۵– ۷۱۴ م.)

در زمان خلافت ولید بن عبد الملک، مراکش و ماوراء النهر و قسمتی از هندوستان به تصرف مسلمانان درآمد. ولید در سال ۸۸ هجری (۷۰۶ م.) جامع اموی دمشق را که در ردیف مهمترین بناهای اسلامی است، بنا نهاد. در زمان خلافت ولید، موسی بن نصیر حاکم متصرفات اسلامی در شمال افریقا، پس از تصرف سراسر شمال افریقا خود را به سواحل اقیانوس اطلس رسانید. در سال ۹۲ هجری (۷۱۰ م.) به فرمان طارق ابن زیاد عده‌ای از سپاهیان، از تنگه‌ای که میان افریقا واقع شده است، عبور کردند و خود را به نواحی جنوبی اسپانیا رسانیدند و از آن به بعد تنگه مزبور به جبل الطارق معروف شد.

عمر ابن عبد العزیز (۹۹– ۱۰۱ ه. ق.) (۷۱۷– ۷۱۹ م.)

عمر ابن عبد العزیز ابن مروان یکی از خوشنام‌ترین خلفای اموی است که پس از رسیدن به خلافت، دشنام دادن به علی (ع) را که در زمان خلافت معاویه مرسوم شده بود، ممنوع کرد.

هشام ابن عبد الملک (۱۰۵– ۱۲۵ ه. ق.) (۷۲۳– ۷۴۲ م.)

در زمان خلافت هشام، قسمتی از قفقازیه و ترکستان و جنوب فرانسه به تصرف سپاهیان اسلام درآمد. در سال ۱۲۴ هجری (۷۴۱ م.) سپاه اسلام در محل پواتیه از شارل مارتل

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۹۰

امپراتور فرانسه شکست خورد. این رویداد از مهمترین وقایع تاریخ اروپاست زیرا پس از آن شکست، دیگر مسلمانان نتوانستند در این منطقه به پیشروی خود ادامه دهند.

مروان ابن محمد (۱۲۷– ۱۳۲ ه. ق.) (۷۴۴– ۷۴۹ م.)

مروان ابن محمد آخرین خلیفه اموی است که مغلوب سپاهیان ابو مسلم خراسانی شد و با مرگ وی خلفای اموی منقرض شدند.

نام و مدت خلافت خلفای اموی

از این سلسله ۱۴ تن که سه نفر اول آنها سفیانی و بقیه مروانی بودند، به شرح زیر به خلافت رسیدند:

معاویهٔ ابن ابی سفیان ۴۱– ۶۰ ه. ق.

یزید ابن معاویه ۶۰– ۶۴ ه. ق.

معاویه ثانی ۶۴ ه. ق.

مروان ابن حکم ۶۴– ۶۵ ه. ق.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

عبد الملک مروان ۶۵- ۸۶ ه. ق.

ولید ابن عبد الملک (ولید اول) ۸۶- ۹۶ ه. ق.

سلیمان ابن عبد الملک ۹۶- ۹۹ ه. ق.

عمر ابن عبد العزیز ۹۹- ۱۰۱ ه. ق.

یزید ابن عبد الملک (یزید دوم) ۱۰۱- ۱۰۵ ه. ق.

هشام ابن عبد الملک ۱۰۵- ۱۲۵ ه. ق.

ولید ابن یزید (ولید دوم) ۱۲۵- ۱۲۶ ه. ق.

یزید ابن ولید (یزید سوم) ۱۲۶ ه. ق.

ابراهیم ابن ولید ۱۲۶- ۱۲۷ ه. ق.

مروان ابن محمد ابن مروان ۱۲۷- ۱۳۲ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۹۱

فصل چهارم خلفای عباسی (۱۳۲- ۶۵۶ ه. ق.) (۷۴۹- ۱۲۵۸ م.)

اشاره

در زمان خلافت هشام ابن عبد الملک، یکی از نوادگان عباس عموی پیغمبر (ص) به نام محمد ابن علی دعوی امامت کرد و از شام محل اقامت خود دعاتی مأمور خراسان و ماوراء النهر گردانید. پس از درگذشت وی پسرش ابراهیم به اتفاق برادران خود عبد اللّه و منصور، مسلمانان را به مخالفت با بنی امیه دعوت کردند. یکی از کسانی که در خراسان مردم را به قبول بیعت با بنی عباس دعوت می‌کرد، ابو مسلم بود. در سال ۱۳۲ هجری کوفه سقوط کرد. دیری نگذشت که در کنار رود زاب سپاه مروان آخرین خلیفه اموی درهم شکست و تارومار شد.

خلافت عبد اللّه سفاح (۱۳۲- ۱۳۶ ه. ق.) (۷۴۹- ۷۵۳ م.)

پس از آنکه کوفه به تصرف شیعیان آل عباس درآمد، اهالی آن شهر با ابو العباس سفاح بیعت کردند. سفاح که اولین خلیفه عباسی است، به سرعت بر عراق مسلط شد. سفاح پایتخت خود را شهر انبار که یکی از شهرهای قدیمی ایران در مغرب فرات بود، قرار

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۹۲

داد. در دوران خلافت این خلیفه، به استناد مفاد سندی جعلی، قیصر کنستانتین کبیر حکومت پاپ بر استانهای رومی را به رسمیت می‌شناسد که جعلی بودن این مدرک در سال ۱۴۵۰ م. به اثبات رسید. «۱»

خلافت ابو جعفر منصور (۱۳۶- ۱۵۸ ه. ق.) (۷۵۳- ۷۷۴ م.)

بعد از درگذشت عبد اللّه سفاح، برادرش منصور به خلافت نشست. در سال ۱۳۷ هجری به فرمان وی ابو مسلم کشته شد. در سال ۱۴۵ هجری یکی از بزرگان علوی به نام محمد، ملقب به النفس الزکیه در مدینه بر ضد منصور قیام کرد. طولی نکشید که محمد به دست عمال خلیفه به شهادت رسید و پیروانش پراکنده شدند. در سال ۱۳۵ هجری بنا به دستور خلیفه، شهر بغداد که تا آن روزگار دهکده‌ای بیش نبود، بنا نهاده شد و پایتخت خلیفه گردید. از زمان پیروزی موسی بن نصیر و طارق ابن زیاد تا ۱۳۸ هجری (۷۵۵

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

م.) آنـدلس به دست حکامی که خلفای دمشق منصوب می‌کردند، اداره می‌شد و آخرین آنها یوسف ابن عبد الرحمن فهری بود که در نزدیکی قرطبه از عبد الرحمن اول شـکست خورد. عبد الرحمن در سال ۱۳۸ هجری یعنی در دوران خلافت منصور، خود را امیر آندلس خواند و بدین ترتیب سلسله امویان اسپانیا تأسیس شد.

خلافت مهدی (۱۵۸– ۱۶۹ ه. ق.) (۷۷۴– ۷۸۵ م.)

بعد از منصور پسرش مهدی به خلافت نشست. در سال ۱۶۰ هجری شخصی به نام یوسف البرم که یکی از اعراب مهاجر قبیله ثقیف بود، در قسـمت شـرقی خراسـان دعوی امامت کرد و تمام نواحی شـرقی خراسان را به تصـرف خود درآورد ولی فورا به دست یزید عامل خلیفه دسـتگیر شـد و در بغداد به قتل رسـید. در سال ۱۶۳ هجری، مهـدی به همراهی پسـر خود هـارون پس از تاخت و تاز به شهرهای روم شرقی به بغداد مراجعت کرد. در همین سال مقنع در ماوراء النهر دعوی خدایی کرد اما به دست سپاهیان خلیفه

(۱). ر ک. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۳۲۹– ۳۵۰. مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۵۷– ۲۸۲. اخبار الطوال، ص ۴۱۳– ۴۱۴. تجارب السلف، ص ۹۳– ۱۰۴.

مغلوب و مقتول شد.

خلافت هادی (۱۶۹– ۱۷۰ ه. ق.) (۷۸۵– ۷۸۶ م.)

بعد از درگذشت مهدی، خلافت نصیب پسر بزرگش هادی شد. در سال ۱۶۹ هجری حسین ابن علی که یکی از نوادگان امام حسن (ع) بود در مدینه بر ضد خلیفه قیام کرد و در همین سال به دست عمال خلیفه در نزدیک مکه به شهادت رسید.

در دوران خلافـت هـادی در سال ۱۶۸ هجری (۷۸۵ م.) اجتمـاعی از طرفـداران آل علی (ع) در مـدینه قیام کردنـد و در میان ایشان کسی بود به نام ادریس ابن عبد اللّه ابن حسن ابن علی ابن ابیطالب. چون عمال خلفا شورش را خواباندند، ادریس به مصر فرار کرد و از آنجا به مراکش رفت و در ناحیه سته، سلسله علوی را تحت نام ادارسه تأسیس کرد.

خلافت هارون الرشید (۱۷۳– ۱۹۳ ه. ق.) (۷۸۶– ۸۰۸ م.)

بعـد از مرگ هـادی برادرش هـارون به خلافت نشـست. وی در ابتـدای امر، زمام امور خلافت را به دست یحیی ابن خالـد برمکی و پسـران او سپرد و در سال ۱۷۶ هجری فضل ابن یحیی را به حکومت آذربایجان و ارمنسـتان منصوب کرد. در مـدت خلافت هارون، دولت عباسـی صاحب شوکت و قدرت زیادی شد و این قدرت و شوکت بیشتر مرهون زحمات و کاردانی و شایستگی وزیر نامی او یحیی ابن خالد برمکی و پسـران او فضل و جعفر و موسـی و محمد بود. متأسـفانه هارون مانند جد خود منصور از حق‌ناشناسی باکی نـداشت و در مقابل خدمات پرارزش خاندان برامکه دست خود را به خون ایشان رنگین کرد و در سال ۱۸۷ هجری جعفر برمکی را کشت و خانـدان برامکه را برانـداخت. در سـال ۱۹۳ هجری پسـر بزرگ خود محمـد امین را در بغـداد گـذاشت و به عزم سـرکوبی خوارج عازم خراسان شد ولی به علت بیماری در بین راه درگذشت و در طوس دفن شد. «۱»

(۱). ر ک. تاریخ طبری، ج ۱۳، ص ۵۳۹۸. مروج الذهب، ج ۲، ص ۳۴۲– ۳۸۷. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

در دوران خلافت هارون الرشید حوادث مهمی در جهان آن‌روز به وقوع پیوست. از جمله بین سالهای ۷۹۱- ۷۹۶ م. شارل مبادرت به لشکرکشی بر ضد آوارهای مجارستان کرد و حکومت آنها را منقرض گردانید. در سال ۷۹۳ م. نورمن‌ها (واکینگ‌ها) لشکرکشیهای توسعه‌طلبانه خود را از اسکاندیناویا آغاز کردند که منجر به تأسیس حکومتهایی شد.

هارون الرشید معاصر با شارلمانی امپراتور مقتدر فرانسه بود که پس از تصرف سرزمین ژرمنها و همسایه شدن با مردمی جاهل از قبیل اسلاوها که در ماورای رودخانه الب سکونت داشتند و نورمن‌های ساکن شبه جزیره ژوتلند و آوارها که در جلگه فعلی مجارستان به سر می‌بردند، چندین بار برضد آنها و مخصوصا آوارها لشکر کشید و در سال ۷۹۱ م. یکی از سرداران معروف شارلمانی به قلب مملکت آوار داخل شد و غنایم زیادی به دست آورد. شارلمانی برای حراست ممالک شرقی خود چندین مرز (ایالت سرحدی) تشکیل داد و زمام اداره آنها را در کف کارامدترین صاحب‌منصبان خود گذاشت. در اواخر سال ۸۰۰ م. به دعوت پاپ لئون سوم عازم روم شد تا در مقابل مدعیان از پاپ دفاع کند و چون در آنجا به سمت ریاست محکمه منصوب شد، حق را به پاپ داد. شارلمانی در سال ۷۸۸ م. اتریش را به تصرف خود درآورد و در اتریش علیا و اتریش سفلی ایالتی مرزی به نام قلمرو شرقی برای جلوگیری از هجوم قوم آوار تأسیس کرد.

هارون الرشید در سال ۱۸۴ هجری (۸۰۰ م.) ابراهیم الاغلب را که حکمران زاب بود به حکومت افریقیه فرستاد که بزودی عملا مستقل شد ولی فرزندان او برای رعایت احترام مقام روحانی خلیفه، نام او را در سکه‌های خود حفظ می‌کردند.

خلافت امین (۱۹۳- ۱۹۸ ه. ق.) (۸۰۸- ۸۱۳ م.)

اهالی بغداد بعد از درگذشت هارون، پسر بزرگتر او را که محمد نام داشت و ملقب به امین بود به خلافت برگزیدند. در همین زمان ایرانیان هم یکی دیگر از پسران هارون به نام

۴۱۱- ۴۶۶. تاریخ ابن خلدون، ج ۳، ص ۳۳۹- ۳۷۵. حبیب السیر، ج ۳، ص ۲۲۸- ۲۴۷.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۹۵

عبد اللّه ملقب به مأمون را که مادرش ایرانی بود، در مقابل امین علم کردند. امین برای سرکوبی برادر خود، علی ابن عیسی را مأمور کرد. از طرف مأمون، طاهر ابن حسین مأمور جلوگیری از تاخت‌وتاز علی ابن عیسی شد. در سال ۱۹۵ هجری جنگ سختی در نزدیک ری بین دو سپاه به وقوع پیوست که منجر به شکست سپاهیان امین و کشته شدن سردار او شد. در سال ۱۹۸ هجری، بغداد به تصرف طاهر ابن حسین درآمد و در این گیرودار امین کشته شد و مأمون رسما در مرو به خلافت نشست.

خلافت مأمون (۱۹۸- ۲۱۸ ه. ق.) (۸۱۳- ۸۳۳ م.)

اشاره

پس از رسیدن مأمون به خلافت، فضل ابن سهل سرخسی وزیر ایرانی او بر آن شد که خلافت را از عباسیان به آل علی منتقل کند. برای رسیدن به این هدف، مأمون را واداشت که علی ابن موسی الرضا (ع) را ولیعهد خویش گرداند. مأمون نظر او را پذیرفت. حضرت رضا (ع) با اینکه تمایلی به این کار نداشت، به ناچار از مدینه عازم طوس شد و در سال ۲۰۱ هجری از طرف مأمون رسما به مقام ولایتعهدی منصوب شد. لیکن همین امر باعث مخالفت و شورش بنی عباس شد. مأمون برای جلب نظر ایشان فضل ابن سهل را کشت و حضرت رضا را نیز مسموم کرد و به شهادت رساند. در سال ۲۱۵ هجری مأمون به حدود لبنان تاخت و تا انطاکیه و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

طرطوس پیشروی کرد و از طریق شام عازم مصر شد و هنگام مراجعت در سال ۲۱۸ هجری در نزدیکی طرطوس درگذشت. در دوران خلافت مأمون، ابو دلف عجلی یکی از سرداران خلیفه بود که از جانب مأمون به حکومت همدان منصوب شد و این حکومت به ارث به پسرش عبد العزیز و نوادگان او رسید. عمر ابن عبد العزیز در سال ۲۸۱ هجری اصفهان و نهاوند را نیز ضمیمه قلمرو خود کرد. حکام دیگر عباسی سلسله ایشان را از میان برداشتند. به‌هرحال مأمون، معاصر است با طاهر ذو الیمینین (۲۰۶- ۲۰۷ ه. ق.) و طلحهٔ ابن طاهر (۲۰۷- ۲۱۳ ه. ق.). «۱»

مهمترین حوادثی که در مدت خلافت مأمون و معاصران او، در ایران و جهان به وقوع

---

(۱). ر ک. مروج الذهب، ج ۲، ص ۴۱۸- ۴۵۸. اخبار الطوال، ص ۴۴۱- ۴۴۲. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۴۶۰- ۴۹۴. حبیب السیر، ج ۲، ص ۲۵۲- ۲۶۴.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۹۶

پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

یمن: یونانیان قدیم، عربستان را از جهت آب و هوا به سه قسمت تقسیم می‌کردند که یکی از آنها عربستان سعید (خوشبخت) یا یمن است که در جنوب‌غربی جزیره عربستان واقع شده است و به علت مجاورت با دریا دارای آب و هوای مرطوب و نسبتا حاصلخیز است. در دوران خلفای بنی عباس برای اداره یمن و مدینه و مکه حکامی تعیین می‌شد. لیکن شهرهایی که خارج از این حوزه جغرافیایی بودند، غالبا از شیوخ محلی تبعیت داشتند. در آغاز قرن سوم هجری زمانی که قلمرو خلفای عباسی رو به تجزیه گذاشت، حکمرانان یمن نیز از موقعیت استفاده کردند و در همان زمانی که طاهر ذو الیمنین در خراسان دعوی استقلال کرد، عبد اللّه ابن زیاد در شهر زبیر، پرچم استقلال برافراشت که به این ترتیب سلسله بنی زیاد در یمن تأسیس شد که قسمت زیادی از اراضی یمن را در تصرف خود داشت. در دوران خلافت مأمون، محمد ابن عبد اللّه ابن زیاد (۲۰۴ ه. ق.) (۸۱۹ م.) در یمن حکومت می‌کرد.

افریقا

مراکش: ادریسیان اولین سلسله‌ای بودند که سعی کردند عقاید شیعی را در مغرب رواج دهند. ادریس ابن عبد اللّه، نوه امام حسن (ع) بود که در قیام علویان علیه عباسیان شرکت داشت و مجبور به فرار به مصر و سپس شمال افریقا گردید و در سال (۱۷۲ ه. ق.) (۷۸۸ م.) به پیشوایی قبایل بربر انتخاب شد و خود را امام نامید. دیری نگذشت که به تحریک هارون الرشید مسموم گردید. پسرش ادریس دوم (۱۷۷- ۲۱۳ ه. ق.) (۷۹۳- ۸۲۸ م.) شهر فاس را در مراکش بنا نمود که پایتخت ادارسه شد. بعد از وی در همان سال محمد ابن ادریس ثانی جانشین او شد.

تونس: در دوران خلافت مأمون، فرمانروای اغالبه زیاده اللّه اول بود (۲۰۱- ۲۲۳

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۹۷

ه. ق.) (۸۱۶- ۸۳۷ م.) او یکی از بزرگترین امرای سلسله اغالبه به شمار می‌رود که بر اثر جنگهای مستمر، قسمت مهمی از جزیره

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سیسیل را فتح کرد و مسجد قیروان را تجدید بنا نمود.

اروپا

روم شرقی: امپراتور روم شرقی (بیزانس) لئوی پنجم است (۸۱۳- ۸۲۰ م.) وی در سال ۸۱۳ م. با موفقیت در مقابل حمله بلغارها به قسطنطنیه دفاع کرد و در همان سال پیمان متارکه جنگ به مدت ۳۰ سال با آنها منعقد گردانید. عاقبت بر اثر دسیسه‌ای کشته شد و میخائیل دوم جانشین او شد (۸۲۰- ۸۲۹ م.) در سال ۸۲۴ م. مسلمانان جزیره کرت را از تصرف او بیرون کردند و در همان سال جزیره سیسیل را مورد تهاجم خود قرار دادند. بعد از مرگ وی پسرش لئوفیلوس جانشین او شد.

اسپانیا: امیر اموی آندلس، عبد الرحمن دوم بود (۲۰۶- ۲۳۸ ه. ق.) (۸۲۲- ۸۵۲ م.) وی جانشین حکم اول است. اغتشاشات داخلی را سرکوب کرد. در سال ۲۱۶ هجری (۸۳۰ م.) شهر موریثا را بنا نهاد و زدوخورد را با عیسویانی که در سرزمینهای اسپانیا بودند، از سر گرفت.

انگلستان: در انگلستان، اگبرت «۱» سلطنت می‌کرد (۸۰۲- ۸۳۹ م.)

سوئد: مسیحیت، توسط قدیس آنسگار «۲» در سال ۸۲۹ م. وارد سوئد شد.

فرانسه: پادشاه فرانسه از سلسله کارولنژیان، لوئی اول بود (۸۱۴- ۸۴۰ م.) وی تنها پسر شارلمانی و ملقب به لوئی لوپیو «۳» بود، که مورخان، او را بی‌عزم و معاصرانش او را خداشناس می‌خواندند. در سال ۸۱۷ م. سقفی که در مسیرش واقع شده بود، فرو ریخت و سبب وحشت او شد. بدین جهت در صدد برآمد تا ترتیبی برای جانشینی خود معین کند. وی دارای سه پسر به نامهای لوتر، پپن و لوئی بود. فرمان تقسیم در سال ۸۱۷ م. نوشته شد.

---

(۱). Egbert.

(۲). Ansgar.

(۳). Louis Lepieu.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۹۸

پسر بزرگتر لوتر به جانشینی پدر انتخاب شد و در سلطنت با پدر شریک گردید. پپن به پادشاهی آکی تن و لوئی به پادشاهی با ویر و بوهم نامزد شدند، اما لوئی لوپیو بعد از درگذشت همسر خود با دختر یکی از حکام باویر ازدواج کرد و از این زن در سال ۸۲۳ م.

صاحب پسری شد به نام شارل. به گمان لوئی، حق آن بود که برای شارل نیز مانند برادرانش از ممالک امپراتوری سهمی مقرر شود اما برادران شارل نپذیرفتند و سر به شورش برداشتند. در سال ۸۳۲ م. لوئی لوپیو یکه و تنها ماند و کارش به جایی رسید که تسلیم پسران شورشی خود گردید.

خلافت معتصم (۲۱۸- ۲۲۷ ه. ق.) (۸۳۳- ۸۴۱ م.)

اشاره

بعد از درگذشت مأمون برادرش معتصم به خلافت نشست. در سال ۲۰۱ هجری بابک خرم‌دین در آذربایجان بر ضد سلسله خلفا قیام کرد اما عاقبت در سال ۲۲۲ هجری دستگیر و یک سال بعد کشته شد. در سال ۲۲۴ هجری یکی از سپهبدان طبرستان به نام

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مازیار ابن قارن بر خلیفه عاصی شد. به فرمان خلیفه، عبد اللّه ابن طاهر مأمور سرکوبی وی شد. مازیار دستگیر شد و در بغداد به فرمان خلیفه به قتل رسید. معتصم در سال ۲۲۳ هجری رومیان را شکست داد و شهر عموریه را تصرف کرد و در سال ۲۲۷ هجری افشین سردار ایرانی خود را به اتهام همدست بودن با مازیار به زندان انداخت که در زندان درگذشت. معتصم معاصر است با عبد اللّه ابن طاهر یکی از امرای طاهریان (۲۱۳- ۲۳۰ ه. ق.) «۱»

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت معتصم و معاصرانش در جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

---

(۱). ر ک. مروج الذهب، ج ۲، ص ۴۵۹- ۴۷۷. ابن خلدون، ج ۲، ص ۳۹۸- ۴۱۸. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۴۹۵- ۵۰۵، اخبار الطوال، ص ۴۴۳- ۴۴۸. تاریخ طبری، ج ۳، ص ۵۷۹۸- ۵۹۳۱. روضة الصفا، ج ۳، ص ۴۶۸- ۴۷۳.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۹۹

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

افریقا

تونس: فرمانروای سلسله اغالبه ابو عقال الاغلب بود (۲۲۳ ه. ق.) (۸۳۷ م.) جانشین وی محمد اول است (۲۲۶ ه. ق.) (۸۴۰ م.)

مراکش: بعد از محمد ابن ادریس ثانی، فرمانروای ادارسه علی ابن محمد شد (۲۲۱ ه. ق.) (۸۳۶ م.) او ملقب به حیدر بود که پس از پدر در ۹ سالگی حکومت یافت.

به همین جهت رؤسای قبایل بربر رشته کارها را در دست گرفتند.

اروپا

اسپانیا: امیر اموی آندلس عبد الرحمن دوم بود (۸۲۲- ۸۵۲ م.)

انگلستان: در سال ۸۳۶ م. نورمن‌ها مناطق ساحلی انگلستان را تصرف و شهر لندن را ویران کردند. شاه انگلستان در آن‌زمان اگبرت بود (۸۰۲- ۸۳۹ م.) که برای اولین‌بار انگلستان را تحت فرمان یک پادشاه درآورد. جانشین او پسرش اتلوولف «۱» است (۸۳۹- ۸۵۶ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه از سلسله کارولنژیان لوئی اول بود (۸۱۴- ۸۴۰ م.)

خلافت واثق (۲۲۷- ۲۳۲ ه. ق.) (۸۴۱- ۸۴۶ م.)

اشاره

بعد از معتصم یکی از پسرانش به نام واثق به خلافت نشست که یکی از خلفای خوشنام بنی عباس است. او به خاندان علی (ع) ارادت می‌ورزید و از فضل و دانش بهره‌مند بود.

واثق معاصر است با عبد اللّه ابن طاهر (۲۱۳- ۲۳۰ ه. ق.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت واثق و امارت عبد اللّه ابن طاهر در کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

---

(۱). Etelwulf.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۰۰

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ، کما فی السابق سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

اروپا

اسپانیا: امیر اموی آندلس عبد الرحمان دوم بود (۸۲۲- ۸۵۲ م.)

انگلستان (وسکس): شاه انگلستان اتلوولف بود (۸۳۹- ۸۵۶ م.)

ایتالیا: شاه ایتالیا لوئی دوم بود (۸۴۴- ۸۷۵ م.) وی پسر امپراتور، لوتار اول است که به فرمان پدرش پادشاه ایتالیا شد و بعد از درگذشت پدرش به امپراتوری رسید.

روم شرقی (بیزانس): امپراتور روم شرقی میخائیل سوم بود (۸۴۴- ۸۶۷ م.) که نوه میخائیل دوم است. در دوران فرمانروایی وی حمله مسلمانان به جزیره سیسیل ادامه داشت.

فرانسه: کمی پس از مرگ شارلمانی، امپراتوری پهناور وی تجزیه شد. بدین شرح که بعد از درگذشت لوئی لوپیو و بروز اختلافات بین جانشینانش سرانجام لوتار اول یکی از پسران لوئی لوپیو تقاضای صلح کرد که مورد قبول سایر مدعیان سلطنت قرار گرفت و ۲۰ نفر مأمور شدند که فهرست کامل آبادیهای امپراتوری را ترتیب دهند. برطبق این فهرست، تقسیم نامه‌ای تنظیم شد و در سال ۸۴۳ م. در وردن به امضا رسید که به موجب آن لوتار مقام قیصری و فرمانروایی ایتالیا و بورگونه و منطقه اطراف رودخانه راین به انضمام مالکیت شهرهای آخن و فرانکفورت و رم را به دست آورد. شارل دوم شاه فرانک‌های غربی شد و قسمت شرقی امپراتوری فرانک‌ها یعنی آلمان تحت حکومت لوئی ژرمنی درآمد و بدین ترتیب امپراتوری قرون وسطای آلمان به وجود آمد. باید توجه داشت که معمولاـ سال ۸۴۳ م. را که سال امضای عهدنامه وردن است، تاریخ پیدایش فرانسه به عنوان مملکتی مجزا محسوب می‌کنند.

متوکل (۲۳۲- ۲۴۷ ه. ق.) (۸۴۶- ۸۶۱ م.)

اشاره

بعد از درگذشت واثق برادرش متوکل به کمک غلامان ترک به خلافت نشست. وی یکی از بد سیرت‌ترین خلفای بنی عباس بود. از جمله کارهای زشت وی نبش قبر شهدای

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۰۱

کربلاـ و آزار و اذیت خاندان علی ابن ابیطالب (ع) بود. متوکل معاصر با طاهر ابن عبد اللّه (۲۳۰- ۲۴۸ ه. ق.) یکی از امرای

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

طاهریان بود. «۱»

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت واثق و معاصر او طاهر ابن عبد اللّه از سلسله طاهریان در جهان آن‌روز به وقوع پیوست چنین است:

آسیا

برمه: برمه‌ایها در حدود سال ۸۵۰ م. صاحب کشور کوچکی در پاگان بودند. «۲»

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

یمن: در یمن ابراهیم ابن محمد از سلسله بنی زیاد حکومت می‌کرد (۲۴۵ ه. ق.) (۸۵۹ م.)

افریقا

تونس: فرمانروای سلسله اغالبه، احمد بود (۲۴۲ ه. ق.) (۸۵۶ م.)

مراکش: بعد از درگذشت علی ابن محمد ابن ادریس (۲۳۴ ه. ق.) (۸۴۹ م.) از ادارسه مراکش جانشین وی یحیی ابن محمد شد. (۲۳۴- ۲۴۹ ه. ق.) (۸۴۹- ۸۶۳ م.) وی مردی نیک‌سیرت بود و دولت آل ادریس را شکوه و جلال بخشید.

اروپا

اسپانیا: امیر اموی آندلس، عبد الرحمن دوم بود (۸۲۲- ۸۵۲ م.) وی مردی مدبر و حامی ادب و هنر بود. دربارش در قرطبه از شکوه و جلال زیادی برخوردار بود. دوران فرمانروایی وی آغاز تحولی در شکوفایی تمدن اسلامی در اسپانیا به شمار می‌رود.

جانشین عبد الرحمن پسرش محمد اول است که در سال ۲۳۸ هجری (۸۵۲ م.) به امارت نشست. وی مانند پدرش امیری هوشیار و مدبر بود. زمانی که زمام امور را به دست

---

(۱). ر ک. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۴۲۴- ۴۳۴. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۵۱۲- ۵۲۳. مروج الذهب، ج ۲، ص ۴۹۶- ۵۳۵. حبیب السیر، ج ۲، ص ۲۶۹- ۲۷۶. الکامل، ج ۱۱، ص ۲۰۱- ۲۶۶.

(۲). پاگان: شهر ویران، برمه علیا، بر رود ایرا وادی از قرن یازدهم تا سیزدهم میلادی پایتخت سلسله‌ای از سلاطین برمه بود. معابد ویران شده جالبی دارد.

گرفت هنوز درخشش دوران پدرش باقی مانده بود. به همین جهت پادشاهان مناطق مسیحی‌نشین اسپانیا او را به حساب می‌آوردند و فرمانروایان سرزمینهای مغرب در به دست آوردن دوستی و جلب‌توجه او کوشش می‌کردند. «۱»

اسکاتلند: طبق روایات، مؤسس مملکت اسکاتلند، کنث «۲» است که در سال ۸۵۰ م.

پیکت‌ها را مغلوب کرد و اساس مملکت اسکاتلند را پی‌ریزی نمود.

انگلستان: پادشاه انگلستان اتلوولف بود که در سال ۸۵۱ م. بر نورمن‌ها غلبه کرد. بعد از وی پسرش اثلبرت در وسکس به سلطنت نشست (۸۶۰- ۸۶۶ م.)

ایتالیا: شاه ایتالیا لوئی دوم بود (۸۴۴- ۸۷۵ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

روم شرقی: امپراتور روم شرقی میخائیل سوم بود (۸۴۲- ۸۶۷ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه شارل دوم بود (۸۴۳- ۸۷۷ م.)

خلافت منتصر (۲۴۷- ۲۴۸ ه. ق.) (۸۶۱- ۸۶۲ م.)

اشاره

در همان شبی که متوکل کشته شد، قاتلان او با پسرش منتصر بیعت کردند. این خلیفه به علویانی که در دوران خلافت پدرش گریخته و پریشان و پراکنده بودند، امان داد و املاکشان را که غصب کرده بودند، دوباره به آنها پس داد و فدک را هم بار دیگر به اولاد امام حسن و امام حسین- علیهما السلام- داد. خلافت منتصر بیش از دو ماه طول نکشید این خلیفه معاصر است با طاهر ابن عبد اللّه (۲۳۰- ۲۴۸ ه. ق.) و محمد ابن طاهر (۲۴۸- ۲۵۹ ه. ق.)

مهمترین حوادثی که در دوران کوتاه خلافت منتصر در جهان آن روز اتفاق افتاد، چنین است:

---

(۱). رک. محمد عبد اللّه عنان، تاریخ دولت اسلامی، در آندلس، ترجمه عبد المحمد آیتی، (تهران، انتشارات کیهان، ۱۳۶۹)، ج ۱، ص ۲۷۲- ۳۶۰.

(۲).Kenneth .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۰۳

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

اروپا

اسپانیا: فرمانروای امویان آندلس محمد اول بود (۸۵۲- ۸۸۶ م.)

انگلستان: در دوران خلافت منتصر، اثلبرت در وسکس سلطنت می‌کرد (۸۶۰- ۸۶۶ م.)

ایتالیا: پادشاه ایتالیا لوئی دوم بود (۸۴۴- ۸۷۵ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی میخائیل سوم بود (۸۴۲- ۸۶۷ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه شارل دوم بود (۸۴۳- ۸۷۷ م.)

خلافت مستعین (۲۴۸- ۲۵۳ ه. ق.) (۸۶۲- ۸۶۷ م.)

اشاره

پس از درگذشت منتصر غلامان ترک با مستعین نوه معتصم بیعت کردند. در سال ۲۴۹ هجری سپاهیان خلیفه در بغداد سر به شورش برداشتند. زیرا متوجه تسلط کامل ترکها بر کلیه امور مملکت شده بودند و نفوذ و قدرت آنها به جایی رسیده بود که به میل خود، خلیفه را عزل و نصب می‌کردند و حتی به قتل می‌رسانیدند. به همین سبب اهالی بغداد هم به شورشیان پیوستند و به غارت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اموال ثروتمندان پرداختند. در مدتی که این اوضاع ادامه داشت، اقدامی برای سرکوبی شورشیان از جانب خلیفه و عمال او نشد. به همین سبب دامنه شورش به شهرها سرایت کرد. لیکن سرانجام جمعی از سران ترک به مقابله با مردم برخاستند و پس از کشته شدن عده زیادی، شورش فرو نشست. بر اثر بروز این حوادث که ناشی از اختلاف بین طرفداران خلیفه و سرداران ترک بود و توفیقی که باز هم در این رویداد نصیب سرداران ترک خلیفه شد، نفوذ ناچیز مستعین به کلی از بین رفت.

سرانجام در سال ۲۵۳ هجری از خلافت مستعفی شد و در همان سال در شهر واسط کشته شد. در دوران خلافت مستعین یکی از نوادگان علی ابن ابیطالب (ع) به نام حسن ابن زید ملقب به داعی کبیر که در ری اقامت داشت، به دعوت اهالی رویان بدانجا رفت و سلسله علویان طبرستان در سال ۲۵۰ هجری به دست همین شخص در مازندران

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۰۴

تأسیس شد.

مستعین معاصر است با محمد ابن طاهر (۲۴۸- ۲۵۹ ه. ق.) از سلسله طاهریان و یعقوب لیث (۲۴۷- ۲۶۵ ه. ق.) مؤسس سلسله صفاریان. «۱»

مهمترین رویدادهایی که در دوران خلافت مستعین و امرای ایرانی معاصر او در سایر کشورهای دیگر آن‌زمان به وقوع پیوست، به شرح زیر است.

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

افریقا

تونس: فرمانروای سلسله اغالبه، زیادة اللّه دوم بود (۲۴۹ ه. ق.) (۸۶۳ م.) جانشین وی محمد ثانی است. (۲۵۰ ه. ق.) (۸۶۴ م.)

مراکش: قلمرو سلسله ادارسه در سال ۲۴۶ هجری (۸۶۰ م.) به منتهی بسط خود رسید. یحیی ابن محمد در سال ۲۴۸ هجری (۸۶۲ م.) درگذشت. بعد از وی پسرش یحیی ابن یحیی ابن محمد به سلطنت نشست (۲۴۹- ۲۵۲ ه. ق.) (۸۶۳- ۸۶۶ م.) و چون مردی بی‌قید و لاابالی بود، قلمروش به سرعت میان عموها و دایی‌هایش تقسیم شد. به همین سبب مردم از یحیی رویگردان شدند و سر به شورش برداشتند. پس از مرگ او حکومت از خانواده محمد به خانواده عمر ابن ادریس منتقل شد. (۲۵۲ ه. ق.) (۸۶۶ م.)

اروپا

اسپانیا: فرمانروای اموی اسپانیا محمد اول بود (۸۵۲- ۸۸۶ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان اثلرد اول است که در سال ۸۶۶ م. به جای پدر خود اثلوولف به سلطنت نشست.

---

(۱). ر ک. مروج الذهب، ج ۲، ص ۵۵۱- ۵۶۸. تاریخ گزیده، ص ۳۲۵- ۳۲۶. الکامل، ج ۱۱، ص ۲۸۱- ۳۰۲. روضة الصفا، ج ۳، ص ۴۸۶- ۴۸۸.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۰۵

ایتالیا: شاه ایتالیا لوئی دوم بود (۸۴۴- ۸۷۵ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بلغارستان: در سال ۸۶۴ م. پادشاه و اشراف بلغار به دست مبلغان مسیحی شهر قسطنطنیه، پیرو دین مسیح (ع) شدند.

روسیه: در قرن نهم میلادی سوداگران و جنگجویان اسکاندیناوی معروف به وارانگیان یا وارگ‌ها وارد روسیه شدند و تا سرزمین خزرها و حتی تا قسطنطنیه پیش رفتند. به نقل روایات، یکی از سرکردگان وارانگیان به نام رودیک در سال ۸۶۲ م. در نووگورود مستقر شد.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی میخائیل سوم بود (۸۶۲- ۸۶۷ م.) وی نزدیکان خود را بیشتر از میان افراد مشکوک انتخاب می‌کرد و عاقبت هم توسط یکی از آنها به نام باسیلیوس «۱» اول در سال ۸۶۷ م. کشته شد و باسیلیوس خود امپراتور شد و در حقیقت، او مؤسس سلسله مقدونی روم شرقی است که امپراتوری این سلسله، قریب مدت دو قرن ادامه داشت.

فرانسه: پادشاه فرانسه شارل دوم بود (۸۴۳- ۸۷۷ م.) در این‌زمان نورمن‌ها به کشور فرانسه هجوم بردند و پاریس را غارت و کانتن را ویران کردند. سرانجام شارل با پرداخت باج، آنها را از ادامه تاخت‌وتاز بازداشت.

خلافت معتز (۲۵۲- ۲۵۵ ه. ق.) (۸۶۶- ۸۶۸ م.)

اشاره

معتز پسر متوکل است که بعد از کشته شدن مستعین به خلافت نشست. در دوران خلافت معتز، خراسان، کرمان، فارس و قهستان به تصرف یعقوب لیث درآمد. در سال ۲۵۵ هجری ترکها برای دریافت حقوق ماهیانه خود به معتز مراجعه کردند. لیکن چون خلیفه، قادر به پرداخت حقوق آنها نبود، به دست سپاهیان ترک از خلافت خلع و کشته شد. «۲»

---

(۱). Basilius.

(۲). ر ک. الکامل، ج ۱۲، ص ۳۲- ۶۲. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۵۳۲- ۵۳۷. مروج الذهب، ج ۲، ص ۵۷۰. حبیب السیر، ج ۲، ص ۲۷۶.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۰۶

معتز معاصر است با محمد ابن طاهر (۲۴۸- ۲۵۹ ه. ق.) از سلسله طاهریان و یعقوب لیث (۲۴۷- ۲۶۷ ه. ق.) مؤسس سلسله صفاریان.

مهمترین حوادث دوران خلافت معتز و معاصران ایرانی او، که در سایر کشورهای دیگر آن‌زمان چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

افریقا

مصر: طولونیان یا بنی طولون، اولین سلسله مستقل حکام و امرای مسلمان در مصر هستند. (۲۵۴- ۲۹۲ ه. ق.) (۸۶۸- ۹۰۵ م.) این سلسله منسوبند به غلامی به نام طولون که از غلامان امرای سامانی بود. او را حکمران بخارا به عنوان هدیه به دربار مأمون خلیفه عباسی فرستاد و در دربار خلیفه به تدریج صاحب قدرت و نفوذی شد و در سال ۲۴۰ هجری درگذشت و پسرش احمد جانشین او شد. (۲۵۴ ه. ق.) (۸۶۸ م.) او به فرمان معتز به حکومت مصر منصوب شد و در همان سال وارد فسطاط گردید.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اروپا

اسپانیا: فرمانروای اسپانیا از امویان، محمد اول بود (۸۵۲- ۸۸۶ م.)

انگلستان: شاه انگلستان اثلرد اول بود (۸۶۶- ۸۸۶ م.)

ایتالیا: شاه ایتالیا لوئی دوم بود (۸۴۴- ۸۷۵ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی باسیلیوس اول بود (۸۶۷- ۸۸۶ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه شارل دوم بود (۸۴۳- ۸۷۷ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۰۷

خلافت مهتدی (۲۵۵- ۲۵۶ ه. ق.) (۸۶۸- ۸۶۹ م.)

اشاره

بعد از کشته شدن معتز محمد المهتدی فرزند واثق به خلافت نشست. اما این خلیفه نیز مانند خلفایی که بعد از متوکل به خلافت رسیدند، بازیچه‌ای بیش در دست ترکان نبود.

این خلیفه مانند پدرش پیرو مذهب معتزله بود و در دوران خلافت او ظاهرا لهو و لعب رواج چندانی نداشت. در اواخر خلافت این خلیفه، قیام صاحب الزنج به وقوع پیوست که مدت ۱۵ سال وحشت و اضطرابی برای دستگاه خلافت عباسی به وجود آورد.

به‌طور کلی بعد از کشته شدن متوکل، وضع خلافت دستخوش هرج‌ومرج و نابسامانی شد. در همین دوران پرآشوب و نابسامانی است که یعقوب لیث توانست بر اثر کوشش و فعالیت خود بار دیگر استقلال از دست رفته ایران را تجدید کند.

این خلیفه معاصر است با محمد ابن طاهر (۲۴۸- ۲۵۹ ه. ق.) از سلسله طاهریان، یعقوب لیث (۲۴۷- ۲۶۵ ه. ق.) مؤسس سلسله صفاریان و حسن ابن زید (۲۵۰- ۲۷۰ ه. ق.)

مؤسس سلسله علویان طبرستان.

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت مهتدی و معاصران ایرانی او در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

اروپا

اسپانیا: فرمانروای اسپانیا محمد اول بود (۸۵۲- ۸۸۶ م.)

انگلستان: شاه انگلستان اثلرد اول بود (۸۶۶- ۸۷۱ م.) وی پسر اتلوولف و برادر آلفرد کبیر است. در سال ۸۶۹ م. نرمان، مملکت شمالی (نورتمبری) را تسخیر کرد. لیکن آلفرد کبیر پادشاه ساکسن و جانشین او در صدد مقاومت جدی برآمدند و پیشرفت نرمان را حدودا بیش از یک ماه معوق گذاشتند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۰۸

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

خلافت معتمد (۲۵۶– ۲۷۹ ه. ق.) (۸۶۹– ۸۹۲ م.)

اشاره

پس از مهتدی، ترکان، معتمد فرزند متوکل را که در قصر زندانی بود، به خلافت برگزیدند. این خلیفه به کمک برادر خود موفق که مردی لایق و کاردان بود به امور خلافت سروصورت داد. از حوادث مهم قابل ذکر این دوره شورش زنگیان در بصره است. موفق سرانجام در حوالی اهواز صاحب الزنج را به سختی شکست داد و او در حین فرار کشته شد. در سال ۲۶۱ هجری معتمد رسما منشور امارت جمیع بلاد ماوراء النهر را به نام نصر ابن احمد سامانی صادر کرد و در سال ۲۶۲ هجری یعقوب لیث به قصد تصرف بغداد و برداشتن خلیفه، رهسپار آن سامان شد و در محل دیر العاقول با سپاهیان موفق روبه‌رو شد و در جنگی که بین آنها درگرفت، یعقوب شکست خورد و طولی نکشید که در خوزستان درگذشت. معتمد معاصر است با محمد ابن طاهر (۲۴۸– ۲۵۹ ه. ق.) از امرای طاهریان و یعقوب لیث (۲۴۷– ۲۶۵ ه. ق.) و عمرو ابن لیث (۲۶۵– ۲۸۷ ه. ق.) از امرای صفاریان «۱» و حسن ابن زید از علویان.

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت معتمد و امرای ایرانی معاصرش در سایر کشورهای آن‌روز جهان به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸– ۹۰۶ م.)

حلب و موصل: حمدانیان یا بنو حمدان خاندانی از قبیله تغلب می‌باشند. جد آنها حمدان ابن حمدون است. وی در حوادث سال ۲۶۰ هجری (۸۷۳ م.) که در موصل به وقوع پیوست، نقش مهمی ایفا کرد.

---

(۱). ر ک. تاریخ طبری، ج ۱۵، ص ۶۶۴۹– ۶۶۵۰. الکامل، ج ۱۲، ص ۹۸– ۲۹۰. مروج الذهب، ج ۲، ص ۵۹۸. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۵۴۱– ۵۴۶. روضة الصفا، ج ۳، ص ۴۹۳– ۴۹۵.

افریقا

تونس: فرمانروای اغالبه ابراهیم ثانی بود (۲۶۱ ه. ق.) (۸۷۴ م.)

مصر: فرمانروای طولونیان احمد بود هنوز مدتی از ورودش به مصر نگذشته بود که دم از استقلال زد و در سال ۲۶۴ هجری (۸۷۷ م.) شام را نیز ضمیمه قلمرو خود کرد و در حقیقت برای اولین‌بار پس از دوران بطالسه، مصر دارای یک حکومت پادشاهی مستقل شد. ابن طولون مردی دلیر و بلندهمت و دوراندیش بود و با داشتن همین صفات، صاحب قلمرو وسیعی شد که از عراق تا برقه و از نوبه تا آسیای صغیر را شامل می‌شد.

قدرت این دولت به جایی رسید که باعث وحشت امپراتوری روم شرقی شد. در دوران زمامداری احمد ابن طولون وضع اقتصادی مردم، بهبود کامل حاصل کرد و اکثریت جامعه مصر از رفاه و آسایش نسبی برخوردار شدند. وی با اتخاذ سیاست مالی دقیق و حساب شده‌ای توانست از سوء استفاده‌هایی که منافع سرشار آنها بیشتر به جیب خارجیان می‌ریخت، ممانعت کند. ابن طولون از

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

همه جهات برای رفاه و آسایش عامه مردم و گسترش عدل و جلوگیری از بیدادگریهای حکام کوشش می‌کرد، افزون بر این نسبت به گسترش و بهبود وضع آبیاری که یکی از مهمترین عوامل پیشرفت اقتصادی مصر بود، جدیت فراوان کرد. در این دوره، پلهای متعدد و کانالهای زیادی ساخته شد.

بعد از وی پسرش ابو الجیش خمارویه زمام امور را در دست گرفت (۲۷۰- ۲۸۲ ه. ق.) (۸۸۳- ۸۹۶ م.) وی در ابتدای فرمانروایی خود با کارشکنی‌های موفق برادر معتمد خلیفه عباسی مواجه شد و بعد از کشمکشهای زیاد سرانجام بین او و دربار خلافت آشتی صورت گرفت. موفق و معتمد طی نامه‌ای موافقت خود را با ولایت‌داری خمارویه و اعقابش برای مدت سی سال در سرزمین مصر و شام اعلام کردند. در نتیجه این پیروزی، خمارویه قلمرو خود را توسعه داد و موصل و جزیره را ضمیمه متصرفات خود گردانید. دیری نگذشت که قلمرو او به علت اسراف زیاده از حد برای انجام برنامه‌های تشریفاتی و غیره رو به ویرانی نهاد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱۰

اروپا

آلمان: شاه آلمان شارل سوم بود (۸۷۹- ۸۸۷ م.)

اسپانیا: فرمانروای اسپانیا از سلسله امویان، محمد اول بود (۸۵۲- ۸۸۶ م.)

امیر محمد با توجه به آنکه جنگهای مستمر او با مخالفان خود، متضمن هزینه‌های گزافی بود با این اوصاف برای کاهش مالیات نسبت به همه افراد ملت سعی وافر داشت.

امیر محمد با امرای مغرب که معاصر او بودند، بویژه بنی رستم، امرای تاهرت، امرای سجلماسه و دیگر امرا رابطه داشت و میان آنها مراتب مودت برقرار بود. شارل دوم پادشاه فرانسه از صفات و اخلاق حسنه او تمجید می‌کرد و با او رابطه دوستانه داشت.

به استناد گفته ابن عذاری، امیر محمد دارای ۲۲ پسر و ۲۱ دختر بود «۱» که وی از میان پسران خود منذر را انتخاب کرد تا بعد از پدر زمام امور را در دست بگیرد. (۸۸۶- ۸۸۸ م.) (۲۷۳- ۲۷۵ ه. ق.) منذر در آغاز زمامداری خود به طلیطله حمله کرد زیرا بار دیگر در آن محل شورش برپا شده بود. شورشیان منهدم شدند و تعداد زیادی از آنها کشته شدند.

منذر امیری با اراده و دوراندیش بود. بعد از وی برادرش عبد اللّه در سال ۲۷۵ هجری (۸۸۸ م.) زمام امور را به دست گرفت. عبد اللّه ابن محمد حکومت طولانی خود را در موقعیتی نامناسب آغاز کرد. زیرا اختلافات داخلی و شورش قبایل، مملکت را در آستانه تجزیه و فروپاشی قرار داده بود. ابن اثیر دوران حکومت عبد اللّه ابن محمد را چنین وصف می‌کند: «در ایام او سراسر آندلس فتنه و آشوب بود. در هرجا کسی بر ناحیه‌ای غلبه یافته بود و تمام مدت حکومتش چنین بود». «۲»

انگلستان: شاه انگلستان اثلرد اول بود (۸۶۶- ۸۷۱ م.) بعد از وی آلفرد کبیر به سلطنت نشست (۸۷۱- ۹۰۱ م.) که یکی از پادشاهان بزرگ آنگلوساکسن است. این پادشاه سعی در گسترش فرهنگ نمود و مجموعه‌ای از قوانین فراهم آورد. با دانمارکیها که قصد تصرف انگلستان را داشتند به جنگ پرداخت.

---

(۱). البیان المغرب، تألیف ابن عذاری، ج ۱۲، ص ۹۶.

(۲). الکامل، ج ۷، ص ۱۴۵.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱۱

ایتالیا: شاه ایتالیا برنگار «۱» اول بود (۸۸۸- ۹۲۴ م.)

روسیه: فرمانروای نیمه افسانه‌ای روسیه به نام اولگ «۲» احتمالا در نروژ متولد شده بود.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

پس از مرگ پدرش رودریک در سال ۸۷۹ م. به فرمانروایی نشست و در سال ۸۸۲ م. کیف را از خزرها گرفت و آن را پایتخت خود قرار داد. او و جانشینش ایگور به قسطنطنیه حمله کردند و با امپراتور بیزانس عهدنامه‌هایی که منافع روسیه در آنها تأمین شده بود، منعقد کردند.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی باسیلیوس اول بود (۸۶۷- ۸۸۶ م.) وی زمامداری شایسته و لایق بود و امور مالی را اصلاح کرد. حادثه مهم دوران امپراتوری او اختلاف کلیسای روم با کلیسای شرق بود. بعد از وی پسرش لئوی ششم زمام امور را در دست گرفت (۸۸۶- ۹۱۲ م.) وی اصلاحات دوران پدرش را تکمیل کرد.

فرانسه: دوران خلافت معتمد در اروپا مقارن با خاتمه امپراتوری خاندان شارل است.

زیرا طبق مفاد عهدنامه وردن وحدت امپراتوری از بین رفت لیکن عنوان آن فسخ نشد و این اسم تا آخر سده نهم میلادی در خاندان شارل باقی ماند. در این موقعیت، شارل لوشو و برادرش لوئی هردو خواهان تاج و تخت امپراتوری شدند. اما پاپ آن را به شارل که تعصب دینی داشت، واگذاشت. شارل که پیش از این واقعه به پادشاهی لرن در سال ۸۶۹ م. رسیده بود و بعد از آن در سال ۸۷۶ م. صاحب تخت و تاج ایتالیا شد، طولی نکشید که درگذشت. پسرش لوئی لوبک (۸۷۷- ۸۷۹ م.) و دو نفر از نوادگانش یعنی لوئی سوم و کارلمان اندکی بعد مردند و نوه دیگرش که بعدها شارل لوسمبل خوانده شد، در آن موقع کودکی بیش نبود. به این لحاظ تخت و تاج امپراتوری نصیب شاخه دیگری از خاندان شارل شد که در ژرمانی سلطنت داشتند. شارل لوگو و پسر لوئی لوژرمانیک تاج سلطنت ایتالیا و امپراتوری را در سال ۸۸۱ م. و افسر پادشاهی فرانسه را بعد از مرگ کارلمان در سال ۸۸۵ م. بر سر نهاد. بدین ترتیب وحدت امپراتوری به ظاهر اعاده شد. اما امپراتور شخصا ضعیف النفس بود، چنانکه در مقابل حمله نورمن‌ها به پاریس درماند. بزرگان در سال ۸۸۷ م. او را معزول کردند و او به فاصله کمی درگذشت.

---

(۱).Berengare.

(۲).Oleg.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱۲

بعد از این حادثه دست خاندان شارل از امپراتوری کوتاه شد و ممالک فرانسه و بورگنی و پروانس و ایتالیا هریک استقلالی به هم زدند.

نروژ: شاه نروژ، هارولد اول بود (۸۷۲- ۹۳۳ م.) که اولین شاه نروژ به شمار می‌رود.

در چندین جنگ بر شاهانی که در قسمتهای مختلف نروژ سلطنت داشتند، غلبه کرد و سرانجام خود فرمانروای سرزمین نروژ گردید و با اثلتن پادشاه انگلستان روابط دوستانه‌ای برقرار کرد. در دوران سلطنت هارولد مهاجرت به جزیره ایسلند به اوج خود رسید.

خلافت معتضد (۲۷۹- ۲۸۹ ه. ق.) (۸۹۲- ۹۰۱ م.)

اشاره

بعد از مرگ معتمد، برادرش معتضد به خلافت نشست. در همان آغاز، رسولی از طرف عمرو ابن لیث با هدایایی نزد خلیفه آمد و منشور امارت خراسان را خواستار شد که مورد قبول خلیفه قرار گرفت. عمرو ابن لیث در سال ۲۸۳ هجری رافع ابن هرثمه را که سرداری عرب بود و به نیشابور دست یافته بود، شکست داد و به قتل رسانید و سرش را نزد خلیفه فرستاد و از او فرمان حکومت ماوراء النهر و عزل امیر اسماعیل سامانی را تقاضا کرد. خلیفه با اینکه تمایلی به این کار نداشت، از بیم عمرو ناچار شد که فرمان

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

حکومت ماوراء النهر را به نام وی صادر کند و لیکن در پنهانی امیر اسماعیل را بر ضد عمرو تحریک کرد، در سال ۲۸۷ هجری در نزدیکی بلخ، جنگ سختی بین امیر اسماعیل و عمرو ابن لیث درگرفت که با شکست عمرو و اسارت او تمام شد و او سرانجام در زندان خلیفه درگذشت. معتضد در دوران خلافت خود برای آبادی و عمران کشور و رفاه مردم کوشش بسیار کرد. «۱»

معتضد معاصر است با عمرو ابن لیث (۲۶۵- ۲۸۷ ه. ق.) از صفاریان و امیر اسماعیل (۲۷۹- ۲۹۵ ه. ق.) از سامانیان و محمد ابن زید داعی (۲۷۰- ۲۸۷ ه. ق.) از علویان طبرستان.

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت معتضد و معاصران ایرانی او، در جهان آن‌روز

---

(۱). ر ک. تجارب السلف، ص ۱۹۴. حبیب السیر، ج ۳، ص ۲۸۳- ۲۸۷. تاریخ طبری، ج ۱۵، ص ۶۷۱۳.

مروج الذهب، ج ۲، ص ۶۲۷- ۶۶۶. الکامل، ج ۱۲، ص ۱۹۱- ۲۲۰. روضهٔ الصفا، ج ۲، ص ۴۹۵.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱۳

اتفاق افتاد، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ حکومت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.)

حلب و موصل: فرمانروای حلب و موصل، حمدان ابن حمدون بود که ماردین را در تصرف داشت. در سال ۲۸۱ هجری (۸۹۴ م.) بر اثر لشکرکشی معتضد خلیفه عباسی به آن محل، حمدان فرار کرد.

خمر: امپراتوری خمر عنوان کشوری است که در قرن ششم میلادی در هند و چین امروزی تشکیل شد و این امپراتوری در قرن نهم میلادی به اوج قدرت خود رسید. در حدود سال ۹۰۰ م. شهر آنگکور «۱» پایتخت این امپراتوری بود که در شمال‌غربی کامبوج فعلی قرار دارد.

یمن: در یمن، زیاد ابن ابراهیم از سلسله بنی زیاد (۲۸۹ ه. ق.) (۹۰۱ م.) حکومت می‌کرد.

افریقا

تونس: فرمانروای تونس، عبد اللّه ثانی از اغالبه بود. (۲۸۹ ه. ق.) (۹۰۲ م.)

مصر: فرمانروای بنی طولون، خمارویه است که در نتیجه اختلافات خانوادگی به توسط معشوقه همسرش در سال ۲۸۲ هجری (۸۹۵ م.) کشته شد. بعد از قتل او پسرانش جیش ابن خمارویه از سال ۲۸۲- ۲۸۳ ه. ق. (۸۹۵- ۸۹۶ م.) و هارون ابن خمارویه از ۲۸۳- ۲۹۲ ه. ق. (۸۹۶- ۹۰۴ م.) زمام امور را یکی بعد از دیگری در دست گرفتند.

اروپا

اسپانیا: فرمانروای اسپانیا از امویان عبد اللّه ابن محمد بود (۸۸۸- ۹۱۲ م.)

انگلستان: بعد از درگذشت اثلرد اول، آلفرد کبیر که کوچکترین پسران اتلوولف بود در حدود سال ۹۰۰ م. به سلطنت نشست. در دوران زمامداری خود پیروزی بزرگی در

---

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱).Angkor.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱۴

جنگ با نورمن‌ها به دست آورد.

ایتالیا: شاه ایتالیا برنگار اول بود (۸۸۸- ۹۲۴ م.)

بلغارستان: اولین تزار بلغارستان سیمئون «۱» اول بود (۸۹۳- ۹۲۷ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی لئوی ششم بود (۸۸۶- ۹۱۲ م.)

فرانسه: شاه فرانسه اودو «۲» بود (۸۸۸- ۸۹۸ م.) که به عنوان کنت پاریس از این شهر در برابر نورمن‌ها دفاع کرد، از سال ۸۹۳- ۹۸۷ م. تاج و تخت فرانسه بین خاندان کارولنژیان و کاپسیان «۳» دست‌به‌دست می‌شد و سرانجام سلطنت به شارل سوم رسید. (۸۹۳- ۹۲۳ م.) وی پسر لوئی دوم است که در سال ۸۹۳ م. توسط جمعی از اشراف به سلطنت رسید.

نروژ: شاه نروژ، هارولد اول بود (۸۷۲- ۹۳۳ م.)

خلافت مکتفی (۲۸۹- ۲۹۵ ه. ق.) (۹۰۱- ۹۰۷ م.)

اشاره

مکتفی، پس از درگذشت معتضد به خلافت نشست. در دوران خلافت مکتفی سامانیان در ایران از قدرت و نفوذ زیادی برخوردار بودند، مکتفی و معتضد از خلفای نسبتا شایسته و توانای بنی عباس بودند. در دوران خلافت آنها قدرت خلافت در ایران و مصر تا اندازه‌ای تجدید شد. مکتفی در اواخر دوران خلافت خود حمله متقابلی را بر ضد روم شرقی که در صدد بهره‌برداری از هرج‌ومرج دربار خلفای عباسی بود، آغاز کرد.

مکتفی معاصر است با امیر اسماعیل سامانی (۲۷۹- ۲۹۵ ه. ق.) و احمد ابن اسماعیل (۲۹۵- ۳۰۱ ه. ق.) از سلسله سامانیان. «۴»

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت مکتفی و معاصران ایرانی او، در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

---

(۱).Simeone.

(۲).Odo.

(۳).Kapesian.

(۴). برای کسب اطلاع بیشتر از حوادث دوران مکتفی به منابع زیر مراجعه شود: حبیب السیر، ج ۲، ص ۲۸۶- ۲۸۷. تجارب السلف، ص ۱۹۶- ۱۹۷. الکامل، ج ۱۳، ص ۳۴- ۷۳. تاریخ طبری، ج ۱۵، ص ۶۷۱۳- ۶۷۷۳. مروج الذهب، ج ۲، ص ۶۶۲- ۶۷۸. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۵۵۰- ۵۵۶.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱۵

آسیا

چین: در چین سلسله تانگ سلطنت می‌کرد (۶۱۸- ۹۰۶ م.) که در دوران خلافت مکتفی و معاصران او منقرض شد. بعد از انقراض سلسله مذکور هرج‌ومرج در سرتاسر خاک چین حکمفرما شد و بار دیگر چین تجزیه شد و دوره معروف به سلسله‌های پنجگانه و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۰ مملکت مستقل شروع شد. فن چاپ در این دوره توسعه یافت و رسم بستن پای زنان، که زنان چینی را صدها سال در بدبختی و مذلت نگاه داشت، ظاهرا از حوادث اجتماعی این دوره است.

حلب و موصل: در سال ۲۹۲ هجری (۸۹۴ م.) ابو الهیجا عبد اللّه ابن حمدان یکی از امرا و دلاوران دوره عباسیان است که مدتی از جانب مکتفی حکومت موصل را داشت.

یمن: فرمانروای یمن ابو الجیش اسحق ابن ابراهیم از سلسله بنی زیاد است (۲۹۱ ق.) (۹۰۳ م.)

افریقا

تونس: آخرین فرمانروای اغالبه، زیادهٔ اللّه سوم است. (۲۹۰- ۲۹۶ ه. ق.) (۹۰۳- ۹۰۹ م.) خطر استیلای تشیع که مقدماتش در قرن دوم هجری فراهم شده بود، شدت گرفت و سرانجام زیادهٔ اللّه مغلوب مهدی فاطمی گردید و خلافت فاطمیان در تونس برقرار شد. «۱»

مراکش: فرمانروای ادارسه، یحیی ابن ادریس ابن عمر است (۲۹۲ ه. ق.) (۹۰۴ م.) که به فرمانروایی عبید اللّه مهدی گردن نهاد.

مصر: فرمانرای بنی طولون هارون ابن خمارویه است که در مدت زمامداری خود (۲۸۳- ۲۹۲ ه. ق.) (۸۹۶- ۹۰۴ م.) از عهده قرامطه که باعث بروز هرج‌ومرج و اغتشاش و ناامنی در اوضاع سیاسی و اجتماعی شام شده بودند، برنیامد. به همین علت ساکنین شام به مکتفی خلیفه عباسی متوسل شدند. خلیفه هم برای اعاده نظم و آرامش، نیروی نظامی به ناحیه مذکور فرستاد. ضمنا از این موقعیت استفاده کرد و در صدد

---

(۱). ر ک. الکامل، ج ۶، ص ۱۰۶. البیان المغرب، ج ۱، ص ۸۳. طبقات سلاطین اسلام، ص ۳۰- ۳۱.

نسب‌نامه خلفا و شهریاران، ص ۱۰۳. تاریخ ابن خلدون، ج ۳، ص ۲۹۵ و ج ۴، ص ۲۹۷.

برانداختن حکومت هارون برآمد که برحسب تصادف در همین زمان هارون به توسط عموهای خود در حال مستی کشته شد و شیبان ابن احمد جانشین او گردید (۲۹۲ ه. ق.) (۹۰۴ م.) وی بیش از چند روز فرمانروایی نکرد و این سلسله توسط محمد ابن سلیمان از سرداران مکتفی برافتاد. امرای طولونی به حشمت و شکوه و علاقه به بسط و گسترش امور عام المنفعه شهرت داشتند. «۱»

اروپا

اسپانیا: فرمانروای امویان آندلس، عبد اللّه ابن محمد بود (۸۸۸- ۹۱۲ م.)

ایتالیا: شاه ایتالیا برنگار اول بود (۸۸۸- ۹۲۴ م.)

بلغارستان: تزار بلغارستان سیمئون اول بود (۸۹۳- ۹۲۷ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی لئوی ششم بود (۸۸۶- ۹۱۲ م.)

سیسیل: فتح اسپانیا و پیروزی بر سیسیل، درخشانترین فتوحات اسلام در افریقای شمالی بود. هدف اعراب و بربرها از حمله به سیسیل، به چنگ آوردن غنایم بود. اعراب برای این حمله، قوای دریایی مجهزی تدارک دیدند و سرانجام در سال ۲۹۰ هجری (۹۰۲ م.) بعد از مقاومتی سرسختانه که ساکنین جزیره از خود نشان دادند، سیسیل به تصرف مسلمانان درآمد.

فرانسه: شاه فرانسه شارل سوم بود (۸۹۳- ۹۲۳ م.) در سال ۹۰۶ م. مجارها به سرزمین فرانک شرقی هجوم بردند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نروژ: شاه نروژ هارولد اول بود (۸۷۲- ۹۳۳ م.)

---

(۱). ر ک. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۵۲۶- ۵۲۹. مروج الذهب، ج ۲، ص ۶۱۰- ۶۴۰. تاریخ ابن خلدون، ج ۳، ص ۴۱۸. خطط مقریزی، ج ۱، ص ۲۴۷- ۲۵۰. وفیات الاعیان، ج ۱، ص ۹۷. طبقات سلاطین اسلام، ص ۵۸. دایرة المعارف فارسی، ج ۲، ص ۱۶۳۸. سلسله‌های اسلامی، ص ۷۶- ۷۷.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱۷

خلافت مقتدر (۲۹۵- ۳۲۰ ه. ق.) (۹۰۷- ۹۳۲ م.)

اشاره

بعد از مرگ مکتفی فرزندش مقتدر به خلافت نشست. به‌طور کلی امور کشور در دوران خلافت مقتدر به دلیل دخالت مادر و زن و غلامانش در امور مملکت، آشفته بود و حل و فصل امور خلافت به دست همین افراد صورت می‌گرفت. نفوذ آنها به جایی رسید که یکی از ندیمه‌های مادر خلیفه در رأس دیوان مظالم گماشته شد. در دوران خلافت مقتدر سلسله آل زیار تأسیس شد. توضیح آنکه مرداویج مؤسس این سلسله بعد از جنگهای متعدد با مدعیان مختلف، همدان را از دست عمال خلیفه درآورد. در سال ۳۱۹ هجری پس از تصرف خوزستان با خلیفه صلح کرد و مقرر شد سالیانه مبلغ ۱۰۰ هزار دینار به بغداد بفرستد. مقتدر معاصر است با احمد ابن اسماعیل (۲۹۵- ۳۰۱ ه. ق.) و نصر ابن احمد (۳۰۱- ۳۳۱ ه. ق.) از سلسله سامانیان و حسن ابن علی ناصر کبیر (۳۰۱- ۳۰۴ ه. ق.) از علویان طبرستان و مرداویج زیاری (۳۱۶- ۳۲۳ ه. ق.) مؤسس سلسله آل زیار و عماد الدوله (۳۲۰- ۳۳۸ ه. ق.) مؤسس سلسله آل بویه.

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت مقتدر و معاصران ایرانی او در سایر کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در دوران خلافت مقتدر، ۱۰ مملکت مستقل (۹۰۶- ۹۶۱ م.) در چین وجود داشت. تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ۱۱۷ آسیا ..... ص : ۱۱۷

ب و موصل: در دوران خلافت مقتدر، ابو الهیجا کما فی السابق حکومت موصل را داشت و سپس در بغداد متولی قسمتی از امور خراسان و دینور و موصل شد. در قضیه بیعت قاهر عباسی توسط یکی از طرفداران مقتدر کشته شد. ابو الهیجا در سال ۳۰۸ هجری (۹۱۸ م.) اداره امور قلمرو خود را به پسرش حسن که از طرف خلیفه به ناصر الدوله ملقب شده بود، سپرد.

ماوراء النهر: ایلک خانیه، آل افراسیاب، آل خاقان، خاقانیان، خانیه، قراخانیان، نامهای مختلف سلسله‌ای از نژاد ترک چگلی است که مدتها در کاشغر و بلاساغون و ختن و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱۸

ماوراء النهر حکومت کرد. و چون تعدادی از سلاطین این سلسله عنوان ایلک خان داشته‌اند، این سلسله به نام ایلک خانیان نیز مشهور شده است. درباره امرای این سلسله و حدود قلمرو آنها اطلاعات اندکی در دست است. به هرجهت این سلسله ظاهرا به سبب انتساب به افراسیاب تورانی از قهرمانان معروف اساطیر ایرانی، عنوان آل افراسیاب نیز داشته است. آغاز حکومت آنها از حدود ۳۱۵

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

هجری است.

افریقا

افریقای شمالی و مصر: فاطمیان، سلسله شیعی اسماعیلی هستند که از ۲۹۷- ۵۶۷ ه. ق.
(۹۰۹- ۱۱۷۱ م.) در افریقای شمالی و بعد در مصر سلطنت کردند. آنها مدعی بودند که از اعقاب علی (ع) هستند و نام خود را از حضرت فاطمه دخت گرامی پیغمبر اسلام (ص) گرفته‌اند. اما رقبای سنی‌مذهب آنها معمولا آنان را عبیدیون یعنی از اعقاب عبد اللّه مهدی می‌نامیدند و منکر نسبت علوی آنها بودند و حتی بعضی از دشمنان معاصرشان به آنها نسبت یهودی می‌دادند.
نخستین خلیفه فاطمی عبید اللّه است (۲۹۷- ۳۲۳ ه. ق.) (۹۰۹- ۹۳۴ م.) او ابتدا در خارج از شهر قیروان در محل رقاده که قبلا مقر اغلبیان بود، اقامت کرد که به کمک قبیله برکنامه در سال ۲۹۶ هجری (۹۰۸ م.) حکومت رستمیان را در تاهرت و حکومت اغلبیان را در قیروان برانداخت. در سال ۳۰۲ هجری (۹۱۴ م.) اسکندریه را تصرف کرد و دو سال بعد تمامی دلتای نیل را ضمیمه قلمرو خود گردانید. عبید اللّه در ساحل شرقی افریقیه شهر مهدیه را بنا کرد و در سال ۳۰۸ هجری آنجا را پایتخت خود قرار داد.
مراکش: در سال ۳۰۹ هجری (۹۲۱ م.) سپاهیان فاطمی شهر فاس را به تصرف خود درآوردند.
در دوران خلافت مقتدر در سال ۳۱۷ هجری قرامطه وارد مکه شدند و حجر الاسود را به پایتخت خود حساء بردند.
تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۱۹

اروپا

آلمان: در دوران خلافت مقتدر و معاصرانش در ایران، در سال ۹۱۱ م. آلمان به صورت کشوری درآمد که پادشاهش انتخابی بود. نخستین کسی که بدین ترتیب به پادشاهی آلمان انتخاب شد دوکی از خویشاوندان مروونژین به نام کنراد «۱» از اهالی فراکنی بود، کنراد در بستر مرگ، شمشیر پادشاهی را برای دوک هانری دو ساکس لایق‌ترین دشمن خویش فرستاد و این انتخاب در سال ۹۱۹ م. به تصویب شاهزادگان صاحب‌رأی رسید (۹۱۹- ۹۳۶ م.) وی از مراسم تاجگذاری توسط اسقفها خودداری نمود و بدین ترتیب استقلال خود را از کلیسا حفظ کرد. در سال ۹۲۵ م. با مجارها که به ساکس حمله کرده بودند، یک پیمان متارکه جنگ به مدت ۹ سال منعقد کرد.
اسپانیا: امیر سلسله امویان اسپانیا عبد الرحمان سوم بود (۳۰۰- ۳۵۰ ه. ق.) (۹۱۲- ۹۶۱ م.) حکومتش مدت پنجاه سال طول کشید. سیاست توسعه‌طلبی را بویژه در افریقای شمالی در پیش گرفت و در سال ۹۳۲ م. شهر بسته را تصرف کرد.
انگلستان: اثلستن اولین کسی است که عنوان پادشاه انگلستان یافت. و در سال ۹۲۴ م. جانشین پدرش ادوارد مهین شد. وی نوه آلفرد کبیر بود و اداره امور کشور را بر همان اساسی که آلفرد بنیان نهاده بود اداره کرد.
ایتالیا: شاه ایتالیا برنگار اول بود (۸۸۸- ۹۲۴ م.) در سال ۱۱۵ م. تاجگذاری او توسط پاپ یوهانس دهم صورت گرفت ولی نتوانست بر هانری اول زمامدار آلمان غلبه کند و از رودولف شاه بورگنی شکست خورد و کشته شد.
بلغارستان: تزار بلغارستان سیمئون اول بود (۸۹۳- ۹۲۷ م.) وی پسر و جانشین بوریس اول است. در دوران سلطنت لئوی ششم به امپراتوری بیزانس حمله کرد و پیروز شد لیکن کمی بعد از مجارها که متحد لئوی بودند، شکست خورد. بعدها مجارها را به سرزمین کنونی آنها در مجارستان عقب راند و بار دیگر به امپراتوری بیزانس حمله کرد و در دوران فرمانروایی او بلغارستان به اوج قدرت رسید. سیمئون شخصا مردی محقق و ادب‌دوست و دانش‌پرور بود.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱).Conrade.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲۰

روم شرقی: امپراتور روم شرقی لئوی ششم بود (۸۸۶- ۹۱۲ م.) در دوران فرمانروایی او مسلمانان، فتح جزیره سیسیل را به پایان رسانیدند و شروع به پیشروی در آسیای صغیر نمودند. بعد از وی برادرش الکساندر و سپس قسطنطین هفتم به امپراتوری رسیدند.

فرانسه: پادشاه فرانسه روبر اول بود (۹۲۲- ۹۲۳ م.) وی برادر کوچک اودو است. در سال ۹۲۲ م. بر علیه شارل سوم شورش کرد ولی دیری نگذشت که کشته شد و دامادش رائول به جایش نشست (۹۲۳- ۹۳۶ م.) او در دوران سلطنت خود بکرات با نورمن‌ها و مجارها جنگید.

نروژ: شاه نروژ، هارولد اول بود (۸۷۲- ۹۳۳ م.)

خلافت قاهر (۳۲۰- ۳۲۲ ه. ق.) (۹۳۲- ۹۳۳ م.)

اشاره

بعد از کشته شدن مقتدر برادرش قاهر به خلافت نشست. در سال ۳۲۲ هجری سرداران خلیفه سر به شورش برداشتند و او را دستگیر و سپس از نعمت بینایی محرومش کردند.

او تا زمان خلافت مطیع اللّه زنده بود و بر اثر تنگدستی مانند سایر کوران در مسجد جامع بغداد گدایی می‌کرد. «۱»

قاهر معاصر است با نصر ابن احمد (۳۰۱- ۳۳۱ ه. ق.) از امرای سامانیان و مرداویج زیاری (۳۱۶- ۳۲۳ ه. ق.) از امرای آل زیار و عماد الدوله (۳۲۰- ۳۳۸ ه. ق.) از امرای آل بویه.

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت قاهر در دنیای آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

(۱). ر ک. تجارب الامم، ج ۱، ص ۲۹۱. الکامل، ج ۱۲، ص ۲۷۱- ۳۰۴. مروج الذهب، ج ۲، ص ۶۹۲- ۷۰۲. حبیب السیر، ج ۲، ص ۲۹۶- ۲۹۷. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۶۰۵- ۶۱۳. روضهٔ الصفا، ج ۳، ص ۵۰۹- ۵۱۳.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲۱

آسیا

چین: در چین ۱۰ مملکت مستقل وجود داشت (۹۰۶- ۹۶۰ م.)

اروپا

آلمان: شاه آلمان هانری اول بود (۹۱۹- ۹۳۶ م.)

اسپانیا: فرمانروای امویان اسپانیا عبد الرحمن سوم بود (۹۱۲- ۹۶۱ م.)

انگلستان: در سال ۹۳۳ م. مجارها به ساکس حمله‌ور شدند. لیکن هانری در ریازد «۱» آنها را به سختی شکست داد.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی قسطنطین هفتم بود (۹۱۲- ۹۵۹ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فرانسه: پادشاه فرانسه رائول بود (۹۲۳- ۹۳۶ م.)

نروژ: پادشاه نروژ. هارولـد اول بود (۸۷۲- ۹۳۳ م.) بعد از درگذشت او املاکش بین پسـرانش تقسـیم شد. لیکن یکی از آنها به نام هاکون اول قدرت را به دست گرفت.

خلافت راضی (۳۲۲- ۳۲۹ ه. ق.) (۹۳۳- ۹۴۰ م.)

اشاره

بعد از دسـتگیری و زندانی شدن قاهر، مردم با ابو العباس احمد ابن مقتدر بیعت کردند و او با لقب الراضـی باللّه به خلافت نشـست. در دوران خلافت راضـی بین سـران لشـکری و کشوری اختلافـات زیـادی بروز کرد که همه این حوادث نشانه بارز و آشـکاری از ضعف خلافت در آن دوران است. زیرا از این به بعـد خلافت محـدود به ریـاست ظـاهری بود و در حقیقت تنها سـمت نماینـدگی وحدت دینی امپراتوری اسـلام را داشت. در دوران خلافت راضی جنبلیها تحت عنوان امر به معروف و نهی از منکر مزاحمت زیادی برای ساکنان بغـداد فراهم آوردند «۲». راضـی معاصر است با نصر ابن احمد (۳۰۱- ۳۳۱ ه. ق.) از امرای سامـانی و ابو جعفر محمد ابن خلف (۳۱۱- ۳۵۲ ه. ق.) از امرای صفاری و

---

(۱).Riazd .

(۲). ر ک. الکامل، ج ۱۴، ص ۶- ۸۹. تاریخ گزیده، ص ۳۴۲- ۳۴۴. حبیب السیر، ج ۲، ص ۲۹۷.

تجارب السلف، ص ۲۱۶- ۲۱۹. مروج الذهب، ج ۲، ص ۷۰۲- ۷۱۲. تاریخ خلفا سیوطی، روضهٔ الصفا، ج ۳، ص ۵۱۳.

ابو طاهر وشمگیر ابن زیاری (۳۲۳- ۳۵۷ ه. ق.) از امرای آل زیار.

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت راضی در جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله‌های پنجگانه و ۱۰ مملکت مستقل سلطنت داشتند (۹۰۶- ۹۶۰ م.)

حلب و موصل: بعد از ناصـر الدوله حمدانی پسرش ابو تغلب فضل اللّه معروف به عدهٔ الدوله حکومت موصل را داشت (۳۲۸- ۳۶۹ ه. ق.) (۹۳۹- ۹۷۹ م.)

افریقا

افریقای شـمالی: بعد از عبید اللّه، پسرش ابو القاسم محمد قائم جانشین او شد (۳۲۲ ه. ق.) (۹۳۴ م.) که در سال ۳۲۳ هجری به مصر لشکر کشید ولی نتوانست آنجا را تصرف کند.

مصر: بعد از انقراض طولونیان مدت کوتاهی عباسیان بر مصر و شام نفوذ داشتند.

دیری نگذشت که دولتی دیگر از ترکان به نام دولت آل اخشـید (۳۲۳- ۳۵۸ ه. ق.) (۹۳۵- ۹۶۹ م.) در سرزمینهای نامبرده تأسیس شـد. مؤسـس آن ابو بکر محمـد ابی طغج ابن جف از اعقاب شاهان فرغانه بود که همگی لقب اخشـید داشـتند. «۱» جد اخشید که

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

جف نام داشت به دربار معتصم خلیفه عباسی رفت و مورد احترام او قرار گرفت و بعد از مرگ معتصم به خدمت واثق و پس از او به خدمت متوکل درآمد. مناسبات او با دربار خلافت بغداد همچنان حسنه بود، تا سال ۳۲۸ هجری که محمد ابن رائق به فرمان خلیفه به حکومت مصر منصوب شد و عازم آن سرزمین گردید. در همین زمان اخشید سر به شورش برداشت و نام خلیفه را از خطبه انداخت. در عریش جنگ سختی میان رائق و اخشید درگرفت که ابن رائق شکست خورد. سرانجام بین طرفین پیمانی بسته شد که به موجب آن سرزمین شام تا رمله به رائق تعلق گرفت و اخشید متعهد شد که همه ساله

---

(۱). اخشید کلمه‌ای است فارسی که به معنی شاهنشاه یا به قول دیگر به معنی بنده است.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲۳

۱۴۰ هزار دینار به وی بپردازد. مورخان معتقدند که انعقاد صلحی چنین بعد از آن پیروزی دلیل بر ضعف سیاست اخشید بوده است. اما اخشید به این علت به قبول چنین شرایطی حاضر شد که هم از نیروی خلافت بغداد و هم از جانب خلیفه فاطمی بیمناک بود. بعد از اینکه ابن رائق درگذشت، اخشید شام و مکه و مدینه را ضمیمه قلمرو خود کرد و قدرت او روزبه‌روز بالا گرفت.

اروپا

آلمان: هانری اول پس از غلبه بر مجارها در سال ۹۳۶ م. درگذشت و پسرش اتن اول به جایش نشست. وی مؤسس امپراتوری مقدس روم محسوب می‌شود. در سال ۹۳۹ م.

اشراف شورشی را در محل آندریاخ شکست داد. مورخان به اتن، لقب کبیر داده‌اند که در نفوذ و قدرت بر عموم پادشاهان معاصر خود پیشی گرفت.

اسپانیا: فرمانروای امویان اسپانیا عبد الرحمن سوم است (۹۱۲- ۹۶۱ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی رومانوس اول است (۹۱۹- ۹۴۴ م.)

دانمارک: اولین پادشاه مسیحی دانمارک هرالد کبود دندان است (۹۳۵- ۹۸۵ م.) نروژ را به تصرف خود درآورد ولی نتوانست آنجا را نگاه دارد.

فرانسه: پادشاه فرانسه رائول بود (۹۲۲- ۹۳۶ م.) که به جانشینی پدرزن خود روبر اول انتخاب شد. بعد از درگذشت رائول، اشراف فرانسه لوئی چهارم پسر شارل سوم از سلسله کارولنژیان را که به صورت تبعیدی در انگلستان به سر می‌برد، به سلطنت دعوت کردند. (۹۳۶- ۹۵۴ م.) در این حادثه، اوگ بزرگ، دوک فرانسوی از لوئی چهارم حمایت کرد، لیکن طولی نکشید که این دوستی به دشمنی مبدل شد، تا جایی که با لوئی جنگید.

نروژ: پادشاه نروژ هاکون اول بود. (۹۳۵- ۹۶۱ م.) وی در دربار اثلستن پادشاه انگلستان به کیش مسیحی درآمد. مقارن همین زمان برادرش اریگ به عنوان شاه اصلی جانشین هاکون شد که جلوس او به سلطنت با مخالفت برادران دیگرش مواجه شد. بعد از مرگ هاکون، پسران اریگ جانشین او شدند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲۴

خلافت متقی (۳۲۹- ۳۳۳ ه. ق.) (۹۴۰- ۹۴۴ م.)

اشاره

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از درگذشت راضی، اهالی بغداد با خلافت ابراهیم فرزند مقتدر موافقت کردند. او با لقب المتقی اللّه به خلافت نشست، لیکن در سال ۳۳۳ هجری به دلیل اختلافی که با توزون امیر الامرای خود پیدا کرد، به دست این سردار از مقام خلافت عزل شد و مستکفی به جای او نشست. متقی معاصر است با ابو جعفر احمد ابن محمد ابن خلف (۳۱۱- ۳۵۲ ه. ق.) از امرای صفاری و نوح اول (۳۳۱- ۳۴۳ ه. ق.) از امرای سامانیان و ابو طاهر وشمگیر ابن زیار (۳۲۳- ۳۵۷ ه. ق.) از امرای آل زیار.

مهمترین رویدادهایی که در دوران خلافت متقی معاصران ایرانی او در سایر کشورهای دنیای آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله‌های پنجگانه و ۱۰ مملکت مستقل سلطنت داشتند (۹۰۶- ۹۶۰ م.)

حلب و موصل: مؤسس شعبه حمدانیان حلب، ابو الحسن علی، برادر ناصر الدوله حمدانی است. او به اتفاق برادرش در سال ۳۳۰ هجری (۹۴۱ م.) در کشته شدن ابن رائق دخالت داشت. به همین جهت به فرمان متقی خلیفه عباسی، به سیف الدوله ملقب گردید. بعد از خلع خلیفه از مقام خلافت، سیف الدوله در همان سال حلب را به تصرف خود درآورد.

افریقا

تونس: در تونس، زیریان یا بنوزیری حکومت داشتند که منسوبند به قبایل صنهاجه که یکی از افراد این قبیله زیری ابن مناد، در حدود سال ۳۲۸ هجری یا ۳۲۹ هجری شهر آشیر را در ۱۰۰ کیلومتری جنوب الجزایر بنا کرد و آن را پایتخت خود قرار داد.

شمال افریقا: فرمانروای فاطمیان در شمال افریقا قائم ابو القاسم محمد بود.

مصر: فرمانروای مصر آخشید بود که در قلمرو او آشوبهایی برپا شد. از جمله علویان مصر علیه او قیام کردند و حمدانیان در سال ۳۳۲ هجری (۹۴۳ م.) قنسرین را از تصرف

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲۵

او خارج کردند.

اروپا

آلمان: بعد از به سلطنت رسیدن اوتوی کبیر طولی نکشید که والیان با ویر و لرن و فرانکنی سر به شورش برداشتند و اوتوی مدت پنج سال (۹۳۶- ۹۴۱ م.) با شورشیان جنگید تا بنیان سلطنت خود را در آلمان استوار کرد.

اسپانیا: فرمانروای اسپانیا عبد الرحمن سوم بود (۹۱۲- ۹۶۱ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی رومانوس اول بود (۹۱۹- ۹۴۲ م.) وی قوانینی برای حمایت املاک زارعین و نظامیان در مقابل ملاکین بزرگ وضع کرد. در سال ۹۴۴ م.

به وسیله پسران خود از سلطنت معزول گردید.

فرانسه: پادشاه فرانسه لوئی چهارم بود (۹۳۶- ۹۵۴ م.)

مجارستان: در مجارستان سلسله آرپاد سلطنت می‌کرد که مؤسس آن آرپاد نام داشت و تا سال ۹۰۷ م. در قید حیات بود.

نروژ: شاه نروژ هاکون اول بود (۹۳۵- ۹۶۱ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

خلافت مستکفی (۳۳۳- ۳۳۴ ه. ق.) (۹۴۴- ۹۴۵ م.)

اشاره

توزون پس از آنکه بر متقی دست یافت، ابو القاسم عبد اللّه ملقب به مستکفی را به جای او به خلافت نشاند. طولی نکشید که احمد ابن بویه رهسپار بغداد شد و یک روز بعد نزد مستکفی رفت و با او در نهایت احترام رفتار کرد. خلیفه هم احمد را به معز الدوله و برادرش علی را به عماد الدوله و برادر دیگرش حسن را به کن الدوله ملقب کرد و دستور داد تا القاب و کنیه آنها را بر روی پول رایج آن‌زمان یعنی درهم و دینار ضرب کنند.

مستکفی معاصر است یا نوح ابن منصور (۳۳۱- ۳۴۳ ه. ق.) از امرای سامانی و معز الدوله (۳۲۰- ۳۵۶ ه. ق.) از امرای آل بویه عراق و خوزستان و کرمان و وشمگیر ابن زیاری (۳۲۳- ۳۵۷ ه. ق.) از آل زیار «۱»

---

(۱). ر ک. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۶۵۲- ۶۶۲. الکامل، ج ۱۴، ص ۱۶۹- ۳۰۴. مروج الذهب، ج ۲،

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲۶

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت مستکفی و امرای معاصر او، در جهان به وقوع پیوست چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله‌های پنجگانه و ۱۰ مملکت مستقل سلطنت داشتند (۹۰۶- ۹۶۰ م.)

حلب و موصل: سیف الدوله در سال ۳۴۵ هجری (۹۴۵ م.) دمشق را نیز به تصرف خود در آورد.

افریقا

مصر: اخشید زمانی که مرگ خود را نزدیک دید، کافور، خادم خود را در سال ۳۳۴ هجری (۹۴۶ م.) به نیابت فرزند خود ابو القاسم انجور برگزید کافور هم موافقت خلیفه را با حکومت امیر خردسال اخشید بر مصر و شام و مکه جلب کرد. هنگامی که انجور به سن بلوغ رسید میان او و کافور اختلاف افتاد. با این اوصاف کافور کما فی السابق به کلیه امور مملکت رسیدگی می‌کرد و انجور در کارها دخالتی نداشت.

اروپا

اسپانیا: فرمانروای اسپانیا عبد الرحمن سوم بود (۹۱۲- ۹۶۱ م.)

روم شرقی: در سال ۹۴۵ میلادی قسطنطین هفتم پسران رومانوس را برکنار کرد و زمام امور را در دست گرفت. وی توجه زیادی نسبت به اصلاحات و توزیع عادلانه ثروت بین طبقات اجتماعی داشت.

فرانسه: پادشاه فرانسه لوئی چهارم بود (۹۳۶- ۹۵۴ م.) در سال ۹۴۵ م. نورمن‌ها لوئی را دستگیر و او را به اوگ تسلیم کردند.

نروژ: شاه نروژ هاکون اول بود (۹۳۵- ۹۶۱ م.)

ص ۷۴۰- ۷۵۴. حبیب السیر، ج ۲، ص ۲۰۳- ۲۰۵. روضة الصفا، ج ۳، ص ۵۱۹- ۵۲۰.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲۷

خلافت مطیع (۳۳۴- ۳۶۳ ه. ق.) (۹۴۵- ۹۷۳ م.)

اشاره

هنگامی که مستکفی به خلافت نشست، شنید که ابو القاسم فضل ابن مقتدر درصدد به دست گرفتن خلافت است. به همین سبب درصدد نابودی او برآمد. اما ابو القاسم مخفی شد و هنگامی که معز الدوله به بغداد آمد، در پناه او قرار گرفت و همین‌که مستکفی از خلافت خلع شد، او را با لقب المطیع به خلافت برگزیدند. بدیهی است با وجود معز الدوله دیگر هیچ‌گونه قدرت و قلمروی جز نامی از خلافت برای خلیفه باقی نمانده بود. تنها یک منشی جهت اداره املاک و رسیدگی به حسابها باقی گذاشتند. وزارت هم در انحصار معز الدوله قرار گرفت که شخصا اقدام به انتخاب وزیر می‌کرد. در مدت نسبتا طولانی خلافت مطیع، در اوضاع سیاسی ایران تغییرات اندکی رخ داد. هنوز شمال شرقی ایران در تصرف سلسله سامانیان بود و آل زیار بر نواحی جنوبی دریاچه خزر تسلط داشتند و مغرب ایران هم در تصرف آل بویه بود. افزون بر این سلسله اخیر در بغداد عملاـ تحت نام امیر الامرائی حکومت داشت. مطیع معاصر است با معز الدوله دیلمی (۳۲۰- ۳۵۶ ه. ق.) و عز الدوله بختیار (۳۵۶- ۳۶۷ ه. ق.) از امرای آل بویه و ابو اسحق آلپتکین (۳۵۱- ۳۵۲ ه. ق.) و اسحق ابن آلپتکین (۳۵۲- ۳۵۵ ه. ق.) و بلکاتکین (۳۵۵- ۳۶۲ ه. ق.) از امرای غزنوی و ظهیر الدین ابن بهستون ابن وشمگیر (۳۵۷- ۳۶۶ ق.) از امرای آل زیار. «۱»

حوادثی که در دوران خلافت مطیع و امرای معاصر او، در جهان به وقوع پیوست، به این شرح است:

آسیا

چین: در دوران خلافت مطیع سلسله سونگ (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.) سلطنت داشت.

مؤسس آن تای‌تسو «۲» (۹۶۰- ۹۷۶ م.) است. مردی عادل و دارای خصایل انسانی بود.

---

(۱). ر ک. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۶۵۲- ۶۶۲. الکامل، ج ۱۲، ص ۱۶۹. مروج الذهب، ج ۲، ص ۷۴۰- ۷۵۴. تجارب السلف، ص ۲۳۳. حبیب السیر، ج ۲، ص ۲۰۳- ۲۰۵.

(۲). Tai -Tsou.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲۸

چینی‌ها را متقاعد کرد که از جنگهای داخلی که سه ربع قرن به طول انجامید، دست بکشند.

شاهان این سلسله در معرض حملات مهاجمان شمالی از جمله مغولها بودند. باروت نخستین‌بار در این عهد استعمال شد. تجارت خارجی مخصوصا با هند و ایران رونق داشت.

حلب و موصل: سیف الدوله حمدانی در سال ۳۳۷ هجری (۹۴۸ م.) به جنگ با دولت بیزانس پرداخت و تا پایان عمر، گه‌گاه به قلمرو آنها تاخت‌وتاز می‌کرد. عاقبت در حلب درگذشت (۳۵۶ ه. ق.) (۹۶۶ م.) و در همان سال پسرش ابو المعالی شریف معروف به سعد الدوله به جایش نشست. در سال ۳۵۷ هجری (۹۶۸ م.) نیکفوروس امپراتور روم شرقی، حلب را به تصرف خود درآورد.

افریقا

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تونس: در سال ۳۶۳ هجری (۹۷۳ م.) که معز خلیفه فاطمی عازم مصر شد، حکومت تونس را به بلکین «۱» ابن زیری داد. او مؤسس سلسله زیریان است که تا اواسط قرن دوازدهم میلادی در بخشی از قسمت شرقی ممالک بربر امارت داشتند. بلکین اکثر شهرهای مغرب را تصرف کرد. دیری نگذشت که دشمنی قدیمی خود را با قبایل بیابانگرد زناته تجدید کرد.

شمال افریقا: فرمانروای فاطمیان ابو تمیم معد بود (۳۴۱ ه. ق.) (۹۵۲ م.)

دوران شکوه و جلال فاطمیان از همین زمان شروع می‌شود. وی بر افریقیه و جزیره سیسیل نیز فرمانروایی داشت. قهرمان فتوحات این دوران، جوهر سیسیلی بود. در نتیجه تبلیغات وسیع و صرف پولهای گزاف در سال ۳۵۹ هجری مکه و مدینه به تصرف فاطمیان درآمد. جوهر در سال ۲۵۸ هجری (۹۶۹ م.) وارد فسطاط (قاهره قدیم) شد و آخرین امیر اخشیدی را برافکند و قاهره را در شمال‌شرقی فسطاط بنا کرد و در سال

---

(۱).Bolokkine .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۲۹

۳۶۲ هجری (۹۷۳ م.) مسجد بزرگ ازهر را نیز بنا نمود.

مصر: بعد از انجور، ابو الحسن علی ابن اخشید در ۲۳ سالگی در سال (۳۴۹ ه. ق.)

(۹۶۰ م.) زمام امور را در دست گرفت. با این اوصاف کافور فرصت خودنمایی و اظهار وجود به وی نداد و تنها اسم بی‌مسمایی از حکومت داشت. وضع به همین منوال بود تا آنکه او نیز در سال ۳۵۵ هجری (۹۶۶ م.) درگذشت. در همان سال پسرش به نام ابو الحسن علی ابن اخشید وارث مقام او بود اما به علت مخالفت کافور به این مقام نرسید زیرا کافور نامه‌ای از خلیفه نشان داد که به موجب آن خلیفه عباسی حکومت مصر را به وی داده بود. به همین سبب کافور دو سال و چند ماه بر مصر حکومت کرد. دوران حکومت او حوادث زیادی را در بر داشت. از جمله قرمطیان در شام سر به شورش برداشتند. در مصر زلزله‌های ویران‌کننده‌ای روی داد. پادشاه نوبه به مصر حمله کرد و چندین شهر را ویران ساخت. در این دوران کمبود آب رود نیل نیز مزید بر علت شد.

مقارن این اوضاع آشفته معز الدین اللّه خلیفه فاطمی در صدد حمله به مصر برآمد و با سپاهیان خود به حدود غربی مصر رسید. کافور هم، سپاهی به جلوگیری او فرستاد و موفق به راندن سپاهیان خلیفه از قلمرو خود گردید. کافور در سال ۳۵۷ هجری (۹۶۸ م.) درگذشت. بعد از مرگ کافور بزرگان، مملکت، ابو الفوارس و احمد نوه اخشید را که طفلی یازده ساله بود، در همان سال به حکومت برداشتند و حسن ابن عبد اللّه ابن طفج را که حاکم شام بود، به پیشکاری او گماشتند. اما به علت بدرفتاری حسن نسبت به مردم، اهالی مصر سر به شورش برداشتند. حسن بناچار به شام گریخت. معز الدین اللّه فاطمی از این فرصت استفاده کرد و در سال ۳۵۸ هجری (۹۶۹ م.) سپاهی را به فرماندهی جوبر صقلی، مأمور تصرف مصر کرد و به این ترتیب سلسله امرای اخشیدی منقرض شد. «۱»

---

(۱). ر ک تجارب الامم، ج ۱، ص ۳۳۲- ۳۳۶. وفیات الاعیان، ج ۲، ص ۱۴۰- ۱۵۲. تاریخ ابن خلدون، ج ۴، ص ۳۱۴- ۳۱۵ عیون الانباء، ج ۲، ص ۸۵- ۸۶ طبقات سلاطین اسلام. ص ۵۸- ۵۹ دایرة المعارف اسلام، مقاله اخشید، به قلم سی. اچ بکر.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۰

اروپا

آلمان: در دوران خلافت مطیع، شأن و منزلت اتن پادشاه آلمان به جایی رسید که او را دعوت کردند تا در امور فرانسه و ایتالیا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مداخله کند. اتن در اولین لشکرکشی خود به ایتالیا در سال ۹۵۱ م. برنگار دوم پادشاه ایتالیا را شکست داد. اتن با ملکه لمباردیا ازدواج کرد و سپس به آلمان مراجعت نمود. دیری نگذشت که برنگار دوم مجددا تجاوزات خود را شروع کرد. به همین جهت پاپ یوهانس دوازدهم از اتن کمک طلبید.

اتن عازم ایتالیا شد و در سال ۹۶۲ م. پاپ، تاج بر سر او نهاد و این سال مبدأ تاریخ امپراتوری مقدس روم محسوب می‌شود. اما امپراتوران این امپراتوری نتوانستند استیلای خود را بر ایتالیا حفظ کنند. زیرا ملت روم و مردم آلمان به نظر دشمنی به هم نگاه می‌کردند و به این ترتیب فرمانروایی مقدس روم آغاز می‌شود که در آن نظام پادشاهی آلمان با نظام قیصری روم و علایق ملی با اهداف جهانی تلفیق می‌شود و این امر موجب جنگ قدرت میان قیصر و پاپ می‌گردد که در اثر آن قدرت مرکزی آلمان تضعیف می‌شود و در مقابل، شاهزادگان آلمانی کسب قدرت می‌کنند. اتن در سال ۹۷۳ م. درگذشت و پسرش اتن دوم جانشین او شد (۹۷۳- ۹۸۳ م.) وی شورشهای داخلی و تاخت‌وتازهای دانمارکیها را سرکوب کرد.

اتریش: در سال ۹۵۵ م. اتن اول، اتریش را از تصرف مجارها به درآورد. اتریش از ۹۵۵- ۹۷۶ م. ملحق به باویر بود. بعدا اتریش دارای چهار معنی متمایز از هم شد.

اسپانیا: فرمانروای اسپانیا عبد الرحمن سوم بود (۹۱۲- ۹۶۱ م.) وی قدرت سلطنت را به اوج خود رسانید. مراسم و آداب و تشریفات درباری را ظاهرا مطابق روش بیزانسیان افزایش داد و برای مقابله با ادعاهای دشمنان فاطمی خویش عنوان خلیفه و امیر المؤمنین بر خود نهاد و با همین عمل بر عقیده شرعی مرسوم که قدرت خلافت یکی است و تجزیه‌پذیر نیست، خط بطلانی کشید. در دوران فرمانروایی عبد الرحمن، اسپانیای اسلامی به اوج شکوه و رفاه خود رسید. اسپانیا که در دوران گذشته محل درگیریها و جنگهای قبایل مختلف بود، به یک سرزمین آرام و به دور از منازعات و کشمکشهای قومی تبدیل گردید. در آن ایام ساکنانش از رفاه و آسایش و آرامش نسبی برخوردار

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۱

بودند. پایتخت آل قرطبه تبدیل به یکی از شهرهای بزرگ جهان اسلام شد.

جانشین عبد الرحمن، حکم دوم معروف به المنتصر باللّه است (۹۶۱- ۹۷۶ م.) (۳۵۰- ۳۶۶ ه. ق.) وی با سلاطین کاستیل و لئون و ناوار جنگید و بر آنها غلبه کرد و در سال ۳۵۵ هجری (۹۶۶ م.) پیمان صلحی بر آنها تحمیل کرد.

انگلستان: پادشاه انگلستان ادگار «۱» است (۹۵۹- ۹۷۵ م.) که ملقب به آرام بود. در دوران زمامداری او اصلاحات وسیعی در دیرها صورت گرفت.

ایتالیا: شاه ایتالیا برنگار دوم بود (۹۵۰- ۹۶۱ م.) توده مردم از حکومت او رضایت چندانی نداشت. در سال ۹۵۲ م. به اطاعت اتن اول ملقب به کبیر امپراتور مقدس روم در آمد.

دانمارک: پادشاه دانمارک هرالد کبود دندان بود (۹۳۵- ۹۸۵ م.) که در سال ۹۶۰ م.

یکی از پیروان دین عیسی (ع) شد.

روسیه: مقارن خلافت مطیع، سویاتوسلاو پسر ایگور دوک کیف بود (۹۶۴- ۹۷۲ م.) دوران زمامداری او یکی از پرشکوه‌ترین دوران تاریخ کیف است.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی قسطنطین هفتم بود که به احتمال زیاد در سال ۹۵۹ م.

توسط فرزندش رومانوس دوم مسموم شد. بعد از مرگش رومانوس دوم به جایش نشست (۹۵۹- ۹۶۳ م.) مهمترین حادثه دوران وی غلبه نیکفروس فکاس سردار معروف رومانوس بر اعراب بود. بعد از درگذشت رومانوس دوم، نیکفوروس دوم همسر رومانوس را به زنی گرفت و به امپراتوری نشست (۹۶۳- ۹۶۹ م.) به علت وضع مالیاتهای سنگین برای تأمین هزینه‌های جنگی با مسلمانان،

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

توده مردم از وی ناراضی شدند. با توطئه‌ای که توسط زنش صورت گرفت، توسط یوحنا که با زن نیکفوروس روابط نامشروع پیدا کرده بود، کشته شد و یوحنای اول به امپراتوری نشست (۹۶۹- ۹۷۶ م.) از سال ۹۷۰- ۹۷۳ م. با روسها جنگید و بلغارستان را از آنها بازگرفت.

فرانسه: شاه فرانسه لوئی چهارم بود (۹۳۶- ۹۵۴ م.) بعد از وی پسرش لوتر جانشین او شد (۹۵۴- ۹۸۶ م.)

---

(۱).Edgar.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۲

لهستان: در دوران خلافت مطیع خاندان پیاست «۱» در لهستان حکومت می‌کردند. اولین عضو این خاندان میشکوی «۲» اول است (۹۲۱- ۹۹۲ م.) که به دین مسیح گروید و بدین ترتیب لهستان یک کشور مسیحی شد. پسر و جانشین میشکوی، بولسلاف اول توانست لهستان را به عنوان یک کشور پادشاهی به اتن سوم، امپراتور مقدس روم بشناساند.

خلافت طائع (۳۶۳- ۳۸۱ ه. ق.) (۹۷۴- ۹۹۱ م.)

اشاره

بعد از کناره‌گیری مطیع از خلافت به دلیل مبتلا- شدن به مرض فلج، امر او ارکان دولت با پسرش ابو الفضل عبد الکریم بیعت کردند و او با لقب الطائع اللّه به خلافت نشست. در سال ۳۸۱ هجری بهاء الدوله دیلمی در تنگنای مالی قرار گرفت و برای رهایی از این وضع درصدد تصرف اموال خلیفه برآمد. به همین نیت با جمعی از یاران خود به ملاقات خلیفه رفت و به مجرد رسیدن به دربار خلیفه، اطرافیان بهاء الدوله اموال خلیفه را غارت کردند. خود او را هم به سرای بهاء الدوله بردند و او در آنجا به خلع خود از مقام خلافت گواهی داد. طائع مردی حیله‌گر و تندخو بود. معاصران طائع، نوح ابن منصور سامانی (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) در خراسان و ماوراء النهر، قابوس ابن وشمگیر (۳۶۶- ۴۰۳ ه. ق.) از سلسله آل زیار در طبرستان و عضد الدوله دیلمی (۳۳۸- ۳۷۲ ه. ق.) در فارس و کرمان و اهواز و العزیز ابو منصور نزار (۳۶۵- ۳۸۶ ه. ق.) از خاندان فاطمی مصر هستند. در همین زمان سبکتکین سلسله غزنوی را در افغانستان تأسیس کرد.

مهمترین رویدادهای جهان آن‌روز که در دوران خلافت طائع و معاصران ایرانی او در کشورهای دیگر جهان به وقوع پیوست، به این شرح است:

آسیا

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.) امپراتور سلسله سونگ تای تسو است (۹۶۰- ۹۷۶ م.) این امپراتور جنوب کشور را از نو به تصرف خود درآورد ولی در شمال پیشرفتی نکرد و جانشینانش نیز به تسخیر نواحی شمالی چین

---

(۱).Piast.

(۲).Mieskoy.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۳

موفق نشدند. ایالات شمالی از دیوار بزرگ چین تا مصب رودخانه آمور تحت اشغال قومی تبتی به نام تانگوت بود که در سال ۹۹۰

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

م. دولتی تشکیل دادند.

حلب و موصل: فرمانروای موصل عدهٔ الدوله ابو تغلب فضل بود (۳۲۸- ۳۶۹ ه. ق.) (۹۳۹- ۹۷۹ م.) که به علت دخالت در اختلافاتی که بین امرای آل بویه بروز نموده بود و طرفداری وی از دسته‌ای به نام چار، به شام گریخت و در آن محل کشته شد. یعنی در حقیقت، حکومت حمدانیان در موصل به پایان آمد.

در سال ۳۶۵ هجری (۹۷۵ م.) دیاربکر به تصرف ابو المعالی درآمد. وی در سال ۳۸۱ هجری (۹۹۱ م.) درگذشت و فرزندش ابو الفضائل سعید جانشین پدر شد که به علت خردسالی، حکومت در دست لؤلؤ، مملوک سیف الدوله حمدانی بود.

دیاربکر: مروانیان دیاربکر اصلا از طوایف کرد بودند. باذ، مؤسس این سلسله یکی از رؤسای طوایف کرد بود. وی بعد از زوال قدرت آل بویه در این منطقه که بعد از درگذشت عضد الدوله به وقوع پیوست (۳۷۲ ه. ق.) (۹۸۳ م.) دیاربکر را به تصرف خود درآورد و حتی در سال ۳۷۳ هجری بغداد را مورد تهدید قرار داد. بعد از مرگ باذ ۳۸۱ هجری (۹۹۰ م.) خواهرزاده‌اش ابو علی مروان جانشین او شد. قلمرو او مشتمل برآمد و ارزن و میافارقین و کیفا بود.

یمن: فرمانروای سلسله بنی زیاد، عبد اللّه ابن اسحق بود (۳۷۱- ۴۰۹ ه. ق.) (۹۸۱- ۱۰۱۸ م.)

افریقا

تونس: فرمانروای بنی زیری، منصور ابن یوسف بود (۳۷۳ ه. ق.) (۹۸۳ م.)

مراکش: در سال ۳۶۴ هجری (۹۷۴ م.) غالب، فرمانده سپاهیان اموی آندلس، دولت ادارسه را منقرض کرد. «۱»

---

(۱). ر ک. دایرهٔ المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱. آل ادریس مقاله صادق سجادی، ص ۵۶۱- ۵۶۵. طبقات سلاطین اسلام، ص ۲۹. نسب‌نامه خلفا و شهریاران، ص ۱۰۳. دایرهٔ المعارف فارسی، ج ۱، ص ۷۱.

سلسله‌های اسلامی، ص ۴۵- ۴۶.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۴

مصر: معز در سال ۳۶۴ هجری وارد قاهره شد و در حقیقت مرکز قدرت فاطمیان به مصر منتقل گردید. بعد از درگذشت معز، پسرش ابو منصور نزار ملقب به عزیز جانشین او شد (۳۶۵ ه. ق.) (۹۷۵ م.) در مدت زمامداری وی، دولت فاطمی به اوج قدرت خود رسید. عزیز رقیب خطرناکی برای خلفای عباسی بغداد محسوب می‌شد و قدرت خلافت بغداد در مقابل او کوچک شد.

اروپا

آلمان: بعد از اتن دوم پسرش اتن سوم به سلطنت نشست (۹۸۳- ۱۰۰۲ م.)

اتریش: اتریش به معنی اخص که وین جزو آن بود، از ۹۷۶ م. عنوان مرزنشین داشت.

اسپانیا: فرمانروای امویان اسپانیا حکم دوم است (۹۶۱- ۹۷۶ م.) وی حامی علم و هنر و یکی از بزرگترین دانشمندان مسلمان بود. به فرمان وی در قرطبه، کتابخانه‌ای با ۴۰۰ هزار جلد کتاب تأسیس شد و دانشگاه این شهر یکی از مهمترین مراکز علمی اسلامی در مغرب‌زمین گردید. بعد از درگذشت حکم، دولت امویان در اسپانیا در سراشیبی سقوط افتاد. بعد از مرگ وی پسرش هشام دوم، المؤید که بیش از دوازده سال نداشت، به جای پدر نشست (۹۷۶- ۱۰۰۹ م.) (۳۶۶- ۳۹۹ ه. ق.) در دوران زمامداری او اختلافات در کشور گسترش یافت. به استناد قول ابن اثیر، «گرفتار آمد و زندانی شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سپس بر مسند امارت بازگردانده شد». «۱»

انگلستان: پادشاه انگلستان ادوارد شهید (۹۷۵- ۹۷۸ م.) پسر ادگار بود. وی از عهده اداره مملکت برنیامد و سرانجام کشته شد. مردم او را شهید به شمار آوردند. جانشین وی برادرش اثلرد دوم است (۹۷۶- ۱۰۱۶ م.) در سال ۹۹۱ م. هجوم دانمارکیها به انگلستان شروع شد.

دانمارک: پادشاه دانمارک هرالد کبود دندان بود (۹۳۵- ۹۸۵ م.) نروژ را تصرف کرد ولی نتوانست آن را نگه دارد. هرالد در جنگ علیه پسرش سوین کشته شد. بعد از وی پسرش به سلطنت نشست (۹۸۶- ۱۰۱۴ م.) وی دین مسیحیت را ترک گفت و به

---

(۱). الکامل، ج ۱۵، ص ۹۱.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۵

بت‌پرستی بازگشت.

روسیه: بعد از مرگ سویاتسلاو، دوک کیف، پسرانش تا سال ۹۸۰ م. بر سر جانشینی او با یکدیگر در حال زدوخورد بودند، تا سرانجام ولادیمیر اول بر برادران خود غلبه کرد و دوک کیف شد (۹۸۰- ۱۰۱۵ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی یوحنای اول بود. (۹۶۹- ۹۷۶ م.) در سال ۹۷۴ م.

قسمتهایی از سوریه و بین النهرین را از خلفای عباسی گرفت. بعد از وی باسیلیوس دوم به سلطنت نشست. (۹۷۶- ۱۰۲۵ م.) وی در فرونشاندن شورشهای ملاکین موفق گردید.

فرانسه: پادشاه فرانسه لوتر بود (۹۵۴- ۹۸۶ م.) بعد از وی لوئی پنجم به سلطنت نشست (۹۸۶- ۹۸۷ م.) که وی آخرین شاه فرانسه از سلسله کارولنژیان است. بعد از او سلطنت به کاپه‌اوگ از خاندان کاپسین‌ها رسید. (۹۸۷- ۹۹۶ م.)

لهستان: فرمانروای لهستان میشکوی اول بود. (۹۲۱- ۹۹۲ م.)

خلافت قادر (۳۸۱- ۴۲۲ ه. ق.) (۹۹۱- ۱۰۳۱ م.)

اشاره

پس از برکنار شدن طائع از خلافت، بهاء الدوله برای انتخاب جانشین او با اطرافیان خود مشورت کرد و همگی به اتفاق، رأی به خلافت ابو العباس احمد ابن اسحق مقتدر دادند.

در این‌زمان او در بطیحه نزد ابو الحسن علی ابن نصر صاحب بطحه می‌زیست. بهاء الدوله تصمیم خود را از طریق نمایندگانی به اطلاع او رسانید. مردم در سال ۳۸۱ هجری با وی بیعت کردند. القادر پس از ۴۱ سال خلافت در سال ۴۲۲ هجری درگذشت. قبل از وی بر اثر جسارت وزرای دیالمه و ترکها به‌طور کلی ابهت خلافت از بین رفته بود، اما در دوران خلافت القادر بار دیگر خلافت عباسیان رونقی یافت. این خلیفه توانست شکوه و جلال از دست رفته را تا حدی تجدید کند. به استناد قول اکثر مورخان، مردی شکیبا و بخشنده بود. «۱»

---

(۱). ر ک. تاریخ گزیده، ص ۳۴۹- ۳۵۱. الکامل، ج ۱۵، ص ۱۹۷. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۶۷۶- ۶۹۲. تجارب السلف، ص ۲۵۲. روضة الصفا، ج ۳، ص ۵۲۳- ۵۲۶.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۶

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

قادر معاصر است با نوح ابن منصور (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) و عبد الملک ابن نوح (۳۸۹ ه. ق.) از سامانیان و سلطان محمود (۳۸۷- ۴۲۱ ه. ق.) و سلطان مسعود (۴۲۱- ۴۳۲ ه. ق.) از غزنویان و فلک المعالی منوچهر (۴۰۳- ۴۲۳ ه. ق.) از آل زیار و بهاء الدوله (۳۷۹- ۴۰۳ ه. ق.) و سلطان الدوله (۴۰۳- ۴۱۵ ه. ق.) از آل بویه.

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت قادر و معاصران ایرانی او در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

برمه: در قرن یازدهم میلادی شخصی به نام آناوراتا «۱» برمه‌ایها را تحت حکومت واحدی درآورد و پایتخت خود را شهر باگان قرار داد و دین بودایی به وسیله همین شخص در برمه رواج یافت.

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.)

حلب: بنی مرداس از قبیله بنی کلاب از اعراب شمالی بودند که در اوایل قرن یازدهم میلادی از ناحیه حله در عراق به حلب کوچ کردند. رهبر آنان صالح ابن بنی مرداس (۳۹۴ ه. ق.) (۱۰۰۳ م.) حلب را در سال ۴۱۴ هجری (۱۰۲۳ م.) به تصرف خود در آورد و به فرمان الحاکم بامر اللّه خلیفه فاطمی مصر، ملقب به اسد الدوله گردید و او تا سال قتل خود یعنی تا تاریخ ۴۲۰ هجری (۱۰۲۹ م.) بر حلب حکومت کرد. بعد از صالح، فرمانروای حلب پسرش شهاب الدوله نصر شد (۴۲۰ ه. ق.) (۱۰۲۹ م.).

حلب و موصل: دولت حمدانی حلب و موصل از طرف جنوب با دشمنی تازه یعنی فاطمیان مصر مواجه شد و مورد تعرض آنها قرار گرفت. با وصف اینکه در سال ۳۸۴ هجری (۹۹۴ م.) دولت حمدانی به سختی تحت فشار فاطمیان قرار گرفته بود، سعد الدوله از باسیلیوس امپراتور روم تقاضای کمک کرد و توانست به کمک او جلو تجاوزات فاطمیان را بگیرد. با این اوصاف سرانجام تسلیم فاطمیان شد و سعد الدوله به احتمال زیاد به تحریک لؤلؤ سردار مملوک حمدانیان کشته شد. لؤلؤ ابتدا به عنوان

---

(۱). Anavrata.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۷

نایب السلطنه دو پسر وی ابو الحسن علی (۳۹۲ ه. ق.) (۱۰۰۱ م.) و ابو المعالی شریف (۳۹۴ ه. ق.) (۱۰۰۳ م.) حکومت کرد. دیری نگذشت که پسران سعد الدوله را روانه مصر کرد و خود، قدرت را به دست گرفت و به دست‌نشاندگی فاطمینان حکومت کرد. «۱»

حله: در دوران خلافت قادر، در حله، بنی مزید از قبیله اسد حکومت داشتند. مؤسس این سلسله، سند الدوله علی است که به فرمان سلطان الدوله دیلمی به امارت حله منصوب شد (۴۰۳ ه. ق.) (۱۰۱۲ م.) و بعد از او پسرش نور الدین دبیس ابن علی فرمانروای حله شد. (۴۰۸ ه. ق.) (۱۰۱۷ م.) هنگامی که طغرل اول پادشاه سلسله سلجوقی به عراق وارد شد، دبیس از ترس مهاجمان ترک، ارسلان بساسیری را که از سرداران شیعی طرفدار فاطمیان بود حمایت کرد.

ماوراء النهر: در دوران خلافت قادر و معاصران او، در ماوراء النهر، ایلک خانیان حکومت داشتند. اولین کسی که از این خاندان در تاریخ ایران مشهور است، بغرا خان ثانی است که هارون ابن موسی یا سلیمان نام داشته است و در سال ۳۸۳ هجری (۹۹۳ م.) بخارا را به تصرف خود درآورد. لیکن آب و هوای بخارا به مزاجش سازگار نبود. ناچار رهسپار ترکستان شد و در بین راه درگذشت. بعد از او ایلک خان ملقب به شمس الدوله جانشین او شد. دیری نگذشت بخارا را از عبد الملک دوم، امیر سامانی گرفت و دولت سامانیان در ۳۸۹ هجری منقرض شد. ایلک خان مدتی هم با سلطان محمود غزنوی بر سر تقسیم قلمرو سامانیان جنگید. عاقبت مقرر شد ماوراء النهر از آن او باشد و خراسان و غزنه از آن محمود. برادر و جانشین ایلک خان، طغان خان است که نام اسلامی او ابو نصر احمد ابن علی است. در سال ۴۰۳ هجری فرمانروای سلسله ایلک خانیان شد و در جنگ با کفار ترکستان شرقی بر آنان غلبه

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

کرد. بعد از او برادرش ارسلان خان ابن علی به جایش نشست. (۴۰۸- ۴۱۵ ه. ق.) علی تکین از امرای ترکستان غالبا منازع و معارض او بود. بعد از ارسلان خان ابن علی برادرش قدر خان به امارت نشست (۴۱۵ ه. ق.) و سال بعد با سلطان محمود غزنوی ملاقات کرد. سلطان مسعود غزنوی با

---

(۱). ر ک. طبقات سلاطین اسلام، ص ۹۹. دایرة المعارف اسلام، مقاله حمدانیان به قلم. م. کانارد تاریخ ابن خلدون، ج ۳، ص ۳۲۳- ۳۴۰. الکامل، ج ۱۳، ص ۵۶- ۵۸.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۸

دختر او ازدواج کرد. قدر خان در اوایل سلطنت سلطان مسعود غزنوی درگذشت.

یمن: در دوران حکومت عبد اللّه ابن اسحق (۳۷۱- ۴۰۹ ه. ق.) (۹۸۱- ۱۰۱۸ م.) که آخرین امیر زیادی است قلمرو این سلسله به تصرف چند تن از موالی از جمله نجاح افتاد که در سال ۴۱۲ هجری (۱۰۲۱ م.) در زبید تشکیل سلسله‌ای داد که به مناسبت نام او بنی نجاح خوانده شد.

افریقا

الجزایر: حمادیان یا بنو حماد از زیریان منشعب شدند که از ۴۰۶- ۵۴۷ ه. ق. (۱۰۱۵- ۱۱۵۲ م.) فرمانروایی کردند. قلمرو آنها مشتمل بر الجزایر بود. مؤسس این سلسله حماد ابن بلکین است که از جانب برادر خود منصور ابن بلکین و پسرش پادیس ابن منصور که تحت تابعیت فاطمیان مصر بود، در قسمتی از مغرب وسطی حکومت داشت و با قبایل زناته جنگید. در سال ۳۹۸ هجری قلعه بنی حماد را بنا کرد و آن را پایتخت خود قرار داد. بادیس تصمیم گرفت که او را برکنار کند، لیکن حماد قیام کرد و از اطاعت فاطمیان مصر سرباز زد و خود را تابع خلیفه عباسی خواند و در سال ۴۰۶ هجری (۱۰۱۵ م.) استقلال خود را اعلام کرد. سرانجام معز ابن بادیس در سال ۴۰۸ هجری (۱۰۱۷ م.) استقلال او را به رسمیت شناخت. پسرش قائد ابن حماد جانشین وی شد (۴۱۹- ۴۴۶ ه. ق.) (۱۰۲۸- ۱۰۵۴ م.)

تونس: در دوران خلافت قادر، بنی زیری در تونس حکومت داشتند و بعد از منصور ابن یوسف جانشین وی بادیس ابن منصور است (۳۸۶ ه. ق.) (۹۹۶ م.) در این زمان قلمرو زیریان به دو قسمت غربی و شرقی تقسیم شد. قلعه پایتخت قسمت غربی و قیروان پایتخت قسمت شرقی گردید که به ترتیب حمادیان و زیریان در هریک از دو قسمت نامبرده امارت داشتند. در دوران امارت معز ابن بادیس (۴۰۶- ۴۵۴ ه. ق.) (۱۰۱۵- ۱۰۶۲ م.) نواحی شرقی تونس رونق اقتصادی یافت.

مصر: در مصر فاطمیان خلافت داشتند که بعد از درگذشت عزیز، پسرش ابو علی منصور ملقب به حاکم که بیش از یازده سال نداشت، به خلافت رسید (۳۸۶- ۴۱۱ ه. ق.) (۹۹۶-

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۳۹

۱۰۲۰ م.) در دوران خلافت او حوادث زیادی به وقوع پیوست. از جمله تعداد زیادی از وزرای خود را کشت و بسیاری از کلیساها را خراب کرد و به فرمان او مقرر شد که عیسویان و یهودیان بایستی جامه سیاه بپوشند و هنگامی که قصد رفتن به حمام را دارند، مسیحیان صلیب و یهودیان زنگوله به گردن خود آویزند. سرانجام حاکم دعوی الوهیت کرد و فرقه‌ای که عنوان دروز یافتند، به خدایی او معترف شدند «۱». پس از حاکم در سال ۴۱۱ هجری (۱۰۲۰ م.) ظاهر به خلافت نشست. وی از قسطنطین هشتم امپراتور روم شرقی درخواست کرد تا نام وی را در تمامی مساجدی که در قلمرو امپراتور روم بود، ذکر کنند. به هر تقدیر در دوران خلافت وی تسلط فاطمیان بر سوریه رو به انحطاط گذاشت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آراگون: شاه آراگون «۲» و ناوار سانچوری سوم بود (۱۰۰۰- ۱۰۳۵ م.)

اسپانیا: فرمانروای امویان آندلس، هشام دوم المؤید است (۹۷۶- ۱۰۰۹ م.) و جانشین وی محمد ابن هشام ملقب به المهدی است (۳۹۹ ه. ق.) (۱۰۰۹ م.) زمامدار بعدی سلیمان ابن مستعین است (۱۰۰۹ م.) بعد از وی در سال ۱۰۱۰ م. محمد دوم به امارت نشست و در همان سال هشام دوم جانشین او شد و سرانجام عبد الرحمن چهارم زمام امور را به دست گرفت. (۴۰۸- ۴۰۹ ه. ق.) (۱۰۱۷- ۱۰۱۸ م.) وی نوه عبد الرحمن سوم است. مدت زمامداری او بیش از یک سال ادامه پیدا نکرد. بایستی به این نکته مهم توجه داشت که دوران بین انقراض کامل امویان آندلس و روی کار آمدن مرابطون، قریب نیم قرن طول کشید که دوران تفرقه سیاسی همراه شکوفایی و تعالی فرهنگ اسپانیا بود. در این دوره رژیم ملوک الطوایفی در اسپانیا حکمفرما بود و قریب ۲۳ سلسله در نقاط مختلف آندلس روی کار آمدند.

---

(۱). چون نخستین مبلغ این عقیده درزی نام داشت به همین علت به دروزی معروف شدند.

(۲). آراگون، ناحیه و مملکت قدیم واقع در شمال‌شرقی اسپانیا، از شمال به کوههای پیرنه، از مشرق به کاتالونیا، از جنوب‌شرقی به والانس، از جنوب‌غربی به کاستیل و از شمال‌غربی به ناوار محدود است.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۴۰

اروپا

آلمان: پادشاه آلمان اتن سوم است که بعد از سال ۹۹۸ م. در رم اقامت گزید و در نهایت خشونت، رفتار زشت امپراتوران سابق روم قدیم را سرمشق خود قرار داد. همین امر باعث تنفر عامه مردم نسبت به وی گردید. ادامه همین روش باعث شورش اهالی رم شد. اتن در همین گیرودار در سال ۱۰۰۲ م. درگذشت. بعد از وی هانری دوم نتیجه هانری اول به سلطنت آلمان نشست (۱۰۰۲- ۱۰۲۴ م.) و سپس سلطنت آلمان نصیب کنراد دوم شد (۱۰۲۴- ۱۰۳۹ م.) که در سال ۱۰۲۷ م. به عنوان امپراتور تاجگذاری کرد.

انگلستان: انگلستان از سال ۱۰۱۶- ۱۰۴۲ م. تحت سلطنت پادشاهان دانمارکی بود. در دوران خلافت قادر، در انگلستان اثلرد دوم سلطنت می‌کرد. (۹۷۸- ۱۰۱۶ م.) بعد از وی پسرش ادموند آیرنساید «۱» توسط مردم لندن به سلطنت نشست. (۱۰۱۶ م.)

بلغارستان: بلغارستان از ۱۰۱۸- ۱۱۸۶ م. تابع دولت بیزانس بود.

دانمارک: پادشاه دانمارک سوین «۲» بود. (۹۸۶- ۱۰۱۴ م.) وی پسر هرالد کبود دندان است. بعد از اینکه پدرش را کشت، به اتفاق سوئدیها اولاف اول پادشاه نروژ را در سال هزار میلادی شکست داد و نروژ را بین دانمارک و سوئد تقسیم کرد. بعد از وی پسرش کنوت در انگلستان و در دانمارک جانشینش شد.

روسیه: دوک کیف، ولادیمیر اول بود. (۹۸۰- ۱۰۱۵ م.) قبایل اسلاو را که تا کیف فاصله زیادی داشتند، با همدیگر متحد کرد و آنها را تحت تبعیت مملکت کیف درآورد.

بعد از درگذشت وی دوازده پسرش بر سر جانشینی او به جان هم افتادند، اما سرانجام یاروسلاو تمام برادران خود را از میدان خارج کرد و زمام امور را به دست گرفت (۱۰۱۹- ۱۰۵۴ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی باسیلیوس دوم بود. (۹۷۶- ۱۰۲۵ م.) در سال ۱۰۱۸ میلادی بلغارستان را تصرف کرد و مرز شرقی امپراتوری را تا قفقاز رساند. بعد از وی قسطنطین هشتم به سلطنت نشست. وی پسر رومانوس دوم است. از سال ۹۷۶- ۱۰۲۵

---

(۱). Edmund Irondsid.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

.Sueyn.(۲)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۴۱

م. به اتفاق برادرش باسیلیوس دوم و از سال ۱۰۲۵- ۱۰۲۸ م. به تنهایی زمام امور را به دست گرفت. بعد از وی دخترش زوئه «۱» به سلطنت نشست. (۱۰۲۸- ۱۰۵۰ م.) اولین شوهر او رومانوس سوم است (۱۰۲۸- ۱۰۳۴ م.) که در سلطنت با او شریک بود.

فرانسه: پادشاه فرانسه کاپه‌اوگ بود. (۹۸۷- ۹۹۶ م.) پسرش روبر دوم را با خود در سلطنت شریک کرد. بعد از وی روبر دوم به سلطنت نشست. (۹۹۶- ۱۰۳۱ م.) که از لحاظ پرهیزگاری و تقوی ممتاز بود. با این اوصاف در تثبیت قدرت و نفوذ خود کوشش می‌کرد. بعد از وی پسرش هانری اول به سلطنت نشست. (۱۰۳۱- ۱۰۶۰ م.)

لهستان: فرمانروای لهستان میشکوی اول بود (۹۲۱- ۹۹۲ م.) وی وحدت لهستان را شروع کرد. بعد از وی پسرش بولسلاف اول معروف به دلیر، زمام امور را در دست گرفت. (۹۹۲- ۱۰۲۵ م.) وی اولین زمامدار لهستان است که خود را پادشاه خواند و در جنگ با آلمان و بوهم و کیف پیروز شد. لیکن موفق نشد که همگی اسلاوهای شمالی را تحت فرمانروایی لهستان درآورد. جانشین وی میشکوی دوم است (۱۰۲۵- ۱۰۳۴ م.)

مجارستان: اولین پادشاه مجارستان استفان «۲» اول است. (۱۰۰۱- ۱۰۳۸ م.) وی مسیحی کردن اهالی مجارستان را که پدرش شروع کرده بود، ادامه داد.

نروژ: شاه نروژ اولاف «۳» اول بود. (۹۹۵- ۱۰۰۰ م.) دین مسیح را با به کار بردن زور و استدلال در نروژ رواج داد. بعد از او اولاف دوم یا قدیس به سلطنت نشست (۱۰۱۵- ۱۰۲۸ م.) که پیرو دین مسیح بود و آن را در نروژ رواج داد ولی در ارتباط با وحدت مملکت توانایی چندانی نداشت. در همین زمان در نروژ به طرفداری کنوت پادشاه انگلستان و دانمارک، عده‌ای سر به شورش برداشتند. اولاف در مقابل این اوضاع در سال ۱۰۲۸ م. از نروژ فرار کرد و در سال ۱۰۳۰ میلادی برای به دست آوردن تاج و تخت بازگشت ولی شکست خورد و کشته شد.

.Zoe.(۱)

.Stephen.(۲)

.Olafe.(۳)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۴۲

خلافت قائم (۴۲۲- ۴۶۷ ه. ق.) (۱۰۳۱- ۱۰۷۴ م.)

اشاره

پس از درگذشت قادر، مردم با پسرش ابو جعفر عبد اللّه بیعت کردند و او با لقب القائم بامر اللّه به خلافت نشست. در آغاز بیعت بین پیروان مذهب تشیع و تسنن اختلافات دامنه‌داری پدید آمد. هرج‌ومرج و قتل و غارت بالا گرفت. در سال ۴۴۷ هجری طغرل مؤسس سلسله سلجوقی از ری عازم همدان شد و درصدد جلب دوستی خلیفه و برقراری ارتباط بر او برآمد. به همین سبب نمایندگانی را با هدایایی به بغداد فرستاد و به خلیفه پیغام داد که خیال دارد از طریق بغداد به زیارت بیت اللّه الحرام برود و از آمدن به بغداد هدفی جز دیدار با خلیفه ندارد. خلیفه هم پس از اطمینان خاطر، طغرل را به بغداد دعوت کرد. طغرل در سال ۴۴۷ هجری وارد بغداد شد و خلیفه خواه‌ناخواه دستور داد تا به نام طغرل خطبه خوانده شود و به همین جهت شعبه آل بویه که از زمان معز

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

الدوله بر بغداد تسلط داشتند برافتاد. در سال ۴۴۸ هجری دختر داود یعنی خواهر آلب‌ارسلان به عقد ازدواج خلیفه درآمد. به همین سبب بین دو سلسله، یعنی سلجوقیان و خلفای بنی عباس رابطه خانوادگی نیز برقرار شد.

با تأسیس سلسله سلجوقی که ترک نژاد و پیرو مذهب تسنن بودند، نفوذ ترکان که از زمان خلافت معتصم رو به تزاید بود، سرانجام استقرار یافت. هرچند که استقرار امرای سنی‌مذهب ترک به جای امرای شیعه‌مذهب چیزی بر قدرت از دست رفته خلفا اضافه نکرد، با این همه، گسترش قلمرو سلاجقه و تسلط بر سرزمینهایی که تا آن‌زمان از استقلال برخودار بودند، در بالا بردن حاکمیت رسمی و اعتبار ظاهری خلفا بی‌تأثیر نبود.

در سال ۴۶۷ هجری خلیفه بعد از ۴۴ سال خلافت درگذشت. او با چند تن از پادشاهان و امرای ایران از جمله، سلطان مسعود غزنوی (۴۳۲- ۴۴۲ ه. ق.) و محمد (۴۲۱ ه. ق.) و عبد الرشید (۴۴۱- ۴۲۴ ه. ق.) و مودود (۴۳۲- ۴۴۱ ه. ق.) و علی ابن مسعود (۴۴۲ ه. ق.) و ابراهیم (۴۵۱- ۴۵۲ ه. ق.) از سلسله غزنویان و طغرل اول مؤسس سلسله سلجوقی (۴۲۹- ۴۵۵ ه. ق.) و آلب‌ارسلان (۴۵۵- ۴۶۵ ه. ق.) و ملکشاه (۴۶۵- ۴۸۵ ه. ق.) از سلسله سلجوقیان و فضلویه پسر علی ابن حسن (۴۵۸- ۴۵۹ ه. ق.) از امرای شبانکاره و ملک رحیم ابن ابو کالیجد (۴۲۷- ۴۴۰ ه. ق.) از امرای

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۴۳

آل بویه معاصر بود. «۱»

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت قائم و امرای ایرانی معاصرش در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به این شرح است:

آسیا

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.)

حلب: شهاب الدوله نصر از آل مرداس در سال ۴۲۹ هجری (۱۰۳۷ م.) به دست لشکریان فاطمی کشته شد. پنج سال بعد از این حادثه معز الدوله کمال پسر دیگر صالح، حلب را از فاطمیان بازگرفت اما در سال ۴۴۹ هجری (۱۰۵۷ م.) مجددا آن را به فاطمیان مصر داد و لیکن برادرش عطیه مقارن همین زمان رحبه را تصرف کرد.

دیاربکر: فرمانروای دیاربکر از بنی مروان، نظام الدوله نصرت است (۴۵۳ ه. ق.) (۱۰۶۱ م.)

ماوراء النهر: در حدود سال ۴۳۳ هجری (۱۰۴۱ م.) خانات متحد قراخانی به دو قسمت تقسیم شد. یکی خانات غربی که مرکز آن بخارا بود و دیگری خانات شرقی که مشتمل بر اسپیجاب، چاچ، فرغانه شرقی و کاشغرستان بود. مرکز سیاسی و نظامی آن بلاصاغون بود.

یمن: زبید، پایتخت بنی نجاح، در سال ۴۵۴ هجری (۱۰۶۲ م.) به تصرف طایفه بنی صلیح درآمد. مؤسس سلسله شیعی‌مذهب بنی صلیح علی ابن محمد الداعی است که در سال ۴۲۹ هجری (۱۰۳۷ م.) در شهر مسار دعوی استقلال کرد و صنعا را پایتخت خود قرار داد. «۲»

---

(۱). ر ک. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۶۳۹- ۷۳۰. الکامل، ج ۱۶، ص ۱۲۷- ۱۸۳. تاریخ گزیده، ص ۳۵۱- ۳۵۶. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۰۹- ۳۱۲. تجارب السلف، ص ۲۵۳- ۲۸۳. طبقات ناصری، ص ۱۲۱- ۱۲۴. روضة الصفا، ج ۲، ص ۵۲۴- ۵۲۶.

(۲). ر ک. ابن خلدون تاریخ عمومی، ترجمه عبد المحمد آیتی، ج ۳، ص ۳۰۸.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۴۴

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

افریقا

الجزایر: فرمانروای بنی حماد محسن ابن قائد است (۴۴۶ ه. ق.) (۱۰۵۴ م.) بعد از وی بلکین ابن محمد به امارت رسید. (۴۴۷- ۴۵۴ ه. ق.) (۱۰۵۵- ۱۰۶۲ م.) فاس یکی از شهرهای مراکش را به تصرف خود درآورد. وی توسط پسر عمویش ناصر الدین علناس کشته شد و ناصر الدین جانشین او شد (۴۵۴- ۴۸۱ ه. ق.) (۱۰۶۲- ۱۰۸۸ م.).

تونس: در تونس بنی زیری حکومت داشتند و فرمانروای آن‌زمان قسمت شرقی معز الدین بادیس بود (۴۰۶- ۴۵۴ ه. ق.) (۱۰۱۵- ۱۰۶۲ م.) که از تبعیت فاطمیان مصر سرپیچید و اظهار اطاعت نسبت به خلیفه بغداد نمود. در نتیجه گرفتار انتقام‌گیری خلیفه فاطمی مصر شد. دولت مصر دسته‌هایی از اعراب هلالی چادرنشین و غارتگر را به فرماندهی هلال ابن ریاح در سال ۴۴۳ هجری (۱۰۵۱ م.) به جنگ معز الدین بادیس فرستاد.

سنگال: کشور سنگال در مغرب افریقا و در ساحل اقیانوس اطلس واقع شده است و بیش از ۱۹۷ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. به احتمال زیاد سنگال اولین کشور افریقای سیاهان است که مورد هجوم مسلمانان قرار گرفت. نهضت مرابطین در حدود سال ۱۰۴۰ م. در یکی از جزایر رود سنگال شروع شد. در سال ۱۰۵۰ م. مرابطین فرمانروا و بزرگان مملکت سنگال را به دین مقدس اسلام درآوردند.

مراکش: مرابطین یا ملثمین «۱» در مراکش و اسپانیا دولتی اسلامی تأسیس کردند که از سال ۴۴۸- ۵۴۱ ه. ق. (۱۰۵۶- ۱۱۴۷ م.) دوام داشت. نخستین اعضای این جمعیت، قبیله لمتونه بودند که یکی از شاخه‌های قبیله صنهاجه به شمار می‌رفت. محل سکونت این جمعیت دشتهای وسیعی بود که به حالت صحراگردی می‌زیستند و صورتهای خود را از زیر چشم به وسیله روبندی می‌پوشانیدند. به همین جهت به استناد گفته ابن اثیر «۲» آنها را ملثمین (روبستگان) نیز می‌نامیدند. در سال ۴۴۰ هجری یکی از رؤسای صنهاجه به نام یحیی ابن ابراهیم عازم حج شد. در مراجعت از سفر حج در قیروان با ابو عمران که

---

(۱).Molassemin.

(۲). الکامل، ج ۹، ص ۴۲۸- ۴۲۹.

یکی از فقهای مالکی بود، ملاقات کرد و از او خواست که یکی از شاگردان خود را به اتفاق او به میان قبیله بفرستد تا احکام شرع را به افراد قبیله یاد دهد. ابو عمران پذیرفت و فقیهی را به نام عبد اللّه ابن یاسین جزولی به اتفاق یحیی به میان قبیله فرستاد. عبد اللّه پس از اینکه در میان قبیله مستقر شد، به کمک چند تن از پیروان خود از جمله دو نفر برادر از رؤسای قبیله لمتونه به نامهای ابو بکر ابن عمر و یحیی ابن عمر، رباطی ساخت و در آنجا ساکن شد و یاران خود را مرابطین نامید. هسته نیروی مرابطین هزار جنگاور از همین پرهیزگاران بودند. دیری نگذشت که مرابطین در همه افریقای غربی و سرانجام در اسپانیا نیز قدرت یافتند. در سال ۴۴۷ هجری شهر سچلماسه را به تصرف خود در آوردند. در همان سال یحیی ابن عمر ملتونی که فرمانده سپاه مرابطین بود، درگذشت و برادرش ابو بکر در سال ۴۴۸ هجری (۱۰۵۶ م.) جای او را گرفت. ابو بکر عمر مبادرت به فتح بلاد کرد. در مراکش سوس الاقصی را تصرف کرد و سمت فرماندهی مرابطین را در مغرب به یوسف ابن تاشفین داد.

مصر: بعد از ظاهر پسرش معد ملقب به مستنصر که بیش از یازده سال نداشت، جانشین پدر شد (۴۲۷- ۴۸۷ ه. ق.) (۱۰۳۵- ۱۰۹۴ م.) دوران خلافت وی قریب شصت سال طول کشید. در این‌زمان سلجوقیان در سال ۴۶۳ هجری بیت المقدس را به تصرف خود درآوردند. متصرفات فاطمیان در افریقا نیز سر به شورش برداشتند و از پرداخت مالیات خودداری کردند و دعوی استقلال نمودند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

از جمله قبایل بنی هلال و بنی سلیم در سال ۴۴۷ هجری (۱۰۵۲ م.) به جانب غرب تاختند و سالها طرابلس و تونس را بکرات غارت کردند. جزیره سیسیل که جزو قلمرو اغلبیان بود و فاطمیان آنجا را به تصرف خود درآورده بودند، در سال ۴۶۴ هجری (۱۰۷۱ م.) به تصرف فرماندهان درآمد. در سال ۴۶۶ هجری (۱۰۷۳ م.) خلیفه برای سروسامان دادن به اوضاع پریشان خلافت، بدر جمالی را که حکومت عکا را به عهده داشت احضار نمود تا با پذیرفتن وزارت به اوضاع پریشان و آشفته مملکت سامان دهد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۴۶

اروپا

آراگون: شاه آراگون رامیروی «۱» اول بود (۱۰۳۵- ۱۰۶۳ م.) وی پسر نامشروع سانچوی سوم بود و آراگون از طریق ارث به او رسید. پسر و جانشین وی سانچوی اول است (۱۰۶۳- ۱۰۹۴ م.).

آلمان: امپراتور مقدس روم و شاه آلمان هانری سوم بود (۱۰۳۹- ۱۰۵۶ م.) او پسر و جانشین کنراد دوم است. اگرچه چندین نوبت علیه مجارستان لشکرکشی کرد موفق نشد که قدرت و نفوذ خود را در این ناحیه مستحکم کند. در سال ۱۰۴۶ م. تاج امپراتوری بر سرگذاشت. بعد از مرگ او همسرش نیابت سلطنت پسرش هانری چهارم را به عهده گرفت. در سال ۱۰۶۲ م. اسقف اعظم کولونی که از نیابت سلطنت مادر هانری رضایت نداشت، هانری را ربود و نیابت سلطنت را خود به عهده گرفت. بعدا ناچار شد آدالبرت اسقف اعظم هامبورگ را که مورد لطف و محبت هانری بود، با خود شریک نماید. اما طولی نکشید که آدالبرت مستقلا قدرت را به دست گرفت. در سال ۱۰۶۵ م. هانری به سن بلوغ رسید. لیکن آدالبرت کما فی السابق در مقام نیابت سلطنت باقی ماند. سرانجام در سال ۱۰۶۶ م. بر اثر فشار نجبا، هانری، آدالبرت را از دربار بیرون راند. اختلاف او با پاپ گرگوریوس هفتم بر سر مسئله خلعت‌پوشان «۲» یکی از مشکلات مهم دوران فرمانروایی او بود.

اسپانیا: در دوران خلافت قائم در سال ۴۲۳ هجری (۱۰۳۱ م.) امویان آندلس منقرض شدند و قلمرو آنها به حکومتهای کوچکی تجزیه شد. همچنین امرای بنی حمود (۴۰۷- ۴۴۹ ه. ق.) (۱۰۱۶- ۱۰۵۷ م.) به دست مرابطین منقرض شدند.

اسکاتلند: شاه اسکاتلند دانکن «۳» بود (۱۰۳۴- ۱۰۴۰ م.) که نوه و جانشین ملکم دوم است. به دست یکی از سردارانش به نام مکبث «۴» کشته شد و مکبث خود به سلطنت نشست. (۱۰۴۰- ۱۰۵۷ م.) لیکن از ملکم سوم شکست خورد و به قتل رسید و ملکم

---

(۱). Ramiroy.

(۲). در نظام فئودالیته، خلعت‌پوشان به مراسم و تشریفات واگذاری زمین از طرف مالکان بزرگ به اتباع آنان اطلاق می‌شود.

(۳). Dankene.

(۴). Macbeth.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۴۷

سوم پادشاه اسکاتلند شد. (۱۰۵۷- ۱۰۹۳ م.) وی پسر دانکن اول است.

انگلستان: در دوران خلافت قائم بین سالهای ۱۰۱۷- ۱۰۳۵ م. سرزمین انگلستان به تصرف کنوت کبیر پادشاه دانمارک درآمد. کنوت پادشاهی مقتدر بود و نظر به هوش و ذکاوتی که داشت، با آنگلوساکسن‌ها معامله غالب و مغلوب نکرد. بلکه آنها را رعیت خود شمرد و در حقوق، همشأن و همدست ملت غالب قرار داد. بعد از درگذشت کنوت، امپراتوری انگلستان و دانمارک تجزیه شد و در سال ۱۰۴۲ م. تاج و تخت انگلستان به شاهزاده‌ای از خاندان ساکسن به نام ادوارد ختوان پسر اثلرد دوم که در فرانسه بزرگ شده بود، رسید (۱۰۴۲- ۱۰۶۶ م.) ادوارد عده زیادی از اهالی نرماندی را به انگلستان دعوت کرد و آنها را بر اقوام

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آنگلوساکسن برتری داد و در دربار، زبان فرانسه جای زبان ساکسن را گرفت. از این وضع، سران ساکسن دلگیر شدند و به هدایت گودوین «۱» پدرزن شاه او را وادار کردند که دست مردم نرمان را از کارها کوتاه کند. لیکن ادوارد زیربار نرفت و فرمان داد در سال ۱۰۵۱ م. گودوین و خانواده‌اش تبعید شدند. در همین گیرودار، ویلیام ملقب به دوک نورماندی به دربار ادوارد آمد. محتملا ادوارد او را وارث خود کرد. بعدها که هم ویلیام و هم هارولد «۲» پسر گودوین مدعی جانشینی ادوارد شدند، وی هارولد پسر گودوین را به جانشینی خود انتخاب کرد. در سال ۱۰۶۶ م. بعد از مرگ ادوارد، هارولد به سلطنت نشست و در جنگ با ویلیام کشته شد و ویلیام زمام امور را به دست گرفت. (۱۰۶۶- ۱۰۸۷ م.)

ایتالیا: در سال ۱۰۷۳ م. گرگوار هفتم به مقام پاپی رسید. به موجب اعلامیه، ازدواج کشیشان را ممنوع کرد که طبق مفاد این اعلامیه، کشیشانی که از همسر خود جدا نمی‌شدند بی‌درنگ از کار بیکار می‌گشتند.

پرتغال: در دوران خلافت قائم، در سال ۱۰۶۲ م. فردیناد اول، کاستیل را تصرف کرد.

دانمارک: پادشاه دانمارک هارثکنوت بود (۱۰۳۵- ۱۰۴۵ م.)

روسیه: پادشاه روسیه یاروسلاو بود (۱۰۱۹- ۱۰۵۴ م.) در سالهای ۱۰۴۰ و ۱۰۴۲ م.

شورشهایی را که توسط قبایل لیتوانی و فنلاند شکل گرفته بود، سرکوب کرد. دوران

---

(۱). Godwin.

(۲). Harold.

فرمانروایی او در کیف یکی از ادوار مترقی به شمار می‌رود. وی با تمام سلاطین معاصر خود در اروپا ارتباط داشت. یاروسلاو در بستر مرگ، قلمروش را بین پنج پسرش تقسیم کرد و به آنها توصیه نمود که یکدیگر را دوست بدارند و اتحاد بین خود را روزبه‌روز مستحکم‌تر کنند. اما دیری نگذشت که بعد از مرگ یاروسلاو در سال ۱۰۵۴ م. جنگ قدرت با شدت هرچه بیشتری بین برادران درگرفت. سرانجام ولادیمیر مونوماکو «۱» نوه یاروسلاو بر دیگران غلبه کرد و توانست تا مدتی به نفاق خانوادگی پایان دهد.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی زوئه است (۱۰۲۸- ۱۰۵۰ م.) که با همکاری و همفکری معشوقه خود، میخائیل، در سال ۱۰۳۴ م. شوهر خود، رومانوس سوم را کشت و بلافاصله با میخائیل ازدواج کرد. این شخص همان میخائیل چهارم است که دست زوئه را از امور مملکت کوتاه کرد. میخائیل در سال ۱۰۴۱ م. درگذشت و میخائیل پنجم با زوئه در امپراتوری شرکت جست و یک سال بعد زوئه را به دیری تبعید کرد که بر اثر شورش مردم، زوئه بازگشت و به فرمان وی میخائیل پنجم را کور و سپس تبعیدش کردند. دیری نگذشت که زوئه در سال ۱۰۴۲ با قسطنطین نهم ازدواج کرد و وی را نیز با خود در امپراتوری شرکت داد. بعد از درگذشت زوئه، قسطنطین نهم به اتفاق خواهرش تئودورا «۲» متفقا زمام امور را در دست گرفتند. (۱۰۵۰- ۱۰۵۵ م.) دوران زمامداری این سه تن از نظر گسترش فسق و فجور بویژه در دربار، یکی از فاسدترین و ننگین‌ترین دوران تاریخی روم شرقی است. یکی دیگر از امپراتوران روم شرقی در این‌زمان میخائیل ششم است. (۱۰۵۶- ۱۰۵۷ م.) در دوران زمامداری کوتاه خود نتوانست بر اشراف مسلط گردد. بعد از وی اسحاق اول ملقب به کومنوس مؤسس سلسله کومنوس با حمایت و پشتیبانی سپاهیان به سمت امپراتوری رسید (۱۰۵۷- ۱۰۵۹ م.) لیکن ظاهرا به علت نداشتن سلامتی استعفا داد. بعد از وی قسطنطین دهم به امپراتوری انتخاب گردید. (۱۰۵۹- ۱۰۶۷ م.) قبل از اینکه به این مقام برسد، مردی لایق و مدبر و شایسته بود. لیکن در مقام امپراتوری کفایت و لیاقت چندانی از خود نشان نداد و در حل مسائل کشور ناتوان بود. در سال ۱۰۶۴ م. ترکان سلجوقی، ارمنستان را تصرف کردند و در سال

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱). Vladimir Monomaque.

(۲). Teodora.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۴۹

۱۰۶۵ مجارها قسمتهایی از مقدونیه و نواحی اطراف دریای سیاه را تصرف نمودند. بعد از قسطنطین دهم، رومانوس دیوگنس «۱» به سلطنت نشست. در سال ۱۰۷۱ م. آلب‌ارسلان سلجوقی او را در نبرد ملازگرد بسختی شکست داد و اسیر گردانید که با پرداخت مبالغی پول و تعهد پرداخت خراج سالیانه از اسارت آزاد شد ولی میخائیل هفتم او را خلع کرد و خود به امپراتوری رسید. (۱۰۷۱- ۱۰۷۸ م.) وی پسر بزرگ قسطنطین دهم است که به هنگام مرگ پدرش صغیر بود و مادرش نیابت سلطنت او را عهده‌دار شد.

سویس: در سال ۱۰۳۳ م. امپراتوری مقدس روم به سویس وحدت داد.

فرانسه: پادشاه فرانسه هانری اول بود (۱۰۳۱- ۱۰۶۰ م.) وی مردی بی‌کفایت بود و به همین جهت آلت دست فئودالهای بزرگ گردید و قدرت سلطنت رو به ضعف گذاشت.

بعد از هانری، پسرش فیلیپ اول به سلطنت نشست. (۱۰۶۰- ۱۱۰۸ م.) فیلیپ مقامات روحانی را خرید و فروش می‌کرد و موافق اصلاحات پاپ گرگوریوس هفتم نبود که همین امر باعث کشمکش بین پاپ و او گردید.

در دوران خلافت قائم بین سالهای ۱۰۳۰- ۱۰۴۰ م. بخش اعظم قاره اروپا دچار بدبختی شد که سالها دوام یافت. بویژه ساکنان جنوبی فرانسه و سرزمینهای واقع در جنوب رودخانه لوار قربانی قحطی و گرسنگی شدند.

کاستیل و لئون: پادشاه کاستیل و لئون «۲» فردیناند اول بود. (۱۰۳۵- ۱۰۶۵ م.) وی پسر شانچوی سوم است که کاستیل را از پدرش به ارث برد و لئون را فتح کرد.

لهستان: پادشاه لهستان میشکوی دوم بود. (۱۰۲۵- ۱۰۳۴ م.) جانشین وی کازیمیر «۳» اول است (۱۰۴۱- ۱۰۵۸ م.) و جانشین او بولسلاف «۴» دوم است (۱۰۵۸- ۱۰۷۹ م.) اغلب اوقات وی صرف جنگیدن با مجارستان و بوهم شد. پاپ گریگوریوس هفتم او را تکفیر نمود و از سلطنت خلع کرد.

مجارستان: پادشاه مجارستان قدیس استفان اول بود (۱۰۰۱- ۱۰۳۸ م.) پاپ سیلوستر

(۱). Romanus Diogenes.

(۲). کاستیل به مملکت سابق اسپانیای مرکزی و شمالی گفته می‌شد. در مآخذ اسلامی شمال‌غربی اسپانیا به لئون معروف بود.

(۳). Kazimir.

(۴). Boleslav.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۵۰

دوم او را پادشاه حواری خواند و تاجی برایش فرستاد.

نروژ: پادشاه نروژ و دانمارک ماگنوس «۱» بود. (۱۰۳۵- ۱۰۴۷ م.) وی پسر اولاف دوم است که بعد از درگذشت هارثکنوت وحدت دانمارک و نروژ را تحقق بخشید و سیاست صلحجویانه پدرش را دنبال کرد. بعد از سال ۱۰۳۶ م. عموی خود، هارولد سوم را در سلطنت شرکت داد.

هارولد برادر ناتنی اولاف دوم است که بعد از درگذشت اولاف رهسپار بیزانس شد و در جنگهای علیه ترکان سلجوقی شرکت نمود. اما در سال ۱۰۴۲ م. به نروژ بازگشت و با شورشیان علیه ماگنوس همدست شد. همین امر باعث شد که ماگنوس او را در

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سلطنت خود شریک کند و او بعد از ماگنوس به سلطنت نشست (۱۰۴۶- ۱۰۶۶ م.)

خلافت مقتدی (۴۶۷- ۴۸۷ ه. ق.) (۱۰۷۴- ۱۰۹۴ م.)

اشاره

بعد از درگذشت قائم، مردم با عبد اللّه ابن قائم بیعت کردند و او با لقب المقتدی به بامر اللّه به خلافت نشست. عده‌ای از مورخان، او را پسر قائم و برخی دیگر نوه او می‌دانند.

برکیارق پسر ملکشاه سلجوقی در سال ۴۸۷ هجری وارد بغداد شد و به فرمان خلیفه به نام او خطبه خوانده شد. در همین سال خلیفه بعد از ۱۹ سال خلافت بر اثر سکته ناگهانی درگذشت.

در دوران خلافت مقتدی، حسن صباح در قلعه الموت به دعوت اسماعیلیان پرداخت. مقتدی با سلطان ملکشاه سلجوقی (۴۶۵- ۴۸۵ ه. ق.) و ابراهیم ابن مسعود غزنوی (۲۵۱- ۴۹۲ ه. ق.) معاصر بود. «۲»

مهمترین رویدادهایی که در دوران خلافت مقتدی و معاصران ایرانی او در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به این شرح است:

---

(۱).Magnus.

(۲). ر ک. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۱۳- ۳۱۵. الکامل، ج ۱۷، ص ۱۷۳- ۲۰۷. تاریخ گزیده، ص ۳۵۶- ۳۵۷. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۷۳۱- ۷۴۲. تجارب السلف، ص ۲۸۲- ۲۸۸. روضة الصفا، ج ۱۳، ص ۵۲۶- ۵۲۸. تاریخ بناکتی، ص ۱۹۹.

tarikhema.org

آسیا

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.) امپراتور این‌زمان، شن تسونگ است (۱۰۶۹- ۱۰۷۶ م.) در دوران امپراتوری وی گروه اصلاح‌طلبان بر گروه محافظه‌کاران تفوق یافتند.

حلب: در حلب آل مرداس حکومت داشتند. بعد از رشید الدوله پسرش جلال الدوله جانشین او شد (۴۶۸ ه. ق.) (۱۰۷۵ م.) مقارن این‌زمان، تتش سلجوقی درصدد بود که در شام برای خود یک دولت سلجوقی تأسیس کند و فشار وی بر حلب سبب شد که در سال ۴۷۲ هجری (۱۰۷۹ م.) شهر را به تصرف مسلم ابن قریش عقیلی درآید. «۱»

حله: فرمانروای حله، بهاء الدوله منصور پسر نور الدوله دبیس ابن علی بود (۴۷۴ ه. ق.) جری (۱۰۸۱ م.) چهارمین امیر این سلسله صدقت ابن مزید ملقب به سیف الدوله است (۴۷۹ ه. ق.) (۱۰۸۶ م.) وی در سال (۴۹۵ ه. ق.) (۱۱۰۱ م.) پایتخت خود را در نزدیکی جامعان در شهر حله بنا نمود.

دیاربکر: فرمانروای بنی مروان دیاربکر منصور است (۴۷۲ ه. ق.) (۱۰۷۹ م.)

ماوراء النهر: از پادشاهان سلسله ایلک خانیان در دوران خلافت مقتدی، در سمت مغرب خضر خان است (۴۷۴ ه. ق.) وی بعد از درگذشت برادرش نصر ابن ابراهیم به جای او نشست. بعد از مرگ نصر ابن ابراهیم پسرش احمد خان در حدود سال ۴۷۳ هجری (۱۰۸۰ م.) امارت یافت. او دست‌نشانده سلجوقیان بود در سال ۴۸۲ هجری ملکشاه سلجوقی او را اسیر کرده، به اصفهان برد. چندی بعد او بار دیگر به امارت ماوراء النهر منصوب گردید.

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

یمن: سعید ابن نجاح الاحوال در سال ۴۷۳ هجری (۱۰۸۰ م.) زبید را که توسط علی داعی الصلیحی تصرف شده بود، پس گرفت. در سال ۴۸۲ هجری (۱۰۸۹ م.) جیش ابن نجاح فرمانروای زبید شد. دیری نگذشت که پسر ابو کامل علی ابن محمد در سال ۴۷۵ هجری (۱۰۸۲ م.) مجددا زبید را تصرف کرد.

---

(۱). ر ک. تاریخ ابن خلدون، ج ۳، ص ۳۱۱. دایرة المعارف اسلام مقاله صالح ابن مرداس، به قلم م- سوبرنهایم.Sobernheim

.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۵۲

مکرم (علی ابن محمد) در سال ۴۸۰ هجری (۱۰۸۷ م.) پایتخت خود را به شهر ذوجیله منتقل کرد. در سال ۴۷۶ هجری (۱۰۸۳ م.) المکرم صلیحی دو برادر را که عباس ابن مکرم و مسعود ابن مکرم نام داشتند، مشترکا مأمور حکومت عدن کرد که این ترتیب تا چندین نسل ادامه داشت. سرانجام دو نفر از امرای عدن به نامهای ابو السعود و ابو الفرات ترتیب مذکور را نپذیرفتند و خود را از زیر بار تابعیت پادشاه صنعا خارج کردند. به همین جهت در عدن سلسله‌ای به نام بنی زریع تأسیس شد. «۱»

افریقا

الجزایر: فرمانروای سلسله بنی حماد، منصور پسر ناصر است (۴۸۱- ۴۹۸ ه. ق.) (۱۰۸۸- ۱۱۰۴ م.) دوران زمامداری ناصر و منصور مهمترین ادوار سلطنت سلسله بنی حماد است. قلمرو این دو مشتمل بر شهرهای الجزایر و قسنطینه بود. افزون بر این ناصر مدتی هم بر قیروان و تونس سلطنت کرد و یکی از مقتدرترین سلاطین مغرب گردید. وی بانی شهر بجابه است و بازرگانان ایتالیایی را بدانجا جلب نمود و پایتخت خود را از قلعه که در معرض حملات عربها قرار گرفته بود، در سال ۴۸۳ هجری (۱۰۹۰ م.) به بجابه منتقل کرد.

مراکش: بعد از درگذشت ابو بکر ابن عمر در سال ۴۸۰ هجری (۱۰۸۷ م.) یوسف ابن تاشفین فرماندهی مرابطین را به دست گرفت. مقارن این احوال آلفونسوی ششم پادشاه کاستیل از ضعف امرای آندلس و ملوک الطوایف استفاده کرده، صاحب قدرت و نفوذ زیادی شده بود. محمد ابن عباد امیر اشبیلیه بنابر صلاحدید قاضی عبد اللّه محمد ابن ادهم و اصرار مشایخ و بزرگان رؤسای قرطبه درصدد برآمد که از یوسف ابن تاشفین که در همین زمان به امیر المسلمین معروف شده بود، برای دفع شر آلفونسوی ششم طلب یاری نماید. یوسف ابن تاشفین پس از جمع‌آوری سپاه در سال ۴۷۹ هجری (۱۰۸۶ م.) از افریقا به اسپانیا وارد شد و در نبرد زلاقه پیروزی بزرگی بر آلفونسوی ششم به دست آورد. در سال ۴۸۴ هجری (۱۰۹۰ م.) بار دیگر مسلمانان اشبیلیه از یوسف ابن تاشفین

---

(۱). ر ک. تاریخ ابن خلدون، ج ۳، ص ۳۱۱.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۵۳

طلب مساعدت نمودند. یوسف این‌بار نیز عیسویان را شکست داد و جمیع بلاد مسلمان‌نشین اسپانیا را از چنگ امرای عیسوی بیرون آورد ولی متأسفانه این پیروزی را ادامه نداد و طلیطله همچنان در دست مسیحیان باقی ماند.

مصر: خلیفه مصر مستنصر بود که از خلفای فاطمی است (۴۲۷- ۴۸۷ ه. ق.) در سال ۴۶۸ هجری سلجوقیان، دمشق را به تصرف خود درآوردند.

اروپا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آلمان: پاپ گرگوریوس (گرگوار) هفتم در نامه‌ای که به هانری نوشت، متذکر شده بود که پاپ از روشی که شاه جوان در پیش گرفته است پاپ راضی نیست و امپراتوری باید تحت لوای کلیسا درآید. هانری که کاملا از وضع اطمینان داشت در سال ۱۰۷۶ م. اجلاس ملی موهومی از اسقفهای آلمان در ورم «۱» تشکیل داد. حاصل کار مجلس صدور اعلامیه‌ای تلخ و تند بود که به موجب مفاد آن جامعه مذهبی آلمان اعلام می‌کرد که از این پس به هیچ‌وجه از پاپ اطاعت نخواهد کرد و گرگوار را بالاترین مقام روحانی کلیسا نمی‌شناسد.

اعلامیه اجلاس ورم هنگامی به گرگوار داده شد که خود او نیز در شهر رم اجلاسی از روحانیان عالی‌مقام به ریاست خویش تشکیل داده بود. بر اثر وصول این نامه‌ها انزجار عمومی چنان بالا گرفت که اگر گرگوار خود فرستادگان آلمانی را در پناه نگرفته بود، بیم کشتار آنان از سوی جمعیت می‌رفت. نتیجه این شد که اجلاس شهر رم از هانری چهارم خواست که از سلطنت استعفا دهد. گرگوار در خطابه‌ای شاه را به سبب آنکه مغرورانه بر ضد کلیسا قیام کرده بود، معزول از سلطنت اعلام کرد. هنگامی که مسئله عزل شاه به گوش وی رسید، چنان پریشان‌خاطر شد که ناگزیر به سازش با اتباع یاغی خویش گشت و سرانجام قول داد که به پاپ نامه بنویسد و طلب عفو کند و حاضر شد تا رسما در ملاء عام اقرار به گناه و استغفار نماید. در سال ۱۰۷۷ م. هانری برای نجات خود عازم ایتالیا شد و در برابر پاپ گرگوار در قصر کاتوسا توبه کرد.

---

(۱).Worm.

سالها بر این منوال گذشت. در این مدت گرگوار دریافته بود که با دشمنی بسیار مکار سروکار دارد و هانری در آلمان موقعیتی مستحکم برای خود ایجاد کرده است. آنچه شاه از او می‌خواست، تکفیر رودلف بود اما گرگوار کسی نبود که بتوان چیزی را به او تحمیل کرد. پس مصمم شد که از آن پس دست شاهزادگان یاغی را بازگذارد و به طرفداری از رودلف تظاهر کند. بنابراین در اجلاسی که در سال ۱۰۸۰ م. در شهر رم برپا شد، بار دیگر هانری و طرفدارانش را تکفیر کرد و او را از سلطنت خلع کرد و در عوض رودلف را پادشاه خواند. اما این‌بار تکفیرنامه پاپ مانند چهار سال پیش اثربخش نبود و موجب تفرقه هواخواهان هانری نشد. هانری نیز با تشکیل اجلاس بزرگی از کشیشان آلمانی و ایتالیایی و خلع گرگوار از مقامش به حمله جدید او پاسخ داد و انجمن کشیشان منتسب به شاه، یک اسقف لمباردی را به جانشینی گرگوار برگزید که کلمان سوم نام داشت. بنابراین، در این برهه از زمان، مسیحیت دارای دو پاپ بود و آلمان دو پادشاه داشت. چند ماه بعد، یکی از دو پادشاه، یعنی رودلف در جنگی بر ضد هانری به سختی مجروح شد. اینک رفتن به شهر رم هدف هانری بود تا گرگوار را به محاکمه بکشد و کلمان سوم را به جای او مستقر سازد. در سال ۱۰۸۱ م. هانری به ایتالیا حمله‌ور شد و رم را در محاصره گرفت. سرانجام در سال ۱۰۸۴ م. هانری با اهالی رم به توافق رسید.

گرگوار نتوانست در برابر تصمیمات انجمن تحت ریاست شاه دایر بر محاکمه وی مقاومت کند. انجمن کشیشان او را از مقامش خلع و تکفیر کرد. بدین ترتیب، کلمان بر جای گرگوار نشست و به دست خود تاج شاهی بر سر هانری نهاد، اما طولی نکشید که ربرگیسار که خود را تیولدار پاپ گرگوار معرفی کرده بود، با سپاهی جرار به رم حمله کرد. قوای هانری برای مقاومت در برابر دشمن جدید آمادگی نداشت. بدین جهت هانری همراه کلمان، دست‌نشانده خود، به سوی لمباردی عقب نشست. متعاقبا ربرگیسار به شهر وارد شد و سپاهیانش به غارت شهر پرداختند و عده زیادی از ساکنان رم را همراه خود بردند و به بردگی فروختند. گرگوار آزاد شده بود اما کینه و نفرتی که اهالی رم در برخورد با تیولدار نجات‌دهنده پاپ در دل گرفته بودند، اینک متوجه خود گرگوار شده بود. بناچار گرگوار جنگ تمام عیاری را بر ضد هانری بی‌دین به کل مسیحیان

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۵۵

جهان توصیه کرد. گرگوار در سال ۱۰۸۶ م. درگذشت.

آراگون: شاه آراگون سانچوی اول بود. (۱۰۶۳- ۱۰۹۴ م.)

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند ملکم سوم بود. (۱۰۵۷- ۱۰۹۳ م.) وی پسر دانکن اول است. بر اثر جنگهای زیادی که با انگلستان کرد، باعث تحکیم استقلال کشورش شد.

بعد از وی دابلین به سلطنت اسکاتلند رسید و جانشین او دانکن دوم است (۱۰۹۴ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان ویلیام اول بود (۱۰۶۶- ۱۰۸۷ م.) که از سال ۱۰۸۰ م. تا هنگام مرگش با فرانسه در جنگ بود. وی یکی از بزرگترین پادشاهان انگلستان است که در حوادث تاریخی اروپا نقش مهمی را به عهده داشت. جانشین وی ویلیام دوم است (۱۰۸۷- ۱۱۰۰ م.) که معروف به ویلیام سرخ‌مو بود و در کمال قدرت، حکومت کرد.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی میخائیل هفتم بود (۱۰۷۱- ۱۰۷۸ م.) سروکار وی بیشتر با کتاب و مطالعه بود. از فنون نظامی اطلاعات کافی نداشت. کمبود مواد غذایی و بالا رفتن قیمتها سبب بروز شورشی در پایتخت گردید. دو تن از سردارانش به نامهای نیکفوروس و یوتانیاتس که رقیب همدیگر بودند، به قسطنطنیه حمله‌ور شدند. میخائیل استعفا کرد و راهب شد و بوتایناتس به نام نیکفوروس سوم بعد از تصرف پایتخت زمام امور را در دست گرفت (۱۰۷۸- ۱۰۸۱ م.) بعد از وی الکسیوس «۱» اول برادرزاده اسحاق به امپراتوری رسید (۱۰۸۱- ۱۱۱۸ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه از سلسله کاپسین‌ها فیلیپ اول بود (۱۰۶۰- ۱۱۰۸ م.)

لهستان: پادشاه لهستان بولسلاف دوم بود (۱۰۵۸ - ۱۰۷۹ م.) بعد از تکفیر وی توسط پاپ به مجارستان رفت و در همانجا درگذشت.

مجارستان: پادشاه مجارستان لادیسلاو اول بود. (۱۰۷۷- ۱۰۹۵ م.)

خلافت مستظهر (۴۸۷- ۵۱۲ ه. ق.) (۱۰۹۴- ۱۱۱۸ م.)

اشاره

پس از درگذشت ناگهانی مقتدی، مردم با پسرش ابو العباس بیعت کردند و او با لقب مستظهر باللّه به خلافت نشست و بعد از مدت ۲۵ سال خلافت در سال ۵۱۲ هجری

---

(۱). Aleksius.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۵۶

درگذشت. این خلیفه با برکیارق (۴۸۵- ۴۹۸ ه. ق.) و محمد (۴۹۸- ۵۱۱ ه. ق.) از سلسله سلجوقیان و قطب الدین محمد (۴۹۰- ۵۲۲ ه. ق.) مؤسس سلسله خوارزمشاهیان و ابراهیم ابن مسعود (۴۵۱- ۴۹۴ ه. ق.) و مسعود ابن ابراهیم (۴۹۲- ۵۲۲ ه. ق.) از سلسله غزنویان معاصر بود.

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت مستظهر و فرمانروایان ایرانی معاصرش در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اورشلیم: شاه اورشلیم بودوئن اول بود. (۱۱۰۰- ۱۱۱۸ م.) وی برادر گودفروادوبویون «۱» دوک لورن سفلی و از رهبران جنگ صلیبی است که همراه وی عازم اولین جنگ صلیبی شد و بعد از وی به سلطنت اورشلیم نشست.

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.)

حله: فرمانروای بنی مزید در حله صدقه بود. وی در کشمکش بین برکیارق و سلطان محمد ابن ملکشاه سلجوقی در آغاز از طرفداران برکیارق بود، لیکن در سال ۴۹۴ هجری (۱۱۰۰ م.) به برادر وی سلطان محمد روی آورد و از اختلافاتی که بین فرزندان ملکشاه به وجود آمده بود، استفاده کرده، کوفه و واسط و بصره را نیز ضمیمه قلمرو خود نمود.

زمانی که سلطان محمد ابن ملکشاه بر تخت سلطنت مستقر شد، مبادرت به جنگ با دست‌نشانده نیرومند خود یعنی صدقه کرد و او را در سال ۵۰۱ هجری (۱۱۰۸ م.) شکست داد و کشت. مورخان و شعرا از صدقه به نیکی یاد کرده‌اند. جانشین وی پسرش نور الدوله دبیس ثانی است، (۵۰۱ ه. ق.) (۱۱۰۷ م.) که قریب ۱۸ سال زمام امور را در دست داشت.

دیاربکر: آخرین فرمانروای بنی مروان در دیاربکر، منصور بود که در همین زمان درگذشت (۴۸۹ ه. ق.) (۱۰۹۶ م.) این سلسله توسط سلجوقیان منقرض گردید. «۲»

---

(۱). Godfruadebuyyon.

(۲). ر ک. طبقات سلاطین اسلام، ص ۱۰۶- ۱۰۷. نسب‌نامه خلفا و شهریاران، ص ۲۰۷. تاریخ ابن

ماوراء النهر: فرمانروای ایلک‌خانیان احمد خان پسر خضر خان است که در سال (۴۸۸ ه. ق.) او را به تهمت زندقه و به فتوای علمای سمرقند کشته شد.

یمن: فرمانروای سلسله زبیدی، الفاتک الاول ابن جیش بود (۴۹۸ ه. ق.) (۱۱۰۴ م.) جانشین وی المنصور ابن فاتک است (۵۰۳ ه. ق.) (۱۱۰۹ م.) در این‌زمان آخرین فرد سلسله بنی صلیح که در صنعا حکومت می‌کرد، ابو حمیر سبا المنصور بود (۴۸۴- ۴۹۲ ه. ق.) (۱۰۹۱- ۱۰۹۸ م.) که در این تاریخ سلسله مذکور توسط بنی حمدان منقرض شد.

خاندان حمدانی به چند شعبه تقسیم می‌شد که همگی آنها از نسل قبایل حاشد و بقیل‌اند که پس از انقراض بنی صلیح قریب سه قرن در صنعا امارت کردند. مؤسس این سلسله حاتم ابن الغشیم است (۴۹۲ ه. ق.) (۱۰۹۸ م.) بعد از وی در سال ۵۰۲ هجری (۱۱۰۸ م.) عبد اللّه ابن حاتم جانشین او شد و بعد از عبد اللّه، حکومت به معن ابن حاتم رسید (۵۰۴ ه. ق.) (۱۱۱۰ م.)، هشام ابن القبیت جانشین معن ابن حاتم در سال ۵۱۰ هجری (۱۱۱۶ م.) گردید. در همین زمان زریع در عدن فرمانروا بود (۵۰۸ ه. ق.) (۱۱۱۴ م.)

افریقا

الجزایر: فرمانروای بنی حماد در الجزایر، بادیس است (۴۹۸ ه. ق.) (۱۱۰۴ م.) و بعد از وی امارت به عزیز رسید (۵۰۰ ه. ق.) (۱۱۰۶ م.)

تونس: فرمانروای تونس از سلسله بنی زیری، بعد از تمیم ابن معز، یحیی ابن تمیم است (۵۰۱ ه. ق.) (۱۱۰۷ م.) و بعد از وی فرمانروای زیریان علی ابن یحیی است (۵۰۹ ه. ق.) (۱۱۱۵ م.)

مراکش: فرمانروای مرابطین یوسف ابن تاشفین است که به صلاحدید فقها نام خلیفه عباسی را در خطبه ذکر کرد و در مقابل، از خلیفه خواست که وی را امیر مغرب و آندلس بشناسد. فقهای شرق و از آن جمله امام محمد غزالی به او نامه نوشتند. یوسف ابن

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاشفین در سال ۵۰۰ هجری (۱۱۰۶ م.) درگذشت و پسرش علی ابن یوسف ابن تاشفین

خلدون، ج ۳، ص ۴۵۰- ۴۵۹. دایرهٔ المعارف اسلام، چاپ اول، مقاله مروانیان به قلم ک. و. زترستن.

و مقاله نصر الدوله، به قلم ه باون

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۵۸

جانشین او شد و وی برادرش تمیم ابن یوسف را به حکومت غرناطه منصوب نمود. تمیم در سال ۵۰۲ هجری قلعه اقلیش «۱» را محاصره کرد. حاکم قلعه از آلفونسوی ششم کمک طلبید. آلفونسو سپاه بزرگی به کمک او فرستاد؛ لیکن این سپاه شکست خورد و پسر آلفونسو کشته شد. در سال ۵۱۲ هجری مسیحیان اسپانیا شهر سرقسطه (ساراگوسا) را از تصرف مرابطین خارج کردند. ظهور دولت موحدین در مغرب و فشار مسیحیان در آندلس سبب ضعف مرابطین شد. با این اوصاف دوره فرمانروایی علی ابن یوسف یکی از درخشان‌ترین ادوار فرمانروایی مسلمانان در مراکش بوده است.

مصر: خلیفه فاطمی مصر مستعلی بود. (۴۸۷ ه. ق.) (۱۰۹۲ م.) از مهمترین وقایع دوره خلافت او جنگ صلیبی است که در آن سپاهیان تتش در عسقلان و دیگر بلاد شام مدتی با صلیبیون جنگیدند. بایستی توجه داشت که مستعلویه شعبه بزرگی از اسماعیلیه است که پیروانش بعد از درگذشت مستنصر پسرش مستعلی را امام خود می‌دانند. در مقابل گروه بزرگ دیگر که امامت مستعلی را قبول نداشتند و معتقد بودند که پسر بزرگ خلیفه یعنی ابو منصور نزار، خلیفه بحق است. مستنصر، نزار را ولیعهد خویش تعیین کرده بود.

اروپا

آراگون: شاه آراگون آلفونسوی اول بود. (۱۱۰۴- ۱۱۳۴ م.)

آلمان: در دوران خلافت مستظهر، هانری چهارم در سال ۱۰۹۸ م. فرزند طاغی خود یعنی کنراد را از هرگونه حقوقی نسبت به تاج و تخت محروم کرد و در سال ۱۰۹۹ م. پسر کوچک خود را که هانری نام داشت جانشین خود کرد. در همین سال اوربن دوم از دنیا رفت و پاسکال دوم که ایتالیایی بود، به جای او نشست. در سال ۱۱۰۰ م. کلمان سوم درگذشت؛ اما پاپ شخص دیگری را به جای هانری چهارم انتخاب نکرد به امید آنکه با پاسکال دوم از در صلح درآید. هانری چهارم در سال ۱۱۰۳ م. توفیق یافت که در اجلاس سیاسی مایانس، قانون تحریم جنگ را برای چهار

---

(۱).Oqlis.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۵۹

سال به تصویب برساند. در سال ۱۱۰۴ م. هانری جوان بر ضد پدرش سر به شورش برداشت و سرانجام، امپراتور به سود پسرش از سلطنت کنار رفت. لیکن بعد از مدتی به کمک هواخواهان خود سپاهی فراهم کرد و در سال ۱۱۰۶ م. پدر و پسر برای جنگ نهایی با یکدیگر روبه‌رو شدند، اما ناگهان خبر رسید که پادشاه پیر درگذشته است.

هانری پنجم در سال ۱۱۱۰ م. در رأس لشکریان خود قدم به خاک ایتالیا گذاشت تا اختلاف خود را با پاپ حل کند و تاج امپراتوری را بر سر گذارد. بین پاپ و شاه دو سند ردوبدل شد که به موجب مفاد آنها اسقفهای آلمان با رضایت شاه انتخاب می‌شدند، اما حق خرید و فروش مناصب خود را نداشتند و شاه مزایای مادی این کشیشان را بار دیگر به آنها بازگردانید. بعد از امضای این معاهده‌نامه، مراسم تاجگذاری برگزار شد. لیکن همان‌طور که انتظار می‌رفت، قاطبه روحانیان بر ضد تصمیمی که به

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

زور بر پاپ تحمیل شده بود قیام کردند. به همین جهت بار دیگر امپراتور آلمان تکفیر شد.

انگلستان: پادشاه انگلستان ویلیام دوم بود (۱۰۹۶ م.) هنگامی که برادرش روبر دوم، دوک نرماندی به جنگ صلیبی رفت، ویلیام از غیبت او استفاده کرده، نرماندی را به تصرف خود درآورد و در سال ۱۰۹۷ م. به انگلستان بازگشت. بعد از ویلیام دوم پسر کوچکتر ویلیام اول یعنی هنری به سلطنت نشست، (۱۱۰۰- ۱۱۳۵ م.) که وی ابتدا با برادران بزرگتر از خود، ویلیام دوم پادشاه انگلستان و روبر دوم دوک نرماندی اختلاف پیدا کرد. سرانجام پس از درگذشت ویلیام دوم، هنری از غیبت روبر دوم که در جنگ صلیبی شرکت داشت، استفاده کرد و صاحب تخت و تاج انگلستان گردید. دوران سلطنت هنری با شورشهایی که به تحریک لوئی ششم، پادشاه فرانسه، در نرماندی به وقوع پیوست، همراه بود. وی دختر خود را به عقد ازدواج امپراتور، هانری پنجم در آورد و در سالهای آخر دوران زمامداری خود کوشش کرد که دخترش بعد از وی به سلطنت برسد. که همین عمل باعث بروز یک سلسله جنگهای داخلی در انگلستان شد.

در این‌زمان در اسکاتلند برای دومین بار دابلین سلطنت داشت، (۱۰۹۵ م.) و بعد از وی الگزاندر اول به سلطنت اسکاتلند رسید.

پرتغال: بعد از فردیناند اول پسرش آلفونسوی ششم، هانری دوبورگنی را در سال

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶۰

۱۰۹۵ م. کنت کویمیرا کرد. به این ترتیب کشور پرتغال به وجود آمد.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی آلکسیوس اول بود. (۱۰۸۱- ۱۱۱۸ م.) در جنگ صلیبی اول، رهبران جنگ را واداشت که تعهد کنند فتوحات خود را تحت فرمان او انجام دهند. در آخر عمر از یک طرف با ترکها درگیری پیدا کرد و از طرف دیگر مواجه با تحریکات دخترش بر ضد پسرش یوحنای دوم بود. به‌هرحال وی توانست که اهمیت و اعتبار بیزانس را تجدید کند. بعد از وی پسرش یوحنای دوم با وجود مخالفت و تحریکات خواهر خود که می‌خواست شوهرش را صاحب تخت و تاج کند، به سلطنت نشست (۱۱۱۸- ۱۱۴۳ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه فیلیپ اول بود. (۱۰۶۰- ۱۱۰۸ م.) در اواخر عمرش لوئی ششم، پسرش، از طرف وی حکومت می‌کرد که بعد از فیلیپ اول به سلطنت نشست.

(۱۱۰۸- ۱۱۳۷ م.) هنگامی که زمام امور را به دست گرفت به استحکام پایه‌های قدرت خود در داخل مملکت مبادرت ورزید و به همین جهت فرمان خراب کردن قلاع اشراف راهزن را صادر کرد. او سیاست پدر خود را در مخالفت با انگلستان دنبال کرد و تقریبا بلا انقطاع با هنری اول پادشاه انگلستان در جنگ بود، از جمله در سالهای ۱۱۰۹- ۱۱۱۳ م.

(۱۱۱۶- ۱۱۲۰ م.)

در ۲۸ نوامبر سال ۱۰۹۵ پاپ اوربن دوم که فرانسوی بود مجمعی در کلرمون «۱» منعقد کرد و با حضور جمع زیادی از روحانیان و امنای دین و سران مرکز و جنوب فرانسه از صدمات زوار ارض اقدس بیان کرد و امت نصارا را دعوت کرد که سلاح بردارند و تربت عیسی را نجات دهند و در پایان نطق خود این کلام عیسی را یادآوری کرد که از خویشتن بگذر، صلیب خود برگیر و از دنبال من بیا. فورا حضار، صلیبی از پارچه ترتیب دادند و به شانه خود دوختند و فریاد برآوردند که مشیت خدا چنین بوده است. این عمل، صلیب برگرفتن نامیده شد. بدین ترتیب جنگهای صلیبی شروع شد. در بهار سال ۱۰۹۷ م.

حرکت سپاه صلیب از آسیای صغیر به سوی سوریه آغاز شد. حرکتی پیروزمندانه که قدرت ترکها را درهم شکست و بار دیگر تسلط امپراتوری روم شرقی را بر بخشی از

---

(۱). Clermont.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶۱

آسیا تأمین کرد. در پاییز همان سال بخش اعظم سپاه صلیب موفق شد در شمال سوریه، انطاکیه را به محاصره درآورد. این شهر ثروتمند، محصور در دیوارهای مستحکمی بود که حداقل شش ماه وقت لازم بود تا سپاه صلیب بتواند شهر را تصرف کند «۱». هنوز دو روز نگذشته بود که صلیبیون به نوبه خود به محاصره سپاه گران ترک به فرماندهی کربوگا «۲» سلطان موصل درآمدند. محاصره‌شدگان، اندکی بعد آذوقه خود را تمام کردند و کار به جایی رسید که برای رفع گرسنگی از گوشت موش و سگ نیز نگذشتند. رؤسا قطع امید کردند و درصدد فرار برآمدند، اما سربازان به پیشرفت نهایی امیدوار بودند، در آن گیرودار در نمازخانه‌ای نیزه‌ای به دست آمد و گفته شد که آن نیزه، همان است که به پهلوی عیسی فرو برده بودند. پیدا شدن این نیزه، شوری در سپاهیان انداخت، چنانکه یورش آوردند و با اینکه در نتیجه گرسنگی قوایشان تحلیل رفته بود، نظم سپاه ترک را درهم ریختند و روبه‌راه نهادند، سپاهیان صلیب در ششم ژوئن سال ۱۰۹۹ م. سرانجام دیدگانشان به بیت المقدس افتاد و بعضی از آنها از وجد و سرور قالب تهی کردند. آنان دست‌به‌کار محاصره شدند، اما شهر، استحکامات معتبر داشت و چاههای اطراف نیز به دست مسلمانان خراب شده بود، به طوری که باز کم‌آبی و عطش، آنها را به مرگ تهدید می‌کرد. به همین دلیل درصدد برآمدند اقدامی مردانه کنند. روز پانزدهم ژوئیه سال ۱۰۹۹ به شهر حمله آوردند و با تصرف یکی از دروازه‌ها دسته‌دسته وارد شهر شدند. عموم روایات مورخان بر کشت و کشتار هولناکی شهادت می‌دهد. تقریبا ۱۰ هزار مسلمان در معبد، قتل عام شدند. پس از کشتار، نوبت به غارت رسید. پس از این پیروزی، سپاه صلیب از گودفروادوبویون دوک لرن سفلی و فرمانده سپاه صلیب خواست تا پادشاه اورشلیم شود، اما وی به حکم فروتنی، عنوان پادشاهی را نپذیرفت و گفت در شهری که عیسی تاجی از خار بر سر داشته، عنوان «موکل تربت مقدس» برای من کافی است، و این امر آغاز حکومت لاتینی اورشلیم بود. ضمنا کنت‌نشین‌های ادسا

---

(۱). ر ک. تاریخ قرون وسطی، تألیف آلبرماله و ژول ایزاک، ص ۲۱۷- ۲۴۰. ترجمه میرزا عبد الحسین خان هژیر. تاریخ بزرگ جهان، کارل گریمبرگ، ج ۴، ترجمه غلامرضا سمیعی.

(۲). Kerboga.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶۲

(بودوئن) و طرابلس (رمون) و امیرنشین انطاکیه (بوهموند) تأسیس شدند که رسما تابع اورشلیم بودند. مسیحیان در آغاز با مسلمانان به وحشیگری تام رفتار کردند، ولی بتدریج با آنها مخلوط و مأنوس شدند. شهرهای ساحلی سوریه را گرفتند و قلعه‌هایی برای حفظ خود بنا کردند و برای دفاع از مملکت اورشلیم سه دسته شهسوار مجهز کردند:

شهسواران مهمان‌نواز، شهسواران پرستشگاه و شهسواران توتونی.

لهستان: پادشاه لهستان بولسلاف سوم بود (۱۱۰۲- ۱۱۳۰ م.) چون مملکت لهستان بین او و برادر ناتنی و نامشروعش تقسیم شده بود، وی به کمک روسیه و مجارستان بر برادر خود غلبه کرد و لهستان را وحدت داد.

مجارستان: پادشاه مجارستان لادیسلاو اول بود. (۱۰۷۷- ۱۰۹۵ م.) وی قوانین جنایی مجارستان را اصلاح کرد و قوانینی برای حفظ مالکیت خصوصی وضع نمود. در کشور مجارستان وی به شجاعت و جوانمردی مشهور است.

خلافت مسترشد (۵۱۲- ۵۲۹ ه. ق.) (۱۱۱۸- ۱۱۳۴ م.)

اشاره

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از درگذشت مستظهر، مردم با ابو منصور مسترشد بیعت کردند. در دوران سلطنت مسعود سلجوقی عده‌ای از امرای مسعود به دربار خلیفه پناهنده شدند و از او خواستند تا نام مسعود را از خطبه حذف کند. خلیفه که تحت تأثیر گفته‌های این افراد قرار گرفته بود، در سال ۵۲۹ هجری به جنگ سلطان مسعود رفت، اما شکست خورد و به اسارت افتاد. اما اندکی بعد عفو شد و بین آن دو صلح برقرار شد و مقرر گردید، خلیفه به بغداد رود و سالیانه مبلغ ۴۰۰ هزار دینار به سلطان مسعود بپردازد. خلیفه روانه بغداد شد، اما قبل از رسیدن به بغداد به دست عده‌ای از باطنیان کشته شد. مسترشد مردی دلیر و شجاع بود و توجه به حوادث دوران خلافت وی بهترین دلیل بر اثبات این مطلب است. «۱»

این خلیفه معاصر است با سلطان سنجر (۵۱۱- ۵۵۲ ه. ق.) و محمود (۵۱۱- ۵۲۵ ه. ق.) و

---

(۱). ر ک. تجارب السلف، ص ۲۹۶. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۷۶۶- ۷۸۸. الکامل، ج ۱۸، ص ۲۳۹.

حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۱۸- ۳۲۱. روضة الصفا، ج ۳، ص ۵۲۹- ۵۳۱. طبقات ناصری، ص ۱۲۵.

تاریخ گزیده، ص ۳۵۸.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶۳

طغرل (۵۲۶- ۵۲۹ ه. ق.) و مسعود (۵۲۹- ۵۴۷ ه. ق.) از سلسله سلجوقیان و بهرامشاه ابن مسعود (۵۱۱- ۵۴۸ ه. ق.) از سلسله غزنویان و قطب الدین محمد (۴۹۰- ۵۲۲ ه. ق.) و آتسز ابن قطب الدین (۵۲۲- ۵۵۱ ه. ق.) از سلسله خوارزمشاهیان و امیر فرامرز (۴۸۸- ۵۳۶ ه. ق.) از اتابکان یزد.

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت مسترشد و معاصران ایرانی او در کشورهای دیگر دنیای آن‌زمان به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

اورشلیم: شاه اورشلیم بودوئن دوم بود. (۱۱۱۸- ۱۱۳۱ م.) با ترکها جنگید و شهرهای صور و انطاکیه را تصرف کرد. در همین زمان است که فرقه شهسواران پرستشگاه تشکیل می‌شود. بعد از وی سلطنت به دامادش فولک پنجم رسید. (۱۱۳۱- ۱۱۴۲ م.)

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد. (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.) امپراتور چین، هوآی تسونگ بود (۱۱۰۰- ۱۱۲۵ م.) که بیشتر اوقات خود را صرف ادبیات و عتیقه‌شناسی می‌کرد، اما بدبختی وی زمانی آغاز شد که درصدد فتح پکن برآمد. زیرا تصور می‌کرد که با بستن قرارداد اتحاد با قبیله جورجتهای مغولستان بر علیه اقوام کیتان به این هدف برسد. لیکن جورجت‌ها، به مجرد اینکه کیتان‌ها را مغلوب کردند، رهسپار جنوب شدند و امپراتور و پسرش را به اسارت گرفتند و آنها را به منچوری تبعید کردند و قسمت اعظم قلمرو سونگ را به تصرف درآوردند. اما سلسله سونگ منقرض نشد و پسر کهتر خاقان از این حادثه به سلامت جست، نام وی کائوتسونگ است که در شهر نانکن تاجگذاری کرد.

حله: فرمانروای سلسله بنی مزید، دبیس ابن صدقه است (۵۰۱- ۵۲۹ ه. ق.) (۱۱۰۸- ۱۱۳۵ م.) که به دست یکی از فدائیان اسماعیلی کشته شد.

ماوراء النهر: سلسله گورخانیان در ماوراء النهر سلطنت داشتند که از طایفه قراختائی بودند و قلمرو آنها مشتمل بر کاشغر و بلاد شرقی ماوراء النهر بود. مرکز حکومت آنها بلاساغون بود. نام عمومی سلاطین این سلسله گور خان یا گورکان بود. در حدود سال

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶۴

۵۱۹ هجری یکی از امرای آنان به نام یلوتاشر ملقب به گور خان در کاشغر دولتی تأسیس کرد و بعد از چند سال با وصف اینکه

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ارسلان خان احمد ابن حسن از ایلک‌خانیان، آنها را به سختی شکست داد، با این همه دولت گورخانیان به موجودیت خود ادامه داد.

یمن: فرمانروای سلسله بنی نجاح، الفاتک الثانی ابن منصور است (۵۱۷ ه. ق.) (۱۱۲۳ م.)

افریقا

تونس: آخرین امیر سلسله بنی زیری، حسن ابن علی بود (۵۱۵- ۵۴۳ ه. ق.) (۱۱۲۱- ۱۱۴۸ م.)

شمال افریقا: مؤسس دولت موحدین در نواحی شمالی افریقا عبد المؤمن ابن علی است (۱۱۳۲- ۱۱۶۲ م.) (۵۲۷- ۵۵۸ ه. ق.) دولت موحدین نیز مانند مرابطین حاصل یک نهضت دینی و سیاسی بود که توسط یک بربر به نام ابو عبد اللّه محمد ابن تومرت در حدود سال ۵۲۲ هجری (۱۱۳۸ م.) تثبیت شد. اینها فرقه‌ای هستند از مسلمانان که به عنوان اعتراض بر عقاید مشبهی و مجسمی قیام کردند و برخلاف آنها به نفی تشبیه و تجسم درباره ذات باری‌تعالی عقیده داشتند. محمد ابن تومرت از شاخه مصموده «۱» بود که بعد از چندی توسط طرفداران خود عنوان مهدی گرفت و ادعای پیغمبری کرد و گفت برای تجدید رونق و احیای دین مقدس اسلام آمده است. گذشته از قبیله خود سایر قبایلی را که ساکن نواحی کوهستانی اطلس مراکش بودند دعوت به توحید و معرفت کرد و درصدد تصرف مراکش برآمد. لیکن از سپاه مرابطین به سختی شکست خورد و دیری نپایید که درگذشت. مرگ او را به جهت اینکه روحیه موحدین تضعیف نگردد، تا چندین سال پنهان نگه داشتند. بعد از مرگ ابو عبد اللّه محمد ابن تومرت برادرش عبد المؤمن در سال ۵۲۴ هجری جانشین او شد.

مصر: خلیفه فاطمی مصر در این‌زمان حافظ است که یازدهمین خلیفه فاطمی مصر به شمار می‌رود. (۵۲۷- ۵۴۴ ه. ق.) وی نوه منتصر خلیفه بود. پس از کشته شدن خلیفه آمر در سال ۵۲۴ هجری توسط نزاریه، حافظ نایب السلطنه شد و در سال ۵۲۵ هجری به

---

(۱). Masmuda.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶۵

خلافت نشست. طولی نکشید که پسرش به نام حسن که مردی خشن بود، قدرت را به دست گرفت. سرانجام حافظ که از اعمال پسرش ناراضی بود، حسن را توسط پزشک مسیحی او مسموم کرد و در سال ۵۲۹ هجری بهرام نام ارمنی را وزارت داد.

اروپا

آراگون: شاه آراگون آلفونسوی اول بود. (۱۱۰۴- ۱۱۳۴ م.) وی در دوران سلطنت خود ساراکوسا را از اعراب گرفت.

آلمان: بعد از تکفیر هانری پنجم از طرف پاپ، طولی نکشید که پاسکال مرد و جانشین او کالیکست «۱» که مردی عاقل و فروتن بود خواهان آشتی با امپراتور شد و سرانجام در سال ۱۱۲۳ م. موافقتنامه مشهور ورم به نتیجه رسید و به موجب مفاد آن مقرر شد که انتخاب اسقفها و کشیشان بر عهده هیچ‌یک از آن دو مقام نباشد، بلکه این مقامات روحانی از طرف شورای کشیشان یا به عبارت دیگر در انجمنی از راهبان رسمی کلیساهای بزرگ انتخاب شوند. اعطای مقام روحانی بر عهده پاپ محول شد و اعطای مقامات فئودالی بر عهده شاه بود. شاه حق انتخاب تیولداری مذهبی را از دست می‌داد و این امر نشانه ضعف امپراتوری آلمان بود. با انعقاد عهدنامه ورم جنگ برتری‌جویی که نزدیک پنجاه سال بین امپراتور و پاپ جریان داشت، خاتمه یافت. از سوی دستگاه پاپ تحرکی تازه به عمل آمد تا تجدد و اصلاحی را که مقامات کلیسا برای حصول بدان، رنجها برده بودند، به موقع اجرا درآید. کلیسای رومی

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

برای دستیابی بدین مقصود در سال ۱۱۲۳ م. وارد عمل شد، اما آنچه مربوط به امپراتوری بود، به نظر می‌آمد که هرروز وضع کشور بی‌نظم‌تر می‌شود و کوشش فوق العاده هانری پنجم برای اصلاح امور بی‌حاصل می‌ماند. سرانجام هانری پنجم در سال ۱۱۲۵ م. از دنیا رفت و اشراف آلمان، دوک ساکس را با نام لوتار دوم به سلطنت برداشتند، (۱۱۲۵- ۱۱۳۷ م.) که او در رم به عنوان امپراتور تاجگذاری کرد. بایستی توجه داشت که با مرگ هانری پنجم بساط خاندان فرانکنی که در حدود ۱۰۰ سال دوام داشت برچیده شد. در آن‌زمان در آلمان دو

---

(۱). Calixte.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶۶

خانواده مقتدر و پرنفوذ وجود داشت: یکی هوهانستوفن «۱» و دیگری خانواده ولف.

اسکاتلند: شاه اسکاتلند الگزاندر اول بود. (۱۱۰۷- ۱۱۲۴ م.) در دوران سلطنت خود برای برتری کلیسای اسکاتلند در کشور خویش کوشش فراوان کرد. جانشین وی دیوید اول است (۱۱۲۴- ۱۱۵۳ م.)

انگلستان: شاه انگلستان هنری اول بود. (۱۱۰۰- ۱۱۳۵ م.)

ایرلند: پادشاه ایرلند درمت مک‌مارو «۲» بود. (۱۱۱۰- ۱۱۷۱ م.)

روسیه: پادشاه روسیه ولادیمیر مونوماک بود. که در سال ۱۱۲۵ م. خطاب به پسرانش وصیت‌نامه‌ای مملو از وصایای اخلاقی متعالی نوشته است که از اسناد پرارزش تاریخی است. ولادیمیر مونوماک در سال ۱۱۲۷ م. درگذشت، بعد از مرگ وی بار دیگر روسیه دستخوش اغتشاش و بی‌نظمی شد و کشور به چندین شاهزاده‌نشین تقسیم شد.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی یوحنای دوم بود. (۱۱۱۸- ۱۱۴۳ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه از سلسله کاپسین‌ها لوئی ششم بود. (۱۱۰۸- ۱۱۳۷ م.)

لهستان: پادشاه لهستان بولسلاف سوم بود. (۱۱۰۲- ۱۱۳۸ م.)

خلافت راشد (۵۲۹- ۵۳۰ ه. ق.) (۱۱۳۴- ۱۱۳۵ م.)

اشاره

پس از کشته شدن مسترشد، مردم با پسر او ابو جعفر بیعت کردند و او با لقب الراشد به خلافت نشست. سلطان مسعود سلجوقی در سال ۵۳۰ هجری به بغداد وارد شد و راشد را از خلافت خلع کرد و عمویش مقتفی را به جای او به خلافت نشاند. راشد که متواری شده بود و از دیاری به دیاری می‌رفت، سرانجام در نزدیکی اصفهان توسط یکی از فدائیان اسماعیلی کشته شد. «۳»

---

(۱). Hohenstaufen.

(۲). Dermetmakmaro.

(۳). ر ک. راحت الصدور، ص ۲۲۸- ۲۲۹. تاریخ گزیده، ص ۳۶۰- ۳۶۱. الکامل، ج ۱۹، ص ۲۲۷. تاریخ ابن خلدون، ج ۱، ص ۷۸۹- ۷۹۱. تجارب السلف، ص ۳۰۲- ۳۰۴. روضهٔ الصفا، ج ۳، ص ۵۳۱- ۵۳۲.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶۷

آسیا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اورشلیم: شاه اورشلیم فولک پنجم بود. (۱۱۳۱- ۱۱۴۳ م.)

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد. (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.) امپراتور این‌زمان کائوتسونگ «۱» است.

اروپا

آلمان: شاه آلمان لوتار دوم بود. (۱۱۲۵- ۱۱۳۷ م.) به ایتالیا لشکر کشید و روگر دوم رومنی را از سرزمینهای تحت تصرف رومیها متواری کرد و لیکن روگر بعد از بازگشت لوتار، دوباره به روم برگشت.

انگلستان: پادشاه انگلستان هنری اول بود. (۱۱۰۰- ۱۱۳۵ م.) بعد از وی استیون «۲» به سلطنت نشست، (۱۱۳۵- ۱۱۵۴ م.) که در دوران سلطنت طولانی خود همواره گرفتار کشمکشهای داخلی بود و در همین زمان در اسکاتلند دیوید اول سلطنت داشت. (۱۱۲۴- ۱۱۵۳ م.)

ایرلند: پادشاه ایرلند درمت مک‌مارو بود. (۱۱۱۰- ۱۱۷۱ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی یوحنای دوم بود. (۱۱۱۸- ۱۱۴۳ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه لوئی ششم بود. (۱۱۰۸- ۱۱۳۷ م.)

لهستان: پادشاه لهستان بولسلاف سوم بود. (۱۱۰۲- ۱۱۳۸ م.)

خلافت مقتفی (۵۳۰- ۵۵۵ ه. ق.) (۱۱۳۵- ۱۱۶۰ م.)

اشاره

پس از اینکه راشد کشته شد، مسعود با جمعی از بزرگان و امرای لشکری و کشوری بغداد درباره انتخاب خلیفه جدید مشورت کرد و سرانجام ابو عبد اللّه محمد ابن مستظهر با لقب المقتفی امر اللّه به خلافت نشست و در سال ۵۵۵ هجری درگذشت. او نخستین خلیفه از زمان دیالمه تا آن‌زمان بود که توانست بدون وابستگی و حمایت و برخورداری از پشتیبانی سلطانی بر عراق خلافت کند. مضافا به اینکه از دوران خلافت مستظهر تا آن

---

(۱). Kao -Tsong.

(۲). Stevens.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۶۸

عصر که خلفا تحت نفوذ و قدرت ممالیک بودند، به استثنای معتضد، مقتفی نخستین خلیفه‌ای بود که توانست از نفوذ و قدرت خلافت به سرداران و سپاهیان خود تحکم کند.

او مردی دلیر و شجاع بود و شخصا در جنگها شرکت می‌کرد. «۱»

مقتفی معاصر است با سلطان سنجر (۵۱۱- ۵۵۲ ه. ق.) و مسعود ابن محمد (۵۲۹- ۵۴۷ ه. ق.) و ملکشاه ثانی پسر سلطان محمود (۵۴۷ ه. ق.) و محمد ثانی پسر سلطان محمود (۵۴۷- ۵۵۴ ه. ق.) و سلیمان شاه ابن سلطان محمد (۵۵۴- ۵۵۶ ه. ق.) از سلسله سلجوقیان و آتسز (۵۵۱- ۵۵۲ ه. ق.) و ایل ارسلان ابن آتسز (۵۵۱- ۵۶۷ ه. ق.) از سلسله خوارزمشاهیان و اتابک سام و برادرش عز الدین (۵۳۶- ۵۷۶ ق.) از اتابکان یزد و سیف الدین سوری از امرای غور.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت مقتفی در دیگر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

اورشلیم: شاه اورشلیم فولک پنجم بود. (۱۱۳۱- ۱۱۴۲ م.) دوران سلطنت وی مواجه با مخالفتهای امرای لاتینی و حملات ترکان عثمانی بود. بعد از وی سلطنت به پسرش بودوئن سوم رسید (۱۱۴۳- ۱۱۶۳ م.)

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد. (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.) امپراتور این‌زمان چین کائوتسونگ است که در سال ۱۱۳۸ م. با قوم جورجت‌ها عهدنامه صلح منعقد کرد.

حله: بعد از صدقه ابن دبیس، برادرش محمد جانشین او شد (۵۳۲ ه. ق.) (۱۱۳۷ م.) و در زمان فرمانروایی برادر دیگرش علی ابن دبیس (۵۴۰- ۵۴۲ ه. ق.) (۱۱۴۵- ۱۱۵۰ م.) این خاندان یعنی بنی مزید توسط اتابکان زنگی منقرض شد.

ماوراء النهر: در ماوراء النهر ایلک‌خانیان حکومت داشتند. فرمانروای این‌زمان،

---

(۱). ر ک. تاریخ گزیده، ص ۳۶۱- ۳۶۲. الکامل، ج ۱۹، ص ۳۱۱. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۷۹۲- ۷۹۸. مختصر الدول، ص ۳۷۵- ۳۸۲. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۲۲- ۳۲۴. تجارب السلف، ص ۳۰۳- ۳۱۲. طبقات ناصری، ص ۱۲۶. راحت الصدور، ص ۲۲۹. روضهٔ الصفا، ج ۳، ص ۵۳۲- ۵۳۴ بناکتی، ص ۲۰۱.

محمود خان پسر خاقان محمد ارسلان خان ابن سلیمان ابن بغرا خان داود است که خواهرزاده سلطان سنجر سلجوقی بود. سنجر بعد از قتل پدر وی محمد ارسلان خان امارت ترکستان و ماوراء النهر را به ابو العباس حسن تکین داد. بعد از مرگ وی (۵۲۶ ه. ق.) سنجر ولایت مذکور را به محمود خان داد. در سال ۵۳۱ هجری (۱۱۳۶ م.) ترکان قراختائی به ماوراء النهر حمله بردند و محمود خان به سختی از آنها شکست خورد و بناچار متوسل به سلطان سنجر شد، اما سلطان سلجوقی در نزدیکی قطوان از ترکان قراختائی شکست خورد (۵۳۶ ه. ق.) (۱۱۴۱ م.) در نتیجه ماوراء النهر به تصرف گورخانیان درآمد که قریب هشتاد سال ماوراء النهر را در تصرف داشتند.

یمن: آخرین فرد سلسله بنی نجاح، الفاتک الثالث ابن محمد ابن منصور است (۵۳۱- ۵۵۴ ه. ق.) (۱۱۳۶- ۱۱۵۹ م.) این سلسله توسط بنی مهدی منقرض شد. بنی مهدی در شهر زبید (از شهرهای یمن) مقام بنی صلیح را گرفتند. علی ابن مهدی از زهّاد تهامه بود که به دعوت نبوت برخاست و اتباع خود را به تقلید حضرت رسول (ص) به مهاجر و انصار تقسیم کرد و موفق به تصرف بعضی از قلاع تهامه و مطیع ساختن آنجا شد.

افریقا

الجزایر: فرمانروای بنی حماد، یحیی ابن عزیز است (۵۴۷ ه. ق.) (۱۱۵۲ م.) در همین زمان عبد المؤمن ابن علی موحدی، بجابه را گرفت و یحیی بناچار در سال ۵۴۷ هجری (۱۱۵۳ م.) تسلیم مهاجمین شد و در حقیقت این سلسله توسط موحدین منقرض گردید. «۱»

تونس: در تونس، بنی زیری (زیریان) حکومت داشتند و فرمانروای این‌زمان، حسن ابن علی است (۵۱۵- ۵۴۳ ه. ق.) (۱۱۲۱- ۱۱۴۸ م.) در همین زمان نورمن‌ها مهدیه را به تصرف خود درآوردند. این سلسله توسط رجار (رژر) پادشاه سیسیل و امرای موحدین

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

منقرض گردید.

(۱). ر ک. دایرهٔ المعارف اسلام، ماده بنو حماد. دایرهٔ المعارف فارسی، ج ۱، ص ۸۶۴. طبقات سلاطین اسلام، ص ۳۴.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷۰

شمال افریقا: فرمانروای موحدین در مناطق شمال افریقا عبد المؤمن است که از سال ۵۳۴ هجری (۱۱۴۰ م.) درصدد توسعه قلمرو خود برآمد. در سال ۵۳۸ هجری (۱۱۴۴ م.) سپاهیان مرابطین را مغلوب ساخت. امیر مرابطین علی ابن یوسف ابن تاشفین در سال ۵۳۷ هجری (۱۱۴۲ م.) درگذشت و قبیله مهم زناته دعوت موحدین را پذیرفت.

به همین سبب روزبه‌روز بر ضعف مرابطین و قدرت موحدین اضافه می‌شد. در سال ۵۴۱ هجری (۱۱۴۶ م.) شهر مراکش پس از محاصره طولانی فتح شد. در همین گیرودار در سال ۵۴۱ هجری (۱۱۴۵ م.) عبد المؤمن سپاهی را روانه اسپانیا کرد و در مدت پنج سال تمام بلاد مسلمان‌نشین آنجا را تصرف کرد. از جمله در سال ۵۵۱ هجری غرناطه به تصرف موحدین درآمد و در سال ۵۵۲ هجری شهر المریا را از پادشاه مسیحیان، آلفونسوی هفتم گرفتند. عبد المؤمن بعد از این فتوحات درصدد فتح الجزایر و تونس بر آمد. در سال ۵۴۷ هجری (۱۱۵۲ م.) سلسله بنی حماد در الجزایر را منقرض کرد و در سال ۵۵۳ هجری (۱۱۵۸ م.) نورمن‌هایی را که به جای امرای بنی زیری بر تونس استیلا یافته بودند، از آنجا بیرون کرد و طرابلس را ضمیمه قلمرو خود ساخت و برای اولین‌بار در تاریخ اسلام تمام سواحل افریقا از اقیانوس کبیر تا حدود مصر و آندلس دارای یک فرمانروا شد.

مراکش: در این‌زمان مرابطین در مراکش و الجزایر و اسپانیا حکومت داشتند. پس از علی پسرش تاشفین در سال ۵۳۷ هجری (۱۱۴۳ م.) به حکومت رسید و به جنگ با موحدین ادامه داد، لیکن در این پیکار کشته شد. بعد از او پسرش ابراهیم در سال ۵۴۱ هجری (۱۱۴۶ م.) جانشین پدر شد و لیکن چون بزرگان قوم، او را ناتوان دیدند، در همان سال اسحق ابن علی ابن تاشفین را به حکومت برداشتند که وی آخرین زمامدار این خاندان بود و توسط موحدین منقرض شد. هنگامی که یحیی ابن غانیه آخرین حکمران مرابطی در اسپانیا که از طریق ازدواج با مرابطین نسبت یافته بود، در سال ۵۴۳ هجری (۱۱۴۸ م.) درگذشت، در حقیقت، قدرت مرابطین به سر رسید. «۱»

مصر: خلیفه فاطمی مصر حافظ است (۵۲۵- ۵۴۴ ه. ق.) (۱۱۳۱- ۱۱۴۹ م.) که

(۱). دایرهٔ المعارف اسلام، مقاله مرابطین به قلم، آ. بل.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷۱

قدرت و نفوذ وی از چهار دیوار قصر خلافت فراتر نمی‌رفت. حافظ در میان آشفتگی و هرج‌ومرج درگذشت. آثار انقراض فاطمیان در دوران خلافت وی آشکار بود. جانشین او پسرش ظافر است، (۵۴۴- ۵۴۹ ه. ق.) (۱۱۴۹- ۱۱۵۴ م.) که همیشه سرگرم لهو و لعب بود. وزیرش ابن سلار کرد نژاد همه قدرت حکومت را در دست خود گرفت و لیکن در سال ۵۴۸ هجری (۱۱۵۳ م.) توسط نوه زنش کشته شد. طولی نکشید که ظافر بر اثر همین توطئه کشته شد و پسر خردسالش به نام ابو القاسم ملقب به فائز که بیش از چهار سال نداشت، به خلافت نشست. (۵۴۹- ۵۵۵ ه. ق.) (۱۱۵۴- ۱۱۶۰ م.) این خلیفه خردسال بیش از ۱۱ سال عمر نکرد و بعد از مرگ وی پسر عموی او که ۹ ساله بود، به خلافت نشست. (۵۵۵ ه. ق.) (۱۱۶۰ م.) این سلسله توسط ایوبیان منقرض شد.

اروپا

آلمان: شاه آلمان لوتار دوم بود. (۱۱۲۵- ۱۱۳۷ م.) کنراد نوه هانری چهارم مؤسس سلسله هوهانستوفن در سال ۱۱۳۸ م. بر امپراتور

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

لوتار دوم شورید و خود زمام امور را در دست گرفت. (۱۱۳۸- ۱۱۵۲ م.) در سال ۱۱۲۸ م. به ایتالیا رفت. اگرچه از سوی پاپ هونوریوس دوم تکفیر شد، در میلان تاجگذاری کرد و لیکن چون موفقیتی نصیب او نشد، در سال ۱۱۳۵ سر به اطاعت لوتار گذاشت. لوتار در سال ۱۱۳۷ م. درگذشت و به علت اینکه روحانیان و اشراف از هانری مغرور یگانه فرزند لوتار دوم بیم داشتند، بناچار کنراد را به سلطنت برگزیدند که او در دومین جنگ صلیبی شرکت داشت. کنراد هنگام مرگ، برادرزاده‌اش فردریک را که از اعقاب یکی از همسران هانری چهارم بود، به جانشینی خود برگزید. فردریک بعدا منجی سلطنت آلمان شد. بدین ترتیب فردریک اول یا فردریک ریش‌قرمز یا به گفته اتباع ایتالیایی او فردریک بور حنائی، در سال ۱۱۵۲ م. و تقریبا در ۳۰ سالگی پادشاه آلمان شد و در سال ۱۱۵۴ م. فردریک ریش‌قرمز در رأس گروهی مرکب از شوالیه‌های آلمان و بورگنی به منظور تقویت پاپ به سوی ایتالیا روانه شد. در همان زمان که فردریک در لمباردی به سر می‌برد، کاردینال‌ها در رم گرد

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷۲

آمدند و نیکولاس بر سکپر «۱» را با عنوان آدرین «۲» چهارم به مقام پاپی برگزیدند. فردریک بار دیگر در سال ۱۱۵۸ م. در رأس سپاهی بسیار نیرومند عازم ایتالیا شد و شهر میلان را در محاصره گرفت. فردریک برای آنکه تسلط خود را بر سراسر ایتالیای شمالی تحکیم بخشد، در صحرای رولکالین جلسه‌ای تشکیل داد و صلحنامه‌ای در این جلسه به تصویب رسید که به موجب آن مقرر شد که همه مردان تندرست و واجد شرایط صلح شاه را به قید سوگند گردن نهند، اما دیری نگذشت که نارضایی عمومی آشکار شد، بویژه هنگامی که امپراتور مصمم شد به افتخار صلح عمومی، باروی شهر کوچک کروما «۳» را خراب کند، مقاومتی که از طرف مردم این شهر کوچک به عمل آمد، بی‌سابقه بود. اما مدافعان غیور شهر سرانجام تسلیم شدند، لیکن فردریک اندکی بعد گرفتار دشمن تازه‌ای شد و آن‌شخص، آدرین چهارم بود. اما آدرین در سال ۱۱۵۹ درگذشت و الکساندر بلافاصله نه تنها امپراتور، بلکه خود وی و متحدانش را تکفیر کرد، اما این تکفیر برای پادشاهی قدرتمند چون فردریک اثر چندانی نداشت.

جنگ دوم صلیبی: در سال ۱۱۴۷ میلادی مطابق با ۵۴۲ هجری دومین جنگ صلیبی به وقوع پیوست، بدین شرح که عماد الدین زنگی ادسا را تصرف کرد. این امر باعث دلشکستگی مسیحیان شد، بویژه که پس از تصرف شبانه آن به دست مسیحیان، نور الدین محمود زنگی بسرعت آنجا را بازپس گرفت. امپراتور کنراد سوم و لوئی هفتم پادشاه فرانسه عازم جنگ شدند. سپاهیان آنان از بالکان گذشتند و سرزمین امپراتوری بیزانس را غارت کردند. مانوئل اول امپراتور بیزانس برای خلاصی از شر آنها وسیله عزیمتشان را به آسیای صغیر فراهم کرد. در آنجا از نور الدین شکست خوردند. کنراد در سال ۱۱۴۸ م. و لوئی در سال ۱۱۴۹ به مملکت خود بازگشتند و جنگ دوم با شکست مواجه شد. سپس صلاح الدین ایوبی وارد میدان شد و متصرفات مسیحیان را تسخیر و بیت المقدس را تصرف کرد.

اتریش: اتریش از سال ۱۱۵۰ م. به عنوان دوک‌نشین، تحت فرمان خاندان پاینبرگ بود.

---

(۱). Nicolas Brskper.

(۲). Adrien.

(۳). Crema.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷۳

اسپانیا: در سال ۱۱۴۵ م. عبد المؤمن رئیس قوم الموحدین سپاهیانی به اسپانیا فرستاد و در مدت پنج سال تمام بلاد مسلمان‌نشین آن شبه‌جزیره را تحت امر خویش درآورد.

اسکاتلند: شاه اسکاتلند دیوید اول بود. (۱۱۲۴- ۱۱۵۳ م.) در سال ۱۱۳۸ م. به انگلستان حمله کرد، ولی مغلوب شد و سرانجام با

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

انگلستان از در صلح و آشتی درآمد.

جانشین وی ملکم چهارم است (۱۱۵۳ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان استیون بود. (۱۱۳۵- ۱۱۵۴ م.) وی سوگند وفاداری به متیلدا «۱» دختر هنری اول یاد کرد و لیکن پس از مرگ هنری، خود را پادشاه خواند. در سال ۱۱۴۱ م. متیلدا به کمک برادر ناتنی خود در جنگی استیون را اسیر نمود و مدت کوتاهی پادشاهی کرد. دیری نگذشت که استیون بار دیگر قدرت را به دست گرفت. چون استیون وارث ذکوری نداشت و پسرش اوستانس چهارم در دوران حیات پدر مرد، به همین جهت استیون بناچار پسر متیلدا یعنی هنری دوم را در سال ۱۱۵۳ م. به جانشینی خود انتخاب کرد. هنری دوم مؤسس سلسله پلانتاژنه است. بخش عمده‌ای از کشور فرانسه و تمامی خاک انگلستان را به تصرف خود درآورد.

ایرلند: پادشاه ایرلند در مت مکمارو بود. (۱۱۱۰- ۱۱۷۱ م.) در سال ۱۱۶۶ میلادی از دشمنانش شکست خورد و تبعید گردید و به هنری دوم پادشاه انگلستان متوسل شد و بر اثر مساعدت هنری به ایرلند بازگشت.

آخرین پادشاه ایرلند اوکانر روری است. دوران سلطنت او کوتاه بود، زیرا در مت مکمارو نورمن‌ها را به ایرلند کشاند. در چنین وضعی اوکانر روری به هنری دوم پادشاه انگلستان پناه برد و سرانجام در سال ۱۱۷۵ م. در دیری درگذشت.

پرتغال: در دوران خلافت مقتفی، پسر هانری دوبورگنی به نام آلفونسوی اول در سال ۱۱۳۹ م. به سلطنت نشست. سال ۱۱۴۰ م. معمولا آغاز تاریخ پرتغال محسوب می‌شود.

به کمک مجاهدین خارجی در سال ۱۱۴۷ م. لیسبون را از مورها (اعراب) گرفت. در دوران سلطنت او پرتغال کشوری مستقل گردید.

دانمارک: پادشاه دانمارک و الدمار «۲» اول ملقب به کبیر بود. (۱۱۵۷- ۱۱۸۲ م.) پس از

---

(۱). Matilda.

(۲). Valdmar.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷۴

غلبه بر دو رقیب خود یعنی سوین «۱» و کنوت «۲» قدرت را در دست گرفت. طولی نکشید که وندها به دانمارک هجوم آوردند. والدمار با کمک گرفتن از هانری شیر و آلبرشت آنها را مطیع نموده، به پذیرفتن دین مسیح واداشت.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی یوحنای دوم بود. (۱۱۱۸- ۱۱۴۳ م.) با ترکها و صربها جنگید که برتری از آن وی بود. در صدد تصرف اورشلیم برآمد. با سپاهیان خود وارد کیلیکیا شد، لیکن هنگامی که سرگرم شکار بود، مورد اصابت تیر قرار گرفته، کشته شد.

بعد از او پسرش مانوئل اول به سلطنت نشست. (۱۱۴۳- ۱۱۸۰ م.) در آغاز سلطنت خود با ترکان سلجوقی به زدوخورد پرداخت، لیکن بعد از آنکه جنگ دوم صلیبی (۱۱۴۵- ۱۱۴۹ م.) قلمرو وی را ویران کرد، خطمشی خود را در ادامه جنگ با سلجوقیان تغییر داد و با آنها موقتا صلح نمود.

سوئد: شاه سوئد اریک «۳» نهم بود که سال درگذشت او ۱۱۶۰ م. است. با اعمال زور، سالکین فنلاند را مسیحی کرد و سرانجام توسط یک فرد کافر دانمارکی کشته شد.

سیسیل: شاه سیسیل ویلیام بد یا ویلیام اول بود. (۱۱۵۴- ۱۱۶۶ م.) با وصف اینکه به «بد» ملقب شده بود، قانونگذاری خردمند بود. جانشین وی ویلیام خوب است.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فرانسه: شاه فرانسه از سلسله کاپسین‌ها لوئی ششم بود. (۱۱۰۸ – ۱۱۳۷ م.) در دوران سلطنت خود در گسترش عدل و داد و برخورداری ملت از امنیت، کوشش زیادی کرد و به همین علت مورد محبت و احترام بی‌شائبه طبقه متوسط و کشاورزان فرانسه بود. بعد از وی پسرش لوئی هفتم به جایش نشست. (۱۱۳۷– ۱۱۸۰ م.) در سال ۱۱۴۷ م. عازم دومین جنگ از جنگهای صلیبی شد. وی برنامه پدرش را درباره با مطیع کردن اشراف فئودال تعقیب کرد.

کاستیل و لئون: شاه کاستیل و لئون فردیناند دوم بود (۱۱۵۷– ۱۱۸۸ م.) که جانشین آلفونسوی دوم است.

لهستان: شاه لهستان بولسلاف سوم بود. (۱۱۰۲– ۱۱۳۸ م.) در سال ۱۱۳۵ م.

---

(۱). Sueyn.

(۲). Canute.

(۳). Erik.

به موجب پیمانی که با لوتار دوم منعقد کرد، پومرانی و روگن تحت عنوان سرزمینهای امانتی امپراتوری مقدس روم به دست او سپرده شد. بولسلاف، چهار دوک‌نشین موروثی برای چهار فرزند خود تعیین نمود که همین عمل باعث شد تا وحدت لهستان به‌طور موقت از هم بپاشد و تجزیه گردد.

خلافت مستنجد (۵۵۵– ۵۶۶ ه. ق.) (۱۱۶۰– ۱۱۷۰ م.)

اشاره

پس از درگذشت مقتفی مردم با پسرش ابو المظفر یوسف بیعت کردند و او با لقب المستنجد باللّه به خلافت نشست و پس از مدت ۱۱ سال خلافت در سال ۵۶۶ هجری درگذشت. مردی کاردان و زیرک بود و چون به خلافت رسید، دست به یک سلسله اصلاحات زد.

محمد ابن محمود (۵۴۷– ۵۵۴ ه. ق.) و سلیمان شاه ابن سلطان محمد (۵۵۴– ۵۵۶ ه. ق.) و ارسلان شاه ابن طغرل (۵۵۶– ۵۷۱ ه. ق.) از سلسله سلجوقیان و ایل ارسلان ابن آتسز (۵۵۱– ۵۷۱ ه. ق.) از سلسله خوارزمشاهیان و سنقر ابن مودود (۵۴۳– ۵۵۸ ه. ق.) و زنگی ابن مودود (۵۵۸– ۵۷۱ ه. ق.) از اتابکان فارس و اتابک سام و برادرش عز الدین (۵۳۶– ۵۷۶ ه. ق.) از اتابکان یزد معاصر او بودند. «۱»

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت مستنجد و معاصران او، در کشورهای دیگر آن‌زمان روی داد، چنین است:

آسیا

اورشلیم: شاه اورشلیم بودوئن سوم بود. (۱۱۴۳– ۱۱۶۳ م.) در دوران زمامداری او کشور لاتینی اورشلیم در سراشیبی سقوط افتاد. بعد از وی سلطنت به برادرش آمالریک «۲» اول رسید (۱۱۶۳– ۱۱۷۴ م.).

---

(۱). ر ک. تاریخ گزیده، ص ۳۶۲– ۳۶۴. الکامل، ج ۲۱، ص ۷۱– ۲۹۴. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۲۴– ۳۲۵. تجارب السلف، ص ۳۱۲– ۳۱۶. طبقات ناصری، ص ۱۶. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۸۰۱– ۸۱۱. روضة الصفا، ج ۳، ص ۵۳۱– ۵۳۵.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۲).Amalrik.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷۶

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد. (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.)

افریقا

تونس: در تونس بنی زیری حکومت داشتند. فرمانروای این‌زمان، حسن ابن علی است (۵۱۵- ۵۶۳ ه. ق.)

شمال افریقا: در مناطق شمالی افریقا موحدین حکومت داشتند. فرمانروای این‌زمان عبد المؤمن است که در سال ۵۵۸ هجری (۱۱۶۳ م.) درگذشت، و پسرش ابو یعقوب یوسف ابن عبد المؤمن به خلافت نشست. او نیز مانند پدرش مردی مدبر و شجاع بود.

در سال ۵۵۹ هجری شورش بعضی قبایل را که علیه او قیام کرده بودند، سرکوب کرد، در سال ۵۶۵ هجری سپاهی را به فرماندهی برادرش ابو حفص به جنگ مسیحیان آندلس فرستاد که این سپاه نواحی شهر طلیطله را غارت کرد.

مصر: خلیفه فاطمی مصر عاضد بود. (۵۵۵- ۵۶۷ ه. ق.) (۱۱۶۰- ۱۱۷۲ م.) این سلسله توسط ایوبیان منقرض شد.

دولت کردان ایوبی یا بنی ایوب به دست صلاح الدین یوسف فرزند نجم الدین ایوب از کردهای روادیه در شامات و فلسطین و ناحیه کوهستانی واقع بین حوضه‌های علیای دجله و فرات تأسیس گردید. نور الدین محمود زنگی حاکم ترک حلب و موصل عده زیادی از کردان جنگجو را به خدمت خود درآورد، از جمله آنها ایوب و برادرش شیرکوه بودند. در سال ۵۶۴ هجری (۱۱۶۹ م.) شیرکوه زمام امور مصر را در دست گرفت، اما دیری نگذشت که دنیا را وداع نمود و سپاهیانش برادرزاده وی صلاح الدین ایوبی را به جانشینی او برگزیدند. در حقیقت صلاح الدین مؤسس واقعی سلسله ایوبی به شمار می‌آید (۵۶۴- ۵۸۹ ه. ق.) (۱۱۶۹- ۱۱۹۳ م.)

اروپا

آراگون: پادشاه آراگون، آلفونسوی دوم بود. (۱۱۶۴- ۱۱۹۶ م.) که در سلسله شاهان کاتالونیا، آلفونسوی اول محسوب می‌شود.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷۷

آلمان: همان‌طور که ضمن حوادث دوران خلافت مقتفی گفته شد، الکساندر پاپ ایتالیا ناگزیر شد مانند آدرین در برابر فردریک روشی مزورانه در پیش گیرد. از آن لحظه طبق روال همیشگی، دربار فرانسه مرکز ثقل فعالیت کلیسا بر ضد امپراتور آلمان شد.

هنگامی که توقف پاپ در ایتالیا غیر مقدور و دشوار شد، وی به لوئی هفتم پناه برد.

برای فردریک زورآزمایی‌اش با میلان مهمترین مسئله بود. در سال ۱۱۶۲ م. شهر در موقعیتی قرار گرفت که اهالی ناگزیر سر به فرمان امپراتور نهادند. در سال ۱۱۶۵ م. پاپ الکساندر سوم تصمیم گرفت به رم بازگردد. به نظر پاپ زمانی مناسب رسیده بود تا به اهالی رم بفهماند که پادشاه واقعی آنان است. در سال ۱۱۶۷ م. فردریک ریش‌قرمز بار دیگر در رأس سپاهی عظیم به رم لشکر کشید و مصمم بود که این‌بار الکساندر را از کرسی پاپی به زیر کشد. ساکنان شهر رم با شجاعت هرچه بیشتر به دفاع از شهر پرداختند. الکساندر سلامت را در فرار دید و پاپی ساختگی جانشین او شد. با وجود این، درست در لحظه‌ای که فردریک بر دشمن بسیار خطرناک خود فایق می‌شد، ناگهان پیشرفت او با خطر مواجه گشت. بدین معنی که از یک طرف بین لشکریان مرضی واگیردار شیوع یافت و بسیاری از سربازانش را به دیار عدم فرستاد و از طرف دیگر اهالی شهرهای ناراضی لمباردی بر ضد فردریک سر به شورش برداشتند، علاوه بر اینها در آلمان هم قدرت امپراتوری در معرض تهدید قرار گرفته بود. بدین معنی که

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

دشمنان فردریک از اتفاقات بدی که در ایتالیا دامنگیر وی شده بود، استفاده کرده و سر به شورش برداشته بودند. قویترین این دشمنان، برادرزاده‌اش هانری دولیون بود.

اسکاتلند: بعد از درگذشت مالکم چهارم، برادرزاده‌اش ویلیام ملقب به شیر به سلطنت نشست. (۱۱۶۵- ۱۲۱۳ م.)

انگلستان: شاه انگلستان هنری دوم بود (۱۱۵۴- ۱۱۸۹ م.)

ایرلند: شاه ایرلند، اوکانرروری بود (۱۱۶۵- ۱۲۱۳ م.) که در سال ۱۱۶۶ م. شاه والاـ گردید. دوره مجد و عظمت او کوتاه بود. نورمن‌ها به ایرلند حمله کردند.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی مانوئل اول بود. (۱۱۴۳- ۱۱۸۰ م.)

دانمارک: پادشاه دانمارک والدمار اول بود. (۱۱۵۷- ۱۱۸۲ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷۸

سیسیل: شاه سیسیل ویلیام بد بود. (۱۱۵۴- ۱۱۶۶ م.)

فرانسه: شاه فرانسه لوئی هفتم بود (۱۱۳۷- ۱۱۸۰ م.)

کاستیل و لئون: پادشاه کاستیل و لئون فردیناند دوم بود. (۱۱۵۷- ۱۱۸۸ م.)

خلافت مستضی (۵۶۶- ۵۷۵ ه. ق.) (۱۱۷۰- ۱۱۷۹ م.)

اشاره

بعد از مرگ مستنجد مردم با پسرش ابو محمد الحسن بیعت کردند و او با لقب المستضی بامر اللّه به خلافت نشست. خلیفه‌ای نیک‌سیرت مانند پدرش بود و به دادگستری و عدل پرداخت و اموال بسیاری به مستحقان بخشید و به استناد قول مورخان، توده مردم در دوران خلافت او در کمال رفاه و آسایش بودند، آغاز خلافت مستضی مصادف با انقراض دولت علویان مصر بود. در سال ۵۶۷ هجری در مصر به نام این خلیفه خطبه خوانده شد. وی بعد از ۹ سال خلافت درگذشت.

ایل ارسلان ابن آتسز (۵۵۱- ۵۶۷ ه. ق.) و جلال الدین محمود سلطانشاه ابن ایل ارسلان (۵۶۷- ۵۶۸ ه. ق.) و علاء الدین تکش (۵۶۸- ۵۹۶ ه. ق.) از سلسله خوارزمشاهیان و اتابک زنگی ابن مودود (۵۵۸- ۵۷۱ ه. ق.) و تکله ابن زنگی (۵۷۱- ۵۹۱ ه. ق.) از اتابکان فارس و غیاث الدین محمود ابن بهاء الدین سام ابن حسین (۵۵۸- ۵۹۹ ه. ق.) از امرای غور، معاصر او بودند.

حوادث مهمی که در دوران خلافت مستضی و معاصرانش در سایر کشورهای آن روز جهان به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

اورشلیم: شاه اورشلیم آمالریک اول بود. (۱۱۶۳- ۱۱۷۴ م.) وی در دوران سلطنت خود درصدد برآمد که مصر را به تصرف خود درآورد، به همین جهت سه بار وارد خاک مصر شد. لیکن سرانجام صلاح الدین ایوبی بر مصر مستولی گردید. بعد از وی پسرش بودوئن چهارم به سلطنت نشست. (۱۱۷۴- ۱۱۸۵ م.)

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۷۹

عربستان: استیلای ایوبیان در سال ۵۶۹ هجری بر عربستان بزرگترین بحرانی است که در قرون وسطا در تاریخ این شبه‌جزیره رخ داد، زیرا فرزندان صلاح الدین ایوبی پس از تصرف یمن سلسله‌های داخلی آن سرزمین را بکلی از میان برداشتند و با همان صلابت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

که در مصر و شام و الجزیره حکومت می‌کردند، یمن را نیز تحت اداره خود گرفتند.

توران شاه پسر ایوب کرد، سلسله‌های بنی حمدان را در صنعا و بنی زریع را در عدن و بنو المهدی را در زبید از میان برداشت و یمن مدت نیم قرن از ۵۶۹- ۶۲۵ هجری در دست امرای خاندان بزرگ ایوبی که مصر و شام را نیز متصرف بودند، باقی ماند.

افریقا

مصر: در سال ۵۶۷ هجری هنگامی که عاضد خلیفه فاطمی در بستر بیماری افتاده بود، صلاح الدین ایوبی دستور داد تا خطبه به نام مستضی خلیفه عباسی خوانده شود که این فرمان اجرا شد و مصر بار دیگر تحت نفوذ و قدرت اهل تسنن قرار گرفت. در سال ۵۶۹ هجری (۱۱۷۳ م.) برادر خود توران شاه را به حکومت یمن منصوب نمود و طرابلس را در سال ۵۶۸ هجری (۱۱۷۲ م.) از چنگ نورمن‌ها بیرون آورد. نور الدین محمود زنگی که نظر مساعدی نسبت به استقلال‌طلبی صلاح الدین ایوبی نداشت، در سال ۵۶۹ هجری درگذشت که همین حادثه راه را برای مداخله صلاح الدین در قلمرو مخدوم خود باز نمود. در سال ۵۷۰ هجری (۱۱۷۴ م.) صلاح الدین رهسپار دمشق گردید. تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ۱۷۹ اروپا ..... ص : ۱۷۹

اروپا

آراگون: شاه آراگون آلفونسوی دوم بود. (۱۱۶۴- ۱۱۹۶ م.) او تسلیم هنری دوم پادشاه انگلستان شد.

آلمان: فردریک مدت دو سال، وقت خود را صرف آماده کردن سپاه برای مقابله با لمباردها کرد، اما نتوانست نیرویی قوی آماده کند. در سال ۱۱۷۶ م. سپاهیان لمباردی قوای امپراتور را در نزدیکی لگنانو «۱» متوقف کردند. شکست لگنانو برای فردریک

---

(۱).Legnano .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۸۰

ضربه‌ای کاری بود. به‌هرحال فردریک ناچار شد الکساندر را به عنوان پاپ قانونی بشناسد و پاپ نیز متقابلا تکفیر را از او برداشت. بعد از مذاکرات مفصل در سال ۱۱۷۷ م. قرارداد صلحی بین پاپ و امپراتور منعقد شد. فردریک مقارن با این صلح متارکه‌ای به مدت شش سال با لمباردها و متارکه‌ای به مدت ۱۵ سال با پادشاه سیسیل به امضا رسانید. فردریک در بازگشت به آلمان بعد از مدتی کشمکش با هانری لولیون نیز صلح کرد.

اسکاتلند: در اسکاتلند ویلیام شیر سلطنت می‌کرد، (۱۱۶۵- ۱۲۱۴ م.) که در سال ۱۱۷۴ م به حمایت پسران شورشی هنری دوم به انگلستان تاخت. لیکن به اسارت افتاد و طبق پیمانی، اسکاتلند را تابع انگلستان کرد.

ایرلند: در ایرلند اوکانرروری سلطنت می‌کرد که در سال ۱۱۷۵ م. تسلیم هنری دوم پادشاه انگلستان شد.

دانمارک: پادشاه دانمارک والدمار اول بود. (۱۱۵۷- ۱۱۸۲ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی امانوئل اول بود. (۱۱۴۳- ۱۱۸۰ م.) در سال ۱۱۷۶ م. بسختی از ترکها شکست خورد.

سیسیل: شاه سیسیل ویلیام خوب یا ویلیام دوم بود. (۱۱۶۶- ۱۱۸۹ م.)

فرانسه: شاه فرانسه از سلسله کاپسین‌ها لوئی هفتم است. (۱۱۳۷- ۱۱۸۰ م.)

کاستیل و لئون: پادشاه کاستیل و لئون فردیناند دوم بود. (۱۱۵۷- ۱۱۸۸ م.)

لهستان: پادشاه لهستان کازیمیر دوم بود. (۱۱۷۷- ۱۱۹۴ م.) که جوانترین پسر بولسلاف سوم است. در سال ۱۱۷۷ کراکوی را

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تصرف کرد.

مجارستان: پادشاه مجارستان بلای «۱» سوم بود. (۱۱۷۲- ۱۱۹۶ م.)

خلافت ناصر (۵۷۵- ۶۲۲ ه. ق.) (۱۱۷۹- ۱۲۲۵ م.)

اشاره

پس از درگذشت مستضی پسرش ابو العباس به جای او نشست و در سال ۶۲۲ هجری پس از مدت ۴۷ سال خلافت درگذشت. مدت خلافت وی بیش از دوران خلافت سایر خلفای عباسی است. او مردی بیدادگر بود، به همین سبب عراق در دوران خلافت

---

(۱). Bela.

طولانی او رو به خرابی نهاد. با این اوصاف، بعد از انقراض سلسله سلجوقیان و کوتاه شدن دست آنها از عراق، ناصر از این موقعیت استفاده کرد و برای تجدید قدرت از دست رفته خلافت کوشش نمود. برحسب اتفاق، شرایط برای تحقق این هدف مناسب بود، زیرا ایوبیان مصر و شام مشغول پیکار با صلیبیان بودند و از طرف دیگر خوارزمشاه با ترکها مشغول زدوخورد بود. در چنین وضعی ناصر کوشش می‌کرد تا حکومت دینی را بار دیگر در عراق تجدید کند و از طریق تشکیلات اهل فتوت و همچنین با استفاده از احساسات طرفداران آل علی (ع) از حمایت بی‌دریغ آنها برخوردار شود، و ای بسا تمایل وی نسبت به مذهب شیعه ناشی از همین فکر و اندیشه و در تعقیب همان سیاست بوده است.

تکش ابن ایل ارسلان (۵۶۸- ۵۹۶ ه. ق.) و علاء الدین محمد ابن تکش (۵۹۶- ۶۱۸ ه. ق.) از سلسله خوارزمشاهیان و براق حاجب (۶۱۹- ۶۳۲ ه. ق.) مؤسس قراختائیان کرمان و سعد ابن زنگی (۵۹۹- ۶۲۳ ه. ق.) از اتابکان فارس و علاء الدوله پسر سام (۵۶۷- ۶۲۵ ه. ق.) از اتابکان یزد و معز الدین ابن بهاء الدین سام ابن حسین (۵۹۹- ۶۰۲ ه. ق.) از امرای غور معاصر او بودند. «۱»

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت او و زمامداران معاصرش در گوشه و کنار ایران و دیگر کشورهای دنیای آن‌زمان به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

افغانستان: در سال ۱۲۲۲ م. (۶۱۹ ه. ق.) تولی خان پسر چنگیز سیستان و هرات را تصرف کرد و در سال ۶۲۰ هجری (۱۲۲۳ م.) غزنه به تصرف اوگتای قاآن درآمد و قسمت بیشتر خاک افغانستان جزئی از قلمرو وسیع امپراتور مغول گردید.

اورشلیم: شاه اورشلیم بودوئن چهارم بود. (۱۱۷۴- ۱۱۸۵ م.) دوران سلطنت او در

---

(۱). ر ک. الکامل، ج ۲۲، ص ۱۸۳- ۱۸۸. تجارب السلف، ص ۳۳۱- ۳۳۲. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۲۷- ۳۳۳. طبقات ناصری، ص ۱۲۷- ۱۲۸. تاریخ گزیده، ص ۳۶۶- ۳۶۷. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۸۱۸. روضة الصفا، ج ۳، ص ۵۳۷- ۵۴۰. تاریخ بناکتی، ص ۲۰۵- ۲۱۰.

جنگ با صلاح الدین ایوبی گذشت و به علت ابتلا به مرض جذام گی دولو زینیان «۱» را به نیابت سلطنت خود برگزید. (۱۱۸۶-

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۱۹۲ م.) ولی طولی نکشید که از تصمیم خود منصرف شد و بودوئن پنجم برادرزاده خود را به عنوان جانشین انتخاب کرد که از (۱۱۹۲- ۱۱۹۴ م.) شاه قبرس هم بود.

چین: در چین سلسله سونگ کما فی السابق سلطنت می‌کرد. (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.)

دهلی: معز الدین غوری با تصرف پنجاب که تحت تسلط غزنویان بود، قدرت خود را در جلگه گنگ بسط داد و در سال ۵۸۸ هجری (۱۱۹۲ م.) شاه قدرتمند سلسله چوهان را که در اجمیر سلطنت داشت، برانداخت. معز الدین امور متصرفات خود را در هند به یکی از سرداران خود به نام قطب الدین آیبک داد و به خراسان بازگشت. قطب الدین به توسعه قلمرو خود پرداخت و تا گجرات پیش رفت. یکی دیگر از سرداران معز الدین به نام اختیار الدین محمد خلجی، بهار و بنگال را متصرف شد. قطب الدین و جانشینانش را تا سال ۶۸۹ هجری (۱۲۹۰ م.) غلامشاهان یا سلاطین مملوک می‌خوانند که آنها مشتمل بر چند شاخه از جمله شاهان معزی (غلامشاهان) بودند که مؤسس این شاخه قطب الدین آیبک است. وی هنگامی که در سال ۶۰۲ هجری (۱۲۰۵ م.) معز الدین غوری کشته شد، مقر خود را به لاهور برد. بعد از قطب الدین پسرش آرام شاه جانشین پدر شد، (۶۰۲ ه. ق.) (۱۲۰۶ م.) اما در دهلی گروهی از فرماندهان، شخصی را به نام التمش «۲» که داماد آیبک بود به فرمانروائی برداشتند. آرام شاه، عازم سرکوبی او شد اما در این پیکار کشته شد و شمس الدین التمش زمام امور را به دست گرفت. (۶۰۷ ه. ق.) (۱۲۱۰ م.) وی در دوران فرمانروایی خود ناصر الدین قباچه حکمران سند را مغلوب کرد.

عثمانی: در دوران خلافت ناصر جد خاندان آل عثمان یکی از سرکردگان ترکمن به نام ارطغرل بود که به قول مورخان ترک به اتفاق ۴۰۰ خانوار ترکمن به آسیای صغیر مهاجرت کرد و در سال ۱۲۱۸ یا ۱۲۲۰ م. علاء الدین کیقباد اول سلجوقی شهر سگود «۳» (نزدیک اسکی شهر) و اطراف آن را به رسم تیول به او داد و در حقیقت شهر مذکور

---

(۱). Gideluzinyan.

(۲). Eletmes.

(۳). Segud.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۸۳

محل طلوع قدرت عثمانیها است.

ماوراء النهر: در این‌زمان عثمان خان که حاکم سمرقند بود، در سال ۶۰۷ هجری (۱۲۱۱ م.) به دست علاء الدین محمد خوارزمشاه کشته شد و خانات شرقی برای مدت کوتاهی به دست کوچلوک، خان مغول افتاد. درباره ایلک خانیان بایستی توجه داشت که به استناد گفته زامباور، این تنها سلسله بزرگ اسلامی است که تا به حال شجره نسب آن مبهم و نامعلوم است. «۱»

در فاصله سالهای ۶۰۷- ۶۱۲ هجری (۱۲۱۰- ۱۲۱۵ م.) دولت گورخانیان به دست سلطان محمد خوارزمشاه و به کمک کوچلوک خان برافتاد.

یمن: بعد از بازگشت توران شاه در یمن شورشهایی به وقوع پیوست. صلاح الدین ایوبی یکی دیگر از برادران خود را به نام طغتکین در سال ۵۷۷ هجری (۱۱۸۱ م.) به یمن فرستاد. بعد از او معز الدین اسماعیل و ایوب ابن طغتکین به ترتیب از سال ۵۹۳- ۵۹۸ هجری (۱۱۹۳- ۱۲۰۱ م.) و از ۵۹۸- ۶۱۱ هجری (۱۲۰۱- ۱۲۱۴ م.) در یمن فرمانروایی کردند که هر دو هم کشته شدند.

افریقا

شمال افریقا: در شمال افریقا موحدین حکومت داشتند. ابو یعقوب یوسف ابن عبد المؤمن در سال ۵۸۰ هجری (۱۱۸۴ م.) عازم

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

جنگ با عیسویان اسپانیا شد و لیسبون را در محاصره گرفت. لیکن در اثنای محاصره زخمی شد و در همان سال درگذشت.

ابو یعقوب گذشته از اینکه مردی سیاستمدار بود، برای دانشمندان و فضلا هم احترام زیادی قایل بود. چند تن از دانشمندان آن‌زمان از جمله طفیل ابن رشد، از محققان و فلاسفه بزرگ، معاصر او بودند. بعد از او پسرش ابو یوسف یعقوب ابن یوسف ابن عبد المؤمن به حکومت رسید. (۵۸۰ ه. ق.) (۱۱۸۴ م.) در دوران زمامداری وی علی ابن غانیه بجابه را به تصرف خود درآورد و بهاء الدین قراقوش از فرماندهان صلاح الدین ایوبی او را در این مهم یاری کرد و لیکن یعقوب ابن یوسف، ابن غانیه را شکست داد.

---

(۱). زامباور، نسب‌نامه خلفا و شهریاران، ترجمه دکتر جواد مشکور، ص ۳۱۲.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۸۴

سپس به آندلس لشکر کشید و چندین شهر از شهرهای مسیحیان را غارت کرد.

آلفونسوی هشتم از یعقوب درخواست صلح پنج ساله کرد، لیکن چون تجدید قوا کرد، نامه‌ای اهانت‌آمیز به یعقوب نوشت و او را به جنگ طلبید. در جنگی که به جنگ الارک «۱» معروف است یعقوب سپاه آلفونسو را در سال ۵۹۱ هجری (۱۱۹۴ م.) بسختی شکست داد. آلفونسو در صدد تجدید قوای خود برآمد. در سال ۵۹۲ هجری (۱۱۹۵ م.) بار دیگر میان او و یعقوب جنگ سختی به وقوع پیوست و بار دیگر سپاهیان آلفونسو شکست خوردند. در این گیرودار خبر تاخت‌وتاز ابن غانیه در شمال افریقا رسید. یعقوب بناچار با مسیحیان صلح کرد و رهسپار مغرب گردید و فتنه ابن غانیه را سرکوب کرد و در سال ۵۹۵ هجری (۱۱۸۴ م.) درگذشت. در همان سال پسرش محمد به جای او نشست.

محمد که ملقب به الناصرین اللّه بود در سال ۶۰۹ هجری (۱۲۱۲ م.) در جنگ معروف العقاب از مسیحیان شکست خورد که این حادثه آغاز سقوط دولت موحدین و شروع ضعف حکومت اسلامی در آندلس است. ناصر در سال ۶۱۰ هجری درگذشت و دولت موحدین یکسره از اسپانیا برافتاد و بتدریج به دست شاهان توسعه‌طلب مسیحی و امیران مسلمان محلی قطعه‌قطعه شد. از جمله امیران محلی اسپانیا و برجسته‌ترین همه، بنی نصر بودند که در غرناطه حکومت داشتند و آخرین نماینده نفوذ اسلام در اسپانیا به شمار می‌رفتند. بعد از ناصر ۹ تن از اعقاب عبد المؤمن یکی بعد از دیگری در مراکش حکومت کردند. بعد از او فرمانروای موحدین ابو یعقوب یوسف الثانی است (۶۱۱ ه. ق.) (۱۲۱۴ م.) و بعد از وی در سال ۶۲۰ هجری (۱۲۲۳ م.) عبد الواحد المخلوع فرمانروای موحدین شد و در سال ۶۲۱ هجری (۱۲۲۴ م.) عبد العادل زمام امور را در دست گرفت.

غنا: غنا یا غانا از کشورهای غربی افریقا است که بیش از ۲۳۸ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. البکری جهانگرد معروف عرب به‌طور دقیق وضع کشور غنا را هنگامی که تحت تسلط خاندان المرادی درآمد، شرح داده است. در سال ۱۲۰۳ م. از نو به توسط قبیله سوسه از سوئی نیکه‌ها تشکیل شد، لیکن دوامی نیافت.

مراکش: در مراکش بنی مرین که وارث املاک موحدین بودند، حکومت می‌کردند و

---

(۱).Al ,arak.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۸۵

املاک موحدین را با حفصیان تونس قسمت کردند. اگرچه امرای بنی مرین از سال ۵۹۱ هجری (۱۱۹۵ م.) در ارتفاعات مراکش استقلال داشتند، ولی پایتخت این مملکت در سال ۶۶۷ هجری (۱۲۶۹ م.) از تصرف موحدین خارج شد. آنان نخست در سال ۶۱۳ هجری (۱۲۱۶ م.) از صحرا به مراکش حمله بردند، ولی ابو سعید موحدی مانع از پیشرفت آنها شد. معروف‌ترین امرای بنی مرین عبارتند از: عبد الحق (۵۹۱ ه. ق.) (۱۱۹۵ م.) و جانشین وی عثمان اول. (۶۱۴ ه. ق.) (۱۲۱۷ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مصر: صلاح الدین ایوبی در سال ۵۸۱ هجری (۱۱۸۵ م.) موصل را تصرف کرد و امرای الجزایر را خراجگزار خود ساخت. یکی از مهمترین اهداف صلاح الدین، پی گیری مستمر جهاد علیه صلیبیون بود که اتخاذ چنین سیاستی احساسات مسلمانان را در حمایت از او برانگیخت و وی بر اثر اعمال همین خطمشی توانست که سپاهیان ترک و کرد و عرب را به جهت داشتن هدف مشترک آنها با یکدیگر متحد سازد. در نتیجه با به دست آوردن پیروزی عظیمی در سال ۵۸۳ هجری (۱۱۸۷ م.) بیت المقدس را پس از مدت ۸۰ سال بار دیگر به تصرف مسلمانان درآورد. سقوط بیت المقدس باعث تحریک احساسات اروپاییان شد. سلاطین اروپا در صدد تهیه مقدمات جنگ سوم صلیبی بر آمدند. ریچارد اول پادشاه انگلستان و فیلیپ آگوست پادشاه فرانسه در سال ۵۸۶ هجری (۱۱۹۰ م.) رهسپار ارض اقدس شدند و قریب یک سال و نیم با مسلمانان جنگیدند و سرانجام در سال ۵۸۸ هجری (۱۱۹۲ م.) بدون اینکه از این لشکرکشی سودی عایدشان گردد، عهدنامه صلحی به مدت سه سال با صلاح الدین ایوبی منعقد کردند.

صلاح الدین ایوبی در سال ۵۸۹ هجری (۱۱۹۳ م.) درگذشت و قبل از مرگش قلمرو خود را بین افراد خانواده خود تقسیم کرد و در این میان تنها یکی از وراث او یعنی سیف الدین عادل توانست بتدریج بر دیگران فرمانروایی کند. به‌هرحال دمشق را به افضل، مصر را به عزیز و حلب را به طاهر داد. در سال ۵۹۲ هجری (۱۱۹۶ م.) عادل، دمشق را تصرف کرد و در سال ۵۹۶ هجری (۱۱۹۹ م.) منصور، جانشین عزیز، را از مصر بیرون کرد. طولی نکشید که تقریبا تمام قلمرو ایوبی را تحت حکومت واحدی در

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۸۶

آورد. عادل نیز در پیش از مرگش متصرفات خود را بین پسرانش تقسیم کرد، از جمله مصر را به ملک کامل اول داد که بعد از مرگ پدر خود در سال ۶۱۵ هجری (۱۲۱۸ م.) زمام امور را در دست گرفت و توانست تا حدی وحدت خاندان ایوبی را حفظ کند. «۱»

اروپا

آراگون: پادشاه آراگون آلفونسوی دوم بود. (۱۱۶۴- ۱۱۹۶ م.) بعد از وی سلطنت به پدروی دوم رسید (۱۱۹۶- ۱۲۱۳ م.)

آلمان: شاه آلمان فردریک ریش‌قرمز بود که در سال ۱۱۸۹ م. عازم سومین جنگ صلیبی شد و لیکن در کیکیسکیا غرق شد (۱۱۹۰ م.) فردریک در شأن و قدرت بر کلیه سلاطین اروپا در قرن دوازدهم میلادی برتری داشت و سرآمد محبوبترین مردمان نامی آلمان بود و مانند شارلمانی موضوع داستان‌سرایی گردید. بعد از مرگ فردریک ریش‌قرمز، پسرش هانری ششم به جای او نشست (۱۱۹۰- ۱۱۹۷ م.) هانری بر امپراتوری مقدس و کشور سیسیل هردو سلطنت می‌کرد. در سال ۱۱۹۴ م. سیسیل را تصرف کرد و در همان سال ریچارد اول پادشاه انگلستان به دست هانری افتاد و ناگزیر شد که نسبت به هانری سوگند وفاداری یاد کند. هانری هنگامی که قصد حرکت برای شرکت در جنگ صلیبی داشت، درگذشت. پس از مرگ هانری ششم فرزند خردسال او به نام فردریک دوم به جایش نشست (۱۲۱۵- ۱۲۲۰ م.) و مادر او نیابت سلطنت را عهده‌دار شد.

اسکاتلند: شاه اسکاتلند ویلیام اول ملقب به ویلیام شیر بود. (۱۱۶۵- ۱۲۱۴ م.).

انگلستان: پادشاه انگلستان هنری دوم مؤسس سلسله پلانتاژنه است که درگیر کشمکشهای خانوادگی می‌شود که با شورش یکی از پسرهای خود به نام هنری شروع شده بود. مضافا بر این پسران دیگرش در توطئه شورش دست داشتند، از جمله ریچارد با فیلیپ پادشاه فرانسه متحد شد و هنری دوم را در سال ۱۱۸۹ شکست داد و در همان سال هنری درگذشت و ریچارد اول به جایش نشست. (۱۱۸۹- ۱۱۹۹ م.) ریچارد که به

---

(۱). ر ک. جمال الدین محمد ابن سالم ابن واصل، تاریخ ایوبیان، ترجمه پرویز اتابکی.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۸۷

شیردل معروف بود، در سال ۱۱۹۰ م. به اتفاق فیلیپ دوم پادشاه فرانسه در سومین جنگ صلیبی شرکت جست. در سال ۱۱۹۱ م. یافا را از صلاح الدین ایوبی پس گرفت و یک سال بعد با وی عهدنامه ترک مخاصمه بست. چون به او خبر دادند که در غیابش یکی از پسرانش به نام جان در صدد توطئه علیه او برآمده است، فلسطین را رها کرده، عازم انگلستان شد. پس از رسیدن به مقصد متوجه فیلیپ دوم که از همدستان جان بود، گردید و او را در سال ۱۱۹۵ م. شکست داد و در درگیری مختصری کشته شد.

اگرچه بیشتر عمر ریچارد در خارج از انگلستان و بویژه در فرانسه سپری شده بود وی یکی از چهره‌های درخشان ادبیات رمانتیک انگلیسی است. بعد از درگذشت ریچارد، جان لکلند پسر هنری دوم به سلطنت نشست. (۱۱۹۹- ۱۲۱۶) چون جوانترین پسران شاه بود، در تقسیم قلمرو سلطانی سهم زیادی نداشت. به همین جهت به لکلند (بی‌زمین) معروف شد. به علت سوء رفتاری که داشت روزبه‌روز دامنه اختلافات بین او و پاپ بیشتر می‌شد و سرانجام پاپ اینوکتیوس سوم او را تکفیر کرد و از سلطنت خلع نمود. جان بناچار انگلستان را تسلیم پاپ کرد. جان مردی ظالم‌پیشه و زیاده از حد بی‌رحم بود. بعد از درگذشت او پسر بزرگترش هنری سوم زیر نظر یک شورای سلطنتی، شاه شد. (۱۲۱۶- ۱۲۷۲ م.) در سال ۱۲۱۷ م. لوئی هشتم بعد از تحمل شکستی، از حمله به انگلستان منصرف گردید. بعضی از بارونهای انگلستان که از دوستان لوئی هشتم بودند، به ایجاد آشوب ادامه دادند، ولی در چنین موقعیتی هیوبرت برگ، قاضی بزرگ انگلستان و متنفذترین فرد در دولت وقت، بعد از سال ۱۲۲۱ موفق شد که بتدریج نظم را برقرار نماید. ضمنا تذکر این نکته ضروری است که در انگلستان آن‌زمان برعکس فرانسه، بزرگ‌زادگان و اهل علم و مردم بلاد و قصبات در قرن سیزدهم، باهم همدست شدند تا اختیارات شاه را محدود کنند. در سال ۱۲۱۵ م. امرا شوریدند و از جان (جان بدون زمین) دست‌خطی گرفتند که به موجب آن حق تفتیش اعمال پادشاه به شورای سرکردگان محول شد. به موجب این فرمان قدرت پادشاه محدود شد و به همین سبب فرمان کبیر مهمترین سند آزادی انگلستان به شمار می‌رود.

بلغارستان: بلغارستان از ۱۰۱۸- ۱۱۸۶ م. تابع دولت بیزانس بود. تزار بلغارستان در این

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۸۸

زمان ایوان دوم است (۱۲۱۸- ۱۲۴۱ م.)

پرتغال: شاه پرتغال آلفونسوی دوم بود. (۱۲۱۱- ۱۲۲۳ م.) وی پسر سانچوی اول است. در دوران سلطنت او کشمکش بین شاه و روحانیان بر سر املاک و مالیاتها شروع شد.

دانمارک: پادشاه دانمارک والدمار اول بود. (۱۱۵۷- ۱۱۸۲ م.) وی قانون دانمارک را تدوین کرد. بعد از مرگش سلطنت به پسر دوم او والدمار دوم رسید (۱۲۰۲- ۱۲۴۱ م.)

روسیه: در سال ۱۲۲۵ چنگیز خان بر روسیه جنوبی تسلط یافت و در آن ناحیه، دولتی مغولی به نام عشیره تعالی تأسیس کرد و سپس شاهزاده‌نشینهای روسیه را یکی پس از دیگری به اطاعت خویش درآورد. در طول دو قرن و نیم تسلط تاتار بر روسیه، مردم روسیه هیچ‌گونه رابطه‌ای با مغرب‌زمین نداشتند. در این دوران، روسها از هرگونه آزادی سیاسی محروم بودند، اما در این تحولات، بخشی از روسیه از بردگی و زوال جسته بود و این قسمت، جمهوری تجارت‌پیشه نوگورود است که توانسته بود سر پای خود بایستد.

سختگیری و خشونت مغولان در این ناحیه منحصر به گرفتن مالیات بود. مشهورترین شاهزاده نوگورود، یک قهرمان ملی روس به نام الکساندر نوسکی «۱» است.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی الکسیوس دوم بود که بعد از پدر خود مانوئل اول به سلطنت نشست. (۱۱۸۰- ۱۱۸۳ م.) مردم از او تنفر داشتند. سرانجام هم توسط آندرونیکوس اول از سلطنت عزل و کشته شد و خود آندرونیکوس به سلطنت نشست (۱۱۸۳-

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۱۸۵ م.) بعد از وی در سال ۱۱۸۵ م. مردم، اسحاق دوم را به امپراتوری برگزیدند. لیکن در سال ۱۱۹۵ م. توسط برادرش الکسیوس سوم خلع گردید. پسرش الکسیوس چهارم از سرداران جنگ چهارم صلیبی کمک طلبید و آنان در سال ۱۲۰۳ پدر و پسر را مشترکا به امپراتوری نشاندند. اما الکسیوس پنجم آن دو را برکنار کرد که همین عمل بهانه‌ای شد برای فرماندهان چهارمین جنگ صلیبی که در صدد منحل کردن امپراتوری روم شرقی بودند آنها به قسطنطنیه حمله‌ور شدند، آنجا را تاراج نموده، الکسیوس پنجم را کشتند. در سال ۱۲۰۴ م. امپراتوری لاتینی قسطنطنیه تشکیل شد و

---

(۱).Alexandr newski .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۸۹

بقیه قلمرو بیزانس به ممالک مستقلی تجزیه گردید. شهر نیقیه از شهرهای آسیای صغیر در سال ۱۲۰۴ م. مرکز امپراتوری نیقیه شد و حکمرانانش ترکهای سلجوقی را در آن نواحی شکست دادند. اسامی سلاطین دوره فترت نیقیه تا تشکیل مجدد امپراتوری چنین است:

در سال ۱۲۰۶ م. تئودور اول به امپراتوری نشست. وی مؤسس امپراتوری بیزانس نیقیه است. بعد از وی یوحنای سوم زمام امور را به دست گرفت (۱۲۲۲- ۱۲۵۴ م.).

سیسیل: شاه سیسیل فردریک دوم بود. (۱۱۹۷- ۱۲۵۰ م.)

صربستان: تاریخ قوم صرب عبارت است از درگیریهای داخلی امرا و پیکارهای مستمر آنها با همسایگان خود از جمله بلغارها، یونانیها، و مجارها. در سال ۱۲۱۷ میلادی مملکت مستقلی به نام صربستان تشکیل گردید که در ابتدا تحت الشعاع دولت بلغارستان بود که به رهبری ایوان دوم ناگهان در صحنه بین المللی ظاهر شد.

فرانسه: پادشاه فرانسه لوئی هفتم بود. (۱۱۳۷- ۱۱۸۰) بعد از وی پسرش فیلیپ دوم به سلطنت نشست. (۱۱۸۰- ۱۲۲۳ م.) در دوران سلطنت او قلمرو سلطنتی بیش از دو برابر شد. در سال ۱۱۸۹ م. با ریچارد فرزند یاغی هنری دوم پادشاه انگلستان متحد شد.

هنری از روی ناچاری مالکیت قسمتی از املاک خود را در فرانسه به او واگذار کرد. بعد از مرگ هنری دوم در سال ۱۱۹۰ م. فیلیپ دوم و ریچارد اول عازم جنگهای صلیبی شدند، ولی دوستی آن دو دوامی نکرد و فیلیپ در سال ۱۱۹۱ م. به فرانسه برگشت. دیری نگذشت که با هانری ششم علیه ریچارد متحد شد. فیلیپ در دوران سلطنت خود دست به یک سلسله اصلاحات اساسی زد، از جمله شورای مشورتی به جای مقامات موروثی درباری دایر کرد، سرفداری را تا حد زیادی از بین برد و ملوک الطوایفی رو به انحطاط نهاد. در سال ۱۱۸۲ م. فیلیپ دیون فرانسویها را به رباخواران یهودی فسخ شده اعلام کرد، به شرط اینکه بدهکاران مقداری از آنها را به خزانه دولت بپردازند، بعد از وی پسرش لوئی هشتم به سلطنت نشست (۱۲۲۳- ۱۲۲۶ م.) در دوران حیات پدرش به کمک بارونهایی که بر علیه جان پادشاه انگلستان سر به شورش برداشته بودند، به انگلستان لشکر کشید. لیکن اقدامی نکرد، زیرا هنری سوم پسر و جانشین جان،

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹۰

شورشیان را به خود جلب کرده بود. لوئی در دوران سلطنت خود انگلیسی‌ها را از بیشتر ایالات فرانسه که در تصرف خاندان پلانتاژنه بود، بیرون کرد.

کاستیل و لئون: شاه کاستیل و لئون فردیناند دوم بود. (۱۱۵۷- ۱۱۸۸ م.)

لهستان: پادشاه لهستان کازیمیر دوم بود. (۱۱۷۷ - ۱۱۹۴ م.) چون وی امتیازاتی به اشراف داد، آنان نیز در مقابل این عمل، فرمانروایی کراکوی را در خاندان او موروثی کردند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مجارستان: پادشاه مجارستان بلای سوم بود. (۱۱۷۲- ۱۱۹۶ م.) در دوران سلطنت وی مجارستان با فرهنگ اروپای غربی بویژه فرانسه تماس نزدیک پیدا کرد.

نروژ: شاه نروژ هاکون سوم بود. (۱۲۰۲- ۱۲۰۴ م.) جانشین وی هاکون چهارم است (۱۲۱۷- ۱۲۶۳ م.) در سال ۱۲۲۳ م. سلطنت او مورد تأیید یک شورای عالی که در برگن تشکیل شده بود، قرار گرفت.

پرو: اینکا «۱» نام یک امپراتوری بومی در امریکای جنوبی بود که بیش از یک میلیون کیلومتر مربع وسعت داشت و مرکز آن شهر کوسکو واقع در کشور کنونی پرو بود. این امپراتوری در حدود سال ۱۲۰۰ م. تأسیس شد. قبیله اینکا در ارتفاعات پرو مستقر بودند.

سومین جنگ صلیبی: این جنگ در سال ۱۱۸۹ م. پس از تصرف اورشلیم به دست صلاح الدین ایوبی درگرفت. مبلّغ جنگ، پاپ گرگوریوس هشتم بود و ریچارد اول پادشاه انگلستان و فیلیپ دوم پادشاه فرانسه و امپراتور فردریک اول پادشاه آلمان در آن شرکت داشتند. فردریک قبل از دیگران عازم جنگ شد، ولی امپراتور اسحق که با صلاح الدین ایوبی اتحادی منعقد کرده بود، کار فردریک را به تأخیر انداخت و وی سرانجام جبرا به بوسفور درآمد و ادرنه را غارت کرد و خود را به آسیای صغیر رسانید، اما در سال ۱۱۹۰ م. در کلیسکیا درگذشت. ریچارد و فیلیپ در سال ۱۱۹۱ م. به عکا رسیدند. عکا که از سال ۱۱۸۹ در محاصره بود، سقوط کرد. کمی بعد فیلیپ به فرانسه بازگشت و ریچارد پایگاه خود را به یافا منتقل کرد و در سال ۱۱۹۲ م. پیمان صلح موقت

---

(۱). Inca.

با صلاح الدین ایوبی منعقد ساخت که به موجب آن آزادی زیارت قبر مسیح برای مسیحیان محفوظ ماند.

چهارمین جنگ صلیبی: چهارمین جنگ صلیبی را اینوکتیوس سوم که در سال ۱۱۹۸ م. به مقام پاپی رسیده بود، برپا کرد. ولی جنگ بکلی از مسیر اصلی خود منحرف شد.

صلیبیون که رهبرانشان بیشتر از اشراف فرانسه بودند، در سال ۱۲۰۲ م. نزدیک ونیز گرد آمدند و برای تأمین قسمتی از مسافرتشان به فلسطین و اندولو را در گرفتن زارا از مجارستان یاری کردند. پاپ از خبر تاراج زارا برآشفت و صلیبیون را از این جهت و به جهت تأخیر در عزیمت به فلسطین توبیخ کرد. از کسانی که در لشکرکشی به زارا شرکت داشتند، الکسیوس پسر اسحق دوم امپراتور مخلوع بیزانس بود. صلیبیون به اصرار ونیزیها به قسطنطنیه هجوم بردند و آنجا را تاراج کردند. جریان و نتایج شرم‌آور این جنگ تا حدی سبب واقعه جانگداز معروف به جنگ صلیبی خردسالان شد. بدین معنی که در سال ۱۲۱۲ م. هزاران تن از خردسالان به رهبری پسری خیال‌پرست از روستازادگان فرانسوی به قصد فلسطین در مارسی به کشتی نشستند، به این امید که خیانت بزرگترها به هدف جنگهای صلیبی را جبران کنند و لیکن ناخدایان بی‌وجدان آنان را به بردگی فروختند. «۱»

پنجمین جنگ صلیبی: مسبب شعله‌ور شدن این جنگ که در سال ۱۲۱۷ م. صورت گرفت، اینوکتیوس سوم بود و هدف او مصر بود که در آن‌زمان مرکز قدرت عالم اسلامی به شمار می‌رفت. از سران صلیبیون اندراش دوم مجارستان و دوک لئوپولد ششم اطریش و ژان بودند. صلیبیون دمیاط را تصرف کردند ولی سرانجام به تصرف الملک الکامل در آمد. در خلال جنگهای صلیبی حوادث دیگری به وقوع پیوست، از جمله بعد از درگذشت فردریک، هانری ششم جانشین او شد و چون در جاه‌طلبی بر پدر فزونی داشت، در صدد برآمد تا مقام امپراتوری را در خانواده خود موروثی کند، لیکن در سال ۱۱۹۷ م. درگذشت. پس از مرگ هانری فرزندش فردریک جانشین او شد، امّا چون بیش از چهارده سال نداشت، بعضی طرفدار عمویش شدند که فیلیپ نام داشت و جمعی از

---

(۱). ر ک. آلبرماله، تاریخ قرون وسطی، ترجمه میرزا عبد الحسین خان هژیر.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹۲

اتن حاکم برلشویک طرفداری می‌کردند و در این اثنا اینوسان سوم که یکی از مردان کارآمد روزگار بود، بر مسند پاپ نشست (۱۱۹۸- ۱۲۱۶ م.) و از بدو جلوس، قدرت خویش را در روم برقرار کرد و سرکردگان آلمان را که به دست امپراتور هانری ششم در ایتالیای مرکزی نشسته بودند، خارج کرد، در فرانسه با فیلیپ آگوست درافتاد، در انگلستان ژان سان‌تر (ژان بدون زمین) را از سلطنت خلع کرد و مملکت او را به فیلیپ آگوست بخشید. از اینها گذشته تاج و تخت مجارستان و دانمارک و کاستیل و آراگون نیز در اختیار او بود. رئیس قوم بلغارها را عنوان پادشاهی داد و در صدد بود که در صربستان نیز سلطنتی ایجاد کند. در آلمان داعیه اینوسان سوم این بود که دیهیم و اورنگ امپراتوری به اختیار او است.

به‌طور کلی در دوره حکومت اینوسان سوم قدرت مقام پاپ به نهایت رسید، لیکن همین شخص به دست خود فردریک دوم را تأیید کرد و فردریک سرانجام یکی از سرسخت‌ترین دشمنان مقام پاپ شد. امپراتور فردریک دوم (۱۲۱۵- ۱۲۵۰ م.) که یکی از اعجوبه‌های قرون وسطی است با معاصران خود از هرحیث تفاوت بسیار داشت.

خلافت ظاهر (۶۲۲- ۶۲۳ ه. ق.) (۱۲۲۵- ۱۲۲۶ م.)

بعد از درگذشت ناصر مردم با پسرش بیعت کردند و او با لقب الظاهر بامر اللّه به خلافت نشست. وی از سال ۵۸۵ هجری مقام ولایتعهدی ناصر را داشت ولی پدرش به سبب علاقه زیادی که نسبت به پسر کوچک خود علی داشت، تغییر رأی داد و علی را به آن مقام برگزید، اما برحسب تصادف علی در سال ۶۱۲ هجری درگذشت. خلیفه بار دیگر مجبور شد ابو نصر را به این مقام برگزیند. وی که بیشتر عمر خود را تحت نظر و عملا- در زندان پدرش سپری کرده بود، هنگامی که به خلافت رسید، به عدل و احسان پرداخت و املاک و اموال بسیاری را که در زمان خلافت پدرش از مردم گرفته بودند به صاحبان اصلیشان برگرداند. همچنین از گرفتن مالیات راهداری و بازرگانی که در سراسر شهرهای عراق مرسوم بود، جلوگیری کرد و فرمان داد که همان مالیاتهای قدیمی در عراق متداول شود. اما خلافت او بیش از سه ماه و چند روز دوام نکرد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹۳

براق حاجب (۶۱۹- ۶۳۲ ه. ق.) از قراختائیان کرمان و سعد ابن زنگی (۵۹۹- ۶۳۲ ه. ق.) از اتابکان فارس و قطب الدین مبارز (۶۲۲ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و علاء الدوله سام (۵۷۶- ۶۲۵ ه. ق.) از اتابکان یزد و ابن اثیر مورخ معروف، معاصر او بودند. «۱»

مهمترین وقایع دوران خلافت ظاهر که در نقاط دیگر دنیای آن‌روز به وقوع پیوست، همانا به قدرت رسیدن پاپ اینوسان سوم و شرح حال فردریک دوم است که به تفصیل ضمن حوادث دوران خلافت ناصر گفته شد.

خلافت مستنصر (۶۲۳- ۶۴۰ ه. ق.) (۱۲۲۴- ۱۲۴۲ م.)

اشاره

پس از درگذشت ظاهر بامر اللّه مردم با فرزند وی جعفر بیعت کردند و او با لقب المستنصر باللّه به خلافت نشست. این خلیفه نیز در کشورداری و گسترش عدل و داد از همان روش نیک پدرش پیروی کرد، اما در دوران خلافت وی امور دولت مختل شد و عمال، سر به نافرمانی برداشتند. به سبب تعدیل در اخذ مالیاتها درآمد دولت بنحو محسوسی نقصان یافته بود و سپاهیان در تنگنای معیشت قرار گرفته بودند.

مستنصر مردی باذوق و فاضل و علم دوست بود. به فرمان او مدرسه مستنصریه را بنا کردند که مانند آن، تا آن‌زمان در دنیای اسلام

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بنا نشده بود و کتابخانه کم‌نظیری در همان‌جا تأسیس کرد و فقهای عالیقدر و صاحب‌نظری را برای تدریس در آن مدرسه از گوشه و کنار سرزمینهای اسلامی به بغداد فراخواند.

اوکتای قاآن (۶۲۶- ۶۲۹ ه. ق.) پسر چنگیز خان و یراق حاجب مؤسس قراختائیان کرمان (۶۱۹- ۶۳۲ ه. ق.) و ابو بکر سعد (۶۲۳- ۶۵۸ ه. ق.) از اتابکان فارس و سلطان جلال الدین خوارزمشاه (۶۱۷- ۶۲۸ ه. ق.) از سلسله خوارزمشاهیان و ملک مظفر الدین پسر قطب الدین مبارز (۶۲۴- ۶۵۸ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و قطب الدین محمود شاه پسر عز الدین (۶۲۵- ۶۵۰ ه. ق.) از اتابکان یزد، معاصر او بودند. «۲»

---

(۱). ر ک. الکامل، ج ۲۷، ص ۹- ۴۹. مختصر الدول، ص ۳۱۵- ۳۱۷. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۳۲.

تجارب السلف، ص ۳۴۴- ۳۴۷. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۸۲۸- ۸۲۹. روضهٔ الصفا، ج ۳، ص ۵۴۱.

(۲). ر ک. تاریخ گزیده، ص ۳۶۷- ۳۶۸. تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۸۳. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۳۲.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹۴

مهمترین حوادثی که در دوران خلافت مستنصر و معاصران او در کشورهای دیگر جهان به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

اورشلیم: شاه اورشلیم فردریک دوم بود. (۱۲۲۹- ۱۲۵۰ م.)

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.)

دهلی: بعد از درگذشت التمش، درباریان در سال ۱۲۳۵ م. پسر او رکن الدین فیروز را به سلطنت برگزیدند، ولی به علت سوء رفتارش با مردم سرانجام بر اثر شورش اهالی دهلی و عده زیادی از نظامیان در سال ۱۲۳۶ م. رضیه دختر التمش را به سلطنت برداشتند و او تنها زنی است که در دوران سلطنت مسلمانان در هند سلطنت کرد. رضیه به ملک جمال الدین یاقوت حبشی عنایت زیادی داشت و به فرمان وی ملک جمال الدین به منصب میرآخوری منصوب گردید که همین عمل، امیران ترک را برانگیخت و علیه مرضیه سر به شورش برداشتند. یاقوت کشته شد و ملکه زندانی گردید و برادر ناتنی وی معز الدین بهرام شاه در سال ۶۳۷ هجری (۱۲۳۹ م.) به سلطنت رسید. بعد از وی سلطنت به علاء الدین مسعود شاه رسید. (۶۳۹ ق.) (۱۲۴۱ م.)

کره: از ۱۲۳۱- ۱۲۶۰ م. شبه جزیره کره تحت تصرف مغول بود.

یمن: جانشینان ایوبیان در یمن رسولیان هستند. این سلسله منسوبند به شخصی به نام رسول که به اتفاق تورانشاه ایوبی به یمن آمد. الخزرجی مورخ معروف آل رسول، نسب رسول مؤسس این سلسله را به قحطان، جد اعراب جنوبی می‌رساند و لیکن به احتمال زیاد از نسل ترکمانان غز بود که به عنوان رسول در دربار خلفای عباسی خدمت می‌کرد.

نوه او نور الدین عمر ابن علی ملقب به الملک المنصور است که در مکه حکومت می‌کرد و به فرمان الملک المسعود آخرین سلطان ایوبی یمن به حکومت یمن منصوب شد.

مسعود در راه مصر درگذشت و نور الدین زمینه استقلال خود را فراهم کرد و بعد از درگذشت مسعود در سال ۶۲۶ هجری (۱۲۲۹ م.) سلسله رسولیان را تأسیس کرد و زبید

تجارب السلف، ص ۳۴۷- ۳۵۴. مختصر الدول، ص ۳۱۷- ۳۳۰. روضهٔ الصفا، ج ۳، ص ۵۳۰- ۵۴۲.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹۵

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

را پایتخت خود قرار داد و قلمرو خود را به نواحی کوهستانی گسترش داد. حدود قلمرو وی از حجاز تا حضرموت را شامل می‌شد. به همین جهت قدرت رسولیان در جهان اسلام بیش‌ازپیش اهمیت یافت. نوشته‌اند که در این هنگام سفرایی از چین عازم یمن شدند و بدون شک محرک این اقدام روابط بازرگانی حضرموت با کشورهای آسیای شرقی بوده است.

افریقا

الجزایر: بنی زیان در الجزایر به نیابت از طرف موحدین حکومت می‌کردند و مانند بنی حفص که در همسایگی آنها بودند، زمانی که موحدین در سراشیبی سقوط افتادند، از ضعف آنها استفاده نموده، استقلال خود را اعلام کردند و شهر قلمستان را پایتخت خود قرار دادند. مؤسس آن یغمرسن ابن زیان است. ۶۳۳ هجری (۱۲۳۵ م.)

تونس: حفصیان یا بنو حفص یا حفصیون سلسله‌ای مهم در تاریخ قرون وسطی افریقیه هستند که از ۶۲۵- ۹۴۱ هجری (۱۲۲۸- ۱۵۳۴ م.) بر تونس حکومت کردند و سرانجام سلطنت آنان توسط ترکان عثمانی برافتاد. امرای بنی حفص ابتدا در تونس از امرای موحدین نیابت می‌کردند. هنگامی که موحدین در سراشیبی سقوط قرار گرفتند، از موقعیت استفاده کرده، استقلال خود را اعلام نمودند. نامشان مأخوذ از نام شیخ ابو حفص عمر است، متوفی به سال ۵۷۱ هجری (۱۱۷۶ م.) که یکی از شاگردان ابن تومرت بود. مؤسس این سلسله ابو زکریا یحیی اول است که نوه ابو حفص است و به فرمان خلیفه مأمون موحدی در سال ۶۲۵ هجری (۱۲۲۸ م.) به حکومت تونس منصوب شد. دیری نگذشت که بدعتهای خلاف دینی خلیفه موحدی یعنی عبد الوحید را بهانه قرار داد و سر از اطاعت او پیچید و نام او را از خطبه انداخت و در سال ۶۳۴ هجری (۱۲۳۶ م.) استقلال خود را اعلام کرد و قلمرو خود را از سمت مغرب توسعه داد و قسطنطین و بجابه و الجزیره را تصرف کرد و مرینیان را مجبور کرد که فرمانروایی او را تصدیق و تأیید کنند. او به یاری مسلمانان اسپانیا که به علت تهدید مسیحیان از او طلب کمک کرده بودند، شتافت و شهرهای والانس و سویل، به فرمان او درآمدند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹۶

شمال افریقا: فرمانروای موحدین در این‌زمان، یحیی معتصم است. (۶۲۴ ه. ق.) (۱۲۲۷ م.) جانشین وی ابو العلاء ادریس المأمون است. (۶۲۶ ه. ق.) (۱۲۲۹ م.) بعد از وی زمام امور به دست عبد الواحد الرشید افتاد. (۶۳۰ ه. ق.) (۱۲۳۲ م.) جانشین وی ابو الحسن السعید است. (۶۴۰ ه. ق.) (۱۲۴۲ م.).

مالی: مالی کشوری است در مغرب افریقا که قریب ۱۲۴ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. خاندان مقتدر کیتا «۱» که به دین مقدس اسلام مشرف شده بودند، در این‌زمان در مالی حکومت داشتند. در سال ۱۲۳۵ م. در نبرد کیرینا «۲» پادشاهی به نام سوندیاتا «۳» قبیله سونینکه را شکست داد. حوادث این پیکار موضوع حماسه‌ای شده است که تا به امروز باقی مانده است و اهالی، آن را به آواز می‌خوانند.

مراکش: فرمانروای بنی مرین در مراکش محمد اول بود. (۶۳۷ ه. ق.) (۱۲۳۹ م.).

مصر: فرمانروای این‌زمان مصر ملک الکامل اول است که در سال ۶۳۵ هجری (۱۲۳۸ م.) درگذشت. پس از مرگ وی سلسله ایوبیان بر اثر نزاعهای داخلی از هم پاشید. در مصر پسرش ملک عادل دوم جانشین پدر شد. (۶۳۵ ه. ق.) (۱۲۳۸ م.) لیکن برادرش نجم الدین ملک صالح علیه او سر به شورش برداشت. سرانجام عادل توسط امرای ناراضی از سلطنت خلع شد و در سال ۶۳۷ هجری (۱۲۳۹ م.) در زندان قاهره درگذشت.

اروپا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آلمان: فرمانروای آلمان در این‌زمان فردریک دوم است که مردی مدبر و بی‌پروا بود.

با حمایت پاپ هونوریوس سوم به مقام امپراتوری رسید. و به پاپ قول داد که در جنگ صلیبی شرکت کند. مدتها این کار را به تعویق انداخت تا آنکه سرانجام پاپ گرگوار نهم او را تکفیر کرد. و در سال ۱۲۲۸ م. عازم شرکت در جنگهای صلیبی شد و در یافا پیمانی منعقد کرد که به موجب آن اورشلیم و ناصره و بیت اللحم را به مسیحیان و مسجد عمر را

---

(۱). Keyta.

(۲). Kirina.

(۳). Soundiata.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹۷

به مسلمانان وامی‌گذاشت. در سال ۱۲۲۹ م. به عنوان شاه اورشلیم تاجگذاری کرد، لیکن این پیمان از طرف پاپ گرگوار نهم باطل اعلام شد. دیری نگذشت که مسلمانان نیز این پیمان را شکستند. اگرچه در سال ۱۲۳۰ م. با پاپ پیمان بست، کشمکش بین او و پاپ ادامه یافت تا سرانجام پاپ اینوکنتیوس چهارم او را تکفیر و فرمان خلع وی را صادر کرد. جانشین فردریک دوم کنراد چهارم است (۱۲۳۷- ۱۲۵۴ م.).

اسپانیا: جانشینان عبد المؤمن، رئیس فرقه موحدین، غالب اوقات را در جهاد با عیسویان اسپانیا سر می‌کردند، ولی با شکست ناگواری که در محل لاس ناواس «۱» در سال ۱۲۳۵ م. یافتند، زمان نکبت ایشان در این شبه‌جزیره دررسید و کمی بعد به ترک آنجا مجبور شدند و اسپانیا از این تاریخ به بعد به دست مجاهدین پرشور عیسوی و سلسله‌های کوچک امرای مسلمان افتاد. از این سلسله‌ها از همه مشهورتر، بنی نصرند که بیش از همه در مقابل دشمن مقاومت به خرج دادند. مؤسس این سلسله محمد اول ملقب به الغالب باللّه است (۶۲۹ ه. ق.) (۱۲۳۲ م.) با مسیحیان پیمانی منعقد کرد و در غرناطه و حوالی آن دولتی پدید آورد و از آن پس قریب دو قرن و نیم غرناطه را پایتخت خود قرار داد.

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند الگزاندر دوم بود. (۱۲۱۴- ۱۲۴۹ م.).

انگلستان: شاه انگلستان هنری سوم بود که در سال ۱۲۲۷ م. اختیارات کامل سلطنت را به دست گرفت. در سال ۱۲۳۰ م. برخلاف صلاحدید هیوبرت در صدد لشکرکشی به گاسکنی و برتانی برآمد، لیکن توفیقی در این راه عایدش نشد. در سال ۱۲۳۲ م.

هیوبرت را از کار بر کنار و او را زندانی نمود.

بلغارستان: فرمانروای بلغارستان ایوان دوم بود. (۱۲۱۸- ۱۲۴۱ م.).

بوهم: شاه بوهم «۲» ونسلاووس اول بود. (۱۲۳۰- ۱۲۵۳ م.) وی پسر و جانشین اوتوکار اول است.

---

(۱). Lasnavas.

(۲). بوهم ایالت تاریخی واقع در مغرب چکسلواکی، احتمالا- بوهم از قوم سلتی بوهیئی نام گرفته است. در قرون اول تا پنجم میلادی قوم چک جای بوهیئی را گرفت. برای کسب اطلاع بیشتر به دایرهٔ المعارف فارسی، ج ۱، ص ۴۷۳، مراجعه شود.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹۸

دانمارک: شاه دانمارک والدمار دوم بود. (۱۲۰۲- ۱۲۴۱ م.).

روسیه: در سال ۱۲۳۵ م. مسکو خلیفه‌گری بزرگ روسیه شد. بر اثر استقرار این مقام والا، مسکو ترقی بسیار کرد. رفته‌رفته کلیساها و صومعه‌های بسیاری مانند قارچ روییدن گرفت. بویارها که والاترین اشراف روسیه را تشکیل می‌دادند، در همان آغاز شهرت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مسکو، زندگی در این شهر را بر دیگر شهرها ترجیح دادند. با استقرار اینان در مسکو نیروی نظامی شهر به قدری تقویت شد که شاهزاده بزرگ، دیمتری ایوانویچ از اعقاب الکساندر نوسکی هم توانست مانند اجدادش به لقب قهرمان دین ملقب گردد.

روم شرقی (بیزانس): امپراتور روم شرقی یوحنای سوم ملقب به دوکاس بود.

(۱۲۲۲- ۱۲۵۴ م.)

سیسیل: شاه سیسیل فردریک دوم بود. (۱۱۹۷- ۱۲۵۰ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه لوئی هشتم بود. (۱۲۲۳- ۱۲۲۶ م.) پسر و جانشین او لوئی نهم است. (۱۲۲۶- ۱۲۷۰ م.)

کاستیل و لئون: شاه اسپانیایی کاستیل در این‌زمان فردیناند قدیس بود.

(۱۲۱۷- ۱۲۵۲ م.)

مجارستان: پادشاه مجارستان بلای سوم بود. (۱۲۳۵- ۱۲۷۰ م.) در سال ۱۲۴۱ م. از مغولها شکست خورد و مدت یک سال مغولها مجارستان را اشغال کردند.

نروژ: پادشاه نروژ در این‌زمان هاکون چهارم بود. (۱۲۱۷- ۱۲۶۳ م.)

ششمین جنگ صلیبی: در سال ۱۲۲۸ م. ششمین جنگ صلیبی شروع شد. این جنگ در آغاز در واقع سفری بود صلحجویانه که امپراتور فردریک دوم برای رفع تکفیر پاپ از خود، به مشرق کرد. در این سفرها با مسلمانان از در صلح درآمد و اجازه زیارت بیت المقدس را برای مسیحیان گرفت. اما در سال ۱۲۳۹ م. تیبوی، شاه ناوار بدون اجازه پاپ جنگ را آغاز کرد و ریچارد آن را ادامه داد، اما هیچ‌یک از عهده رفع کشمکشهای شهسواران مهمان‌نواز و شهسواران پرستشگاه برنیامدند و سرانجام در سال ۱۲۴۴ م. اورشلیم را از دست دادند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۱۹۹

خلافت مستعصم (۶۴۰- ۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۴۲- ۱۲۵۸ م.)

اشاره

پس از درگذشت مستنصر مردم با پسرش عبد اللّه بیعت کردند و او با لقب المستعصم باللّه به خلافت نشست. وزارت او را ابن الحلقیمی که پیرو مذهب شیعه بود، به عهده داشت و غیر از این شخصیت، سایر درباریان، افرادی فاسد و ناصالح و مغرض بودند. خلیفه کاملا بازیچه دست آنها بود. در این دوران همچنان آتش اختلاف بین پیروان مذهب تشیع و تسنن در بغداد شعله‌ور بود. به همین سبب ساکنان شهر همیشه در حال اضطراب بودند. از لحاظ مالی هم خلیفه به اندازه‌ای در تنگنا قرار گرفته بود که حقوق ماهیانه سپاهیان را به بازاریان حواله می‌داد و همین امر مزید بر هرج‌ومرج شد. خلیفه مردی فقیه و محدث لیکن بی‌عزم و اراده بود، در تصمیمات خود مردد بود و از امور مملکت غفلت داشت. اکثر اوقات خود را در لهو و لعب سپری می‌کرد و در تمام طول خلافت خود تا زمانی که هولاکوخان مغول به نزدیک بغداد رسید، ابدا در صدد چاره‌جویی برنیامد. در دوران خلافت او مغولان چندین بار به طرف عراق آمدند، ولی تا سال ۶۵۶ هجری بر بغداد دست نیافتند، هولاکو در نهم صفر سال ۶۵۶ هجری به بغداد وارد شد و آن شهر تاریخی را در مدت کوتاهی تبدیل به ویرانه کرد.

فتح بغداد به دست هولاکو خان معمولا در تاریخ اسلام یکی از مهمترین حوادث مهم تاریخی به شمار می‌آید. بدون تردید در نتیجه بروز این رویداد در شکل خارجی حکومت تغییراتی داده شد. علاوه بر این در تمدن اسلامی نیز بتدریج تحولات و دگرگونیهایی به وقوع پیوست و این تمدن در مسیر تازه‌ای افتاد. عده‌ای از نویسندگان و مورخان درباره نتایج مستقیم انقراض

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

خلافت مبالغه کرده‌اند، اما اگر دقیقا وقایع دوران خلافت را مورد مطالعه و تجزیه و تحلیل قرار دهیم، به این نتیجه می‌رسیم که خلافت مدتها قبل از انقراض آن به دست هولاکو خان نفوذ و اعتبار خود را از دست داده بود و در حقیقت ضربت نهایی را بر پیکری که از درون کاملا پوسیده بود، هولاکو خان مغول زد.

ملک شمس الدین کرت (۶۴۳- ۶۷۶ ه. ق.) از امرای آل کرت و ابو بکر ابن سعد (۶۲۳- ۶۵۸ ه. ق.) از اتابکان فارس و رکن الدین مبارک خواجه ابن براق (۶۳۲- ۶۵۰ ه. ق.) از قراختائیان کرمان و نصرت الدین کلچه پسر هزار اسب (۶۴۲- ۶۴۹ ه. ق.) از اتابکان لر

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰۰

بزرگ و منگوقاآن (۶۴۸- ۶۵۷ ه. ق.) و هولاکو خان (۶۵۱- ۶۶۲ ه. ق.) از ایلخانان مغول و قطب الدین مبارز دوم ملک مظفر الدین محمد (۶۲۳- ۶۵۸ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و قطب الدین محمود شاه پسر عز الدین (۶۲۵- ۶۵۰ ه. ق.) از اتابکان یزد، معاصر او بودند. «۱»

رویدادهای مهمی که در دوران خلافت معتصم و معاصران او در کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

اورشلیم: شاه اورشلیم فردریک دوم بود. (۱۲۲۹- ۱۲۵۰ م.) او همان کسی است که قلمرو سلطنت وی شامل آلمان و سیسیل هم می‌شد.

چین: در چین سلسله سونگ سلطنت می‌کرد. (۹۶۰- ۱۲۷۹ م.)

دهلی: سلطان دهلی از شاخه معزی در این‌زمان ناصر الدین محمود شاه اول است.

(۶۴۴- ۶۶۴ ه. ق.) (۱۲۴۶- ۱۲۶۵ م.)

عمان: در سال ۶۵۴ هجری در تصرف ایران بود و از این به بعد فرمانروایان عمان کم و بیش خراجگزار زمامداران هرمز شدند.

کره: کره از سال ۱۲۳۱- ۱۲۶۰ م. تحت اشغال مغول بود.

یمن: در این‌زمان الملک المظفر شمس الدین یوسف اول، فرمانروای یمن بود. (۶۴۷ ه. ق.) (۱۲۴۹ م.)

افریقا

تونس: در تونس بنی حفص حکومت داشتند. بعد از درگذشت ابو زکریا یحیی الاول پسرش ملقب به المستنصر باللّه جانشین او شد. (۶۴۷- ۶۷۵ ه. ق.) (۱۲۴۹- ۱۲۷۶ م.)

---

(۱). ر ک. تاریخ جهانگشا، ج ۳، ص ۲۸۰- ۲۹۱. مسامرة الاخبار و مسایرة الاخیار، ص ۴۸- ۴۹.

حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۳۵- ۳۴۱. تاریخ گزیده، ص ۳۶۶- ۳۶۸. طبقات ناصری، ص ۱۲۹- ۱۳۰.

تجارب السلف، ص ۳۵۴- ۳۶۰. تاریخ ابن خلدون، ج ۳، ص ۸۳۶. تاریخ بناکتی، ص ۲۱۵- ۲۳۲.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰۱

وی نیز مانند پدر خود در اوج قدرت باقی بود.

شمال افریقا: فرمانروای موحدین در شمال افریقا ابو حفص عمر المرتضی است.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۶۴۶ ه. ق.) (۱۲۴۸ م.)

مالی: شاه مالی در این‌زمان منسا اولک «۱» (پادشاه سرخ) است. (۱۲۵۵- ۱۲۷۰ م.) وی جانشین سوند یاتا است.

مراکش: فرمانروای این‌زمان بنی مرین در مراکش، ابو یحیی ابو بکر است. (۶۴۲ ه. ق.) (۱۲۴۴ م.) جانشین وی ابو یوسف یعقوب است. (۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۵۸ م.)

مصر: در دوران خلافت مستعصم باللّه در مصر ممالیک حکومت می‌کردند. توضیح آنکه ممالیک جمع مملوک است که معنی غلام را می‌دهد و این کلمه بیشتر در مورد غلامان سفیدپوست به کار می‌رود. سلاطین سلسله ممالیک مصر از غلامان ترک یا چرکس بودند که ابتدا جزو قراولان مزدور الملک الصالح ایوب بودند. در طی دو قرن و نیم حکومت مستقل مملوکان دو سلسله از سلاطین مملوکان به فرمانروایی نشستند:

دسته اول سلاطین مملوک بحری بودند که اردوگاه اصلیشان در یکی از جزایر رودخانه نیل بود و دسته دیگر به سلاطین مملوک برجی معروف شدند، به مناسبت اینکه سلطان قلاون محافظان خود را در یکی از برجهای قاهره جای داده بود. روند سلطنت در میان ممالیک بحری عموما ارثی بود، لیکن ترتیب جانشینی در میان سلاطین برجی ارثی نبود و طریق جانشینی در بین آنها بیشتر جنبه شیخوخیت داشت. ممالیک بحری بیشتر از قبایل دشتهای جنوبی روسیه بودند که با مغولان و کردان اختلاط پیدا کرده بودند.

ممالیک برجی از چرکسهای قفقاز بودند.

به‌طور کلی ممالیک مردمانی شجاع و دلیر بودند و در مقابل صلیبیون و سپاهیان مغول مردانه پایداری کردند، بویژه تاتارها را که در قرن هفتم هجری قسمت مهمی از آسیا را به تصرف خود درآورده و موجودیت مصر را به خطر انداخته بودند، چندین نوبت شکست دادند. اولین فرمانروای ممالیک بحری شجرة الدر است. او تنها زنی است که در دوره اسلامی بر مصر فرمانروایی کرده است (۶۴۸ ه. ق.) (۱۲۵۰ م.) وی

---

(۱).Mensaoulek.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰۲

کنیز الملک الصالح ایوب بود و چون الملک الصالح در منصوره در جنگ با لوئی نهم پادشاه فرانسه در سال ۶۴۷ هجری کشته شد، این زن مرگ او را فاش نکرد، تا زمانی که تورانشاه پسر الملک الصالح از بین النهرین به مصر آمد. تورانشاه به دست ممالیک کشته شد و شجرة الدر به سلطنت نشست، اما امرای سوریه سلطنت او را به رسمیت نشناختند و در همان سال عز الدین آیبک به سلطنت انتخاب شد و با شجرة الدر ازدواج کرد. آیبک بیشتر اوقات در سوریه سرگرم جنگ با سلطان حلب بود و همسرش در مصر فرمانروایی می‌کرد. سرانجام آیبک توسط دو تن از طرفداران شجرة الدر در سال ۶۵۵ هجری (۱۲۵۷ م.) در قاهره کشته شد و دیری نگذشت که شجرة الدر نیز به قتل رسید و در همان سال نور الدین علی منصور جانشین آیبک گردید. (۶۵۵ ه. ق.) (۱۲۵۷ م.)

اروپا

آلمان: فرمانروای این‌زمان آلمان فردریک دوم است، (۱۲۱۵ - ۱۲۵۰ م.) که مورد تکفیر پاپ قرار گرفت و به فرمان پاپ اینوکنیتوس چهارم در سال ۱۲۴۵ م. از سلطنت خلع شد و به تحریک پاپ در سال ۱۲۴۶ فردی را علیه کنراد چهارم پسر فردریک به سلطنت نشاندند که وی با تمام قوا کوشش کرد که خود را در مقابل ویلهلم پادشاه هلند تثبیت کند، با این اوصاف سرکوب شد. در سال ۱۲۵۰ م. در شمال اروپا اتحادیه‌ای نظیر اتحاد لمبارد که در قرن دوازدهم میلادی بر ضد فردریک به وجود آمده بود، پدید آمد که به اتحادیه رنان مشهور است و تحت رهبری شهرهای مایانس و رم ۱۰۰ شهر دیگر را در برمی‌گرفت، هدف این اتحادیه که

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تعدادی از شاهزادگان و تیولداران بزرگ را نیز در بر می‌گرفت، تلاش اساسی برای حفظ کشور هنگام ضعف پادشاهان بود.

اتریش: اتریش در سال ۱۲۵۱ م. به تصرف اوتوکار دوم پادشاه بوهم درآمد.

انگلستان: پادشاه این‌زمان انگلستان هنری سوم است. وی در سال ۱۲۵۴ م. در صدد برآمد که پسرش آدموند ارل را بر تخت سلطنت سیسیل بنشاند، اما با مخالفت بارون‌ها مواجه شد که آنها از پرداخت پول لازم برای عملی شدن این کار خودداری کردند. در سال ۱۲۵۸ م. بارون‌ها هنری را وادار کردند تا حکومت را به کمیته‌ای واگذار کند که افراد

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰۳

آن توسط شاه و بارون‌ها انتخاب شوند و در همان سال دستخط آکسفورد را امضاء کرد.

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان الگزاندر دوم بود. (۱۲۱۴- ۱۲۴۹ م.) بعد از وی پسرش الگزاندر سوم به جایش نشست. (۱۲۴۹- ۱۲۸۶ م.).

بوهم: شاه بوهم ونسلاوس اول بود. (۱۲۳۰- ۱۲۵۳ م.)

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان آلفونسوی سوم است. (۱۲۴۸- ۱۲۷۹ م.) وی پسر آلفونسوی دوم است.

روم شرقی: در دوره فترت، در این‌زمان در نیقیه، یوحنای سوم (۱۲۲۲- ۱۲۵۴ م.) سلطنت می‌کرد که در سال ۱۲۴۶ م. امپراتوری لاتینی قسطنطنیه را تصرف کرد و تا حدی توانست امپراتوری از هم گسیخته شده بیزانس را سر و صورتی بدهد.

سیسیل: شاه سیسیل در این‌زمان فردریک دوم است. (۱۱۹۷- ۱۲۵۰ م.).

فرانسه: پادشاه فرانسه در این زمان لوئی نهم است. (۱۲۲۶- ۱۲۷۰ م.) در سال ۱۲۴۸ م. برای شرکت در هفتمین جنگهای صلیبی به مصر رفت. در سال ۱۲۵۰ م. از صلیبیون شکست خورد و اسیر گردید و در مقابل پرداخت مبلغ قابل توجهی آزاد شد. در سال ۱۲۵۴ م. به فرانسه بازگشت و به گسترش قلمرو خود مبادرت کرد.

کاستیل و لئون: شاه کاستیل و لئون در این‌زمان فردیناند قدیس است.

(۱۲۱۷- ۱۲۵۲ م.) وی پسر آلفونسوی نهم است. جانشین وی آلفونسوی دهم است.

(۱۲۵۳- ۱۲۸۴ م.).

مجارستان: پادشاه مجارستان در این‌زمان بلای چهارم است. (۱۲۳۵- ۱۲۷۰ م.).

نروژ: پادشاه نروژ هاکون چهارم بود (۱۲۱۷- ۱۲۶۳ م.) پس از اینکه سلطنتش مورد تأیید پاپ اینوکنیتوس چهارم قرار گرفت، در سال ۱۲۴۷ تاجگذاری کرد.

هفتمین جنگ صلیبی: مسیحیان سرانجام در سال ۱۲۴۴ م. اورشلیم را از دست دادند و رکن الدین بیبرس صلیبیون را در غزه شکست داد. هفتمین جنگ صلیبی از سال ۱۲۴۸ م. شروع شد. این جنگ را لوئی مقدس به دنبال شکست صلیبیون در غزه برپا کرد و هدفش تصرف مصر بود. در سال ۱۲۴۹ م. دمیاط را گرفت ولی اسیر ملک معظم تورانشاه شد. پس از کشته شدن او با پرداخت مبلغ گزافی پول و پس دادن دمیاط به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰۴

مسلمانان، آزاد شد.

دوران خلافت مستعصم، مقارن است با بسط اطلاعات جغرافیایی در اروپا، به این معنی که پاپ اینوسان چهارم در سال ۱۲۴۶ م. و لوئی مقدس در سال ۱۲۵۳ م. بدین امید که بر ضد مسلمانان مالک بیت المقدس، با مغولها متفق شوند، چندین سفیر به قراقوم که پایتخت خان مغول بود، فرستادند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰۵

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بخش سوم از طاهریان تا حمله مغول

اشاره

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰۷

مقدمه

همان‌طور که می‌دانیم بعد از انقراض سلسله ساسانیان، کشور ما ایران قریب مدت ۲۰۰ سال استقلال خود را از دست داد. از تأسیس سلسله طاهریان تا ظهور سلسله صفویه (۲۰۶- ۹۰۵ ه. ق.) کشور ما ایران صورت ملوک الطوایفی داشت و همزمان در دوران خلافت خلفای عباسی در گوشه و کنار آن سلسله‌هایی تأسیس شده بود. بدیهی است شرح حوادثی که درباره خلافت هریک از خلفای عباسی در نقاط دیگر جهان آن‌روز گفته شد، شامل هریک از زمامداران سلسله‌های معاصر خلفا که در نواحی مختلف ایران حکومت داشته‌اند نیز می‌شود. اینک برای مزید اطلاع خوانندگان گرامی به نحو اختصار از چگونگی تأسیس و نام و شرح حال فرمانروایان این سلسله‌ها یاد می‌شود.

بعد از انقراض خلفای عباسی و تأسیس سلسله ایلخانان مغول در ایران دنباله تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای دیگر جهان را از همین مقطع شروع می‌کنیم و شرح روند حوادث تاریخی را ادامه می‌دهیم.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰۸

قیام ایرانیان برای تجدید استقلال مملکت

با تسلط خلفای بنی امیه، از افکار و سیاست دوران جاهلیت و تبعیض نژادی، طرفداری شد و این سیاست غلط وحدتی را که دین مقدس اسلام میان همه اقوام مسلمان به وجود آورده بود، نادیده گرفت. نتیجه این امر تنها پراکندگی مسلمانان نبود، بلکه تحقیر توده عظیمی از مسلمانان غیر عرب را که اغلب از ملل بزرگ عالم بودند و سابقه ممتدی در علم و ادب و جهانگیری و جهانداری داشتند، دربرداشت. در میان غیر عرب، رومیان و ایرانیان از دیگران برتر بودند و تحقیرهای امویان بر آنان سخت گران می‌آمد. به همین دلیل بر آن شدند که با تمام قوا تسلط بنی امیه را ریشه‌کن سازند. در تعقیب همین سیاست بود که ایرانیان هنگام دعوت بنی هاشم به سوی آنان روی آوردند. قدم اول در نهضتهای نظامی و سیاسی ایرانیان به دست ابو مسلم خراسانی بر ضد خلافت بنی امیه برداشته شد. اگرچه ایرانیان از طریق قیام، باعث روی کار آمدن خلفای بنی عباس شدند.

و بر بسیاری از هدفهای خود دست یافتند، ولی در این مرحله نیز با دشمنان جدیدی روبه‌رو شدند. سیاست مزورانه بنی عباس از همان آغاز مانند قتل ابو مسلم و ابو سلمه خلال و ابن مقفع و برانداختن خاندان سهل سرخسی، به خوبی آشکار شد.

قتل ابو مسلم باعث شورش ایرانیان شد. در سال ۱۳۷ هجری (۷۵۴ م.) سپهبد فیروز معروف به سنباد به خونخواهی ابو مسلم در خراسان قیام کرد. به فرمان منصور، جهور ابن مراد عجلی مأمور جنگ با سنباد شد. در این پیکار بیش از ۱۰۰ هزار تن از یاران سنباد کشته شدند و خود وی هم به قتل رسید. در سال ۱۵۰ هجری (۷۶۷ م.) شخصی دیگر به نام استاد سیس در خراسان دعوی نبوت کرد. در سال ۱۵۱ هجری (۷۶۸ م.) به دستور مهدی که حکومت خراسان را به عهده داشت، خازم ابن خزیمه مأمور دفع استاد سیس شد. در این پیکار استاد سیس شکست خورد و به اسارت درآمد و در بغداد به فرمان خلیفه کشته شد، در سال ۱۵۹ هجری در زمان خلافت مهدی مردی به نام المقنع با آوردن آئینی جدید بنای مخالفت با بنی عباس را گذاشت. در سال ۱۶۱ هجری (۷۷۷ م.) قیام وی نیز به دست عمال خلیفه خاموش شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۰۹

فصل اول طاهریان (۲۰۶– ۲۵۹ ه. ق.) (۸۲۱– ۸۷۲ م.)

طاهر ابن حسین (۲۰۶– ۲۰۷ ه. ق.) (۸۲۱– ۸۲۲ م.)

مأمون، همین‌که به یاری طاهر و یاران او به خلافت رسید، در سال ۲۰۵ هجری طاهر را به پاس خدماتش به حکومت خراسان منصوب کرد. طاهر یک سال بعد نام مأمون را از خطبه انداخت و دعوی استقلال کرد. در سال ۲۰۷ هجری طاهر در مرو درگذشت.

چنین مشهور است که مرگ او در شب همان روزی روی داد که دستور داده بود خطبه به نام خلیفه خوانده نشود. «۱»

---

(۱). ر ک. خاندان طاهری، تألیف سعید نفیسی، ص ۲۵. الکامل وقایع سال ۱۸۱. تاریخ بیهقی، ص ۱۳۵.
کتاب تاج، تألیف جاحظ، ص ۳۱، ۷۴، ۱۹۴. اعلام زرکلی، ص ۴۴۳. تاریخ سیستان، ص ۱۷۲.
زین الاخبار، ص ۱۳۴. تاریخ ایران از دوران باستان تا سده هجدهم، تألیف پیگولاسکایا، ج ۱، ص ۲۲۴.
تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۱۰

طلحهٔ ابن طاهر (۲۰۷– ۲۱۳ ه. ق.) (۸۲۲– ۸۲۸ م.)

بعد از درگذشت طاهر فرزندش طلحه جانشین او شد. رویداد مهم دوران امارت او جنگهایی است که با خوارج سیستان کرد و بر آنها غالب شد. «۱»

عبد اللّه ابن طاهر (۲۱۳– ۲۳۰ ه. ق.) (۸۲۸– ۸۴۴ م.)

عبد اللّه بعد از مرگ برادرش به امارت رسید. ابتدا خوارج را سرکوب کرد. سپس در سال ۲۲۷ هجری به فرمان معتصم رهسپار جنگ با مازیار ابن قارن شد و بر او غلبه کرد. «۲»

طاهر ابن عبد اللّه (۲۳۰– ۲۴۸ ه. ق.) (۸۴۴– ۸۶۲ م.)

بعد از مرگ عبد اللّه فرزندش طاهر جانشین پدر شد. دوران زمامداری وی جز پاره‌ای زد و خوردهای محلی رویداد مهم دیگری دربر ندارد. «۳»

محمد ابن طاهر (۲۴۸– ۲۵۹ ه. ق.) (۸۶۲– ۸۷۲ م.)

محمد آخرین فرد امرای طاهری است که به دلیل ضعف نفس و بی‌کفایتی، عمالش در ولایات با مردم در نهایت ظلم و ستم رفتار می‌کردند و در همین زمان دو حریف نیرومند، یکی داعی کبیر و دیگری یعقوب لیث صفاری موجودیت حکومت محمد را به خطر انداخته بودند. در سال ۲۵۰ هجری داعی کبیر، سلیمان عامل محمد را از طبرستان راند و در سال ۲۵۹ هجری یعقوب لیث پس از تصرف هرات و نیشابور به حکومت طاهریان پایان داد. «۴»

---

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱). روضهٔ الصفا، ج ۴، ص ۵. زین الاخبار، ص ۱۲۵.

(۲). تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۵۸۲. مروج الذهب، ج ۲، ص ۱۳۷. تاریخ طبرستان، ص ۱۵۲- ۱۵۶. تاریخ گزیده، ص ۳۲۰. روضهٔ الصفا، ج ۴، ص ۶. زین الاخبار، ص ۱۳۵.

(۳). روضهٔ الصفا، ج ۴، ص ۶.

(۴). یتیمهٔ الدهر، تألیف ثعالبی، ج ۴، ص ۷. تاریخ سیستان، ص ۲۲۱. زین الاخبار، ص ۱۳۸. تاریخ طبرستان، ص ۲۲۸- ۲۴۲. روضهٔ الصفا، ج ۴، ص ۸.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۱۱

نام و مدت زمامداری امرای طاهری

۱. طاهر ابن حسین ذو الیمنین ۲۰۶- ۲۰۷ ه. ق.

۲. طلحهٔ ابن طاهر ۲۰۷- ۲۱۳ ه. ق.

۳. عبد اللّه ابن طاهر ۲۱۳- ۲۳۰ ه. ق.

۴. طاهر ابن عبد اللّه ۲۳۰- ۲۴۸ ه. ق.

۵. محمد ابن طاهر ۲۴۸- ۲۵۹ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۱۳

فصل دوم علویان «۱» طبرستان (۲۵۰- ۳۱۶ ه. ق.) (۸۶۴- ۹۲۸ م.)

حسن ابن زید داعی (۲۵۰- ۲۷۰ ه. ق.) (۸۶۴- ۸۸۳ م.)

در نتیجه بیداد و ظلم حکام طاهریان در طبرستان، اهالی آن سرزمین دست توسل به دامن حسن ابن زید علوی که ساکن ری بود، زدند. حسن ابن زید در سال ۲۵۰ هجری (۸۶۴ م.) عازم قصبه کلار شد و در آن محل به کمک یاران خود قیام کرد. وی در حقیقت مؤسس سلسله علویان طبرستان است. پس از قیام داعی، محمد ابن اوس پیشکار سلیمان یکی از سرداران خود را مأمور سرکوبی داعی کرد، اما این سردار از داعی شکست خورد و در سال ۲۵۰ هجری (۸۶۴ م.) آمل به تصرف داعی درآمد. داعی تا سال ۲۵۳ هجری (۸۶۷ م.) تمام طبرستان و قسمت مهمی از سرزمین دیلم و ری را تصرف کرد. در سال ۲۵۹ هجری (۸۷۲ م.) یکی از مخالفان یعقوب لیث در گرگان خود

---

(۱). علویان، جمعی از بزرگان اولاد علی ابن ابی طالب (ع) بودند که در نیمه دوم قرن سوم هجری تحت عنوان علویان در طبرستان قیام کردند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۱۴

را تحت حمایت داعی قرار داد و همین امر باعث شد که یعقوب در سال ۲۶۰ هجری گرگان را تصرف کند. داعی ناچار به خاک دیلم پناه برد و طولی نکشید به کمک اهالی دیلم به طبرستان برگشت. گرگان در سال ۲۸۳ هجری مجددا به تصرف داعی درآمد. «۱»

محمد ابن زید (۲۷۰- ۲۸۷ ه. ق.) (۸۸۳- ۹۰۰ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از درگذشت داعی برادرش محمد ابن زید به جای وی نشست. در سال ۲۸۷ هجری محمد ابن هارون سرخسی به فرمان امیر اسماعیل سامانی مأمور سرکوبی محمد ابن زید گردید و در این جنگ داعی کشته شد.

حسن ابن علی (ناصر کبیر) (۳۰۱– ۳۰۴ ه. ق.) (۹۱۳– ۹۱۶ م.)

بعد از کشته شدن محمد ابن زید، طبرستان مستقیما تحت اداره عمال سامانی درآمد.

سادات علوی به گیلان و دیلمان روی آوردند، تا در این هنگام محمد ابن هارون سرخسی بر امیر اسماعیل شورش کرد. امیر اسماعیل در سال ۲۸۸ هجری برای سرکوبی محمد ابن هارون عازم طبرستان شد. محمد ابن هارون در خود تاب مقاومت ندید و به گیلان پناه برد و برای گرفتن انتقام متوجه علویان گیلان شد. در سال ۲۹۰ هجری محمد ابن هارون با حسن ابن علی ملقب به ناصر کبیر که مردی دیندار و از بزرگان علویان گیلان بود، بیعت کرد و به یاری وی به طبرستان حمله برد. در سال ۲۹۰ هجری در نزدیکی آمل از لشکریان ابو العباس دست‌نشانده امیر سامانی شکست خورد و سرانجام با ناصر کبیر صلح کردند. در نتیجه این مصالحه طبرستان بکلی تحت تصرف داعی قرار گرفت و همین زمان به فرمان وی حسن ابن قاسم که یکی از سادات حسنی بود به حکومت گیلان منصوب شد.

---

(۱). ر ک. الفهرست، ص ۲۷۴. تاریخ طبرستان، ص ۲۴۰. تاریخ اسلام، تألیف دکتر فیاض، ص ۲۰۰.

tarikhema.org

حسن ابن قاسم (داعی صغیر) (۳۰۹– ۳۱۶ ه. ق.) (۹۲۱– ۹۲۸ م.)

پس از درگذشت ناصر کبیر حسن ابن قاسم امیر طبرستان شد. وی در تمام مدت فرمانروایی خود گرفتار مبارزه و مخالفت با سامانیان و فرزندان ناصر کبیر یعنی ابو الحسن احمد و ابو القاسم جعفر بود، تا عاقبت در سال ۳۱۶ هجری به دست یکی از افراد سپاهی اسفار ابن شیرویه کشته شد. سال مذکور را باید در حقیقت پایان دوره امارت علویان طبرستان دانست. قلمرو این سلسله طبرستان و گیلان بود. «۱»

فهرست سادات علویان طبرستان و مدت امارت هریک

۱. حسن ابن زید حسنی (داعی کبیر) ۲۵۰– ۲۷۰ ه. ق.

۲. محمد ابن زید ۲۷۰– ۲۸۷ ه. ق.

۳. حسن ابن علی حسینی (ناصر کبیر) ۳۰۱– ۳۰۴ ه. ق.

۴. حسن ابن قاسم حسنی (داعی صغیر) ۳۰۴– ۳۱۶ ه. ق.

---

(۱). برای کسب اطلاع بیشتر به منابع زیر مراجعه شود: آثار الباقیه، احسن التقاسیم فی معرفت الاقالیم، الاعلاق النفیسه الاعلام زرکلی، تاریخ ابن کثیر، تاریخ خلفا، مروج الذهب، تاریخ طبرستان، حبیب السیر، روضة الصفا، تاریخ رویان، تاریخ سیستان، الکامل، تاریخ نظم و نثر در ایران، تألیف سعید نفیسی، تذکره جغرافیایی، تألیف بارتولد، حدود العالم، خاندان نوبختی، دودمان علویان مازندران، تألیف رابینو، زین الاخبار، الفهرست، معجم البلدان، علویان طبرستان، تألیف دکتر حکیمان، لغت‌نامه دهخدا، مسالک لممالک ابن خرداد به، مسالک الممالک، تألیف استخری، مسالک الممالک، تألیف ابن حوقل.

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۱۷

فصل سوم صفاریان (۲۴۷- ۳۹۳ ه. ق.) (۸۶۱- ۱۰۰۲ م.)

اشاره

در زمان خلافت واثق (۲۲۷- ۲۳۲ ه. ق.) شخصی به نام غسان ابن نضر در سیستان بر ضد حاکم شهر بست شورش کرد، لیکن مغلوب شد و به قتل رسید و به علت حسن شهرتی که داشت مرگ او سبب شورش بیشتر اهالی سیستان گردید. در همین حال برادر غسان، صالح ابن نضر برای گرفتن انتقام خون وی قیام کرد و به یاری شورشیان در سال ۲۳۲ هجری شهر بست را به تصرف خود درآورد. صالح را در تصرف بست باید مدیون عیاران سیستانی از جمله یعقوب لیث دانست. یعقوب مؤسس سلسله صفاریان فرزند شخصی به نام لیث بود که در ده قرئین به شغل رویگری اشتغال داشت. لیث غیر از یعقوب دارای فرزندان دیگری به نام عمرو، علی، و طاهر بود. بعد از درگذشت لیث، یعقوب قرئین را ترک گفت و در شهر زرنگ به شغل رویگری ادامه داد، لیکن زمانی نگذشت که رویگری را رها کرد و عیاری را پیشه خود گردانید و همان‌طور که گفته شد، برای تصرف شهر بست در ردیف یاران صالح ابن نضر درآمد. طولی نکشید که با صالح اختلاف پیدا کرد و صالح که در خود تاب مقاومت نمی‌دید، به سمت افغانستان گریخت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۱۸

و شخص دیگری به نام درهم ابن نضر حکومت سیستان را در دست گرفت و یعقوب را به سمت سپهسالار اردوی خویش منصوب گردانید، اما چون از نفوذ روزافزون یعقوب متوحش شد، در صدد نابودی او برآمد. همین‌که یعقوب از نیت درهم آگاه شد، پیشدستی کرده، او را دستگیر کرد و خود در سال ۲۴۷ هجری زمام امور سیستان را در دست گرفت. در سال ۲۴۸ برادر خود عمرو را به جای خود در سیستان گذاشت و برای تعقیب صالح ابن نضر رهسپار بست شد. در سال ۲۵۱ عمار خارجی را به قتل رسانید. در سال ۲۵۳ هرات را که جزو متصرفات سلسله طاهریان بود، ضمیمه قلمرو خود ساخت.

در سال ۲۵۵ هجری پس از غلبه بر علی ابن حسین، عامل معتز خلیفه عباسی، شیراز را به تصرف خود درآورد. در سال ۲۵۹ نیشابور پایتخت طاهریان را تصرف کرد و در حقیقت به دوران فرمانروایی این سلسله خاتمه داد. در سال ۲۶۲ به عزم جنگ با خلیفه عباسی عازم بغداد شد. در محل دیر العاقول (بین بغداد و مداین) در جنگی که بین او و سپاهیان خلیفه درگرفت، یعقوب شکست خورد و عقب نشست، لیکن مأیوس نشد و در سال ۲۶۴ در جندی‌شاپور مشغول جمع‌آوری سپاه شد و در همین زمان به مرض قولنج دچار شد و در سال ۲۶۵ هجری در همان محل درگذشت. «۱»

عمرو لیث (۲۶۵- ۲۸۷ ه. ق.) (۸۷۸- ۹۰۰ م.)

عمرو لیث بعد از درگذشت یعقوب جانشین او شد و مدتی از دوران حکمرانی خود را صرف سرکوبی گردنکشان کرد. عمرو در سال ۲۶۸ هجری برای دفع شر احمد خجستانی عازم نیشابور شد و در همان ایام خجستانی به دست غلامان خود کشته شد و

---

(۱). ر ک. زین الاخبار، ص ۱۳۲- ۱۳۸. روضة الصفا، ج ۲، ص ۱۳- ۱۴. تاریخ سیستان، ص ۲۲۷- ۲۳۲.

تاریخ طبرستان، ص ۲۴۵. تاریخ طبری، ج ۳، ص ۱۵۰۰- ۱۵۲۶. مروج الذهب، ج ۲، ص ۸.

وفیات الاعیان، ص ۴۷۲. تاریخ ایران، تألیف سایکس، ج ۲، ص ۳۲. تاریخ کامل ایران، تألیف عبد اللّه رازی، ص ۱۶۹. تاریخ

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ایران، تألیف عباس اقبال، ص ۱۸۷. تاریخ ایران در قرون اولیه اسلامی، تألیف اشپولر، ترجمه فلاطوری، ص ۱۱۹- ۱۲۷. تاریخ ایران از دوران باستان تا قرن هجدهم، تألیف پیگولوسکایا، ج ۱، ص ۲۲۷. ترکستان‌نامه، تألیف بارتولد، ج ۱، ص ۴۳۷. لغت‌نامه دهخدا، (حرف ص)، ص ۲۲۸.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۱۹

آتش فتنه او خاموش گردید. در همین زمان به دلیل شورش حاکم فارس، عمرو عازم آن ناحیه شد و حاکم یاغی را سرکوب کرد. در غیاب عمرو، هرثمه جانشین خجستانی از فرصت استفاده کرد و به خراسان تاخت و پس از مغلوب کردن طلحه سپهسالار آن سرزمین به سیستان روی نهاد، لیکن به تصرف آنجا موفق نشد و به هرات برگشت. عمرو در سال ۲۷۰ هجری هرات را در محاصره گرفت، رافع به سمت مرو گریخت و سرانجام به دست حاکم خوارزم دستگیر شد و در سال ۲۸۳ هجری به قتل رسید. عمرو سر رافع را نزد خلیفه عباسی معتضد باللّه فرستاد و در ازای آن طالب حکومت ماوراء النهر که در تصرف امیر اسماعیل سامانی بود، شد. خلیفه در ظاهر با تقاضای عمرو موافقت کرد و پنهانی به امیر سامانی پیغام داد که در برابر تجاوزات عمرو با تمام قوا پایداری کند. عمرو در سال ۲۸۶ هجری عازم تسخیر ماوراء النهر شد. لیکن در سال ۲۸۷ هجری از امیر اسماعیل سامانی شکست خورد و به اسارت درآمد، به فرمان امیر سامانی او را روانه بغداد کردند و وی در زندان خلیفه بود، تا آنکه در سال ۲۸۹ هجری در زندان درگذشت. «۱»

ابو الحسن طاهر ابن محمد ابن عمرو ابن لیث (۲۸۷- ۲۹۶ ه. ق.) (۹۰۰- ۹۰۸ م.)

بعد از اسارت عمرو لیث سران سپاه نوه او ابو الحسن طاهر پسر محمد را به امارت برگزیدند. در همین زمان مکتفی خلیفه عباسی در سال ۲۹۰ هجری حاضر شد که در مقابل گرفتن خراج سالیانه فارس را به صورت مقاطعه به طاهر واگذارد. طاهر قبول کرد و پس از انتصاب مأمورینی چند برای اداره سرزمین فارس، در سال ۲۹۱ هجری به سیستان برگشت و در مدت کوتاهی به دلیل زیاده‌روی در خرج، خزینه دولتی را بر باد داد و عمال او هم از ارسال مالیات به سیستان خودداری کردند و این امر هم مزید بر علت شد و بیش‌ازپیش امور سیستان را دستخوش بی‌سروسامانی گردانید. طاهر برای گرفتن مالیات فارس و کرمان در سال ۲۹۲ هجری عازم آن نواحی شد. لیکن نتیجه‌ای عایدش نشد و به سیستان برگشت و سرگرم عیاشی گردید. در سال ۲۹۶

---

(۱). ر ک. تاریخ سیستان، ص ۲۷۶.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۲۰

هجری هنگامی که به بست رفته بود، لیث ابن علی ابن لیث که در کرمان و مکران حکومت می‌کرد، برای مقابله با طاهر خود را به سیستان رسانید. طاهر چون در خود تاب مقاومت ندید، سیستان را رها کرد و رهسپار فارس شد. «۱»

ابو علی محمد ابن لیث (محرم ۲۹۸ تا ذی الحجه ۲۹۸ ه. ق.)

بعد از گرفتاری لیث ابن علی، اهالی سیستان برادرش ابو علی را جانشین وی گردانیدند.

در همین زمان مقتدر خلیفه عباسی احمد ابن اسماعیل سامانی را واداشت که سیستان را ضمیمه متصرفات خویش کند. امیر سامانی سیستان را به تصرف درآورد. ابو علی ناچار به بست گریخت. دیری نگذشت که امیر سامانی به اتفاق سیمجور به سیستان آمد. پس از سرکوبی معدل ابن علی برادر ابو علی، محمد ابن سیمجور را به حکومت آن ناحیه منصوب کرد. در سال ۳۱۱ هجری امیر ابو جعفر احمد ابن محمد که از طرف پدر با خاندان صفاری نسبت داشت، به امارت سیستان رسید و تا سال ۳۵۲ هجری در آن محل

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

حکومت کرد و در همین سال به دست سرداران خود کشته شد و بعد از وی حکومت سیستان نصیب فرزندش خلف ابن احمد شد. خلف در سال ۳۵۴ هجری عازم مکه گردید و در غیاب خود یکی از سرداران خود را به نام طاهر ابن حسین مأمور رسیدگی امور سیستان کرد. این سردار از غیبت خلف سوء استفاده کرده، دعوی استقلال نمود.

خلف بعد از مراجعت، از منصور ابن نوح سامانی یاری خواست و به کمک امیر سامانی بار دیگر در سال ۳۵۹ هجری در سیستان حکمروایی کرد. در سال ۳۸۷ هجری به فرمان وی فرزندش طاهر، قهستان را از تصرف بغراجق برادر سبکتکین غزنوی خارج کرد. زمانی که سلطان محمود غزنوی از این امر مطلع شد، برای گرفتن انتقام خون بغراجق در سال ۳۹۰ هجری به سیستان لشکر کشید. خلف از در آشتی درآمد و قبول کرد که سالیانه خراجی به محمود پرداخت کند. در سال ۳۹۲ هجری از طرف خلف فرزندش طاهر به مقام ولایتعهدی منصوب شد، لیکن طولی نکشید که از اقدام خود منصرف گردید و طاهر را کشت که همین عمل بسیار زشت وی سبب عدم رضایت سردارانش

---

(۱). ر ک. تاریخ سیستان، ص ۲۷۶.

شد. سرداران خلف برای دفع وی، از سلطان محمود غزنوی یاری خواستند. در سال ۳۹۳ هجری سلطان محمود به سیستان حمله کرد. خلف چاره‌ای جز تسلیم نداشت. به فرمان محمود او را رهسپار گوزگانان کردند و بعد از چندی به دلیل همکاری با ایلک خان ترک او را در زندان قلعه گردیز انداختند. مدتی هم در زندان دهک به سر برد، تا در سال ۳۹۹ هجری در زندان درگذشت. قلمرو صفاریان شامل نواحی افغانستان و سیستان و فارس و کرمان بود.

نام و مدت زمامداری امرای صفاری

۱. ابو یوسف یعقوب ابن لیث ۲۴۷- ۲۶۵ ه. ق.

۲. عمرو ابن لیث ۲۶۵- ۲۸۷ ه. ق.

۳. ابو الحسن طاهر ابن محمد ابن عمرو ابن لیث ۲۸۷- ۲۹۶ ه. ق.

۴. لیث ابن علی ابن لیث ۲۹۶- ۲۹۸ ه. ق.

۵. ابو علی محمد ابن علی ابن لیث ۲۹۸ ه. ق.

۶. ابو جعفر احمد ابن محمد ابن خلف ۳۱۱- ۳۵۲ ه. ق.

۷. ابو احمد خلف ابن احمد ۳۵۲- ۳۹۳ ه. ق.

ضمنا قلمرو صفاریان از سال ۲۹۸- ۳۱۱ هجری به دست حکام سامانی اداره می‌شد. پس از زندانی شدن خلف، سیستان ضمیمه متصرفات سلطان محمود غزنوی شد. از این تاریخ اطلاعات چندانی از اوضاع سیاسی سیستان در دست نیست. در سال ۴۸۰ هجری ملک تاج الدین نامی در سیستان حکومت می‌کرد که پدرش طاهر نام داشت.

به عقیده بعضی از مورخان، فرزند طاهر ابن خلف بود و برخی دیگر او را نوه دوم ابو حفص دانسته‌اند. «۱»

---

(۱). ر ک. لغت‌نامه دهخدا، (حرف خ) ص ۶۹۲. تاریخ گزیده، ص ۲۷۵. روضة الصفا، ج ۲، ص ۲۲- ۲۳.

تاریخ یمینی، ص ۲۱۴. تاریخ سیستان، ص ۳۴۵- ۳۴۶. تاریخ ایران، تألیف عباس اقبال، ص ۲۱۵- ۲۱۸.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فصل چهارم سامانیان (۲۷۹– ۳۸۹ ه. ق.) (۸۹۲– ۹۹۸ م.)

اشاره

سامانیان به سامان که نام یکی از قرای سمرقند بوده است، منسوبند. آنان که در اصل دارای دین زردشتی بودند، در قریه سامان حکومت می‌کردند و به همین جهت هریک از آنها را سامان خداة که به معنی صاحب و بزرگ قریه سامان است، می‌خواندند.

در زمان خلافت مأمون خلیفه عباسی، اسد پسر سامان خداة، وارد دستگاه حکمران خراسان شد و در سال ۲۰۴ هجری به فرمان خلیفه به هریک از پسران اسد حکومت قسمتی از نواحی خراسان محول شد. یکی از پسران اسد ابن سامان خداة، احمد بود که هفت پسر داشت. در اواخر عمر خود سمرقند و فرغانه را به پسر بزرگتر خود نصر سپرد و خود در سال ۲۵۰ هجری درگذشت. در سال ۲۶۱ هجری معتمد، خلیفه عباسی رسما فرمان امارت کلیه شهرهای ماوراء النهر را برای نصر فرستاد. در همین زمان به فرمان نصر برادرش اسماعیل به حکومت خراسان منصوب شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۲۴

اسماعیل ابن احمد (۲۷۹– ۲۹۵ ه. ق.) (۸۹۲– ۹۰۷ م.)

بعد از درگذشت نصر، امیر اسماعیل سامانی که مؤسس سلسله سامانی است، جانشین او شد. در سال ۲۸۷ هجری با عمرو لیث صفاری جنگید و او را شکست داد و در همین سال محمد ابن زید علوی را مغلوب ساخت و کلیه نواحی واقع بین کویر لوت تا خلیج فارس و سرحد هندوستان را تحت اطاعت خود درآورد. آخرین رویداد دوران زمامداری او سرکوبی محمد ابن هارون سرخسی است که در سال ۲۸۷ هجری صورت گرفت. «۱»

ابو نصر احمد ابن اسماعیل (۲۹۵– ۳۰۱ ه. ق.) (۹۰۷– ۹۱۳ م.)

بعد از مرگ امیر اسماعیل پسرش احمد جانشین او شد. در سال ۲۹۸ هجری حسین ابن علی مرورودی و سیمجور دواتی که از سرداران معروف او بودند، سیستان را به تصرف درآوردند. در سال ۳۰۱ هجری برای سرکوبی ناصر کبیر سپاهی به طبرستان اعزام داشت، اما نتیجه‌ای از این لشکرکشی نگرفت. وی در سال ۳۰۱ هجری به دست عده‌ای از غلامان خود کشته شد. «۲»

نصر ابن احمد (۳۰۱– ۳۳۱ ه. ق.) (۹۱۳– ۹۴۲ م.)

بعد از کشته شدن احمد بزرگان مملکت پسرش نصر را که بیش از هشت سال نداشت، به جای او به تخت نشاندند. در دوران کودکی نصر، ابو عبد اللّه جیهانی که سمت وزارت امیر سامانی را داشت، زمام امور کشور را در دست گرفت. عده‌ای از بزرگان مملکت از کودکی امیر سوء استفاده کردند و سر به شورش برداشتند، اما آشوب آنان در اثر کفایت

---

(۱). ر ک. اعلام زرکلی. کامل، ج ۸، ص ۲. تاریخ بیهق، ص ۶۷. تاریخ گزیده، ص ۳۷۹– ۳۸۱. چهار مقاله عروضی، ص ۹۸– ۱۲۶. تاریخ ادبیات ایران، تألیف براون، ج ۱، ص ۳۵۴. ترکستان‌نامه، ج ۱، ص ۴۸۶– ۴۸۷. تاریخ منجم‌باشی، ج ۲، ص ۴۵۴. روضة الصفا، ج ۲، ص ۱۱. بخارا، تألیف ریچارد فرای، ص ۶۹.

(۲). ر ک. تاریخ طبرستان و رویان، تألیف ظهیر الدین مرعشی، ص ۳۰۳. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۵۶.

زین الاخبار، ص ۲۳. تجارب الامم، ص ۳۳.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۲۵

حمویه سپهسالار امیر نصر و حسن تدبیر و کاردانی ابو عبد اللّه جیهانی دفع شد. بعد از مرگ جیهانی وزارت امیر نصر به ابو الفضل بلعمی محول شد. وی تا سال ۳۲۶ هجری در این سمت باقی بود. در سال ۳۳۰ هجری به دلیل گرایش امیر نصر به مذهب اسماعیلیه، سپاهیان بر او شوریدند. امیر سامانی که در این تاریخ بیمار بود، به نفع فرزند خود نوح از سلطنت کناره‌گیری کرد. «۱»

نوح ابن نصر (۳۳۱- ۳۴۳ ه. ق.) (۹۴۲- ۹۵۴ م.)

با شروع سلطنت نوح، دوران انحطاط دولت سامانی نیز شروع می‌شود. امیر نوح در آغاز سلطنت با مخالفت ابو علی ابن محتاج چغانی فرمانده سپاه خود روبه‌رو شد. ابو علی در سال ۳۳۵ هجری پس از فتح مرو و بخارا، دست اتحاد به ابراهیم ابن احمد، عموی نوح داد. اما این دوستی دوام چندانی نداشت و این‌بار از در دوستی با محمد ابن نصر درآمد.

لیکن ابراهیم و محمد نزد نوح رفتند و از وی استدعای بخشایش کردند. اما به فرمان امیر سامانی هردو کور شدند. ابو علی در سال ۳۳۶ هجری در نزدیکی بخارا از سپاهیان امیر نوح شکست خورد و به چغانیان گریخت. اما سرانجام بین آن دو صلح برقرار شد و در سال ۳۳۲ هجری به فرمان نوح، ابو علی به یاری قابوس ابن وشمگیر که مشغول جنگ با رکن الدوله دیلمی بود، شتافت. لیکن در ری با رکن الدوله کنار آمد و این‌بار بر اثر شکایت قابوس، نوح، ابو علی را از مقام خود عزل کرد. امیر نوح در سال ۳۴۲ هجری درگذشت. «۲»

ابو الفوارس عبد الملک ابن نوح (۳۴۳- ۳۵۰ ه. ق.) (۹۵۴- ۹۶۱ م.)

عبد الملک پسر بزرگ نوح بود که بعد از مرگ پدر جانشین او شد و پس از جلوس به تخت سلطنت، محمد ابن عزیر را به وزارت خویش برگزید و ابو سعید بکر ابن مالک فرغانی را که در زمان پدرش سپهسالار خراسان بود در همین شغل ابقا کرد، اما ابو سعید

---

(۱). ر ک. تجارب الامم، ص ۳۳. سیاست‌نامه، ص ۱۸۷. الفهرست، ص ۱۳۸. زین الاخبار، ص ۱۵۳.
الکامل، ج ۳، ص ۱۵۵. یتیمهٔ الدهر، ج ۴، ص ۳۳. حبیب السیر، ج ۳، ص ۱۰. تاریخ گزیده، ص ۲۸۰.
(۲). ر ک. الکامل، وقایع سال ۳۴۲ هجری، ص ۳۳۱- ۳۴۳. تاریخ گزیده، ص ۳۸۱. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۶۰. زین الاخبار، ص ۱۵۲.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۲۶

به دلیل عدم رضایت اهالی خراسان به دستور امیر سامانی در سال ۳۴۵ هجری کشته شد و در همین زمان محمد ابن عزیر نیز از شغل وزارت عزل شد و به جای او ابو جعفر احمد ابن حسین عتبی منصوب شد. ابو الحسن محمد ابن ابراهیم ابن سیمجور سپهسالار خراسان شد، لیکن مدت وزارت و سپهسالاری این دو تن دوام چندانی نکرد. زیرا در سال ۳۴۸ هجری عتبی را از مقام وزارت عزل و به جای او ابو منصور یوسف ابن اسحق را منصوب کرد. یک سال بعد، یعنی در سال ۳۴۹ هجری ابو الحسن سیمجور را هم از مقام سپهسالاری برکنار کرد و شغل وی را به ابو منصور محمد ابن عبد الرزاق طوسی داد. اتفاقا دوران وزارت و سپهسالاری این دو نیز خیلی زود سپری شد. زیرا در این سال ۳۴۹ هجری ابو علی بلعمی به وزارت عبد الملک، و آلپتکین به سپهسالاری خراسان منصوب شدند. عبد الملک در سال ۳۵۰ هجری درگذشت. «۱»

ابو صالح منصور ابن نوح (۳۵۰- ۳۶۶ ه. ق.) (۹۶۱- ۹۷۶ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از عبد الملک برادرش منصور ابن نوح به جای او نشست. در ابتدا آلپتکین را از سپهسالاری خراسان عزل کرد و مقام او را در سال ۳۵۰ هجری به ابو منصور محمد پسر عبد الرزاق داد و او را مأمور دستگیری آلپتکین کرد. آلپتکین خراسان را ترک کرد و عازم بلخ شد و پس از درهم‌شکستن سپاهیانی که وی را تعقیب می‌کردند، رهسپار غزنین شد و این محل را از تصرف یکی از امرای محلی آن سامان خارج گردانید و حکومت آنجا را در دست گرفت و سلسله غزنوی را تأسیس کرد. ابو منصور محمد پسر عبد الرزاق نیز به دست پزشک خود مسموم شد و درگذشت. آنگاه به فرمان منصور، ابو الحسن سیمجور، به جای او منصوب شد. در سال ۳۵۲ هجری ابو علی محمد بلعمی به فرمان امیر سامانی به ترجمه کتاب تاریخ طبری که یکی از منابع پرارزش تاریخ ایران است، همت گماشت.

ابو علی بلعمی در سال ۳۶۳ هجری درگذشت. در همین سال ابو جعفر عتبی نیز از کار برکنار شد. ابو منصور ابن یوسف ابن اسحاق که مدتی نیز وزارت عبد الملک را بر عهده

---

(۱). ر ک. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۶۲. تاریخ گزیده، ص ۳۸۶. ترکستان‌نامه، ص ۵۳۴.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۲۷

داشت، در زمان منصور تا سال ۳۶۵ هجری در شغل وزارت باقی بود. «۱»

ابو القاسم نوح ابن منصور (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) (۹۷۶- ۹۹۷ م.)

بعد از درگذشت منصور پسرش نوح که بیش از سیزده سال نداشت، به جای پدر نشست و به دلیل خردسالی وی مادرش زمام امور کشور را در دست گرفت، نوح در ابتدای سلطنت خود ابو الحسن سیمجور را به سپهسالاری خراسان منصوب کرد. در سال ۳۶۷ هجری با وجود مخالفت سیمجور، ابو الحسن عبد اللّه ابن احمد عتبی را به وزارت خویش انتخاب کرد و به همین سبب بین وزیر و سپهسالار کدورتی پیدا شد و سرانجام عتبی امیر سامانی را وادار به عزل سیمجور کرد. در سال ۳۷۱ هجری سیمجور به فرمان امیر نوح عزل و ابو العباس تاش ملقب به حسام الدوله به جای او منصوب شد. در همین ایام فخر الدوله و قابوس ابن وشمگیر زیاری بر ضد تجاورات عضد الدوله و مؤید الدوله از نوح یاری خواستند. نوح سپاهی به سرداری فایق به کمک ایشان فرستاد، اما این سپاه شکست خورد و عتبی با سپاه دیگری که خود او نیز همراه آن بود، به مقابله مؤید الدوله شتافت. اما در سال ۳۷۲ هجری در جنگ کشته شد. بعد از قتل عتبی بی‌نظمی فاحشی در کلیه امور کشور بروز کرد. در سال ۳۸۲ هجری بغراخان از ملوک ترک و مسلمان ماوراء النهر ترکستان به بخارا حمله کرد و سپاهیان نوح را شکست داد. هرچند بخارا را تصرف کرد، لیکن بعد از مدت کوتاهی به ترکستان بازگشت. در چنین وضعی ابو الحسن سیمجور سپهسالار خراسان با یکی دیگر از سرداران سامانی یعنی فایق خاصه بر ضد امیر سامانی متحد شد. امیر نوح ناچار از سبکتکین داماد آلپتکین یاری خواست.

سبکتکین به اتفاق محمود فرزند خود به یاری امیر نوح شتافت و فایق و سیمجور را شکست داد. امیر نوح در سال ۳۸۷ هجری درگذشت. «۲»

---

(۱). ر ک. ترجمه تاریخ یمینی، ص ۴۱. زین الاخبار، ص ۱۶۳. تاریخ غزنویان و سامانیان و آل بویه، تألیف خواجه رشید الدین فضل اللّه، ص ۱۴.

(۲). ر ک. ترجمه تاریخ یمینی، ص ۹۵. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۶۴. ترکستان‌نامه، ج ۲، ص ۵۵۷- ۵۶۰.

ادبیات کلاسیک فارسی، تألیف آربری، ص ۸- ۹.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۲۸

ابو الحارث منصور ابن نوح (۳۸۷– ۳۸۹ ه. ق.) (۹۹۷– ۹۹۸ م.)

پس از درگذشت امیر نوح، سران مملکت فرزندش منصور را که هنوز به حد رشد نرسیده بود، به سلطنت برگزیدند. بغراخان پادشاه ترکستان هنگامی که از مرگ نوح آگاه شد، عازم تسخیر سمرقند گردید و به فرمان او فایق مأمور تصرف بخارا شد. منصور از بخارا گریخت. فایق هنگامی که به بخارا رسید، بزرگان بخارا را بر آن داشت که منصور را به مقر فرماندهی خود برگردانند. منصور پس از مراجعت به بخارا زمام امور کشور را به فایق سپرد و بگتوزون سردار دیگر منصور به حکومت خراسان منصوب شد. مدتی نگذشت که این دو سردار خائن، منصور را دستگیر و کور کردند و او را به زندان انداختند و در سال ۳۸۹ هجری برادرش عبد الملک را که کودکی بیش نبود، به سلطنت نشاندند.

ابو الفوارس عبد الملک ابن نوح (۳۸۹ ه. ق.)

هنگامی که محمود پسر سبکتکین از خیانت سرداران منصور آگاه شد، به قصد گرفتن انتقام او عازم دفع سرداران یاغی منصور شد. در جنگی که بین آنها روی داد، محمود پیروز شد و بر قسمت مهمی از خراسان دست یافت. در سال ۳۸۹ هجری فایق درگذشت. در همین زمان ایلک خان شمس الدوله ابو نصر، برادر و جانشین ایلک خان نصر نیز به بهانه حمایت عبد الملک به خراسان آمد. بگتوزون و سایر امرای بخارا به استقبال او رفتند و به فرمان ایلک خان همگی دستگیر و زندانی شدند. عبد الملک همین که از این واقعه آگاه شد، خود را در خانه‌ای پنهان کرد، اما او نیز اندکی بعد به دست جاسوسان ایلک خان دستگیر و زندانی شد و در سال ۳۸۹ هجری در زندان درگذشت.

پس از تسلط ایلک خان بر بخارا، ابو ابراهیم اسماعیل منتصر، فرزند امیر نوح از زندان گریخت و مدتی در خوارزم با سپاهیان ایلک خان جنگید و سرانجام به دست قبیله‌ای از اعراب کشته شد. با کشته شدن او در سال ۳۹۵ هجری دولت سامانی بکلی منقرض شد. قلمرو سامانیان شامل ماوراء النهر و خراسان و سیستان بود. «۱»

---

(۱). ر ک. تاریخ بیهقی، ص ۶۴۰– ۶۴۲. تاریخ گزیده، ص ۳۳۸. الکامل، ج ۹، ص ۶۵. لباب الالباب، ج

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۲۹

نام و مدت زمامداری امرای سامانی

۱. اسماعیل ابن احمد ۲۷۹– ۲۹۵ ه. ق.

۲. احمد ابن اسماعیل ۲۹۵– ۳۰۱ ه. ق.

۳. نصر ابن حمد ۳۰۱– ۳۳۱ ه. ق.

۴. نوح ابن نصر ۳۳۱– ۳۴۳ ه. ق.

۵. عبد الملک ابن نوح ۳۴۳– ۳۵۰ ه. ق.

۶. منصور ابن نوح ۳۵۰– ۳۶۶ ه. ق.

۷. نوح ابن منصور ۳۶۶– ۳۸۷ ه. ق.

۸. منصور ابن نوح ۳۸۷– ۳۸۹ ه. ق.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۹. عبد الملک ابن نوح دوازدهم صفر تا دهم ذی القعده ۳۸۹ ه. ق.

۱، ص ۲۹۳. ترکستان‌نامه، ج ۲، ص ۵۷۴. تاریخ ادبیات، تألیف دکتر صفا، ج ۱، ص ۱۷۹.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۳۱

فصل پنجم دیالمه آل زیار (۳۱۶– ۴۳۳ ه. ق.) (۹۱۸– ۱۰۴۱ م.)

آل زیار منصوب به یک خانواده گیلانی‌اند که قرابت زیادی با دیالمه آل بویه داشتند. در تمام مدتی که ناصر کبیر بر اثر استیلای سامانیان بر طبرستان در نواحی دیلمان منزوی می‌زیست، تمام همّ خود را مصروف مسلمان کردن اهالی دیلمان گردانید و به دلیل حسن سلوک و صفای باطنی که داشت، اکثر ساکنان دیلمان از جمله لیلی ابن نعمان و حسن فیروزان و ماکان کالی و اسفار ابن شیرویه و مرداویج زیاری و علی بویه دور او جمع شدند.

مرداویج زیاری (۳۱۶– ۳۲۳ ه. ق.) (۹۱۸– ۹۳۴ م.)

مرداویج ابتدا از یاران اسفار ابن شیرویه بود. پس از فتح طبرستان، از طرف اسفار ابن شیرویه مأموریت یافت نزد سالار مسافری که در نواحی طارم، امارتی مستقل داشت، برود و او را حاضر به بیعت با اسفار کند. لیکن مرداویج که دلخوشی چندانی از اسفار نداشت، محرمانه بر ضد او با سالار سازش کرد. همین‌که سپاهیان از تصمیم مرداویج

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۳۲

مطلع شدند، بر اسفار شوریدند. اسفار هنگامی که خود را در تنگنا دید، از قزوین به ری گریخت. با این همه، در سال ۳۱۶ هجری در نزدیکی طالقان کشته شد. مرداویج پس از تصرف قلمرو اسفار، نواحی جدید دیگری را نیز ضمیمه متصرفات خود ساخت.

چنانکه در سال ۳۱۹ هجری به همدان دست یافت. سپس عازم جنگ با هارون القریب سردار المقتدر باللّه خلیفه عباسی که برای جلوگیری از تجاوزات او آمده بود، شد. پس از شکست نماینده خلیفه، عازم اصفهان شد. پس از فتح اصفهان، سپاهی مأمور تسخیر خوزستان کرد و خود او در اصفهان ساکن شد. تصمیم وی این بود که پس از انجام مراسم جشن سده ۳۲۳ هجری به جانب بغداد لشکر کشد. در همین سال به دست غلامان ترک خود کشته شد. «۱»

وشمگیر ابن زیار (۳۲۳– ۳۵۷ ه. ق.) (۹۳۴– ۹۶۷ م.)

پس از کشته شدن مرداویج، سران سپاه به اطاعت برادرش ابو طاهر وشمگیر ابن زیار در آمدند. مدت زیادی از دوران زمامداری وشمگیر به زدوخورد با آل بویه و سامانیان گذشت. در نتیجه غیر از سرزمین طبرستان، بتدریج ری و گرگان از تصرف او خارج شد.

وشمگیر در سال ۳۵۷ هجری درگذشت.

بهستون ابن وشمگیر (۳۵۷– ۳۶۶ ه. ق.) (۹۶۷– ۹۷۶ م.)

بعد از درگذشت وشمگیر بر سر جانشینی او بین دو پسرش ابو منصور بهستون و قابوس اختلاف افتاد. بهستون از رکن الدوله دیلمی یاری خواست. رکن الدوله به یاری او برخاست و از خلیفه فرمان حکومت گرگان و طبرستان را برای بهستون گرفت. اختلاف بین پسران وشمگیر تا سال ۳۶۶ هجری که سال درگذشت بهستون است، باقی بود. در این سال قابوس بر کلیه متصرفات پدر خود مسلط

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

شد.

---

(۱). ر ک. تاریخ ایران کمبریج، ج ۵، ص ۳۳- ۹۳. تاریخ ادبی ایران، تألیف ادوارد براون، ترجمه علی پاشا صالح، ج ۱، ص ۵۲۷- ۵۳۴.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۳۳

شمس المعالی قابوس ابن وشمگیر (۳۶۶- ۴۰۳ ه. ق.) (۹۷۶- ۱۰۱۲ م.)

قابوس پس از رسیدن به سلطنت، از طرف خلیفه ملقب به شمس المعالی شد. در همین زمان رکن الدوله دیلمی درگذشت و قلمرو او بین پسرانش عضد الدوله، مؤید الدوله، و فخر الدوله تقسیم شد. دیری نگذشت که عضد الدوله و مؤید الدوله چشم طمع به متصرفات فخر الدوله دوختند و بنای تاخت‌وتاز بر قلمرو فخر الدوله گذاشتند.

فخر الدوله که تاب مقاومت در خود نمی‌دید، به طبرستان گریخت و از قابوس یاری خواست. مؤید الدوله از پی او به گرگان حمله برد. پس از مختصر زدوخوردی که با قابوس کرد، قابوس شکست خورد و به خراسان گریخت. در سال ۳۷۱ هجری از نوح ابن منصور امیر سامانی کمک خواست. لیکن باز هم توفیقی نصیب او نشد. در سال ۳۸۸ هجری مجددا گرگان و طبرستان و گیلان را به تصرف درآورد و تا سال ۴۰۳ هجری حکومت کرد. در سال مذکور به سبب توطئه بعضی از سرداران خود اسیر شد و چندی بعد به قتل رسید. قابوس مشهورترین فرمانروای آل زیار است. ابن سینا و ابو ریحان بیرونی از جمله کسانی هستند که از حمایت وی برخوردار بوده‌اند. با تمام این اوصاف مردی درشتخو و عاری از شفقت بود، به آسانی حکم به قتل می‌داد و با اندک سوء ظنّی فرمان کشتن بی‌گناهان را صادر می‌کرد. «۱»

فلک المعالی منوچهر (۴۰۳- ۴۲۳ ه. ق.) (۱۰۱۲- ۱۰۳۱ م.)

پس از کشته شدن قابوس، پسرش منوچهر در اثر همراهی اهالی دیلم، به فرمان القادر باللّه خلیفه عباسی جانشین پدر شد. منوچهر از آغاز کار با سلطان محمود غزنوی از در صلح درآمد و خود را خراجگزار سلطان کرد. به همین سبب، قریب مدت ۲۰ سال با آسایش خیال در گرگان و طبرستان حکومت راند. این امیر مانند پدر خویش حامی ادبا و شعرا بود. منوچهری دامغانی شاعر معروف ایران تخلص خود را از نام او گرفته است. «۲»

---

(۱). ر ک. تاریخ گزیده، ص ۳۹۲- ۴۱۹. الکامل، ج ۸، ص ۲۷۳. حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۶۳- ۳۶۵. تاریخ ایران کمبریج، ج ۵، ص ۳۲- ۳۵.

(۲). تاریخ بیهقی، ص ۱۲۲.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۳۴

انوشیروان فلک المعالی (۴۲۳- ۴۳۵ ه. ق.) (۱۰۳۱- ۱۰۴۳ م.)

بعد از منوچهر، فرزندش انوشیروان جانشین او شد. به دلیل خردسالی، خالش باکالیجار زمام امور را در دست گرفت. باکالیجار در آغاز کار، نماینده‌ای نزد سلطان مسعود غزنوی فرستاد و قبول تبعیت کرد. در سال ۴۲۵ هجری که سلطان مسعود غزنوی به عزم جهاد به هندوستان رفته بود، باکالیجار از موقعیت استفاده کرد و علم طغیان بر ضد سلطان مسعود برافراشت. سلطان مسعود بعد از

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مراجعت از هندوستان در سال ۴۲۶ هجری به طرف گرگان حرکت کرد. باکالیجار به اتفاق انوشیروان گرگان را رها کرد و به ری پناهنده شد. دیری نگذشت که در محل ناتل از آبادیهای آمل از سپاهیان سلطان مسعود شکست خوردند. باکالیجار از در عذرخواهی درآمد و مورد عفو سلطان قرار گرفت و مجددا به حکومت طبرستان و گرگان منصوب شد. طولی نکشید که طغرل سلجوقی بر سلطان مسعود غزنوی غلبه کرد و در نتیجه باکالیجار هم از تبعیت غزنویان خارج شد. در همین زمان که انوشیروان به حد رشد رسیده بود، باکالیجار را دستگیر کرد و شخصا زمام امور را به دست گرفت. هنگامی که طغرل از دستگیری باکالیجار آگاه شد، در سال ۴۳۳ هجری عازم طبرستان گردید. انوشیروان که نمی‌توانست در مقابل طغرل مقاومت کند، چاره‌ای جز تسلیم در خود ندید و این وضع تا سال ۴۳۵ هجری که سال درگذشت انوشیروان است، باقی بود. در حقیقت سال ۴۳۳ هجری را که طغرل به گرگان و طبرستان تسلط یافت، باید سال انقراض سلسله آل زیار دانست. از شاهزادگان دیگر زیاری که در تاریخ ایران معروفیت خاصی پیدا کرد، امیر عنصر المعالی کیکاووس است که قابوسنامه را در سال ۴۷۵ هجری به عنوان نصیحت‌نامه، برای تربیت پسر خود گیلانشاه تألیف کرده است. لیکن معلوم نیست که این شخص به امارتی هم رسیده باشد.

قلمرو آل زیار عبارت بود از مازندران و اصفهان و همدان.

نام و مدت زمامداری امرای زیاری

۱. ابو الحجاج مرداویج ابن زیار ۳۱۶- ۳۲۳ ه. ق.

۲. ابو طاهر وشمگیر ابن زیار ۳۲۳- ۳۵۷ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۳۵

۳. ظهیر الدوله بهستون ابن وشمگیر ۳۵۷- ۳۶۶ ه. ق.

۴. شمس المعالی ابو الحسن قابوس ابن وشمگیر ۳۶۶- ۴۰۳ ه. ق.

۵. فلک المعالی منوچهر ابن قابوس ۴۰۳- ۴۲۳ ه. ق.

۶. انوشیروان ابن منوچهر ۴۲۳- ۴۳۵ ه. ق.

۷. جستان ابن انوشیروان ۴۳۵ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۳۷

فصل ششم دیالمه آل بویه (۳۲۰- ۴۴۷ ه. ق.) (۹۳۲- ۱۰۵۵ م.)

اشاره

سلسله آل بویه به دست سه برادر به نامهای علی و حسن و احمد، فرزندان بویه ماهیگیر تشکیل شد. آل بویه از سلسله‌های معتبر ایرانی است که بر اثر انحطاط قدرت خلفا ظهور کرد و تا استقرار سلسله ترکان بر ایران، تا قرن پنجم هجری دوام داشت. ابتدای قدرت این سلسله را باید از زمان ظهور مرداویج زیاری دانست. زیرا در همین زمان است که به فرمان وی علی ابتدا به حکومت کرج ابو دلف منصوب شد و سپس به اصفهان تاخت. برادر دیگر علی یعنی حسن، ری و کاشان و اصفهان را تصرف کرد و بر عراق عجم حکومت یافت. احمد برادر کوچکتر بود که پس از تصرف کرمان در سال ۳۳۴ هجری به بغداد حمله برد. خلیفه وقت مستکفی باللّه تسلیم گردید و احمد را به معز الدوله، علی را به عماد الدوله و حسن را به رکن الدوله ملقب گردانید. در حقیقت از این‌زمان به بعد، خلفای عباسی از هرجهت مطیع پادشاهان آل بویه بودند. بعد از درگذشت معز الدوله و رکن الدوله، سلسله آل

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بویه به سه شعبه تقسیم شد:

الف- دیالمه فارس یعنی جانشینان عماد الدوله.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۳۸

ب- دیالمه عراق و کرمان و خوزستان یعنی جانشینان معز الدوله.

ج- دیالمه ری و اصفهان یعنی جانشینان رکن الدوله.

الف- دیالمه فارس (۳۳۸- ۴۴۷ ه. ق.) (۹۴۹- ۱۰۵۵ م.)

اشاره

اولین امیر دیلمی فارس، عماد الدوله است که در سال ۳۲۰ هجری بر فارس استیلا یافت.

وی به دلیل نداشتن فرزند، عضد الدوله پسر بزرگ رکن الدوله را جانشین خود کرد. بعد از درگذشت عماد الدوله در سال ۳۳۸ هجری عضد الدوله به جای وی نشست. در سال ۳۵۷ هجری کرمان را تصرف و دایره متصرفات خود را تا نواحی جنوبی خلیج فارس و سرزمین عمان توسعه داد. سپس به جانب ری و همدان حرکت کرد. فخر الدوله که تاب مقاومت در خود نمی‌دید، به قابوس ابن وشمگیر پناهنده شد. در سال ۳۷۱ هجری عضد الدوله به گرگان، یعنی قلمرو قابوس تاخت. قابوس به اتفاق فخر الدوله گرگان را رها کردند و روی به جانب خراسان نهادند. عضد الدوله در سال ۳۷۹ هجری در بغداد درگذشت. «۱»

شرف الدوله (۳۷۳- ۳۷۹ ه. ق.) (۹۸۳- ۹۸۹ م.)

بعد از عضد الدوله فرزندش ابو کالیجار مرزبان ملقب به صمصام الدوله به جای پدر نشست. ولی با مخالفت یکی از برادران خود به نام شرف الدوله روبه‌رو شد.

شرف الدوله بعد از غلبه بر صمصام الدوله در سال ۳۷۷ هجری با بدر الدین حسنویه در کرمانشاه جنگید و از او شکست خورد و در نتیجه بدر الدین بر قسمت مهمی از سرزمین عراق عجم مسلط شد. شرف الدوله در سال ۳۷۹ هجری درگذشت.

---

(۱). ر ک. الکامل، حوادث سال ۳۱۲ به بعد، تاریخ گزیده، ص ۴۱۵- ۴۱۸. ریحانت الادب، ج ۳، ص ۲۷.

الاعلام زرکلی، ج ۵، ص ۷۵. حبیب السیر، ج ۲، ص ۴۲۳- ۴۲۷. آثار الباقیه، ص ۱۳۳. دستور الوزراء، تألیف خواندمیر، ص ۱۱۵. نسب‌نامه خلفا و شهریاران، تألیف زامباور، ص ۳۲۲. طبقات سلاطین اسلام، تألیف استانلی بول، ترجمه عباس اقبال، ص ۱۲۵- ۱۲۸. قاموس اعلام، ج ۴، ص ۳۱۷.

وفیات اعیان، تألیف ابن خلکان، ج ۱، ص ۳۶۴.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۳۹

بهاء الدوله (۳۷۹- ۴۰۳ ه. ق.) (۹۸۹- ۱۰۱۲ م.)

بعد از شرف الدوله فرزندش امیر علی جانشین او شد، اما با مخالفت عمویان خود یعنی بهاء الدوله و صمصام الدوله مواجه شد. وی هرچند خود را در پناه بهاء الدوله قرار داد، طولی نکشید که به فرمان بهاء الدوله کشته شد. بهاء الدوله در سال ۳۸۰ هجری

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

خوزستان را فتح کرد و بر برادر خود صمصام الدوله غلبه کرد. در اوایل سلطنت بهاء الدوله در سال ۳۷۹ هجری نواحی موصل از تصرف آل بویه خارج شد. طولی نکشید که در سال ۳۸۱ هجری کرمان نیز به تصرف امیر خلف ابن احمد صفاری درآمد. لیکن اندکی بعد بهاء الدوله موصل را در سال ۳۸۲ هجری و کرمان را در سال ۳۹۰ هجری مجددا به تصرف خود درآورد. بهاء الدوله در سال ۴۰۳ هجری درگذشت.

سلطان الدوله (۴۰۳– ۴۱۵ ه. ق.) (۱۰۱۲– ۱۰۲۴ م.)

بعد از درگذشت بهاء الدوله، پسرش ابو شجاع ملقب به سلطان الدوله جانشین او شد. در سال ۴۱۱ هجری در نتیجه شورش سپاهیان بغداد، سلطان الدوله از کار برکنار شد و به جای او برادر کوچکش ابو علی مشرف الدوله را به امیری انتخاب کردند.

ابو کالیجار مرزبان (۴۱۵– ۴۴۰ ه. ق.) (۱۰۲۴– ۱۰۴۸ م.)

با آنکه سلطان الدوله از امارت بغداد برکنار شد، قریب مدت سه سال دیگر بر فارس و قسمتی از خوزستان و کرمان حکومت کرد. وی در سال ۴۱۵ هجری درگذشت و پسرش به نام ابو کالیجار مرزبان به جای او نشست. مدعی ابو کالیجار مرزبان، در نواحی خوزستان و عراق، ابو طاهر جلال الدوله فرزند ابو علی مشرف الدوله بود. کشمکش بین این دو بر سر تصرف اهواز و بغداد تا سال ۴۲۸ هجری باقی بود، تا آنکه در این سال با یکدیگر صلح کردند. پس از مرگ جلال الدوله با اینکه عده زیادی از اهالی بغداد با پسرش الملک العزیز ابو منصور بیعت کردند، ابو کالیجار، سران سپاه او را با خود همدست کرد و جانشین جلال الدوله شد. فرمانروایی ابو کالیجار تا سال ۴۴۰ هجری طول کشید. در اواخر دوران حکمرانی خود زد و خوردهایی با افراد خاندان کاکویه و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۴۰

سران سلاجقه کرد، اما در همین ایام سلاجقه بر قسمت بزرگی از خاک ایران مسلط شدند. ابو کالیجار در سال ۴۳۹ هجری با طغرل سلجوقی صلح کرد. در حقیقت از این زمان به بعد، دیالمه فارس تحت تبعیت سلاجقه درآمدند.

ملک رحیم (۴۴۰– ۴۴۷ ه. ق.) (۱۰۴۸– ۱۰۵۵ م.)

بعد از درگذشت ابو کالیجار فرزندش ابو نصر خسرو فیروز ملقب به ملک رحیم به جای او نشست، اما در ابتدای زمامداری با مخالفت برادران خود مواجه شد. در سال ۴۴۳ هجری ملک رحیم از سپاهیان طغرل شکست خورد و طولی نکشید که به اسارت طغرل سلجوقی درآمد. وی آخرین فرد از خاندان دیالمه فارس است. در حقیقت سال ۴۴۷ هجری را باید پایان حکومت این شعبه از دیالمه دانست.

نام و مدت زمامداری امرای دیالمه فارس

۱. عماد الدوله، ابو الحسن علی ابن بویه ۳۲۰– ۳۳۸ ه. ق.

۲. عضد الدوله، ابو شجاع پناه خسرو ابن رکن الدوله ۳۳۸– ۳۷۲ ه. ق.

۳. شرف الدوله، ابو الفوارس شیر ذیل ابن عضد الدوله ۳۷۲– ۳۷۹ ه. ق.

۴. صمصام الدوله، ابو کالیجار مرزبان ابن عضد الدوله ۳۷۹– ۳۸۸ ه. ق.

۵. بهاء الدوله، ابو نصر ابن عضد الدوله ۳۸۸– ۴۰۳ ه. ق.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۶. سلطان الدوله، ابو شجاع ابن بهاء الدوله ۴۰۳- ۴۱۵ ه. ق.

۷. عماد الدوله، ابو کالیجار مرزبان ابن سلطان الدوله ۴۱۵- ۴۴۰ ه. ق.

۸. ملک رحیم ابو نصر خسرو فیروز ابن ابو کالیجار مرزبان ۴۴۰- ۴۴۷ ه. ق.

ب- دیالمه عراق و خوزستان

این شعبه از دیالمه عراق، یعنی معز الدوله و جانشینانش بر سرزمین‌های عراق عرب و خوزستان و کرمان حکومت می‌کردند. بعد از مرگ معز الدوله در سال ۳۵۶ هجری پسرش عز الدوله بختیار جانشین پدر شد. در سال ۳۶۷ هجری از عضد الدوله شکست

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۴۱

خورد و کشته شد و متصرفاتش ضمیمه قلمرو عضد الدوله گردید. بر سر تصرف سرزمین‌های مذکور، جانشینان عضد الدوله تا سال ۴۴۸ هجری با یکدیگر همیشه اختلاف و درگیری داشتند.

ج- دیالمه ری و همدان و اصفهان

اشاره

در تقسیم متصرفات فرزندان بویه، ری و همدان و اصفهان سهم رکن الدوله شد. وی در سال ۳۶۶ هجری قلمرو خود را بین فرزندان خویش بدین نحو تقسیم کرد: اصفهان را به موید الدوله و ری و همدان را به فخر الدوله واگذاشت و به آنان سفارش کرد که همیشه و در همه حال از برادر بزرگتر خود عضد الدوله که بر فارس و کرمان حکومت می‌کرد، اطاعت کنند. «۱»

نام و مدت زمامداری

۱. عز الدوله بختیار ۳۵۶- ۳۶۷ ه. ق.

۲. عضد الدوله ۳۶۸- ۳۷۲ ه. ق.

۳. شرف الدوله ابن عضد الدوله ۳۷۲- ۳۷۹ ه. ق.

۴. بهاء الدوله ابن عضد الدوله ۳۷۹- ۴۰۳ ه. ق.

۵. سلطان الدوله ابن بهاء الدوله ۴۰۳- ۴۱۵ ه. ق.

۶. مشرف الدوله ابن بهاء الدوله ۴۱۲- ۴۱۶ ه. ق.

۷. ابو طاهر جلال الدوله ابن مشرف الدوله ۴۱۶- ۴۳۵ ه. ق.

۸. ملک رحیم ابو کالیجار ۴۲۷- ۴۴۰ ه. ق.

۹. قوام الدوله ابن بهاء الدوله ۴۰۳- ۴۱۹ ه. ق.

۱۰. ابو کالیجار ابن سلطان الدوله ۴۱۹- ۴۴۰ ه. ق.

---

(۱). ر ک. آثار الباقیه، ص ۱۳۳، تجارب الامم، ج ۲، ص ۱۳۵- حبیب السیر، ج ۲، ص ۳۶۹، قاموس الاعلام ترکی، ج ۳. تاریخ سیستان، ص ۳۵۹- ترجمه محاسن اصفهان، ص ۱۱، ۱۹، ۹۲- احوال و اشعار رودکی تألیف سعید نفیسی، ص ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۳۷.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۴۲

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۱. ابو منصور فولاد ستون ابن ابو کالیجار ۴۴۰- ۴۴۸ ه. ق.

موید الدوله (۳۷۳- ۴۶۶ ه. ق.) (۹۸۳- ۱۰۷۳ م.)

در سال ۳۷۱ هجری موید الدوله به فرمان عضد الدوله بنای تاخت‌وتاز را در قلمرو فخر الدوله گذاشت. نظر به اینکه فخر الدوله به قابوس ابن وشمگیر پناه برد، موید الدوله به متصرفات قابوس تجاوز کرد و گذشته از سرزمین گرگان قسمتی از طبرستان را هم ضمیمه متصرفات خویش ساخت و تا سال ۳۷۲ هجری از طرف عضد الدوله بر تمام عراق عجم و گرگان و طبرستان حکومت می‌کرد. بعد از مرگ عضد الدوله سرزمینهای مذکور بکلی مستقل شد.

موید الدوله بر اثر کفایت و کاردانی وزیر باتدبیر خود صاحب ابن عبّاد، امور قلمرو خود را به نحو احسن اداره می‌کرد. «۱»

فخر الدوله (۳۶۶- ۳۷۸ ه. ق.) (۹۷۶- ۹۸۸ م.)

بعد از درگذشت موید الدوله، صاحب ابن عبّاد بزرگان کشور را بر آن داشت که در این زمان با سلطنت فخر الدوله که بزرگ خاندان آل بویه بود، موافقت کنند. فخر الدوله در سال ۳۷۳ هجری از نیشابور به جرجان آمد و زمام حکومت را در دست گرفت. صاحب ابن عباد، همچنان در مقام وزارت فخر الدوله باقی بود، تا آن‌که در سال ۳۸۵ هجری در ری درگذشت. «۲»

مجد الدوله (۳۸۷- ۴۲۰ ه. ق.) (۵۹۷- ۱۰۲۹ م.)

بعد از فخر الدوله پسرش ابو طالب رستم ملقب به مجد الدوله که بیش از چهار سال نداشت، جانشین او شد. به دلیل خردسالی، مادرش سیده خاتون زمام امور را در دست گرفت. مجد الدوله هنگامی که به حد رشد رسید، از فرمان مادر خود سرپیچید. سیده

---

(۱). تاریخ ایران کمبریج، ج ۵، ۴۰- ۴۳.

(۲). ر ک. تاریخ ایران کمبریج، ج ۵، ص ۴۲- ۴۳. تاریخ دیالمه و غزنویان تألیف عباس پرویز ص ۹۲- ۹۳

خاتون ابتدا به قلعه بطرک رفت و سپس رهسپار نواحی غربی ایران شد و در اثر مساعدت بدر الدین حسنویه، مجد الدوله را دستگیر و شمس الدوله را جانشین او کرد، اما طولی نکشید که با شمس الدوله نیز اختلاف پیدا کرد، او را به همدان فرستاد و مجددا مجد الدوله را به امارت نشاند. مجد الدوله تا سال ۴۲۰ هجری در ری حکومت کرد. بعد از درگذشت مادرش سپاهیان از اطاعت او سرپیچی کردند. مجد الدوله به سلطان محمود غزنوی متوسل شد. محمود در سال ۴۲۰ هجری شخصا به ری آمد و مجد الدوله را روانه غزنین کرد. در حقیقت با این عمل پایان فرمانروایی دیالمه ری و همدان را اعلام داشت. «۱»

شمس الدوله (۳۸۷- ۴۱۲ ه. ق.) (۹۹۷- ۱۰۲۱ م.)

شمس الدوله پسر دیگر فخر الدوله که بعد از مرگ پدر خود به فرمان مادرش سیده خاتون در همدان و کرمانشاه حکومت می‌کرد، در سال ۴۰۵ هجری قلمرو کردان حسنویه را نیز ضمیمه متصرفات خود کرد. اهمیت دوران فرمانروایی شمس الدوله در تاریخ ایران بیشتر بدان جهت است که مدتی وزارت او را حکیم و فیلسوف عالیقدر ایرانی ابو علی سینا به عهده داشت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سماء الدوله (۴۱۲– ۴۱۴ ه. ق.) (۱۰۲۱– ۱۰۲۳ م.)

آخرین فرد دیالمه همدان سماء الدوله پسر شمس الدوله است. وی در سال ۴۱۴ هجری برای تصرف بروجرد بدان ناحیه تاخت. حاکم آن محل از علاء الدوله حاکم اصفهان یاری خواست. علاء الدوله به همدان لشکر کشید و سماء الدوله را دستگیر کرد.
حکومت این شعبه نیز که در همدان فرمانروایی داشتند، در سال ۴۱۴ هجری پایان یافت. قلمرو حکومت سلسله آل بویه، گیلان، ری، همدان، فارس، اصفهان، کرمان و خوزستان بود.

---

(۱). ر ک. تاریخ گزیده، ص ۴۲۶– ۴۲۹. مجمل التواریخ و القصص، ص ۳۹۷– ۳۹۸. الکامل، وقایع سال ۴۲۰

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۴۵

فصل هفتم غزنویان (۳۵۱– ۵۸۲ ه. ق.) (۹۶۲– ۱۱۸۶ م.)

اشاره

در اواخر عهد سامانیان، تسلط غلامان ترک‌نژاد در دستگاه دولتی، و کودکی شاهان سامانی و بروز اختلاف بین سران کشوری و لشکری، موجب آن شد که اولیای امور برای اداره کشور درمانند. بیشتر اوقات زمامداران سامانی در حدود سال ۳۷۰ هجری صرف مخالفت با یکدیگر و شورش بر سلاطین می‌شد. از جمله، سوء تفاهمی که میان منصور ابن نوح و آلپتکین حاجب سپهسالار خراسان پدید آمد، سبب آن شد که آلپتکین از خراسان رهسپار افغانستان شود و در شهر غزنین در سال ۳۵۱ هجری اساس سلسله جدیدی را پی‌ریزی کند. از سال ۳۵۱ هجری آلپتکین در حدود کابل و نواحی کوهستان شرقی افغانستان سرگرم جهاد بود و بعد از مرگ او پسرش اسحاق به حکومت رسید. در سال ۳۶۶ هجری سبکتکین داماد آلپتکین زمامدار غزنه شد. در همین سال شهرهای بست و قصدار را تصرف کرد و شهر بلخ را پایتخت خود قرار داد. وی در سال ۳۸۷ هجری هنگامی که از بلخ عازم غزنه بود، درگذشت.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۴۶

ابو القاسم محمود ابن سبکتکین (۳۸۷– ۴۲۱ ه. ق.) (۹۰۷– ۱۰۳۰ م.)

بعد از درگذشت سبکتکین پسر بزرگش اسماعیل به جای او نشست، لیکن برادرش محمود که هنگام مرگ پدرش در نیشابور سرگرم اداره امور خراسان بود، زیر بار نرفت و با سپاهی روی به غزنین نهاد و در نزدیکی آن شهر اسماعیل را شکست داد و تمام متصرفات غزنویان را تحت تصرف خود درآورد.
محمود در سال ۳۸۹ هجری رسما از طرف القادر خلیفه عباسی به یمین الدوله و امین المله ملقب شد. در سال ۳۹۳ هجری خلف ابن احمد صفاری امیر سیستان را شکست داد و قهستان را ضمیمه متصرفات خویش ساخت. بعد از انقراض سامانیان، ماوراء النهر به تصرف خانیان درآمد و در این‌زمان محمود، دختر نصر را به زنی گرفت و رودخانه جیحون مرز بین قلمرو آنها قرار گرفت، اما این مصالحه چندان دوامی نداشت، زیرا در سال ۳۹۶ هجری نصر خان عازم فتح خراسان شد و جنگ سختی بین طرفین در دشت کتر اتفاق افتاد که به شکست خانیان منجر شد. این جنگ یکی از مهمترین رویدادهای تاریخ غزنویان است، زیرا از این تاریخ به بعد تا دوران سلاجقه تجاوز خانیان از جانب خراسان از بین رفت. محمود در سال ۴۰۸ هجری خوارزم را که در تصرف مامونیان بود، به قلمرو خود منضم کرد. در فاصله سال‌های ۳۹۲– ۴۱۶ هجری، ۱۲ بار به هندوستان لشکر کشید. مهمترین آنها فتح بتخانه سومنات

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

است که در سال ۴۱۶ هجری اتفاق افتاد. در سال ۴۲۰ هجری ری و اصفهان را از مجد الدوله دیلمی گرفت و به دوران زمامداری این شعبه از آل بویه پایان داد.

در ابتدا وزارت محمود را ابو العباس اسفراینی به عهده داشت. وی تا سال ۴۰۱ هجری در این سمت باقی بود. پس از عزل او، محمود وزارت خود را به احمد ابن حسن میمندی سپرد. اما در سال ۴۱۵ هجری وی را عزل و ابو علی حسن ابن محمد ابن میکال معروف به حسنک را به جای او منصوب گردانید. محمود که در اثر مسافرتهای زیاد، خسته و ناتوان شده بود، به مرض سل دچار شد و بر اثر همین مرض در سال ۴۲۱ هجری درگذشت.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۴۷

سلطان محمد ابن محمود (از ربیع الاخر تا شوال ۴۲۱ ه. ق.)

بعد از درگذشت محمود پسرش محمد جانشین او شد و از اصفهان رهسپار غزنین گردید. بزرگان کشور چون مسعود را از هرنظر شایسته‌تر از محمد می‌دانستند در سال ۴۲۱ هجری محمد را دستگیر و پس از کور کردن، او را در قلعه‌ای زندانی کردند. او تا سال ۴۳۲ هجری در زندان بود و در این سال مسعود که از دفع سلجوقیان عاجز شده بود، راه هندوستان را پیش گرفت. در طول راه عده‌ای از سپاهیانش خزائن سلطنتی را غارت و مسعود را زندانی کردند و بار دیگر محمد نابینا را به سلطنت نشاندند. هنگامی که مودود پسر سلطان مسعود از این حادثه مطلع شد، با سپاهی به جنگ عموی خویش محمد رفت و پس از غلبه بر وی او را کشت.

سلطان مسعود ابن محمود (۴۲۱– ۴۳۲ ه. ق.) (۱۰۳۰– ۱۰۴۰ م.)

پس از زندانی شدن محمد، مسعود به تخت نشست و خواجه ابو القاسم میمندی را به وزارت خود منصوب کرد که تا سال ۴۲۴ هجری در این سمت باقی بود. در سال ۴۲۲ هجری سلطان مسعود، مکران را تا حدود سند تصرف کرد. در سال ۴۲۶ هجری به سرزمین گرگان و طبرستان که قلمرو آل زیار بود، تاخت و در جنگی که با ابو کالیجار سرپرست انوشیروان کرد، وی را مغلوب ساخت. لیکن طرفین با یکدیگر صلح کردند.

مسعود در سال ۴۲۸ به هندوستان لشکر کشید و قلعه‌هایی را که در جنوب‌شرقی پنجاب واقع شده بود، به تصرف خود درآورد. در این‌زمان ترکان سلجوقی که در اطراف رود سیحون سکونت داشتند، از مسعود تقاضا کردند که در خراسان اقامت کنند. مسعود نپذیرفت و با آنان از در جنگ درآمد. در سال ۴۲۹ طغرل سلجوقی، نیشابور را گرفت و در سال ۴۳۱ هجری در جنگ دیگری که در محل دندانقان اتفاق افتاد، مسعود شکست خورد و به هندوستان گریخت و همان‌طور که گفته شد در سال ۴۳۲ هجری به دست عده‌ای از غلامانش زندانی شد و کمی بعد به قتل رسید.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۴۸

سلطان مودود ابن مسعود (۴۳۲– ۴۴۲ ه. ق.) (۱۰۴۰– ۱۰۴۹ م.)

مودود بعد از کشته شدن عموی خود به غزنین برگشت و با سلاجقه از در دوستی درآمد و دختر جغری بیک داود را به زنی گرفت. با این همه سلاجقه از تاخت‌وتاز به قلمرو داود خودداری نکردند. در سال ۴۳۵ هجری به فرمان مودود سپاهی رهسپار خراسان شد، اما این سپاه مغلوب آلپ‌ارسلان گردید. در سال ۴۴۱ هجری مودود با ملوک ترک ماوراء النهر و ابو کالیجار دیلمی بر ضد سلاجقه متحد شد، تا به کمک آنها دست سلاجقه را از خراسان کوتاه کند. لیکن قبل از رسیدن به خراسان به مرض قلنج دچار شد و درگذشت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

علی ابن مسعود و مسعود ابن مودود (رجب تا رمضان ۴۴۱ ه. ق.) (۱۰۴۹ م.)

بعد از مرگ مودود، بزرگان کشور فرزند صغیر او را به نام مسعود ثانی به سلطنت برگزیدند و بعد از پنج روز عموی او را که ابو الحسن علی ابن مسعود نام داشت، با وی در سلطنت شریک کردند.

طولی نکشید که یکی از فرزندان سلطان محمود به نام عبد الرشید که در ایام حیات سلطان مسعود در زندان به سر می‌برد، از بست رهسپار غزنین گردید و تخت و تاج را صاحب شد.

عبد الرشید محمود ابن سبکتکین (۴۴۱– ۴۴۴ ه. ق.) (۱۰۲۸– ۱۰۲۵ م.)

عبد الرشید مردی بی‌کفایت و عاری از تدبیر بود و تحت نفوذ طغرل قرار داشت.

بنابراین طغرل از موقعیت خود استفاده کرده، عبد الرشید را دستگیر ساخت و به اتفاق ۹ تن دیگر از شاهزادگان غزنوی به قتل رساند.

مدت زمامداری طغرل بیش از ۴۰ روز طول نکشید و به دست یکی از غلامان غزنوی کشته شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۴۹

فرخزاد ابن مسعود ابن محمود (۴۴۴– ۴۵۱ ه. ق.) (۱۰۲۵– ۱۰۳۲ م.)

بعد از کشته شدن طغرل، بزرگان کشور، فرخزاد پسر سلطان مسعود را به سلطنت برگزیدند. فرخزاد در مدت سلطنت خود به خراسان لشکر کشید و یکی از سرداران آلپ‌ارسلان را اسیر کرد؛ لیکن از جغری بیک شکست خورد.

ظهیر الدین ابن مسعود ابن محمود (۴۵۱– ۴۹۲ ه. ق.) (۱۰۵۹– ۱۰۹۸ م.)

بعد از مرگ فرخزاد برادرش ابراهیم ملقب به ظهیر الدوله به جای او نشست. اولین اقدام ظهیر الدوله سازش با جغری بیک سلجوقی بود. طرفین توافق کردند که هرچه را در تصرف دارند مالک آن شناخته شوند و به هیچ وجه چشم طمع به سرزمینهای هم نداشته باشند.

ظهیر الدوله در سال ۴۷۲ هجری به فتح چند قلعه در هندوستان توفیق یافت.

علاء الدوله مسعود ابن ابراهیم (۴۹۲– ۵۰۹ ه. ق.) (۱۰۹۸– ۱۱۱۵ م.)

علاء الدوله بعد از درگذشت ظهیر الدوله به تخت سلطنت نشست. در آغاز کار، امیر عضد الدوله، شیرزاد فرزند خود را به حکومت هندوستان منصوب گردانید.

ارسلان شاه ابن مسعود ابن ابراهیم (۵۰۹– ۵۱۱ ه. ق.) (۱۱۱۵– ۱۱۱۷ م.)

بعد از درگذشت علاء الدوله فرزندش ارسلان به جای او نشست، اما با مخالفت برادر خود شیرزاد مواجه شد. ارسلان شیرزاد را کشت و غیر از بهرام شاه که به سلطان سنجر در خراسان پناهنده شد، برادران دیگر خود را زندانی کرد. در سال ۵۱۱ هجری بهرام شاه به اتفاق سنجر به غزنین روی نهادند. ارسلان شاه از آنها شکست خورد و به کمک سنجر، بهرام شاه به سلطنت رسید.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵۰

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

یمین الدوله بهرام شاه ابن مسعود (۵۱۱– ۵۴۸ ه. ق.) (۱۱۱۷– ۱۱۵۳ م.)

پس از مراجعت سنجر، ارسلان شاه که به هند فرار کرده بود، برگشت و غزنه را از بهرام شاه پس گرفت. بهرام شاه مجددا بر اثر مساعدت سنجر، ارسلان شاه را دستگیر کرد و به قتل رسانید.

وی در سال ۵۲۹ هجری از پرداخت مالیات سالیانه به سنجر خودداری کرد و چون سنجر عازم سرکوبی او شد، بهرام شاه چاره‌ای جز تسلیم ندید. در اواخر سلطنت او قطب الدین محمد غوری که رنجشی از علاء الدین و سیف الدین غوری برادران خود پیدا کرده بود، به بهرام شاه پناهنده شد. پس از مدتی به دلیل سوء ظنی که بهرام شاه نسبت به وی پیدا کرد، به قتل رسید. همین‌که سیف الدین سوری از این واقعه آگاه شد، برای گرفتن انتقام خون برادرانش روی به غزنین نهاد. بهرام شاه به هندوستان گریخت و در سال ۵۴۴ هجری به غزنین بازگشت و سیف الدین را کشت. برادر دیگر سیف الدین، علاء الدین از شنیدن این خبر خشمگین شد و با سپاهی فراوان به غزنین تاخت. بهرام شاه در سال ۵۴۷ هجری بعد از مراجعت علاء الدین غوری به غزنین بازگشت و یک سال بعد درگذشت.

تاج الدین خسرو شاه ابن بهرام شاه (۵۴۸– ۵۵۲ یا ۵۵۵ ه. ق.) (۱۱۵۳– ۱۱۵۷ م.)

بعد از بهرام شاه پسرش خسرو شاه جانشین او شد، ولی به دلیل قدرت غوریان و غزان، از حفظ تاج و تخت خود در مقابل آنان درماند. در سال ۵۵۵ هجری غزان، غزنین را تصرف کردند. از این به بعد قلمرو غزنویان منحصر به هندوستان غربی شد.

سراج الدوله خسرو ملک ابن خسرو (۵۵۵– ۵۸۳ ه. ق.) (۱۱۶۰– ۱۱۸۷ م.)

خسرو شاه بعد از سقوط غزنین به لاهور رفت و در همان‌جا درگذشت. خسرو ملک فرزند او در لاهور به تخت نشست. در این‌زمان شهاب الدین محمد ابن سام غوری بتدریج لاهور و پیشاور و مولتان را از تصرف خسرو ملک خارج کرد. در سال ۵۸۳ هجری خسرو ملک به دست سرداران شهاب الدین غوری دستگیر گردید و با گرفتاری

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵۱

او سلسله غزنویان در همین سال منقرض شد.

قلمرو غزنویان شامل خراسان، سیستان، افغانستان، کرمان، هندوستان، اصفهان، کردستان، همدان و نواحی جنوبی دریاچه خزر بود.

نام و مدت زمامداری امرای غزنوی

الف– غزنویان آلپتکین یا غزنویان قبل از آل ناصر

۱. آلپتکین ۳۵۱– ۳۵۲ ه. ق.

۲. اسحاق ابن آلپتکین ۳۵۲– ۳۵۵ ه. ق.

۳. بلکاتکین ۳۵۵– ۳۶۴ ه. ق.

۴. پیری تکین ۳۶۴– ۳۶۶ ه. ق.

ب– غزنویان آل ناصر یا غزنویان آل سبکتکین

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱. سبکتکین ۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.

۲. اسماعیل ابن سبکتکین ۳۸۷- ۳۸۹ ه. ق.

۳. محمود ابن سبکتکین ۳۸۹- ۴۲۱ ه. ق.

۴. محمد ابن محمود ربیع الثانی تا شوال ۴۲۱ ه. ق.

۵. مسعود ابن محمود ۴۲۱- ۴۳۲ ه. ق.

۶. مودود ابن مسعود ۴۳۲- ۴۴۱ ه. ق.

۷. مسعود دوم ۴۴۱ ه. ق. (مجموعا مدت دو ماه)

۸. علی ابن مسعود ۴۴۱ ه. ق. (مجموعا مدت دو ماه)

۹. عبد الرشید ابن محمود ۴۴۱- ۴۴۴ ه. ق.

۱۰. فرخزاد ابن مسعود ابن محمود ۴۴۴- ۴۵۱ ه. ق.

۱۱. ابراهیم ابن مسعود ابن محمود ۴۵۱- ۴۹۲ ه. ق.

۱۲. مسعود ابن ابراهیم (مسعود سوم) ۴۹۲- ۵۰۸ ه. ق. یا ۵۰۹ ه. ق.

۱۳. شیرزاد ۵۰۸ یا ۵۰۹ ه. ق. (چند ماه)

۱۴. ارسلان ابن مسعود ابن ابراهیم ۵۰۹- ۵۱۱ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵۲

۱۵. بهرام شاه ابن مسعود ۵۱۱- ۵۴۸ ه. ق.

۱۶. خسرو ابن بهرام شاه ۵۴۸- ۵۵۲ یا ۵۵۵ ه. ق.

۱۷. خسرو ملک ابن خسرو شاه ۵۵۵- ۵۸۳ ه. ق. «۱»

---

(۱). برای کسب اطلاع بیشتر و مفصل‌تر به منابع زیر مراجعه شود:

ابن اثیر، الکامل. ابن بطوطه، سفرنامه. ابن جوزی، المنتظم. ابن حوقل، صورة الارض. ابن خلکان، وفیات الاعیان. ابن فضلان، سفرنامه. استخری، مالک الممالک. بلاذری، فتوح البلدان. نبداری، زبدة النصره و نخبة العصرة. بیرونی، تحقیق ماللنهر. تعالبی، تیتمه الدهر. حسینی، اخبار دولت سلجوقیه. خوارزمی، مفاتیح العلوم. سبکی، طبقات الشافعیه کبری. اعتبی، تاریخ یمینی. کاشغری، دیوان لغات الترک. مسعودی، مروج الذهب. مسکویه، تجارب الامم و تعاقب الهمم. مقدسی، احسن التقاسیم فی معرفت الاقالیم. ابن اسفندیار، تاریخ طبرستان. ابن عبری، مختصر الدول. ابن فندق، تاریخ بیهق. بیهقی، تاریخ بیهقی. حمد اله مستوفی، نزهت القلوب. تاریخ گزیده. راوندی، راحت الصدور. عنصری، دیوان عوفی. جوامع الحکایات. فرخی، دیوان. کیکاووس ابن اسکندر، قابوس‌نامه. گردیزی، زین الاخبار. مجهول المولف، تاریخ سیستان. مجهول المولف، حدود العالم.

مجهول المولف، مجمل التواریخ و القصص. محمد ابن ابراهیم، تاریخ سلجوقیان کرمان. محمد ابن منور، اسرار التوحید. مرعشی، تاریخ طبرستان. میرخواند، روضة الصفا. ناصرخسرو، سفرنامه. نر سنخی، تاریخ بخارا. نظام الملک، سیاست‌نامه. نظامی عروضی، چهار مقاله، ظهیر الدین نیشابوری، سلجوقنامه آق‌سرایی، مسامرة الاخبار.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵۳

فصل هشتم غوریان (۵۴۳- ۶۱۲ ه. ق.) (۱۱۴۸- ۱۲۱۵ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشاره

غوریان سلسله‌ای از امرای محلی بودند که از دیر زمانی در سرزمین غور یعنی ناحیه کوهستانی میان هرات و غزنین حکومت می‌کردند و به دو شعبه اصلی تقسیم می‌شدند.

شعبه اول در سرزمین غور سلطنت می‌کرد و پایتخت آنها فیروزکوه بود. شعبه دوم در طخارستان سلطنت داشتند و بامیان پایتخت آنها بود. مورخان، این شعبه را به مناسبت جد آنها که شنسب نام داشته است آل شنسب یا شنسبانیه نامیده‌اند. ملوک غور در دوران صفاریان و سامانیان و غزنویان بنا به مقتضیات زمان و قدرت پادشاهان هریک از این سلسله‌ها گاهی با آنها از در اطاعت درمی‌آمدند و زمانی دعوی استقلال می‌کردند.

اول کسی که از رؤسای غوریه صاحب نام و نشانی است، محمد ابن سوری است که در سال ۲۰۱ هجری مغلوب سلطان مسعود غزنوی شد و در اسارت، جان سپرد. یکی دیگر از امرای غوریه، ملک عز الدین حسین است که با سلطان سنجر سلجوقی و بهرام شاه غزنوی معاصر بود. بعد از مرگ وی یکی از فرزندانش به نام سیف الدین سوری جانشین پدر شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵۴

سیف الدین سوری (۵۴۳– ۵۴۴ ه. ق.) (۱۱۴۸– ۱۱۴۹ م.)

سیف الدین سوری در سال ۵۴۳ هجری برای گرفتن انتقام خون برادرش به غزنین لشکر کشید. بهرام شاه از سیف الدین شکست خورد و به هندوستان گریخت. در سال ۵۴۴ هجری بهرام شاه به غزنین مراجعت کرد و سیف الدین را کشت.

علاء الدین جهانسوز (۵۴۴– ۵۵۶ ه. ق.) (۱۱۴۹– ۱۱۶۰ م.)

بعد از کشته شدن سیف الدین برادرش بهاء الدین سام جانشین او شد و برای گرفتن انتقام خون برادر خود عازم غزنین گردید. اما در بین راه بیمار شد و درگذشت. بعد از مرگ وی برادرش علاء الدین حسین جانشین او شد. در سال ۵۴۴ هجری به غزنین تاخت. بهرام شاه غزنوی از او شکست خورد و به هندوستان گریخت. علاء الدین حسین بعد از تصرف غزنین بنای مخالفت را با سلطان سنجر گذاشت و هرات و مرغاب را تسخیر کرد. سلطان سنجر در سال ۵۴۷ هجری او را مغلوب و دستگیر گردانید، اما پس از چندی او را آزاد ساخت و بار دیگر به حکومت غور منصوبش کرد.

سیف الدین محمد ابن علاء الدین حسین (۵۵۶– ۵۵۸ ه. ق.) (۱۱۶۰– ۱۱۶۲ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ۲۵۴ سیف الدین محمد ابن علاء الدین حسین(۵۵۶ – ۵۵۸ ه. ق.)(۱۱۶۰ – ۱۱۶۲ م.) ..... ص : ۲۵۴

ف الدین محمد ابن علاء الدین حسین بعد از مرگ پدر به سلطنت نشست، اما بعد از مدت دو سال زمامداری به دست سپهسالار خود کشته شد.

غیاث الدین ابو الفتح محمد ابن سام (۵۵۸– ۵۹۹ ه. ق.) (۱۱۶۲– ۱۲۰۱ م.)

بعد از کشته شدن سیف الدین پسر عمویش غیاث الدین جانشین او شد. در سال ۵۶۹ هجری شهر غزنین را از تصرف ترکان غز خارج ساخت و در سال ۵۷۱ هجری هرات را که در تصرف یکی از غلامان سنجر بود، تصرف کرد. در همین زمان کرمان و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سیستان و جوزجان و مرو و الرود را نیز ضمیمه قلمرو خود ساخت و به توسعه دولت غوریه از سمت مغرب و جنوب همت گماشت. فتوحات چشمگیر سلطان غیاث الدین و برادرش شهاب الدین مقارن ایامی است که سلسله خوارزمشاهیان در خوارزم تأسیس شده بود.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵۵

سلطان علاء الدین تکش خوارزمشاه معاصر این دو برادر بود. قلمرو وی با متصرفات غوریان هم‌مرز بود. در سال ۵۸۸ هجری سلطان شاه برادر علاء الدین تکش بنای تاخت و تاز را در متصرفات غوریان گذاشت. ولی از لشکریان شهاب الدین شکست خورد و متواری شد. در سال ۵۹۷ هجری ملک شهاب الدین و سلطان غیاث الدین به شهرهای خراسان حمله کردند و از سلطان خوارزمشاه شکست خوردند. در سال ۵۹۹ هجری شهاب الدین به غور گریخت و در همین سال غیاث الدین درگذشت.

معز الدین محمد ابن سام (۵۹۹– ۶۰۲ ه. ق.) (۱۲۰۲– ۱۲۰۵ م.)

بعد از درگذشت غیاث الدین برادرش شهاب الدین ملقب به معز الدین جانشین او شد.

در سال ۵۷۱ هجری نواحی سند و مولتان را تصرف کرد. در سال ۵۸۲ هجری با تصرف لاهور به دوران سلطنت غزنویان پایان داد، در سال ۵۸۳ هجری به هند مرکزی تاخت، اما از پریت وی، راجه اجمیر بسختی شکست خورد و در سال ۵۸۸ هجری بار دیگر به اجمیر حمله کرد و در محل تانی سر، پریت وی را شکست داد و در اثر این فتح، سرتاسر هند شمالی تا نواحی مرکزی آن را تصرف کرد. سپس به فرمان وی قطب الدین آیبک که یکی از غلامان او بود، به حکومت آن نواحی منصوب شد. در سال ۶۰۰ هجری سلطان معز الدین عازم هندوستان شد. سلطان محمد خوارزمشاه از غیبت او استفاده کرد و هرات را در محاصره گرفت. سلطان معز الدین بعد از مراجعت از هندوستان برای جلوگیری از تجاوزات سلطان محمد خوارزمشاه رهسپار خوارزم شد. در نزدیکی جرجانیه جنگ سختی بین طرفین درگرفت و چون عثمان خان افراسیابی به یاری خوارزمشاه آمد، معز الدین مغلوب شد، لیکن سرانجام بین سلطان خوارزم و سلطان غور مصالحه شد. بعد از مدتی معز الدین برای جبران شکست خود از سلطان محمد خوارزمشاه به قصد تهیه سپاه عازم هندوستان شد، اما در سال ۶۰۲ هجری به دست یکی از فدائیان فرقه اسماعیلیه کشته شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵۶

غیاث الدین محمود ابن غیاث الدین محمود (۶۰۲– ۶۰۷ ه. ق.) (۱۲۰۵– ۱۲۱۰ م.)

بعد از قتل معز الدین سلطنت نصیب برادرزاده‌اش غیاث الدین محمود شد. در این‌زمان عده‌ای از امرای غوری به طرفداری بهاء الدین سام که خواهرزاده سلطان معز الدین بود، برخاستند و در نتیجه بین مدعیان سلطنت و طرفداران آنان نزاع درگرفت و در همین زمان بهاء الدین سام درگذشت. در سال ۶۰۲ هجری قطب الدین آیبک با استفاده از موقعیت خود در دهلی دعوی استقلال کرد و مؤسس سلسله‌ای شد که تا سال ۶۸۶ هجری در نواحی هندوستان سلطنت داشتند. به دلیل بی‌کفایتی غیاث الدین محمود، نزدیکانش سلطان محمد خوارزمشاه را برای تصرف غور دعوت کردند. سلطان محمد خوارزمشاه هرات و بلخ را تصرف کرد. غیاث الدین محمد ناچار خود را دست‌نشانده سلطان محمد خواند. در سال ۶۰۶ هجری تاج الدین علیشاه برادر سلطان محمد به سبب سوء تفاهمی که با برادر خود پیدا کرد، به غیاث الدین محمود پناهنده شد، اما به فرمان سلطان محمد، غیاث الدین محمود، تاج الدین علیشاه را زندانی کرد و همین امر باعث شد که در سال ۶۰۷ هجری همراهان تاج الدین علیشاه، غیاث الدین را کشتند و تاج الدین علیشاه را که در زندان به سر می‌برد، سلطان غور خواندند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بهاء الدین سام و علاء الدین آتسز (۶۰۷– ۶۱۰ ه. ق.) (۱۲۱۰– ۱۲۱۳ م.)

بعد از کشته شدن غیاث الدین محمود، به کمک بزرگان غور، سلطنت به بهاء الدین سام فرزند او رسید. در سال ۶۰۷ هجری آتسز پسر علاء الدین حسین به سبب حمایت سلطان محمد خوارزمشاه به فیروزکوه لشکر کشید و به بهاء الدین دست یافت، لیکن در سال ۶۱۰ هجری به دست یکی از امرای غزنه کشته شد.

علاء الدین محمد ابن شجاع الدین علی (۶۱۰– ۶۱۲ ه. ق.) (۱۲۱۳– ۱۲۱۵ م.)

بعد از قتل علاء الدین آتسز سلطنت غور نصیب علاء الدین محمد فرزند شجاع الدین علی ابن عز الدین حسین شد. در سال ۶۱۲ هجری شهر فیروزکوه پایتخت غوریان را تسلیم عمال سلطان محمد خوارزمشاه کرد. دیری نگذشت که عمال خوارزمشاه او را

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵۷

رهسپار گرگنج (جرجانیه) پایتخت خوارزمشاه کردند. در حقیقت از این‌زمان سلسله غوریان منقرض شد.

نام و مدت زمامداری امرای غور

۱. سیف الدین سوری ابن ملک عز الدین حسین ۵۴۳– ۵۴۴ ه. ق.

۲. علاء الدین ملک عز الدین حسین ۵۴۴– ۵۵۶ ه. ق.

۳. سیف الدین ابن محمد ابن علاء الدین ۵۵۶– ۵۵۸ ه. ق.

۴. غیاث الدین محمد ابن بهاء الدین سام ابن حسین ۵۵۸– ۵۹۹ ه. ق.

۵. معز الدین محمد ابن بهاء الدین سام ابن حسین ۵۹۹– ۶۰۲ ه. ق.

۶. غیاث الدین محمود ابن غیاث الدین محمد ۶۰۲– ۶۰۷ ه. ق.

۷. بهاء الدین سام ابن غیاث الدین محمود ۶۰۷ ه. ق.

۸. علاء الدین آتسز ابن علاء الدین حسین ۶۰۷– ۶۱۰ ه. ق.

۹. علاء الدین محمد ابن شجاع الدین علی ابن عز الدین حسین ۶۱۰– ۶۱۲ ه. ق. «۱»

---

(۱). برای کسب اطلاع مفصل و بیشتر درباره سلسله غوریان به منابع زیر مراجعه شود:

یاقوت حموی، معجم البلدان. حمد اللّه مستوفی، نزهت القلوب. استخری، مسالک الممالک. ابن حوقل، صورة الارض. سمعانی، کتاب الانساب. جوزجانی، طبقات ناصری. ابن بطوطه، سفرنامه. ابو النصراء، تقویم البلدان. یعقوبی، البلدان. عتبی، تاریخ یمینی. انفراری، روضات الجنات فی اوصاف و مدینة الهرات. مجدی، زینت المجالس. خمره اصفهانی، تاریخ سنی الملوک الارض و الانبیاء. ابن اثیر، الکامل. بلاذری، انساب الاشراف. طبری، تاریخ رسل و الملوک. ابن الندیم، الفهرست. میر خواند، روضة الصفا. خواند میر، حبیب السیر. خوافی، مجمل فصیحی. آندلسی، طبقات الامم.

بیهقی، تاریخ بیهقی. بار تولد، ترکستان‌نامه. غفاری، تاریخ جهان‌آرا. محمد حسنی، الفراضه فی حکایت سلجوقیه. بیرونی، ماللهند. رازی، هفت اقلیم. بهاء الدین موبد بغدادی، التوسل الی الرسل.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۵۹

فصل نهم سلجوقیان (۴۲۹– ۵۹۰ ه. ق.) (۱۰۳۴– ۱۱۹۳ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشاره

سلسله سلجوقی را می‌توان مهمترین دولتی دانست که به دست ترکان تأسیس شد، زیرا در طول زمامداری سلاطین این سلسله تحول بزرگی در فرهنگ و تمدن اسلام، بویژه در ایران به وجود آمد. سلجوقیان طایفه‌ای از ترکمانان غزند که به پنج شعبه بزرگ تقسیم شده بودند: ۱- سلاجقه بزرگ ۲- سلاجقه عراق ۳- سلاجقه روم ۴- سلاجقه کرمان ۵- سلاجقه شام سلاطین سلجوقی از سال ۴۲۹ هجری تا ۵۹۰ هجری در نواحی خراسان و قسمتی از بلاد شام و روم حکومت کرده‌اند. مؤسس واقعی این سلسله را باید سلاجقه بزرگ دانست.

سلجوقیان منسوبند به سلجوق ابن دقاق که فرزندانش مؤسس سلسله سلجوقیان شده‌اند. ترکان سلجوقی در اواخر حکومت سامانیان، به دلیل تنگی جا از رود جیحون گذشتند و وارد ماوراء النهر شدند. مقارن سلطنت محمود غزنوی، فرزندان سلجوق ابن دقاق در آن نواحی، قدرت و نفوذ زیادی به هم زده بودند. هنگام لشکرکشی سلطان محمود به خراسان و ماوراء النهر، او از قدرت سلجوقیان متوحش شد و یکی از رؤسای

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۰

این طایفه را به نام اسرائیل گروگان گرفت که در زندان محمود درگذشت. پس از مرگ سلطان محمود، در زمان سلطان مسعود، برادرزادگان اسرائیل یعنی طغرل بیک و یبغو چغری بیک برای گرفتن انتقام عموی خویش در خراسان سر به شورش برداشتند و سرانجام طغرل در سال ۴۳۱ هجری سلطان مسعود را در محل دندانقان شکست داد و بر سرتاسر خراسان مسلط شد.

طغرل ابن میکائیل (۴۲۹- ۴۵۵ ه. ق.) (۱۰۳۷- ۱۰۶۳ م.)

در سال ۴۲۹ هجری طغرل بیک در نیشابور به تخت نشست. در سال ۴۳۳ گرگان و طبرستان را که جزو قلمرو انوشیروان زیاری بود. تصرف کرد. در سال ۴۳۴ هجری خوارزم و همدان را که در تصرف غزنویان و آل بویه بود، ضمیمه متصرفات خود ساخت. در سال ۴۴۶ آذربایجان و قسمتی از آسیای صغیر را تصرف کرد. یک سال بعد عازم بغداد شد و به فرمان القائم خلیفه عباسی به نام او خطبه خوانده شد، و ملقب به رکن الدوله ابو طالب یمین امیر المومنین گردید. در سال ۴۵۱ هجری ارسلان بساسیری را که در برابر خلیفه شورش کرده بود، در جنگی شکست داد و به قتل رسانید. سمت وزارت طغرل را عمید الملک کندری بر عهده داشت که از اواخر سال ۴۴۸ هجری تا پایان سلطنت طغرل در این مقام باقی بود. طغرل در سال ۴۵۵ هجری در ری درگذشت.

آلب‌ارسلان ابن چغری (۴۵۵- ۴۶۵ ه. ق.) (۱۰۶۳- ۱۰۷۲ م.)

عمید الملک کندری طبق وصیت طغرل یکی از فرزندان چغری یعنی سلیمان را به تخت سلطنت نشاند، اما آلب‌ارسلان از این امر آگاه شد، زیربار اطاعت برادر خود نرفت و به یاری وزیر دانشمند خود خواجه نظام الملک، خود را وارث حقیقی تخت و تاج طغرل اعلام داشت. عمید الملک کندری که وضع را چنین دید، دستور داد که خطبه پادشاهی به نام آلپ‌ارسلان خوانده شود. با این حال در سال ۴۵۶ هجری به تحریک نظام الملک، عمید الملک زندانی شد و بعد از مدت یک سال به قتل رسید. آلپ‌ارسلان از هرطرف به توسعه قلمرو خود پرداخت، تا جائی که حدود دولت سلاجقه را از یک طرف به کنار

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۱

رود سیحون و از طرف دیگر به سواحل دریای مدیترانه رسانید. در سال ۴۵۶ هجری امیر ناحیه ختلان را شکست داد و قلمرو او را به تصرف خود درآورد. در سال ۴۵۸ فارس را تصرف کرد. در سال ۴۶۳ هجری رومانوس دیو جانوس امپراتور روم شرقی را در

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

محل ملازگرد مغلوب و اسیر گردانید. در ابتدای سال ۴۶۵ هجری برای سرکوبی شمس الملک نصر رهسپار سمرقند شد، لیکن در نزدیکی یکی از قلعه‌های کنار جیحون به دست یوسف نامی که نگهبان آن قلعه بود، به قتل رسید.

جلال الدین ملکشاه ابن آلب‌ارسلان (۴۶۵– ۴۸۵ ه. ق.) (۱۰۷۳– ۱۰۹۲ م.)

بعد از کشته شدن آلپ‌ارسلان، فرزندش ملکشاه جانشین او شد. در آغاز کار، با مشکلات بسیار روبرو شد، اما بر اثر کاردانی و شایستگی خواجه نظام الملک، تمام مشکلات یکی بعد از دیگری به نحو شایسته حل شد. در سال ۴۷۳ هجری تکش برادر ملکشاه با وی جنگید و او را شکست داد و دستگیر کرد. در سال ۴۷۷ هجری انطاکیه را فتح کرد و خط مرزی دولت سلاجقه را از سمت مغرب به سواحل مدیترانه رساند. در سال ۴۷۹ هجری از راه موصل به بلاد دره علیای فرات رفت و بعضی از قلعه‌های آن سرزمین را که هنوز در تصرف رومیان بود، به قلمرو خود ضمیمه و حلب را نیز تصرف کرد. در سال ۴۸۲ هجری سمرقند را گرفت. ملکشاه در اواخر سلطنت خود بر سر انتخاب ولیعهد با خواجه نظام الملک اختلاف نظر پیدا کرد. بعد از کشته شدن خواجه نظام الملک به دست فدائیان اسماعیلی، در سال ۴۸۵ هجری تاج الملک شیرازی را به جای نظام الملک منصوب کرد. دیری نگذشت که ملکشاه هم درگذشت.

رکن الدین ابو المظفر برکیارق (۴۸۵– ۴۹۸ ه. ق.) (۱۰۹۲– ۱۱۰۴ م.)

بعد از مرگ ملکشاه، ترکان خاتون همسر او پسر خردسال خود، محمود را به سلطنت بر داشت و برکیارق بزرگترین پسر ملکشاه را زندانی کرد که بعدها به یاری طرفداران خواجه نظام الملک از زندان رها شد. در سال ۴۸۵ هجری ترکان خاتون عازم سرکوبی برکیارق شد، اما در نزدیکی بروجرد از سپاهیان برکیارق شکست خورد. در نتیجه بر

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۲

کیارق بر تخت سلطنت نشست و یکی از پسران نظام الملک یعنی عز الملک حسین را به سمت وزارت خویش منصوب کرد. در سال ۴۸۷ هجری تتش هم برکیارق مدعی سلطنت شد. برکیارق از وی شکست خورد و به اصفهان گریخت. مخالفان برکیارق در صدد دستگیری او برآمدند. مقارن این ایام محمود مدعی دیگر او درگذشت و بار دیگر برکیارق به سلطنت رسید. مدعی دیگر برکیارق برادرش محمد بود که در سال ۴۹۳ هجری سه‌بار بین این دو زدوخورد درگرفت و سرانجام بار دیگر صلح کردند و مقرر شد که محمد بر نواحی آذربایجان و ارمنستان و موصل و شام حکومت کند و عراق و اصفهان و جبل متعلق به سنجر یکی دیگر از پسران ملکشاه باشد. در حقیقت این اقدام را باید با تجزیه متصرفات سلجوقیان یکی دانست.

غیاث الدین ابو شجاع محمد (۴۹۸– ۵۱۱ ه. ق.) (۱۱۰۴– ۱۱۱۷ م.)

بعد از درگذشت برکیارق، امیر ایاز که سمت سپهسالاری را بر عهده داشت از خلیفه برای ملکشاه فرزند برکیارق بیعت گرفت. ملکشاه در آغاز کار، با مخالفت عموی خود محمد روبرو شد، اما سرانجام بین طرفین مصالحه شد و ملکشاه تحت بیعت محمد قرار گرفت و در حقیقت زمامدار واقعی شد. در سال ۵۰۰ هجری محمد با پیروان فرقه اسماعیلیه در نزدیکی اصفهان جنگید و آنها را شکست داد و در سال ۵۰۹ هجری جهت کمک به مسلمانان شام و الجزیره عازم جنگهای صلیبی شد، لیکن به دلیل اختلاف بین امرای مسلمان شام و الجزیره از سپاه صلیبیون شکست خورد.

سنجر ابن ملکشاه (۵۱۱– ۵۵۲ ه. ق.) (۱۱۱۷– ۱۱۶۷ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از درگذشت سلطان محمد، سلطنت ایران شرقی نصیب برادرش سنجر شد. سنجر در سال ۴۹۱ هجری طخارستان و ترند را ضمیمه متصرفات خود ساخت و در سال ۴۹۴ هجری به فرمان وی یکی از سردارانش مأمور فتح قلعه‌های اسماعیلیه شد و این سردار عده زیادی از پیروان اسماعیلیه را کشت، اما سرانجام بین سنجر و پیروان فرقه اسماعیلیه بدین شرط صلح برقرار شد که پیروان مذهب مذکور از ساختن قلعه‌های جدید

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۳

خودداری کنند و دست از تبلیغ بردارند. در سال ۴۹۵ هجری پادشاه ترکستان را که بنای تجاوز به سرزمین خراسان داشت، مغلوب کرد و کشت. در سال ۵۱۱ هجری غزنین را از ارسلانشاه غزنوی گرفت. در سال ۵۱۳ هجری فرزند محمد را که مدعی سلطنت او بود، در نزدیکی ساوه شکست داد، لیکن به درخواست مادر خود، او را بخشید. در سال ۵۲۴ هجری ماوراء النهر را تصرف کرد. در سال ۵۳۳ هجری آتسز خوارزمشاه را شکست داد. در سال ۵۴۶ هجری به جنگ گورخان قراختائی رفت، لیکن در محل قطوان از گورخان شکست خورد و متصرفات شرقی او از کاشغر تا بخارا به تصرف گورخان درآمد. در سال ۵۴۷ هجری علاء الدین جهانسوز غوری را مغلوب و اسیر کرد.

ترکان که مالیات خود را همه ساله به مأموران سنجر پرداخت می‌کردند، در این‌زمان به سبب بدرفتاری مأموران سر به شورش برداشتند. سنجر در سال ۵۴۸ هجری عازم سرکوبی آنها شد، لیکن به سختی شکست خورد و قریب مدت چهار سال در اسارت غزان بود، اما بعد از مرگ همسرش به کمک نگهبانان خود گریخت و به مرو آمد و بار دیگر به تخت سلطنت نشست. لیکن به دلیل ضعف دوران پیری و آشفتگی اوضاع کشور، از پا درآمد و در سال ۵۵۲ هجری درگذشت.

مغیث الدین ابو القاسم محمود ابن محمد (۵۱۱– ۵۲۵ ه. ق.) (۱۱۱۷– ۱۱۳۰ م.)

همان‌طور که گفته شد، بعد از درگذشت سلطان محمد، فرزندش محمود در اصفهان بر تخت نشست و بنای مخالفت را با سنجر گذاشت، اما پس از شکستی که از سنجر خورد، مورد بخشایش قرار گرفت و به حکومت عراق منصوب شد. در سال ۵۱۲ هجری محمود برای رفع این اختلاف بین شحنه خود و مسترشد خلیفه عباسی عازم بغداد شد و پس از تصرف بغداد، خلیفه بناچار از در آشتی درآمد و محمود به همدان برگشت.

داود ابن محمود (۵۲۵– ۵۲۶ ه. ق.) (۱۱۳۰– ۱۱۳۱ م.)

داود پسر محمود بعد از مرگ پدر به سلطنت رسید. در این‌زمان مسعود عموی وی تبریز را به تصرف خود درآورد. از طرف دیگر سلجوقشاه برادر دیگر مسعود رهسپار بغداد

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۴

شد و مورد محبت خلیفه قرار گرفت. همین‌که مسعود از این امر آگاه شد به بغداد لشکر کشید. خلیفه ناچار قبول کرد که خطبه سلطنت را به نام مسعود جاری کند، به شرط آنکه سلجوقشاه را ولیعهد خود کند. در سال ۵۲۶ هجری برادر دیگر مسعود در ری به خدمت سلطان سنجر رسید و به فرمان او به حکومت عراق منصوب شد. هنگامی که خلیفه و مسعود و سلجوق شاه آگاه شدند، عازم جنگ با سنجر گردیدند، لیکن از سپاهیان سنجر شکست خوردند و طغرل رسما به سلطنت نشست و تا سال ۵۲۹ هجری سلطنت کرد.

غیاث الدین ابو الفتح مسعود ابن محمود (۵۲۹– ۵۴۷ ه. ق.) (۱۱۳۴– ۱۱۵۲ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مسعود ابن محمد بعد از مرگ طغرل به سلطنت رسید. وی در حقیقت آخرین نماینده قدرت سلاجقه در مغرب ایران است. هرچند که در برابر قدرت سنجر، سلطنت مسعود چندان رونق و اهمیتی نداشت، لیکن به دلیل غلبه او بر خلفای عباسی و سرکوبی مدعیان سلطنت، در میان زمامداران سلاجقه غرب ایران، دارای اهمیت خاصی است.

معز الدین ابو الفتح ملکشاه ابن محمود (رجب ۵۴۷ تا ذی القعده ۵۴۸ ه. ق.)

بعد از مرگ سلطان مسعود، ملکشاه ابن محمود به سلطنت رسید. وی به دلیل افراط در عیاشی بعد از چهار ماه به دست بزرگان مملکت از سلطنت معزول شد.

غیاث الدین ابو شجاع محمد ابن محمود ابن محمد (۵۴۷– ۵۵۴ ه. ق.) (۱۱۵۲– ۱۱۵۹ م.)

بزرگان کشور پس از عزل ملکشاه، محمد برادر او را به سلطنت برگزیدند. وی تا سال ۵۵۴ هجری سلطنت کرد.

غیاث الدین ابو الفتح سلیمانشاه ابن محمد (۵۵۴– ۵۵۶ ه. ق.) (۱۱۵۹– ۱۱۶۰ م.)

بعد از درگذشت سلطان محمد دوم بر سر تعیین جانشینی او بین بزرگان مملکت اختلاف بروز کرد، عده‌ای از سلطنت سلیمانشاه طرفداری می‌کردند و عده‌ای دیگر مایل بودند

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۵

که برادرش ملکشاه به سلطنت برسد. در این میان جمع دیگری از ارسلانشاه ابن طغرل پسر زن ایلدگز برای رسیدن به سلطنت حمایت می‌کردند. با تمام این احوال، سلطنت نصیب سلیمانشاه شد و در همدان به تخت نشست. برای جلب نظر ایلدگز، ارسلانشاه را به مقام ولایتعهدی خود منصوب کرد، اما بزرگان کشور سلیمانشاه را به دلیل بی‌کفایتی از سلطنت برکنار کردند و او را کشتند.

رکن الدین ابو المظفر ارسلانشاه ابن طغرل (۵۵۶– ۵۷۱ ه. ق.) (۱۱۶۰– ۱۱۷۵ م.)

بعد از قتل سلیمانشاه، ارسلانشاه جانشین او شد. در این‌زمان حل و فصل کلیه امور کشور به دست ایلدگز افتاد و در حقیقت ارسلانشاه اسما سلطنت می‌کرد. در سال ۵۵۷ هجری ارسلانشاه به گرجستان لشکر کشید و با گیورکی سوم پادشاه این کشور جنگید و او را شکست داد. در این پیکار غنایم زیاد و اسرایی چند به دست سپاهیان مسلمان ارسلانشاه افتاد.

طغرل ابن ارسلانشاه (۵۷۱– ۵۹۰ ه. ق.) (۱۱۷۵– ۱۱۹۳ م.)

بعد از مرگ ارسلانشاه، به کمک اتابک جهان‌پهلوان، فرزند خردسال ارسلانشاه به نام طغرل سوم به تخت سلطنت نشست و به فرمان اتابک، برادر ارسلان به سپهسالاری لشکر منصوب شد. بعد از مرگ جهان‌پهلوان، طغرل برای اینکه خود را از زیربار نفوذ قزل ارسلان آزاد کند، رهسپار سمنان شد. قزل ارسلان به تعقیب او شتافت. در نزدیک دامغان از سپاهیان طغرل شکست خورد، طغرل پس از این فتح به همدان مراجعت و به استقلال سلطنت کرد. قزل ارسلان برای جبران شکست خود از ناصر خلیفه عباسی یاری خواست. خلیفه در سال ۵۸۲ هجری سپاهی به کمک او فرستاد، لیکن آنان از طغرل شکست خوردند. مدت زیادی نگذشت که قلمرو طغرل در محاصره اتابکان آذربایجان و خلیفه عباسی و خوارزمشاه قرار گرفت. طغرل در سال ۵۸۶ هجری به اسارت قزل ارسلان درآمد، اما بر اثر مرگ قزل ارسلان از زندان نجات یافت و دولت او بار دیگر سر و سامانی گرفت. لیکن در سال ۵۹۰ هجری در نزدیکی ری از قتلغ اینانج

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۶

پسر محمد جهان‌پهلوان و سلطان علاء الدین تکش خوارزمشاه شکست خورد و به قتل رسید و با مرگ او دولت سلجوقیان ایران منقرض شد. از ترکستان تا سواحل مدیترانه و سواحل عمان و خلیج فارس و منطقه عربستان و شامات و آسیای صغیر تا دریای مرمره در تصرف سلجوقیان بود.

نام و مدت سلطنت پادشاهان سلاجقه بزرگ

۱. رکن الدوله ابو طالب طغرل ابن میکاییل ابن سلجوقی ۴۲۹- ۴۵۵ ه. ق.

۲. آلب‌ارسلان محمد ابن چغری ۴۵۵- ۴۶۵ ه. ق.

۳. معز الدین ابو الفتح ملکشاه ابن آلب‌ارسلان ۴۶۵- ۴۸۵ ه. ق.

۴. برکیارق ابن ملکشاه ۴۸۵- ۴۹۸ ه. ق.

۵. سنجر ابن ملکشاه ۵۱۱- ۵۵۲ ه. ق.

سلاجقه کرمان (۴۳۳- ۵۸۳ ه. ق.) (۱۰۴۱- ۱۱۸۷ م.)

قاورد برادر آلب‌ارسلان مؤسس این سلسله است. به همین سبب این سلسله به آل قاورد هم معروف است. آخرین فرد آن محمد شاه سلجوقی فرزند بهرام شاه است، که از ملک دینار که از امرای غز بود، شکست خورد و به سیستان گریخت و تاریخ این سلسله از پادشاهان محلی کرمان دارای مشکلاتی است، زیرا سال‌های شروع و پایان سلطنت بعضی از آنها درست روشن نیست.

نام و مدت زمامداری سلاجقه کرمان

۱. عماد الدین قره‌ارسلان قاورد ابن چغری بیک ۴۳۳- ۴۶۵ ه. ق.

۲. کرمانشاه ابن قاورد ۴۶۵- ۴۶۷ ه. ق.

۳. حسین ابن قاورد ۴۶۷ ه. ق.

۴. رکن الدین سلطان شاه ابن قاورد ۴۶۷- ۴۷۷ ه. ق.

۵. تورانشاه ابن قارود ۴۷۷- ۴۹۰ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۷

۶. ایرانشاه ابن تورانشاه ۴۹۰- ۴۹۵ ه. ق.

۷. ارسلانشاه ابن کرمانشاه ۴۹۵- ۵۳۷ ه. ق.

۸. مغیث الدین محمد ۵۵۱- ۵۶۲ ه. ق.

۹. مغیث الدین طغرل شاه ابن محمد ۵۵۱- ۵۶۲ ه. ق.

۱۰. بهرامشاه ابن مغیث الدین الدین طغرل ۵۶۲- ۵۷۰ ه. ق.

۱۱. ارسلان دوم فرزند مغیث الدین طغرل ۵۶۲- ۵۷۰ ه. ق.

۱۲. ترکان شاه ابن مغیث الدین طغرل ۵۶۲- ۵۷۰ ه. ق.

۱۳. سلطان محمد دوم فرزند بهرام شاه ۵۷۰- ۵۸۳ ه. ق.

بعد از درگذشت مغیث الدین طغرل شاه بین سه تن از پسرانش اختلاف افتاد و هر سه به نوبه خود دعوی سلطنت داشتند، به همین

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

دلیل در جدول بالا مدت زمامداری هر سه تن یکسان ضبط شده است.

سلاجقه عراق (۵۱۱– ۵۹۰ ه. ق.) (۱۱۱۷– ۱۱۹۳ م.)

سلاجقه عراق از فرزندان سلطان محمد ابن ملکشاه هستند که در نواحی فارس و عراق و خوزستان و آذربایجان و کردستان حکمرانی داشته‌اند، مؤسس این شعبه مغیث الدین محمود ابن محمد و آخرین آنها طغرل ابن ارسلان است که مغلوب خوارزمشاه شد.

نام و مدت زمامداری سلاجقه عراق

۱. مغیث الدین ابو القاسم محمود ابن ملکشاه ۵۱۱– ۵۲۵ ه. ق.

۲. غیاث الدین داود ابن محمود ۵۲۵– ۵۲۶ ه. ق.

۳. رکن الدین ابو طالب طغرل دوم ابن سلطان محمد ۵۲۶– ۵۲۹ ه. ق.

۴. معز الدین ابو الفتح مسعود ابن سلطان محمد ۵۲۹– ۵۴۷ ه. ق.

۵. معز الدین ابو الفتح ملکشاه دوم پسر سلطان محمود رجب تا ذی القعده ۵۴۷ ه. ق.

۶. غیاث الدین ابو شجاع محمد پسر سلطان محمد ۵۴۷– ۵۵۴ ه. ق.

۷. غیاث الدین ابو شجاع سلیمانشاه پسر سلطان محمود ۵۵۴– ۵۵۶ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۸

۸. رکن الدین ابو المظفر ارسلانشاه پسر طغرل دوم ۵۵۶– ۵۷۱ ه. ق.

۹. رکن الدین ابو طالب طغرل سوم پسر ارسلانشاه ۵۷۱– ۵۹۰ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۶۹

فصل دهم اتابکان و خوارزمشاهیان

الف– اتابکان

اشاره

پادشاهی سلجوقی به دلیل اعتمادی که به بعضی از امرای خود داشتند، تربیت و حمایت فرزندان خود را به آنها محول می‌کردند. آنان که اتابک نام داشتند، بتدریج در دستگاه سلاجقه دارای قدرت و نفوذ زیادی شدند. در دوران ضعف زمامداران سلجوقی، هریک از اتابکان در قلمرو شاهزادگانی که تربیت آنها را بر عهده داشتند، ظاهرا تحت عنوان سرپرستی شاهزادگان، امارت مستقلی تشکیل دادند، مانند اتابکان آذربایجان، اتابکان فارس، اتابکان سنجا، اتابکان موصل، اتابکان یزد و اتابکان دمشق.

اتابکان آذربایجان (۵۴۱– ۶۶۲ ه. ق.) (۱۱۴۶– ۱۲۲۸ م.)

اشاره

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مؤسس سلسله اتابکان آذربایجان، شمس الدین ایلدگز است که در دربار سلطان مسعود سلجوقی، قدرت او به جایی رسید که در سال ۵۴۱ هجری به حکومت آذربایجان

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷۰

منصوب شد و تا سال ۵۶۸ هجری در این سمت باقی بود. در سال ۵۵۷ هجری در جنگ گرجیان را شکست داد و قسمتی از اران و آذربایجان شمالی را تصرف کرد.

محمد جهان‌پهلوان (۵۶۸– ۵۸۲ ه. ق.) (۱۱۷۲– ۱۱۸۶ م.)

بعد از درگذشت ایلدگز، پسر بزرگ او نصرت الدین محمد جهان‌پهلوان به جای پدر نشست. به فرمان وی برادرش مظفر ابن قزل ارسلان به حکومت آذربایجان منصوب شد. در سال ۵۷۰ هجری با سلسله احمد یلیان جنگید و تبریز را تصرف کرد.

مظفر عثمان (۵۸۲– ۵۸۷ ه. ق.) (۱۱۸۶– ۱۱۹۱ م.)

بعد از مرگ محمد جهان‌پهلوان، برادرش قزل ارسلان در دستگاه طغرل سوم زمام امور را در دست گرفت. دیری نگذشت که با طغرل اختلاف نظر پیدا کرد، تا جایی که طغرل را به زندان افکند. قزل ارسلان در سال ۵۸۷ هجری ناگهان کشته شد. قتل او را به فرقه اسماعیلیه نسبت داده‌اند.

نصرت الدین ابو محمد جهان‌پهلوان (۵۸۷– ۶۰۷ ه. ق.) (۱۱۹۱– ۱۲۲۰ م.)

بعد از کشته شدن قزل ارسلان برادرزاده‌اش نصرت الدین ابو بکر جانشین او شد. در سال ۵۹۹ هجری در جنگی از تامارا حاکم گرجستان شکست خورد و در نتیجه نواحی شمالی رودخانه ارس از تصرف او خارج شد. در سال ۶۰۰ هجری مراغه را در محاصره گرفت و پس از مدتی آن شهر را از تصرف احمدیلیان خارج کرد.

مظفر الدین ازبک (۶۰۷– ۶۲۲ ه. ق.) (۱۲۱۰– ۱۲۲۵ م.)

مظفر الدین ازبک بعد از برادرش نصرت الدین به جای او نشست. در سال ۶۱۷ هجری مغولان آذربایجان را تصرف کردند. مظفر الدین که تاب مقاومت در برابر آنها را نداشت، بناچار از در صلح درآمد. در سال ۶۲۲ هجری، زمانی که از حرکت سلطان جلال الدین خوارزمشاه به سمت آذربایجان آگاه شد، تبریز را رها کرد و به گنجه گریخت.

اتابک خاموش، قزل ارسلان ازبک (۶۲۲– ۶۲۶ ه. ق.) (۱۲۲۵– ۱۲۲۸ م.)

بعد از درگذشت اتابک ازبک، فرزندش قزل ارسلان که کر و لال مادرزاد بود، جانشین پدر شد. در سال ۶۲۶ اتابک خاموش در گنجه به خدمت جلال الدین خوارزمشاه رسید و از در اطاعت درآمد. چندی نگذشت که در نواحی الموت درگذشت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷۱

با مرگ وی سلسله اتابکان آذربایجان منقرض می‌شود.

نام و مدت زمامداری اتابکان آذربایجان

۱. شمس الدین ایلدگز ۵۴۱- ۵۶۸ ه. ق.

۲. نصرت الدین محمد جهان‌پهلوان پسر ایلدگز ۵۶۸- ۵۸۲ ه. ق.

۳. مظفر الدین عثمان قزل ارسلان پسر ایلدگز ۵۸۲- ۵۸۷ ه. ق.

۴. نصرت الدین ابو بکر پسر جهان‌پهلوان ۵۸۷- ۶۰۷ ه. ق.

۵. مظفر الدین ازبک پسر دیگر جهان‌پهلوان ۶۰۷- ۶۲۲ ه. ق.

۶. اتابک خاموش، قزل ارسلان پسر مظفر الدین ازبک ۶۲۲- ۶۲۶ ه. ق.

ب- خوارزمشاهیان (۴۹۰- ۶۲۸ ه. ق.) (۱۰۹۶- ۱۰۳۰ م.)

اشاره

سلسله خوارزمشاهیان به دست انوشتکین غرجه که سمت طشتداری ملکشاه سلجوقی را داشت، تأسیس شد. بعد از درگذشت او فرزندانش در خوارزم حکمرانی کردند. آنان تا چندی تابع پادشاهان سلجوقی بودند، تا آنکه در زمان سلطان سنجر ابن ملکشاه دعوی استقلال کردند.

قطب الدین محمد ابن انوشتکین (۴۹۱- ۵۲۱ ه. ق.) (۱۰۹۷- ۱۱۲۷ م.)

قطب الدین محمد در تمام مدت زمامداری خود در خوارزم از سلطان سنجر تبعیت می‌کرد.

علاء الدوله ابو المظفر آتسز ابن قطب الدین محمد (۵۲۱- ۵۵۱ ه. ق.) (۱۱۲۷- ۱۱۵۶ م.)

بعد از درگذشت قطب الدین محمد به فرمان سلطان سنجر، آتسز فرزند او به جای پدر به حکومت خوارزم منصوب شد. در سال ۵۳۳ هجری سر از فرمان سنجر پیچید و دعوی استقلال کرد. سنجر عازم سرکوبی او شد. آتسز از خوارزم گریخت، اما در سال ۵۳۵ هجری مجددا خوارزم را تصرف و دعوی استقلال کرد. در سال ۵۳۸ هجری سنجر، بار دیگر عازم جنگ با آتسز شد و پس از صلح با وی به مقر خود مراجعت کرد.

دیری نگذشت که آتسز برای چندمین بار بر وی شورید، و پس از اینکه از سلطان سنجر

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷۲

شکست خورد، باز هم مورد لطف سنجر قرار گرفت. آتسز پس از آنکه سنجر به اسارت غزان درآمد، در خراسان بنای تجاوز و تاخت‌وتاز را گذاشت و در سال ۵۵۱ هجری در نزدیکی قوچان درگذشت.

ایل ارسلان (۵۵۱- ۵۶۷ ه. ق.) (۱۱۵۶- ۱۱۷۱ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از درگذشت آتسز، فرزندش ایل ارسلان جانشین او شد و با سلطان سنجر از در اطاعت درآمد. در سال ۵۵۳ هجری به ماوراء النهر لشکر کشید و بخارا و سمرقند را از خاقان افراسیابی گرفت. در سال ۵۵۸ هجری بر سر تصرف خراسان با موید آی ابه اختلاف پیدا کرد و نیشابور را در محاصره گرفت، لیکن به تصرف آنجا موفق نشد و پس از صلح با موید آی ابه به خوارزم برگشت. در سال ۵۶۷ هجری قراختائیان به خوارزم حمله‌ور شدند. ایل ارسلان از آنها شکست خورد و کمی بعد درگذشت.

سلطان شاه ابن ایل ارسلان (۵۶۷– ۵۶۸ ه. ق.) (۱۱۷۱– ۱۱۷۲ م.)

علاء الدین تکش پس از غلبه بر برادر خود به تخت نشست. در سال ۵۹۰ هجری به کمک اتابک آذربایجان، طغرل سوم آخرین پادشاه سلجوقی را مغلوب خود ساخت و در سال ۵۹۱ هجری برای سرکوبی ترکان قپچاق رهسپار سواحل رودخانه سیحون شد، اما در این لشکرکشی شکست خورد. در سال ۵۹۴ هجری به کمک قطب الدین محمد فرزند خود ترکان قپچاقی را در حوالی شهر جند شکست داد. در سال ۵۹۶ هجری به قلعه الموت قزوین حمله برد و عده زیادی از پیروان مذهب اسماعیلیه را کشت.

علاء الدین محمد ابن علاء الدین تکش (۵۹۶– ۶۱۷ ه. ق.) (۱۱۹۹– ۱۲۲۰ م.)

قطب الدین محمد ملقب به علاء الدین، بعد از مرگ تکش جانشین پدر شد. در سال ۵۹۲ هجری کرمان را ضمیمه قلمرو خود ساخت. در سال ۶۰۶ هجری مازندران را از تصرف اسپهبدان خارج کرد و آن را ضمیمه متصرفات خود ساخت. در سال ۶۰۷ هجری سپاهیان تایانگو سردار معروف گورخان قراختائی را شکست داد و پس از تصرف سمرقند دولت قراختائی را منقرض کرد. در سال ۶۱۲ هجری سلسله غوریان را منقرض و هرات و غزنین را تصرف کرد. در سال ۶۱۴ هجری به فتوای جمعی از علمای ماوراء النهر نام ناصر خلیفه عباسی را از خطبه انداخت و از راه همدان عازم بغداد شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷۳

لیکن به دلیل بروز سرمای سخت زمستان، عده زیادی از سپاهیان در گردنه اسدآباد از پای درآمدند و او ناچار به خراسان برگشت. در سال ۶۱۶ هجری چنگیز خان، خوارزم و خراسان را تصرف کرد. سلطان محمد خوارزمشاه به جزیره آبسکون واقع در دریای خزر گریخت و در سال ۶۱۷ هجری در همان محل درگذشت.

جلال الدین خوارزمشاه (۶۱۷– ۶۲۸ ه. ق.) (۱۲۲۰– ۱۲۳۰ م.)

بعد از درگذشت سلطان محمد خوارزمشاه یکی از پسرانش به نام سلطان جلال الدین جانشین او شد که تا سال ۶۲۸ هجری چندین بار با سپاهیان مغول جنگید که در این پیکار، گاهی غالب و زمانی مغلوب می‌شد، تا سرانجام در سال ۶۲۸ هجری به دست جمعی از کردان کشته شد.

نام و مدت زمامداری خوارزمشاهیان

۱. قطب الدین محمد ابن انوشتکین ۴۹۰ یا ۴۹۱– ۵۲۱ ه. ق.

۲. علاء الدین ابو المظفر آتسز ابن قطب الدین محمد ۵۲۱– ۵۵۱ ه. ق.

۳. تاج الدین ابو الفتح ایل ارسلان ابن آتسز ۵۵۱– ۵۶۷ ه. ق.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۴. جلال الدین محمود سلطان شاه ابن ایل ارسلان ۵۶۷- ۵۶۸ ه. ق.

۵. علاء الدین تکش ابن ایل ارسلان ۵۶۸- ۵۹۶ ه. ق.

۶. سلطان علاء الدین محمد ابن علاء الدین تکش ۵۹۶- ۶۱۷ ه. ق.

۷. جلال الدین منکبرنی ابن علاء الدین محمد ۶۱۷- ۶۲۸ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷۵

فصل یازدهم معاصران خلفای عباسی در ایران

اشاره

قبل از بحث درباره حمله مغول به ایران و تأسیس سلسله ایلخانان بار دیگر تذکر این مطلب ضروری است که بعد از انقراض سلسله ساسانیان تا سال ۲۰۶ هجری یعنی قریب مدت ۲۰۰ سال کشور ایران استقلال خود را از دست داد. از تأسیس سلسله طاهریان تا تأسیس سلسله صفویه یعنی تا سال ۹۰۵ هجری، ایران حکومت ملوک الطوایفی داشت، یعنی همزمان چندین سلسله در نواحی مختلف ایران حکومت می‌کردند. به همین دلیل حوادثی که در آن روزگار در کشورهای مختلف به وقوع پیوسته است، همزمان است با دوران حکومت زمامداران سلسله‌های مختلف ایران که نگارنده دوران خلافت هریک از خلفای عباسی را محور کار خود قرار داده است. یعنی حوادثی که در دوران هریک از خلفای بنی عباس در دنیای گذشته به وقوع پیوسته است تطبیق می‌کند با زمامداران سلسله‌هایی که معاصر خلیفه وقت بوده‌اند. اگرچه ضمن شرح حوادث دوران خلافت هر خلیفه، اسامی معاصران آنها ذکر شده است، با این اوصاف بار دیگر با دقت بیشتری مبادرت به ذکر نام زمامداران سلسله‌هایی می‌شود که معاصر

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷۶

هریک از خلفای بنی عباس بوده‌اند. تا سقوط بغداد به دست هولاکو خان که از آن به بعد دوران سلطنت هریک از ایلخانان مغول را محور اصلی کار خود قرار داده‌ام، حوادث دنیای آن‌زمان را با حکومت ایلخانان و معاصران آنها که در نواحی مختلف ایران حکومت داشته‌اند، تطبیق داده‌ام. فهرست خلفای بنی عباس و معاصران آنها در گوشه و کنار ایران به شرح زیر است:

۱. مامون (۱۹۸- ۲۱۸ ه. ق.) (۸۱۳- ۸۳۳ م.)

مامون معاصر است با طاهر ذو الیمنین (۲۰۶- ۲۰۷ ه. ق.) و طلحهٔ ابن طاهر (۲۰۷- ۲۱۳ ه. ق.) و عبد الله ابن طاهر (۲۱۳- ۲۳۰ ه. ق.) از طاهریان.

۲. معتصم (۲۱۸- ۲۲۷ ه. ق.) (۸۳۳- ۸۴۲ م.)

معتصم معاصر است با عبد الله ابن طاهر (۲۱۳- ۲۳۰ ه. ق.) از طاهریان

۳. واثق (۲۲۷- ۲۳۲ ه. ق.) (۸۴۲- ۸۴۷ م.)

معاصر است با طاهر ابن عبد الله.

۴. متوکل (۲۳۲- ۲۴۷ ه. ق.) (۸۴۷- ۸۶۱ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

متوکل معاصر است با طاهر ابن عبد الله (۲۳۰- ۲۴۸ ه. ق.) و محمد ابن طاهر (۲۴۸- ۲۵۹ ه. ق.) از طاهریان.

۵. منتصر (۲۴۷- ۲۴۸ ه. ق.) (۸۶۱- ۸۶۲ م.)

منتصر معاصر است با طاهر ابن عبد الله (۲۳۰- ۲۴۸ ه. ق.) و محمد ابن طاهر (۲۴۸- ۲۵۹ ه. ق.) از طاهریان.

۶. مستعین (۲۴۸- ۲۵۲ ه. ق.) (۸۶۲- ۸۶۶ م.)

مستعین معاصر است با حسن ابن زید (داعی کبیر) (۲۵۰- ۲۷۰ ه. ق.) از علویان طبرستان و یعقوب لیث (۲۴۷- ۲۶۵ ه. ق.) از صفاریان.

۷. معتز (۲۵۲ ه. ق.) (۸۶۶ م.)

معتز معاصر است با حسن ابن زید (۲۵۰- ۲۷۰ ه. ق.) از علویان طبرستان و یعقوب لیث (۲۴۷- ۲۶۵ ه. ق.) از صفاریان.
تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷۷

۸. مهتدی (۲۵۵- ۲۵۶ ه. ق.) (۸۶۹- ۸۷۰ م.)

مهتدی معاصر است با حسن ابن زید (۲۵۰- ۲۷۰ ه. ق.) از علویان طبرستان و یعقوب لیث (۲۴۷- ۲۶۵ ه. ق.) از صفاریان.

۹. معتمد (۲۵۶- ۲۷۹ ه. ق.) (۸۷۰- ۸۹۲ م.)

معتمد معاصر است با حسن ابن زید (۲۵۰- ۲۷۰ ه. ق.) و محمد ابن زید (۲۷۰- ۲۸۷ ه. ق.) از علویان طبرستان و یعقوب لیث (۲۴۷- ۲۶۵ ه. ق.) از صفاریان.

۱۰. معتضد (۲۷۹- ۲۸۹ ه. ق.) (۸۹۲- ۹۰۲ م.)

معتضد معاصر است با محمد ابن زید (۲۷۰- ۲۸۷ ه. ق.) از علویان طبرستان و عمرو لیث (۲۶۵- ۲۸۷ ه. ق.) و ابو الحسن طاهر ابن محمد عمرو لیث (۲۸۷- ۲۹۸ ه. ق.) از صفاریان و اسماعیل ابن احمد (۲۷۹- ۲۹۵ ه. ق.) از سامانیان.

۱۱. مکتفی (۲۸۹- ۲۹۵ ه. ق.) (۹۰۲- ۹۰۸ م.)

مکتفی معاصر است با محمد ابن زید (۲۷۰- ۲۸۷ ه. ق.) از علویان طبرستان و ابو الحسن طاهر ابن عمرو لیث (۲۸۷- ۲۹۶ ه. ق.) از صفاریان و اسماعیل ابن احمد (۲۷۹- ۲۹۵ ه. ق.) و احمد ابن اسماعیل (۲۹۵- ۳۰۱ ه. ق.) از سامانیان.

۱۲. مقتدر (۲۹۵- ۳۲۰ ه. ق.) (۹۰۸- ۹۳۲ م.)

مقتدر معاصر است با حسن ابن علی ابن حسین (ناصر کبیر) (۳۰۱- ۳۰۴ ه. ق.) و لیث ابن علی (۲۹۶- ۲۹۸ ه. ق.) و ابو علی محمد ابن علی لیث (۲۹۸ ه. ق.) از صفاریان.

۱۳. قاهر (۳۲۰- ۳۲۲ ه. ق.) (۹۳۲- ۹۳۴ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

قاهر معاصر است با ابو جعفر احمد ابن محمد ابن خلف (۳۱۱- ۳۵۲ ه. ق.) از صفاریان و نصر ابن احمد (۳۰۱- ۳۳۱ ه. ق.) از سامانیان و مرداویج ابن زیار (۳۱۶- ۳۲۳ ه. ق.) از آل زیار و عماد الدوله ابو الحسن علی ابن بویه (۳۲۰- ۳۳۸ ه. ق.) از دیالمه و رکن الدوله ابو علی حسن ابن بویه (۳۲۰- ۳۶۶ ه. ق.) از دیالمه ری و اصفهان و همدان.

۱۴. راضی (۳۲۲- ۳۲۹ ه. ق.) (۹۳۴- ۹۴۰ م.)

راضی معاصر است با ابو جعفر احمد ابن محمد ابن خلف (۳۱۱- ۳۵۲ ه. ق.) از صفاریان و نصر ابن احمد (۳۰۱- ۳۳۱ ه. ق.) از سامانیان و ابو طاهر وشمگیر ابن زیار

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷۸

(۳۲۳- ۳۵۷ ه. ق.) از آل زیار و عماد الدوله (۳۲۰- ۳۳۸ ه. ق.) از دیالمه و رکن الدوله (۳۲۰- ۳۶۶ ه. ق.) از دیالمه ری و اصفهان و همدان.

۱۵. متقی (۳۲۹- ۳۳۳ ه. ق.) (۹۴۰- ۹۴۴ م.)

متقی معاصر است با ابو جعفر احمد ابن محمد ابن خلف (۳۱۱- ۳۵۲ ه. ق.) از صفاریان و نوح ابن نصر (۳۳۱- ۳۴۳ ه. ق.) از سامانیان و ابو طاهر وشمگیر ابن زیار (۳۲۳- ۳۵۷ ه. ق.) از آل زیار و عماد الدوله (۳۲۰- ۳۳۸ ه. ق.) از دیالمه و رکن الدوله (۳۲۰- ۳۶۶ ه. ق.) از دیالمه ری و اصفهان و همدان.

۱۶. مستکفی (۳۳۳- ۳۳۴ ه. ق.) (۹۴۴- ۹۴۶ م.)

مستکفی معاصر است با ابو جعفر احمد ابن محمد ابن خلف (۳۱۱- ۳۵۲ ه. ق.) از صفاریان و نوح ابن منصور (۳۳۱- ۳۴۲ ه. ق.) از سامانیان و ابو طاهر وشمگیر ابن زیار (۳۲۳- ۳۵۷ ه. ق.) از آل زیار و عماد الدوله (۳۲۰- ۳۳۸ ه. ق.) از دیالمه فارس و رکن الدوله (۳۲۰- ۳۳۶ ه. ق.) از دیالمه ری و اصفهان و همدان، و معز الدوله (۳۲۴- ۳۵۶ ه. ق.) از دیالمه عراق و خوزستان و کرمان.

۱۷. مطیع (۳۳۴- ۳۶۳ ه. ق.) (۹۴۶- ۹۷۴ م.)

مطیع معاصر است با ابو جعفر احمد ابن محمد ابن خلف (۳۱۱- ۳۵۲ ه. ق.) و ابو احمد خلف ابن احمد (۳۵۲- ۳۹۳ ه. ق.) از صفاریان و نوح ابن نصر (۳۳۱- ۳۴۳ ه. ق.) و عبد الملک ابن نوح (۳۴۳- ۳۵۰ ه. ق.) و منصور ابن نوح (۳۵۰- ۳۶۶ ه. ق.) از سامانیان و ابو طاهر وشمگیر ابن زیار (۳۲۳- ۳۵۷ ه. ق.) و بهستون ابن وشمگیر (۳۵۷- ۳۶۶ ه. ق.) از آل زیار و عز الدوله بختیار (۳۵۶- ۳۶۷ ه. ق.) از دیالمه عراق و خوزستان و کرمان و عماد الدوله (۳۲۰- ۳۳۸ ه. ق.) و عضد الدوله (۳۳۸- ۳۷۳ ه. ق.) از دیالمه فارس و رکن الدوله (۳۲۰- ۳۶۳ ه. ق.) از دیالمه ری و اصفهان و همدان و آلپتکین (۳۵۱- ۳۵۲ ه. ق.) و اسحاق ابن آلپتکین (۳۵۲- ۳۵۵ ه. ق.) و بلکاتکین (۳۵۵- ۳۶۴ ه. ق.) از غزنویان.

۱۸. طائع (۳۶۳- ۳۸۱ ه. ق.) (۹۷۴- ۹۹۱ م.)

طائع معاصر است با ابو احمد خلف ابن احمد از صفاریان و منصور ابن نوح

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۷۹

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۳۵۰- ۳۶۶ ه. ق.) و نوح ابن منصور (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) از سامانیان و بهستون ابن وشمگیر (۳۵۷- ۳۶۶ ه. ق.) و شمس المعالی قابوس ابن وشمگیر (۳۶۶- ۴۰۳ ه. ق.) از آل زیار و عز الدوله بختیار (۳۵۶- ۳۶۷ ه. ق.) و شرف الدوله ابن عضد الدوله (۳۷۲- ۳۷۹ ه. ق.) و بهاء الدوله ابن عضد الدوله (۳۷۹- ۴۰۳ ه. ق.) از دیالمه عراق و خوزستان و کرمان و عضد الدوله (۳۳۸- ۳۷۲ ه. ق.) و شرف الدوله ابو الفوارس شیر ذیل ابن عضد الدوله (۳۷۲- ۳۷۹ ه. ق.) و صمصام الدوله ابو کالیجار مرزبان ابن عضد الدوله (۳۷۹- ۳۸۸ ه. ق.) از دیالمه فارس و رکن الدوله (۳۲۰- ۳۶۶ ه. ق.) و موید الدوله (۳۶۶- ۳۷۳ ه. ق.) و فخر الدوله (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) از دیالمه ری و همدان و اصفهان و بلکاتکین (۳۵۵- ۳۶۴ ه. ق.) و پیری تکین (۳۶۴- ۳۶۶ ه. ق.) و سبکتکین (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) از غزنویان.

۱۹. قادر (۳۸۱- ۴۲۲ ه. ق.) (۹۹۱- ۱۰۳۱ م.)

قادر معاصر است با ابو احمد خلف ابن احمد (۳۵۲- ۳۹۳ ه. ق.) از صفاریان و نوح ابن منصور (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) و منصور ابن نوح (۳۸۷- ۳۸۹ ه. ق.) و عبد الملک دوم (دوازدهم صفر تا دهم ذی قعده ۳۸۹ ه. ق.) از سامانیان و شمس المعالی قابوس ابن وشمگیر (۳۶۶- ۴۰۳ ه. ق.) و فلک المعالی منوچهر ابن قابوس (۴۰۳- ۴۲۳ ه. ق.) از آل زیار و بهاء الدوله ابن عضد الدوله (۳۷۹- ۴۰۳ ه. ق.) و سلطان الدوله ابن بهاء الدوله (۴۰۳- ۴۱۵ ه. ق.) و مشرف الدوله ابن بهاء الدوله (۴۱۲- ۴۱۶ ه. ق.) و ابو طاهر جلال الدوله ابن مشرف الدوله از دیالمه عراق و خوزستان و همدان و صمصام الدوله ابو کالیجار مرزبان ابن عضد الدوله (۳۷۹- ۳۸۸ ه. ق.) و بهاء الدوله ابو نصر ابن عضد الدوله (۳۸۸- ۴۰۳ ه. ق.) و سلطان الدوله ابو شجاع بهاء الدوله (۴۰۳- ۴۱۵ ه. ق.) و عماد الدوله ابو کالیجار مرزبان ابن سلطان الدوله از دیالمه فارس و فخر الدوله (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) و سماء الدوله (۴۱۲- ۴۱۴ ه. ق.) از دیالمه ری و اصفهان و همدان و سبکتکین (۳۶۶- ۳۸۷ ه. ق.) و اسماعیل ابن سبکتکین (۳۸۷- ۳۸۹ ه. ق.) و محمود ابن سبکتکین (۳۸۹- ۴۲۱ ه. ق.) و مسعود ابن محمود (۴۲۱- ۴۳۲ ه. ق.) از غزنویان.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸۰

۲۰. قائم (۴۲۲- ۴۶۷ ه. ق.) (۱۰۳۱- ۱۰۷۵ م.)

قائم معاصر است با فلک المعالی منوچهر ابن قابوس (۴۰۳- ۴۲۳ ه. ق.) و انوشیروان ابن منوچهر (۴۲۳- ۴۳۵ ه. ق.) و جستان ابن انوشیروان (۴۳۵ ه. ق.) از آل زیار و ابو طاهر جلال الدوله ابن مشرف الدوله (۴۱۶- ۴۳۵ ه. ق.) و ملک رحیم ابو کالیجار (۴۲۷- ۴۴۰ ه. ق.) و قوام الدوله ابن بهاء الدوله (۴۰۳- ۴۱۹ ه. ق.) و ابو کالیجار ابن سلطان الدوله (۴۱۹- ۴۴۰ ه. ق.) و ابو منصور فولاد ستون (۴۴۰- ۴۴۸ ه. ق.) از دیالمه عراق و خوزستان و کرمان و عماد الدوله ابو کالیجار مرزبان ابن سلطان الدوله (۴۱۸- ۴۴۰ ه. ق.) و ملک رحیم ابو نصر فیروز ابن ابو کالیجار مرزبان (۴۴۰- ۴۴۷ ه. ق.) از دیالمه فارس و مسعود ابن محمود (۴۲۱- ۴۳۳ ه. ق.) و مودود ابن مسعود (۴۴۱ ه. ق.) و علی ابن مسعود (۴۴۱ ه. ق.) و عبد الرشید ابن محمود (۴۴۱ ه. ق.) و فرخزاد ابن مسعود ابن محمود (۴۴۴- ۴۵۱ ه. ق.) و ابراهیم ابن مسعود ابن محمود (۴۵۱- ۴۹۲ ه. ق.) از غزنویان و طغرل اول (۴۲۹- ۴۵۵ ه. ق.) و آلب‌ارسلان (۴۵۵- ۴۶۵ ه. ق.) از سلجوقیان.

۲۱. مقتدی (۴۶۷- ۴۸۷ ه. ق.) (۱۰۷۵- ۱۰۹۴ م.)

مقتدی معاصر است با ابراهیم ابن مسعود (۴۵۱- ۴۹۲ ه. ق.) و مسعود ابن ابراهیم (۴۹۲- ۵۰۹ ه. ق.) از غزنویان و ملکشاه ابن آلب‌ارسلان (۴۵۱- ۴۸۵ ه. ق.) و برکیارق ابن ملکشاه (۴۸۵- ۴۹۵ ه. ق.) از سلجوقیان بزرگ و کرمانشاه ابن قاورد (۴۶۵- ۴۶۷ ه.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ق.) از سلاجقه کرمان.

۲۲. مستظهر (۴۸۷– ۵۱۲ ه. ق.) (۱۰۹۴– ۱۱۱۸ م.)

مستظهر معاصر است با ابراهیم ابن مسعود ابن محمود (۴۵۱– ۴۹۲ ه. ق.) و مسعود ابن ابراهیم (۴۹۲– ۵۰۹ ه. ق.) و شیرزاد (۵۰۹ ه. ق.) و ارسلان ابن مسعود ابن ابراهیم (۵۰۹– ۵۱۱ ه. ق.) و بهرامشاه ابن مسعود (۵۱۱– ۵۴۸ ه. ق.) از غزنویان و ملکشاه ابن آلب‌ارسلان (۴۶۵– ۴۸۵ ه. ق.) و برکیارق ابن ملکشاه (۴۸۵– ۴۹۸ ه. ق.) و سنجر ابن ملکشاه (۵۱۱– ۵۵۲ ه. ق.) از سلاجقه بزرگ و تورانشاه ابن قاورد (۴۷۷– ۴۹۰ ه. ق.) و ایران شاه ابن توران شاه (۴۹۰– ۴۹۵ ه. ق.) و ارسلان شاه ابن کرمانشاه (۴۹۵– ۵۳۷

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸۱

ه. ق.) از سلاجقه کرمان و محمود ابن ملکشاه (۵۱۱– ۵۲۵ ه. ق.) از سلاجقه عراق و قطب الدین محمد انوشتکین (۴۹۱– ۵۲۱ ه. ق.) مؤسس سلسله خوارزمشاهیان.

۲۳. مسترشد (۵۱۲– ۵۲۹ ه. ق.) (۱۱۱۸– ۱۱۳۵ م.)

مسترشد معاصر است با بهرام شاه ابن مسعود (۵۱۱– ۵۴۸ ه. ق.) از غزنویان و سنجر ابن ملکشاه (۵۱۱– ۵۵۲ ه. ق.) از سلاجقه بزرگ و ارسلان شاه ابن کرمانشاه (۴۹۵– ۵۳۷ ه. ق.) از سلاجقه کرمان و مغیث الدین ابو القاسم محمود ابن ملکشاه (۵۱۱– ۵۲۵ ه. ق.) و غیاث الدین داود ابن محمود (۵۲۵– ۵۲۶ ه. ق.) و رکن الدوله ابو طالب طغرل دوم ابن سلطان محمد (۵۲۶– ۶۲۹ ه. ق.) و غیاث الدین ابو الفتح مسعود ابن سلطان محمد (۵۲۹– ۵۴۷ ه. ق.) از سلاجقه عراق و علاء الدین ابو المظفر آتسز ابن قطب الدین محمد (۵۲۱– ۵۵۱ ه. ق.) از خوارزمشاهیان.

۲۴. راشد (۵۲۹– ۵۳۰ ه. ق.) (۱۱۳۵– ۱۱۳۶ م.)

راشد معاصر است با بهرام شاه ابن مسعود (۵۱۱– ۵۴۸ ه. ق.) از غزنویان و سنجر ابن ملکشاه (۵۱۱– ۵۵۲ ه. ق.) از سلاجقه بزرگ و ارسلان شاه ابن کرمانشاه (۴۹۵– ۵۳۷ ه. ق.) از سلاجقه کرمان و غیاث الدین ابو الفتح مسعود ابن سلطان محمد (۵۲۹– ۵۴۷ ه. ق.) از سلاجقه عراق و علاء الدین ابو المظفر آتسز ابن قطب الدین محمد (۵۲۱– ۵۵۱ ه. ق.) از خوارزمشاهیان.

۲۵. مقتفی (۵۳۰– ۵۵۵ ه. ق.) (۱۱۳۶– ۱۱۶۰ م.)

مقتفی معاصر است با خسرو ملک (۵۵۵– ۵۸۳ ه. ق.) از غزنویان و سیف الدین سوری (۵۴۳– ۵۴۴ ه. ق.) و علاء الدین ابن ملک عز الدین حسین (۵۴۴– ۵۵۶ ه. ق.) از امرای غور و ارسلان شاه ابن کرمانشاه (۴۹۵– ۵۳۷ ه. ق.) و مغیث الدین محمد (۵۵۱– ۵۶۲ ه. ق.) و مغیث الدین طغرل شاه ابن محمد (۵۵۱– ۵۶۲ ه. ق.) از سلاجقه کرمان و غیاث الدین ابو الفتح مسعود ابن سلطان محمد (۵۲۹– ۵۴۷ ه. ق.) و معز الدین ابو الفتح ملکشاه دوم پسر سلطان محمود (رجب تا ذیقعده ۵۴۷ ه. ق.) از سلاجقه عراق و شمس الدین ایلدگز (۵۴۱– ۵۶۸ ه. ق.) از اتابکان آذربایجان و ایل ارسلان ابن آتسز (۵۵۱– ۵۶۸ ه. ق.) از خوارزمشاهیان و سنقر ابن مودود (۵۴۳– ۵۵۸ ه. ق.) از اتابکان فارس و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸۲

امیر فرامرز پسر امیر علاء الدوله (۴۸۸– ۵۳۶ ه. ق.) از اتابکان یزد و ابو طاهر (۵۵۰– ۶۰۰ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۲۶. مستنجد (۵۵۵– ۵۶۶ ه. ق.) (۱۱۶۰– ۱۱۷۰ م.)

مستنجد معاصر است با خسرو ملک (۵۵۵– ۵۸۳ ه. ق.) از غزنویان و علاء الدین ابن ملک عز الدین حسین (۵۴۴– ۵۵۶ ه. ق.) از امرای غور و مغیث الدین محمد (۵۵۱– ۵۶۲ ه. ق.) از سلاجقه کرمان و غیاث الدین ابو شجاع پسر سلطان محمود (۵۵۴– ۵۵۶ ه. ق.) از سلاجقه عراق و شمس الدین ایلدگز (۵۴۱– ۵۶۸ ه. ق.) از اتابکان آذربایجان و ایل ارسلان ابن آتسز (۵۵۱– ۵۶۸ ه. ق.) از خوارزمشاهیان و سنقر ابن مودود (۵۴۳– ۵۵۸ ه. ق.) و زنگی پسر مودود (۵۵۸– ۵۷۱ ه. ق.) از اتابکان فارس و ابو طاهر (۵۵۰– ۶۰۰ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ.

۲۷. مستضی (۵۶۶– ۵۷۵ ه. ق.) (۱۱۷۰– ۱۱۸۰ م.)

مستضی معاصر است با خسرو ملک (۵۵۵– ۵۸۳ ه. ق.) از غزنویان و غیاث الدین محمد ابن بهاء الدین سام ابن حسین (۵۵۸– ۵۹۹ ه. ق.) از غوریان و رکن الدین ابو المظفر ارسلان شاه پسر طغرل دوم (۵۵۶– ۵۷۱ ه. ق.) از سلاجقه عراق و شمس الدین ایلدگز (۵۴۱– ۵۶۸ ه. ق.) و نصرت الدین محمد جهان‌پهلوان (۵۶۸– ۵۸۲ ه. ق.) از اتابکان آذربایجان و ایل ارسلان ابن آتسز (۵۵۱– ۵۶۸ ه. ق.) از خوارزمشاهیان و زنگی پسر مودود (۵۵۸– ۵۷۱ ه. ق.) و تکله پسر زنگی (۵۷۱– ۵۹۱ ه. ق.) از اتابکان فارس و ابو طاهر (۵۵۰– ۶۰۰ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ.

۲۸. ناصر (۵۷۵– ۶۲۲ ه. ق.) (۱۱۸۰– ۱۲۲۵ م.)

ناصر معاصر است با خسرو ملک (۵۵۵– ۵۸۳ ه. ق.) از غزنویان و غیاث الدین محمد ابن بهاء الدین سام ابن حسین (۵۵۸– ۵۹۹ ه. ق.) و معز الدین محمد ابن بهاء الدین سام ابن حسین (۵۹۹– ۶۰۲ ه. ق.) و غیاث الدین محمود ابن غیاث الدین محمد (۶۰۲– ۶۰۷ ه. ق.) و بهاء الدین سام ابن غیاث الدین محمود (۶۰۷ ه. ق.) و علاء الدین آتسز ابن علاء الدین حسین (۶۱۰– ۶۱۲ ه. ق.) از امرای غور و رکن الدین ابو طالب طغرل سوم (۵۷۱– ۵۹۰ ه. ق.) از سلاجقه عراق و نصرت الدین محمد جهان‌پهلوان

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸۳

(۵۶۸– ۵۸۲ ه. ق.) و مظفر الدین عثمان قزل ارسلان (۵۸۲– ۵۸۷ ه. ق.) و نصرت الدین ابو بکر (۵۸۷– ۶۰۷ ه. ق.) و مظفر الدین ازبک (۶۰۷– ۶۲۲ ه. ق.) و اتابک خاموش قزل ارسلان (۶۲۲– ۶۲۶ ه. ق.) از اتابکان آذربایجان و علاء الدین تکش (۵۶۸– ۵۶۹ ه. ق.) و سلطان علاء الدین محمد (۵۹۶– ۶۲۸ ه. ق.) و جلال الدین منکبرنی (۶۱۷– ۶۲۸ ه. ق.) از خوارزمشاهیان و تکله پسر زنگی (۵۷۱– ۵۹۱ ه. ق.) و طغرل پسر مودود (۵۹۱– ۵۹۹ ه. ق.) و سعد ابن زنگی (۵۹۹– ۶۲۳ ه. ق.) از اتابکان فارس و ابو طاهر (۵۵۰– ۶۰۰ ه. ق.) و اتابک هزار اسب (۶۰۰– ۶۲۶ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و شجاع الدین خورشید (۵۸۰– ۶۲۱ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

۲۹. ظاهر (۶۲۲– ۶۲۳ ه. ق.) (۱۲۲۵– ۱۲۲۶ م.)

ظاهر معاصر است با مظفر الدین ازبک (۶۰۷– ۶۲۲ ه. ق.) و اتابک خاموش قزل ارسلان (۶۲۲– ۶۲۶ ه. ق.) از اتابکان آذربایجان و سلطان علاء الدین محمد (۵۹۶– ۶۲۸ ه. ق.) و جلال الدین منکبرنی (۶۱۷– ۶۲۸ ه. ق.) از خوارزمشاهیان و سعد ابن زنگی (۵۹۹– ۶۲۳ ه. ق.) و ابو بکر ابن سعد (۶۲۳– ۶۵۸ ه. ق.) از اتابکان فارس و اتابک هزار اسب (۶۰۰– ۶۲۶ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ.

۳۰. مستنصر (۶۲۳– ۶۴۰ ه. ق.) (۱۲۲۶– ۱۲۴۲ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مستنصر معاصر است با اتابک خاموش قزل ارسلان (۶۲۲- ۶۲۶ ه. ق.) از اتابکان آذربایجان و سلطان علاء الدین محمد (۵۹۶- ۵۲۸ ه. ق.) و جلال الدین منکبرنی (۶۱۷- ۶۲۸ ه. ق.) از خوارزمشاهیان و سعد ابن زنگی (۵۹۹- ۶۲۳ ه. ق.) و ابو بکر ابن سعد (۶۲۳- ۶۵۸ ه. ق.) از اتابکان فارس و اتابک هزار اسب (۶۰۰- ۶۲۶ ه. ق.) و عماد الدین پهلوان (۶۲۶- ۶۳۶ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ.

۳۱. مستعصم (۶۴۰- ۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۴۲- ۱۲۵۸ م.)

مستعصم معاصر است با ابو بکر ابن سعد (۶۲۳- ۶۵۸ ه. ق.) از اتابکان فارس و عماد الدین پهلوان (۶۲۶- ۶۴۶ ه. ق.) و نصرت الدین کلچه (۶۴۶- ۶۴۹ ه. ق.) و تکله (۶۴۹- ۶۵۶ ه. ق.) و شمس الدین الب ارغو (۶۵۶- ۶۷۲ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

قلمرو عباسیان به تدریج نصیب طاهریان و صفاریان و آل بویه و بنی حمدان و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸۴

غزنویان در سرزمینهای شرقی خلافت و در نواحی غربی نصیب سلسله‌های ادارسه و بنی اغلب و بنی طولون گردید.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸۵

بخش چهارم از استیلای مغول تا انقراض سلسله پهلوی

اشاره

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸۷

فصل اول استیلای مغول و ایلخانان

مغول‌ها

اشاره

آسیای شرقی و مرکزی، از مغرب به دریاچه خزر، از مشرق به منچوری و رشته کوههای خینگان، از شمال به سیبری و از جنوب به کوههای هیمالیا محدود است.

این سرزمین وسیع، نواحی کره و چین و ترکستان شرقی و غربی را دربرگرفته است.

بیشتر خاک این سرزمین از فلاتها و سلسله کوههای مرتفع، ریگزارها و صحاری بزرگ سوزان تشکیل شده است.

مغول یکی از طوایف زردپوست است که در آسیای مرکزی و شرقی سکونت داشتند و به قبایلی چند مانند تاتار، قنقرات، قیات، اویرات، آرلاد، جلایر، کرائیت، اویغور، و غیره تقسیم می‌شدند. در اوایل قرن هفتم هجری قبیله کوچک قیات به رهبری چنگیز خان بر قسمت بزرگی از سرزمینهای آسیا تسلط یافتند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸۸

چنگیز خان

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

در حدود سال ۵۴۹ هجری در مغولستان به دنیا آمد. بیش از سیزده سال نداشت که پدرش یسوکای بهادر درگذشت، وی بعد از مرگ پدر رئیس قبیله قیات شد. دیری نگذشت که اقوام و قبایل مجاور سرزمین خود را یکی بعد از دیگری به اطاعت درآورد و قلمرو خود را هم‌مرز با متصرفات سلطان محمد خوارزمشاه کرد. به همین سبب، در صدد برقراری روابط دوستانه با او برآمد. طولی نکشید که عده‌ای از بازرگانان مغولی عازم ایران شدند.

غایر خان حاکم شهر اترار به کالاهای آنها چشم طمع دوخت و همگی را کشت و همین عمل چنگیز را بر آن داشت که با تمام نیروی خود به کشور خوارزمشاه حمله‌ور شود. در سال ۶۱۵ هجری آهنگ تسخیر قلمرو سلطان محمد خوارزمشاه را کرد و در سال ۶۱۶ هجری لشکریان چنگیز به شهر اترار رسیدند. چنگیز پس از تصرف شهرهای نور و زرنوق، در همین سال بخارا را تصرف کرد و آن را با خاک یکسان گردانید. در سال ۶۱۷ هجری سمرقند نیز به سرنوشت بخارا دچار شد. در سال ۶۱۸ هجری جرجانیه پایتخت خوارزمشاه سقوط کرد و عده زیادی قتل عام شدند. در همین زمان شهرهای مرو و هرات و نیشابور یکی بعد از دیگری به تصرف چنگیز درآمد. مقارن این ایام سلطان جلال الدین خوارزمشاه پسر سلطان محمد در قصبه پروان نزدیک غزنین شکست سختی به یکی از سرداران چنگیز وارد ساخت، اما بعد از این فتح بین سرداران سپاه بر سر تقسیم غنایم جنگی نزاع درگرفت. در چنین وضعی چنگیز به تعقیب جلال الدین آمد. جلال الدین که تاب مقاومت در خود ندید، با جنگ‌وگریز از رودخانه سند گذشت و خود را به هندوستان رسانید. بعد از فرار جلال الدین، چنگیز به مغولستان برگشت و در سال ۶۲۴ هجری درگذشت.

اوگتای قاآن (۶۲۶– ۶۳۹ ه. ق.) (۱۲۲۸– ۱۲۴۱ م.)

اوگتای قاآن پسر سوم چنگیز است که جانشین او شد. به فرمان اوگتای قاآن دو لشکر مأمور فتح سرزمینهای غیرمفتوح شدند. بدین صورت که یک لشکر رهسپار چین

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۸۹

شمالی و لشکر دیگر مأمور سرکوبی سلطان جلال الدین گردید. این سپاه پس از غلبه بر سلطان جلال الدین به سه دسته تقسیم شد: عده‌ای تا سواحل رودخانه فرات پیشروی کردند، دسته دیگر به سمت تفلیس روی نهادند و دسته سوم در سال ۶۲۸ هجری مراغه را تصرف کردند. همین سپاه در سال ۶۲۹ هجری عازم فتح تبریز شد. اهالی شهر به سبب تسلیم بدون قید و شرط، از قتل و غارت نجات یافتند. در سال ۶۳۱ هجری چین شمالی به تصرف اوگتای قاآن درآمد. به فرمان او محمود یلواج به حکومت آنجا منصوب شد. اوگتای پس از مراجعت از چین سپاه بزرگی را مأمور تسخیر کشورهای روم و بلغار و چرکس کرد. این سپاه در سال ۶۳۹ هجری پس از آتش زدن مسکو به جانب اوکراین روی آورد. کیف پایتخت اوکراین به تصرف آنها درآمد. از این‌زمان تا سال ۸۸۶ هجری یعنی قریب مدت دو قرن روسیه تحت فرمان مغولان بود. بعد از فتح روسیه، سپاه مغول به دو دسته تقسیم شد: یک دسته در سال ۶۳۹ هجری پس از تصرف شهر برسلو تا حدود برلین پایتخت آلمان پیش رفتند و دسته دیگر مقارن با همین زمان پس از شکست مجارها خود را به نزدیکی پایتخت اتریش رسانیدند. در همین زمان به دلیل درگذشت اوگتای قاآن سران سپاه برای شرکت در قوریلتای انتخاب خان جدید به آسیا بازگشتند.

گیوک خان (۶۳۹– ۶۴۷ ه. ق.) (۱۲۴۱– ۱۲۴۹ م.)

بعد از درگذشت اوگتای قاآن بر سر تعیین جانشین او بین بزرگان مغول اختلاف افتاد. در تمام این مدت همسر اوگتای قاآن عهده‌دار زمام امور کشور بود. پس از چهار سال کوشش موفق شد که گیوک خان بزرگترین فرزند اوگتای قاآن را به سلطنت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

برساند.

منگو قاآن (۶۴۸– ۶۵۷ ه. ق.) (۱۲۵۰– ۱۲۵۸ م.)

بعد از مرگ گیوک خان بار دیگر بر سر جانشینی او بین سران مغول اختلاف نظر پیدا شد، تا سرانجام منگو که یکی از پسران تولوی ابن چنگیز بود، به سلطنت رسید. وی در دومین سال زمامداری خود هولاـکو خان برادر کوچک خود را مأمور سرکوبی پیروان فرقه اسماعیلیه و خلیفه عباسی بغداد کرد و قوبیلای برادر دیگر خود را مأمور فتح چین

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۹۰

گردانید. در سال ۶۵۴ هجری قوبیلای رهسپار چین جنوبی شد و منگو در سال ۶۵۷ هجری بدو پیوست که به دلیل بدی آب و هوا درگذشت. قوبیلای پس از فتح چین شهر پکن را پایتخت خود قرار داد. در زمان سلطنت او تجارت اهمیت و رونق بسیار یافت. در همین سال است که مارکوپولو سیاح معروف به دربار قوبیلای قاآن آمد و قریب مدت ۲۰ سال در دربار مغول عهده‌دار مشاغل مهمی بود.

لشکرکشی هولاکو خان (۶۵۱– ۶۶۳ ه. ق.) (۱۲۵۳– ۱۲۶۴ م.)

اشاره

هولاـکو به امر منگو قاآن در سال ۶۵۱ هجری عازم ایران شد. در سال ۶۵۳ هجری کیتوبوقا یکی از سرداران هولاـکو قلعه‌های اسماعیلیه را در قهستان و رودبار خراب کرد.

در سال ۶۵۲ هجری رکن الدین خورشاه پیشوای اسماعیلیه تسلیم هولاکو شد و با این اقدام پایان دوران اسماعیلیان را اعلام داشت. در سال ۶۵۵ هجری هولاکو از طریق کرمانشاه عازم بغداد شد. در سال ۶۵۶ هجری بغداد سقوط کرد. مستعصم بالله آخرین خلیفه عباسی به اتفاق پسران خود تسلیم هولاـکو شدند و بدین ترتیب دوران خلافت خلفای عباسی هم خاتمه یافت، هولاکو بعد از تصرف بغداد، مراغه را به پایتختی انتخاب کرد. در سال ۶۵۷ هجری خواجه نصیر الدین طوسی به فرمان هولاکو در این شهر رصدخانه‌ای بنا کرد و مشغول نوشتن زیجی شد و در سال ۶۵۸ هجری الجزیره و حلب و دمشق به تصرف هولاکو درآمد. هولاکو آنگاه به فکر تصرف مصر افتاد، اما به دلیل درگذشت منگو قاآن از تصمیم خود منصرف شد. سپس نمایندگانی برای قبول تبعیت به مصر فرستاد. گذشته از این‌که مصریان نمایندگان هولاـکو را کشتند، در همین سال در محل عین الجالوت واقع در فلسطین، کیتوبوقا سردار معروف هولاکو را نیز به قتل رساندند. هولاکو در صدد سرکوبی مصریان برآمد، اما اجل مهلتش نداد و در سال ۶۶۳ هجری درگذشت.

مهمترین حوادثی که در دوران ایلخانی هولاکو در دنیای آن‌زمان به وقوع پیوست، چنین است:

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۹۱

آسیا

چین: در چین سلسله سونگ (۹۶۰– ۱۲۷۹ م) سلطنت می‌کرد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

کره: شبه‌جزیره کره از سال ۱۲۳۱- ۱۲۶۰ م. تحت اشغال مغول بود.

یمن: در یمن رسولیان حکومت داشتند (۱۲۲۹- ۱۴۵۴ م.)

افریقا

مصر: سلطان مصر از سلسله ممالک بحری در این‌زمان بیبرس «۱» اول ملقب به الملک الظاهر است که چهارمین سلطان مصر است، از سال ۶۵۸- ۶۷۶ ه. ق. (۱۲۶۰- ۱۲۷۷ م.) در جنگ عین الجالوت شرکت داشت. سپس در صدد توسعه قلمرو خود برآمد و در سال ۶۶۲ هجری (۱۲۵۲ م.) حمص را ضمیمه متصرفات خود کرد و یک سال بعد با سپاهی بزرگ از قاهره عازم جنگ با صلیبیون شد و به فتوحات بزرگی نائل گردید و در سال ۶۶۳ هجری (۱۲۶۴ م.) بندر قیصریه را تصرف کرد.

اروپا

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند الگزاندر دوم بود. (۱۲۴۹- ۱۲۸۶ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان هنری سوم بود. شروط بارون‌ها را درباره انتخاب افراد کمیته‌ای که می‌بایست حکومت را اداره کنند، نپذیرفت. در سال ۱۲۶۳ م. جنگ بین بارون‌ها و هنری آغاز شد و در سال ۱۲۶۴ م. منجر به پیروزی بارون‌ها گردید.

بوهم: شاه بوهم در این‌زمان اوتوکار دوم از سلسله پرمیل است. از وی نوه اوتوکار اول است.

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان آلفونسوی سوم است. (۱۲۴۹- ۱۲۷۹ م.)

روم شرقی: در این‌زمان که دوران فترت در تاریخ روم شرقی است، در نیقیه یوحنای چهارم به سلطنت رسید (۱۲۵۸- ۱۲۶۱ م.) نیابت سلطنت او را میخائیل هشتم بر عهده داشت. لیکن مقدمات قتل یوحنا را فراهم کرد، وی را کور کرده، و به زندان انداخت و در

---

(۱).Baybars.

سال ۱۲۵۹ م. زمام امور را به دست گرفت. (۱۲۶۱- ۱۲۸۲ م.) سپس عازم تسخیر امپراتوری لاتینی قسطنطنیه که در حال از هم پاشیدن بود، گردید و در سال ۱۲۶۱ م. آن را از تصرف بودوئن دوم بدر آورد و به همین جهت بار دیگر امپراتوری بیزانس احیا گردید.

فرانسه: شاه فرانسه لویی نهم بود. (۱۲۲۶- ۱۲۷۰ م.)

کاستیل و لئون: شاه کاستیل و لئون آلفونسوی دهم بود. (۱۲۵۳- ۱۲۵۸ م.)

مجارستان: پادشاه مجارستان در این‌زمان، بلای چهارم است (۱۲۳۵- ۱۲۷۰ م.)

نروژ: پادشاه نروژ، هاکون چهارم بود. (۱۲۱۷- ۱۲۶۳ م.). در دوران سلطنت هاکون، ایسلند و گروئنلند به تصرف نروژ درآمد. دربار هاکون بسیار مجلل و باشکوه بود. بعد از درگذشت هاکون چهارم پسرش ماگنوس «۱» ششم جانشین او شد (۱۲۶۳- ۱۲۸۰ م.)

سلسله ایلخانان ایران (۶۵۱- ۷۵۶ ه. ق.) (۱۲۵۳- ۱۳۵۵ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشاره

جانشینان هولاکو را که در ایران سلطنت کرده‌اند و ارتباط زیادی هم با دربار مغولستان نداشتند، ایلخانان می‌گویند و آنان به لحاظ آنکه آداب و رسوم پادشاهان ایران را رفته رفته در دربارهای خود مراعات کردند، در حقیقت یک طبقه از پادشاهان ایران محسوب می‌شوند.

اباقا خان (۶۶۳- ۶۸۰ ه. ق.) (۱۲۶۴- ۱۲۸۱ م.)

اشاره

بعد از درگذشت هولاکو فرزندش اباقا زمام امور را در دست گرفت و خواجه شمس الدین محمد جوینی را به سمت وزارت خود منصوب کرد. عطاملک جوینی برادر خواجه شمس الدین که در تمام مدت سلطنت اباقا حکومت بغداد و تمام نواحی عراق و عرب را برعهده داشت، تمام سعی خود را مصروف آبادی خرابیهای دوره مغول در حوزه حکومتی خود کرد. در سال ۶۶۷ هجری اباقا در نزدیکی هرات پادشاه اولوس جغتایی را شکست داد و بار دیگر خراسان را تصرف کرد. در سال ۶۷۱ هجری معین

---

(۱).Magnus.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۹۳

الدین پروانه حاکم روم را مأمور حمله به حلب گردانید، لیکن از ملک الظاهر زمامدار مصر شکست خورد و عقب نشست. در نتیجه فتح بزرگی نصیب مصریان شد. در سال ۶۷۵ هجری الملک الظاهر به شام و آسیای صغیر لشکر کشید و در محل ابلستین سپاهیان اباقا را به سختی شکست داد. در سال ۶۸۰ هجری سیف الدین فرزند و جانشین الملک الظاهر در نزدیکی حمص منگو تیمور برادر اباقا را شکست داد. از این تاریخ اباقا دیگر جرئت لشکرکشی به آن دیار را نداشت.

اباقا معاصر است با ملک شمس الدین پسر ابی بکر کرت (۶۶۳- ۶۷۶ ه. ق.) و ملک رکن الدین پسر ملک شمس الدین (۶۷۷- ۷۰۵ ه. ق.) از آل کرت و ابش خاتون دختر سعد ابن ابی بکر (۶۶۲- ۶۸۶ ه. ق.) از اتابکان فار و نصرت الدین ابراهیم پسر ملک مظفر الدین (۶۶۲- ۶۶۴ ه. ق.) و جلال الدین طیب شاه (۶۶۴- ۶۸۱ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و سلطان حجاج ابن قطب الدین (۶۵۶- ۶۶۶ ه. ق.) و عصمت الدین قتلغ ترکان زوجه قطب الدین (۶۵۶- ۶۸۱ ه. ق.) از قراختائیان کرمان و امیر مبارز الدین محمد ابن غیاث الدین حاجی (۶۶۰- ۷۲۳ ه. ق.) از آل مظفر و شمس الدین الب ارغو پسر هزار اسب (۶۵۶- ۶۷۲ ه. ق.) و یوسف شاه پسر الب ارغو (۶۷۲- ۶۸۸ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و تاج الدین شاه پسر حسام الدین خلیل (۶۵۸- ۶۷۷ ه. ق.) و عز الدین حسین پسر بدر الدین (۶۷۷- ۶۹۲ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

رویدادهای مهم جهان آن‌روز در دوران سلطنت اباقا خان و معاصران او در ایران. به شرح زیر است:

آسیا

چین: در دوران سلطنت اباقا سلسله یوان مغول (۱۲۷۹- ۱۳۶۸ م.) جانشین سلسله سونگ شد. در سال ۲۷۴ و ۱۲۸۱ م. مغولان به

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فرماندهی قوبیلای قاآن در صدد لشکر کشی به ژاپن برآمدند ولی توفیق نیافتند. در همین دوران یکی از اهالی ونیز به نام مارکوپولو سفری ۲۰ ساله از ۱۲۷۱- ۱۲۹۱ م. به آسیا کرد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۹۴

دهلی: شاه دهلی غیاث الدین بلبن «۱» است، (۶۶۴- ۶۸۶ ه. ق.) (۱۲۶۵- ۱۲۸۶ م.) که در ابتدا از غلامان ترک التتمش بود که مؤسس واقعی مملکت دهلی است، پس از التتمش مملکت دهلی به علت ضعف جانشینان وی دستخوش اختلافات داخلی گردید.

در دوران سلطنت ناصر الدین محمود شاه اول (۶۴۴- ۶۶۴ ه. ق.) غیاث الدین که در دستگاه سلاطین مملوک ترقی کرده بود، به وزارت ناصر الدین رسید و چون ناصر الدین مردی منزوی بود، غیاث الدین را نیابت سلطنت داد و امور مملکت را به وی سپرد.

غیاث الدین مردی سختگیر و روشنفکر بود. در دوران سلطنت وی دین مقدس اسلام در هند بسط یافت.

یمن: در یمن رسولیان حکومت داشتند. (۶۲۷- ۸۵۸ ه. ق.) (۱۲۲۹- ۱۴۵۴ م.)

افریقا

تونس: فرمانروای سلسله بنی حفص در تونس در این‌زمان ابو عبد الله محمد الاول است که در سال ۶۶۸ هجری (۱۲۷۰ م.) حمله لویی نهم پادشاه فرانسه و شارل دو آنژو را دفع کرد. بعد از این دوران طلایی به سبب بروز اختلافات خانوادگی دولت خفصیان تجزیه شد، ولی بعضی اوقات دولت مستقلی روی کار می‌آمد. به‌هرحال جانشین ابو عبد الله محمد اول، ابو زکریا یحیی ثانی است (۶۷۵ ه. ق.) (۱۲۷۷ م.) و بعد از وی ابو اسحاق ابراهیم اول است. (۶۷۸ ه. ق.) (۱۲۷۹ م.)

شمال افریقا: در این‌زمان آخرین فرمانروای موحدین ابو العلاء الواثق است (۶۶۵- ۶۶۷ ه. ق.) (۱۲۶۶- ۱۲۶۹ م.) این سلسله سرانجام توسط امرای مرینی و حفصی منقرض گردید. «۲»

مراکش: فرمانروای بنی مرین در مراکش ابو یوسف یعقوب است که به درخواست

---

(۱). Bal ban.

(۲). ر ک. نسب‌نامه خلفا و شهریاران، ص ۱۱۳. طبقات سلاطین اسلام، ص ۳۹- ۴۱ وفیات الاعیان، تاریخ ابن خلدون، ج ۶، ص ۲۴۶. الکامل. ج ۱، ص ۴۱۲- ۴۱۳ دایرة المعارف فارسی، ج ۳، ص ۲۸۸۶- ۲۸۸۷.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۹۵

نصیریان غرناطه از جبل الطارق گذشت. ایجه «۱» در سال ۶۷۴ هجری (۱۲۷۵ م.) پیروزی بزرگی به دست آورد و در سال ۶۶۷ هجری (۱۲۶۹ م.) فاس پایتخت مراکش که در تصرف موحدین بود، به تصرف بنی مرین درآمد. در حقیقت در سال ۱۲۶۹ م. سلسله موحدین توسط بنی مرین منقرض گردید.

مصر: فرمانروای ممالیک بحری در این‌زمان بیبرس است که در سال ۶۶۶ هجری (۱۲۶۷ م.) یافا و انطاکیه را تصرف کرد. در دوران سلطنت ۱۷ ساله‌اش سپاهیان مصر ۲۱ بار صلیبیون را به سختی شکست دادند. مضافا بر این ۹ بار با سپاهیان مغول جنگید و در سال ۶۷۴ هجری اباقا خان مغول را شکست داد. در سال ۶۵۹ هجری احمد نامی از خاندان عباسی در قاهره به وی پناه برد، بیبرس او را با لقب المستنصر بالله به خلافت شناخت و برای او در قاهره دستگاه خلافت برپا کرد و بدین ترتیب مقر خلافت عباسی از بغداد به قاهره منتقل شد. البته خلافت او تنها جنبه دینی داشت و هدف بیبرس از این عمل این بود که شهرهای مذهبی حجاز از جمله مکه و مدینه را تحت نفوذ و استیلای خود درآورد. بیبرس در سال ۶۷۶ هجری (۱۲۷۷ م.) درگذشت و همان سال ناصر الدین برکر خان

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سعید جانشین او شد و بعد از وی در سال ۶۷۸ هجری (۱۲۷۹ م.) بدر الدین سلامش زمام امور را بدست گرفت و در همان سال سیف الدین قلاون فرمانروای ممالیک بحری شد و در بدو امر بر رقیب خود صنقر اشقر «۲» که بوسیله سپاهیان سوریه در دمشق به سلطنت نشسته بود، پیروز شد.

اروپا

آراگون: شاه آراگون در این‌زمان پدروی سوم است. (۱۲۷۶- ۱۲۸۵ م.)

آلمان: مانبرد «۳» در سال ۱۲۶۶ م. در جنگ با شارل دانژو (شارل ناپل) کشته شد و قلمرو او به تصرف شارل درآمد. کونر ادین جوان برای بازگرفتن مملکت خود رهسپار ایتالیا شد، اما در سال ۱۲۶۸ م. مغلوب شارل شروایر گردید و در ناپل اعدام شد و به

---

(۱). Eaja.

(۲). Sonqore Asqar.

(۳). Manbred.

همین جهت خاندان هوهنستوفن منقرض شد. بعد از کنراد سلطنت آلمان نصیب رودلف «۱» شد، (۱۲۷۳- ۱۲۹۱ م.) که وی مؤسس سلسله هابسبورک است. رودلف به منازعات داخلی که بعد از مرگ فردریک دوم همواره در آلمان حکمفرما بود، پایان داد.

در زمان رودلف، تیولدار سرکش، پادشاه قدرتمند چک‌ها به نام اوتوکار بود که بر بوهم و مراوی حکومت می‌کرد. وی شخصیتی نیرومند بود که در مسابقات سوارکاری و دیگر بازی‌های شوالیه‌ای نظیر نداشت. این شخص موافق با انتخاب رودلف نبود و نسبت بدو سوگند وفاداری یاد نکرد با این اوصاف، سرانجام تسلیم رودلف گردید. دیری نپایید که اوتوکار در رأس شورشیانی قرار گرفت که بر ضد رودلف سر به شورش برداشته بودند.

به همین جهت در سال ۱۲۷۸ م. بین طرفین جنگ روی داد، اما رودلف غلبه کرد و اوتوکار کشته شد. رودلف بعد از دوران سلطنتی که یک لحظه آرامش نداشت، در سن ۷۰ سالگی درگذشت.

اتریش: در سال ۱۲۷۶ م. اوتوکار، اتریش و چند ناحیه دیگر را به رودلف اول از خاندان هابسبورگ واگذاشت که تا سال ۱۹۷۱ م. در دست این خاندان بود.

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان الگزاندر سوم است. (۱۲۴۹- ۱۲۸۶ م.).

انگلستان: پادشاه انگلستان هنری سوم بود، هنری از سال ۱۲۱۶- ۱۲۷۲ م. سلطنت کرد، لیکن از سال ۱۲۶۷ م. فرمانروای حقیقی انگلستان پسرش ادوارد اول بود و هنری از سلطنت تنها اسمی داشت. بعد از درگذشت وی پسرش ادوارد اول (۱۲۷۲- ۱۳۰۷ م.) به سلطنت نشست.

بوهم: پادشاه بوهم ونسلاوس دوم بود. (۱۲۷۸- ۱۳۰۵ م.) وی پسر و جانشین اوتوکار دوم است.

پرتغال: شاه پرتغال در این زمان آلفونسوی سوم است. (۱۲۴۸- ۱۲۷۹ م.) بازگرفتن پرتغال از مورها در دوران سلطنت وی تحقق یافت. بعد از وی سلطنت به پسرش دی‌نیز «۲» رسید (۱۲۷۹- ۱۳۲۵ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی میخائیل هشتم بود. (۱۲۶۱- ۱۲۸۲ م.)

---

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱). Rudolf.

(۲). Diniz.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۹۷

سیسیل و ناپل: شاه ناپل و سیسیل در این‌زمان شارل اول است. (۱۲۶۶- ۱۲۸۵ م.)

غرناطه: فرمانروای بنی نصر در غرناطه «۱» ابو عبد الله محمد اول ملقب به الفاب بالله است که در سال ۶۷۱ هجری درگذشت.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی نهم است. (۱۲۲۶- ۱۲۷۰ م.) لوئی همیشه مترصد اقدام به جنگ صلیبی دیگری بود. در سال ۱۲۷۰ م. رهسپار تونس شد، به قصد اینکه آنجا را پایگاه خود برای حمله به مصر قرار دهد. لیکن نقشه او نقش‌برآب شد و به مرض طاعون مبتلا شد و درگذشت و پسرش فیلپ سوم جانشین او شد. (۱۲۷۰- ۱۲۸۵ م.) مهمترین واقعه دوران سلطنت فیلیپ سوم که ملقب به فیلیپ جسور بود، الحاق ولایت تولوز به املاک سلطنتی بود.

کاستیل و لئون: شاه کاستیل و لئون در این‌زمان الفونسوی دهم است (۱۲۵۳- ۱۲۸۴ م.) که ملقب به دانا و منجم بود.

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان بلای چهارم است (۱۲۳۵- ۱۲۷۰ م.). پس از رفتن مغولها، مجارستان از جمعیت خالی شد. به همین جهت بلاـ از خارجیها دعوت کرد که در مجارستان اقامت گزینند. سالهای آخر سلطنت او به علت شورش پسرش مواجه با هرج‌ومرج گردید. بعد از وی پسرش استفان پنجم به سلطنت نشست (۱۲۷۰- ۱۲۷۲ م.)

نروژ: پادشاه نروژ در این زمان ماگنوس ششم است. (۱۲۶۳- ۱۲۸۰ م.) وی در قوانین، تجدیدنظر کلی کرد و در سال ۱۲۷۴ م. سلطنت را موروثی نمود و وضع قوانین را در اختیار شاه گذاشت.

جنگهای صلیبی: در دوران سلطنت اباقا خان هشتمین و نهمین جنگ صلیبی رخ داد.

هشتمین جنگ صلیبی در سال ۱۲۷۰ م. (۶۶۹ ه. ق.) به وقوع پیوست. پس از اینکه بیبرس یافا و انطاکیه را در سال ۱۲۶۸ م. (۶۶۶ ه. ق.) تصرف کرد، لوئی نهم (مقدس) بار دیگر عازم جنگ شد و به تونس حمله کرد، لیکن دچار مرض طاعون شد و درگذشت.

---

(۱). شهری‌ست قدیمی در ناحیه آندلس از کشور اسپانیا که پس از تسلط مسلمانان بر آندلس، خلفای اموی شهر کنونی را مجددا بر روی خرابه‌های شهر پیشین بنا کردند، در زمان مرابطین و موحدین این شهر بسیار آباد بود. در سال ۱۴۹۲ م. به تصرف مسیحیان درآمد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۹۸

نهمین جنگ صلیبی از سال ۱۲۷۱- ۱۲۷۲ م. (۶۶۹- ۶۷۱ ه. ق.) روی داد.

فرماندهی این جنگ را ادوارد پادشاه انگلستان به عهده داشت. وی در عکا پیاده شد و پیمان ترک مخاصمه‌ای منعقد کرد و بازگشت. «۱»

سلطان احمد تگودار (۶۸۱- ۶۸۳ ه. ق.) (۱۲۸۲- ۱۲۸۴ م.)

اشاره

تگودار هفتمین پسر هلاکو است که بعد از درگذشت اباقا به تخت سلطنت نشست. وی در جوانی پیرو مذهب مسیح بود. پس از تماس با مسلمانان به دین اسلام مشرف شد و از آن به بعد ملقب به سلطان احمد گردید. در سال ۶۸۳ هجری بر اثر حسن سیاست و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تدبیر خواجه شمس الدین جوینی، سپاهیان ارغون برادرزاده خود را که داعیه سلطنت داشت، در نزدیکی قزوین مغلوب کرد. دیری نگذشت که وی را مورد لطف خود قرار داد و به حکومت خراسان منصوبش کرد. با این همه ارغون از تصمیم خود منصرف نشد و به همین علت تگودار در صدد کشتن او برآمد. یکی از سردارانش به نام بوقا که پنهانی همدست ارغون بود، در سال ۶۸۳ هجری شبانه به اتفاق یاران خود به چادر تگودار حمله کردند. تگودار گریخت، لیکن در آذربایجان دستگیر شد و به فرمان ارغون کشته شد.

تگودار معاصر است با ملک رکن الدین پسر ملک شمس الدین (۶۷۷- ۷۰۵ ه. ق.) از آل کرت و ابش خاتون (۶۶۲- ۶۸۶ ه. ق.) از اتابکان فارس و جلال الدین طیب شاه (۶۶۴- ۶۸۱ ه. ق.) و بهاء الدین اسماعیل برادر طیب شاه (۶۸۱- ۶۸۸ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و یوسف شاه پسر شاه علاء الدین (۶۶۲- ۶۹۰ ه. ق.) از اتابکان یزد و عصمت الدین قتلغ ترکان زوجه قطب الدین (۶۵۶- ۶۸۱ ه. ق.) و جلال الدین سیور غتمش پسر قطب الدین (۶۸۱- ۶۹۱ ه. ق.) از قراختاییان کرمان و یوسف شاه پسر آلب ارغو (۶۷۲- ۶۸۸ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و عز الدین حسین پسر بدر الدین (۶۷۷- ۶۹۲ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت سلطان احمد و معاصران ایرانی او در دیگر

---

(۱). ر ک. علل و آثار جنگ‌های صلیبی، تألیف عبد الله ناصری طاهری.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۲۹۹

کشورهای دنیای آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

tarikhema.org

آسیا

چین: در چین سلسله یوان مغول سلطنت می‌کرد. (۱۲۷۹- ۱۳۶۸ م.)

دهلی: شاه دهلی در این‌زمان غیاث الدین بلبن است. (۱۲۶۵- ۱۲۸۶ م.)

یمن: در یمن رسولیان حکومت داشتند. (۱۲۲۹- ۱۴۵۴ م.)

اروپا

آراگون: شاه آراگون پدروی سوم است. (۱۲۷۶- ۱۲۸۵ م.)

آلمان: شاه آلمان در این‌زمان رودلف است. (۱۲۷۳- ۱۲۹۱ م.).

اسکاتلند: شاه اسکاتلند در این‌زمان الگزاندر سوم است. (۱۲۴۹- ۱۲۸۶ م.).

انگلستان: شاه انگلستان در این‌زمان ادوارد اول است. (۱۲۷۲- ۱۳۰۷ م.).

بوهم: شاه بوهم ونسلاوس دوم بود. (۱۲۷۸- ۱۳۰۵ م.).

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان دی‌نیز است. (۱۲۷۹- ۱۳۲۵ م.).

سیسیل و ناپل: شاه ناپل و سیسیل شارل اول بود. (۱۲۶۶- ۱۲۸۵ م.) در سال ۱۲۸۲ م.

در سیسیل قیام خونینی بر ضد فرانسویان به وقوع پیوست و پیتر سوم سیسیل را به زور از فرانسویان گرفت و در پالرمو تاجگذاری کرد.

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فرانسه: شاه فرانسه در این‌زمان فیلیپ سوم است. (۱۲۷۰– ۱۲۸۵ م.)

کاستیل و لئون: شاه کاستیل و لئون آلفونسوی دهم بود. (۱۲۵۳– ۱۲۸۴ م.)

ارغون (۶۸۳– ۶۹۰ ه. ق.) (۱۲۸۴– ۱۲۹۱ م.)

اشاره

بعد از کشته شدن سلطان احمد تگودار سلطنت به ارغون فرزند اباقا رسید. در سال ۶۸۳ هجری به فرمان او خواجه شمس الدین جوینی که یکی از وزرای عالیقدر و نامی ایران بود کشته شد. در سال ۶۸۶ هجری سعد الدوله یهودی را به وزارت خود منصوب کرد.

سعد الدوله تا سال ۶۹۰ هجری که سال درگذشت ارغون است، در نهایت قدرت در

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۰

سمت خود باقی ماند. قدرت و نفوذ او به جایی رسید که فرمانی مبنی بر تبدیل کعبه مسلمانان به بتخانه و قتل عام مسلمانان از ارغون گرفت، اما قبل از اجرای آن در اواخر همان سال در آذربایجان کشته شد.

ارغون معاصر است با ملک رکن الدین پسر ملک شمس الدین (۶۷۷– ۷۰۵ ه. ق.) از آل کرت و ابش خاتون دختر سعد ابن ابی بکر (۶۶۲– ۶۸۶ ه. ق.) از اتابکان فارس و بهاء الدین اسماعیل برادر طیب شاه (۶۸۱– ۶۸۸ ه. ق.) و نظام الدین حسن پسر جلال الدین طیب شاه (۶۸۸– ۶۲۵ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و یوسف شاه پسر علاء الدین (۶۶۲– ۶۹۰ ه. ق.) و حاجی شاه پسر یوسف شاه (۶۹۰– ۷۱۸ ه. ق.) از اتابکان یزد و جلال الدین سیور غتمش پسر قطب الدین (۶۸۱– ۶۹۱ ه. ق.) از قراختائیان کرمان و یوسف شاه پسر الب ارغو (۶۷۲– ۶۸۸ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و عز الدین حسین پسر بزرگ بدر الدین (۶۷۷– ۶۹۲ ه. ق.) و ملک الدین حسین (۶۷۷– ۶۹۲ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت ارغون و معاصران ایرانی او در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

برمه: در سال ۱۲۸۲ م. قوبیلای قاآن مغول، برمه را تصرف کرد و به دوران سلطنت شاهان پاگان خاتمه داد. «۱»

چین: در چین سلسله یوان مغول سلطنت می‌کرد. (۱۲۷۹– ۱۳۶۸ م.) در دوران سلطنت سلسله یوان راهها و کانالها از هرحیث برای مبادلات بازرگانی با کشورهای غربی آماده شد و سیستم پستی توسعه یافت.

دهلی: شاه دهلی در این‌زمان غیاث الدین بلبن است. (۱۲۶۵– ۱۲۸۶ م.) دربار وی

---

(۱). برمه‌ای در سال ۶۳۸ م. از ناحیه مرز تبت و چین وارد برمه شدند و در آن روزگار، مردمی نیمه وحشی بودند. در سال ۸۵۰ م. دارای کشور کوچکی در پاگان شدند و در قرن یازدهم میلادی آناراتا)ANARATA(آن را تحت حکومت واحدی درآورد و پاگان را پایتخت خود قرار داد. کشوری که آناراتا تأسیس کرد، کمابیش با کشور برمه کنونی مطابقت داشت.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۱

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مأمن فضلا از جمله امیر خسرو دهلوی بود. بعد از وی سلطنت به نوه‌اش کیقباد معز الدین رسید. (۶۸۶ ه. ق.) (۱۲۷۸ م.) در سال ۶۸۹ هجری (۱۲۹۰ م.) سلاطین مملوک هندوستان جای خود را به فرزندان جلال الدین فیروز شاه خلجی دادند و در حقیقت ترکان خلجی دومین سلسله مسلمانان را در هندوستان تشکیل دادند. این سلسله قلمرو خود را توسعه داد و بر دکن نیز دست یافت مؤسس این سلسله فیروز شاه خلجی است. (۶۸۹- ۶۹۵ ه. ق.) (۱۲۹۰- ۱۲۹۵ م.)

یمن: در یمن رسولیان حکومت داشتند. (۱۲۲۹- ۱۴۵۴ م.)

افریقا

تونس: در این‌زمان فرمانروای سلسله بنی حفص در تونس عمر اول است.

(۶۸۳ ه. ق.) (۱۲۸۴ م.)

مراکش: فرمانروای این‌زمان بنی مرین در مراکش ابو یعقوب یوسف است.

(۶۸۵ ه. ق.) (۱۲۸۶ م.)

مصر: فرمانروای ممالیک بحری مصر در این‌زمان قلاون است که در سال ۶۸۸ هجری (۱۲۸۵ م.) طرابلس را از صلیبیون بازگرفت. بعد از درگذشت قلاون پسرش اشرف جانشین او شد (۶۸۹ ه. ق.) (۱۲۹۰ م.) و برنامه پدر خود را ادامه داد. در سال ۶۹۰ هجری (۱۲۹۱ م.) عکا را که آخرین دژ مسیحیان بود. تصرف کرد و به حکومت مسیحیان در فلسطین پایان داد. این حادثه در حقیقت پایان جنگهای صلیبی است.

tarikhema.org

اروپا

آراگون: شاه آراگون در این‌زمان پدروی سوم است. (۱۲۸۲- ۱۲۸۵ م.) جانشین وی آلفونسوی سوم است، (۱۲۸۵- ۱۲۹۱ م.) که همان آلفونسوی دوم در فهرست سلاطین کاتالونیا است.

آلمان: شاه آلمان در این‌زمان رودلف اول است. (۱۲۷۳- ۱۲۹۱ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۲

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان الگزاندر سوم است. (۱۲۴۹- ۱۲۸۶ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان ادوارد اول است. (۱۲۷۲- ۱۳۰۷ م)

بوهم: شاه بوهم ونسلاوس دوم بود. (۱۲۷۸- ۱۳۰۵ م.)

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان دی‌نیز است. (۱۲۷۹- ۱۳۲۵ م.)

سویس: در سال ۱۲۹۱ م. اوری «۱» و شویتس «۲» و اونتر والدن «۳» با یکدیگر اتحادیه‌ای تشکیل دادند که این اتحادیه اساس کنفدراسیون سویس به شمار می‌رود.

سیسیل و ناپل: شاه این‌زمان سیسیل و ناپل شارل اول است. (۱۲۲۶- ۱۲۸۵ م.) وی مؤسس سلاطین آنژون در ناپل و برادر لوئی نهم است. در جنگهای لوئی نهم در مصر و تونس شرکت داشت. بعد از او سلطنت ناپل و سیسیل به پسرش شارل دوم رسید.

(۱۲۸۵- ۱۳۰۹ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان فیلیپ سوم است. (۱۲۷۰- ۱۲۸۵ م.) بعد از وی پسرش فیلیپ چهارم که در آن‌زمان هنوز ۱۷ سال

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تمام نداشت. به تخت سلطنت نشست. وی به فیلیپ زیبا (لوپل) معروف است. فیلیپ به خود حق می‌داد که برای دفاع از تمامیت خاک کشور فرانسه از روحانیان هم مالیات بگیرد.

کاستیل و لئون: شاه کاستیل و لئون در این‌زمان آلفونسوی دهم است. (۱۲۵۳- ۱۲۸۴ م.) وی مبارزات پدرش را علیه مسلمانان، در اداره امور ناتوان بود و در مقابل اشراف گردنکش اظهار ضعف و زبونی می‌نمود. در مقابل این نقاط ضعف، از علم و دانش، بهره فراوان داشت. به فرمان وی عده‌ای از دانشمندان مأمور ترجمه آثار علمی مسلمانان بویژه در علم نجوم از زبان عربی به زبان اسپانیولی شدند. به همین سبب وی یکی از بزرگترین واسطه‌های انتقال علوم اسلامی به کشورهای اروپایی است.

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان آندراش سوم است. (۱۲۹۰- ۱۳۰۱ م.)

در پایان حوادث دوران سلطنت ارغون، ذکر این نکته ضروری است که وی مایل بود جنگ ممالیک از سر گیرد و همچنین با کشورهای اروپایی عهدنامه نظامی منعقد کند. به

---

(۱). Uri.

(۲). Svits.

(۳). Untervalden.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۳

همین منظور در سال ۶۸۴ هجری (۱۲۸۵ م.) نامه‌ای برای پاپ هونور یوس چهارم فرستاد و در سال ۶۸۶ هجری (۱۲۸۷ م.) هیأتهای دیگری از طرف وی عازم اروپا شدند و در سال بعد با نامه‌هایی از پاپ نیکولاس چهارم و ادوارد اول پادشاه انگلستان و فیلیپ لوپل پادشاه فرانسه بازگشتند.

tarikhema.org

گیخاتو (۶۹۰- ۶۹۴ ه. ق.) (۱۲۹۱- ۱۲۹۴ م.)

اشاره

بعد از مرگ ارغون برادرش گیخاتو جانشین او شد. او خواجه صدر الدین احمد خالدی زنجانی را به سمت وزارت خود برگزید. در سال ۶۹۰ هجری عده‌ای از ترکمانان و یونانیان بلاد روم سر به شورش برداشتند و گیخاتو شورشیان را سرکوب کرد.

به دلیل زیاده‌رویهای ایلخان و خواجه صدر الدین وزیر، کار به جایی رسید که خزانه بکلی تهی شد. خواجه صدر الدین برای رفع این بحران به صلاحدید یکی از دوستان خود تصمیم گرفت، مانند کشور چین به جای معامله با سیم و زر از پول کاغذی استفاده کنند. به این سبب در سال ۶۶۹ ه. ق. پولی به نام جاو که شباهت زیادی به اسکناس امروزی داشت در قلمرو ایلخان منتشر کرد، لیکن اکثر اهالی شهرهای بزرگ ایران از قبول آن خودداری کردند. گیخاتو ناچار فرمانی مبنی بر لغو جاو صادر کرد. او در اواخر سالهای سلطنت خود با سرکشی و شورش باید و نوه هولاکو روبرو شد و در سال ۶۹۴ به دست امیر طغاجار که یکی از سران سپاه گیخاتو و در باطن، طالب سلطنت بایدو بود در مغان کشته شد.

گیخاتو معاصر است با ملک رکن الدین پسر ملک شمس الدین (۶۷۷- ۷۰۵ ه. ق.) از آل کرت و نظام الدین حسن پسر جلال الدین طیب شاه (۶۸۸- ۷۲۵ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و جلال الدین سیور غتمش پسر قطب الدین (۶۸۱- ۶۹۱ ه. ق.) از قراختائیان کرمان و امیر مبارز الدین محمد ابن غیاث الدین حاجی (۶۶۰- ۷۲۳ ه. ق.) از آل مظفر و افراسیاب پسر یوسف شاه (۶۸۸- ۶۹۵ ه.

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ق.) از اتابکان لر بزرگ و حسام الدین عمر پسر جمال الدین (۶۹۳- ۶۹۵ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت گیخاتو و معاصران ایرانی او سایر کشورهای

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۴

جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله یوان مغول سلطنت می‌کرد. (۱۲۷۹- ۱۳۶۸ م.)

دهلی: فرمانروای سلسله خلجی در این‌زمان فیروز شاه خلجی است. (۱۲۹۰- ۱۲۹۵ م.).

زمانی که معز الدین کیقباد آخرین فرد از سلاطین مملوک، مبتلا به فلج گردید. سلطنت به پسرش که کودکی خردسال بود رسید و فیروز شاه به نیابت سلطنت او انتخاب گردید، لیکن طولی نکشید که خود زمام امور را به دست گرفت.

یمن: فرمانروای رسولیان یمن در این‌زمان عمر الاشرف است. (۶۹۴ ه. ق.) (۱۲۹۵ م.)

افریقا

تونس: در تونس بنی حفص حکومت داشتند و در این‌زمان ابو عبد الله محمد ثانی زمام امور را دست داشت. (۶۹۴ ه. ق.) (۱۲۹۵ م.)

مصر: فرمانروای ممالیک بحری مصر در این‌زمان ناصر الدین محمد است.

(۶۹۳ ه. ق.) (۱۲۹۳ م.) و جانشین وی زین الدین کتبغا است. (۶۹۴ ه. ق.) (۱۲۹۴ م.)

اروپا

آلمان: پادشاه آلمان در این‌زمان آدولف ناسوئی «۱» است. (۱۲۹۲- ۱۲۹۸ م.)

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان جان دو بیلیل «۲» است. (۱۲۹۲- ۱۲۹۶ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان ادوارد اول بود. (۱۲۷۲- ۱۳۰۷ م.) وی در صد برنیامد که در قاره اروپا جنگ را با خاندان کاپه از سر گیرد. چون در سال ۱۲۹۴ م. فیلیپ لوبل به وی حمله آورد، ادوارد به سرعت با او از در صلح درآمد و دختر پادشاه فرانسه را برای پسر ارشد خود خواستگاری کرد.

بوهم: شاه بوهم ونسلاوس دوم بود. (۱۲۷۸- ۱۳۰۵ م.)

---

(۱). Adolf nasoi.

(۲). Jandobeyliel.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۵

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان دی‌نیز است (۱۲۷۹- ۱۳۲۵ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

روم شرقی: امپراتور روم شرقی در این‌زمان اندرونیکوس دوم است. (۱۲۸۲– ۱۳۲۸ م.)

سیسیل و ناپل: پادشاه ناپل در این‌زمان شارل دوم است. (۱۲۸۵– ۱۳۰۹ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه در این زمان فیلیپ چهارم است. (۱۲۸۵– ۱۳۱۴ م.) وی بر خلاف سن لوئی، ملاحظه را کنار گذاشت و همین‌که فرصتی به دست آورد، حکم ضبط گوین را از شورای قضائی در سال ۱۲۹۴ م. صادر کرد و چون ادوارد اول پادشاه انگلستان با حاکم فلاندر اتحاد داشت، فلاندر را نیز به تصرف خود درآورد. لیکن این فتوحات را بقایی نبود، زیرا شهرهای معتبر فلاندر که به آزادی خود علاقه زیادی داشتند، سر به شورش برداشتند.

مجارستان: شاه مجارستان اندراش سوم بود. (۱۲۹۰– ۱۳۰۱ م.)

بایدو (از جمادی الاولی تا ذی القعده ۶۹۴ ه. ق. (۱۲۹۴ م.)

در سال ۶۹۴ هجری باید و به کمک امیر طغاجار در نزدیکی همدان به تخت نشست.

در همین سال غازان خان پسر ارغون به تحریک امیر نوروز برای سرکوبی بایدو رهسپار آذربایجان شد. در نزدیکی مراغه جنگ سختی بین طرفین درگرفت. بایدو که در خود تاب مقاومت نمی‌دید، از در صلح درآمد. مقرر شد که غازان علاوه بر حکومت خراسان، فارس و عراق را ضمیمه قلمرو خود کند. در اواخر سال ۶۹۴ هجری غازان خان به بهانه نرسیدن عایدات فارس به آذربایجان لشکر کشید. صدر جهان هم که از عزل خود ناراضی شده بود، به اردوی غازان پیوست. در این میان، طغاجار از طرفداری بایدو خودداری کرد. در چنین وضعی بایدو راه علاج را تنها در فرار خود دانست، اما در نزدیکی نخجوان به اسارت امیر نوروز درآمد و در آخر همین سال به فرمان غازان خان کشته شد.

سلطان محمود غازان (۶۹۴– ۷۰۳ ه. ق.) (۱۲۹۴– ۱۳۰۳ م.)

اشاره

پس از کشته شدن بایدو، غازان خان پسر ارغون در تبریز به تخت نشست و خواجه صدر الدین احمد خالد زنجانی را به وزارت خود منصوب کرد. غازان خان دین مقدس اسلام

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۶

را مذهب رسمی دولت ایلخانی اعلام کرد و برای رفاه حال مردم قوانینی وضع کرد که یاسای غازانی خوانده می‌شود. اسلام آوردن غازان سبب شورش عده‌ای از شاهزادگان مغول شد، اما شورش آنان به دست امیر نوروز سرکوب شد و صدر جهان هم به اتهام همکاری با شورشیان به صلاحدید امیر نوروز از مقام خود عزل شد، اما دیری نگذشت که بار دیگر مقام خود را بازیافت و در صدد گرفتن انتقام خود از امیر نوروز برآمد. آنگاه برای رسیدن به هدف خود، نامه‌ای خطاب به سلطان مصر از زبان امیر نوروز مبنی بر لشکرکشی او به ایران جعل کرد. غازان خان همین‌که از این امر آگاه شد در ۶۹۶ هجری بعد از کشتن برادر امیر نوروز، خود او را هم به قتل رسانید. در سال ۶۹۷ هجری بر صدر جهان هم خشم گرفت و او را کشت. در سال ۶۹۹ هجری در نزدیکی حمص در محل المروج مسلمانان را شکست داد و بر شام و فلسطین مستولی شد. در همین زمان برای سرکوبی شورش مغولان جغتایی به ایران برگشت. در همین سال به فرمان غازان خان نمایندگانی رهسپار دربار قوبیلای قاآن در چین شدند. در سال ۷۰۱ هجری به فرمان غازان خان، مورخان، سالهای شمسی و قمری را با یکدیگر تطبیق دادند. در سال ۷۰۲ هجری الملک الناصر محمد پادشاه مصر از غیبت غازان خان استفاده کرد و مجددا سرزمینهای از دست رفته را به تصرف خود درآورد و در محل مروج الصفر

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

غازان خان را بسختی شکست داد.

غازان خان معاصر است با ملک رکن الدین پسر ملک شمس الدین (۶۷۷- ۷۰۵ ه. ق.) از آل کرت و جلال الدین طیب شاه (۶۶۴- ۶۸۱ ه. ق.) و بهاء الدین اسماعیل برادر طیب شاه (۶۸۱- ۶۸۸ ه. ق.) و نظام الدین حسن پسر جلال الدین طیب شاه (۶۸۸- ۷۲۵ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و مظفر الدین محمد پسر سلطان حجاج (۶۹۴- ۷۰۲ ه. ق.) و قطب الدین شاه جهان پسر سیورغتمش (۷۰۲- ۷۰۳ ه. ق.) از سلسله قراختائیان کرمان و امیر شرف الدین محمود شاه اینجو (۷۰۳- ۷۳۶ ه. ق.) از امرای خاندان اینجو و امیر مبارز الدین محمد ابن غیاث الدین حاجی (۶۶۰- ۷۲۳ ه. ق.) از آل مظفر و افراسیاب پسر یوسف شاه (۶۸۸- ۶۹۵ ه. ق.) نصرت الدین احمد پسر یوسف شاه (۶۹۵- ۷۳۰ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و حسام الدین عمر پسر جمال الدین (۶۹۳- ۶۹۵

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۷

ه. ق.) و عز الدین محمد پسر عز الدین حسین (۶۹۵- ۷۱۶ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت غازان خان و معاصران ایرانی او در کشورهای دیگر جهان به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

چین: در چین سلسله یوان سلطنت می‌کرد (۱۲۷۹- ۱۳۶۸ م.)

دهلی: پادشاه دهلی از شاخه خلج در این‌زمان فیروز شاه است. (۱۲۹۰- ۱۲۹۵ م.) وی مغولان را که به پنجاب حمله کرده بودند. مغلوب کرد، با این اوصاف مواجه با سرکشی امرای خود گردید و روزبه‌روز اوضاع مملکت آشفته‌تر می‌شد. عاقبت توسط برادرزاده خود علاء الدین خلجی کشته شد.

بعد از کشته شدن فیروز شاه علاء الدین خلجی جانشین او شد. (۶۹۵- ۷۱۵ ه. ق.) (۱۲۹۵- ۱۳۱۵ م.) وی چند ماه از دوران سلطنت خود را صرف دستگیری طرفداران فیروز شاه کرد. به فرمان وی تعدادی از آنها یا کور شدند و یا به قتل رسیدند.

عثمانی: غازان خان معاصر است با عثمان اول (۱۲۵۹- ۱۳۲۶ م.) پسر ارطغرل اولین فرمانروای سلسله سلاطین عثمانی. در آغاز تابع سلاجقه روم بود. با زوال قدرت سلاجقه، اعلام استقلال کرد، او سرحد ممالک روم شرقی را با تسخیر بعضی از قسمتهای آن به سمت مغرب، عقب برد.

یمن: عمر الاشرف از سلسله رسولیان در این‌زمان فرمانروای یمن بود. (۶۹۴ ه. ق.) (۱۲۹۴ م.) و جانشین وی داود المویـد است. (۶۹۶ ه. ق.) (۱۲۹۷ م.)

افریقا

الجزایر: فرمانروای سلسله بنی زیان در این‌زمان ابو زیان اول است. (۷۰۳ ه. ق.) (۱۳۰۳ م.)

مصر: فرمانروای ممالیک بحری مصر در این‌زمان حسام الدین لاچین است (۶۹۶ ه. ق.) (۱۲۹۶ م.) و جانشین وی محمد ناصر است که برای بار دوم زمام امور را به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۸

دست گرفت. (۶۹۸ ه. ق.) (۱۲۹۸ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اروپا

آراگون: در سال ۷۰۰ هجری جیمز دوم پادشاه مملکت آراگون سفیری به دربار غازان خان فرستاد.

آلمان: پادشاه آلمان در این‌زمان آدلف ناسوئی است. (۱۲۹۲- ۱۲۹۸ م.) که بوسیله مجلس نمایندگان (دیت) از سلطنت خلع شد و دیری نگذشت که از سپاهیان آلبرشت اول شکست خورد و کشته شد، بعد از وی آلبرشت اول به سلطنت رسید (۱۲۹۸- ۱۳۰۸ م.) وی پسر رودلف اول است که پس از پیروزی بر آدلف ناسوئی به سلطنت رسید.

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان بیلیل است. (۱۲۹۲- ۱۲۹۶ م.).

انگلستان: پادشاه انگلستان ادوارد اول بود. (۱۲۷۲- ۱۳۰۷ م.). که در دوران سلطنت وی پارلمان انگلستان در سال ۱۲۹۵ م. تقریبا به شکل کنونی درآمد.

بوهم: شاه بوهم ونسلاوس دوم است (۱۲۷۸- ۱۳۰۵ م.) که شاه لهستان نیز بود.

(۱۳۰۰- ۱۳۰۵ م.)

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان دی‌نیز است. (۱۲۷۹- ۱۳۲۵ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی در این‌زمان آندرونیکوس دوم است. (۱۲۸۲- ۱۳۲۵ م.)

سیسیل و ناپل: شاه ناپل و سیسیل در این‌زمان شارل دوم است. (۱۲۸۵- ۱۳۰۹ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه در این زمان فیلیپ چهارم است. (۱۲۸۵- ۱۳۱۴ م.). همان‌طور که در حوادث دوران سلطنت گیخاتو گفته شد، دیری نپایید که اهالی فلاندر که به آزادی خود علاقه داشتند، سر به شورش برداشتند. لیکن در سال ۱۳۰۲ م. در جنگ کورترر «۱»، کشته بسیار دادند. فیلیپ لوپل که در این گیرودار، گرفتار کشمکش با پاپ بود، در سال ۱۳۰۳ م. گوین را به ادوارد پادشاه انگلستان پس داد و چون از این‌سو آسوده‌خاطر شد، رهسپار فلاندر گردید و سپاه حریف را در سال ۱۳۰۴ م. بسختی شکست داد، لیکن کار

---

(۱). Courtrair.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۰۹

خاتمه نیافت. به همین سبب، شاه از تصرف فلاندر چشم پوشید. فیلیپ لوبل در سال ۱۲۹۶ م. با پاپ بونیواس هشتم از در مخالفت درآمد.

اولین برخورد فیلیپ با پاپ بونیفاس بر اثر فرمانی رخ داد که در سال ۱۲۹۶ م. از طرف پاپ خطاب به شخصیتهای عالیمقام کلیسا صادر شد که در این‌زمان فرمان پاپ مقامات عالی دینی را از هرگونه کمک مالی به شاه ممنوع کرده بود. فیلیپ لوبل در سال ۱۳۰۲ م. مجلس بزرگی از بزرگان و عامه مردم در نوتردام پاریس منعقد کرد و برای حفظ حقوق مملکت از مجلس استمداد جست. مجلس تأیید شاه را به عهده گرفت و پیام صلح‌آمیزی برای پاپ ارسال شد، لیکن پاپ زیربار نرفت. بونیفاس هشتم مجمع اسقفهای فرانسه را در روم بر ضد فیلیپ لوبل تشکیل داد. با وجود این، هنوز اقدام مهمی صورت نگرفته بود. سرانجام طرح گیوم دونوگاره را به فیلیپ قبولاند. طرح مزبور عبارت از این بود که به ایتالیا بروند و پاپ را دستگیر کنند. نوگاره برای زمینه‌سازی، زشت‌ترین جنایات را به پاپ نسبت داد و از شاه تقاضا کرد که او را توقیف کند. سپس در سال ۱۳۰۳ م. ادعا نامه‌ای بر ضد پاپ در برابر جمعیت زیادی در باغ سلطنتی خوانده شد. نوگاره در خفا به ایتالیا رفت و در هفتم سپتامبر ۱۳۰۳ وارد شهر رم شد. عامه مردم

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نیز به دسته او ملحق شدند و به تاراج خانه دوستان پاپ پرداختند. دو روز بعد از این حادثه، عقیده مردم برگشت و آوای زنده باد پاپ و مرگ بر بیگانگان را سر دادند. نوگاره فرار کرد و پاپ نجات یافت و لیکن یک ماه بعد درگذشت.

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان آندرانس سوم است، (۱۲۹۰– ۱۳۰۱ م.) که وی آخرین شاه سلسله مشهور آرپاد است. بعد از مرگ وی سلطنت به ونسلاوس سوم رسید. (۱۳۰۱– ۱۳۰۵ م.).

سلطان محمد خدابنده (۷۰۳– ۷۱۶ ه. ق.) (۱۳۰۳– ۱۳۱۶ م.)

اشاره

بعد از درگذشت غازان خان، فرزندش اولجایتو به سلطنت رسید. در سال ۷۰۴ هجری شهر سلطانیه را که اساس آن توسط غازان خان پی‌ریزی شده بود، بنا نهاد. در سال ۷۰۶ هجری به خاک گیلان حمله‌ور شد و آن ناحیه را مطیع و خراجگزار خود کرد. در سال

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱۰

۷۰۹ هجری به مذهب تشیع مشرف شد و ملقب به سلطان محمد خدابنده گردید. در زمان غازان خان و سلطان محمد خدابنده، سعد الدین و خواجه رشید الدین فضل اله عهده‌دار امور کشور بودند. سعد الدین به تدریج اهمیت خود را از دست داد، تا جایی که در سال ۷۱۱ هجری به فرمان سلطان محمد خدابنده کشته شد. جانشین او تاج الدین علی شاه بود که با همکاری خواجه رشید الدین فضل اله به حل و فصل امور مملکت پرداخت. در سال ۷۱۳ هجری به فرمان سلطان محمد خدابنده پسرش ابو سعید به سلطنت رسید. در همین سال بنای شهر سلطانیه به اتمام رسید.

سلطان محمد خدابنده معاصر است با ملک رکن الدین پسر ملک شمس الدین (۶۷۷– ۷۰۵ ه. ق.) و ملک فخر الدین پسر ملک رکن الدین (۷۰۵– ۷۰۶ ه. ق.) و ملک غیاث الدین پسر ملک فخر الدین (۷۰۶– ۷۲۹ ه. ق.) از آل کرت و نظام الدین حسن پسر جلال الدین طیب شاه (۶۸۸– ۷۲۵ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و حاجی شاه پسر یوسف شاه (۶۹۰– ۷۱۸ ه. ق.) از اتابکان یزد و قطب الدین شاه جهان پسر سیور غتمش (۷۰۲– ۷۰۳ ه. ق.) از قراختائیان کرمان و امیر شرف الدین محمود شاه اینجو (۷۰۳– ۷۳۶ ه. ق.) از خاندان اینجو و امیر مبارز الدین محمد ابن غیاث الدین حاجی (۶۶۰– ۷۲۳ ه. ق.) از آل مظفر و نصرت الدین احمد پسر یوسف شاه (۶۹۵– ۷۳۰ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و عز الدین محمد پسر عز الدین حسین (۶۹۵– ۷۱۶ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت سلطان محمد خدابنده و معاصران ایرانی او در کشورهای دیگر آن‌زمان به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله یوان سلطنت می‌کرد (۱۲۷۹– ۱۳۶۸ م.)

دهلی: پادشاه سلسله خلج در این‌زمان علاء الدین خلجی است. (۱۲۹۵– ۱۳۱۵ ه. ق.) وی پس از دفع مخالفان خود در داخل مملکت به دفع مغول‌ها پرداخت، وی فرمانروایی بود از هرجهت سفاک و بی‌رحم و خود را اسکندر ثانی تصور می‌کرد، و رویاهای بزرگ برای تحصیل یک مملکت وسیع در سر می‌پروراند. بعد از درگذشت وی سلطنت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱۱

نصیب پسر شش‌ساله‌اش عمر شاه شهاب الدین شد. (۷۱۵ ه. ق.) (۱۳۱۵ م.) و بعد از وی سلطنت به قطب الدین مبارک شاه اول رسید. (۷۱۶ ه. ق.) (۱۳۱۶ م.)

عثمانی: سلطان عثمانی در این‌زمان، عثمان اول است. (۱۲۵۹- ۱۳۲۶ م.)

یمن: در یمن رسولیان حکومت داشتند. (۱۲۲۹- ۱۴۵۴ م.)

افریقا

الجزایر: فرمانروای بنی زیان در الجزایر در این‌زمان ابو حمو موسی است.

(۷۰۷ ه. ق.)

تونس: در تونس از سلسله بنی حفص یکی بعد از دیگری زمام امور را در دست داشتند. از جمله، ابو بکر اول (۷۰۹ ه. ق.) (۱۳۰۹ م.) و ابو البقا خالد اول در همان سال و بعد از این دو ابو یحیی زکریا زمام امور را در دست گرفت (۷۱۱ ه. ق.) (۱۳۱۱ م.)

مراکش: فرمانروای بنی مرین در این‌زمان ابو ثابت عامر است. (۷۰۶ ه. ق.) (۱۳۰۶ م.) جانشین وی ابو الربیع سلیمان است. (۷۰۸ ه. ق.) (۱۳۰۸ م.) در سال ۷۰۹ هجری (۱۳۰۹ م.) اسپانیاییها جبل الطارق را به تصرف خود درآوردند. سپاهیان مرینی بار دیگر در اسپانیا ظاهر شدند. بعد از سلیمان فرمانروای بنی مرین ابو سعید عثمان شد.

(۷۱۰ ه. ق.) (۱۳۱۰ م.)

مصر: فرمانروای ممالیک بحری مصر در این‌زمان رکن الدین بیبرس دوم است (۷۰۸ ه. ق.) (۱۳۰۸ م.) و در سال ۷۰۹ هجری (۱۳۰۹ م.) برای سومین بار زمام امور را به دست گرفت.

اروپا

آلمان: شاه آلمان در این‌زمان آلبرشت اول است. (۱۲۹۸- ۱۳۰۸ م.) وی بر اثر یک توطئه، کشته شد. بعد از کشته شدن آلبرشت، هانری هفتم لوگزامبورک که در سال ۱۳۰۸ م. به پادشاهی آلمان برگزیده شده بود، به سلطنت نشست. (۱۳۰۸- ۱۳۱۳ م.) وی توجه زیادی به ایتالیا داشت و به همین جهت در رأس سپاه فراوانی رهسپار ایتالیا

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱۲

شد و در سال ۱۳۱۱ م. در میلان به عنوان شاه لمباردیا تاجگذاری کرد و در لشکرکشی به ایتالیا جنوبی درگذشت. بعد از وی سلطنت به لوئی چهارم رسید. (۱۳۱۴- ۱۳۴۷ م.)

انگلستان: بعد از ادوارد اول پسرش ادوارد دوم به تخت سلطنت نشست (۱۳۰۷- ۱۳۲۷ م.) در عهد او مجلس شورا بر داعیه خود افزود. ادوارد دوم پادشاهی بی‌کفایت و نالایق بود. دارای تلون مزاج و ضعیف النفس بود که پیوسته تحت تأثیر گفته‌های اطرافیان خود قرار می‌گرفت. در سال ۱۳۱۴ م. در صدد تصرف اسکاتلند برآمد، لیکن از رابرت اول فرمانروای اسکاتلند شکست خورد. دیری نگذشت مردم سر به شورش برداشتند.

ملکه ایزابل که دختر فیلیپ لوبل (پادشاه فرانسه) بود، با سرکشان و شورشیان همدست شد و در نتیجه ادوارد از سلطنت خلع شد و در قلعه برکلی به فرمان ملکه و معشوقه او به قتل رسید.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بوهم: شاه بوهم ونسلاوس دوم بود. (۱۲۷۸– ۱۳۰۵ م.) بعد از وی سلطنت به پسرش ونسلاوس سوم رسید. (۱۳۰۵– ۱۳۰۶ م.) زمانی که در صدد پیشروی به خاک لهستان بود، کشته شد. وی آخرین شاه سلسله پرمیل است. بعد از وی یوهان لوکزامبورگی به سلطنت رسید. (۱۳۱۰– ۱۳۴۶ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی در این‌زمان آندرنیکوس دوم است. (۱۲۸۳– ۱۳۲۸ م.)

سیسیل و ناپل: شاه سیسیل و ناپل در این‌زمان شارل دوم است. (۱۲۸۵– ۱۳۰۹ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان فیلیپ چهارم است. (فیلیپ لوبل) (۱۲۸۵– ۱۳۱۴ م.) مرگ بونیفاس هشتم یکسره فیلیپ لوبل را مغرور ساخت، تا جایی که فیلیپ در سال ۱۳۰۵ م. برتران دوگو «۱» خلیفه بردو را به جانشینی او نشاند که به کلمان پنجم معروف شد و چون در رم احساس امنیت نکرد، به آوینیون فرانسه آمد و از آن به بعد تا مدت ۷۰ سال آوینیون مقر پاپ شد. (۱۳۰۹– ۱۳۷۶ م.) غلبه فیلیپ لوبل بر بونیفاس هشتم و استقرار پاپ در آوینیون یکی از مهمترین وقایع قرون وسطی است و به این ترتیب نقشه پاپ‌ها که می‌خواستند بر تمام پادشاهان مسیحی مستولی شوند، در آغاز قرن چهاردهم میلادی به کلی به هم خورد.

---

(۱). Bertrand DeGot.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱۳

در دوران سلطنت فیلیپ لوبل در سال ۱۳۰۶ م. اموال قوم یهود که بیشتر در جنوب کشور فرانسه اقامت داشتند، ضبط شد و آنها تبعید شدند، همچنین یکی دیگر از رویدادهای اجتماعی این‌زمان توقیف اعضای فرقه پاسبانان معبد است. توضیح آنکه پاسبانان معبد پس از جنگ اول صلیبی تأسیس یافت تا به حراست بیت المقدس بپردازد.

چون بیت المقدس از دست رفت. اغلب اعضای این فرقه به اروپا برگشتند. این فرقه صاحب اموال زیادی بودند. فیلیپ لوبل که همیشه در تنگنای مالی بود، مبالغ هنگفتی از فرقه مذکور قرض گرفت و در صدد بود که فرقه را منهدم سازد و دارایی آنها را تصرف کند. به همین سبب، در سیزدهم اکتبر سال ۱۳۰۷ م. اعضای فرقه را دسته‌دسته دستگیر کرد و همه‌گونه جنایات ساختگی را به آن‌ها نسبت داد و بسیاری از آنها زیر شکنجه جان دادند.

با این اوصاف، محکومیت اعضای فرقه در فرانسه این حق را نمی‌داد که دارایی آنها را ضبط کنند. پاپ کلمان پنجم ابتدا زیر چنین باری نرفت و چون تحت فشار قرار گرفت، مجمعی در شهر وین تشکیل داد. فیلیپ لوبل با لشگری به وین آمد و پاپ بناچار متلاشی شدن فرقه را در سال ۱۳۱۲ م. از تصویب مجمع گذرانید.

مقدمات انقراض پادشاهان خاندان کاپه به تدریج فراهم می‌شد، به این معنی که در سال ۱۳۱۴ م. در چند ناحیه سرکردگان دست اتحاد به یکدیگر دادند و چون در آن اثنا فیلیپ لوبل درگذشت، جانشین او لوئی دهم چندین دستخط اعطا کرده، وعده داد که رسوم قدیمه را محترم بدارد و همین قول و قرارها سرکشان را ساکت کرد، اما پیشامد روزگار با آنها مساعد نبود، زیرا در مدت کوتاهی سه‌بار پادشاه تغییر کرد. به این معنی که پسر ارشد فیلیپ لوبل موسوم به لوئی دهم بعد از دو سال سلطنت (۱۳۱۴– ۱۳۱۶ م.) درگذشت.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان ونسلاوس دوم است. (۱۳۰۰– ۱۳۰۵ م.) بعد از وی سلطنت به (لادیسلاوس «۱») اول رسید (۱۳۰۶– ۱۳۳۳ م.).

مجارستان: پادشاه مجارستان ونسلاوس سوم بود. (۱۳۰۱– ۱۳۰۵ م.) جانشین او

---

(۱). Ladislaus.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱۴

شارل اول است. (۱۳۰۸- ۱۳۴۲ م.) وی مؤسس سلسله آنژون در مجارستان است.

سلطان ابو سعید بهادرخان (۷۱۶- ۷۳۶ ه. ق.) (۱۳۱۶- ۱۳۳۵ م.)

اشاره

ابو سعید فرزند سلطان محمد خدابنده، بعد از مرگ پدر رسما در تبریز به تخت سلطنت نشست. در سال ۷۱۷ هجری بر اثر تحریکات تاج الدین علی شاه، به فرمان ابو سعید، خواجه رشید الدین فضل الله از وزارت عزل و یک سال بعد در نزدیکی تبریز کشته شد.

در سال ۷۲۴ هجری علی شاه نیز درگذشت. بعد از مرگ وی به فرمان ابو سعید، خواجه غیاث الدین محمد پسر خواجه رشید الدین فضل الله به وزارت منصوب شد. در سال ۷۲۸ هجری به دستور ابو سعید، امیر چوپان سپهسالار لشکر کشته شد.

ابو سعید معاصر است با ملک شمس الدین دوم پسر غیاث الدین (۷۲۹- ۷۳۰ ه. ق.) و ملک غیاث الدین پسر ملک فخر الدین (۷۰۶- ۷۲۹ ه. ق.) و ملک حافظ پسر غیاث الدین (۷۲۳- ۷۳۰ ه. ق.) و ملک معز الدین پسر غیاث الدین (۷۳۲- ۷۷۱ ه. ق.) از آل کرت و نظام الدین حسن پسر جلال الدین طیب شاه (۶۸۸- ۷۲۵ ه. ق.) و نصرت الدین ابراهیم پسر بهاء الدین اسماعیل (۷۲۵ ه. ق.) و ملک رکن الدین حسن (۷۳۵- ۷۴۲ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و امیر شرف الدین محمد شاه اینجو (۷۰۳- ۷۳۶ ه. ق.) و امیر جلال الدین مسعود شاه پسر امیر شرف الدین (۷۰۴- ۷۴۲ ه. ق.) از خاندان اینجو و امیر مبارز الدین محمد ابن غیاث الدین حاجی (۶۶۰- ۷۲۳ ه. ق.) از آل مظفر و نصرت الدین احمد پسر یوسف شاه (۶۹۵- ۷۳۰ ه. ق.) و یوسف شاه دوم پسر نصرت الدین احمد (۷۳۰- ۷۴۰ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و عز الدین محمد پسر عز الدین حسین (۶۹۵- ۷۱۶ ه. ق.) و دولت خاتون زوجه عز الدین (۷۱۶ ه. ق.) و عز الدین حسین دوم برادر دولت خاتون (۷۱۶- ۷۲۰ ه. ق.) و شجاع الدین محمود پسر عز الدین حسین دوم (۷۲۰- ۷۵۰ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

مهمترین حوادثی که در دوران ابو سعید و معاصران ایرانی او در کشورهای دیگر آن زمان به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱۵

آسیا

چین: در چین سلسله یوان مغول سلطنت می‌کرد (۱۲۷۹- ۱۳۶۸ م.)

دهلی: آخرین فرد شاخه شاهان خلجی سلاطین دهلی، ناصر الدین خسرو شاه است.

(۷۲۰ ه. ق.) (۱۳۲۰ م.) سومین شاخه از سلاطین دهلی سلسله تغلقیه «۱» است. مؤسس این سلسله غیاث الدین تغلق (تغلق شاه) است. (۷۲۰- ۷۲۵ ه. ق.) (۱۳۲۰- ۱۳۲۴ م.) در آغاز، غلامی بیش نبود ولی در دستگاه سلاطین خلجی ترقی کرد. پس از کشته شدن آخرین فرمانروای سلسله خلجی به دهلی لشکر کشید و آنجا را به تصرف خود درآورد و در سال ۷۲۰ هجری (۱۳۲۰ م.) به تخت سلطنت نشست. بعد از وی سلطنت به پسرش محمد ابن تغلق رسید. (۷۲۵- ۷۵۲ ه. ق.) (۱۳۲۴- ۱۳۵۱ م.)

عثمانی: فرمانروای عثمانی در این‌زمان عثمان اول است که توانست با کمک سپاهیان خود حکومت نشینهای کوچک مسیحی را

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

براندازد و مناطق تحت نفوذ خود را در شمال غربی آسیای صغیر توسعه دهد. بعد از مرگش پسر او، اورخان در سال ۷۲۷ هجری بورسه را فتح کرد. حکمرانان مغول که از طرف ابو سعید بهادر خان تعیین می‌شدند، غالبا در قیصریه مستقر می‌شدند و بر فلات آسیای صغیر تا آنکارا حکومت می‌کردند.

آخرین این حکمرانان، تیمور تاش چوپانی بود، که در سال ۷۲۲ هجری دعوی مهدویت کرد و سکه و خطبه به نام خود گردانید و از پادشاهان و امرای مصر یاری خواست. امیر چوپان مأمور دفع او شد، تیمور تاش به مصر گریخت و ارتنا «۲» نایب خود را جانشین خود قرار داد.

یمن: فرمانروای سلسله رسولیان یمن در این‌زمان، علی ابن داود رسولی ملقب به الملک المجاهد رسولی است. (۷۲۱- ۷۶۴ ه. ق.) (۱۳۲۱- ۱۳۶۳ م.) وی مؤلف کتاب الاقوال الکافیه و الفصول الشافیه فی علم البیطره است که مشتمل است بر مطالب سودمندی در ارتباط با پرورش حیوانات اهلی.

---

(۱). Togloguyye.

(۲). Ertena.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱۶

افریقا

الجزایر: فرمانروای بنی زیان در الجزایر، ابو تاشفین عبد الرحمن اول بود. (۷۱۸ ه. ق.) (۱۳۱۸ م.).

تونس: فرمانروای بنی حفص در تونس، ابو ذریه محمد سوم بود. (۷۱۷ ه. ق.) (۱۳۱۷ م.) مراکش: فرمانروای بنی مرین مراکش در این‌زمان ابو الحسن علی است. (۷۳۱ ه. ق.) (۱۳۳۱ م.)

اروپا

آراگون: پادشاه آراگون در این‌زمان آلفونسوی چهارم است. (۱۳۲۷- ۱۳۳۶ م.)

آلمان: شاه آلمان لوئی دوباویر بود، (۱۳۲۸- ۱۳۴۶ م.) که رهسپار ایتالیا شد ولی بزودی مجبور به ترک آن دیار شد.

اسپانیا: بعد از درگذشت عبد الله محمد اول ۲۰ تن از خاندان بنی نصر در غرناطه سلطنت کردند که یکی از معروفترین آنها ابو الحجاج یوسف اول است.

(۷۳۳- ۷۵۵ ه. ق.) (۱۳۳۳- ۱۳۵۴ م.)

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان رابرت اول است، (۱۳۰۶ - ۱۳۲۹ م.) که پس از جنگ با ادوارد دوم پادشاه انگلستان، سرانجام به موجب بستن عهدنامه با یکدیگر صلح کردند و در سال ۱۳۲۸ م. استقلال اسکاتلند و حق رابرت اول بر آن شناخته شد. بعد از رابرت پسرش دیوید دوم به سلطنت اسکاتلند رسید. (۱۳۲۹- ۱۳۷۱ م.) در سال ۱۳۲۲ م. ادوارد سوم به اسکاتلند حمله کرد، اسکاتلندیها مغلوب شدند، شاه و همسرش رهسپار فرانسه شدند تا در مخاطره نیفتند.

انگلستان: بعد از خلع ادوارد دوم از سلطنت در سال ۱۳۲۷ م. پسرش ادوارد سوم را به سلطنت رسید در سال ۱۳۲۸ م. قرارداد صلحی با اسکاتلند منعقد شد که به موجب آن پادشاه انگلستان از کلیه حقوق حکومتی خود بر این سرزمین صرف‌نظر کرد. برای

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ملت انگلیس این حادثه، لکه ننگی به شمار می‌آمد و از این‌رو آن را صلح خلاف شرافت نام نهادند. در دوران سلطنت ادوارد سوم دو واقعه مهم رخ داد؛ یکی جنگهای صد ساله که

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱۷

او شروع کرد و دیگری ایجاد نشان بسیار اشرافی بند جوراب که شعار معروف آن این است: «لعنت بر بداندیش باد!»

در دوران سلطنت ادوارد سوم خاندان والوا در کشور فرانسه سلطنت داشتند، با این شرح که یک سال بعد از جلوس ادوارد سوم، فیلیپ ششم پادشاه فرانسه شد که از جمیع جهات از حریف خویش ادوارد سوم پایین‌تر بود و در این دوران حوادثی روی داد که سرانجام منجر به قطع روابط رسمی بین این دو پادشاه شد. از جمله نزاع بر سر ایالت گوین و گاسکنی بود که جزو مستملکات انگلستان در جنوب فرانسه بود. فرانسوی‌ها علاقه خود را به انضمام مجدد این ایالات به خاک فرانسه ابراز می‌داشتند و بالاخره موفق شدند قسمتهایی از خاک این دو ایالت را به تصرف خویش درآورند.

بلغارستان: در سال ۱۳۳۰ م. بلغارستان خراجگزار صربستان شد.

بوهم: شاه بوهم یوهان لوکزامبورکی بود. (۱۳۱۰- ۱۳۴۶ م.)

پرتغال: پادشاه پرتغال دی‌نیز بود (۱۲۷۹- ۱۳۲۵ م.)

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان والدمار چهارم است. (۱۳۲۰- ۱۳۷۵ م.) در آغاز سلطنتش دانمارک میان فرمانروایان بیگانه تجزیه شد، اما وی بر اثر هوش و درایتی که داشت توانست وحدت مملکت را احیا کند. او دختر خود مارگریت را به عقد ازدواج شاه نروژ درآورد. هدفش از این اقدام، اتحاد بین دانمارک و نروژ بود.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی آندرونیکوس دوم است. (۱۲۸۲- ۱۳۲۸ م.) بعد از وی امپراتوری به آندرونیکوس سوم رسید. (۱۳۲۸- ۱۳۴۱ م.)

روسیه: بنیانگذار سلسله پادشاهی مسکو شاهزاده بنام، ایوان اول است. (۱۳۲۸- ۱۳۴۰ م.) به فرمان خان اردوی زرین حکومت مسکو به ایوان سپرده شد. وی از خان مغول اجازه جمع‌آوری افراد سپاهی به منظور سرکوب امرای گردنکش را گرفت. به سبب این همکاری با تاتارها امیرنشین مسکو بین شهرهای روسیه اهمیت یافت. در سال ۱۳۲۵ م. که مرکز کلیسای روسیه به مسکو منتقل شد، بر اهمیت مسکو افزوده شد.

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان ماگنوس «۱» هفتم است. (۱۳۱۹- ۱۳۶۵ م.) که شاه تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ۳۱۷ اروپا ..... ص : ۳۱۶

---

(۱).Magnus.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۱۸

نروژ نیز می‌باشد. (۱۳۱۹- ۱۳۴۳ م.). وی نوه هاکون پنجم است. سلطنت نروژ را به علت اینکه نوه هاکون بود. به دست آورد و در همان حال از طرف اشراف سوئد به جانشینی عموی تبعید شده خود به سلطنت سوئد انتخاب گردید.

فرانسه: پادشاه فرانسه از سلسله کاپسین‌ها در این‌زمان فیلیپ پنجم است، (۱۳۱۷- ۱۳۲۲ م.) که وی پسر دوم فیلیپ لوبل بود. در دوران سلطنت خود مبادرت به اصلاحات قضائی و اداری و نظامی کرد، با این اوصاف اموال یهودیان را مصادره نمود. بعد از وی برادرش شارل چهارم به تخت نشست. (۱۳۲۲- ۱۳۲۸ م.) وی آخرین شاه از نسل مستقیم سلسله کاپسین‌ها است. بعد از او فیلیپ ششم از شاخه والوا «۱» به سلطنت نشست. (۱۳۲۸- ۱۳۵۰ م.) وی پسر شارل دو والوا و نوه فیلیپ سوم است. جلوس وی، به دوران پادشاهانی که از زمان هوگ کاپه نسلا بعد نسل به سلطنت رسیده بودند، خاتمه داد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان لادیسلاوس اول است، (۱۳۰۶- ۱۳۳۳ م.) که در سال ۱۳۲۰ م. به عنوان پادشاه تاجگذاری کرد و کشور لهستان را که از سال ۱۱۳۸ م.

تجزیه شده بود، بار دیگر متحد ساخت. پسرش کازیمیر «۲» سوم جانشین او شد. (۱۳۳۳- ۱۳۷۰ م.) دوران سلطنت وی نسبتا آرام بود. از قدرت اشراف و روحانیان کاست، در مقابل بر قدرت سلطنت افزود. وی درخشانترین چهره سلسله‌های سلاطین لهستان است.

مجارستان: پادشاه مجارستان در این‌زمان شارل اول است. (۱۳۰۸- ۱۳۴۲ م.)

مکزیک: آزتک‌ها «۳» در قرن دوازدهم میلادی از طرف شمال رهسپار مکزیک شدند و در حدود سال ۱۳۲۵ م. شهر تنوچتیلان «۴» را بنا کردند و آن را پایتخت قرار دادند. بعدها شهر کنونی مکزیکو بر ویرانه‌های آن بنا گردید. قلمرو آزتک شامل بیشتر کشور مکزیک حالیه بود. اساس حکومت این قوم بر ظلم و بیدادگری و استبداد مطلق گذاشته شده بود.

در هر سال جان هزاران تن دستخوش هوی و هوس زمامداران می‌شد. قربانی کردن

---

(۱).Valois

(۲).Casimir .

(۳).Aztek

(۴).Tenochtitlan .

انسانها و قطعه‌قطعه کردن بدن آنها و بیرون کشیدن دل بیگناهان جزو سرگرمیهای عادی طبقه حاکم بود.

tarikhema.org

ارپاگاون (از سیزدهم ربیع الاول تا چهارم شوال ۷۳۶ ه. ق.) (۱۳۳۵ م.)

بعد از درگذشت ابو سعید، وزیرش غیاث الدین محمد پس از مشورت با امرا ارپاگاون یکی از نوادگان اریق بوقا برادر هولاکو خان را به سلطنت برگزید. عده دیگری از امرا موسی خان نوه بایدو را به سلطنت انتخاب کردند، در نتیجه بین طرفداران آن دو جنگی در کنار رودخانه جغاتو درگرفت که به شکست ارپاگاون و غیاث الدین وزیر منجر شد و هردو کشته شدند.

موسی خان (از چهارم شوال تا چهاردهم ذی الحجه ۷۳۶ ه. ق.) (۱۳۳۵ م.)

بعد از کشته شدن ارپاگاون، موسی خان به سلطنت نشست. بر اثر بی‌لیاقتی او شورش در اغلب متصرفات ایلخانان شروع شد. در چنین وضعی شیخ حسن بزرگ ایلکانی حکمران بلاد روم به آذربایجان آمد و موسی خان را از سلطنت برکنار کرد و به جای او محمد خان را که یکی از نوادگان منگو تیمور پسر هولاکو بود، به سلطنت نشاند.

محمد خان (۷۳۶- ۷۳۸ ه. ق.) (۱۳۳۵- ۱۳۳۷ م.)

اشاره

محمد خان که دست‌نشانده شیخ حسن بود، تا سال ۷۳۸ هجری سلطنت کرد. به دلیل احترامی که شیخ حسن برای بازماندگان

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

خواجه رشید الدین فضل الله قائل بود، وزارت محمد خان را به امیر جلال الدین مسعود داماد خواجه رشید الدین فضل الله سپرد.

محمد خان معاصر است با ملک معز الدین پسر غیاث الدین (۷۳۲- ۷۷۱ ه. ق.) از آل کرت و ملک رکن الدین حسین (۷۳۵- ۷۴۲ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و امیر شرف الدین محمود شاه اینجو (۷۰۳- ۷۳۶ ه. ق.) و امیر جلال الدین مسعود شاه پسر امیر شرف الدین (۷۰۴- ۷۴۲ ه. ق.) از خاندان اینجو و یوسف شاه دوم پسر نصرت الدین احمد (۷۳۰- ۷۴۰ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و امیر شیخ حسن کوچک پسر تیمور تاش

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۲۰

ابن امیر چوپان (۷۳۸- ۷۴۴ ه. ق.) از امرای چوپانی و خواجه عبد الرزاق باشتینی پسر خواجه فضل الله (۷۳۷- ۷۳۸ ه. ق.) و خواجه وجیه الدین مسعود برادر خواجه عبد الرزاق (۷۳۸- ۷۴۵ ه. ق.) از سربداران و طغا تیمور خان جوحی پسر چنگیز خان (۷۳۷- ۷۵۴ ه. ق.) از امرای طغا تیموری.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت محمد خان و معاصران ایرانی او در کشورهای دیگر آن‌زمان به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله یوان مغول سلطنت می‌کرد. (۱۲۷۹- ۱۳۶۸ م.)

یمن: فرمانروای سلسله رسولیان یمن، علی ابن داود رسولی ملقب به الملک المجاهد و مجاهد رسولی است. (۷۲۱- ۷۶۴ ه. ق.) (۱۳۲۱- ۱۳۶۳ م.)

اروپا

آراگون: پادشاه آراگون آلفونسوی چهارم بود (۱۳۲۷- ۱۳۶۳ م.)

آلمان: شاه آلمان لوئی چهارم بود. (۱۳۲۸- ۱۳۴۷ م.)

اسپانیا: فرمانروای سلسله بنو نصر در اسپانیا ابو الحجاج یوسف اول است. (۷۳۳- ۷۵۵ ه. ق.) (۱۳۳۳- ۱۳۵۴ م.)

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند دیوید دوم بود. (۱۳۲۹- ۱۳۷۱ م.)

انگلستان: دولت انگلستان در سال ۱۳۳۶ م. ورود پشم انگلستان را به فلاندر ممنوع کرد. این اقدام وخامت رابطه میان انگلستان و فرانسه را شدیدتر کرد و به جایی رسید که پادشاه انگلستان در صدد برآمد به فرانسه اعلان جنگ دهد و لیکن پادشاه فرانسه به هیچ‌وجه طالب جنگ نبود. سرانجام ادوارد سوم در سال ۱۳۳۷ م. رسما عنوان پادشاه فرانسه را هم به خود اختصاص داد و اندکی قبل از آن طی بیانیه‌ای خطاب به ملت انگلستان، فیلیپ دو والوا را مقصر قلمداد کرد.

سال ۱۳۳۷ م. آغاز جنگ صد ساله بین انگلستان و کشور فرانسه است که تا سال

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۲۱

۱۴۵۳ م. به طول انجامید.

بوهم: شاه بوهم، یوهان لوکزامبورکی بود. (۱۳۱۰- ۱۳۴۶ م.)

دانمارک: پادشاه دانمارک والدمار چهارم بود. (۱۳۲۰- ۱۳۷۵ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی در این‌زمان آندرونیکوس سوم است. (۱۳۲۸- ۱۳۴۱ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

روسیه: فرمانروای روسیه ایوان اول بود. (۱۳۲۸- ۱۳۴۰ م)

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان، ماگنوس هفتم است. (۱۳۱۹- ۱۳۶۵ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان فیلیپ ششم از شاخه والوا است.

(۱۳۲۸- ۱۳۵۰ م.)

لهستان: پادشاه لهستان کازیمیر سوم بود. (۱۳۳۳- ۱۳۷۰ م.)

مجارستان: پادشاه مجارستان در این‌زمان شارل اول است. (۱۳۰۸- ۱۳۴۲ م.)

طغا تیمور خان (۷۳۷- ۷۵۳ ه. ق.) (۱۳۳۶- ۱۳۵۲ م.)

پس از استیلای شیخ حسن ایلکانی بر آذربایجان، عده‌ای از امرای ابو سعید یاغی شدند و به خراسان گریختند و در آنجا یکی از نوه‌های چنگیز خان را به نام طغا تیمور به ایلخانی برگزیدند. سپس عازم جنگ با شیخ حسن شدند. در سال ۷۳۷ هجری در نزدیکی مراغه جنگ سختی بین طرفین درگرفت که به شکست و فرار طغا تیمور منجر شد. او به خراسان عقب‌نشینی کرد. در سال ۷۳۸ هجری امیر شیخ حسن چوپانی ملقب به شیخ حسن کوچک در حدود آلاداغ نخجوان با شیخ حسن ایلکانی جنگید و او را شکست داد و عراق و آذربایجان را به تصرف امرای چوپانی درآورد.

طغا تیمور معاصر است با ملک معز الدین پسر غیاث الدین (۷۳۲- ۷۷۱ ه. ق.) از آل کرت و امیر جلال الدین مسعود شاه پسر امیر شرف الدین (۷۰۴- ۷۴۲ ه. ق.) از خاندان اینجو و یوسف شاه دوم پسر نصرت الدین احمد (۷۳۰- ۷۴۰ ه. ق.) و افراسیاب دوم پسر نصرت الدین احمد (۷۴۰- ۷۴۶ ه. ق.) و نور الوردین سلیمان شاه پسر اتابک احمد (۷۴۶- ۷۵۶ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و شجاع الدین محمود پسر عز الدین حسین دوم (۷۲۰- ۷۵۰ ه. ق.) و ملک عز الدین پسر شجاع الدین (۷۵۰- ۸۰۶ ه. ق.) از اتابکان لر

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۲۲

کوچک و امیر شیخ حسن کوچک ابن تیمور تاش ابن امیر چوپان (۷۳۸- ۷۴۴ ه. ق.) و ملک اشرف برادر شیخ حسن (۷۴۴- ۷۵۸ ه. ق.) از امرای چوپانی و امیر شیخ حسن بزرگ پسر امیر حسین ابن آق‌بوقا ابن ایلکانی (۷۴۰- ۷۵۷ ه. ق.) از امرای ایلکانی و خواجه عبد الرزاق باشتینی پسر خواجه فضل الله (۷۳۷- ۷۳۸ ه. ق.) و خواجه وجیه الدین مسعود برادر خواجه عبد الرزاق (۷۳۸- ۷۴۵ ه. ق.) و آق‌محمد آل تیمور (۷۴۵- ۷۴۷ ه. ق.) و کلو اسفندیار (۷۴۷- ۷۴۹ ه. ق.) و خواجه شمس الدین برادر عبد الرزاق (۷۴۷- ۷۴۹ ه. ق.) و خواجه شمس الدین علی چشمی (۷۴۹- ۷۵۳ ه. ق.) و خواجه یحیی کرابی (۷۵۳- ۷۵۹ ه. ق.) از سربداران.

مهمترین حوادثی که در دوران طغا تیمور و معاصران او در کشورهای دیگر جهان آن روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله یوان مغول سلطنت می‌کرد. (۱۲۷۹- ۱۳۶۸ م.)

دهلی: پادشاه سلسله تغلقیه دهلی در این‌زمان محمد ابن تغلق است.

(۷۲۵- ۷۵۹ ه. ق.) (۱۳۲۴- ۱۳۵۱ م.) وی یکی از بزرگترین سلاطین مسلمان هند به شمار می‌رود که در دوران سلطنت خود تقریبا قسمت زیادی از سرزمین هندوستان را در تصرف داشت، لیکن رفتارش با توده مردم زیاد حسنه نبود. به همین جهت سرانجام بنگاله و دکن و سند از تصرفش بدر آمد. بعد از وی سلطنت به پسر عمویش فیروز تغلق (فیروز شاه سوم) رسید. (۷۵۲- ۷۹۱ ه. ق.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱۳۵۱- ۱۳۸۸ م.)

عثمانی: اورخان در دوران پیری به پسرش سلیمان متکی بود که در همین زمان امپراتور روم کانتاکوژن از او برای دفع دشمنانش یاری طلبید و در سال ۱۳۴۶ م. سربازان ترک به خاک اروپا قدم نهادند.

ژاپن: در سال ۱۳۳۸ م. مقام شوگونی به خاندان آشیکاگا رسید و آنان کیوتو را مقر خود قرار دادند ولی نتوانستند قدرت خود را مستقر کنند و از آن به بعد تا مدت ۲۵۰ سال ژاپن گرفتار جنگهای داخلی بود. در تاریخ ژاپن شوگون عنوان دیکتاتورهای نظامی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۲۳

است که از قرن ۱۲ تا ۱۹ میلادی فرمانروایان واقعی آن کشور بودند.

یمن: فرمانروای رسولیان یمن در این‌زمان، الملک المجاهد سیف ابن علی است.

(۷۲۱- ۷۶۴ ه. ق.) (۱۳۲۲- ۱۳۶۳ م.)

افریقا

الجزایر: فرمانروای بنی زیان الجزایر در این‌زمان ابو سعید عثمان دوم است، (۷۴۹ ه. ق.) (۱۳۴۸ م.) که در همان سال فرد دیگری بنام ابو ثابت جانشین ابو سعید شد و بعد از وی فرمانروای بنی زیان، ابو موسی دوم شد. (۷۵۳ ه. ق.) (۱۳۵۲ م.)

تونس: در تونس بنی حفص حکومت داشتند. بعد از درگذشت ابو یحیی هرج‌ومرج بار دیگر بر تونس مستولی شد. جانشین وی ابو حفص عمر سوم است، (۷۴۷ ه. ق.) (۱۳۴۶ م.) که این دوره مقارن با استیلای امرای بنی مرینی است. به‌هرحال جانشین ابو حفص عمر، ابو العباس احمد اول است. (۷۵۰ ه. ق.) (۱۳۴۹ م.) و جانشین وی ابو اسحق ابراهیم دوم است. (۷۵۱ ه. ق.) (۱۳۵۰ م.)

مالی: پادشاه مالی در این‌زمان ماقان موسی است که دوران سلطنت او جلوه زیادی نداشت، ولی سلطنت سلیمان برادر گنگو موسی موجب بقای کشور و استقرار نظم و آرامش گردید. سیاح معروف عرب، ابن بطوطه که در سال ۱۳۵۲ م. در سودان بوده و به دربار سلیمان راه یافته است. طرز اجرای عدالت را در این کشور که نتیجه آن استقرار امنیت و حفظ حقوق عامه مردم بود، تمجید و تحسین کرده است.

مراکش: فرمانروای بنی مرین مراکش در این‌زمان ابو الحسن علی است. در همین زمان قوای آلفونسوی یازدهم پادشاه کاستیل و آلفونسوی چهارم پادشاه پرتغال، ابو الحسن علی را در سال ۷۴۱ هجری (۱۳۴۰ م.) در محل ریوسادو شکست دادند و از آن به بعد مرینیان در امور اسپانیا دخالت نکردند. جانشین ابو الحسن علی، ابو عنان است (۷۴۹ ه. ق.) (۱۳۴۸ م.)

مصر: فرمانروای ممالیک بحری در این‌زمان سیف الدین ابو بکر است. (۷۴۱ ه. ق.) (۱۳۴۰ م.) جانشین وی در سال ۷۴۲ هجری (۱۳۴۱ م.) علاء الدین قوجوق و شهاب

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۲۴

الدین احمد است. در سال ۷۴۳ هجری (۱۳۴۲ م.) عماد الدین اسماعیل زمام امور را به دست گرفت. جانشین وی سیف الدین شعبان است. (۷۴۶ ه. ق.) (۱۳۴۵ م.) در سال (۷۴۷ ه. ق.) (۱۳۴۶ م.) سیف الدین حاجی زمام امور را به دست گرفت. یک سال بعد ناصر الدین حسین جانشین او شد و در سال ۷۵۲ هجری (۱۳۵۱ م.) صلاح الدین صالح زمام امور را در دست گرفت.

اروپا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آراگون: پادشاه آراگون در این‌زمان آلفونسوی چهارم است. (۱۳۲۷- ۱۳۳۶ م.) دوران سلطنت او به جنگ با دولت جنوا بر سر جرایز کورس و ساردنی سپری شد. او در فهرست شاهان کاتالونیا، آلفونسوی سوم است. بعد از او سلطنت به پسرش پدروی چهارم رسید. (۱۳۳۶- ۱۳۸۷ م.)

آلمان: پس از درگذشت لوئی دوباویر در سال ۱۳۴۷ م. جانشین او شارل چهارم است.

شارل چهارم نوه هانری هفتم بود. در سال ۱۳۴۸ م. نخستین دانشگاه آلمانی زبان را در شهر پراک تأسیس کرد.

اسکاتلند: شاه اسکاتلند در این‌زمان دیوید دوم است. (۱۳۲۹- ۱۳۷۱ م.) شاه که به اتفاق همسرش در فرانسه به سر می‌برد، در سال ۱۳۴۱ م. به اسکاتلند بازگشت و در سال ۱۳۴۶ م. با حمایت و پشتیبانی فرانسه به انگلستان حمله کرد، لیکن اسیر شد.

انگلستان: شاه این‌زمان انگلستان ادوارد سوم است. (۱۳۲۷- ۱۳۷۷ م.) به سبب قرابت سببی مادرش با خاندان سلطنتی فرانسه مدعی تاج و تخت فرانسه شد و در سال ۱۳۳۷ م. جنگ صد ساله بین فرانسه و انگلستان شروع شد. ادوارد سوم در سال ۱۳۴۰ م. ناوگان فرانسه را در سلوس «۱» (جنوب‌غربی هلند) مغلوب کرد و در سال ۱۳۴۶ م. بار دیگر فرانسویها را در کرسی شکست سختی داد و کاله را در سال ۱۳۴۷ م. به تصرف خود درآورد. در اواسط قرن، وقفه‌ای در مخاصمات رخ داد و علت آن شیوع بیماری طاعون اسبی بود که مرگ سیاه نامیده شد. حدس زده می‌شود که در طول مدت

---

(۱).Slous.

شیوع بیماری در سالهای ۱۳۴۸- ۱۳۵۱ م. یک سوم جمعیت اروپا تلف شدند.

بوهم: شاه بوهم یوهان لوکزامبورکی بود. (۱۳۱۰- ۱۳۴۶ م.) وی پسر امپراتور هانری هفتم است که پس از ازدواج با الیزابت دختر ونسلاوس دوم (پادشاه بوهم) به پادشاهی انتخاب شد و جنگهای بسیار کرد. او با فیلیپ ششم پادشاه فرانسه متحد شد و به همین علت بناچار وارد جنگ با انگلستان شد و در نبرد کرسی کشته شد.

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان آلفونسوی چهارم است. (۱۳۲۵- ۱۳۵۷ م.) بعد از آلفونسوی چهارم سلطنت به پسرش پدروی چهارم رسید. (۱۳۳۶- ۱۳۸۷ م.)

دانمارک: شاه دانمارک والدمار چهارم بود. (۱۳۴۰- ۱۳۷۵ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی در این‌زمان آندرونیکوس سوم است. (۱۳۲۸- ۱۳۴۱ م.) بعد از وی پسرش به نام یوحنای پنجم به سلطنت نشست (۱۳۴۱- ۱۳۷۶ م.).

در آغاز فرمانرواییش یوحنای ششم نیابت سلطنت او را به عهده داشت ولی طولی نکشید که قدرت را از دست او خارج کرد و خود زمام امور را در دست گرفت، (۱۳۴۷- ۱۳۵۵ م.) که این امر باعث جنگ داخلی شد که به پیروزی یوحنای ششم منجر گردید. و در سال ۱۳۴۷ م. وارد قسطنطنیه شد و با یوحنای پنجم در امپراتوری شرکت جست. یوحنای ششم برای پیشرفت نیات خود متوسل به زمامداران عثمانی گردید و در حقیقت آنها را برای دست‌اندازی به اروپا ترغیب نمود.

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان، ماگنوس هفتم است، (۱۳۱۹- ۱۳۶۵ م.) که شاه نروژ نیز به شمار می‌رود. (۱۳۱۹- ۱۳۴۳ م.)

صربستان: تزار صربستان در این‌زمان استفان دوشان است. (۱۳۴۶- ۱۳۵۵ م.) مردی بسیار جاه‌طلب و فوق العاده قسی القلب بود. در دوران سلطنت خود، مقدونیه و تسالی و بلغارستان را تصرف کرد.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان فیلیپ ششم است (۱۳۲۸- ۱۳۵۰ م.) که اولین پادشاه از شاخه والوا است. وی پسر شارل دو والوا و نوه فیلیپ سوم است. به استناد قانون سالیک دختر شارل ششم و خواهرزاده شارل ادوارد سوم انگلستان را از سلطنت محروم کرد و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

خود به تخت نشست. سلطنت وی بعد از سال ۱۳۲۷ م. تحت تأثیر مراحل

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۲۶

اولیه جنگ صد ساله بود. بعد از شکست کرسی و فتح کاله در سال ۱۳۴۷ م. توسط انگلیس‌ها، فیلیپ بالاجبار قرارداد متارکه‌ای با انگلستان منعقد کرد که تا بعد از مرگش ادامه یافت. وی برای تأمین هزینه جنگ مبادرت به اقداماتی کرد، از جمله بستن مالیات عمومی بر نمک، تقلیل ارزش مسکوکات، اخذ وام و غیره.

بعد از وی پسرش ژان دوم به سلطنت نشست. (۱۳۵۰- ۱۳۶۴ م.) دوران سلطنت او به سبب جنگ صد ساله و هرج‌ومرج داخلی بویژه اختلاف او با شارل دوم قرین صلح و آرامش نبود.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان کازیمیر سوم است (۱۳۳۳- ۱۳۷۰ م.) وی وضع روستاییان و یهودیان را بهبود بخشید.

مجارستان: پادشاه مجارستان در این‌زمان شارل اول است (۱۳۰۸- ۱۳۴۲ م.).

سیاست خارجی وی مبتنی بر خویشاوندی با زمامداران اروپا بود. سازمان ارتش را بر پایه نظام فئودالی تجدید کرد و برای تأمین هزینه آن، مالیات مستقیم ارضی را وضع کرد.

ساتی بیک (۷۳۹- ۷۴۱ ه. ق.) (۱۳۳۸- ۱۳۴۰ م.)

بعد از سقوط تبریز، امرای چوپانی، ساتی بیگ دختر سلطان محمد خدابنده را به ایلخانی برداشتند.

شاه جهان تیمور خان (۷۳۹- ۷۴۰ ه. ق.) (۱۳۳۸- ۱۳۳۹ م.)

مدتی از زمامداری ساتی بیگ نگذشته بود که شیخ حسن کوچک به بهانه اینکه کشورداری از عهده زنان ساخته نیست، ساتی بیگ را برکنار و به جای او سلیمان خان را که از نوه‌های هولاکو خان بود، به ایلخانی برداشت. در چنین وضعی شیخ حسن ایلکانی شاه جهان تیمور نوه گیخاتو را به ایلخانی برگزید و بغداد و دیاربکر و خوزستان را تصرف کرد. در سال ۷۴۰ هجری در نزدیکی مراغه جنگی بین طرفداران شاه جهان و سلیمان خان درگرفت، تیمور خان شکست خورد و به اتفاق شیخ حسن به بغداد

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۲۷

بازگشت. در بغداد شیخ حسن، شاه جهان تیمور خان را از مقام ایلخانی عزل و خود مستقلا در آن دیار حکومت کرد. در حقیقت اساس حکومت ایلکانی یا آل جلایر در همین زمان ریخته شد.

سلیمان خان (۷۴۱- ۷۴۵ ه. ق.) (۱۳۴۰- ۱۳۴۴ م.)

اشاره

در سال ۷۴۴ هجری شیخ حسن کوچک دست‌نشانده خود سلیمان خان را به همراهی امیر یعقوب شاه از امرای روم مأمور تسخیر شهرهای آن نواحی کرد، لیکن شکست خوردند، دیری نگذشت که شیخ حسن به دست همسرش کشته شد. بعد از قتل وی، سلیمان خان که کفایت چندانی نداشت، تبریز را رها کرد و عازم قراباغ شد. اما در همین زمان تبریز به تصرف ملک اشرف برادر شیخ حسن درآمد.

سلیمان خان معاصر است با ملک معز الدین پسر غیاث الدین (۷۳۲- ۷۷۱ ه. ق.) از آل کرت و امیر جلال الدین مسعود شاه پسر امیر

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

شرف الدین (۷۰۴- ۷۴۲ ه. ق.) از خاندان اینجو و افراسیاب دوم پسر نصرت الدین احمد (۷۴۰- ۷۴۶ ه. ق.) و شجاع الدین محمود پسر عز الدین حسین دوم (۷۲۰- ۷۵۰ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک و امیر شیخ حسن کوچک ابن تیمور تاش ابن امیر چوپان (۷۳۸- ۷۴۴ ه. ق.) و ملک اشرف برادر شیخ حسن (۷۴۴- ۷۵۸ ه. ق.) از امرای ایلکانی و خواجه وجیه الدین مسعود برادر خواجه عبد الرزاق (۷۳۸- ۷۴۵ ه. ق.) و آق‌محمد آی تیمور (۷۴۵- ۷۴۷ ه. ق.) از سربداران.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت سلیمان خان و معاصران او در کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله یوان مغول سلطنت می‌کرد (۱۲۷۹- ۱۳۶۸ م.)

دهلی: پادشاه سلسله تغلقیه دهلی در این‌زمان محمد ابن تغلق است (۱۳۲۴- ۱۳۵۱ م.).

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۲۸

یمن: در یمن رسولیان حکومت داشتند (۱۲۲۹- ۱۴۵۴ م.).

افریقا

مراکش: فرمانروای بنی مرین مراکش در این‌زمان ابو الحسن علی اول است (۷۳۲- ۷۴۹ ه. ق.) (۱۳۳۱- ۱۳۴۸ م.).

مصر: فرمانروای ممالیک بحری مصر، سیف الدین ابو بکر است (۷۴۱ ه. ق.) (۱۳۴۰ م.). جانشین وی علاء الدین فوجوق است (۷۴۲ ه. ق.) (۱۳۴۱ م.) و در سال ۷۴۳ هجری (۱۳۴۲ م.) عماد الدین اسماعیل زمام امور را به دست گرفت.

اروپا

آراگون: پادشاه آراگون در این‌زمان پدروی چهارم است (۱۳۳۶- ۱۳۸۷ م.).

اسکاتلند: شاه اسکاتلند دیوید دوم بود. (۱۳۲۹- ۱۳۷۱ م.)

انگلستان: شاه انگلستان در این‌زمان ادوارد سوم است. (۱۳۲۷- ۱۳۷۷ م.).

بوهم: شاه بوهم در این‌زمان یوهان لوکزامبورکی است. (۱۳۱۰- ۱۳۴۶ م.).

پرتغال: شاه پرتغال آلفونسوی چهارم بود. (۱۳۲۵- ۱۳۵۷ م.)

دانمارک: شاه دانمارک، والدمار چهارم بود. (۱۳۴۰- ۱۳۷۵ م)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی، آندرونیکوس سوم بود. (۱۳۲۸- ۱۳۴۱ م.).

سوئد: شاه سوئد، ماگنوس هفتم است. (۱۳۱۹- ۱۳۶۵ م.) که شاه نروژ نیز محسوب می‌شود. (۱۳۱۹- ۱۳۴۳ م.)

فرانسه: شاه فرانسه در این‌زمان فیلیپ ششم است. (۱۳۲۸- ۱۳۵۰ م.).

لهستان: شاه لهستان، کازیمیر سوم بود. (۱۳۳۳- ۱۳۷۰ م.).

مجارستان: شاه مجارستان شارل اول بود. (۱۳۰۸- ۱۳۴۲ م.).

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۲۹

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

انوشیروان (۷۴۴– ۷۵۶ ه. ق.) (۱۳۴۳– ۱۳۵۵ م.)

اشاره

ملک اشرف بعد از غلبه بر حریفان خود انوشیروان نامی را به ایلخانی برداشت. او آخرین کسی است که از طرف امرا به مقام ایلخانی منصوب شده است و از عاقبت وی اطلاع دقیقی در دست نیست.

او معاصر است با ملک عز الدین پسر غیاث الدین (۷۳۲– ۷۷۱ ه. ق.) از آل کرت و ملک اردشیر (۷۴۲– ۷۵۶ ه. ق.) از ملوک شبانکاره و امیر جلال الدین ابو اسحاق پسر امیر شرف الدین (۷۴۲– ۷۵۸ ه. ق.) از خاندان اینجو و نور الوردین سلیمان شاه پسر اتابک احمد (۷۴۶– ۷۵۶ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و شجاع الدین محمود پسر عز الدین حسین دوم (۷۲۰– ۷۵۰ ه. ق.) و ملک عز الدین پسر شجاع الدین (۷۵۰– ۸۰۶ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک و امیر شیخ حسن کوچک ابن تیمور تاش ابن امیر چوپان (۷۳۸– ۷۴۴ ه. ق.) و ملک اشرف برادر شیخ حسن (۷۴۴– ۷۵۸ ه. ق.) از امرای چوپانی و امیر شیخ حسن بزرگ (۷۴۰– ۷۵۷ ه. ق.) از امرای ایلکانی و خواجه وجیه الدین مسعود برادر خواجه عبد الرزاق (۷۳۸– ۷۴۵ ه. ق.) و آقا محمد آی تیمور (۷۴۵– ۷۴۷ ه. ق.) و کلو اسفندیاری (۷۴۷– ۷۴۹ ه. ق.) و خواجه شمس الدین علی چشمی (۷۴۹– ۷۵۳ ه. ق.) و خواجه یحیی کرابی (۷۵۳– ۷۵۹ ه. ق.) از سربداران.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت انوشیروان و معاصران او در سایر کشورهای آن‌روز جهان به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله یوان مغول سلطنت می‌کرد. (۱۲۷۹– ۱۳۶۸ م.)

دکن: در این‌زمان سلسله بهمنیه از سلاطین مسلمان هند از حدود سال (۷۴۸– ۹۳۲ ه. ق.) (۱۳۴۷– ۱۵۲۵ م.) در دکن فرمانروایی داشتند. مؤسس این سلسله حسن گانگو است (۱۳۴۷– ۱۳۵۷ م.). وی ابتدا یکی از فرماندهان سپاه محمد ابن تغلق پادشاه دهلی بود که از هرج‌ومرج و نابسامانی قلمرو سلطان استفاده کرد و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۰

سلسله مستقلی در دکن تأسیس کرد و پایتخت خود را شهر گلبرگه «۱» قرار داد و اعقاب او در توسعه قلمرو خود کوشیدند.

دهلی: پادشاه دهلی از شاخه تغلقیه در این‌زمان، فیروز تغلق (فیروز شاه سوم) است.

(۱۳۵۱– ۱۳۸۸ م.)

عثمانی: سلطان عثمانی در این‌زمان، اورخان است (۱۳۲۶– ۱۳۵۹ م.).

یمن: فرمانروای رسولیان یمن در این‌زمان، الملک المجاهد سیف الدین علی است (۷۲۱– ۷۶۴ ه. ق.) (۱۳۲۲– ۱۳۶۳ م.).

افریقا

مصر: فرمانروای ممالیک بحری در این‌زمان حسن ناصر است که بار دیگر در سال ۷۵۵ هجری (۱۳۵۴ م.) زمام امور را به دست گرفت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اروپا

آراگون: شاه آراگون در این‌زمان پدوری چهارم است. (۱۳۱۹– ۱۳۸۷ م.)

آلمان: شاه آلمان شارل چهارم بود. (۱۳۴۶– ۱۳۷۸ م.)

اسکاتلند: شاه اسکاتلند دیوید دوم بود. (۱۳۲۹– ۱۳۷۱ م.)

انگلستان: شاه انگلستان در این‌زمان ادوارد سوم است. (۱۳۲۷– ۱۳۷۷ م.) ادوارد مانند کشور رقیب خود فرانسه با مشکلات زیادی دست به گریبان بود. طاعون چنان کشتاری در انگلستان کرده بود که این تلفات بنیه نظامی او را محدود می‌ساخت و برای نخستین‌بار از شروع مخاصمات حاضر بود به آغاز مذاکرات صلح با فرانسه تن در دهد، از این‌رو در سال ۱۳۵۴ م. آمادگی خویش را برای انصراف از حقوقش بر تاج و تخت فرانسه اعلام کرد، مشروط بر اینکه حاکمیت کامل او بر اراضی تحت اشغال سپاهیانش

---

(۱). شهر و بخش شمالی میسور هند. از پیش از فتوحات اسلام سابقه دارد. در اوایل قرن هفتم هجری محمد ابن تغلق آنرا تصرف کرد، پس از تأسیس سلسله بهمنیه جزو قلمرو این دولت و اولین پایتخت آن شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۱

در فرانسه به رسمیت شناخته شود. لیکن ژان پادشاه فرانسه مطلقا حاضر نشد و به همین سبب ادوارد در صدد حمله مجدد به خاک فرانسه برآمد.

پرتغال: شاه پرتغال آلفونسوی چهارم بود. (۱۳۲۵– ۱۳۷۵ م.)

دانمارک: شاه دانمارک، والدمار چهارم بود. (۱۳۴۰– ۱۳۷۵ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی در این‌زمان یوحنای پنجم است (۱۳۴۱– ۱۳۷۶ م.) که در سال ۱۳۵۵ م. استعفا کرد ولی بار دیگر پسر یوحنای پنجم سلطنت پدر را غصب کرد و تحت نام آندرونیکوس چهارم زمام امور را به دست گرفت.

این نابسامانیها نتیجه‌ای جز ضعف قدرت امپراتوری حاصل دیگری دربر نداشت، در نتیجه قسمتی از سرزمینهای قلمرو امپراتوری روم شرقی به تصرف ترکان عثمانی درآمد.

سوئد: شاه سوئد، ماگنوس هفتم است (۱۳۱۹– ۱۳۶۵ م.) که شاه نروژ نیز به حساب می‌آید. (۱۳۱۹– ۱۳۴۳ م.)

صربستان: شاه این‌زمان صربستان استفان دوشان است. (۱۳۴۶ – ۱۳۵۵ م.) هنگامی که به طرف قسطنطنیه در حال پیشروی بود، ناگهان درگذشت. در دوران سلطنت وی صربستان به منتهای ترقی خود رسید، لیکن دیری نپائید که متصرفات او از هم پاشید.

غرناطه: فرمانروای غرناطه از خاندان بنی نصر در این‌زمان ابو الحجاج یوسف اول است که در سال ۷۵۵ هجری (۱۳۵۴ م.) در مسجد غرناطه کشته شد.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان ژان دوم است (۱۳۵۵– ۱۳۶۴ م.).

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان کازیمیر سوم است. (۱۳۳۳– ۱۳۷۰ م.)

مجارستان: پادشاه مجارستان لوئی اول بود. (۱۳۴۲– ۱۳۸۲ م.)

نام و مدت زمامداری ایلخانان ایران

۱. هولاکو ۶۵۱– ۶۶۳ ه. ق.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۲. اباقا خان پسر هولاکو ۶۶۳- ۶۸۰ ه. ق.

۳. سلطان احمد تگودار ۶۸۱- ۶۸۳ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۲

۴. ارغون خان پسر اباقا ۶۸۳- ۶۹۰ ه. ق.

۵. گیخاتو پسر اباقا ۶۹۰- ۶۹۴ ه. ق.

۶. بایدو خان پسر طرغای ابن هولاکو از جمادی الاول ۶۹۴ تا ذی القعده ۶۹۴ ه. ق.

۷. غازان خان پسر ارغون ۶۹۴- ۷۰۳ ه. ق.

۸. اولجایتو پسر ارغون ۷۰۳- ۷۱۶ ه. ق.

۹. ابو سعید پسر اولجایتو ۷۱۶- ۷۳۶ ه. ق.

۱۰. ارپاگاون نوه تولی خان از سیزدهم ربیع الاول ۷۳۶ تا چهارم شوال ۷۳۶ ه. ق.

۱۱. موسی خان پسر بایدو از چهارم شوال ۷۳۶ تا چهارم ذی الحجه ۷۳۶ ه. ق.

۱۲. محمد خان پسر منگو تیمور ابن هولاکو ۷۳۶- ۷۳۸ ه. ق.

۱۳. ساتی بیگ دختر اولجایتو ۷۳۹- ۷۴۱ ه. ق.

۱۴. شاه جهان تیمور پسر آلافرنگ ابن گیخاتو ۷۳۹- ۷۴۰ ه. ق.

۱۵. سلیمان خان پسر یشموت ابن هولاکو ۷۴۱- ۷۴۵ ه. ق.

۱۶. طغا تیمور خان ۷۳۷- ۷۵۳ ه. ق.

۱۷. انوشیروان «۱» ۷۴۴- ۷۵۶ ه. ق.

---

(۱). برای کسب اطلاعات بیشتر درباره تاریخ مغول به منابع زیر مراجعه شود:

یاقوت حموی، معجم البلدان. ابن اثیر، الکامل. نسوی، سیرت جلال الدین. جوزجانی، طبقات ناصری. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه. جوینی، تاریخ جهانگشای. وصاف الحضرة، تاریخ وصاف (تجزیة الامصار و تزجیة الاعصار). خواجه رشید الدین فضل الله همدانی، جامع التواریخ. ابن الفوطی، کتاب الحوادث الجامعه و التجارب النافعه فی الماة السابعه. بناکتی، تاریخ روضة اولی الالباب. ابو الفداء، المختصر فی اخبار بشر. ابن عبری، مختصر الدول. حمد الله مستوفی، تاریخ گزیده و ظفرنامه منظوم.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۳

فصل دوم فترت بین دوره ایلخانی و دوره تیموری

اشاره

بعد از مرگ ابو سعید خان، قلمرو ایلخانان بین امرای متنفذ تقسیم شد. سلسله‌هایی مانند آل جلایر یا امرای ایلکانی و امرای چوپانی و آل مظفر و خاندان اینجو در نقاط مختلف ایران تأسیس شد. به علاوه، غیر از سلسله‌های نامبرده، قبل از حمله مغول سلسله‌های نیمه‌مستقل دیگری مانند آل کرت و اتابکان لرستان و قراختائیان کرمان و اتابکان یزد در نقاط دیگر ایران حکومت داشتند. این سلسله‌های کوچک یا به دست یکدیگر منقرض شدند و یا دولت آنها به دست امیر تیمور گورکانی برچیده شد.

آل کرت (۶۴۳- ۷۸۳ ه. ق.) (۱۲۴۵- ۱۳۸۱ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشاره

آل کرت از نیمه اول قرن هفتم تا اواخر قرن هشتم هجری در ایران شرقی حکومت داشته‌اند. اولین کسی که از این خاندان، معروف است، ملک رکن الدین تاج الدین است که به فرمان غیاث الدین محمود غوری به حکومت نواحی سرحدی هرات منصوب شد.
تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۴

ملک شمس الدین محمد (۶۴۳- ۶۷۷ ه. ق.) (۱۲۴۵- ۱۲۷۸ م.)

بعد از ملک رکن الدین، دخترزاده‌اش ملک شمس الدین محمد معزی مؤسس واقعی آل کرت جانشین او شد. در سال ۶۴۸ هجری به خدمت منگوقاآن رسید و از طرف خان مغول حکومت هرات تا کنار رودخانه سیحون و سیستان و کابل تا سواحل رودخانه سند به او محول شد.

ملک رکن الدین شمس الدین (۶۷۷- ۷۰۵ ه. ق.) (۱۲۷۸- ۱۳۰۵ م.)

ملک رکن الدین فرزند ملک شمس الدین بعد از درگذشت پدر، به فرمان اباقا خان به حکومت هرات منصوب شد. در سال ۶۸۰ هجری قندهار را تصرف کرد.

ملک فخر الدین (۷۰۵- ۷۰۶ ه. ق.) (۱۳۰۵- ۱۳۰۶ م.)

بعد از رکن الدین به فرمان غازان خان، ملک فخر الدین پسر رکن الدین جانشین پدر شد.
در سال ۷۰۶ هجری از فرستادن خراج سالیانه به دربار خان مغول خودداری کرد و به همین دلیل، اولجایتو مأمور سرکوبی او شد. در همان ایام که سپاهیان اولجایتو هرات را در محاصره گرفته بودند، ملک فخر الدین درگذشت.

ملک غیاث الدین (۷۰۷- ۷۲۹ ه. ق.) (۱۳۰۷- ۱۳۲۸ م.)

بعد از درگذشت فخر الدین پسرش به نام غیاث الدین به فرمان اولجایتو به امارت هرات منصوب شد. مدت زمامداری وی رویداد مهمی دربر ندارد، جز اینکه در سال ۷۲۳ هجری امیر چوپان را به قتل رسانید.

جانشینان ملک غیاث الدین

بعد از درگذشت ملک غیاث الدین، حکومت هرات به ترتیب زیر نصیب پسران او شد:
۱. شمس الدین محمد ۷۲۹- ۷۳۰ ه. ق.
۲. ملک حافظ ۷۳۰- ۷۳۲ ه. ق.
۳. ملک معز الدین حسین ۷۳۲- ۷۷۱ ه. ق.
تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۵

ملک غیاث الدین دوم (۷۷۱- ۷۸۳ ه. ق.) (۱۳۶۹- ۱۳۸۱ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از درگذشت معز الدین پسرش به نام ملک غیاث الدین زمام امور را به دست گرفت.

حکومت او مصادف است با حمله امیر تیمور گورکانی که پس از سقوط هرات به دست امیر تیمور، در سال ۷۸۳ هجری سلسله آل کرت منقرض شد.

نام و مدت زمامداری آل کرت

۱. ملک شمس الدین پسر ابی بکر کرت ۶۴۳- ۶۷۷ ه. ق.

۲. ملک رکن الدین پسر ملک شمس الدین ۶۷۷- ۷۰۵ ه. ق.

۳. ملک فخر الدین پسر ملک رکن الدین ۷۰۵- ۷۰۶ ه. ق.

۴. ملک غیاث الدین پسر ملک فخر الدین ۷۰۷- ۷۲۹ ه. ق.

۵. ملک شمس الدین دوم ابن غیاث الدین ۷۲۹- ۷۳۰ ه. ق.

۶. ملک حافظ پسر غیاث الدین ۷۳۰- ۷۳۲ ه. ق.

۷. ملک معز الدین پسر غیاث الدین ۷۳۲- ۷۷۱ ه. ق.

۸. ملک غیاث الدین دوم پسر معز الدین ۷۷۱- ۷۸۳ ه. ق. «۱»

اتابکان فارس (۵۴۳- ۶۸۶ ه. ق.) (۱۱۴۸- ۱۲۸۷ م.)

اشاره

اتابکان فارس سلسله‌ای از امرای ترک‌نژاد فارسند که به مناسبت جد این سلسله (سلغر) به سلسله سلغری یا سلغوریان نیز معروفند. امرای این سلسله ابتدا تحت تبعیت سلاجقه بودند و پس از آنها از خوارزمشاهیان اطاعت داشته‌اند. بعد از حمله مغول فرمانبردار ایلخانان شدند و با به کار بردن همین حسن تدبیر سرزمین فارس را از تاخت و تاز قوم وحشی مغول حفظ کردند.

---

(۱). ر ک. روضات الجنات فی اوصاف مدینهٔ الهرات، تألیف اسفراری. تاریخ هرات (هرات‌نامه) تألیف سیفی.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۶

اتابک سنغر (۵۴۳- ۵۵۸ ه. ق.) (۱۱۴۸- ۱۱۶۲ م.)

مقارن زمامداری ملکشاه محمد سلجوقی، ترکان که تابع سلاجقه بودند، سر به شورش برداشتند. از جمله آنها عده‌ای بودند که به سرکردگی سنغر ابن مودود در حوالی کهگیلویه شورش کردند، شیراز را در سال ۵۴۳ هجری تصرف کردند و بدین نحو سلسله اتابکان فارس را تأسیس کردند.

اتابک مظفر الدین زنگی ابن مودود (۵۵۸- ۵۷۱ ه. ق.) (۱۱۶۲- ۱۱۷۵ م.)

مظفر الدین زنگی جانشین برادر خود سنغر شد که در تمام مدت زمامداری خود با ملوک شبانکاره در زدوخورد بود.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تکله (۵۷۱– ۵۹۱ ه. ق.) (۱۱۷۵– ۱۱۹۴ م.)

بعد از درگذشت مظفر الدین زنگی پسرش تکله قریب مدت ۲۰ سال حکومت کرد.

طغرل ابن سنغر (۵۹۱– ۵۹۹ ه. ق.) (۱۱۹۴– ۱۲۰۲ م.)

بعد از تکله، طغرل اتابک فارس گردید. بیشتر حکومت خود را صرف زدوخورد با سعد ابن زنگی، پسر عموی خود گردانید.

سعد ابن زنگی (۵۹۹– ۶۲۳ ه. ق.) (۱۲۰۲– ۱۲۲۶ م.)

سعد ابن زنگی بعد از غلبه بر طغرل، اتابک فارس شد. در سال ۶۱۴ هجری بنای تاخت و تاز را در سرزمین عراق عجم که جزو قلمرو سلطان محمد خوارزمشاه بود، گذاشت.

اما از لشکریان سلطان محمد خوارزمشاه شکست خورد. قلعه استخر و اشکنوان را به خوارزمشاه واگذاشت. در سال ۶۳۱ هجری اتابک سعد بعد از زدوخورد با سلطان غیاث الدین فرزند سلطان محمد خوارزمشاه با او صلح کرد و سرزمین فارس را بین خود تقسیم کردند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۷

ابو بکر ابن سعد (۶۲۳– ۶۵۸ ه. ق.) (۱۲۲۶– ۱۲۵۹ م.)

بعد از درگذشت سعد، فرزندش ابو بکر که مشهورترین اتابکان سلغری است، به حکومت رسید. در سال ۶۲۸ هجری سواحل خلیج فارس را از حدود بصره تا سواحل اقیانوس هند تصرف کرد. سرزمین فارس در این ایام رو به آبادی نهاد و مرکزی برای تجمع شعرا و فضلا شد که معروفترین آنها سعدی است که در سال ۶۵۵ هجری کتاب بوستان را به نام ابو بکر سعد به رشته نظم کشید.

محمد ابن سعد ابن ابی بکر (۶۵۸– ۶۶۰ ه. ق.) (۱۲۵۹– ۱۲۶۱ م.)

بعد از درگذشت ابو بکر سعد، اتابکی فارس نصیب محمد ابن سعد ابی بکر شد، اما به دلیل خردسالی، مادرش ترکان خاتون زمام امور کشور را به دست گرفت.

محمد ابن سلغر (۶۶۰– ۶۶۱ ه. ق.) (۱۲۶۱– ۱۲۶۲ م.)

همین‌که محمد ابن سعد درگذشت، بزرگان و امرای فارس محمد ابن سلغر ابن زنگی را به اتابکی برداشتند، اما به دلیل ستمکاری، پس از مدت یک سال زمامداری خود، برکنار شد.

سلجوقشاه ابن سلغر (۶۶۱– ۶۶۲ ه. ق.) (۱۲۶۲– ۱۲۶۳ م.)

بعد از دستگیری و عزل اتابک محمد ابن سلغر برادرش جانشین او شد. در سال ۶۶۲ هجری هولاکو خان برای سرکوبی اتابک که باعث قتل یکی از حکام مغولی مقیم شیراز شده بود، سپاهی روانه فارس کرد و در نزدیکی کازرون سلجوقشاه را شکست داد و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اسیر کرد و کشت.

ابش خاتون (۶۶۲– ۶۸۴ ه. ق.) (۱۲۶۳– ۱۲۸۵ م.)

بعد از کشته شدن سلجوقشاه، اهالی شیراز آبش خاتون را که دختر اتابک سعد ابن ابی بکر بود، به اتابکی انتخاب کردند، از همین زمان فارس مورد توجه ایلخانان قرار گرفت.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۸

دیری نگذشت که ضمیمه متصرفات ایلخانی شد. «۱»

نام و مدت زمامداری اتابکان فارس

۱. سنقر ابن مودود ۵۴۳– ۵۵۸ ه. ق.

۲. زنگی ابن مودود ۵۵۸– ۵۷۱ ه. ق.

۳. تکله پسر زنگی ۵۷۱– ۵۹۱ ه. ق.

۴. طغرل پسر سنقر ابن مودود ۵۹۱– ۵۹۹ ه. ق.

۵. سعد پسر زنگی ۵۹۹– ۶۲۳ ه. ق.

۶. ابو بکر پسر سعد ۶۲۳– ۶۵۸ ه. ق.

۷. سعد پسر ابو بکر ۶۵۸– ۶۶۰ ه. ق.

۸. محمد پسر سلغر ابن سعد ۶۶۰– ۶۶۱ ه. ق.

۹. سلجوقشاه پسر سلغر ۶۶۱– ۶۶۲ ه. ق.

۱۰. ابش خاتون دختر سعد ابن ابی بکر ۶۶۲– ۶۸۴ ه. ق.

ملوک شبانکاره (۴۴۸– ۷۵۶ ه. ق.) (۱۰۵۶– ۱۳۵۵ م.)

شبانکاره یا شوانکاره ناحیه‌یی تاریخی از ولایت فارس است که به دلیل سکونت طایفه‌ای از کردان در آن محل بدین نام خوانده شده است. این ناحیه بین فارس و کرمان و خلیج فارس قرار گرفته و مرکز آن شهر ایگ یا ایج نام داشته است و نواحی زرکان، طارم، دارابگرد، اصطهبانات، نیریز، خیر، پرگ، کرم، رونیز و لار جزو آن ولایت بوده‌اند.

همزمان با اتابکان سلغری سلسله دیگری در نواحی یاد شده به نام ملوک شبانکاره حکومت می‌کردند که نسبت خود را به اردشیر بابکان می‌رسانیدند. در سال ۴۴۸ هجری یکی از رؤسای شبانکاره، به نام فضل ابن حسن ابن ایوب مشهور به فضلویه حسنویه، در نزد امرای دیالمه فارس عنوان سپهسالار یافت و چندی بعد فولاد ستون را

---

(۱). ر ک. تاریخ وصاف، فارسنامه ناصری، فارسنامه ابن بلخی، منتخب التواریخ، تألیف معین الدین نطنزی. نظام التواریخ، تألیف بیضاوی.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۳۹

گرفت و بر فارس مستولی شد. (۴۴۸ ه. ق.).

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

در طول ۳۰۸ سال ملوک شبانکاره زمانی به استقلال و گاهی به صورت تابع و خراجگزار، حکومت می‌کردند.

نام و تعداد و مدت فرمانروایی امرای شبانکاره قبل از دوران مغول به درستی روشن نیست، اما فرمانروایی آنان بعد از عهد مغول تا آخر عهد سلطان ابو سعید بهادر خان باقی بود و بعد قلمرو آنها ضمیمه قلمرو اینجویان شد. عاقبت هم در حدود سال ۷۵۶ هجری به دست آل مظفر منقرض شد. «۱»

نام و مدت زمامداری ملوک شبانکاره

۱. فضلویه پسر علی ابن حسن ۴۵۸- ۴۵۹ ه. ق.

۲. نظام الدین یحیی ۴۵۹ ه. ق.

۳. نظام الدین محمود پسر نظام الدین یحیی ۶۲۲ ه. ق.

۴. قطب الدین مبارز اول

۵. ملک مظفر الدین محمد پسر قطب الدین مبارز ۶۲۴- ۶۵۸ ه. ق.

۶. قطب الدین مبارز دوم پسر ملک مظفر الدین مبارز ۶۵۸- ۶۵۹ ه. ق.

۷. نظام الدین حسن پسر ملک مظفر الدین مبارز ۶۵۹- ۶۶۲ ه. ق.

۸. نصرت الدین ابراهیم پسر ملک مظفر الدین ۶۶۲- ۶۶۴ ه. ق.

۹. جلال الدین طیب شاه ۶۶۴- ۶۸۱ ه. ق.

۱۰. بهاء الدین اسماعیل برادر طیب شاه ۶۸۱- ۶۸۸ ه. ق.

۱۱. نظام الدین حسن پسر جلال الدین طیب شاه ۶۸۸- ۷۲۵ ه. ق.

۱۲. نصرت الدین ابراهیم پسر بهاء الدین اسماعیل ۷۲۵- ه. ق.

۱۳. ملک رکن الدین حسن ۷۳۵- ۷۴۲ ه. ق.

۱۴. تاج الدین جمشید پسر بهاء الدین اسماعیل ۷۳۵- ۷۴۲ ه. ق.

---

(۱). ر ک. نسب‌نامه خلفا و شهریاران، تألیف زامباور. مجمع الانساب، شبانکاره‌ای، تاریخ سلاجقه کرمان، تألیف محمد ابن ابراهیم.

۱۵. ملک اردشیر ۷۴۲- ۷۵۶ ه. ق.

در میان نامهای یاد شده، گویا دو نفر از آنها حکومت مشترک داشته‌اند (ملک رکن الدین حسن و تاج الدین جمشید) که از ۷۳۵- ۷۴۲ هجری حکومت کرده‌اند و یا هر دو ادعای حکومت داشته‌اند و هریک در ناحیه‌ای حکومت می‌کرده‌اند، پایتخت آنها شهر جشناباد (بین نیریز، داراب و فسا) بود.

اتابکان یزد (۴۴۳- ۷۱۸ ه. ق.) (۱۰۵۱- ۱۳۱۸ م.)

اشاره

بعد از درگذشت ابو جعفر علاء الدوله، دشمن زیار ابن مرزبان دیلمی که از طرف سیده خاتون مادر مجد الدوله دیلمی در اصفهان حکومت می‌کرد، بین پسران او اختلاف افتاد، تا سرانجام طغرل سلجوقی در سال ۴۴۲ هجری اصفهان را از ظهیر الدوله پسر علاء

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

الـدوله گرفت و در عـوض در سـال ۴۴۳ هجری حکـومت یزد و ابرقـو را بـه او داد. ایـن خانـدان که از این تاریـخ در یزد حکـومت کرده‌انـد، به اتابکـان یزد معروف شده‌انـد. آخرین فرد اتابکان یزد، حاجی شاه ابن یوسف شاه است که در سال ۷۱۸ هجری مغلوب امیر مبارز الدین شد. «۱»

نام و مدت زمامداری اتابکان یزد

۱. ظهیر الدین ابو منصور فرامرز پسر علاء الدوله کاکویه ۴۴۳ ه. ق.

۲. علاء الدوله پسر ظهیر الدین ۴۸۸ ه. ق.

۳. امیر فرامرز پسر امیر علاء الدوله ۴۸۸- ۵۳۵ ه. ق.

۴. اتابک سام و برادرش عز الدین ۵۳۶- ۵۷۶ ه. ق.

۵. علاء الدوله پسر سام ۵۷۶- ۶۲۵ ه. ق.

۶. قطب الدین محمود شاه پسر عز الدین ۶۲۵- ۶۵۰ ه. ق.

۷. شاه علاء الدین پسر قطب الدین ۶۵۰- ۶۶۲ ه. ق.

---

(۱). ر ک. تاریـخ یزد، تألیف جعفری. تاریـخ جدیـد یزد، تألیف احمـد ابن حسـین ابن علی کاتب جامع مفیدی، تألیف محمد مفید مستوفی. تاریخ جهان‌آرا، تألیف قاضی احمد غفاری.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴۱

۸. یوسف شاه پسر شاه علاء الدین ۶۶۲- ۶۹۰ ه. ق.

۹. حاجی شاه پسر یوسف شاه ۶۹۰- ۷۱۸ ه. ق.

قراختائیان کرمان (قتلغ خانیان) (۶۱۹- ۷۰۳ ه. ق.) (۱۲۲۲- ۱۳۰۳ م.)

اشاره

مؤسـس سلسله قراختائیان کرمان، براق حاجب است که ابتدا در دربار گورخان قراختائیان بود و سپس برای انجام مأموریتی به دربار سلطان محمـد خوارزمشاه آمـد، اما از طرف سـلطان محمـد خوارزمشاه به وی اجازه مراجعت داده نشد تا آنکه هنگام حمله مغول و فرار محمـد خوارزمشاه، براق به خـدمت غیاث الدین محمد پسـر او پیوست و مورد احترام قرار گرفت و به حکومت کرمان منصوب شد و از طرف خلیفه ملقب به قتلغ سلطان شد. براق در کرمان سلسله قراختائیان را تأسیس کرد.

قطب الدین و رکن الدین (۶۳۲- ۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۳۴- ۱۲۵۸ م.)

بعد از درگذشت براق، قطب الدین محمد پسـر عمویش جانشـین او شد. طولی نکشـید که به فرمان اوگتای قاآن، رکن الدین فرزند براق به سمت حاکم کرمان منصوب شد. قطب الدین از محمود یلواج که در چین اقامت داشت، یاری خواست. در سال ۶۴۸ هجری محمود یلواج فرمان حکومت کرمان را از منگوقاآن برای قطب الـدین گرفت. رکن الدین عازم خدمت منگوقاآن شد. خان مغول او را نزد قطب الدین روانه کرد، اما وی در سال ۶۵۱ هجری به فرمان قطب الدین کشته شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سلطان حجاج (۶۵۶- ۶۶۶ ه. ق.) (۱۲۵۸- ۱۲۶۷ م.)

به فرمان هولاـکو خان حجاج پسر قطب الدین بعد از درگذشت پدر تحت سرپرستی مادر خود قتلغ ترکان به حکومت کرمان منصوب شد. در سال ۶۶۶ هجری به دلیل مخالفت با اباقا به هندوستان گریخت و از پادشاهان هند کمک گرفت و روی به کرمان نهاد، اما در طول راه درگذشت.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴۲

سیور غتمش (۶۸۱- ۶۹۱ ه. ق.) (۱۲۸۲- ۱۲۹۱ م.)

در سال ۶۸۱ هجری سیور غتمش پسر دیگر قطب الدین پس از گرفتن فرمان حکومت کرمان، در آن محل زمام امور را در دست گرفت.

پادشاه خاتون (۶۹۱- ۶۹۴ ه. ق.) (۱۲۹۱- ۱۲۹۴ م.)

بعد از مرگ سیور غتمش، به موجب فرمان گیخاتو، پادشاه خاتون دختر قطب الدین محمد به حکومت کرمان منصوب شد. در سال ۶۹۴ هجری کردوچین دختر ابش خاتون کرمان را گرفت و پادشاه خاتون کشته شد.

مظفر الدین محمد (۶۹۴- ۷۰۳ ه. ق.) (۱۲۹۴- ۱۳۰۳ م.)

بعد از کشته شدن پادشاه خاتون، به فرمان غازان خان، مظفر الدین محمد پسر سلطان حجاج به حکومت منصوب شد.

قطب الدین شاه جهان (۷۰۲- ۷۰۳ ه. ق.) (۱۳۰۳- ۱۳۰۴ م.)

بعد از مرگ مظفر الدین محمد، به فرمان غازان خان، قطب الدین شاه جهان پسر جلال الدین سیور غتمش جانشین او شد. در سال ۷۰۲ هجری به فرمان اولجایتو از مقام خود عزل شد که با برکناری وی سلسله قراختائیان کرمان منقرض می‌گردد. «۱»

نام و مدت زمامداری قراختائیان کرمان

۱. براق حاجب پسر سلدوز ۶۱۹- ۶۳۲ ه. ق.

۲. رکن الدین مبارک خواجه پسر براق ۶۳۲- ۶۴۸ ه. ق.

۳. قطب الدین محمد برادرزاده براق ۶۴۸- ۶۵۶ ه. ق.

۴. سلطان حجاج پسر قطب الدین ۶۵۶- ۶۶۶ ه. ق.

۵. عصمت الدین قتلغ ترکان زوجه قطب الدین ۶۶۶- ۶۸۱ ه. ق.

---

(۱). ر ک. سمط العلی للحضرة العلیاء، تألیف ناصر الدین منشی.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴۳

۶. سیور غتمش ۶۸۱- ۶۹۱ ه. ق.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۷. صفوة الدین پادشاه خاتون دختر قطب الدین ۶۹۱- ۶۹۴ ه. ق.

۸. مظفر الدین محمد پسر سلطان حجاج ۶۹۴- ۷۰۲ ه. ق.

۹. قطب الدین شاه جهان پسر سیور غتمش ۷۰۲- ۷۰۳ ه. ق.

خاندان اینجو (۷۰۳- ۷۵۸ ه. ق.) (۱۳۰۳- ۱۳۵۶ م.)

اشاره

از زمانی که کردوچین دختر ابش خاتون در فارس حکومت می‌کرد، به فرمان امیر چوپان، شوهر او شرف الدین محمود به حکومت فارس، یزد، کرمان، کیش و بحرین منصوب شد، او در مدت کوتاهی نواحی جنوبی ایران را از اصفهان تا خلیج فارس تحت اداره خود درآورد و پس از درگذشت کردوچین در نواحی مذکور استقلال تمام یافت.

بعد از درگذشت شرف الدین، پسرانش مسعود شاه اینجو و شیخ ابو اسحاق در فارس قدرت زیادی به هم زدند، تا جائی که در سال ۷۴۲ هجری شیخ ابو اسحاق، ملک اشرف چوپانی را از آن ولایت راند و خود علم استقلال برافراشت. وی در سال ۷۵۸ هجری به فرمان امیر مبارز الدین کشته شد که با قتل او سلسله خاندان اینجو منقرض شد.

نام و مدت زمامداری امرای خاندان اینجو

۱. امیر شرف الدین محمود شاه اینجو ۷۰۳- ۷۳۶ ه. ق.

۲. امیر جلال الدین مسعود شاه پسر امیر شرف الدین ۷۳۶- ۷۴۲ ه. ق.

۳. امیر جلال الدین ابو اسحاق پسر امیر شرف الدین ۷۴۲- ۷۵۸ ه. ق.

آل مظفر (۷۲۳- ۷۹۵ ه. ق.) (۱۳۲۳- ۱۳۹۲ م.)

اشاره

نسب آل مظفر به غیاث الدین حاجی که از مردم خواف خراسان بود می‌رسد. این شخص در موقع حمله چنگیز خان موطن خود را رها ساخت و در یزد مقیم شد. مؤسس آل مظفر، شرف الدین منصور ابن غیاث الدین حاجی است که در خدمت قراختائیان

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴۴

کرمان و ایلخانان مغول از خود شایستگی نشان داد و به حکومت یزد و میبد منصوب شد.

امیر مبارز الدین محمد (۷۲۳- ۷۶۰ ه. ق.) (۱۳۲۳- ۱۳۵۸ م.)

هنگام درگذشت شرف الدین مظفر فرزندش مبارز الدین که بیش از ۱۳ سال نداشت، برای دفع شر دشمنان پدرش به اولجایتو پناه برد و تا دوره ایلخانی در اردوی ایلخانی مقیم بود. زمانی که ابو سعید جانشین او شد، به فرمان وی امیر مبارز مقام سابق خود را به دست آورد. بعد از درگذشت ابو سعید، به دلیل بروز هرج‌ومرج در کشور، امیر مبارز الدین هم به فکر استقلال افتاد.

در سال ۷۵۹ هجری شاه شجاع و شاه محمود پسران امیر مبارز الدین همدست شدند، سپس پدر خود را تنبیه و کور کردند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

شاه شجاع (۷۶۰– ۷۸۶ ه. ق.) (۱۳۵۸– ۱۳۸۴ م.)

شاه شجاع بعد از کور کردن پدر خود زمام امور را در دست گرفت و شاه محمود برادر خود را به حکومت عراق عجم و ابرقو منصوب کرد. در سال ۷۴۴ هجری شاه محمود از اطاعت برادر خود سرپیچید و شاه شجاع عازم سرکوبی او شد. سرانجام بین آنها صلح برقرار شد، لیکن شاه محمود پنهانی با سلطان اویس ایلکانی همدست شد و در سال ۷۶۵ هجری به اتفاق یاران خود با شاه شجاع جنگید. شاه شجاع شکست خورد و در شیراز متحصن شد. این‌بار نیز بین طرفین صلح برقرار گردید. سپس شاه شجاع رهسپار ابرقو شد و در سال ۷۶۶ هجری به دلیل اوضاع آشفته کرمان، آن شهر را تصرف کرد و در سال ۷۶۷ هجری عازم تصرف شیراز شد. در نزدیکی فسا جنگی بین دو برادر درگرفت که به فتح شاه شجاع منجر شد.

در سال ۷۸۱ هجری شخصی به نام عادل آقا در سلطانیه قیام کرد و در صدد تاخت و تاز به قلمرو آل مظفر برآمد. شاه شجاع به مقابله وی شتافت و پس از تصرف سلطانیه، عادل آقا را عفو کرد و به شیراز برگشت.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴۵

سلطان زین العابدین (۷۸۶– ۷۸۹ ه. ق.) (۱۳۸۲– ۱۳۸۷ م.)

زین العابدین فرزند شاه شجاع، بعد از مرگ پدر به جای او نشست. در سال ۷۸۸ هجری امیر تیمور گورکانی، نماینده‌ای نزد زین العابدین فرستاد و او را طبق وصیتنامه شاه شجاع نزد خود خواند. زین العابدین گذشته از اینکه اعتنائی به پیغام امیر تیمور نکرد، اجازه مراجعت به ایلچی او را هم نداد و به همین علت امیر تیمور در سال ۷۸۹ هجری از همدان به اصفهان حمله برد و آن شهر را به تصرف خود درآورد. زین العابدین که تاب مقاومت در خود نمی‌دید، به سمت بغداد گریخت. لیکن در نزدیکی شوشتر به دست شاه منصور، حکمران آن ناحیه، دستگیر و در قلعه سلاسل زندانی شد.

شاه یحیی (۷۸۹– ۷۹۵ ه. ق.) (۱۳۸۷– ۱۳۹۲ م.)

بعد از فرار زین العابدین، شاه یحیی به فرمان امیر تیمور به حکومت فارس منصوب شد، اما شاه منصور بعد از زندانی کردن زین العابدین عازم شیراز شد. شاه یحیی که در برابر برادر خود تاب مقاومت نداشت، شیراز را رها ساخت و رهسپار یزد شد و شاه منصور به آسانی بر شیراز دست یافت.

شاه یحیی در مراجعت به یزد بر آن شد که کرمان را از سلطان احمد بگیرد. به همین سبب در سال ۷۹۲ هجری در صحرای بافت با سلطان احمد جنگید و از وی شکست خورد و فرار کرد.

شاه منصور (۷۹۰– ۷۹۵ ه. ق.) (۱۳۸۸– ۱۳۹۲ م.)

آخرین پادشاه این سلسله شاه منصور است. وی در صدد جمع‌آوری سپاه و حمله به امیر تیمور برآمد. امیر تیمور همین‌که از تصمیم شاه منصور مطلع شد، به خشم آمد و در سال ۷۹۵ هجری از شوشتر عازم شیراز شد و با اینکه شاه منصور با تعداد کمی بر سپاهیان انبوه تیمور زد و شجاعتها از خود نشان داد، از لشکر جرار تیمور شکست خورد و کشته شد. پس از کشته شدن شاه منصور، امیر تیمور فرمان داد که تمام افراد خاندان آل مظفر را در قریه ماهیار قمشه گرد آورند و به هلاکت رسانند. شمار کشته‌شدگان این

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴۶

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

خاندان را به دست جلادان تیمور ۷۰ تن نوشته‌اند.

نام و مدت زمامداری پادشاهان آل مظفر

۱. امیر مبارز الدین محمد ابن غیاث الدین حاجی ۷۲۳- ۷۶۰ ه. ق.

۲. شاه محمود پسر امیر مبارز الدین محمد ۷۶۰- ۷۷۷ ه. ق.

۳. سلطان عماد الدین احمد پسر امیر مبارز الدین محمد ۷۶۰- ۷۹۵ ه. ق.

۴. شاه نصرت الدین یحیی پسر امیر مبارز الدین محمد ۷۶۰- ۷۹۵ ه. ق.

۵. شاه شجاع پسر امیر مبارز الدین محمد ۷۶۰- ۷۸۶ ه. ق.

۶. سلطان زین العابدین پسر شاه شجاع ۷۸۶- ۷۹۰ ه. ق.

۷. شاه منصور پسر شاه مظفر ابی امیر مبارز الدین محمد ۷۹۰- ۷۹۵ ه. ق. «۱»

اتابکان لرستان

اشاره

مقارن حمله مغول، سرزمین لرستان به دو قسمت تقسیم می‌شد:

یکی لر بزرگ یعنی نواحی کهگیلویه و بختیاری فعلی و دیگری لر کوچک که شامل اطراف فیلی یعنی اطراف خرم‌آباد می‌شد.

هریک از دو قسمت قبل از استیلای مغول و حتی بعد از انقراض ایلخانان از خود امرای نیمه‌مستقل داشتند.

اتابکان لر بزرگ (۵۵۰- ۸۲۷ ه. ق.) (۱۱۵۵- ۱۴۲۳ م.)

اشاره

اتابکان لر بزرگ از کردان شامند که به ایران آمدند و در نواحی اشترانکوه و جلگه‌های اطراف آن ساکن شدند. رئیس این قبیله، ابو طاهر ابن علی ابن محمد بود. نظر به اینکه جد نهم او فضلویه نام داشته است، فرزندان او را امرای فضلویه نیز گفته‌اند.

---

(۱). ر ک. مواهب الهیه، تألیف مولانا معین الدین معلم یزدی. تاریخ آل مظفر، تألیف محمود کتبی. مناهج الطالبین، تألیف علاء قزوینی.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴۷

ابو طاهر ابتدا در خدمت اتابک سنغر داخل شد و در لشکرکشیهای او به خاک شبانکاره همراه وی بود و به پاداش این خدمت به حکومت کهگیلویه منصوب و به لقب اتابکی ملقب شد. بعد از درگذشت ابو طاهر در سال ۶۲۸ هجری، اتابکی به فرزندش ملک هزار اسب رسید. این سلسله به مناسبت دومین اتابک آن یعنی نصرت الدین هزار اسب که دوران حکومتش بیش از دیگران بود، به سلسله هزاراسبی نیز معروف است.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اتابک تکله (۶۴۹– ۶۵۶ ه. ق.) (۱۲۵۱– ۱۲۵۸ م.)

اتابک مظفر الدین تکله یکی از مشهورترین اتابکان لرستان است. در سال ۶۵۶ هجری هنگامی که هولاکو خان برای حمله به بغداد به حدود لرستان رسید، تکله به خدمت او پیوست و از کشت‌وکشتار هولاکو خان در بغداد سخت متاثر شد و بدون کسب اجازه ایلخان به لرستان برگشت. هولاکو خان یکی از سرداران خود را مأمور تعقیب او کرد.

تکله ناچار به خدمت ایلخان رسید و همراه او رهسپار تبریز شد، لیکن به فرمان خان مغول کشته شد. سپس به دستور خان مغول شمس الدین الب ارغو برادر تکله جانشین او شد. وی تا سال ۶۷۲ هجری حکومت داشت.

یوسف شاه (۶۷۲– ۶۸۸ ه. ق.) (۱۲۷۳– ۱۲۸۹ م.)

یوسف شاه فرزند الب ارغو که ایام جوانی خود را در خدمت اباقا خان سپری کرده بو، جانشین پدر شد.

افراسیاب (۶۸۸– ۶۹۵ ه. ق.) (۱۲۸۹– ۱۲۹۵ م.)

بعد از مرگ یوسف شاه فرزندش افراسیاب جانشین پدر شد. در سال ۶۹۵ هجری به فرمان غازان خان کشته شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴۸

tarikhema.org

نصرت الدین احمد (۶۹۵– ۷۳۰ ه. ق.) (۱۲۹۵– ۱۳۰۳ م.)

بعد از کشته شدن افراسیاب برادرش نصرت الدین احمد که او نیز از اتابکان مشهور لرستان است، جانشین برادر شد. «۱»

یوسف شاه دوم (۷۳۰– ۷۴۰ ه. ق.) (۱۳۲۹– ۱۳۳۹ م.)

بعد از نصرت الدین، پسرش یوسف شاه به اتابکی لرستان رسید. مقارن این ایام، به دلیل قدرت و شوکت آل مظفر و خاندان اینجو در فارس و اعمال نفوذ آنان در سرزمین لرستان بتدریج اوضاع داخلی اتابکان لرستان دستخوش هرج‌ومرج شد.

آخرین فرد این سلسله غیاث الدین کیکاووس است که از سلطان ابراهیم تیموری شکست خورد. پایتخت اتابکان لر بزرگ ایذه (مال امیر کنونی) بود.

نام و مدت زمامداری اتابکان لر بزرگ

۱. ابو طاهر ۵۵۰– ۶۰۰ ه. ق.

۲. اتابک هزار اسب پسر ابو طاهر ۶۰۰– ۶۲۶ ه. ق.

۳. عماد الدین پهلوان پسر هزار اسب ۶۲۶– ۶۴۶ ه. ق.

۴. نصرت الدین کلچه پسر هزار اسب ۶۴۶– ۶۴۹ ه. ق.

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۵. تکله پسر هزار اسب ۶۴۹- ۶۵۶ ه. ق.

۶. شمس الدین الب ارغو پسر هزار اسب ۶۵۶- ۶۷۲ ه. ق.

۷. یوسف شاه پسر الب ارغو ۶۷۲- ۶۸۸ ه. ق.

۸. افراسیاب پسر یوسف شاه ۶۸۸- ۶۹۷ ه. ق.

۹. نصرت الدین احمد پسر یوسف شاه ۶۹۵- ۷۳۰ ه. ق.

۱۰. یوسف شاه دوم پسر نصرت الدین احمد ۷۳۰- ۷۴۰ ه. ق.

۱۱. افراسیاب دوم پسر نصرت الدین احمد ۷۴۰- ۷۴۶ ه. ق.

۱۲. نور الوردین سلیمانشاه پسر اتابک احمد ۷۴۶- ۷۵۷ ه. ق.

---

(۱). ر ک. تجارب السلف، تألیف هندو شاه نخجوانی.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۴۹

۱۳. پشنگ ابن سلغر شاه پسر اتابک احمد ۷۵۷- ۷۹۲ ه. ق.

۱۴. پیر احمد پسر اتابک پشنگ ۷۹۲- ۷۹۸ ه. ق.

۱۵. ابو سعید پسر پیر احمد ۸۲۰-؟ ه. ق.

۱۶. شاه حسین پسر ابو سعید ۸۲۰- ۸۲۷ ه. ق.

۱۷. غیاث الدین کیکاووس پسر هوشنگ ۸۲۷-؟ ه. ق. «۱»

tarikhema.org

اتابکان لر کوچک (۵۸۰- ۱۰۰۶ ه. ق.) (۱۱۸۴- ۱۶۹۴ م.)

اشاره

این دسته از اتابکان، قبایلی مرکب از کردان آسیای صغیر و لرهای ایرانی بودند. در سال ۵۸۰ هجری شجاع الدین خورشید که یکی از روسای ایشان بود، طوایف دیگر را تحت اطاعت خود درآورد، سپس بر قلعه مانرود که یکی از قلعه‌های مستحکم لرستان بود استیلا یافت و قریب مدت سی سال حکومت کرد. هرچند مدت حکومت اتابکان لر کوچک طولانی بود، نتوانستند شهرت اتابکان لر بزرگ را کسب کنند. اتابکان لر کوچک چون خراجگزار خلفای عباسی بودند، به همین علت عباسی هم نامیده شده‌اند. آخرین فرمانروای اتابکان لر کوچک، شاه وردی نام داشته که در زمان شاه عباس اول صفوی در سال ۱۰۰۶ هجری کشته شده است. هرچند بعد از او شاه عباس بعضی از امرای این سلسله را در این حدود امارت داد، لیکن حکومت آنان دیگر استقلال واقعی نداشت، پایتخت اتابکان لر کوچک خرم‌آباد بود.

نام و مدت زمامداری اتابکان لر کوچک

۱. شجاع الدین خورشید پسر ابو بکر ۵۸۰- ۶۲۱ ه. ق.

۲. سیف الدین رستم برادرزاده ابو بکر ۶۲۱-؟ ه. ق.

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۳. ابو بکر پسر محمد؟-؟ ه. ق.

---

(۱). ر ک. ابن بطوطه، سفرنامه. لین پول، طبقات سلاطین اسلام. مجمل التواریخ و القصص. میرخواند، روضهٔ الصفا. قاضی احمد غفاری، تاریخ جهان‌آرا. معین الدین نطنزی، منتخب التواریخ. حمد الله مستوفی، تاریخ گزیده. بدلیسی، شرفنامه. وصاف، تاریخ وصاف. محمود کتبی، تاریخ آل مظفر.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۰

۴. عز الدین پسر گرشاسب؟-؟ ه. ق.

۵. حسام الدین خلیل پسر بدر؟- ۶۴۰ ه. ق.

۶. بدر الدین مسعود ۶۴۰- ۶۵۸ ه. ق.

۷. تاج الدین شاه پسر حسام الدین خلیل ۶۵۸- ۶۷۷ ه. ق.

۸. عز الدین حسین پسر بدر الدین ۶۷۷- ۶۹۲ ه. ق.

۹. فلک الدین حسین پسر بدر الدین ۶۷۷- ۶۹۲ ه. ق.

۱۰. جمال الدین خضر پسر تاج الدین ۶۹۲- ۶۹۳ ه. ق.

۱۱. حسام الدین عمر پسر جمال الدین ۶۹۳- ۶۹۵ ه. ق.

۱۲. صمصام الدین محمود برادر حسام الدین ۶۹۳- ۶۹۵ ه. ق.

۱۳. عز الدین محمود پسر عز الدین حسین ۶۹۵- ۷۱۶ ه. ق.

۱۴. دولت خاتون ۷۱۶-؟ ه. ق.

۱۵. عز الدین حسین دوم برادر دولت خاتون ۷۱۶- ۷۳۰ ه. ق.

۱۶. شجاع الدین محمود پسر عز الدین حسین دوم ۷۳۰- ۷۵۰ ه. ق.

۱۷. ملک عز الدین پسر شجاع الدین ۷۵۰- ۸۰۶ ه. ق.

۱۸. سید احمد پسر ملک عز الدین ۸۰۷- ۷۱۵ ه. ق.

۱۹. شاه حسین عباسی ۸۱۵- ۸۷۳ ه. ق.

۲۰. شاه رستم عباسی ۸۷۳-؟ ه. ق.

۲۱. اغور شاه رستم؟-؟ ه. ق.

۲۲. جهانگیر ابن رستم؟- ۹۴۹ ه. ق.

۲۳. رستم خان پسر جهانگیر ۹۴۹-؟ ه. ق.

۲۴. محمدی بک پسر جهانگیر؟-؟ ه. ق.

۲۵. شاه وردی ابن محمد؟- ۱۰۰۶ ه. ق.

«۱»

---

(۱). ر ک. بدلیسی، شرفنامه. دایرهٔ المعارف اسلامی به زبان فرانسه در لغت لر کوچک. اسکندر بیک منشی، عالم‌آرای عباسی. معین الدین نظری، منتخب التواریخ. غفاری، تاریخ جهان‌آرا. حافظ (ابرو)، زبدهٔ التواریخ.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۱

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

چوپانیان (۷۳۸– ۷۵۸ ه. ق.) (۱۳۳۷– ۱۳۵۶ م.)

اشاره

امرای چوپانی فرزندان امیر تیمور تاش ابن امیر چوپانند. جانشینان او دو تن بیشتر نبودند، اول شیخ حسن کوچک پسر امیر تیمور تاش ابن امیر چوپان که وی در حقیقت مؤسس سلسله چوپانی است که از ۷۳۸– ۷۴۴ هجری در آذربایجان حکومت کرد. بعد از درگذشت امیر شیخ حسن، برادرش ملک اشرف جانشین او شد، اما در سال ۷۵۸ هجری مغلوب جانی بیک اوزبک پادشاه مغول دشت قپچاق شد و سلسله چوپانیان با مرگ او منقرض شد. قلمرو این سلسله اران و آذربایجان بود.

نام و مدت زمامداری امرای چوپانی

۱. امیر شیخ حسن کوچک ابن تیمور تاش ابن امیر چوپان ۷۳۸– ۷۴۴ ه. ق.
۲. ملک اشرف برادر شیخ حسن ۷۴۴– ۷۵۸ ه. ق.

امرای ایلکانی (آل جلایر) (۷۴۰– ۸۳۸ ه. ق.) (۱۳۳۹– ۱۴۳۲ م.)

اشاره

مؤسس این سلسله شیخ حسن بزرگ پسر امیر حسین ابن آق‌بوقا ابن ایلکانی بود که از سال ۷۴۰– ۷۵۷ هجری نواحی غربی ایران و نقاط مجاور بین النهرین را تحت نفوذ خود درآورد.
پایتخت زمستانی این سلسله، بغداد و پایتخت تابستانی آن تبریز بود.

معز الدین اویس (۷۵۷– ۷۷۶ ه. ق.) (۱۳۵۶– ۱۳۷۴ م.)

پس از شیخ حسن پسرش معز الدین اویس جانشین پدر شد. در سال ۷۵۹ هجری تبریز را از اخی جوق نایپ بردیک بیک اوزبک گرفت. در سال ۷۶۵ هجری سپاهی به کمک شاه محمود مظفری فرستاد که به یاری همین شاه محمود، شاه شجاع را شکست داد و بر فارس مسلط شد. در سال ۷۷۲ هجری ری را از تصرف امیر ولی که از فرزندان طغا تیمور خان بود، بدر آورد و یکی از امرای خود را به نام قتلغ شاه به حکومت ری منصوب کرد.
تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۲

سلطان حسین (۷۷۶– ۷۸۴ ه. ق.) (۱۳۷۴– ۱۳۸۲ م.)

بعد از مرگ اویس پسر کوچکش سلطان حسین جانشین او شد. در سال ۷۷۷ هجری برای سرکوبی ترکمانان قراقویونلو رهسپار نواحی غربی دریاچه وان شد. امیر قرا محمد رئیس ترکمانان از در صلح درآمد و مطیع سلطان حسین شد. سلطان حسین در سال ۷۸۴ هجری به دست برادرش کشته شد.

سلطان احمد (۷۸۴– ۸۱۳ ه. ق.) (۱۳۷۲– ۱۴۱۰ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از کشته شدن سلطان حسین، برادرش سلطان احمد جانشین او شد. تمام دوران زمامداری سلطان احمد در زدوخورد با مخالفان و سرگردانی سپری شد. سرانجام در سال ۷۸۸ هجری آذربایجان به تصرف امیر تیمور گورکانی درآمد و آن ناحیه بکلی از قلمرو آل جلایر خارج شد.

سلطان احمد در سال ۸۱۳ هجری در جنگ با قرایوسف ترکمان کشته شد. بعد از قتل سلطان احمد، اوضاع بغداد درهم ریخت. چند تن از این خاندان در بغداد حکومت کردند. آخرین آنها سلطان حسین علاء الدوله پسر سلطان احمد است که در سال ۸۳۶ هجری مغلوب پسر قرایوسف شد و به قتل رسید.

قلمرو این سلسله شامل آذربایجان و اطراف آن بود. امرای کوچک آل جلایر که در خوزستان و واسط وحله حکومت داشتند دست‌نشانده اخلاف امیر تیمور بودند.

مورخان در ترتیب و مدت امارت آنها اختلاف‌نظر دارند.

نام و مدت زمامداری امرای ایلکانی

۱. امیر شیخ حسن بزرگ پسر امیر حسین ابن آق‌بوقا ابن ایلکانی ۷۴۰- ۷۵۷ ه. ق.

۲. سلطان شیخ اویس پسر شیخ حسن ۷۵۷- ۷۷۶ ه. ق.

۳. سلطان حسین پسر شیخ اویس ۷۷۶- ۷۸۴ ه. ق.

۴. سلطان احمد پسر شیخ اویس ۷۸۴- ۸۱۳ ه. ق.

۵. شاه ولد پسر شیخ علی ابن شیخ اویس ۸۱۳- ۸۱۴ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۳

۶. سلطان اویس پسر شاه ولد ۸۱۴- ۸۲۴ ه. ق.

۷. سلطان محمود پسر شاه ولد ۸۲۴- ۸۲۷ ه. ق.

۸. سلطان حسین پسر علاء الدوله ابن سلطان احمد ۸۲۷- ۸۳۶ ه. ق. «۱»

سربداران (۷۳۶- ۷۸۸ ه. ق.) (۱۳۳۵- ۱۳۸۶ م.)

اشاره

این سلسله از حیث قدرت و از جهت وسعت قلمرو خود با سلسله‌های دیگر قابل مقایسه نیست. تنها اهمیت و اعتبار آن قبل از تأسیس سلسله صفویه، قیام ایشان است بر ضد پیروان اهل تسنن و طرفداری از آل علی و مذهب شیعه. اولین کسی که تحت نام سربداران در سال ۷۳۶ هجری در نواحی سبزوار قیام کرد و مردم را بر ضد حکام مغولی شورانید، امین الدوله عبد الرزاق باشتینی بود.

امرای این سلسله ۱۲ تن بودند که هیچ‌یک از آنها بیش از شش تا هفت سال فرمانروایی نکرده است. آخرین آنها خواجه علی موید است که در سال ۷۸۲ هجری در خراسان به خدمت امیر تیمور پیوست و جزو ملتزمین رکاب شد تا در سال ۷۸۸ هجری ضمن جنگی در خرم‌آباد لرستان کشته شد.

پایتخت سربداران سبزوار بود ولی گاهی دامنه متصرفات آنان به نواحی مختلف هم می‌رسید.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نام و مدت زمامداری سربداران

۱. خواجه عبد الرزاق باشتینی پسر خواجه فضل الله ۷۳۶- ۷۳۸ ه. ق.

۲. خواجه وجیه الدین مسعود برادر خواجه عبد الرزاق ۷۳۸- ۷۴۵ ه. ق.

۳. آقا محمد آی تیمور ۷۴۵- ۷۴۷ ه. ق.

۴. کلو اسفندیار ۷۴۷- ۷۴۹ ه. ق.

۵. خواجه شمس الدین برادر عبد الرزاق ۷۴۷- ۷۴۹ ه. ق.

۶. خواجه شمس الدین علی چشمی ۷۴۹- ۷۵۳ ه. ق.

---

(۱). ر ک. تاریخ شیخ اویس، تألیف ابو بکر قطبی.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۴

۷. خواجه یحیی کرابی ۷۵۳- ۷۵۹ ه. ق.

۸. خواجه نظیر کرابی برادر خواجه یحیی ۷۵۹- ۷۶۰ ه. ق.

۹. پهلوان حیدر قصاب ۷۶۰- ۷۶۱ ه. ق.

۱۰. میرزا لطف الله پسر خواجه مسعود ۷۶۱- ۷۶۲ ه. ق.

۱۱. پهلوان حسن دامغانی ۷۶۲- ۷۶۶ ه. ق.

۱۲. خواجه نجم الدین علی موید ۷۶۶- ۷۸۸ ه. ق. «۱»

طغا تیموریان (۷۳۷- ۸۱۲ ه. ق.) (۱۳۳۶- ۱۴۰۹ م.)

اشاره

افراد این سلسله از بازماندگان طغا تیمور خان نواده برادری چنگیز خان بودند که بعد از کشته شدن طغا تیمور خان در سال ۷۵۴ هجری به دست خواجه یحیی سربداری، فرزندانش تا سال ۸۱۲ هجری در جرجان و حوالی آن حکومت داشتند. منطقه فرمانروایی طغا تیمور گاهی از حدود گرگان تجاوز می‌کرد و مازندران را نیز دربر می‌گرفت. آخرین فرد این سلسله علی است که بر ضد میرزا شاهرخ تیموری قیام کرد و در سال ۸۱۲ هجری به دست میرزا الغ بیک تیموری کشته شد.

نام و مدت زمامداری امرای طغا تیموری

۱. طغا تیمور خان نوه جوجی پسر چنگیز خان ۷۳۷- ۷۵۴ ه. ق.

۲. لقمان شاه پسر طغا تیمور ۷۶۱- ۷۹۰ ه. ق.

۳. پیرک شاه پسر لقمان شاه ۷۹۰- ۸۱۰ ه. ق.

۴. سلطان علی پسر پیرک شاه ۸۱۰- ۸۱۲ ه. ق.

---

(۱). ر ک. لین پول، طبقات سلاطین اسلام. خواندمیر، رجال حبیب السیر، براون، تاریخ ادبیات از سعدی تا جامی، بهار،

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سبک‌شناسی. جرجی زیدان، تاریخ تمدن، اعتماد السلطنه، مرآت البلدان.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۵

فصل سوم سلسله تیموریان (۷۷۱– ۹۱۶ ه. ق.) (۱۳۶۹– ۱۵۱۰ م.)

مؤسس سلسله: تیمور گورکانی (۷۷۱– ۸۰۷ ه. ق.) (۱۳۶۹– ۱۴۰۴ م.)

اشاره

تیمور در سال ۷۸۱ هجری خوارزم را ضمیمه متصرفات خود کرد. در سال ۷۸۲ هجری برای تصرف ایران، ابتدا یکی از پسران خود را به خراسان که در آن‌زمان تحت تصرف ملوک آل کرت بود، فرستاد و چندی بعد با جمعی از سپاهیان به جانب آن ناحیه شتافت و کلیه امرای خراسان را به اطاعت خود درآورد.

از سال ۷۸۸– ۷۹۰ هجری یورش سه ساله تیمور آغاز شد. در این یورش تبریز و شیروان و گرجستان را تسخیر کرد و پس از غلبه بر تغتمش خان، امیر دشت قپچاق، دیار بکر را از قرا محمد گرفت و به کردستان بازگشت. سپس برای سرکوبی زین العابدین مظفری عازم شیراز شد و در اصفهان کشت‌وکشتار وحشتناکی به راه انداخت. پس از فتح اصفهان و شیراز به سمرقند مراجعت کرد. پس از چندی دوباره به خیال حمله به ایران و سرکوبی شورشیان افتاد که این حمله به یورش پنج ساله معروف است. در این یورش که در سالهای ۷۹۴– ۷۹۹ هجری روی داد، پس از سرکوبی عز الدین که یکی از

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۶

امرای لرستان بود، برای سرکوبی شاه منصور مظفری عازم شیراز شد و پس از غلبه بر وی برای سرکوبی سلطان احمد جلایر رهسپار عراق شد. بعد از تصرف بغداد در صدد سرکوبی تغتمش خان برآمد و او را در نزدیکی رودخانه ولگا بکلی از پای درآورد.

در سال ۶۹۷ هجری پس از تصرف نواحی جنوب روسیه، مسکو را بکلی ویران کرد.

پس از مراجعت به سمرقند در سال ۸۰۰ هجری عازم تسخیر هندوستان شد. پس از پیروزی بر سلطان محمود خلجی و تصرف دهلی به سمرقند بازگشت و برای سرکوبی سلطان احمد جلایر و قرا یوسف امر به جمع‌آوری سپاه داد.

از سال ۸۰۳– ۸۰۷ هجری یورش هفت ساله او شروع شد. در این حمله، بغداد و نقاط دیگر عراق را تصرف کرد. در سال ۸۰۲ هجری به دلیل سرپیچی الملک الناصر پادشاه مصر، حلب و دمشق را از تصرف پادشاه مصر بدرآورد.

پس از فراغت از امور متصرفات خود، آماده جنگ با ایلدرم بایزید پادشاه عثمانی شد. در سال ۸۰۵ هجری پس از غلبه بر سلطان عثمانی به سمرقند برگشت و در صدد فتح چین بود که مرگ امانش نداد و در سال ۸۰۷ هجری در نزدیکی شهر اترار در گذشت.

«۱» امیر تیمور معاصر است با ملک معز الدین پسر غیاث الدین (۷۲۲– ۷۷۱ ه. ق.) و ملک غیاث الدین دوم پسر معز الدین (۷۷۱– ۷۸۳ ه. ق.) از آل کرت و شاه محمود پسر امیر مبارز الدین محمد (۷۶۰– ۷۷۷ ه. ق.) و سلطان عماد الدین احمد پسر مبارز الدین محمد (۷۶۰– ۷۹۵ ه. ق.) و شاه نصرت الدین یحیی پسر امیر مبارز الدین محمد (۷۶۰– ۷۹۵ ه. ق.) و شاه شجاع پسر امیر مبارز الدین محمد (۷۶۰– ۷۸۶ ه. ق.) و سلطان زین العابدین پسر شاه شجاع (۷۸۶– ۷۹۰ ه. ق.) و شاه منصور پسر شاه مظفر ابن امیر مبارز الدین محمد (۷۹۰– ۷۹۵ ه. ق.) از آل مظفر و پشنگ ابن سلغر شاه پسر اتابک احمد (۷۵۷– ۷۹۲ ه. ق.) و پیر احمد پسر اتابک پشنگ (۷۹۲– ۷۹۸ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و ملک عز الدین پسر شجاع الدین (۷۵۰– ۸۰۶ ه. ق.) و سید احمد پسر ملک عز الدین (۸۰۶– ۸۱۵ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک و سلطان شیخ اویس پسر شیخ حسین

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱). ر ک. ظفرنامه، تألیف شاهی. عجایب المقدور، تألیف ابن عربشاه. ظفرنامه تیموری، تألیف شرف الدین علی یزدی.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۷

(۷۵۷- ۷۷۶ ه. ق.) و سلطان حسین پسر شیخ اویس (۷۷۶- ۷۸۴ ه. ق.) از آل جلایر و خواجه نجم الدین علی موید (۷۶۶- ۷۸۸ ه. ق.) از سربداران و لقمان شاه پسر طغاتیمور (۷۶۱- ۷۹۰ ه. ق.) و پیرک شاه پسر لقمان شاه (۷۹۰- ۸۱۰ ه. ق.) از امرای طغاتیموری.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت امیر تیمور و معاصران او در کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

البته باید توجه داشت که بعد از درگذشت ابو سعید (۷۳۶ ه. ق.) ایلخان مغولی، دوره فترتی در تاریخ ایران به وجود آمد و سلسله‌های کوچکی در گوشه و کنار ایران تأسیس شد. به همین جهت یک سلسله حوادث که قبل از سلطنت امیر تیمور در دنیا رخ داده است، یعنی از سال ۷۵۶ هجری (۱۳۵۵ م.) به بعد نیز جزو حوادث دوران سلطنت امیر تیمور ذکر شده است. (مدت ۱۶ سال از ۷۵۵- ۷۷۱ ه. ق.)

آسیا

چین: در دوران سلطنت امیر تیمور، در چین سلسله مینک سلطنت می‌کرد. (۱۳۶۸- ۱۶۴۴ م.) مؤسس سلسله چویوان چانگ «۱» نام داشت. (۱۳۶۸- ۱۳۹۸ م.). وی ابتدا از راهبان بودائی بود و مغولها را از چین بیرون کرد. در عهد این سلسله، چین در منتهای وسعت خود از برمه تا کره امتداد داشت. هرچند پادشاهان مینگ با تجارت خارجی مخالف بودند، در دوران سلطنت این سلسله اروپاییان پایگاههایی در ماکائو و کانتون دایر کردند. در دوره سلطنت سلسله مذکور ادبیات رونق یافت. «۲»

دهلی: پادشاه دهلی از سلسله تغلقیه در این‌زمان فیروز تغلق (فیروز شاه سوم) است (۱۳۵۱- ۱۳۸۸ م.) که در دوران زمامداری خود سند را بازگرفت و نتوانست بنگاله را باز ستاند و متعرض دکن که به کشوری مستقل و مقتدر تبدیل شده بود، نگردید.

وی مدت زیادی از دوران سلطنت خود را صرف بناهای عام المنفعه از جمله شهرها و کاروانسراها و مساجد و مدارس کرد. به همین علت در میان مردم، محبوبیت یافت،

---

(۱). Chwyan -Chang.

(۲). امپراتوری صحرانوردان، ص ۵۳۱- ۵۳۳.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۸

لیکن در اواخر دوران سلطنت وی مملکت دچار اغتشاش و نابسامانی گردید.

بعد از وی نوه‌اش غیاث الدین تغلق دوم به سلطنت رسید (۷۹۰ ه. ق.) (۱۳۸۸ م.) که در همان سال کشته شد. جانشین او پسر عمویش ابو بکر شاه شد که وی نیز در سال ۷۹۲ هجری (۱۳۸۹ م.) از سلطنت عزل شد و عمویش محمد شاه سوم جانشین او گردید.

(۷۹۲ ه. ق.) (۱۳۸۹ م.) در سال ۷۹۵ هجری (۱۳۹۲ م.) پسرش همایون تحت عنوان اسکندر شاه جانشین او شد. مدت سلطنت وی بیش از دو ماه نبود که بعد از مرگ او بزرگان مملکت برادرش محمود شاه ثانی را در سال ۷۹۵ هجری (۱۳۹۲ م.) به سلطنت برداشتند. وی به تمام معنی تحت نفوذ و اراده پسر عموی خود اقبال خان ابن ظفر بود. به همین جهت دسته دیگری از بزرگان مملکت در سال ۷۹۷ هجری (۱۳۹۴ م.) نصرت شاه پسر عموی دیگر محمود را در فیروزآباد به سلطنت برداشتند و به این ترتیب دو دسته از بزرگان مملکت به نام دو پادشاه در دهلی و اطرافش حکومت می‌کردند.

حمله تیمور به هندوستان از سال ۱۳۹۸- ۱۳۹۹ م. شمال هندوستان را به قتلگاه مبدل ساخت و این حادثه بیش‌ازپیش به تجزیه دولت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اسلامی هندوستان کمک کرد.

دو خاندان سادات و لودی پس از انقراض سلسله تغلقیه روی کار آمدند، ولی قلمرو این دو، شامل سرزمینهایی که سابقا مسلمانان هند در تصرف داشتند، نبود. «۱»

عثمانی: در سال ۱۳۹۱ م. سلسله ذو القدریه در مرعش و البستان ظهور کرد. در نواحی جنوب‌شرقی آسیای صغیر قدرت ممالیک مصر در آن ایام عامل سیاسی مهمی به شمار می‌رفت، دای قره‌مان اوغلو و ذو القدریه هردو با ممالیک مصر روابط دوستانه و غیر دوستانه بسیار داشتند.

در سال ۱۳۸۹ م. سلطان مراد اول جانشین اورخان، ادرنه را پایتخت قرار داد و مقدونیه را گرفت و امپراتور بیزانس را خراجگزار ساخت که می‌توان گفت استعمار اروپا به دست مسلمانان آغاز شد.

پسر و جانشین سلطان مراد، بایزید اول است که صربستان را در سال ۱۳۹۶ م. فتح

---

(۱). ر ک. سلسله‌های اسلامی، تألیف کلیفور دادموند پوسورث، ترجمه فریدون بدره‌ای. طبقات سلاطین اسلام، تألیف استانلی پول، ترجمه عباس اقبال.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۵۹

کرد، اما عاقبت در سال ۱۴۰۲ م. مغلوب و اسیر امیر تیمور شد. تیمور، امرای ممالک آسیای صغیر را که به دست عثمانیها خلع شده بودند، به ممالکشان بازگردانید و متصرفات عثمانیها را در اروپا به عنوان تیول به سلیمان پسر بایزید سپرد. بدین‌گونه دولت عثمانی متلاشی شد و پسران بایزید مدت ۱۵ سال بر سر سلطنت با هم جنگیدند، تا عاقبت سلطان محمد اول تاج و تخت را به دست آورد. (۱۴۰۳– ۱۴۲۱ م.).

کره: در شبه‌جزیره کره سلسله‌یی «۱» حکومت می‌کرد (۱۳۹۲– ۱۹۱۰ م.).

یمن: فرمانروای رسولیان یمن اسماعیل اول است که ملقب به الملک الاشرف بود.

(۷۷۸ ه. ق.) (۱۳۷۶ م.) جانشین وی الملک الناصر صالح الدین احمد است (۸۰۳ ه. ق.) (۱۴۰۰ م.)

افریقا

الجزایر: فرمانروای بنی زیان در الجزایر، ابو تاشفین عبد الرحمن دوم است.

(۷۸۸ ه. ق.) (۱۳۸۶ م.) جانشین وی ابو زیان دوم است. (۷۹۶ ه. ق.) (۱۳۹۳ م.) این سلسله توسط امرای بنی مرینی مراکش منقرض شد.

تذکر این نکته ضروری است که از قرن شانزدهم میلادی تا جنگ جهانی اول (۱۹۱۴– ۱۹۱۸ م.) الجزایر و تونس و طرابلس کم‌وبیش اسما تحت تبعیت سلاطین عثمانی بودند.

تونس: فرمانروای سلسله بنی حفص در تونس، ابو العباس احمد دوم است. (۷۷۲ ه. ق.) (۱۳۷۰ م.) جانشین وی ابو الفارس عبد العزیز است. (۷۹۶ ه. ق.) (۱۳۹۴ م.)

مراکش: فرمانروای بنی مرین مراکش، محمد الثالث السعید است (۷۷۴ ه. ق.) (۱۳۷۲ م.) جانشین وی ابو العباس احمد المستنصر است (۷۷۶ ه. ق.) (۱۳۴۷ م.) و بعد از وی زمام امور به دست موسی افتاد (۷۸۶ ه. ق.) (۱۳۸۴ م.) جانشین وی المستنصر است (۷۸۶ ه. ق.) (۱۳۸۴ م.) و بعد از وی زمام امور را محمد الرابع الواثق به دست گرفت.

(۷۸۸ ه. ق.) (۱۳۸۶ م.) جانشین وی مجددا ابو العباس احمد مستنصر شد (۷۸۹ ه. ق.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱).Yi.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۰

(۱۳۸۷ م.) و در سال ۷۹۶ هجری (۱۳۹۳ م.) ابو الفارس زمام امور را به دست گرفت.

مصر: فرمانروای ممالیک بحری مصر در این‌زمان علاء الدین علی است (۷۷۸ ه. ق.) (۱۳۷۶ م.) جانشین وی صلاح الدین حاجی است. (۷۸۳ ه. ق.) (۱۳۸۱ م.) آخرین فرد این سلسله برای بار دوم حاجی است که ملقب به مظفر است. (۷۹۱- ۷۹۲ ه. ق.) (۱۳۸۹- ۱۳۹۰ م.) انقراض این سلسله توسط ممالیک برجی صورت گرفت.

اولین فرمانروای مصر از سلسله ممالیک برجی، سیف الدین ملقب به الملک الظاهر است (۷۸۴ ه. ق.) (۱۳۸۲ م.) که معاصر امیر تیمور گورکانی است. تیمور با وی از در دوستی درآمد. جانشین وی ناصر الدین فرج است (۸۰۱ ه. ق.) (۱۳۹۸ م.).

اروپا

آراگون: شاه آراگون در این‌زمان پدوری چهارم است. (۱۳۳۶- ۱۳۸۷ م.) پسرش خوان اول جانشین او شد. (۱۳۸۷- ۱۳۹۵ م.) وی از دوستاران علم و ادب بود و از دانشمندان حمایت می‌کرد.

آلبانی: مقارن سلطنت امیر تیمور در سرزمین آلبانی، اسکندر بیک قهرمان ملی آلبانی می‌زیست (۱۴۰۴- ۱۴۶۸ م.) که فردی از اهالی صربستان بود. اسکندر بیک به اتفاق سه برادر بزرگتر از خودش به عنوان گروگان نزد سلطان مراد سوم بودند.

آلمان: شاه آلمان در این‌زمان شارل چهارم است (۱۳۴۶- ۱۳۷۸ م.). جانشین شارل چهارم ون چسلاس «۱» و سیگسموند «۲» بودند که یکی دائم الخمر و دیگری مبتلا به بیماری سادیسم بود. در سال ۱۳۹۵ م. مجارستان در معرض تهدید ترکان عثمانی قرار گرفت. پادشاه وقت مجارستان سیگیسموند از پادشاهان و ملتهای اروپای غربی تقاضای کمک کرد. در سال ۱۳۹۶ م. سپاه عظیمی از مسیحیان به حرکت درآمد، لیکن از عثمانیها به سختی شکست خورد.

اسپانیا: شاه اسپانیا تراستامارا «۳» بود. (۱۳۶۹- ۱۳۷۹ م.) وی پسر نامشروع آلفونسوی

(۱).Wenceslas.

(۲).Sigismond.

(۳).Trastamara.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۱

یازدهم است.

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان رابرت «۱» دوم است (۱۳۷۱- ۱۳۹۰ م.) که وی مؤسس سلسله استوارت است. سرانجام بر اسکاتلند و انگلستان فرمانروایی یافت.

در دوران سلطنت او اسکاتلندیها به اتفاق فرانسویها در مقابل حملات پی‌درپی انگلستان مقاومت کردند و حملات آنها را دفع نمودند. بعد از وی پسرش رابرت سوم به سلطنت نشست. (۱۳۹۰- ۱۴۰۶ م.) تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ۳۶۱ اروپا ..... ص : ۳۶۰

گلستان: بعد از درگذشت ادوارد سوم، ریچارد دوم پسر ادوارد امیر سپاه جانشین پدر بزرگ خود ادوارد سوم شد و پادشاه انگلستان گردید. (۱۳۷۷- ۱۳۹۹ م.) در ابتدا حکومت در دست شورای نیابت سلطنت بود. در سال ۱۳۸۸ م. شخصا زمام امور را

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بدست گرفت. در سال ۱۳۹۹ م. پسر عمویش هنری از تبعید بازگشت و شورشی به راه انداخت. پارلمان ریچارد را از سلطنت خلع کرد و هنری را به عنوان هنری چهارم به سلطنت برداشت. (۱۳۶۷- ۱۴۱۳ م.) بدین ترتیب سلسله بلانتاژنه منقرض شد و سلطنت به دست خاندان لنکستر افتاد. در زمان همین خاندان بود که جنگ بین فرانسه و انگلستان از سر گرفته شد.

به‌هرحال ریچارد زندانی شد و در زندان به طرز اسرارآمیزی درگذشت.

یکی از مشخصات نیمه دوم قرن چهاردهم میلادی در تاریخ انگلستان روحیه انتقادی بود که در مردم پیدا شده بود و علنا مخالفت خود را با اوضاع بیان می‌داشتند. نقطه اوج این مخالفتها شورش دهقانی بود که در سال ۱۳۸۱ م. روی داد. گروههای خشمگین دهقانان، تحصیل داران مالیات را از دهات بیرون راندند و عده زیادی از روسای ادارات را سر بریدند، لیکن هنری شورشیان را سرکوب کرد و تعداد زیادی از افراد شورشی اعدام شدند.

بلغارستان: در دوران سلطنت سلطان بایزید اول، (۱۳۵۴- ۱۴۰۳ م.) عثمانیها در سال ۱۳۹۳ م. بلغارستان را ضمیمه قلمرو خود کردند و مسیحیان را تحت فشار قرار دادند.

بوهم: شاه بوهم، ونسلاوس بود. (۱۳۷۸- ۱۴۱۹ م.).

---

(۱).Robert .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۲

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان فردیناند اول است. (۱۳۶۷- ۱۳۸۳ م.) وی پسر و جانشین پدروی اول است. به علت جاه‌طلبی زیادی که داشت و با توجه به برنامه‌ریزی زندگی خصوصیش کشور را در سراشیبی سقوط انداخت. در نتیجه هوسرانیها و بی‌بندو باریها سرانجام در انقلابی که روی داد، وی از سلطنت برکنار شد و سلطنت پرتغال نصیب ژان اول شد. (۱۳۸۵- ۱۴۳۳ م.) وی مؤسس سلسله آویش است. پسر ژان معروف به هانری، دریانوردی امپراتوری پرتغال را بنیان نهاد.

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان والدمار چهارم است. (۱۳۴۰- ۱۳۷۵ م.) در سال ۱۳۹۷ م. مارگریت دختر والدمار چهارم اتحادیه کالمار را بین دانمارک، سوئد و نروژ برقرار ساخت.

روسیه: در سال ۱۳۸۰ م. دیمتری از اعقاب الکساندر نوسکی در جنگی خونین در کنار رودخانه دن، خان را بسختی شکست داد. نتیجه مهم این پیکار بنیاد گرفتن امپراتوری روسیه در جهان است.

در اواخر قرن چهاردهم میلادی تیمور بر قبیله طلائی، ضربتی چنان سهمگین وارد کرد که تاتارها از آن پس قد راست نکردند. بدین ترتیب شاهزادگان مسکو خود را از زیر یوغ خان تاتار بدر کشیده، مصمم شدند که سرزمین و نفوذ خود را توسعه دهند.

روم شرقی: در سال ۱۳۸۱ م. قسمتی از سرزمینهای قلمرو امپراتور روم شرقی به تصرف ترکان عثمانی درآمد و یوحنا دست‌نشانده آنها شد. پسر و جانشین یوحنای پنجم، مانوئل دوم است. (۱۳۹۱- ۱۴۲۵ م.) در دوران حیات پدرش به اسارت ترکها افتاد و در دوره زمامداری او ترکها امپراتوری بیزانس را محدود به قسطنطنیه و توابع آن کردند.

در سال ۱۳۹۹ م. برادرزاده‌اش یوحنای هفتم با او در امپراتوری شرکت جست.

(۱۳۹۹- ۱۴۲۵ م.) در همان سال قسطنطنیه تحت محاصره بایزید اول سلطان عثمانی قرار گرفت که مانوئل با رشادت تمام از شهر دفاع کرد. در همین گیرودار بایزید اول از امیر تیمور شکست خورد و در نتیجه قسطنطنیه از سقوط حتمی نجات یافت.

سوئد: در سال ۱۳۹۷ م. مارگریت از طریق اتحادیه کالمار، سوئد، نروژ و دانمارک را

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۳

تحت سلطنت واحدی درآورد. لیکن جانشینان مارگریت نتوانستند که این وضع را حفظ کنند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

صربستان: در سال ۱۳۸۹ م. سلطان مراد اول پادشاه عثمانی، صربها و متحدان آنها را مغلوب کرد و از همان سال صربستان خراجگزار دولت عثمانی شد.

فرانسه: شاه فرانسه در این‌زمان شارل پنجم، پسر ژان دوم است. (۱۳۶۴- ۱۳۸۰ م.) وی در دوران سلطنت خود به کمک یکی از سردارانش بنام گسکلن، انگلیس‌ها را از فرانسه بیرون کرد. شارل از صاحبان فضل و هنر حمایت می‌کرد. اساس کتابخانه ملی پاریس در این‌زمان ریخته شد. وی علاقه زیادی به زندگی بسیار تجملی داشت و همین امر، بار سنگینی بر دوش مردم گذاشت.

بعد از وی پسرش شارل ششم به سلطنت نشست. (۱۳۸۰- ۱۴۲۲ م.) قبل از اینکه به سن رشد و قانونی برسد، تحت سرپرستی بعضی از نزدیکانش بود و آنها در حیف و میل خزانه افراط کردند و همین مسئله شورشهایی را در پی داشت. به همین جهت شارل در سال ۱۳۸۸ م. دست آنها را کوتاه کرد و برادر خود لوئی دورلئان را مشاور خود قرار داد.

از سال ۱۳۹۲ م. به بعد شارل تعادل روحی خود را از دست داد و دچار جنون ادواری شد. به همین جهت او را شارل دیوانه هم خوانده‌اند. با استفاده از همین موقعیت، امرا و شاهزادگان قدرت از دست رفته خود را بازیافتند.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان کازیمیر سوم است. (۱۳۳۳- ۱۳۷۰ م.) وی آخرین پادشاه لهستان از سلسله پیاست، است. بعد از این سلسله در لهستان سلسله یاگیلو، تأسیس شد که مؤسس آن لادیسلاوس دوم است (۱۳۸۶- ۱۴۳۴ م.).

از سال ۱۳۷۷ م. وی مهین دوک لیتوانی بود که با لهستان بر ضد شهسواران توتونی متحد شد و به سلطنت لهستان رسید.

مجارستان: پادشاه مجارستان در این‌زمان لوئی اول است. (۱۳۴۴- ۱۳۸۲ م.)

در سال ۱۳۷۷ م. با پیروزی تمام بر علیه دولت عثمانی جنگید. در دوران سلطنت وی مجارستان به اوج قدرت و اقتدار خود رسید. بعد از مرگ لوئی اول چند تن از بیگانگان در مجارستان زمام امور را در دست گرفتند، از جمله سیگیسموند از ۱۳۸۷- ۱۴۳۷ م. و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۴

شارل دوم از ۱۳۸۵- ۱۳۸۶ م. وی در لیست شاهان ناپل شارل سوم محسوب شده است.

نروژ: در سال ۱۳۹۷ م. به موجب اتحادیه کالمار نروژ و دانمارک زیر پرچم واحدی در آمدند.

میرزا شاهرخ (۸۰۷- ۸۵۰ ه. ق.) (۱۴۰۴- ۱۴۴۶ م.)

اشاره

بعد از مرگ امیر تیمور، بر سر جانشینی او بین پیر محمد نوه‌اش و شاهرخ فرزندش نزاع درگرفت و سرانجام سلطنت نصیب میرزا شاهرخ شد. وی در سال ۸۰۹ هجری مازندران و در سال ۸۱۱ هجری کرمان و در سال ۸۱۹ هجری آذربایجان را فتح کرد و در سال ۸۲۳ هجری قرایوسف ترکمان و پسرش اسکندر را شکست داد و بر آنها غالب شد. شاهرخ هرات را پایتخت خود قرار داد و برای جبران خرابیهای دوران پدرش امیر تیمور کوشش زیاد کرد.

میرزا شاهرخ معاصر است با ابو سعید پسر پیراحمد (۸۲۰ ه. ق.) و شاه حسین پسر ابو سعید و غیاث الدین کیکاووس پسر هوشنگ (۸۲۷ ه. ق.) از اتابکان لر بزرگ و سید احمد پسر ملک عز الدین (۸۰۷- ۸۱۵ ه. ق.) و شاه حسین عباسی (۸۱۵- ۸۷۳ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک و سلطان احمد پسر شیخ اویس (۷۸۴- ۸۱۳ ه. ق.) و شاه ولد پسر شیخ علی ابن شیخ اویس (۸۱۳- ۸۱۴ ه. ق.) و سلطان اویس پسر شاه ولد (۸۱۴- ۸۲۴ ه. ق.) و سلطان محمود پسر شاه ولد (۸۲۴- ۸۲۷ ه. ق.) و سلطان حسین پسر علاء الدوله ابن سلطان احمد (۸۲۶- ۸۳۶ ه. ق.) از امرای ایلکانی و پیرک شاه پسر لقمان شاه (۷۹۰- ۸۱۰ ه. ق.) و سلطان علی پسر پیرک شاه (۸۱۰- ۸۱۲ ه. ق.) از امرای طغا تیموری و قرا یوسف پسر قرا محمد (۸۱۰- ۸۲۳ ه. ق.) و اسکندر پسر قرا یوسف (۸۲۳- ۸۳۹ ه.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ق.) و جهان شاه پسر قرا یوسف (۸۳۹- ۸۷۲ ه. ق.) از امرای قراقویونلو «۱».

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت میرزا شاهرخ و معاصران او در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

---

(۱). ر ک. مجمل فصیحی، تألیف فصیحی خوافی. زبدهٔ التواریخ، تألیف حافظ ابرو.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۵

آسیا

افغانستان: افغانستان در تصرف شاهرخ بود. (۱۴۰۴- ۱۴۴۶ م.) در دوران سلطنت شاهرخ به تدریج خرابیهای دوران امیر تیمور ترمیم شد.

چین: در چین سلسله مینک حکومت می‌کرد. (۱۳۶۸- ۱۶۴۴ م.) بعد از مرگ یونگ لو «۱» (۱۴۲۴ م.) سلسله مینگ فاقد شخصیتی ممتاز بود و مدت دو قرن در باریان متوسط الحال بر چین حکومت کردند. در این دوره در سال ۱۴۲۱ م. پایتخت از نانکینگ به پکن منتقل شد. در همین دوره پای اروپاییان به چین باز شد. ضمنا متذکر است که کشور آنام تا ۱۴۲۸ م. در تصرف چین بود.

دهلی: شاخه دیگری از سلاطین دهلی، سلسله ساوات است که مؤسس آن خضر خان است. (۸۱۷ ه. ق.) (۱۴۱۴ م.) امیر تیمور پس از فتح دهلی، مولتان را به وی واگذشت. بعد از درگذشت محمود تغلق (سلسله تغلقیه) در سال ۱۴۱۴ م. دهلی را تصرف کرد. خضر خان به نام تیمور و شاهرخ حکومت راند. عنوان شاهی بر خود ننهاد بلکه خویشتن را به داشتن عنوان رایت اعلی راضی ساخت.

پس از وی معز الدین مبارک شاه دوم، زمام امور را به دست گرفت. (۸۲۴- ۸۳۸ ه. ق.) (۱۴۲۱- ۱۴۳۵ م.) جانشین وی سید محمد ابن فرید است. (۸۳۸- ۸۳۹ ه. ق.) (۱۴۳۵- ۱۴۴۶ م.) و بعد از وی زمام امور به دست علاء الدین عالم شاه افتاد. (۸۴۹- ۸۵۵ ه. ق.) (۱۴۴۶- ۱۴۵۱ م.).

عثمانی: پس از مراجعت امیر تیمور از آسیای صغیر اوضاع سیاسی این سرزمین دستخوش نابسامانیهایی گردید. پسران بایزید اول از جمله سلیمان، عیسی، موسی و محمد مدت ۱۱ سال بر سر سلطنت با یکدیگر جنگیدند تا سرانجام محمد (۱۴۰۳- ۱۴۲۱ م.) صاحب تخت و تاج شد. بعد از مرگ وی سلطنت به پسرش مراد دوم معروف به مراد نمازی رسید. (۱۴۲۱- ۱۴۵۱ م.) مراد در روملیا و آناتولی متصرفات خود را توسعه داد و چندین شهر از شهرهای شبه جزیره پلوپونز را فتح کرد و در سال ۱۴۳۰ م.

شهر سالونیک را ضمیمه متصرفات خود نمود. بلگراد محاصره شد، لیکن سپاهیان ترک

---

(۱).Young -Lo .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۶

از پادشاه مجارستان شکست خوردند و مراد مجبور به عقد قرارداد صلح گردید.

(۱۴۴۴ م.) پس از این حادثه مراد از سلطنت دست برداشت و محمد (فاتح) پسر خود را به جای خویش منصوب کرد.

در این گیرودار مجارها با سپاهی زیاد به متصرفات عثمانی حمله کردند، مراد ناچار گوشه‌گیری را کنار گذاشته، به مقابله سپاهیان مجارستان شتافت. در جنگ عظیم وارنا مجارها متحمل شکست سختی شدند و لادیسلاوس سوم پادشاه مجارستان در این جنگ کشته شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

کامبوج: در نیمه دوم قرن چهاردهم میلادی ناحیه کامبوج مورد هجوم مکرر تایها قرار گرفت و قدرت خمر «۱» ها رو به انحطاط گذاشت. در سال ۱۴۳۴ م. خمرها پایتخت خود را به پنوم‌پن منتقل کردند.

کره: در این‌زمان سلسله‌یی در کره سلطنت داشت. (۱۳۹۲- ۱۹۱۰ م.)

مالوا (بخش قدیمی مرکز هندوستان): محمود خلجی مؤسس و اولین سلطان خلجیان مالوا است. (۱۴۳۶- ۱۴۶۹ م.) وی پسر ملک مغیث و خواهرزاده دلاور خان است که پس از مسموم نمودن عموزاده خود محمد غوری فرمانروای مالوا شد.

یمن: بعد از انقراض رسولیان، بنی طاهر جانشین آنها شدند. (۸۵۰- ۹۲۳ ه. ق.) (۱۴۴۶- ۱۵۱۷ م.) مؤسس آن صلاح الدین عامر اول است. (۸۵۰ ه. ق.) (۱۴۴۶ م.)

افریقا

تونس: فرمانروای سلسله بنی حفص در این‌زمان محمد چهارم است. (۸۳۷ ه. ق.) (۱۴۳۳ م.) جانشین وی ابو عمر عثمان است. (۸۳۹ ه. ق.) (۱۴۳۵ م.)

مراکش: فرمانروای بنی مرین در این‌زمان ابو سعید است. (۸۱۱ ه. ق.) (۱۴۰۸ م.)

---

(۱). عنوان مملکتی که در قرن ششم میلادی در هند و چین حالیه تشکیل شد و تا قرن پانزدهم ادامه داشت.

خمرها نژادی از کامبوجیهای قدیم بودند. تمدن خمرها از تمدنهای هندی و بودائی متاثر بود. تمدن خمرها در نتیجه مهاجمات آنایها و تایها برافتاد، به استثنای پنوم‌پن که تاکنون باقی مانده است.

خمرهای کنونی بیشتر پیرو دین بودا هستند، به زبان خمری تکلّم می‌کنند که از دسته زبانهای مون خمر است که بیشتر در تایلند و هند و چین رواج دارد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۷

جانشین وی در سال ۸۱۹ هجری (۱۴۱۶ م.) سعید و در همان سال یعقوب است. در سال ۸۲۷ هجری (۱۴۲۴ م.) زمام امور به دست عبد الله افتاد.

در سال ۸۱۸ هجری (۱۴۱۵ م.) پرتغالیها سته را تصرف کردند که بر اثر این حمله احساسات مسلمانان علیه مسیحیان تحریک شد و منجر به اعلام جهاد علیه کافران گردید و این حادثه انتقال قدرت واقعی را به دست بنو وطاس که شاخه فرعی بنی مرین بود و در دوران فرمانروایی بنی مرین صاحب مقامات عالی شده بودند، هموارتر گردانید.

مصر: فرمانروای ممالیک برجی در این‌زمان عز الدین عبد العز است. (۸۰۸ ه. ق.) (۱۴۰۵ م.) جانشین وی ناصر الدین تاج است. (۸۰۹ ه. ق.) (۱۴۰۶ م.) در سال ۸۱۵ هجری (۱۴۱۲ م.) دو نفر یکی بعد از دیگری زمام امور را به دست گرفتند، یکی مستعین (خلیفه عباسی) و دیگری شیخ موید. در سال ۸۲۴ هجری (۱۴۲۱ م.) افراد دیگری زمام امور را در دست داشتند، از جمله سیف الدین ططار و ناصر الدین محمد و بعد از اینها سیف الدین برس بیک زمام امور را به دست گرفت که وی ملقب به الملک الاشرف ابو النصر است. (۸۲۵- ۸۴۱ ه. ق.) (۱۴۳۱- ۱۴۳۷ م.) وی از صفات عالیه انسانی عاری بود، روح استبداد و خودسری و زورگویی بر وجودش غلبه داشت، در دوران زمامداری خود به خدمت مسیحیان و یهودیانی که در ادارات دولتی شاغل خدماتی بودند، خاتمه داد. در این دوران فساد در دستگاهها رواج داشت.

سرانجام به مرض طاعون درگذشت، بعد از وی جمال الدین یوسف و سیف الدین، حقمق قدرت را در دست داشتند. (۸۴۲ ه. ق.) (۱۴۳۸ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اروپا

آلبانی: اسکندر بیگ در سال ۱۴۴۳ م. از عثمانی به رومانی گریخت و خود را امیر آلبانی اعلام نمود که در این راه از حمایت دولت ونیز نیز برخوردار شد.

آراگون: شاه آراگون و سیسیل در این‌زمان فردیناند اول است. (۱۴۱۲- ۱۴۱۶ م.) وی پسر دوم ژان اول کاستیل و جانشین مارتین اول آراگون است. در سال ۱۴۰۶ م. به سبب

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۸

کودکی، ژان دوم که از بستگانش بود، نایب السلطنه کاستیل شد. در سال ۱۴۱۰ م. یکی از شهرهایی را که در تصرف مسلمانان بود، از آنها بازگرفت و مدعی سلطنت آراگون شد.

در سال ۱۴۱۲ م. به سلطنت انتخاب شد. جانشین وی پسرش آلفونسوی پنجم است (۱۴۱۶- ۱۴۵۸ م.).

آلمان: پادشاه آلمان در این‌زمان سیگیسموند است. (۱۴۱۰ - ۱۴۳۷ م.) که از طرف شاهزادگان منتخب، برگزیده شد. بعد از درگذشت وی سلطنت به آلبرشت دوم رسید (۱۴۳۸- ۱۴۳۹ م.) و بعد از او سلطنت آلمان نصیب فردریک سوم شد (۱۴۴۰- ۱۴۹۳ م.) وی از بستگان آلبرشت بود و در نتیجه ریاست خاندان هابسبورک به او محول شد.

اتریش: از سال ۱۴۳۸ م. که آلبرشت دوم پادشاه بوهم و مجارستان و امپراتور امپراتوری مقدس روم شد، اصطلاح خاندان پادشاهی اتریش با خاندان هابسبورک مترادف شد. بعد از درگذشت آلبرشت دوم در سال ۱۴۳۹ م. فردریک سوم که از خویشاوندان آلبرشت بود، به ریاست خاندان هابسبورک رسید و در سال ۱۴۴۰ م. به سلطنت آلمان انتخاب شد.

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان رابرت سوم است. (۱۳۹۰- ۱۴۰۶ م.)

به علت این‌که از سلامتی جسمانی برخوردار نبود برادرش رابرت استوارت قدرت را در دست داشت. رابرت سوم که تصور می‌کرد بعد از وی برادرش استوارت در صدد کشتن جیمز اول پسر وی برمی‌آید در سال ۱۴۰۶ م. او را به فرانسه فرستاد، اما توسط انگلیس‌ها دستگیر شد و تا سال ۱۴۲۲ م. زندانی بود. در سال ۱۴۲۴ م. به اسکاتلند بازگشت. جانشین وی پسرش جیمز دوم است. (۱۴۳۷- ۱۴۶۰ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان از خاندان لنکستر در این‌زمان هنری چهارم است. (۱۳۹۹- ۱۴۱۳ م.) وی بر تمام مشکلات فایق آمد، لیکن مرگ امانش نداد. بعد از وی پسر بزرگش هنری پنجم به سلطنت نشست. (۱۴۱۳- ۱۴۲۲ م.) وی مصمم شد سرزمینهایی را که اجدادش در فرانسه در تصرف خود داشته‌اند، بار دیگر به دست آورد. به همین علت آماده حمله به فرانسه شد و با اتخاذ این تصمیم، جنگ صد ساله دوباره شروع شد. اولین حمله را در سال ۱۴۱۵ م. آغاز کرد و رهسپار کاله گردید و در همین سال ۱۴۱۵ م. قوای

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۶۹

فرانسه را در آزنکور درهم شکست و در سال ۱۴۱۷ م. لشکرکشی دیگری به فرانسه کرد. در نتیجه، نرماندی در تصرف انگلستان باقی ماند. در سال ۱۴۲۰ با کاترین والوائی دختر شارل ششم فرانسه ازدواج کرد و از این وصلت صاحب پسری شد که بعدا به عنوان هنری ششم شاه انگلستان شد. به‌هرحال هنری در سال ۱۴۲۰ م. وارد پاریس شد و یک سال بعد به اتفاق همسرش به انگلستان بازگشت و بعد از چندی در سال ۱۴۲۲ م. درگذشت. هنری در دوران سلطنت خود انگلستان را از هرج‌ومرج دوران پدرش نجات داد و تمام فعالیت او صرف این مهم شد که سرزمینهای انگلستان در فرانسه را که حق خود می‌دانست، به دست آورد. وی دارای شخصیتی ممتاز بود.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

موفقیتهایی که در جنگ با فرانسه به دست آورد، اهمیت اجتماعی او را دوچندان کرد.

مضافا بر اینها توجه وی به حفظ و حمایت قشر محروم جامعه، وی را یکی از قهرمانان ملی ساخته بود. با تمام این اوصاف، هزینه سنگین جنگها کشور انگلستان را با بحرانهای سخت اقتصادی مواجه کرد. بعد از مرگ وی یگانه پسرش هنری ششم که بیش از ۹ ماه نداشت، به سلطنت رسید. (۱۴۲۲- ۱۴۶۱ م.) هنگامی که پدر بزرگش شارل ششم پادشاه فرانسه درگذشت، انگلیس‌ها هنری ششم را به استناد پیمان تروا شاه فرانسه خواندند، لیکن فرانسوی‌ها شارل هفتم پسر شارل ششم را به سلطنت برداشتند.

انگلیس‌ها در سال ۱۴۲۹ از ژاندارک شکست خوردند و بر آن شدند تا مستملکات فرانسوی خود را با به تخت نشاندن هنری به عنوان شاه فرانسه در پاریس (۱۴۳۱ م.) حفظ کنند، اما موفق نشدند. شورش جک کید یکی از شورشهایی بود که در اثر نارضایتی از حکومت جدید در انگلستان درگرفت. نزاع بین گروههای مختلف سرانجام منجر به جنگ بین دو سلسله لنکستر و یورک گردید که به جنگ دو گل سرخ، معروف است.

بوهم: شاه بوهم در این‌زمان ونسلاوس است. (۱۳۷۸- ۱۴۱۹ م.)

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان ژان اول است. (۱۳۸۵- ۱۴۳۳ م.) دوران سلطنت ژان یکی از درخشانترین ادوار قرون وسطایی پرتغال محسوب می‌شود. اصلاحات چشمگیر و بنیادی ژان باعث محبوبیت روزافزون وی شد. پسرانش از جمله هنری

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۰

دریانورد یکی از عوامل مهم بوجود آمدن قدرت دریایی و استعماری پرتغال به شمار می‌روند. مضافا بر این کوشش خستگی‌ناپذیر دریانوردانی چند از جمله واسکودوگاما و آلمیدا و آلبوکرک پرتغال را به یکی از بزرگترین کشورهای تجارتی جهان آن روزی تبدیل کرد. در سال ۱۴۱۸ م. شاهزاده هنری پسر ژان نخستین هیئت اکتشافی خود را روانه کرد و در سال ۱۴۳۴ م. پرتغالیها از دماغه مخوف بوخادور گذشتند و در سال ۱۴۴۵ م. از دماغه سبز (رأس الاخضر) عبور کردند (غربی‌ترین نقطه افریقا بر ساحل سنگال) و جزایری را به همین نام زیر سلطه خود درآوردند. بعد از ژان اول سلطنت به پسر بزرگ او یعنی دوارته «۱» رسید (۱۴۳۱- ۱۴۳۸ م.) که معروف به پادشاه فیلسوف است.

معروفیت و شهرت وی بیشتر به علت فضل و دانش او بود و در مقابل این محسنات عالی، در مملکت‌داری ناتوان بود. بعد از وی آلفونسوی پنجم به سلطنت نشست.

(۱۴۳۸- ۱۴۸۲ م.).

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان ملکه مارگریت است (۱۳۵۳- ۱۴۱۲ م) که ملکه دانمارک و نروژ و سوئد نیز می‌باشد. وی دختر والدمار چهارم است.

روم شرقی: امپراتور روم شرقی در این‌زمان یوحنای هفتم است. (۱۳۹۹- ۱۴۲۵ م.) بعد از او یوحنای هشتم به سلطنت نشست. (۱۴۲۵- ۱۴۴۸ م.)

صربستان: در سال ۱۴۰۹ م. ترکها صربستان را ضمیمه قلمرو خود کردند.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان شارل ششم است. (۱۳۸۰- ۱۴۲۲ م.) لشکرکشی هنری پنجم پادشاه انگلستان به فرانسه باعث آشفتگی و هرج‌ومرج در این کشور شد.

سرانجام شارل پیمان اهانت‌بار تروا را در سال ۱۴۲۰ م. پذیرفت و هنری پنجم پادشاه انگلستان را جانشین خود قرار داد. بعد از شارل ششم پسرش شارل هفتم به سلطنت رسید. (۱۴۲۲- ۱۴۶۱ م.) برخلاف عهدنامه تراوا که وی را از سلطنت محروم می‌ساخت بعد از درگذشت پدرش خود را شاه خواند و در ناحیه جنوبی رودخانه لوار فرمانروایی کرد. قسمتهای شمالی تحت تصرف هنری ششم پادشاه انگلستان بود. شارل در قلمرو خود قدرت چندانی نداشت و از هرجهت تحت تأثیر درباریان فاسد و سوء

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱).Duarte.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۱

استفاده‌جو، بود. جنگهای وی با انگلستان صورت جدی نداشت، تا سرانجام بر اثر تحریکات ژاندارک در سال ۱۴۲۹ م. در رنس تاجگذاری کرد.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان لادیسلاوس یاگیلو «۱» است. (۱۳۸۶- ۱۴۳۴ م.) بعد از وی پسرش لادیسلاوس سوم جانشین او شد. (۱۴۳۴- ۱۴۴۴ م.) او در مدت سلطنت خود دوبار با ترکان عثمانی جنگید. در جنگ اول پیروز شد، لیکن در جنگ دوم شکست خورد و کشته شد.

مجارستان: پادشاه مجارستان در این‌زمان لادیسلاوس سوم است. (۱۴۴۰- ۱۴۴۴ م.)

ناپل: پادشاه ناپل در این‌زمان لانسلو است (۱۳۸۶- ۱۴۱۴ م.) وی پسر شارل سوم است. دوران سلطنت او یکسره در جنگ با لوئی دوم سپری شد. پسر و جانشین لوئی دوم لوئی سوم است. (۱۴۱۷- ۱۴۳۴ م.)

میرزا الغ بیک (۸۵۰- ۸۵۳ ه. ق.) (۱۴۴۶- ۱۴۴۹ م.)

اشاره

بعد از درگذشت میرزا شاهرخ فرزندش الغ بیک در سمرقند به تخت نشست. قسمت عمده‌ای از دوران زمامداری خود را در رصدخانه‌ای که در سمرقند بنا کرده بود، گذراند، در سال ۸۵۳ هجری به دست فرزندش عبد اللطیف کشته شد.

الغ بیک معاصر است با شاه حسین عباسی (۸۱۵- ۸۷۳ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک و جهانشاه پسر قرا یوسف (۸۳۹- ۸۷۲ ه. ق.) از امرای قراقویونلو.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت الغ بیک و معاصران او در کشورهای دیگر جهان بوقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در چین سلسله مینک سلطنت می‌کرد. (۱۳۶۸- ۱۶۴۴ م.)

عثمانی: در عثمانی سلطان مراد دوم سلطنت می‌کرد. (۱۴۲۱- ۱۴۵۲ م.)

کره: سلسله‌یی در شبه‌جزیره کره سلطنت داشت. (۱۳۹۲- ۱۹۱۰ م.)

(۱).Yagilo.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۲

مالوا: در این‌زمان، محمود خلجی پادشاه مالوا است. (۱۴۳۶- ۱۴۶۹ م.)

یمن: فرمانروای یمن از سلسله بنی طاهر در این‌زمان عامر اول است (۸۵۰ ه. ق.) (۱۴۴۶ م.).

اروپا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آراگون: پادشاه آراگون در این‌زمان آلفونسوی پنجم است (۱۴۱۶– ۱۴۵۸ م.).

آلمان: پادشاه آلمان در این‌زمان فردریک سوم است (۱۴۴۰– ۱۴۹۳ م.).

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند، جیمز دوم است. (۱۴۳۷– ۱۴۶۰ م.)

انگلستان: شاه انگلستان، هنری ششم است. (۱۴۲۲– ۱۴۶۱ م.)

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان آلفونسوی پنجم است. (۱۴۳۱– ۱۴۸۱ م.)

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان کریستیان اول است. (۱۴۴۸– ۱۴۸۱ م.)

روم شرقی: امپراتور روم شرقی در این‌زمان یوحنای هشتم است. (۱۴۲۵– ۱۴۴۸ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه، شارل هفتم بود. (۱۴۲۲– ۱۴۶۱ م.) فرانسویها نورماندی را از سال ۱۴۴۹– ۱۴۵۰ م. و تمام گوین را بین سالهای ۱۴۴۹– ۱۴۵۱ م. از انگلیس‌ها باز گرفتند.

لهستان: بعد از کشته شدن لادیسلاوس سوم برادر کوچکش بنام کازیمیر چهارم جانشین او شد (۱۴۴۷– ۱۴۹۲ م.).

مجارستان: پادشاه مجارستان در این‌زمان لادیسلاوس پنجم است. (۱۴۴۴– ۱۴۵۷ م.)

عبد اللطیف (۸۵۳– ۸۵۴ ه. ق.) (۱۴۴۹– ۱۴۵۰ م.)

مدت سلطنت عبد اللطیف بیش از شش ماه طول نکشید و به دست نوکران خود کشته شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۳

میرزا عبد الله (۸۵۴– ۸۵۵ ه. ق.) (۱۴۵۰– ۱۴۵۱ م.)

بعد از کشته شدن عبد اللطیف، سلطنت نصیب میرزا عبد الله ابن میرزا ابراهیم ابن شاهرخ شد. وی در جنگی که در سال ۸۵۵ هجری با ابو الخیر خان ازبک کرد، شکست خورد و کشته شد.

به‌طور کلی می‌توان گفت که بعد از عبد اللطیف قلمرو تیموریان دستخوش شورش امرا شد. مدتی ظهیر الدین بابر (۸۵۱– ۸۶۲ ه. ق.) صاحب قدرت شد. بعد از او ابو سعید به سلطنت رسید.

ابو سعید (۸۵۵– ۸۷۳ ه. ق.) (۱۴۵۱– ۱۴۶۸ م.)

اشاره

ابو سعید آخرین پادشاه معروف از سلسله تیموریان است. وی پسر میرزا سلطان محمد گورگانی است. در آغاز نزد الغ بیک بود و بعد از مرگ او به فرمان عبد اللطیف زندانی شد اما از حبس گریخت و به بخارا شتافت.

همین‌که عبد اللطیف در سال ۸۵۴ هجری کشته شد، ابو سعید در بلاد ماوراء النهر قدرتی به هم رسانید.

در سال ۸۶۱ هجری هرات را تصرف کرد و گوهرشاد آغا، زوجه شاهرخ را کشت. در سال ۸۶۲ هجری جهانشاه ترکمان، هرات را از او گرفت، اما دیری نگذشت که ابو سعید بار دیگر بر او غلبه کرد و سپس به تصرف خراسان و آذربایجان و مازندران همت گماشت. در سال ۸۷۳ هجری برای دفع اوزون حسن رهسپار آذربایجان شد، اما در نزدیکی میانه از سپاهیان اوزون حسن شکست خورد و به فرمان اوزون حسن کشته شد.

بعد از او پسرانش سلطان احمد و محمود گورگانی مدعی جانشینی او شدند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ابو سعید معاصر است با شاه رستم عباسی (۸۷۳ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک و امیر حسن بیک (۸۷۲- ۸۸۲ ه. ق.) از امرای آق‌قویونلو و جهانشاه پسر قرا یوسف (۸۳۹- ۸۷۲ ه. ق.) و حسنعلی میرزا پسر جهانشاه (۸۷۲- ۸۷۳ ه. ق.) از امرای قراقویونلو.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت ابو سعید و معاصران او در کشورهای دیگر آن‌زمان به وقوع پیوست، چنین است:

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۴

آسیا

چین: در چین سلسله مینک سلطنت می‌کرد. (۱۳۶۸- ۱۶۴۴ م.)

دهلی: لودی نام قبیله‌ای از افاغنه غلجائی است و به همین مناسبت سلسله‌ای به همین نام مدتی در دهلی فرمانروایی کردند. مؤسس این سلسله بهلول لودی است (۱۴۵۱- ۱۴۸۹ م.)

عثمانی: سلطان محمد فاتح در سال ۱۴۵۳ م. (۸۵۷ ه. ق.) قسطنطنیه را گرفت و آنجا را پایتخت خود قرار داد. این فتح، آخرین حادثه مهم قرون‌وسطا است و به دلیل تأثیر مهم و عمیق آن در تاریخ، مخصوصا تاریخ اروپا، اروپاییان، آن را ابتدای قرون جدید می‌شمارند. سلطان محمد بیشتر خاک بالکان را گرفت و بدین‌گونه بین او و اوزون حسن تصادم روی داد. اولین برخورد بین عثمانیها و ممالیک مصر نیز در عصر وی واقع شد.

عراق: عراق تا سال ۱۴۶۷ م. جزئی از قلمرو ترکمانان قراقویونلو بود.

کره: در شبه‌جزیره کره در این‌زمان سلسله‌یی سلطنت می‌کرد. (۱۳۹۲- ۱۶۱۰ م.)

مالوا: پادشاه مالوا، محمود خلجی بود. (۱۴۳۶- ۱۴۶۹ م.)

یمن: فرمانروای رسولیان یمن در این‌زمان، حسین المؤید است. (۸۵۵ ه. ق.) (۱۴۵۱ م.) این سلسله سرانجام در برابر قدرت روزافزون امرای بنی طاهر منقرض شد. «۱»

افریقا

سیرالئون: کشور سیرالئون در مغرب افریقا است و بیش از ۷۲ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. در سال ۱۴۶۰ م. توسط یکی از سپاهیان پرتغالی کشف شد و کوههای این ناحیه را سیرالئون که به معنای شیر است، نام نهاد.

مراکش: در این‌زمان امرای بنی وطاس در مراکش زمام امور را در دست داشتند، از جمله ابو زکریا یحیی است که در ابتدا به عنوان نیابت سلطنت عبد الحق دوم مرینی که هنوز به سن رشد نرسیده بود، منصوب گردید و در سال ۸۶۲ هجری (۱۴۵۸ م.) با

---

(۱). ر ک. دایرة المعارف اسلام، مقاله رسولیان به قلم آ. س. ترتیون. العقود لؤلؤ فی اخبار رسولیان، تألیف خزرجی. طبقات سلاطین اسلام، تألیف استانلی پول. نسب‌نامه خلفا و شهریاران، تألیف زامباور.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۵

پرتغالیها به جنگ پرداخت. عبد الحق مرینی سعی کرد که به‌طور مستقل زمام امور را در دست بگیرد، اما کشته شد.

مصر: فرمانروای ممالیک برجی در این‌زمان فخر الدین عثمان و سیف الدین اینال است (۸۵۷ ه. ق.) (۱۴۵۳ م.). در سال ۸۶۵ هجری (۱۴۶۰ م.) شهاب الدین احمد و سیف الدین خوش‌قدم قدرت را در دست داشتند.

جانشین این دو در سال ۸۷۲ هجری (۱۴۶۸ م.) سیف الدین بل بیک و تیمور بغا است. در سال ۸۷۳ هجری (۱۴۶۸ م.) زمام امور به

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

دست سیف الدین قایت بیک افتاد.

نیجر: نیجر از کشورهای غربی افریقا است که بیش از یک میلیون کیلومتر مربع وسعت دارد. اساس دولت نیجر در دوران سلطنت سونی علی نهاده شد (۱۴۶۵- ۱۴۹۲ م.).

اروپا

آلبانی: در سال ۱۴۵۷ م. به فرمان پاپ، اسکندر بیک به فرماندهی جنگ مذهبی علیه دولت عثمانی منصوب گردید. عاقبت در سال ۱۴۶۶ م. سلطان محمد دوم دومین جنگ خود را با آلبانی آغاز کرد و آن کشور را به تصرف خود درآورد.

آراگون: پادشاه آراگون در این‌زمان آلفونسوی پنجم است (۱۴۱۶- ۱۴۵۸ م.).

آلمان: شاه آلمان در این‌زمان فردریک سوم است (۱۴۴۰- ۱۴۹۳ م.).

اتریش: فرمانروای اتریش در این‌زمان فردریک سوم است. وی آخرین امپراتوری است که در سال ۱۴۵۲ م. در رم تاجگذاری کرد. فردریک وسیله ازدواج پسرش را که بعدها به ماکسیمیلیان اول معروف شد با ماری دوبورگونی فراهم ساخت. این ازدواج یکی از وقایع مهم تاریخ اروپا است، زیرا سبب استقرار خاندان هابسبورک در اتریش و نیز منشأ رقابت طولانی بین فرانسه و اتریش شد. بدون تردید استیلای خاندان هابسبورگ بر قسمت زیادی از اروپا نتیجه همین وصلت بود.

اسپانیا: پادشاه اسپانیا در این‌زمان فردیناند پنجم است. (۱۴۵۲- ۱۵۱۶ م.) انگلستان: در انگلستان هنری ششم پسر هنری پنجم سلطنت می‌کرد. (۱۴۲۱- ۱۴۷۱ م.) در سال ۱۴۲۲ م. در یک سالگی بعد از مرگ پدر به سلطنت انگلستان رسید و پس از چند هفته پدر بزرگش شارل ششم پادشاه فرانسه درگذشت و سلطنت فرانسه نیز به او

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۶

رسید.

در سال ۱۴۵۳ م. هنری به اختلال حواس دچار شد و به همین دلیل ریچارد آف یورک در صدد برآمد که امور کشور را به دست گیرد، اما دیری نگذشت که مارگریت دانژو همسر هنری فرزند پسری بدنیا آورد، همین امر باعث شد که سلطنت در خاندان لنکستر باقی بماند.

در سال ۱۴۵۴ م. با تصویب پارلمان، مادام که پادشاه بیمار باشد، ریچارد نایب السلطنه شد. ملکه چون چاره دیگری نداشت، این امر را پذیرفت، ولی به مجرد اینکه شاه اندکی بهبود یافت، ریچارد از مقام نیابت سلطنت خلع شد و در سال ۱۴۵۵ م. جنگ علنی بین خاندان لنکستر و یورک، یعنی میان هواداران گل سفید و طرفداران گل سرخ که هریک نشان مشخص هریک از دو خاندان بود، درگرفت. در مدت ۳۰ سال که خانواده‌های اشراف با یکدیگر در نبرد بودند، مردم به‌طور کلی در برابر این حادثه بی تفاوت بودند.

ریچارد آف یورک در سال ۱۴۶۰ م. در نبردی به هلاکت رسید و ریاست طرفدارانش به کنت آف وارویک که ثروتمندترین تیولدار کشور بود واگذار شد، وی در سال ۱۴۵۵ م.

حاکم نظامی بندر کاله شد که آخرین نقطه متصرفی انگلستان در خاک فرانسه بود.

آرزوی او این بود که در انگلستان عملا قدرت در دستش باشد و نامزد او برای سلطنت، ادوارد پسر جوان برادر زنش ریچارد آف یورک بود. در سال ۱۴۶۱ م. در نبردی که بین خاندان یورک و ملکه مارگریت درگرفت، خاندان یورک بر ملکه غلبه کردند. ملکه ناچار به اتفاق هنری فرزند خردسالش به اسکاتلند رفت. پس از مدتی هنری اسیر چنگ دشمنان گردید و در زندانی واقع در لندن محبوس شد و ادوارد رسما پادشاه انگلستان شد (۱۴۶۱- ۱۴۸۳ م.). پسر عموی ناراضی ادوارد، ریچارد نوبل ملقب به ارل آف

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

وارویک به فرانسه گریخت و به اتفاق مارگریت آوانجو «۱» ملکه هنری ششم مخلوع به انگلستان بازگشتند ولی مغلوب ادوارد شدند.

بوهم: شاه بوهم، لادیسلاو پنجم بود. (۱۴۵۲- ۱۴۵۷ م.) وی پسر آلبرت دوم شاه

---

(۱).Margaret of anjou.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۷

آلمان است. جانشین وی ژرژ پودبرادی «۱» است. (۱۴۵۸- ۱۴۷۱ م.)

در سال ۱۴۶۶ م. پاپ پاولوس دوم او را تکفیر نمود. وی در دوران سلطنت خود رفاه و آسایش اهالی بوهم را تأمین کرد.

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان آلفونسوی پنجم است. (۱۴۳۸- ۱۴۸۱ م.)

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان کریستیان اول است. (۱۴۴۸- ۱۴۸۱ م.) در سال ۱۴۶۰ م. شلسویک و هلشتاین را تصرف کرد و در همان سال دانشگاه کپنهاگ را تأسیس کرد.

روسیه: مهین دوک روسیه در این‌زمان ایوان سوم (ایوان کبیر) است (۱۴۶۲- ۱۵۰۵ م.).

روم شرقی: امپراتور روم شرقی در این‌زمان قسطنطین یازدهم است (۱۴۴۸- ۱۴۵۳ م.).

در همان زمان سلطان محمد فاتح، قسطنطنیه را در محاصره گرفت و قسطنطین در جنگ کشته شد و در سال ۱۴۵۳ م. قسطنطنیه سقوط کرد و همین حادثه، پایان امپراتوری بیزانس است.

صربستان: در سال ۱۴۵۹ م. ترکان عثمانی صربستان را ضمیمه قلمرو خود کردند.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان شارل هفتم است. (۱۴۲۲- ۱۴۶۱ م.) وی در سال ۱۴۵۳ م. افراد انگلیسی را از فرانسه بیرون راند و جنگ صد ساله به پایان رسید. بعد از او پسرش لوئی یازدهم به سلطنت نشست. (۱۴۶۱- ۱۴۸۳ م.) وی در دوران جوانی، طالب قدرت بود و بکرات بر ضد پدر خود توطئه می‌کرد و به همین علت مدتی از عمر خود را در تبعید گذراند. در دوران سلطنت خود بقایای اشراف فئودال را درهم شکست و تقریبا همه خاک کشور فرانسه فعلی را جزو قلمرو سلطنتی درآورد.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان کازیمیر چهارم است. (۱۴۴۷- ۱۴۹۲ م.) در سال ۱۴۶۷ م. نخستین دیت (مجلس شور) لهستان را منعقد کرد و امتیازات اشراف را تائید نمود.

مجارستان: پادشاه مجارستان در این‌زمان لادیسلاوس پنجم است (۱۴۴۴- ۱۴۵۷ م.).

حکمفرمای واقعی در این‌زمان یانوش هوینادی بود.

---

(۱).Jorje Podebradi.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۸

یونان: در سال ۱۴۵۶ م. ترکان عثمانی یونان را تصرف کردند.

احمد میرزای گورکانی (۸۷۳- ۸۹۹ ه. ق.) (۱۴۶۸- ۱۴۹۳ م.)

اشاره

سلطان احمد میرزا پسر سلطان ابو سعید گورکان است. وی در سال ۸۷۳ هجری به جای پدر در سمرقند به سلطنت نشست و در سال

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۸۹۹ هجری شیبک خان اوزبک، او را کشت و سلطان محمود گورکانی به جایش نشست که سلطنت او از ۸۹۹- ۹۰۰ هجری طول کشید در همین زمان ترکمانان آق‌قویونلو در آذربایجان حکومت می‌کردند که به فرمان حسن بیک مؤسس این سلسله، میرزا یادگار محمد پسر میرزا سلطان محمد ابن بایسنقر به خراسان حمله کرد و با سلطان حسین میرزای بایقرا که در این‌زمان در خراسان حکومت می‌کرد، به جنگ پرداخت. لیکن در سال ۸۷۴ هجری مغلوب شد ولی طولی نکشید که به سبب کمکی که اوزون حسن به او کرد، بار دیگر بر سلطان حسین بایقرا غلبه و هرات را تصرف کرد، اما دیری نپایید که سلطان حسین میرزا بایقرا غفلتا بر هرات تاخت که در این حادثه یادگار میرزا کشته شد. چندی نگذشت که سلطان حسین میرزا دچار حملات ازبکان به خراسان شد. وی از مشهورترین امرای تیموری است که مدت حکومتش از (۸۷۵- ۹۱۱ ه. ق.) طول کشید. پسرش بدیع الزمان تیموری نیز که تاب مقاومت در مقابل ازبکان نداشت، در سال ۹۱۶ هجری گریخت و به شاه اسماعیل مؤسس سلسله صفویه پناهنده شد. آخرین شاهزاده تیموری محمد زمان میرزا نام داشت که به خدمت ظهیر الدین بابر پادشاه گورکانی هند درآمد. امرای آخری تیموری، یعنی از ابو سعید به بعد، معاصرند با حسنعلی میرزا پسر جهانشاه (۸۷۲- ۸۷۳ ه. ق.) از امرای آق‌قویونلو و امیر حسن بیک (۸۷۲- ۸۸۲ ه. ق.) و سلطان خلیل پسر امیر حسن (۸۸۲- ۸۸۳ ه. ق.) و یعقوب بیک پسر حسن بیک (۸۸۳- ۸۹۶ ه. ق.) و بایسنقر پسر یعقوب (۸۹۶- ۸۹۷ ه. ق.) و رستم پسر مقصود ابن حسن بیک (۸۹۷- ۹۰۲ ه. ق.) و احمد پسر اغور لو محمد ابن حسن بیک (۸۹۷- ۹۰۲ ه. ق.) از امرای آق‌قویونلو و شاه رستم عباسی (۸۷۳ ه. ق.) از اتابکان لر کوچک.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت احمد میرزا و سلطان محمود و سلطان حسین

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۷۹

بایقرا و معاصران آنها در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به این شرح است:

tarikhema.org

آسیا

افغانستان: سلطان حسین بایقرا در دوران سلطنت خود (۱۴۷۰- ۱۵۰۵ م.) افغانستان را در تصرف داشت و در این دوران هرات رونق یافت.

چین: در چین سلسله مینک سلطنت می‌کرد. (۱۳۶۸- ۱۶۴۴ م.).

دکن: سلسله نظامشاهیه سلسله‌ای از ملوک الطوایفی دکن است که از سال ۱۴۹۰- ۱۶۳۲ م. در ولایت احمد نگر فرمانروایی داشته است. مؤسس این سلسله احمد شاه نام داشت (۱۴۹۰- ۱۵۰۸ م.) که پدرش در درگاه بهمنی سمت وزارت داشت و ملقب به نظام الملک بحری بود به همین مناسبت این سلسله معروف به نظام شاهیه شد.

عثمانی: در عثمانی، سلطان محمد دوم (فاتح) سلطنت می‌کرد. (۱۴۵۱- ۱۴۸۱ م.).

بعد از وی سلطنت به پسرش بایزید دوم رسید (۱۴۸۱- ۱۵۱۲ م.).

کره: در این‌زمان سلسله‌یی فرمانروای شبه‌جزیره کره بود. (۱۳۹۲- ۱۹۱۰ م.).

مالوا: پادشاه مالوا در این‌زمان محمود اول خلجی است (۱۴۳۶- ۱۴۶۹ م.) که وی بزرگترین شاه مسلمان مالوا است.

هندوستان: در سال ۸۹۹ هجری (۱۴۹۳ م.) سلسله تیموریان توسط ظهیر الدین بابر در هندوستان تأسیس شد.

یمن: بنی طاهر در یمن جانشین رسولیان شدند و تا زمان تصرف عربستان توسط ممالیک مصر در یمن حکومت داشتند. در این‌زمان فرمانروای سلسله بنی طاهر، شمس الدین علی است (۸۸۳ ه. ق.) (۱۴۷۸ م.) جانشین وی در همان سال تاج الدین عبد الوهاب منصور و زمامدار بعدی، الملک الظافر صلاح الدین عامر است.

(۸۹۴- ۹۲۳ ه. ق.) (۱۴۸۸- ۱۵۱۷ م.)

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸۰

افریقا

تونس: فرمانروای سلسله بنی حفص در این‌زمان ابو زکریا یحیی سوم است.

(۸۹۳ ه. ق.) (۱۴۸۸ م.) جانشین وی ابو عبد الله محمد پنجم است. (۸۹۹ ه. ق.) (۱۴۹۳ م.)

حبشه: در بین اهالی اروپا شایعاتی درباره کشور حبشه رواج داشت، از جمله پادشاه آن سرزمین بنام پرستر جان بر ۷۲ پادشاه دیگر حکومت می‌کند و مضافا بر این هندوستان نیز ضمیمه قلمرو او است. بر اثر رواج همین شایعات پویندگان اروپایی بر آن شدند که از نزدیک به دربار شاه مذکور راه یابند. از جمله آنان، کوویلیائو «۱» را می‌توان نام برد که در سال ۱۴۹۰ م. وارد حبشه شد و نامه‌ای از طرف ژان دوم پادشاه پرتغال خطاب به پرستر جان تقدیم فرمانروای حبشه، یانگوس نمود.

مراکش: فرمانروای بنی مرین در این‌زمان شریف است (۸۷۵ ه. ق.) (۱۴۷۰ م.) که آخرین فرد بنی مرین است. این سلسله توسط یکی از قبایل مرینی بنام وطأس منقرض شد. محمد اول وطأسی ملقب به الشیخ در سال ۸۷۷ هجری (۱۴۷۳ م.) در فاس سلطنت خود را اعلام کرد و آن شهر را که در تصرف شرفای ادریسی بود، بدر آورد.

اروپا

آراگون: شاه آراگون در این‌زمان خوان دوم است. (۱۴۵۸- ۱۴۷۹ م.)

آلمان: شاه آلمان در این‌زمان فردریک سوم است. (۱۴۴۰- ۱۴۹۳ م.) جانشین وی پسرش ماکسیمیلیان اول است که در سال ۱۴۸۶ م. در آلمان تاجگذاری کرد و از سال ۱۴۹۳- ۱۵۱۹ م. عنوان امپراتور یافت و سرانجام به رویای مجد و شوکتی که آرزوی آلمانیها بود جامه عمل پوشاند.

در سال ۱۴۷۷ میلادی به یاری نامزدش ماری دو بورگونی شتافت که پس از مرگ پدرش شارل، بر ضد لوئی پانزدهم پادشاه فرانسه از او استمداد کرده بود. بعد از رسیدن به فرانسه در نبرد گینگات «۲» بر فرانسویان پیروز شد و با ماری ازدواج کرد.

---

(۱). Kovilyao.

(۲). Guinegatte.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸۱

اتریش: در سال ۱۴۸۶ م. فردریک سوم وسیله انتخاب ماکسیمیلیان را به عنوان شاه رومیان فراهم ساخت. در زمان فردریک، ترکان و مجارها به اتریش تاختند و لیکن در دوران ماکسیمیلیان پسر فردریک، اتریش در اروپا از قدرت و نفوذ زیادی برخوردار بود.

فردریک سوم در سال ۱۴۹۳ م. درگذشت.

اسپانیا: در دوران سلطنت سلطان احمد پسر ابو سعید تیموری دولت واحد اسپانیا به شرح زیر به وجود آمد:

در سال ۱۴۶۹ م. شاهزاده خانم جوان، ایزابل دوکاستیل خواهر و وارث تاج و تخت هانری چهارم پادشاه کاستیل در صدد ازدواج برآمد. برادرش عقیده داشت که او پادشاه پرتغال را به همسری برگزیند. علاوه بر این، دو شاهزاده دیگر خواستار او بودند، یکی برادر پادشاه فرانسه لوئی یازدهم و دیگری فردیناند وارث تاج و تخت آراگون. ایزابل آنها را ندیده بود و از این‌رو کشیش ملازم خود را به دربار فرانسه و آراگون فرستاد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سرانجام بنابر توصیف کشیش، ایزابل در صدد ازدواج با فردیناند برآمد. به همین دلیل ایزابل ضمن پیامی برای فردیناند به او اطلاع داد که درخواست ازدواجش را می‌پذیرد.

لیکن هانری پادشاه کاستیل، ایزابل را تهدید کرد که باید با پادشاه پرتغال ازدواج کند.

ایزابل نپذیرفت و به کاخ والادولید گریخت. از طرف دیگر فردیناند خود را به کاخ والادولید رسانید و ایزابل را به عقد ازدواج خود درآورد. در قرارداد ازدواج به ایزابل ضمانت کتبی داده شد که بعد از مرگ هانری، او نه تنها از نظر عنوان، بلکه در عمل بر کاستیل سلطنت خواهد کرد ولی عنوان پادشاه کاستیل را فردیناند خواهد داشت.

بدین جهت بود که دو کشور کاستیل و آراگون با یکدیگر متحد شدند و در همین زمان بود که شالوده کشور بزرگ اسپانیا ریخته شد.

مهمترین حادثه سال ۱۴۹۲ م. کشف قاره جدید امریکا به همت کریستف کلمب بود که امپراتوری اسپانیا را بنا نهاد. در سال ۱۴۹۳ م. پادشاه اسپانیا فردیناند اقدامات لازم را مبنی بر تصرف سرزمینهایی که کریستف کلمب کشف کرده بود، به عمل آورد و در همین سال فرمانی از پاپ درباره این قضیه گرفت. اما پرتغالیها قبول نکردند و ژان دوم پادشاه آن کشور اعتراض کرد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸۲

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان جیمز سوم است. (۱۴۶۰- ۱۴۸۸ م.) چون از برقراری نظم و آرامش ناتوان بود، سرانجام توسط اشراف اسکاتلند کشته شد و بعد از وی پسرش جیمز چهارم جانشین او شد. (۱۴۸۸- ۱۵۱۳ م.).

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان ادوارد چهارم است. (۱۴۶۱- ۱۴۸۳ م.).

کار اختلاف بین ادوارد چهارم و وارویک به جنگ علنی منتهی شد. در سال ۱۴۷۰ م.

وارویک ناگزیر به فرانسه گریخت و لوئی یازدهم پادشاه فرانسه به او وعده داد که برای کودتا پول در اختیارش خواهد گذاشت تا هنری ششم را که در لندن زندانی بود به سلطنت بازگرداند. این طرح عملی شد و ادوارد چهارم نزد شارل پادشاه فرانسه رفت و با مساعدت او به انگلستان حمله کرد و وارویک را مغلوب ساخت و سرانجام در سال ۱۴۷۱ م. وارویک کشته شد. هنری هم چندی بعد درگذشت. به همین جهت خاندان لنکستر برای همیشه صحنه را ترک گفت.

ادوارد چهارم از سال ۱۴۷۱ م. تا هنگام مرگش (۱۴۸۳ م.) بلا معارض سلطنت کرد و بعد از درگذشت وی پسرش ادوارد پنجم جانشین او شد ولی بعد از سه ماه توسط عمویش ریچارد از سلطنت خلع شد که خود به عنوان ریچارد سوم به تخت نشست (۱۴۸۳- ۱۴۸۵ م.).

در سرتاسر تاریخ انگلستان بی‌آبروتر از ریچارد سوم نمی‌توان یافت. در سال ۱۴۸۵ م.

هنری تودور، معروف به کنت آوریچموند که از زمان غلبه ادوارد چهارم بر کنت آف وارویک، در تبعید بود، توانست با برخورداری از کمک مالی فرانسه گروهی را برای حمله به انگلستان آماده سازد. ریچارد در نتیجه درگیری با هنری تودور کشته شد و به همین سبب خاندان تودور صاحب تخت و تاج انگلستان شدند.

بوهم: شاه بوهم در این‌زمان ژرژ بود برادی (۱۴۵۸- ۱۴۷۱ م.) است.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان آلفونسوی پنجم است. (۱۴۳۸- ۱۴۸۱ م.) طنجه را در سال ۱۴۷۰ م. تصرف کرد. وی طراح اولین قانون‌نامه پرتغال است. بعد از وی پسرش ژان دوم به سلطنت نشست. (۱۴۸۱- ۱۴۹۵ م.) او کاشفین نقاط جغرافیایی را تشویق می‌کرد، لیکن کریستف کلمب را مردی خیال‌پرست می‌دانست. ژان به موجب عهدنامه

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸۳

تورد سیلاس حقوق اسپانیا را بر سرزمینهای غربی به رسمیت شناخت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان کریستیان اول است. (۱۴۴۸– ۱۴۸۱ م.)

روسیه: فرمانروای مسکو در این‌زمان ایوان کبیر است. (۱۴۶۲– ۱۵۰۵ م.) در سال ۱۴۸۰ م. خود را از بند اطاعت اردوی زرین آزاد کرد. ایوان با سوفی برادرزاده آخرین امپراتور بیزانس ازدواج کرد و بعد از سقوط قسطنطنیه در سال ۱۴۵۳ م. مسکو را وارث امپراتوری مشرق قلمداد کرد.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی یازدهم است. (۱۴۶۱– ۱۴۸۳ م.) در سال ۱۴۷۵ م. که ادوارد چهارم پادشاه انگلستان به فرانسه لشکر کشید لوئی با او پیمان صلحی منعقد کرد. لوئی در کشورداری بیشتر متمایل به حکومت استبدادی بود، و مشاورین خود را غالبا از افراد گمنام و حتی فاسد انتخاب می‌کرد. در اواخر عمر به توهم اینکه مبادا او را به قتل برسانند، عملا خود را در قلعه‌ای زندانی کرد. بعد از وی سلطنت به پسرش شارل هشتم رسید. (۱۴۸۳– ۱۴۹۸ م.).

غرناطه: آخرین فرمانروای بنی نصر در غرناطه ابو عبد الله محمد یازدهم است، که در دوران فرمانروایی وی در سال ۸۷۹ هجری (۱۴۹۲ م.) مسیحیان، غرناطه را تصرف کردند.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان کازیمیر چهارم است. (۱۴۴۷– ۱۷۹۲ م.)

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان، اولادیسلاوس دوم است. (۱۴۹۰– ۱۵۱۶ م.)

پرو: امپراتور اینکا «۱» در این‌زمان آواینا کاپاک «۲» (۱۴۹۳– ۱۵۲۷ م.) است.

---

(۱). اینکا نام یک امپراتوری که مرکز آن کوسکو، در پرو (امریکای جنوبی) بود. در حدود ۱۲۰۰ م. تأسیس شد و در سال ۱۵۵۳ م. توسط اسپانیا منقرض گردید. قبیله اینکا در ارتفاعات مستقر بودند و بتدریج قبایل دیگر را مطیع خود ساختند. امپراتوری این قوم از طرف جنوب‌غربی اکوادور در طول دشتهای ساحلی تا شیلی ممتد بود و لفظ اینکا عنوان امپراتوری این دولت بود که عالیترین مقام به شمار می‌رفت.

(۲).Uaynakapak.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸۵

فصل چهارم ترکمانان آق‌قویونلو و قراقویونلو

اشاره

در اواخر حکومت ایلخانان در ایران طی لشکرکشی‌های مغول، عده‌ای از ترکمانان، مساکن اولیه خود را ترک کردند و رهسپار آسیای غربی شدند و در شمال بین النهرین سکونت اختیار کردند و بتدریج صاحب قدرت و اعتبار شدند.

معروفترین این طوایف، نخست طایفه قراقویونلو است که در شمال دریاچه وان مستقر گردیدند و دیگری ترکمانان آق‌قویونلو است که در ناحیه دیاربکر ساکن شدند.

ترکمانان آق‌قویونلو (۸۷۲– ۹۲۰ ه. ق.) (۱۴۶۷– ۱۵۱۴ م.)

اشاره

این سلسله به دست قراعثمان از طایفه بایندر که از جانب امیر تیمور به حکومت دیار بکر منصوب شده بود، تأسیس یافت. بعد از او پسرانش علی بیک ترکمان و حمزه بیک ترکمان مدتی با یکدیگر به نزاع پرداختند. عاقبت حسن بیک پسر علی بیک، قدرت را به

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

دست گرفت.

وی در سال ۸۷۲ هجری پس از غلبه بر جهان شاه قراقویونلو قدرت زیادی به دست

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸۶

آورد، تا جایی که در سال ۸۸۱ هجری تفلیس را فتح کرد.

سلطان خلیل و یعقوب بیک (۸۸۳– ۸۹۶ ه. ق.) (۱۴۷۸– ۱۴۹۰ م.)

بعد از مرگ حسن بیک فرزندش سلطان خلیل جانشین او شد و بر اثر بی‌کفایتی یعقوب بیک بر او شورید. در سال ۸۸۳ هجری او را کشت و خود زمام امور را به دست گرفت و در سال ۸۹۳ هجری به کمک فرخ یسار والی شیروان رفت و در این حادثه سلطان حیدر پدر شاه اسماعیل صفوی کشته شد و فرزندانش به فرمان یعقوب بیک در قلعه استخر فارس زندانی شدند. بعد از مرگ یعقوب بیک به دلیل اختلاف داخلی، دولت آنها ضعیف شد و سرانجام شاه اسماعیل صفوی در سال ۹۰۷ هجری پس از غلبه بر الوند بیک ترکمان، مراد بیک را نیز در سال ۹۰۸ هجری در نزدیک همدان شکست داد.

سلطان مراد از طریق بغداد به بلاد روم گریخت. در سال ۹۲۰ هجری در دیاربکر به دست سپاهیان اسماعیل کشته شد و بدین ترتیب دوران زمامداری این سلسله نیز به پایان رسید.

بعدها یکی از اعقاب سلسله آق‌قویونلو سلسله قطب شاهیه را در هندوستان تأسیس کرد. قلمرو سلسله آق‌قویونلو دیاربکر و آذربایجان و حتی مدتی فارس و عراق بود. «۱»

نام و مدت زمامداری امرای آق‌قویونلو

۱. امیر حسن بیک ۸۷۲– ۸۸۲ ه. ق.

۲. سلطان خلیل پسر امیر حسن ۸۸۲– ۸۸۳ ه. ق.

۳. یعقوب بیک پسر حسن بیک ۸۸۳– ۸۹۶ ه. ق.

۴. بایسنقر پسر یعقوب ۸۹۶– ۸۹۷ ه. ق.

۵. رستم پسر مقصود ابن حسن بیک ۸۹۷– ۹۰۲ ه. ق.

۶. احمد پسر اغورلو محمد ابن حسن بیک ۸۹۷– ۹۰۲ ه. ق.

---

(۱). ر ک. تاریخ بکریه، تألیف ابو بکر تهرانی. عالم‌آرای امینی، تألیف قاضی فضل الله روزبهان. تجارب الملوک، تألیف زین الدین محمود واضعی.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸۷

۷. الوند بیک پسر یوسف ابن حسن بیک ۹۰۳– ۹۰۷ ه. ق.

۸. سلطان مراد پسر یعقوب ابن حسن بیک ۹۰۳– ۹۰۸ ه. ق.

ترکمانان قراقویونلو (۸۱۰– ۸۷۳ ه. ق.) (۱۴۰۷– ۱۴۶۸ م.)

اشاره

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مؤسس این طایفه، بیرم خواجه نام داشت که به خدمت سلطان اویس جلایر پیوست.

بعد از مرگ بیرم خواجه، پسرش قرامحمد و بعد از او قرایوسف به امارت رسیدند و قرایوسف در سال ۸۰۹ هجری میرانشاه پسر امیر تیمور را شکست داد و آذربایجان را تصرف کرد و تبریز را پایتخت خود قرار داد.

در سال ۸۱۵ هجری امیر شروان و پادشاه گرجستان را شکست داد و یک سال بعد سلطانیه و ساوه و قزوین را تصرف کرد.

اسکندر (۸۲۳– ۸۳۹ ه. ق.) (۱۴۲۰– ۱۴۳۵ م.)

بعد از درگذشت قرایوسف، پسرش اسکندر جانشین او شد. در سال ۸۳۲ هجری سلطانیه را از دست کسان میرزا شاهرخ بدرآورد. شاهرخ به مقابله او آمد، اسکندر که تاب مقاومت در خود ندید، به آناتولی گریخت. بعد از مراجعت شاهرخ، اسکندر آذربایجان را تصرف کرد. بار دیگر شاهرخ عازم جنگ با او شد، این‌بار اسکندر شکست خورد و به نخجوان گریخت و در سال ۸۴۱ هجری به دست پسر خود کشته شد.

جهانشاه قرایوسف (۸۳۹– ۸۷۲ ه. ق.) (۱۴۳۵– ۱۴۶۷ م.)

بعد از کشته شدن اسکندر به فرمان شاهرخ، جهانشاه جانشین پدر شد. در سال ۸۴۴ هجری گرجیان را مغلوب کرد و در سال ۸۵۰ هجری بر عراق عجم و فارس و کرمان مستولی شد. در سال ۸۶۲ هجری پس از غلبه بر میرزا علاء الدوله تیموری هرات را نیز تصرف کرد. در سال ۸۷۲ هجری عازم سرکوبی حسن بیک آق‌قویونلو شد که در این جنگ کشته شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸۸

tarikhema.org

حسنعلی میرزا (۸۷۲– ۸۷۳ ه. ق.) (۱۴۶۷– ۱۴۶۸ م.)

حسنعلی میرزا آخرین امیر خاندان قراقویونلو است که بعد از قتل پدرش جهانشاه به سلطنت رسید و در سال ۸۷۳ هجری مغلوب حسن بیک آق‌قویونلو شد که بدین ترتیب سلسله قراقویونلو منقرض گردید. مرکز قدرت ترکمانان قراقویونلو در شمال دریاچه‌های وان و ارومیه بوده است و از آنجا قدرت خود را بر آذربایجان و نواحی مجاور آن بسط داده‌اند.

نام و مدت زمامداری امرای قراقویونلو

۱. قرایوسف پسر محمد ۸۱۰– ۸۲۳ ه. ق.

۲. اسکندر پسر قرایوسف ۸۲۳– ۸۳۹ ه. ق.

۳. جهانشاه پسر قرایوسف ۸۳۹– ۸۷۲ ه. ق.

۴. حسنعلی میرزا پسر جهانشاه ۸۷۲– ۸۷۳ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۸۹

فصل پنجم سلسله صفویه (۹۰۵– ۱۱۴۸ ه. ق.) (۱۴۹۹– ۱۷۳۵ م.)

اشارهٔ

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ظهور سلسله صفویه در تاریخ کهنسال ایران از چند نظر حایز اهمیت است که مهمترین آنها وحدت ملی و رسمیت یافتن مذهب شیعه و ترقی هنر و صنایع است. پادشاهان این سلسله به شیخ صفی الدین اردبیلی که از عرفای نامی زمان خود بود و دارای مریدانی زیاد بود، منسوبند که از حدود سال ۹۰۵- ۱۱۳۵ هجری به‌طور مستمر و پس از آن، یعنی بعد از مدت کوتاهی که افاغنه در ایران حکومت کردند، تا سال ۱۱۴۸ هجری (سال جلوس نادر شاه) به‌طور رسمی در ایران سلطنت کرده‌اند و حتی بعد از نادر نیز چند تن از افراد منسوب به این سلسله در خراسان و اصفهان اسما مدتی سلطنت داشته‌اند و در حقیقت بازیچه دست امرائی مانند ابو الفتح خان بختیاری، کریم خان زند و محمد حسن خان قاجار بوده‌اند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۰

شاه اسماعیل (۹۰۵- ۹۳۰ ه. ق.) (۱۴۹۹- ۱۵۲۳ م.)

اشاره

مؤسس سلسله صفویه، شاه اسماعیل فرزند سلطان حیدر است که در سال ۹۰۵ هجری اصفهان، یزد و کرمان را یکی بعد از دیگری به تصرف خود درآورد و در سال ۹۱۴ هجری بغداد و دیاربکر را از تصرف خاندان آق‌قویونلو خارج ساخت و در سال ۹۱۶ هجری در طاهرآباد مرو شیبک خان ازبک را شکست و او را شکست و حدود قلمرو خود را تا جیحون رساند. در سال ۹۱۷ هجری به اتفاق ظهیر الدین بابر به ماوراء النهر لشکر کشید، لیکن از ازبکان شکست خورد و خراسان مجددا دستخوش تاخت‌وتاز ازبکان شد. در سال ۹۲۰ هجری در دشت چالدران با سلطان سلیم خان پادشاه عثمانی جنگید و چون سپاهیان عثمانی مجهز به توپ و تفنگ بودند، سپاهیان شاه اسماعیل که فاقد سلاح آتشین بودند، شکست خوردند و در نتیجه تبریز به تصرف سلطان سلیم درآمد اما به سبب درگیریهایی که در خاک بالکان برای دولت عثمانی پیش آمد، وی مجبور به تخلیه تبریز شد و شاه اسماعیل بار دیگر تبریز را گرفت و در سال ۹۳۰ هجری در حدود شکی بیمار شد و در سراب آذربایجان درگذشت.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت شاه اسماعیل اول در جهان آنروز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

افغانستان: سلطان حسین بایقرا در دوران سلطنت خود (۱۴۷۰- ۱۵۰۵ م.) افغانستان را در تصرف داشت و در اواخر سلطنت، قلمروش مورد تهدید خاندان شیبانی و ازبکانی که تحت تبعیت آنها بودند قرار گرفت و ظهیر الدین بابر در سال ۱۵۰۳ م. کابل را تصرف کرد و این شهر قریب ۲۰۰ سال تحت تصرف تیموریان هند بود.

چین: در چین سلسله مینک سلطنت می‌کرد. (۱۳۶۸- ۱۶۴۴ م.).

دکن: پادشاه دکن، از سلسله نظامشاهیه در این‌زمان احمد شاه است. (۱۴۹۰- ۱۵۰۸ م.) جانشین وی پسرش برهان شاه اول است (۱۵۰۸- ۱۵۵۲ م.) که به فرمان وی مذهب شیعه مذهب رسمی شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۱

عثمانی: بایزید دوم پسر سلطان محمد دوم در زمان حیات پدرش حاکم ایالت اماسیه بود. بعد از مرگ پدر، بین او و برادر کوچکترش، جم بر سر قدرت اختلاف افتاد که سرانجام به پیروزی بایزید منجر شد و از ۱۴۸۱- ۱۵۱۲ م. سلطنت کرد. تأسیس سلسله صفویه در همین زمان روی داد. در دوران سلطنت بایزید مملکت عثمانی گرفتار جنگ داخلی گردید که در همین زمان دو تن از پسران بایزید، احمد و سلیم در صدد تحکیم موقعیت خود برآمدند و به علت تمایل ینی‌چری‌ها به سلیم، بایزید ناچار در سال

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۵۱۲ م. به نفع سلیم از سلطنت کناره‌گیری کرد و در همان سال درگذشت.

بعد از مرگ بایزید دوم سلطان سلیم اول به تخت نشست (۱۵۱۲- ۱۵۲۰ م.) بعد از وی سلطنت به پسرش سلطان سلیمان ملقب به قانونی رسید. (۱۵۲۰- ۱۵۶۶ م.) وی فتوحات سلیم خان را تحت الشعاع عملیات درخشان خود قرار داد، یعنی در سال ۱۵۲۲ م. امرای جزیره ردس را از مواقع مستحکم خود راند.

عمان: در سال ۱۵۰۶ م. عمان به تصرف آلفونسو آلبوکرک پرتغالی درآمد. در سال ۹۲۶ هجری (۱۵۱۹ م.) به استناد عهدنامه‌ای که با شاه اسماعیل منعقد کرد، مالکیت جزیره هرمز را به دست آورد.

کره: در کره سلسله‌یی سلطنت می‌کرد. (۱۳۹۳- ۱۹۱۰ م.)

لودی: شاه لودی در این‌زمان اسکندر خان لودی است. (۱۴۸۹- ۱۵۱۷ م.) در سال ۱۵۰۴ م. آگره را بنا نهاد و بعد از وی پسرش ابراهیم لودی به سلطنت نشست (۱۵۱۷- ۱۵۶۲ م.).

مالوا: آخرین سلطان سلسله خلجیان مالوا محمود دوم خلجی است (۱۵۱۱- ۱۵۳۱ م.). وی پسر ناصر الدین خلجی است. ابتدای سلطنت او با سرکشیهای برادران و سایر مدعیان سلطنت گذشت ولی سرانجام بر مشکلاتش فائق آمد و در سال ۱۵۱۷ م. که از غلبه هندوان خسته شده بود، به گجرات فرار کرد.

هندوستان: فرمانروای تیموریان در این‌زمان ظهیر الدین بابر است. در سال ۹۰۶ هجری (۱۵۰۰ م.) ازبکان، سمرقند را تصرف کردند و به این ترتیب تمام املاک موروثی وی از دستش خارج شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۲

در سال ۹۰۹ هجری (۱۵۰۳ م.) کابل را تصرف کرد و سپس در صدد برآمد که هندوستان را نیز ضمیمه قلمرو خود کند. در سال ۹۲۸ هجری (۱۵۲۱ م.) قندهار و در سال ۹۳۰ هجری (۱۵۲۳ م.) لاهور را تسخیر کرد.

یمن: فرمانروای سلسله بنی طاهر در این‌زمان صلاح الدین عامر است، (۸۹۴- ۹۲۳ ه. ق.) (۱۴۸۸- ۱۵۱۷ م.) که در جنگ با مصریها کشته شد. همانطور که گفته شد، این سلسله توسط ممالیک مصر و ترکان عثمانی منقرض گردید.

افریقا

الجزایر: در سال ۹۲۵ هجری (۱۵۱۹ م.) خیر الدین بربروسه به فرمان سلطان عثمانی به سمت بیگلربیگی یعنی حکومت کل الجزایر منصوب شد.

حبشه: گزارشهای کوویلیائو مبتنی بر سفر خود به حبشه، دربار پرتغال را به فکر عقد قراردادی با حبشه علیه مسلمانان انداخت. در سال ۱۵۲۰ م. سفیری از دربار پرتغال عازم حبشه شد و با نگوس وقت پیمانی بست. دیری نگذشت که احمد ابن محمد معروف به گران فرمانروای سومالی با حمایت و پشتیبانی پاشای دولت عثمانی بر حبشه حمله کرد و سپاهیانی را که پادشاه پرتغال به یاری نگوس فرستاده بود، شکست داد، اما مرگ احمد ابن محمد گران از پیشرفت مهاجمان جلوگیری کرد.

زنگبار: در سال ۱۵۰۳ م. پرتغالیها زنگبار را تصرف کردند و آنجا را پایگاه تجاوزات خود به افریقای شرقی قرار دادند.

مراکش: فرمانروای وطأسیان مراکش، در این‌زمان محمد اول، ابن السعید است.

(۹۰۶ ه. ق.) (۱۵۰۰ م.).

مصر: فرمانروای این‌زمان ممالیک برجی قانسوغوری است (۹۰۶- ۹۲۲ ه. ق.) (۱۵۰۰- ۱۵۱۷ م.). زمانی که به سلطنت رسید بیش از ۶۰ سال داشت. در دوران زمامداری وی یکی از منابع مهم درآمد کشور، حقوق گمرکی بود که از کالاهایی که از هندوستان صادر می‌شد و از طریق مصر و شام به اروپا حمل می‌گردید، دریافت می‌شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

به همین علت است که دولت پرتغال در صدد پیدا کردن راه دیگر و ارزان‌تری از طریق

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۳

دریا به هند برآمد و سرانجام واسکودوگاما در این راه موفق گردید.

در این ایام مصر مورد توجه عثمانیها قرار گرفت. قانسو که از سلطان سلیم اول بیمناک بود، پنهانی با شاه اسماعیل اول صفوی که دشمن پادشاه عثمانی بود، متحد شد و در سال ۹۲۲ هجری که سلطان سلیم اول عازم جنگ با شاه اسماعیل شده بود، قانسو به بهانه میانجی‌گری با سپاهی فراوان به حلب رفت و لیکن سلطان سلیم از نیت و هدف قانسو مطلع گردید و در دایق واقع در شمال حلب سپاهیان قانسو به سختی شکست خوردند. قانسو کشته شد و قاهره به تصرف سلطان سلیم درآمد.

نیجر: پادشاه نیجر در این‌زمان ژنرال سونینکه است. (۱۴۹۳- ۱۵۲۹ م.).

اروپا

آلمان: شاه آلمان در این‌زمان ماکسیمیلیان است (۱۴۸۶- ۱۵۱۹ م.) که بعد از درگذشت پدرش فردریک سوم، فرمانروای مطلق بود. با این اوصاف مورد قبول پاپ نبود. بعد از درگذشت ماکسیمیلیان شاهزادگانی که دارای حق انتخاب بودند می‌بایست برای انتخاب جانشین وی گردهم می‌آمدند و قرار بود آرشیدوک شارل نواده وی جانشین او شود، اما شارل رقبای نیرومندی داشت، و بویژه فرانسوای اول پادشاه فرانسه، همچنین هنری هفتم پادشاه انگلستان رقیب او بودند. با این اوصاف سرنوشت با آرشیدوک شارل یاری کرد، و در بیست و هشتم ژوئن ۱۵۱۹ م. شاهزادگانی که دارای حق انتخاب بودند، وارد کلیسای فرانکفورت شدند تا به اتفاق آرا آرشیدوک شارل هابسبورک را برای جلوس به تخت ماکسیمیلیان انتخاب کنند.

اتریش: فرمانروای این‌زمان اتریش ماکسیمیلیان اول است که در سال ۱۵۱۹ م.

درگذشت و قلمرو وسیعی را برای نوه‌های خود، شارل پنجم و فردیناند اول به ارث گذاشت. شارل پنجم بزرگترین امپراتور خاندان هابسبورگ است. در دوره امپراتوری شارل (شارل کن) یک سلسله شورشهای اجتماعی پدید آمد که از سال ۱۵۲۰- ۱۵۲۵ م.

ادامه داشت و در اسپانیا به پیروزی دولت مرکزی و در آلمان به غلبه امرا منجر شد.

اسپانیا: پادشاه اسپانیا در این‌زمان فردیناند پنجم و ایزابل اول است (۱۴۵۲- ۱۵۱۶ م.). در

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۴

سال ۱۵۰۴ م. ناپل به تصرف اسپانیا درآمد. اسپانیا در اقیانوس اطلس از لحاظ نیروی دریایی رقیب مقتدری برای انگلستان و فرانسه به شمار می‌رفت. بعد از وی سلطنت به نوه‌اش شارل پنجم معروف به شارل کن رسید. (۱۵۱۶- ۱۵۵۶ م.) وی گذشته از مالکیت سرزمینهای وسیع که از پدر و مادر به ارث به او رسیده بود، مانند اسپانیا و سیسیل و مستعمرات اسپانیا در افریقا، هلند، لوکزامبورگ و اتریش، در سال ۱۵۲۰ م. به امپراتوری آلمان نیز انتخاب شد.

در سال ۱۵۱۱ میلادی جزیره کوبا به دست اسپانیاییها تسخیر شد.

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان جیمز چهارم است. (۱۴۸۸- ۱۵۱۳ م.) در سال ۱۵۰۲ م. با مارگریت تودور دختر هنری هفتم پادشاه انگلستان ازدواج کرد ولی زمانی که هنری هشتم به سلطنت انگلستان رسید، روابط دو کشور انگلستان و اسکاتلند تیره شد.

در سال ۱۵۱۳ م. جیمز به انگلستان حمله برد لیکن شکست خورد و کشته شد.

جانشین وی جیمز پنجم است. (۱۵۱۳- ۱۵۴۲ م.)

انگلستان: شاه انگلستان در این‌زمان هنری هفتم است (۱۴۸۵- ۱۵۰۹ م.). وی بعد از مرگ هنری ششم رئیس خاندان لنکستر شد و در جنگ بوسورث نیروی ریچارد سوم را شکست داد. با الیزابت دختر ادوارد چهارم ازدواج کرد و خاندان یورک و لنکستر را

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

متحد ساخت و سلسله تودور را بنیان نهاد.

در دوران زمامداری او جنگهای صد ساله پایان یافت. دوران سلطنت او را عموما تاریخ جدید انگلستان می‌دانند. بعد از مرگ هنری هفتم دومین پسرش به نام هنری هشتم به سلطنت نشست (۱۵۰۹- ۱۵۴۷ م.). هنری مردی فاضل و ادیب و زبان‌شناس و موسیقی‌دان بارآمد. وی با بیوه برادرش کاترین آراگون ازدواج کرد و از وی صاحب دختری شد. در سالهای اول سلطنت اغلب با همسرش کاترین آراگون دختر فردیناند مشورت می‌کرد. به نظر می‌رسد که در سالهای اولیه زناشویی، کاترین نفوذ زیادی بر همسرش داشت و این نفوذ را به نفع موطن خود اسپانیا به کار می‌برد. مساعی او سبب شد که هنری با سیاست ضد فرانسوی اتحاد مقدس که از پاپ ژوم دوم و اسپانیا و ونیز تشکیل می‌شد، طرفداری کند. هنری به آسانی وارد گروه مؤتلفین شد و ناوگانی را که

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۵

هنری هفتم ساخته بود به اسپانیا فرستاد تا مشترکا به فرانسه حمله‌ور شوند اما فردیناند پادشاه اسپانیا به‌طور ناگهانی جا زد و این لشکرکشی به بهای شکست سختی برای هنری تمام شد.

از این‌زمان، نفوذ کاترین در سیاست انگلستان خاتمه یافت. به جای او هنری به مردی که از سال ۱۵۰۹ م. عضو شورای مشورتی بود، یعنی کاردینال توماس ولزی «۱» اعتماد کرد. هنری در سال ۱۵۱۳ م. همراه توماس ولزی در بندر کاله پیاده شد و فرانسویان را شکست داد. کمی بعد لوئی دوازدهم برای شروع مذاکرات اعلام آمادگی کرد و سرانجام در سال ۱۵۱۴ م. مذاکرات، منجر به صلح پایداری بین دو کشور شد، اما هنری به یاری امپراتور آلمان موسوم به شارل پنجم در سال ۱۵۲۲ م. وارد جنگ شد.

بعد از چندی هنری خواستار ازدواج با آن بولین «۲» شد، اما پاپ کلمان هفتم با تقاضای وی مبنی بر طلاق دادن کاترین موافقت نکرد. ولزی که نتوانسته بود این کار را تمام کند قدرت خود را از دست داد و توماس کرامول جای او را گرفت و سیاست ضد کلیسایی آغاز شد.

ایتالیا: از سال ۱۴۹۹ م. که لوئی هفتم شاه فرانسه، میلان و جنوا را با همکاری اسپانیا اشغال کرد بین ایتالیا و اسپانیا اختلاف بوجود آمد و کار منتهی به جنگ سال ۱۵۰۲ م.

گردید که لوئی مغلوب شد و به موجب عهدنامه بلوا (۱۵۰۴- ۱۵۰۵ م.) میلان و جنوا به فرانسه واگذار شد و ناپل به تصرف اسپانیا درآمد و رقابت بین فرانسوای اول پادشاه فرانسه و شارل پنجم پادشاه اسپانیا بار دیگر آتش جنگ بین این دو کشور را مشتعل گردانید. در سال ۱۵۲۱ م. فرانسوا شکست خورد.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان مانوئل اول است. (۱۴۹۱ - ۱۵۲۱ م.). در دوران سلطنت او پرتغال به بالاترین درجه نیروی مستعمراتی و بازرگانی خود رسید و بدون تردید این عظمت و بزرگی مدیون کوشش و فعالیت دریانوردان و سیاستمداران بزرگی بود.

در سال ۱۵۰۲ م. واسکودوگاما بار دیگر به عنوان فرمانده کل ناوگان اعزامی جدید به

---

(۱). Cardinal Wolsey.

(۲). Anne Boleyn.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۶

هند، وارد صحنه و عازم کالیکوت شد. در سال ۱۵۰۵ م. فرانسیسکو دالمیدا «۱» به ساحل مالایا اعزام شد و به مجرد رسیدن به هندوستان، در کوشن کودتایی ترتیب داد و شخص دیگری را به جای راجه به تخت نشاند و بدین سبب کوشن یک دولت تابع پرتغال شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از مدتی به لیسبون احضار شد که در راه بازگشت در درگیری با بومیان حوالی دماغه امیدنیک کشته شد.

جانشین او آلفونسو دالبوکرک «۲» نام داشت که یکی از چهره‌های درخشان تاریخ استعمار پرتغال است. در سال ۱۵۱۰ م. بندر گوآ واقع در ساحل غربی هندوستان را تصرف کرد. مانوئل تا سال ۱۵۲۱ م. سلطنت کرد. مهمترین آرزوی وی وحدت شبه جزیره ایبری بود (پرتغال و اسپانیا) به همین جهت از ایزابل وارث زوج پادشاهی اسپانیا خواستگاری کرد لیکن ایزابل پاسخ داد اگر مانوئل می‌خواهد با او ازدواج کند قبلاـ باید همه یهودیان را از کشورش اخراج کند. مانوئل این وعده را داد و به دنبال آن تراژدی وحشتناکی نظیر آن‌چه در اسپانیا روی داده بود در پرتغال آغاز گشت. یهودیان از پناه قانون اخراج شدند و اموالشان مصادره شد.

بعد از مرگ ایزابل، مانوئل دیگر نمی‌توانست بر آراگون و کاستیل و سرزمینهای مستعمره آنان سلطنت کند.

در سال ۱۵۰۱- ۱۵۰۲ م. آمریکو وسپوچی «۳» به مصب رودخانه ریودولابلاتا رسید.

در سال ۱۵۱۳ م. با لبوآ فاتح اسپانیا، تا اقیانوس کبیر که قبل از او چشم هیچ اروپایی به آن نیفتاده بود پیشروی کرد. سرانجام در سال ۱۵۲۰ م. ماژلان دریانورد پرتغالی با سه کشتی از تنگه ماژلان گذشت و راه اقیانوس کبیر را در پیش گرفت و در سال ۱۵۲۱ م. به جزایر فیلیپین رسید و چون در اختلاف بومیهای این جزیره دخالت کرد، در آنجا کشته شد.

در این سفر ماژلاـن و همراهانش موفق شدند کره زمین را دور بزنند و در حقیقت این اولین گردش دور دنیا بود و عملا کرویت زمین به اثبات رسید. واسکودوگاما که در سال ۱۴۹۷ م. رهسپار دماغه سبز شده بود، در سال ۱۴۹۹ م. به لیسبون رسید.

بعد از درگذشت مانوئل سوم پسرش ژان سوم به سلطنت نشست (۱۵۲۱- ۱۵۵۷ م.).

---

(۱). Francisco D'almeida

(۲). Alphonso D'albuquerque

(۳). Americo Vespocci

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۷

دانمارک: پادشاه این‌زمان دانمارک کریستیان دوم است. (۱۵۱۳- ۱۵۲۳ م.) به فرمان وی اشراف سوئدی در استکهلم در سال ۱۵۲۰ م. قتل عام شدند.

روسیه: فرمانروای روسیه در این‌زمان واسیلی سوم است که بعد از مرگ پدرش ایوان کبیر زمام امور را به دست گرفت. (۱۵۰۳- ۱۵۳۳ م.)

سوئد: کریستیان دوم پادشاه دانمارک و نروژ ادعای خود را بر سوئد قهرا به کرسی نشاند و همان‌طور که در حوادث تاریخ دانمارک گفته شد، به فرمان وی در سال ۱۵۲۰ م.

اشراف سوئدی در استکهلم قتل عام شدند که این حادثه به حمام خونین استکهلم معروف است. این حادثه بر مقاومت سوئدی‌ها افزود و آنان در سال ۱۵۲۳ م.

گوستاوواسارا را به عنوان گوستاو اول به سلطنت برداشتند که در حقیقت مؤسس کشور سوئد است. او اصلاحات اساسی را در کشور شروع کرد و با فرانسوای اول پادشاه فرانسه متحد شد و مذهب رسمی را آیین لوتری معین کرد.

سویس: در سال ۱۴۹۹ م. ماکسیمیلیان عملا به سویس استقلال داد.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی دوازدهم است (۱۴۹۸- ۱۵۱۵ م.)

از سلسله والوا پسر شارل دواورلئان و جانشین شارل هشتم بود. در سال ۱۴۹۹ م. به ایتالیا لشکر کشید و میلان را تصرف کرد، لیکن در سال ۱۵۰۴ م. از ایتالیا رانده شد و در سال ۱۵۰۸ م. بار دیگر جنگ را در ایتالیا تجدید کرد. لیکن در سال ۱۵۱۳ م. از اتحاد

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مقدس که از مهمترین متحدان سابق وی و دولت ونیز تشکیل شده بود. و در این اتحادیه هنری هشتم و امپراتور ماکسیمیلیان شرکت داشتند شکست خورد و به صلح تن در داد. بعد از وی فرانسوای اول پدر زنش جانشین او شد (۱۵۱۵- ۱۵۴۷ م.) جنگهای ایتالیا را ادامه داد در سال ۱۵۱۵ م. پیروزی درخشانی به دست آورد و میلان را پس گرفت و در سال ۱۵۱۹ م. خود را نامزد امپراتوری مقدس روم کرد، ولی امپراتور شارل پنجم بر او غلبه کرد. فرانسوا در سال ۱۵۲۰ م. کوشید که حمایت هنری هشتم پادشاه انگلستان را جلب کند. فرانسوا در سال ۱۵۳۱ م. اولین جنگ خود را با امپراتور شارل پنجم آغاز کرد، ولی در سال ۱۵۲۲ م. بسختی شکست خورد. «۱» شارل پنجم (شارل کن) در سال ۱۵۱۷ م. به

---

(۱). ر ک. تاریخ قرون جدید، تألیف آلبرماله، ترجمه سید فخر الدین سامان، ص ۹۴.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۸

اسپانیا رفته بود تا تاج و تخت آن کشور را تصاحب کند.

اقامت او در اسپانیا چندان موفقیت‌آمیز نبود. در بهار سال ۱۵۲۰ م. اسپانیا را ترک گفت. او می‌خواست به آلمان برگردد و در آنجا تاجگذاری کند. شارل کن در اواخر ماه مه در بندر دوور از کشتی پیاده شد و با هنری هشتم پادشاه انگلستان ملاقات کرد و سپس عازم هلند شد و در همین‌زمان هنری به همراه همسر و وزیرش به فرانسه رفتند و مورد استقبال فرانسوای اول قرار گرفتند، اما در پشت پرده این ضیافتها مخالفتهای پنهانی احساس می‌شد و سرانجام توماس ولزی پس از مذاکره جدیدی با شارل کن در کاله تصمیم گرفت که شارل و هنری باید بر ضد فرانسه با هم متحد شوند. در آن هنگام شارل کن عازم آلمان شد و در اکتبر سال ۱۵۲۰ م. تاجگذاری کرد و چند روز بعد تشکیل دیت را اعلام داشت.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان سیگیسموند اول است. (۱۵۰۶- ۱۵۴۸ م.) در ۲۰ سال اول سلطنت خود به‌طور متناوب با دولت مسکو در جنگ بود و مغولان نیز در مرزهای قلمرو وی به تاخت‌وتاز مشغول بودند.

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان لوئی دوم است (۱۵۱۶- ۱۵۲۶ م.).

امریکا

برزیل: در سال ۱۵۰۰ م. و. ی. نپثیون اسپانیایی ساحل شمالی برزیل را کشف کرد. تصادفا در همان سال کابرال پدروآل وارش «۱» دریانورد پرتغالی که به فرمان مانوئل اول رد رأس ناوگانی مأمور هندوستان شده بود در این مأموریت از مسیر مورد نظر خارج شده، به ساحل برزیل رسید و مدعی مالکیت آن سرزمین برای پرتغال شد.

پرو: امپراتور اینکا در این‌زمان آواینا کاباک است (۱۴۹۳- ۱۵۲۷ م.).

مکزیک: در اوایل قرن شانزدهم میلادی بر اثر انتشار شایعاتی مبتنی بر ثروتهای سرشار امریکا، در اروپا عده‌ای از فرمانروایان آن قاره به‌ویژه اسپانیا برای به دست آوردن مال‌ومنال، عده‌ای از سرداران و سپاهیان خود را روانه امریکا کردند و این گروه

---

(۱). Pedrualvares

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۳۹۹

طماع و بیرحم در بدست آوردن طلا در سرزمینهای آباد و متمدن مکزیک و پرو و شیلی مرتکب جنایات زیادی شدند، در حقیقت می‌توان گفت که عنوان انسانیت و روابط انسانی را ننگین نموده‌اند. یکی از این جماعت از خدا بی‌خبر، فرنان دکورتز است که مملکت مکزیک را به نام اسپانیا فتح کرد و آن را اسپانیای جدید نامید.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مقارن فتوحات اسپانیا در مکزیک، در سال ۱۵۱۹ م. آزتک‌ها در آنجا حکومت داشتند. چون اساس حکومت آنها بر ظلم و بیدادگری نهاده شده بود، به همین علت کورتز جهانگشای اسپانیایی زمانی که در صدد تصرف مکزیک برآمد. متحدان زیادی در میان بومیان آن منطقه یافت و به سهولت بر مونتسوما «۱» امپراتور (۱۵۰۲- ۱۵۲۰ م.) غلبه کرد و او را گروگان گرفت و در سال ۱۵۲۰ م. آزتک‌ها علیه اسپانیاییها سر به شورش برداشتند که در این گیرودار مونتسوما کشته شد و کواتموک «۲» جانشین او شد.

ونزوئلا- کشور ونزوئلا- در شمال‌غربی امریکای جنوبی است که دارای ۹۱۲ هزار کیلومتر مربع وسعت است، کریستف کلمب در سفر سوم خود از مه ۱۴۹۸ تا نوامبر ۱۵۰۰ م. به قاره امریکا رسید و سواحل کلمبیا و ونزوئلا را گردش نمود. در سال ۱۵۱۸ م. شارل اول پادشاه اسپانیا برای اینکه بتواند به امپراتوری مقدس روم انتخاب شود، مبلغ هنگفتی از یک مؤسسه بانکی آلمان که به خاندان ولزر تعلق داشت قرض گرفت. در مقابل، حق مستعمره کردن ونزوئلا را به این مؤسسه داد.

شاه طهماسب (۹۳۰- ۹۸۴ ه. ق.) (۱۵۲۳- ۱۵۷۶ م.)

اشاره

بعد از مرگ شاه اسماعیل فرزندش طهماسب که هنوز به حد رشد نرسیده بود به سلطنت نشست. در سال ۹۳۲ هجری عبد الله خان ازبک خراسان را تصرف کرد. یک سال بعد سپاهیان شاه طهماسب را که مأمور مقابله با وی بود درهم شکست. شاه طهماسب در سال ۹۳۴ هجری عازم خراسان شد و در سال ۹۳۵ در محل زورآباد نزدیک جام، عبد الله خان را بسختی شکست داد و هرات و خراسان را از ازبکان گرفت.

در سال ۹۳۹ هجری سلیمان خان پادشاه عثمانی پس از تسخیر آذربایجان تا حدود ابهر

---

(۱). Montesuma.

(۲). Kuatemok.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۰

و سلطانیه پیش آمد و به دلیل بروز سرما، قبل از رسیدن شاه طهماسب، به عراق عرب مراجعت کرد. در سال ۹۴۰ هجری سام میرزا برادر شاه طهماسب سر به شورش برداشت و به سمت قندهار لشکر کشید و عبید الله خان ازبک موقع را غنیمت دانست و هرات را تصرف کرد. در سال ۹۴۲ هجری شاه طهماسب از آذربایجان عازم خراسان شد، عبید الله خان از غیبت شاه طهماسب استفاده کرد و پس از غارت هرات و ماوراء النهر برگشت.

شاه طهماسب در سال ۹۴۴ هجری پس از تصرف ناحیه شیروان حکومت آن ناحیه را به برادر خود القاص میرزا داد. در سال ۹۵۱ هجری القاص میرزا بر ضد شاه طهماسب علم مخالفت افراشت و در همین سال همایون شاه پسر بابر که از تخت و تاج محروم شده بود به ایران پناه جست و به کمک پادشاه ایران سلطنت از دست رفته را باز یافت. در سال ۹۵۳ هجری القاص میرزا به استانبول گریخت و سلطان عثمانی را بر ضد ایران تشویق و تحریک کرد، اما سرانجام دستگیر شد و در زندان درگذشت.

شاه طهماسب از سال ۹۵۶- ۹۵۷ هجری گرجستان و شیروان را به تصرف خود درآورد و در سال ۹۶۶ هجری به دلیل بروز اختلاف بین سلطان سلیمان و پسران او یکی از آنها به نام بایزید به دربار شاه طهماسب پناهنده شد و مدتها در دربار می‌زیست تا آن که به دلیل سرزدن بعضی اعمال زشت از او، به فرمان شاه طهماسب زندانی شد و در اواخر همین سال بین دو دولت ایران و عثمانی صلح برقرار شد و در نتیجه شاه طهماسب، بایزید را روانه عثمانی کرد. در همین زمان آنتونی جنکین سن، نامه‌ها و هدایایی از طرف ملکه

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

الیزابت به شاه طهماسب تقدیم کرد.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت شاه طهماسب در کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

برمه: از سال ۱۵۳۱ م. سلسله شاهان تونگو، در برمه سلطنت داشتند و مدت فرمانروایی این سلسله قریب یک قرن دوام داشت.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۱

چین: در چین سلسله مینگ سلطنت می‌کرد. (۱۳۶۸ – ۱۶۴۴ م.) پرتغالیها در سال ۱۵۵۷ م. در ماکائو مهاجرنشین دایر کردند و مواجه با سیاست ضد خارجی چین شدند.

اسپانیاییها نیز در سال ۱۵۵۷ م. به چین راه یافتند.

دکن: پادشاه نظامشاهیه دکن در این زمان برهان شاه اول است. (۱۵۰۸– ۱۵۵۲ م.) بعد از وی پسرش حسین شاه به جای پدر به سلطنت نشست (۱۵۵۳– ۱۵۶۴ م.) که در سال ۱۵۶۴ م. کشته شد و جانشین وی پسرش مرتضی شاه اول است (۱۵۶۴– ۱۵۸۸ م.)

ژاپن: پرتغالیها نخستین مردم اروپایی بودند که در سال ۱۵۴۲ م. با کشور ژاپن ارتباط یافتند. به همین دلیل تجارت مختصری با مغرب‌زمین برقرار شد. قدیس فرانسواگزاویه در سال ۱۵۴۹ م. به ژاپن رسید و مسیحیت به دست وی به ژاپن وارد شد.

از سال ۱۵۳۴– ۱۵۸۲ م. نوبوناگا «۱» فرمانده نظامی ژاپن بود. با وجود حکومت مداوم شوگون‌ها وی در سال ۱۵۶۸ م. دیکتاتور واقعی ژاپن شد.

عثمانی: سلطان عثمانی در این‌زمان سلیمان خان قانونی است. (۱۵۲۰– ۱۵۶۶ م.) در سال ۱۵۳۶ م. رسما با فرانسوای اول پادشاه فرانسه بر ضد خاندان هابسبورگ متحد شد و این اتحاد بیش از سه قرن اساس سیاست خارجی دولت عثمانی بود. در سال ۱۵۲۶ م. مجارها را بسختی شکست داد و پادشاه ایشان لوئی دوم را دستگیر کرد. مجارستان قریب یک قرن و نیم یکی از ایالات عثمانی شد. سلطان سلیمان شهر وین را نیز در سال ۱۵۲۹ م. محاصره کرد و لیکن با گرفتن خراجی از حاکم آنجا از محاصره دست برداشت.

ممالک عثمانی در دوران سلطنت سلیمانخان از بودا پست تا ساحل دانوب تا شلاله آسوان در مصر و از ساحل فرات تا جبل الطارق وسعت داشت که این دوره منتهای عظمت دولت عثمانی است. بعد از مرگ وی پسرش سلطان سلیم دوم به سلطنت نشست. (۱۵۶۶ – ۱۵۷۴ م.) هرچند در این‌زمان عثمانیها قبرس را از ونیز، و تونس را از اسپانیا گرفتند، اولین ضربت بر پیکر امپراتوری عثمانی در همین زمان زده شد آن، جنگ دریایی لپانتو بود که بین ناوگان متحد مسیحیان و ناوگان ترکان عثمانی درگرفت و به شکست ناوگانی عثمانی منجر شد.

---

(۱). Nobunaga.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۲

پس از درگذشت سلطان سلیم دوم سلطنت به پسرش، مراد سوم رسید (۱۵۷۴– ۱۵۹۵ م.)

عراق: عراق از سال ۱۵۳۵ م. به بعد از زمان غلبه سلطان سلیمان خان بر شاه طهماسب اول صفوی به استثنای دوره کوتاهی جزو قلمرو امپراتوری عثمانی بود.

عمان: در این‌زمان عثمانیها در سال ۱۵۲۹ م. برای اولین‌بار وارد خلیج فارس شدند و در حدود پنجاه سال بعد مسقط به تصرف عثمانیها درآمد که پرتغالیها آنها را بیرون کردند.

کره: در کره، سلسله‌یی فرمانروایی داشت. (۱۳۹۲– ۱۹۱۰ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

لودی: شاه سلسله لودی در این‌زمان ابراهیم لودی است. (۱۵۱۷- ۱۵۲۶ م.) دوران سلطنت وی همراه شورشهایی در جونپور و بهار است و سرانجام بابر در لشکرکشی به دهلی او را مغلوب و مقتول گردانید و به این ترتیب سلسله لودی منقرض شد.

مالوا: پادشاه مالوا در این‌زمان محمود دوم خلجی است. (۱۵۱۱- ۱۵۳۱ م.)

هندوستان: فرمانروای تیموریان در این‌زمان ظهر الدین بابر است که در سال ۹۳۲ هجری (۱۵۲۵ م.) در هند به تأسیس دولت همت گماشت. بعد از وی همایون شاه در سال ۹۳۷ هجری (۱۵۳۰ م.) به سلطنت نشست. طولی نکشید که با مخالفت و طغیان شیر شاه سوری مواجه شد و به همین جهت به دربار شاه طهماسب پناه برد و مورد لطف و محبت سلطان صفوی قرار گرفت. همایون شاه پس از چند سال توقف در ایران به هند برگشت و به کمک برادران خود قدرت را به دست گرفت. پس از درگذشت همایون شاه در سال ۹۶۳ هجری (۱۵۵۵ م.) پسرش اکبر شاه زمام امور را به دست گرفت و به کمک سران سپاه خود اوضاع پریشان و آشفته مملکت را سامان بخشید و به تدریج قلمرو خود را توسعه داد، از جمله بنگال و کشمیر و سند و قندهار و احمدنگر را ضمیمه متصرفات خود نمود.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۳

افریقا

تونس: فرمانروای بنی حفص در این‌زمان حسن نام دارد. (۹۳۲- ۹۴۱ ه. ق.) (۱۵۲۵- ۱۵۳۴ م.) در این‌زمان یکی از امرای حفصی از خیر الدین بربروسه استمداد طلبید. خیر الدین در سال ۹۴۱ هجری (۱۵۳۴ م) تونس را به نام سلطان عثمانی تصرف کرد، لیکن حسن به کمک شارل پنجم یک سال بعد مملکت خود را بازیافت و به فرمان وی یک دسته از سربازان اسپانیایی در تونس در محلی به نام غلته «۱» مستقر شدند. این ناحیه از این تاریخ به دست دزدان دریایی افتاد و آنها در سال ۹۷۶ هجری (۱۵۶۸ م.) شهر تونس را تصرف کردند.

حسن در مقابل کمکی که شارل به او کرده بود، خراجگزار اسپانیا شد. سرانجام در سال ۹۸۱ هجری (۱۵۷۶ م.) سنان پاشا تونس را به تصرف خود درآورد و مولا- محمد آخرین امیر حفص را روانه استانبول گردانید. در حقیقت سلسله بنی حفص توسط روسای دزدان دریایی و دولت عثمانی منقرض گردید. «۲»

مراکش: فرمانروای بنی وطأس در این‌زمان احمد ابن محمد است. (۹۳۶ ه. ق.) (۱۵۳۰ م.) و آخرین فرد بنی وطأس، در مراکش محمد الثانی ابن احمد است.

(۹۵۷ ه. ق.) (۱۵۵۰ م.) که در این‌زمان تاب پایداری در برابر قدرت شرفای سعدی نیاوردند و شهر فاس در سال ۹۵۶ هجری (۱۵۴۹ م.) سقوط کرد.

شرفای مراکش، خود را از فرزندان حسن ابن علی ابن ابیطالب (ع) می‌دانستند و خود را شریف که جمع آن شرفا است، می‌نامیدند. استقلال آنها از سال ۹۵۱ هجری (۱۵۴۴ م.) شروع می‌شود که به دو گروه فلالی و حسنی تقسیم می‌شدند، لیکن در مدت شش سال سلسله فلالی جانشین سلسله حسنی شد و همیشه رقیب یکدیگر بودند. یک دسته از آنها در شهر فاس و دسته دیگری در شهر مراکش اقامت داشتند.

نیجر: پادشاه نیجر در این‌زمان سونینکه (ماما دوتوره) «۳» (۱۴۹۳- ۱۵۲۹ م.) است که

---

(۱). Goletta

(۲). ر ک. دایرة المعارف اسلام، مقاله حفصیان، به قلم ه ر. ادرس.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۳).Manadoutore(Soninke)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۴

در گوآ سلسله آسکیا «۱» را تأسیس کرد. وی بعد از فراخواندن دانشمندان و ادیبان و حقوق دانانی که در حکومت علی- بر «۲» فرار کرده بودند، به کشور بازخواند. بیش از مدت ۳۰ سال سلطنت کرد، اما در دوران پیری به سبب جنگهای خشن و اختلافات خانوادگی و توطئه‌هائی که پسرش موسی در آنها شرکت داشت، مشاهده این حوادث برایش بسیار غم‌انگیز بود. سرانجام در حالی‌که بینایی خود را از دست داده بود، در سال ۱۵۲۸ م. از سلطنت کناره گرفت و یک سال بعد درگذشت. موسی که عامل مهم هرج‌ومرج بود، بعد از مرگ پدر خود از عهده استقرار نظم و آرامش برنیامد و جنگ بین مدعیان تاج و تخت جز با مرگ اسحاق اول (۱۵۳۹- ۱۵۴۹ م.) که در ایام حیات با شایستگی حمله سپاهیان محمد شیخ المهدی سلطان مراکش را دفع کرده بود، پایان نیافت.

در دوران سلطنت دائود (۱۵۴۹- ۱۵۸۲ م.) از سلسله آسکیا امپراتوری سوئرهائی بار دیگر شکوه و اعتدال خود را موقتا بازیافت.

اروپا

آلمان: پادشاه آلمان و بوهم، ماکسیمیلیان دوم است که در سال ۱۵۶۲ میلادی به عنوان پادشاه آلمان و بوهم و یک سال بعد به عنوان پادشاه مجارستان تاجگذاری کرد.

وی پسر فردیناند اول است. هنگامی که خود را برای لشکرکشی به لهستان آماده می‌کرد درگذشت و پسرش رودولف دوم جانشین او شد که در سال ۱۵۷۲ میلادی به عنوان شاه مجارستان، در سال ۱۵۷۵ به عنوان شاه بوهم و در سال ۱۵۷۶ به عنوان امپراتور، جانشین پدر شد؛ لیکن در اداره قلمرو خود عاجز بود.

اتریش: شارل پنجم در سال ۱۵۳۰ میلادی به دست پاپ در بولونیا تاجگذاری کرد و در سال ۱۵۵۴ از تمام عناوین خود استعفا کرد؛ اسپانیا، سیسیل، ناپل و هلند را به پسر خود فیلیپ دوم داد و برادرش فردیناند اول به امپراتوری رسید. در سال ۱۵۵۷ میلادی شارل کنج انزوا را برگزید با این اوصاف مدت امپراتوری رسمی او از سال ۱۵۱۹- ۱۵۵۸ م. طول کشید.

---

(۱).Askia.

(۲).Ali Ber

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۵

اسپانیا: در دوران سلطنت شاه طهماسب، شارل پنجم که در سلسله سلاطین اسپانیا به شارل کن معروف است سلطنت می‌کرد (۱۵۱۹- ۱۵۵۸ م.) وی بزرگترین امپراتور خاندان هابسبورگ است و دوره امپراتوری وی از هرجهت حایز اهمیت است. در این دوره یک سلسله شورشهای اجتماعی پدید آمد (۱۵۲۰- ۱۵۲۵ م.) که در اسپانیا به پیروزی دولت مرکزی و در آلمان به غلبه امرا انجامید. در همین زمان مکزیک و پرو به تصرف اسپانیا درآمد و شارل امپراتوری اسپانیا را در امریکا به اوج عظمت رسانید. در سال ۱۵۲۸ میلادی شارل در صدد برآمد که به ایتالیا برود و در آنجا به دست پاپ تاج شاهی بر سر نهد و سرانجام همان‌طور که در حوادث اتریش گفته شد برای این مقصود عازم ایتالیا شد و در فوریه ۱۵۳۰ میلادی به دست پاپ تاج بر سر نهاد. در سال ۱۵۴۲ میلادی شارل ناچار شد به جنگ دیگری با فرانسوای اول مبادرت کند. این جنگ در سال ۱۵۴۴ میلادی با بستن پیمان صلح کرپی «۱» پایان یافت و هیچ‌گونه تغییرات ارضی به وجود نیاورد. شارل در سال ۱۵۵۴ میلادی از همه عناوین خود استعفا کرد و متصرفات خود را بین برادرش فردیناند و پسرش فیلیپ تقسیم کرد. فیلیپ به پادشاهی اسپانیا انتخاب شد و فردیناند فرمانروای اتریش و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

امپراتور آلمان شد. فیلیپ دوم در سال ۱۵۵۶ م. به پادشاهی نشست و جنگ دوران پدرش را بر ضد هانری دوم پادشاه فرانسه ادامه داد. در سال ۱۵۵۷ میلادی انگلستان را به جنگ کشاند و در همین سال پیروزی بزرگی در سن کانتن نصیب اسپانیا شد اما فیلیپ به دلیل ضعف مالی نتوانست از این پیروزی استفاده کند.

پس از مرگ، همسرش ماری در سال ۱۵۵۸ میلادی فیلیپ به ملکه الیزابت اول پیشنهاد ازدواج داد ولی او نپذیرفت. در سال ۱۵۵۹ میلادی صلح عمومی میان اسپانیا، فرانسه و انگلستان در شهر کاتو امضاء شد و اسپانیا را به صورت مهمترین قدرت اروپائی و بزرگترین کشور صاحب مستعمره در جهان درآورد. آزار مذهبی و تفتیش عقاید در این زمان به اوج خود رسید. در سال ۱۵۷۱ میلادی برادر ناتنی فیلیپ، خوان اتریشی ترکها را در لپانتو شکست داد و ترکها در سال ۱۵۷۴ میلادی تونس را از اسپانیا گرفتند.

---

(۱).Crepy.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۶

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان جیمز پنجم است (۱۵۱۳- ۱۵۴۲ م.) که بر ضد هنری هشتم پادشاه انگلستان با فرانسه متحد شد. در سال ۱۵۴۲ م. جنگ بین اسکاتلند و انگلستان درگرفت، لیکن طولی نکشید که جیمز پنجم درگذشت و جانشین او دختر خردسالش ماری استوارت است. (۱۵۴۲- ۱۵۸۷ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان هنری هشتم است (۱۵۰۹- ۱۵۴۷ م.) که در سال ۱۵۳۳ م. با آن بولین ازدواج کرد و در نتیجه، پاپ او را تکفیر نمود. این‌جا بود که قدرت روحانی و دینی به شاه منتقل شد و پادشاه رئیس کلیسای انگلیس گردید و با دربار پاپ قطع رابطه نمود. در نتیجه کلیسای انگلیس بنیان گرفت. جنگ با اسکاتلند در سال ۱۵۴۲ م. آغاز شد و هنری کوشش نمود تا دو مملکت را زیر یک پرچم متحد سازد، اما موفق نشد. ویلز را رسما ضمیمه انگلستان نمود. بعد از درگذشت هنری هشتم پسرش ادوارد ششم زیر نظر شورای سلطنتی به سلطنت نشست. (۱۵۴۷- ۱۵۵۳ م.) در دوران سلطنت وی دولت به کیش پروتستان گرایید. چند روز بعد از درگذشت ادوارد، ماری تودور به سلطنت نشست. (۱۵۵۳- ۱۵۵۸ م.) وی دختر هنری هشتم و کاترین آراگون بود. با اصلاحات در انگلستان دشمنی ورزید، با فیلیپ دوم ازدواج نمود و چون ظلم و ستم فراوان بر پروتستانها روا داشت به ماری خونخوار معروف شد. در سال ۱۵۵۷ م.

انگلستان به اکراه به جنگ میان اسپانیا و فرانسه کشانیده شد. در نتیجه آن، کاله از دست رفت و خصومت مردم انگلستان نسبت به ملکه رو به فزونی نهاد. بعد از درگذشت ماری تودور سلطنت به الیزابت اول معروف به ملکه باکره رسید (۱۵۵۸- ۱۶۰۳ م.) که وی آخرین فرمانروای سلسله تودور است. پدرش هنری هشتم بود و مادرش آن بولین که هنری پس از کاترین آراگونی او را به زنی گرفته بود. الیزابت ملکه‌ای نیرومند و مقتدر بود و با کمال قدرت از آئین پروتستان حمایت کرد. از ایالات متحده که ضد اسپانیا شورش کرده بودند، حمایت کرد و با هانری چهارم متحد گردید.

ایتالیا: فرانسوا در جنگ با شارل پنجم شکست خورد و در سال ۱۵۲۵ م. اسیر گردید و با تن در دادن به مفاد پیمان سال ۱۵۲۶ م. مادرید آزاد گردید، اما بعد از آزادی، پیمان خود را شکست و با پاپ کلمنس هفتم و ونیز و فلورانس اتحادیه معروف کنیاک را

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۷

تشکیل داد که همین عمل باعث تسریع جنگ گردید. در این جنگ شارل برای تغییر پاپ سپاهی را رهسپار رم کرد که این سپاه مدت یک هفته شهر مذکور را در سال ۱۵۲۷ م.

غارت کرد. سرانجام جنگ در سال ۱۵۲۹ م. با عقد پیمان کامبره پایان یافت و فرانسوا از ادعاهای خود بر ایتالیا صرف‌نظر کرد.

بوهم: شاه بوهم و مجارستان در این‌زمان فردیناند اول است. (۱۵۲۶- ۱۵۶۴ م.) بعد از لوئی دوم فردیناند مدعی جانشینی او شد و با

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

رقبای خویش که مورد حمایت سلطان سلیمان اول عثمانی بودند، جنگید. سرانجام نواحی شمال‌غربی مجارستان را به تصرف خود درآورده عنوان پادشاهی را برای خود محفوظ نگه داشت و مقرر گردید که به سلطان عثمانی سالیانه مبلغی بپردازد. در بوهم هم از اصلاحات کاتولیکی با تمام قدرت خود پشتبانی کرد و آزادیهای محلی را عملا برانداخت.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان ژان سوم است. (۱۵۲۱- ۱۵۵۷ م.) در دوره زمامداری وی پرتغال به اوج عظمت و قدرت رسید. از طرف دیگر فساد بالا- گرفت و بی بند و باری در دربار رو به توسعه گذاشت. در همین زمان تفتیش افکار و عقاید در جامعه پرتغال شروع شد. بعد از ژان سوم سلطنت به نوه‌اش سباستیان «۱» رسید. (۱۵۵۷- ۱۵۷۸ م.)

پروس: در سال ۱۵۲۵ م. آلبرشت براندنبورکی به مذهب پروتستان گروید و قلمرو خود را به دوک‌نشین موروثی تحت تبعیت لهستان تبدیل کرد.

دانمارک: پادشاه دانمارک و نروژ در این‌زمان فردریک اول است. (۱۵۲۳- ۱۵۳۳ م.) بعد از درگذشت وی پسرش کریستیان سوم به سلطنت نشست. (۱۵۳۴- ۱۵۵۹ م.) در سال ۱۵۳۶ م. آیین لوتری را در دانمارک تثبیت کرد. در دوران سلطنت وی قدرت و شکوه دانمارک روزافزون گردید. بعد از درگذشت کریستیان، پسرش فردریک دوم به سلطنت نشست (۱۵۵۹- ۱۵۸۸ م.) که یکی از محبوب‌ترین شاهان دانمارک است. بعد از جنگ هفت ساله با سوئد از ۱۵۶۳- ۱۵۷۰ م. در صلح و آرامش به سر برد. بحریه دانمارک در همین زمان تأسیس شد.

روسیه: فرمانروای روسیه در این‌زمان واسیلی سوم است. (۱۵۰۳- ۱۵۳۳ م.) وی در

---

(۱). Sebastian.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۸

مدت سلطنت خود فتوحات پدر خویش ایوان کبیر را تکمیل کرد. در سال ۱۵۳۳ م. نوه سه ساله ایوان سوم با نام ایوان چهارم در مسکو به تخت نشست. (۱۵۳۳- ۱۵۸۴ م.) تا دوران بلوغ ایوان چهارم کشور تحت اختیار مادرش هلن بود. هلن زمانی که ایوان بیش از هشت سال نداشت، درگذشت در این دوران بحرانی نجبا با به کار بردن حیله و نیرنگ، قدرت را در دست خود متمرکز کرده بودند، دهقانان را از هرحیث تحت فشار قرار داده بودند و کشور از هرطرف مورد هجوم قرار گرفته بود. در چنین وضعی ملت روس تحقق آمال و آرزوهای خود را در وجود شاه جوان می‌دانست. متأسفانه ایوان در این مسیر نبود و گذشت زمان ثابت کرد که وی در شمار جانی‌ترین ستمگران و افراطی‌ترین فاسقان است. به‌هرحال در سال ۱۵۴۷ م. به عنوان تزار تاجگذاری کرد و در سال ۱۵۵۰ م. اولین شورای عمومی را منعقد کرد. در سال ۱۵۵۲ م. قازان و در سال ۱۵۵۷ م. آسترخان را گرفت و بدین ترتیب توسعه‌طلبی روسیه را در سمت مشرق آغاز کرد. تجارت با انگلستان را از راه دریای سفید شروع کرد، و برای اینکه به دریای بالتیک راه یابد، در صدد تصرف لیوینا برآمد. در سال ۱۵۵۸ م. در جنگی که با لهستان و سوئد بر سر این کار درگرفت، در آغاز پیروز شد ولی بعد شکست خورد. در سال ۱۵۷۰ م. نووگورود را به بهانه توطئه مردم آن، ویران کرد و پسر بزرگ خود را کشت.

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان گوستاو اول است. (۱۵۲۲- ۱۵۶۰ م.) از حوادث مهم اجتماعی دوران سلطنت او برقراری کلیسای پروتستان در سال ۱۵۲۷ م. است. گوستاو که مؤسس سلسله واسا محسوب می‌شود، با قدرت تمام سلطنت کرد و سوئد را به صورت یک کشور مترقی درآورد. بعد از گوستاو اول پسرش اریک چهاردهم به سلطنت نشست. (۱۵۶۰- ۱۵۶۸ م.) در کشمش با اشراف، جمعی از متنفذین آنها را کشت. بطور کلی مردم از او رضایت نداشتند و متنفر بودند و چون جنونش ظاهر شد از سلطنت خلع شد و به زندان افتاد و سلطنت به پسر دیگر اریک چهاردهم یعنی یوهانس سوم رسید.

(۱۵۶۸- ۱۵۹۲ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان فرانسوای اول است. (۱۵۱۵– ۱۵۴۷ م.)

در جنگ با شارل پنجم، امپراتور امپراتوری مقدس که از سال ۱۵۲۱– ۱۵۲۵ م. به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۰۹

طول انجامید شکست خورد و اسیر گردید. در سال ۱۵۲۶ م. پیمان مادرید را امضا کرد و آزادی خود را بازیافت که به موجب این پیمان از همه دعاوی خود نسبت به قسمتهایی از ایتالیا صرف‌نظر کرد. طولی نکشید که در صدد نقض این پیمان برآمد و مبادرت به چند جنگ دیگر با شارل پنجم و متحدان او کرد که سودی عایدش نشد. در دوران سلطنت وی رنساس فرانسه به قله شکوفایی رسید. بعد از درگذشت فرانسوای اول پسرش هانری دوم به سلطنت نشست. (۱۵۴۷– ۱۵۵۹ م.) در دوران سلطنت خود کشمکشهای دوران سلطنت پدرش را با شارل پنجم و پسر او فیلیپ دوم پادشاه اسپانیا ادامه داد تا سرانجام عهدنامه کاتو– کامبرزی در سال ۱۵۵۹ م. به دعاوی فرانسه نسبت به ایتالیا پایان داد، بعد از هانری سلطنت به پسرش فرانسوای دوم رسید. (۱۵۵۹– ۱۵۶۰ م.) در دوران سلطنت وی پروتستانهای فرانسه به صورت یک نیروی سیاسی درآمدند. بعد از وی برادرش شارل نهم تحت نیابت سلطنت مادرش، کاترین دومدیسی به سلطنت نشست.

(۱۵۶۰– ۱۵۷۴ م.) در دوران سلطنت وی در سال ۱۵۶۲ م. جنگهای مذهبی شروع شد.

قتل عام پروتستانها در همین زمان به دستور کاترین دومدیسی شب بیست و چهارم اوت سال ۱۵۷۴ م. انجام گرفت. در پاریس قتل عام با صدای ناقوسهای سن ژرمن اکروا «۱» شروع شد. تعداد زیادی از روسای پروتستانها به قتل رسیدند. نتیجه مستقیم این عمل جنگ داخلی جدیدی بود. شارل بعد از حادثه سن بار قلمی همواره گرفتار عذاب وجدان بود. بعد از درگذشت وی هانری سوم به سلطنت رسید. (۱۵۷۴– ۱۵۸۹ م.) در دوران سلطنت وی به علت جنگهای مذهبی اوضاع داخلی فرانسه تقریبا آشفته بود.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان سیگیسموند اول است. (۱۵۰۶– ۱۵۴۸ م.) بعد از وی یگانه پسرش سیگیسموند دوم به سلطنت رسید. ۱۵۴۸– ۱۵۷۲ م.) در دوران زمامداری خود، دوک‌نشین لیتوانی را که موروثی بود به مملکت لهستان منتقل کرد.

سیگیسموند آخرین فرمانروای لهستان از سلسله یاگیلو بود و بدون داشتن جانشینی درگذشت. بعد از یک دوره فترت و سلطنت کوتاه هانری دووالوا، استفان باتوری به سلطنت لهستان رسید. (۱۵۷۵– ۱۵۸۶ م.)

---

(۱).S .Germain l'auxerrois .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۰

مجارستان: شاه مجارستان و بوهم در این‌زمان لوئی دوم است. (۱۵۱۶– ۱۵۲۶ م.) در مقابل حملات سلطان سلیمان اول امپراتور عثمانی در سال ۱۵۲۶ م. در صدد برآمد که از ممالک مسیحی اتحادیه‌ای تشکیل دهد، لیکن تنها، پاپ دعوت او را اجابت نمود. در جنگ با عثمانی، سپاهیان مجارستان نابود شدند. لوئی هم کشته شد و مجارستان تحت سلطنت عثمانی قرار گرفت. پس از کشته شدن لوئی دوم، یانوش اول پسر استفان زاپولیا شاه مجارستان شد. (۱۵۲۶– ۱۵۴۰ م.) مادرش دختر سیگیسموند بود و از این طریق با خاندان یاگیلو بستگی داشت. سلطان سلیمان اول در سال ۱۵۴۱ م. به مجارستان لشکر کشید و پایتخت آن بوداپست را تصرف کرد که قریب ۱۵۰ سال در تصرف عثمانی بود.

ناوار: شاه ناوار «۱» در این‌زمان هانری دوم (هانری دوناوار) است (۱۵۷۲– ۱۶۱۰ م.) که وی شاه فرانسه هم بود.

امریکا

آرژانتین: در سال ۱۵۳۵ م. مندوثا، پذرود کشورگشای اسپانیایی فرماندهی ۱۲ فروند کشتی و ۸۰۰ ملوان را از اسپانیا به طرف

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

امریکا برعهده گرفت و در سال ۱۵۳۶ م.

بوئنوس آیرس را بنا نهاد که به علت حملات بومیان متروک گردید.

اکوادور: ناحیه اکوادور در سال ۱۵۳۴ م. به تصرف اسپانیا درآمد و مدتی جزو قلمرو نایب السلطنه پرو و سپس جزو غرناطه جدید گردید. شورشهایی که توسط اهالی به منظور کسب استقلال صورت گرفت، نتیجه مطلوبی نداشت.

برزیل: در سال ۱۵۳۲ م. کابرال اولین مهاجرنشین را در ایالت سائوپولو تأسیس کرد.

بولیوی: در سال ۱۵۳۸ م. پیثار و فاتح اسپانیایی به اتفاق برادرش به قصد یافتن منابع معدنی رهسپار بولیوی شدند.

پاراگوئه: کشور پاراگوئه (پاراگوای) یکی از کشورهای جنوب‌شرقی امریکای جنوبی است که بیش از ۴۰۰ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. پاراگوئه در سال ۱۵۲۶ م. توسط

---

(۱). ناوار، ایالت شمالی اسپانیا در مرز فرانسه بود. اهالی ناوار بیشتر از نژاد باسک هستند. تاریخ این ناحیه همان تاریخ باسک است.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۱

کبت «۱» کشف شد و در سال ۱۵۳۷ م. آسانسیون توسط مهاجرنشینان اسپانیایی بنا گردید.

پرو: امپراتور اینکا، در این‌زمان آواناکا پاک است (۱۴۹۳- ۱۵۲۷ م.) که آخرین امپراتور بزرگ اینکا است. وی در صدد برآمد که قلمرو خود را بین دو پسرش آتااو آلپا «۲» و هواسکار «۳» وارث قانونی خود تقسیم کند. این دو برادر در حکومت شریک بودند ولی بعد از مدتی آتااو آلپا بر ضد برادر خود سر به شورش برداشت و بر تمامی امپراتوری حکومت راند، لیکن در سال ۱۵۳۳ م. مغلوب پیثارو «۴» کشورگشای اسپانیایی گردید.

شیلی: شیلی یکی از کشورهای امریکای جنوبی است که بیش از ۷۴۱ هزار کیلو متر مربع وسعت دارد. به علت اینکه از طرفی قسمت بزرگی از خاک آن را بیابان فراگرفته است و از طرف دیگر به سبب پایداری قبایل آروکانیائیان که کمابیش در شیلی کنونی هم زندگی می‌کنند، مورد توجه زیاد کشورگشایان اروپایی نبود. با این اوصاف آلماگرو بعد از تصرف پرو رهسپار جنوب امریکای جنوبی شد و در سال ۱۵۴۰ م. مملکت شیلی را نیز تصرف کرد.

مکزیک: امپراتور آزتک در مکزیک در این‌زمان کوادتموک بود که در سال ۱۵۲۵ م. با شهامت با اسپانیائیها جنگید، لیکن مغلوب کوارتز گردید و به فرمان او کشته شد. زندگی آزتک‌ها متکی بر کشاورزی بود و تمدن قبایلی را که سرکوب کرده بودند، اخذ کرده، در ربط و توسعه آن کوشیدند و تمدن مختلطی به وجود آوردند. یکی از بارزترین نمونه‌های آن، معماری آزتکی است که از مشخصات آن عظیم بودن ساختمان است. از فلزات استفاده عملی نمی‌کردند ولی فلزات گرانبها را به عنوان زینت بکار می‌بردند.

ممالک متحده امریکای شمالی: در سال ۱۵۶۵ میلادی منندس آویلس «۵» افسر دریانورد اسپانیایی قدرت اسپانیا را در فلوریدا تثبیت کرد.

ونزوئلا: در سال ۱۵۴۸ م. حق واگذاری مستعمره کردن ونزوئلا که به یک مؤسسه بانکی داده شده بود، لغو گردید و ونزوئلا به اسپانیا بازگشت.

---

(۱). Kabot.

(۲). Ataualpa.

(۳). Huaskar.

(۴). Pizaro.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۵).Menendez Deaviles.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۲

شاه اسماعیل دوم (۹۸۴– ۹۸۵ ه. ق.) (۱۵۷۶– ۱۵۷۷ م.)

شاه اسماعیل دوم پسر شاه طهماسب است و تا پایان سلطنت پدر در زندان به سر می‌برد. بعد از مرگ پدر از زندان بیرون آمد و به تخت سلطنت نشست و در مدت کوتاه زمامداری خود با مردم در نهایت ظلم و ستم رفتار کرد.

سلطان محمد خدابنده (۹۸۵– ۹۹۶ ه. ق.) (۱۵۷۷– ۱۸۸۷ م.)

اشاره

بعد از درگذشت شاه اسماعیل دوم برادرش محمد میرزا که مقیم شیراز بود، به قزوین آمد و با لقب خدابنده به تخت نشست. در سال ۹۸۶ هجری عثمان پاشا سردار سلطان مراد خان سوم، شروان و قراباغ را تصرف کرد و طولی نکشید که حمزه میرزا فرزند سلطان محمد خدابنده، نواحی از دست رفته را پس گرفت. در سال ۹۸۹ هجری علی قلی خان رئیس ایل شاملو که در خدمت عباس میرزا فرزند سلطان محمد بود، در خراسان سر به شورش برداشت، حمزه میرزا مأمور سرکوبی او شد. عثمانیها از موقعیت استفاده کردند و عثمان پاشا شروان را مجددا تصرف کرد. در سال ۹۹۱ هجری سلطان محمد عازم تسخیر هرات شد که این شهر در آن‌زمان تحت حکومت پسرش عباس میرزا بود، لیکن سلطان محمد به تسخیر آن توفیق نیافت و ناکام به آذربایجان برگشت. در سال ۹۹۳ هجری در تبریز جنگ سختی بین حمزه میرزا و عثمان پاشا درگرفت که به شکست عثمان پاشا منجر شد. در سال ۹۹۴ هجری حمزه میرزا به دست عده‌ای از امیران ترکمان در نزدیک گنجه کشته شد. همین‌که عباس میرزا از این حادثه آگاه شد، برای تنبیه یاغیان رهسپار قزوین شد. در سال ۹۹۶ هجری پس از ورود عباس میرزا به قزوین، مرشد قلی خان استاجلو و علی قلی خان شاملو رسما عباس میرزا را به سلطنت برداشتند و این امر مورد تائید سلطان محمد نیز قرار گرفت.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت سلطان محمد خدابنده در کشورهای آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۳

آسیا

چین: در چین سلسه مینک سلطنت می‌کرد. (۱۳۶۸– ۱۶۴۴ م.)

دکن: پادشاه سلسله نظام شاهیه در این‌زمان مرتضی شاه است (۱۵۶۴– ۱۵۸۸ م.) که در سال ۱۵۸۸ م. کشته شد.

ژاپن: در این‌زمان فرمانده نظامی ژاپن، توبونوگاوا بود. (۱۵۳۴– ۱۵۸۳ م.) هیدیوشی تویوتومی «۱» ابتدا در خدمت توبوناگاوا بود و معاونت وی را به عهده داشت. بعد از مرگ او دیکتاتور ژاپن گردید. (۱۵۸۵– ۱۵۹۸ م.)

عثمانی: امپراتور عثمانی در این‌زمان سلطان مراد سوم است. (۱۵۷۴– ۱۵۹۵ م.) فتوحات عثمانیها در ایران، نتیجه درگذشت شاه طهماسب اول و سلطنت کوتاه شاه اسماعیل دوم و دوران سلطنت پرتلاطم سلطان محمد خدابنده بود.

کره: در شبه‌جزیره کره سلسله‌یی سلطنت می‌کرد. (۱۳۹۳– ۱۹۱۰ م.)

افریقا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نیجر: پادشاه نیجر در این‌زمان دائود است (۱۵۴۹– ۱۵۸۲ م.) که در همین ایام امپراتوری سوئرهایی بار دیگر موقتا شکوه و اهمیت خود را بازیافت. یاغیان سرکوب شدند و همسایگان مزاحم منکوب گردیدند. با تمام این اوصاف دائود، در اواخر زندگیش دچار اشتباهی شد که برای امپراتوریش شوم بود. وی به سبب علاقه‌ای که به ایجاد رابطه با مراکش داشت با آن دولت توافق کرد که در برابر پرداخت اجاره برای مدت یک سال از معادن نمک شرقازا بهره‌برداری کند که چند سال بعد این معادن نمک بهانه‌ای شد برای لشکرکشی دولت مراکش به تومبوکتو.

اروپا

اسپانیا: شاه اسپانیا فیلیپ دوم است. (۱۵۵۶– ۱۵۹۸ م.) تنها پیروزی قابل ملاحظه اواخر دوران سلطنت وی تصرف پرتقال بود. پس از مرگ هانری که جانشین نداشت در

---

(۱).Hideyosi Toyotomi .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۴

سال ۱۵۸۰ میلادی آلوا ژنرال اسپانیایی فیلیپ دوم، پرتقال را فتح کرد و اجازه قتل عام مردم آنجا را داد. در حقیقت سلسله آویش در همین سال منقرض شد و پادشاهی فیلیپ دوم به رسمیت شناخته شد.

اسکاتلند: پادشاه اسکاتلند در این‌زمان ماری استوارت است. (۱۵۴۲– ۱۵۸۷ م.)

پرتغال: پادشاه پرتغال سباستیان است (۱۵۵۷ – ۱۵۷۸ م.) که مردی ضعیف و بیمار و در دین متعصب بود. در صدد جنگ با مسلمانان افریقای شمالی برآمد، لیکن در جنگ کشته شد و سپاهیانش بکلی نابود شدند. تا قرن نوزدهم هم جمعی او را زنده می‌پنداشتند و در انتظار بازگشت او بودند. وی آخرین شاه از سلسله آویش است. بعد از کشته شدن سباستیان سلطنت پرتغال به فیلیپ دوم که از بستگانش بود، رسید (۱۵۸۰– ۱۵۹۸ م.) و این حادثه ابتدای استیلای اسپانیا بر پرتغال است.

دانمارک: پادشاه دانمارک و نروژ در این‌زمان فردریک دوم است (۱۵۵۹– ۱۵۸۸ م.).

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان ایوان چهارم است. (ایوان مخوف) (۱۵۳۳– ۱۵۸۴ م.) بعد از درگذشت ایوان چهارم پسرش فئودور «۱» تزار روسیه شد (۱۵۸۴– ۱۵۹۸ م.) که فردی بی‌کفایت و نالایق بود. به همین علت امور مملکت را به شوهرخواهرش، گادانوف محول کرد و همین شخص جانشین فئودور گردید.

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان یوهانس سوم است. (۱۵۶۸– ۱۵۹۲ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه، هانری سوم بود. (۱۵۷۴– ۱۵۹۸ م.)

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان استفان باتوری است (۱۵۷۵– ۱۵۸۶ م.) که در دوران سلطنت خود چندین بار با ایوان چهارم تزار روسیه جنگید و سرانجام با وساطت پاپ در سال ۱۵۸۲ م. بین آن دو صلح برقرار گردید. جانشین وی سیگیسموند سوم است. (۱۵۸۷– ۱۶۳۲ م.)

ناوار: شاه ناوار در این‌زمان هانری دوناوار است. (۱۵۷۲– ۱۶۱۰ م.)

آرژانتین: بوئنوس آیرس بار دیگر در سال ۱۵۸۰ م. بنا گردید.

---

(۱).Feodor .

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۵

شاه عباس اول (۹۹۶– ۱۰۳۸ ه. ق.) (۱۵۸۷– ۱۶۲۸ م.)

اشاره

شاه عباس هنگامی که به سلطنت رسید، خود را با دو دشمن نیرومند مقابل دید: ازبکان در سمت مشرق و عثمانیها در سمت مغرب. ناچار با دولت عثمانی از در صلح درآمد و با خیال راحت از سال ۹۹۷– ۹۹۸ هجری به خراسان لشکر کشید و ازبکان را از آن سرزمین خارج کرد. در حدود سال ۱۰۰۰ هجری پایتخت دولت صفوی را از قزوین به اصفهان منتقل کرد. در سال ۱۰۰۳ هجری به فرمان او الله وردی خان به حکومت فارس منصوب شد. در سال ۱۰۰۶ هجری در هرات ازبکان را بسختی شکست داد و آنها را از پای درآورد. در همین سال دو برادر انگلیسی به نام آنتونی شرلی و رابرت شرلی در قزوین به خدمت شاه عباس رسیدند که بعدها از وجود آنها در تهیه سلاحهای آتشین استفاده شد. شاه عباس در اواخر سال ۱۰۰۷ هجری سپاه شاهسون را تشکیل داد و در همین سال به فرمان وی آنتونی شرلی به همراهی حسین علی بیک عازم دربارهای اروپایی شدند. هدف آنها این بود که اولا پادشاهان اروپا را به اتحاد بر ضد دولت عثمانی وادار کنند، ثانیا در باب فروش ابریشم ایران با آنها قراردادهایی منعقد سازند. در سال ۱۰۰۹ هجری الله وردی خان خوانین لار را که با پرتغالیها همکاری داشتند، سرکوب و بحرین را تصرف کرد و در سال ۱۰۱۱ هجری ایروان به تصرف شاه عباس درآمد و در همین زمان از طرف پادشاه عثمانی، چغال اوغلی مأمور جلوگیری از پیشرفت شاه عباس شد که بسختی شکست خورده و متواری شد. سال بعد شهرهای گنجه و تفلیس و باکو و دربند و شماخی و دیاربکر و موصل به تصرف شاه عباس درآمد. در سال ۱۰۰۶ هجری به فرمان شاه عباس، رابرت شرلی به عنوان سفارت رهسپار اروپا شد و در کشورهای آلمان و ایتالیا و انگلستان با پادشاهان این کشورها مذاکراتی کرد و در سال ۱۰۰۷ هجری به فرمان سلطان احمد خان پادشاه عثمانی، صدر اعظم او مراد پاشا تبریز را تصرف کرد اما کمی بعد شکست خورد و به خاک عثمانی برگشت و در همین سال شاه عباس تصمیم گرفت رصدخانه مراغه را تعمیر کند و برای این کار شیخ بهاء الدین محمد عاملی و ملا جلال منجم باشی و علیرضا خوشنویس را مأمور کرد. لیکن معلوم نیست که به چه علت نیت شاه در این مورد عملی نشد. در سال ۱۰۲۰ هجری بین دو دولت ایران و عثمانی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۶

معاهده صلح بسته شد. دولت عثمانی از تصرف کلیه نواحی غربی ایران صرف‌نظر کرد و در مقابل، شاه عباس هم تعهد کرد سالیانه دویست بار ابریشم به دربار دولت عثمانی بدهد. در همین سال به فرمان شاه عباس بندر فرح‌آباد بنا شد. در سال ۱۰۲۱ هجری شاه عباس برای سرکوبی طهمورث خان گرجی عازم گرجستان شد. طهمورث خان که تاب پایداری در خود ندید، به سلطان عثمانی متوسل شد. در سال ۱۰۲۲ هجری شاه عباس، صفی میرزا پسر بزرگ خود را به اتهام این‌که خیال شورش دارد، کشت. در سال ۱۰۲۳ هجری امام قلی خان فرزند الله وردی خان بندر جرون را فتح و قلعه پرتغالیها را خراب کرد و به جای آن بندرعباس کنونی را ساخت. در سال ۱۰۲۴ هجری شاه عباس بار دیگر عازم سرکوبی طهمورث خان گرجی شد و پس از ورود به تفلیس برای سرکوب محمد پاشا سردار معروف سلطان محمد خان که به یاری طهمورث خان آمده بود، به طرف دریاچه گوگچه رهسپار شد.

در ایروان سپاهیان محمد پاشا را شکست داد و این سردار ناچار تقاضای صلح کرد.

در همین سال رابرت شرلی مأموریت خود را انجام داد و به اصفهان برگشت. در سال ۱۰۲۷ هجری بعد از درگذشت سلطان احمد خان، به فرمان عثمان خان ثانی، خلیل پاشا مأمور فتح تبریز شد. در نزدیکی شبلی سپاه وی از سپاهیان شاه عباس بسختی شکست خورد. بعد از این شکست، در سال ۱۰۲۸ هجری بار دیگر عهدنامه صلح بین طرفین بسته شد و به موجب آن مقرر شد مرز بین دو

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

کشور همـان مرزهـای زمان شاه طهماسب اول باشـد. علاوه بر این پادشاه ایران سالی یکصـد بار ابریشم به دولت عثمانی بدهـد. در سال ۱۰۳۰ هجری کشتیهای کمپانی هند شـرقی انگلیس پرتغالیها را در بندر جاسک شـکست دادند و در جریان این حادثه به فرمان شـاه عبـاس امامقلی خان بر ضـد پرتغالیها با نماینـدگان شـرکت انگلیسـی وارد مـذاکره شـد. نماینـدگان تا یک سال زیربار نرفتنـد، سرانجام به دلیل تهدیـد امام قلی خان در میناب، عهـدنامه‌ای بین طرفین بسـته شـد و به موجب آن مقرر شد سـپاه ایران از خشـکی و نیروی دریایی انگلسـتان از راه دریا به قشم و هرمز حمله کننـد. بعـد از عقد این قرارداد، امام قلی خان قشم را تصـرف کرد. در سال ۱۰۳۱ هجری قوای ایران و انگلیس، قلعه هرمز را بعد از مدت یک قرن از تصرف

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۷

پرتغالیها خارج کردند. در سال ۱۰۲۳ هجری شاه عباس به عراق عرب لشـکر کشید و پس از تصرف بغداد، اماکن متبرکه را ضمیمه ایران کرد. در سـال ۱۰۳۳ هجری به فرمـان سـلطان مراد خان چهارم، حافظ احمـد پاشا مأمور شـد که بغـداد را از تصـرف شاه ایران خـارج کنـد و این سـردار از زینل بیک شاملو سـردار شاه عباس شـکست خورد. شاه عباس در سال ۱۰۳۸ هجری در اشـرف (بهشهر کنونی) درگذشت. نعش او را ابتدا در کاشان و سپس در قم به خاک سپردند.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت شاه عباس اول در کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

آنام: کشور آنام در جنوب آسیا واقع شده است. بعد از سال ۱۵۸۸ م. بین دو سلسله فرمانروایان هوئه و تونکن تقسیم شد.

انـدونزی: در دوران سـلطنت شـاه عبـاس شـرکت هنـد شـرقی هلنـد، پرتغالیهـا را از انـدونزی بیرون رانـد و از سال ۱۶۰۲– ۱۷۹۸ م. اندونزی عرصه فعالیتهای آن شرکت بود که پس از بنای باتاویا در سال ۱۶۱۹ م. نفوذ شرکت رو به تزاید گذاشت.

چین: در چین سلسله مینک سلطنت می‌کرد. (۱۳۶۸– ۱۶۴۴ م.) هلندیها در سال ۱۶۰۶ م. به کشور چین راه یافتند.

دکن: شاه سلسـله نظامشاهیه دکن در این‌زمان مرتضـی شاه است. (۱۵۶۴– ۱۵۸۸ م.) بعد از قتل وی پسـرش میرزا حسـین جانشین او شد (۱۵۸۸– ۱۵۸۹ م.) که در سال ۱۵۸۹ م. وی نیز کشـته شد. جانشین او اسماعیل شاه ابن برهان شاه دوم است. (۱۵۸۹– ۱۵۹۰ م.) مدت زمامداری او بیش از یک سال طول نکشید و توسط پسرش معزول شد.

جانشـین وی برهان شاه دوم پسـر حسـین شاه است (۱۵۹۰– ۱۵۹۴ م.) بعـد از درگـذشت وی ابراهیم ابن برهـان شاه دوم به سـلطنت نشست (۱۵۹۴ م.) که مدت زمامداری او بیش از شـش ماه نبود. بعد از وی چند تن دیگر از جمله احمد شاه دوم نوه برهان شاه اول و سپس بهادر شاه ابن ابراهیم شاه و همچنین مرتضی شاه دوم تا سال ۱۵۹۵ م. یکی بعد از

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۸

دیگری مدت کوتاهی زمام امور را در دست داشتند و سرانجام قلمرو این سلسله به تصرف امپراتوران مغول هندوستان درآمد.

ژاپن: در این‌زمـان هیدیوشـی دیکتاتور ژاپن بود. (۱۵۸۵– ۱۵۹۸ م.) وی وحـدت ژاپن را که نوبوناگـا پی‌ریزی کرده بـود به انجـام رسانید، سپس ظاهرا از کار کناره‌گیری کرد.

توکوگـاوا نام خانـدانی است که از سال ۱۶۰۳– ۱۸۶۷ م. مقـام شوگـونی و اداره امور ژاپن را در دست داشت. این خانـدان توسـط ایباسو تأسـیس شـد و حکومت آن ملوک الطوایفی متمرکز بود. آنها در یـدو که بعـدها توکیو نام گرفت، بسط مسـیحیت را متوقف ساختند و هرگونه رابطه با ممالک خارجی را منع کردند، تنها یک باشگاه تجارتی هلندی در ناگاساکی دایر ماند.

عراق: در سال ۱۶۱۲ م. افراسیاب نامی که مؤسس این خاندان است، حکومت بصره را از پاشای وقت خریداری کرد و اعقاب وی تا سال ۱۶۶۸ م. در بصره حکومت داشتند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

عثمانی: امپراتور عثمانی در این‌زمان سلطان مراد سوم است. (۱۵۷۴– ۱۵۹۵ م.) بعد از مرگ وی سلطان محمد سوم به سلطنت رسید (۱۵۹۵ – ۱۶۰۳ م.) که سیزدهمین سلطان عثمانی است. بعد از درگذشت وی پسر بزرگترش احمد اول به تخت سلطنت نشست (۱۶۰۳– ۱۶۱۷ م.) که مبادرت به یک سلسله جنگهای بی‌نتیجه با دولت ایران کرد. با دولت اتریش در سال ۱۶۰۶ م. صلحی منعقد ساخت. وی چهاردهمین سلطان عثمانی است. بعد از درگذشت وی سلطنت نصیب برادرش مصطفی اول شد (۱۶۱۷– ۱۶۲۳ م.) که پانزدهمین سلطان عثمانی است. مصطفی از عقل و هوش عادی بهره‌ای نداشت، به همین سبب برادرش سلطان احمد او را به قتل نرسانیده بود. لیکن یکی دیگر از پسران سلطان احمد یعنی عثمان دوم از ضعف عقلی مصطفی سوء استفاده کرده او را از سلطنت عزل نمود و خود زمام امور مملکت را در دست گرفت. (۱۶۱۸– ۱۶۲۲ م.) در آغاز سلطنت خود با شاه عباس پیمان صلح بست. دیری نگذشت که سپاهیانش سر به شورش برداشتند در نتیجه از سلطنت خلع و زندانی شد. پس از او مصطفی اول بار دیگر به سلطنت نشست، لیکن طولی نکشید که ینی‌چری‌ها و دیگر سپاهیان علیه او به پا خواستند و وی را از سلطنت خلع کردند و سلطنت به مراد چهارم رسید که

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۱۹

هفدهمین سلطان عثمانی است. (۱۶۲۳– ۱۶۴۰ م.)

عمان: فرمانروای عمان در این‌زمان ناصر الدین مرشد یعربی است (۱۰۰۴– ۱۰۵۹ ه. ق.) (۱۵۹۵– ۱۶۴۹ م.) وی اولین امام از ائمه یعربی عمان است. بعد از اینکه کشور عمان تقسیم شد و به صورت چندین مملکت کوچک درآمد، عده‌ای از بزرگان و علما در صدد برآمدند که با امام واحدی بیعت کنند، به همین جهت در سال ۱۰۰۴ هجری (۱۵۹۵ م.) با ناصر الدین مرشد بیعت کردند.

کره: در این‌زمان در شبه‌جزیره کره سلسله‌یی فرمانروایی داشت (۱۳۹۲– ۱۹۱۰ م.) در سال ۱۵۹۲ م. ژاپنیها به کره لشکر کشیدند، لیکن سلسله‌یی با کمک چینیها حمله آنان را دفع کردند.

هندوستان: فرمانروای این‌زمان سلسله تیموریان هندوستان، اکبر شاه است که در اواخر عمر مواجه با تحریکات عده‌ای از درباریان شد که در این دسیسه یکی از پسرانش به نام سلیم مشهور به جهانگیر دست داشت. بعد از درگذشت اکبر شاه، جهانگیر پادشاه زمام امور مملکت را در دست گرفت (۱۰۱۴– ۱۰۳۷ ه. ق.) (۱۶۰۵– ۱۶۲۷ م.) و خود را ابو المظفر نور الدین محمد جهانگیر پادشاه غازی خواند. در دوران سلطنت وی مردم از آسایش نسبی برخوردار بودند. این دوران دوره رونق صنعت و تجارت است.

یکی از سلاطین معروف سلسله تیموریان هند، شاه جهان پادشاه پسر سوم جهانگیر پادشاه است. نامش خرم بود و بعد از فتوحاتی که در سال ۱۶۱۶ میلادی در دکن نصیب او شد، جهانگیر پادشاه به وی لقب شاه جهان داد. او در سال ۱۶۲۲ م. بعد از قتل برادر خود خسرو، بر پدر طغیان کرد. لیکن شکست خورد و در سال ۱۶۲۳ م. رهسپار بنگال گردید و بهار را تصرف کرد. سرانجام در سال ۱۶۲۵ م. با پدر خود صلح کرد. طولی نکشید که پدرش درگذشت و وی در سال ۱۰۳۸ هجری (۱۶۲۸ م.) در آگره به تخت سلطنت نشست.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۰

افریقا

تونس: تونس هنگامی که تحت تسلط حکومت عثمانی قرار گرفت، توسط پاشاها اداره می‌شد. تعداد نیروهای اشغالی قریب چهار هزار تن بود که فرماندهی هردسته ۱۰۰ نفری را یک "دای "به عهده داشت. بر اثر ظلم و تعدی نسبت به مردم در سال ۱۵۹۱ م. انقلاب خونینی به وقوع پیوست که در نتیجه آن به یکی از ۴۰ دای اختیارات تام داده شد. سومین دای، عثمان نام داشت. (۱۵۶۴– ۱۶۱۰ م.) وی قانونی به نام میزان، جهت رسیدگی به امور داخلی تهیه کرد. با مساعدت و همراهی مأموری که عنوان "بای "داشت،

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سالی دوبار با نیروهای مسلح مبادرت به جمع‌آوری مالیاتها می‌کرد. در همین زمان دریازنی تحت نظارت دولت قرار گرفت و یکی از منابع قابل توجه و پردرآمد دولت گردید.

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان فیلیپ دوم است. (۱۵۵۶- ۱۵۹۸ م.) در سال ۱۵۸۸ م.

به علت پشتیبانی انگلستان از شورشیان هلند و رقابت آن دولت با اسپانیا در دریاها فیلیپ جهازات شکست‌ناپذیر را برای مقابله با انگلستان تجهیز کرد، اما بسختی از نیروی دریایی انگلستان شکست خورد و برتری انگلستان بر دریاها مسلم و تثبیت گردید. در دوران سلطنت فیلیپ، اسپانیا مستعمرات زیادی به دست آورد، از جمله آنها جزایر فیلیپین را بایستی نام برد که به نام فیلیپ نام‌گذاری شد. ضمنا بایستی توجه داشت که او تحت عنوان فیلیپ اول، شاه پرتغال هم محسوب می‌شود. (۱۵۸۰- ۱۵۸۹ م.) بعد از فیلیپ دوم سلطنت اسپانیا و ناپل و سیسیل و پرتغال به پسرش فیلیپ سوم رسید.

(۱۵۹۸- ۱۶۲۱ م.) دوران پادشاهی او دوره انحطاط اسپانیا است. در سال ۱۶۰۴- و ۱۶۰۹ م. به ترتیب با کشورهای انگلستان و هلند صلح کرد. در دوران زمامداری وی اشراف، املاک فراوانی به دست آوردند. بعد از او سلطنت به پسرش فیلیپ چهارم رسید. (۱۶۲۱- ۱۶۶۵ م.) در دوران سلطنت وی رکود اوضاع اقتصادی دوران پدرش ادامه یافت. در سال ۱۶۲۱ م. مجددا با هلند جنگید و در سال ۱۶۲۲ با فرانسه درگیری پیدا کرد.

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان ملکه الیزابت است. (۱۵۵۸- ۱۶۰۳ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۱

همانطور که در حوادث کشور اسپانیا گفته شد، در این‌زمان در نتیجه اقدامات دریازنان انگلیسی فیلیپ دوم پادشاه اسپانیا در سال ۱۵۸۸ م. در صدد جنگ با انگلستان برآمد.

جنگ تحقق یافت، اما بخت با الیزابت یاری کرد و جهازات شکست‌ناپذیر اسپانیا درهم شکسته شد. از حوادث مهم دیگر دوران سلطنت الیزابت شورشهای ایرلند است که سرانجام در سال ۱۶۰۳ م. پایان یافت. بعد از حادثه جهازات شکست‌ناپذیر، محبوبیت الیزابت رو به کاهش نهاد. وضع مالیاتهای صعودی که برای تأمین هزینه‌های جنگ با اسپانیا وضع شده بود، سبب عدم رضایت اهالی انگلستان گردید. به‌طور کلی بایستی توجه داشت که عصر الیزابت که قریب ۴۵ سال به طول انجامید یکی از درخشان‌ترین ادوار تاریخ انگلستان است. در این دوران انگلستان به کشوری متحد و دارای تجارت و صنعتی پررونق تبدیل شد و از حیث دارا بودن نیروی دریایی اولین دولت اروپا به شمار می‌رفت. استعمارگری انگلستان در همین دوره شروع می‌شود. شرکت هند شرقی بریتانیا در سال ۱۶۰۳ مشغول فعالیت شد. در همین سال ۱۶۰۳ م. الیزابت آخرین عضو خاندان تودور درگذشت و تاج و تخت انگلستان به پسر عمویش جیمز (ژاک) رسید.

(۱۶۰۳- ۱۶۲۵ م.) وی از سلسله استوارت بود و از طرف مادر، نسبش به هانری هفتم می‌رسید. جیمز اول فرزند ماری استوارت قبل از این‌که به تخت سلطنت انگلستان جلوس کند در اسکاتلند پادشاهی می‌کرد. به قول البرماله «۱» مادرش ماری استوارت را الیزابت قربانی هوی و هوس خویش ساخت. باری رسیدن جیمز به مقام سلطنت انگلستان مقدمات اتفاق و اتحاد این دو مملکت یعنی انگلستان و اسکاتلند را فراهم آورد، لیکن در دوران سلطنت جیمز این کار عملی نشد و بین انگلستان و اسکاتلند جز اشتراک سلطنت رابطه دیگری وجود نداشت و هریک، کشور جداگانه‌ای بودند.

هرچند مادر جیمز پیرو مذهب کاتولیک بود، خود او تربیت یافته مذهب پوری تن بود. با این همه چون می‌خواست پادشاهی مستبد باشد، مذهب انگلیسکانی را پذیرفت و با پیروان مذهب کاتولیک و پوری تنها سر به مخالفت برداشت. به همین علت جمعی در صدد کشتن او برآمدند وزیر تالار، بشکه‌های پر از باروت نهادند تا روز افتتاح جلسه،

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱). تاریخ قرون جدید، تألیف آلبرماله، ترجمه سید فخر الدین شادمان ص. ۳۴۶.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۲

شاه و خانواده‌اش را به یکباره نابود نمایند و لیکن این توطئه در سال ۱۶۰۵ م. کشف شد و این حادثه که به نام فتنه باروت معروف است در تاریخ انگلستان عواقبی وخیم به یادگار گذاشت و تصور اجرای این اندیشه که امکان دارد اجتماع زیادی را نیست و نابود کرد، در اذهان مردم انگلستان وحشتی عظیم ایجاد کرد. به‌هرحال پوری تن‌ها که منتظر شکنجه و آزار بودند، بتدریج میهن خود را ترک کردند و در سواحل شرقی امریکای شمالی مهاجرنشینهایی تأسیس کردند و به این طریق شکنجه مذهبی باعث افزایش قدرت خارجی انگلستان شد و بعدا همین مهاجرنشینها بودند که اساس دول متحد امریکای شمالی را فراهم آوردند. آزار و اذیت دولت نسبت به پوری تن‌ها بسیاری از انگلیس‌ها را ناراضی ساخت و رفتار جیمز با پارلمان بر ناخشنودی مردم افزود. مجلس عوام نقطه اتکای مخالفان دربار گردید. در سال ۱۶۱۱ جیمز پارلمان را منحل کرد و به استثنای پارلمان سال ۱۶۱۴ م. (معروف به پارلمان فاسد) تا سال ۱۶۲۱ م. بدون پارلمان سلطنت کرد. در سال ۱۶۲۴ م. جیمز به خواسته مجلس عوام مبنی بر جنگ با اسپانیا رضایت داد. بعد از درگذشت جیمز اول پسرش چارلز اول (شارل) به سلطنت نشست.

(۱۶۲۵- ۱۶۴۹ م.) ملت شادیها کردند، زیرا وی را نجیب و لایق می‌پنداشتند. انگلیس‌ها صفاتی را که در جیمز اول نیافته بودند در پسرش می‌جستند اما با کمال تاسف خیالات استبدادی و اندیشه‌های خودسری پدر در پسر هم نفوذ داشت. وی خود را ملزم نمی‌دانست به تعهداتی که در مقابل ملت و پارلمان برعهده می‌گیرد وفا کند. به همین علت محبوبیت چارلز خیلی زودگذر بود. ازدواج او با هانریت دوفرانس خواهر لوئی سیزدهم که شاهزاده خانمی پیرو مذهب کاتولیک بود، نخستین عامل ناخشنودی اهالی انگلستان گردید. در سیاست داخلی، روش پدر را سرمشق قرار داد، پوری تن‌ها را از کشور بیرون کرد، پارلمان را در مدت سه سال دوبار منحل کرد و به زور از مردم درخواست پول به صورت قرض می‌کرد. اما بعد از چندی بر آن شد که در افکار و اندیشه خود تجدیدنظر نماید شاید بار دیگر محبوبیت از دست رفته را به چنگ آورد.

پس به فرانسه اعلان جنگ داد و در سال ۱۶۲۷ م. برای پروتستانهایی که در روشل سر به شورش برداشته بودند، کمک فرستاد. چارلز برای هزینه جنگ در سال ۱۶۲۸ م. پارلمان

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۳

را گشود و ناگزیر درخواست حق را که از مهمترین اسناد مشروطیت انگلستان است، پذیرفت.

کرامول یکی از معروفترین رجال انگلستان در سال ۱۶۲۸ م. وارد پارلمان شد و از بوری‌تن‌ها طرفداری کرد.

بوهم و مجارستان: شاه بوهم و مجارستان در این‌زمان فردیناند دوم است.

(۱۶۱۷- ۱۶۳۷ م.) وی نوه فردیناند اول است و چون نزد یسوعیان پرورش یافته بود به همین سبب از اصلاحات کاتولیکی حمایت می‌کرد و سیاستی علیه پروتستانها در پیش گرفت. همین عمل سبب شورش نجبای بوهم در سال ۱۶۱۸ م. علیه او شد و فردریک پادشاه زمستانی را در سال ۱۶۱۹ م. به سلطنت برداشتند که همین امر جنگهای ۳۰ ساله را سبب شد که به پیروزی فردیناند انجامید و در سال ۱۶۲۰ م. بوهم را بار دیگر به تصرف خود درآورد.

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان فیلیپ سوم است. (۱۶۲۱- ۱۶۴۰ م.) همین شخص در سلسله پادشاهان اسپانیا عنوان فیلیپ چهارم را دارد.

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان فردریک دوم است. (۱۵۵۹- ۱۵۸۸ م.) بعد از درگذشت وی پسرش کریستیان چهارم به سلطنت دانمارک و نروژ نشست.

(۱۵۸۸- ۱۶۴۸ م.) در سال ۱۶۱۱- ۱۶۱۳ م. باکارل نهم پادشاه سوئد و جانشین او گوستاو آدولف جنگید. سرانجام پیمان صلح با

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

امتیازاتی برای دانمارک منعقد شد، از جمله آنها آزادی کشتی‌رانی در دریای بالتیک بود. در سال ۱۶۲۴ م. به فرمان کریستیان شهر اسلو تجدید بنا شد و به کریستیان معروف گردید. در سال ۱۶۲۵ م. تحت فشار انگلستان و فرانسه و هلند، به طرفداری از پروتستانها وارد جنگ ۳۰ ساله شد و به خاک آلمان حمله کرد، اما در سال ۱۶۲۶ م. شکست خورد.

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان فئودور است. (۱۵۸۴- ۱۵۹۸ م.) بعد از درگذشت ایوان مخوف در سال ۱۵۸۴ م. گادونوف نیابت سلطنت فئودور جانشین ایوان را به عهده گرفت و او عملا فرمانروای روسیه بود. پس از درگذشت فئودور اول در سال ۱۵۹۸ م.

مجمعی از طبقه حاکم، گادونوف را به تزاری انتخاب کردند، لیکن قحطی سال تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ۴۲۴ افریقا ..... ص : ۴۲۰

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۴

۱۶۰۲- ۱۶۰۴ م. و نداشتن اعتماد مردم باعث تزلزل کار گادونوف گردید. در همین گیرودار، گادونوف در سال ۱۶۰۵ میلادی درگذشت و در همان سال پسرش فیورد دوم جانشین او شد. لیکن در سال ۱۶۰۵ کشته شد. بعد از وی دیمتری کاذب به عنوان تزار تاجگذاری کرد. (۱۶۰۵- ۱۶۰۶ م.) زمانی که مردم یافتند که دیمتری گروهی از اهالی لهستان را دور خود جمع کرده است و آشکارا در کلیسای کوچک قصر سلطنتی آداب مذهب کاتولیک را برپا می‌کنند، خشمگین شدند و هنوز یک سال از دوران زمامداری وی نگذشته بود که به تحریک نجبا شورشی برپا شد که به قیمت جان تزار و عده زیادی از طرفدارانش تمام شد. در نتیجه رهبر شورشیان به نام واسیلی چهارم زمام امور را در دست گرفت. در سال ۱۶۰۷ میلادی دیمتری دیگری پیدا شد که او نیز در سال ۱۶۱۰ م.

کشته شد. طولی نکشید که دو نفر دیگر ادعا کردند که فرزند دیمتری هستند و لیکن یکی بعد از دیگری در سالهای ۱۶۱۲ و ۱۶۱۳ اعدام شدند. در سال ۱۶۱۳ م. میخائیل رومانوف مؤسس سلسله رومانوف تزار روسیه شد. (۱۶۱۳- ۱۶۴۵ م.).

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان یوهان سوم است. (۱۵۶۸- ۱۵۹۲ م.) بعد از وی سیگسموند سوم پسر ژان سوم به پادشاهی لهستان انتخاب شد. (۱۵۹۲- ۱۵۹۹ م.) به همین علت از سلطنت سوئد برکنار گردید و عمویش کارل نهم جانشین او در سوئد شد.

(۱۶۰۴- ۱۶۱۱ م.) وی مذهب لوتری را مذهب رسمی کشور قرار داد. در سال ۱۶۰۰ م.

به لونیا حمله کرد و از همین زمان جنگهای طولانی سوئد و لهستان شروع می‌شود.

کریستیان چهارم پادشاه دانمارک در جنگ معروف کالمار (۱۶۱۱- ۱۶۱۳ م.) درگیری پیدا کرد ولی قبل از پایان آن درگذشت و پسرش گوستاو دوم جانشین او شد.

(۱۶۱۳- ۱۶۳۲ م.) جنگ کالمار با دانمارک در همین زمان پایان یافت.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان هانری سوم است. (۱۵۷۴- ۱۵۸۹ م.) هانری مردی بلهوس و بی‌بندوبار و از هرجهت ضعیف النفس بود. به سبب جنگهای داخلی فرانسه که در دوران سلطنت وی روی داد، بعد از خود کشوری از هرحیث پریشان و آشفته بر جای گذاشت. با مرگ هانری سلسله والوا منقرض شد. بعد از هانری سوم، هانری چهارم یا هانری کبیر به سلطنت نشست. (۱۵۸۹- ۱۶۱۰ م.) وی پدر لوئی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۵

سیزدهم است و اولین پادشاه از سلسله بوربون می‌باشد. سالهای اول زمامداری هانری بیشتر در جنگ و لشکرکشی سپری شد، اما سالهای آخر دوران سلطنت خود را صرف ترمیم خرابیها و آبادانی فرانسه کرد. در این دوران امور مالی فرانسه سر و سامانی گرفت. در سال ۱۶۱۰ م. در صدد بود که به اتریش اعلان جنگ دهد که به دست مرد متعصبی کشته شد. فرمان تاریخی نانت که مشتمل بر آزادی پروتستانها و برابری آنها با کاتولیک‌ها بود در این‌زمان صادر شد. بعد از وی پسرش لوئی سیزدهم به سلطنت نشست.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱۶۱۰– ۱۶۴۳ م.) در ابتدای سلطنتش چون بیش از ۹ سال نداشت، مادرش ماری دومدیسی نیابت سلطنت او را به عهده گرفت. در این مدت امور فرانسه دستخوش نابسامانی و هرج‌ومرج گردید. زمانی که لوئی سیزدهم زمام امور کشور را در کف باکفایت کاردینال ریشلیو «۱» گذاشت وی ابتدا به نفوذ پروتستانها و سرکشی امرا و رجال خاتمه داد. ضمنا تذکر این نکته ضروری است که هانری، سلطنت ناوار را هم بر عهده داشت. (۱۵۸۹– ۱۶۱۰ م.)

لهستان: شاه لهستان در این‌زمان سیگسموند سوم است. (۱۵۸۷– ۱۶۳۲ م.)

کانادا: در سال ۱۶۰۸ م. شامپلن فرانسوی شهر کبک را تأسیس کرد و فرانسویها مهاجرنشینهای متعددی در کانادا دایر کردند.

ممالک متحده امریکای شمالی: در سال ۱۶۰۷ م. اولین مهاجرنشین انگلستان در جیمز تاون (ویرجینیا) ساخته شد و به یک شرکت بازرگانی شباهت داشت. طولی نکشید که این مهاجرنشین تحت اختیار دربار انگلستان قرار گرفت.

شاه صفی (۱۰۳۸– ۱۰۵۲ ه. ق.) (۱۶۲۸– ۱۶۴۲ م.)

اشاره

شاه عباس قبل از مرگ، سام میرزا پسر صفی میرزا را جانشین خود کرد. وی پس از جلوس به تخت سلطنت، به شاه صفی معروف شد، در سال ۱۰۳۲ هجری یکی از امرای گرجی به نام گیورکی ملقب به مراوی که در خدمت شاه عباس بود، نسبت به شاه صفی یاغی شد و سلطان مراد چهارم پادشاه عثمانی را بر ضد شاه صفی تحریک کرد.

---

(۱). Cardinal Richelieu.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۶

سلطان مراد، خسرو پاشا صدراعظم خود را مأمور تصرف بغداد کرد. در سال ۱۰۳۸ هجری در نزدیکی مریوان زینل خان شاملو سردار معروف شاه صفی را شکست داد. در همین سال ازبکان به مشهد حمله بردند اما از منوچهر خان حاکم آنجا شکست خوردند و عقب نشستند. در سال ۱۰۳۹ هجری شاه صفی برای نجات بغداد عازم آن دیار شد.

همین‌که خسرو پاشا از حرکت شاه صفی آگاه شد، محاصره بغداد را رها کرد و در سال ۱۰۴۱ هجری به فرمان شاه صفی، رستم خان سپهسالار، طهمورث خان پادشاه گرجستان را که راه عصیان در پیش گرفته بود، مغلوب و فراری ساخت و خسرو میرزا یکی از شاهزادگان گرجی که در دربار می‌زیست، به دستور شاه صفی به سلطنت گرجستان منصوب شد. در سال ۱۰۴۲ هجری به فرمان شاه صفی، امامقلی خان فاتح هرمز به اتفاق سه فرزندش کشته شدند. در سال ۱۰۴۳ هجری بار دیگر بین دو دولت ایران و عثمانی جنگ درگرفت که به نتیجه قطعی منجر نشد. در سال ۱۰۴۵ هجری سلطان مراد چهارم پس از تصرف ایروان وارد تبریز شد، ولی به دلیل بروز سرما مجبور به مراجعت شد. بعد از برگشت وی شاه صفی ایروان را تصرف کرد و به اصفهان بازگشت، در سال ۱۰۴۸ هجری سلطان مراد به کمک محمد پاشا سردار خود بغداد را محاصره کرد. شاه صفی عازم نجات بغداد شد، لیکن به دلیل سقوط آن شهر، ناچار تقاضای صلح کرد و در نتیجه بغداد به تصرف دولت عثمانی درآمد. پس از فتح بغداد به دست عثمانیها پیمانی به نام عهدنامه زهاب در سال ۱۰۴۹ هجری بین ایران و عثمانی بسته شد، که به جنگهای طولانی بین آنها پایان داد.

شاه صفی در دوازدهم ماه صفر سال ۱۰۵۲ هجری در مراجعت از سفر مشهد در کاشان، بر اثر افراط در باده‌گساری و یا مسموم شدن درگذشت.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت شاه صفی در جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۷

آسیا

چین: در چین سلسله مینگ سلطنت می‌کرد. (۱۳۶۸- ۱۶۴۴ م.)

ژاپن: در ژاپن خاندان توکوگاوا سلطنت می‌کرد. (۱۶۰۳- ۱۸۶۷ م.)

عثمانی: در عثمانی، سلطان مراد چهارم سلطنت می‌کرد (۱۶۲۳- ۱۶۴۰ م.)

وی بغداد را که شاه عباس از او گرفته بود، پس گرفت. بعد از مرگ سلطان مراد چهارم سلطنت به ابراهیم اول یکی دیگر از پسران سلطان احمد رسید (۱۶۴۰- ۱۶۴۸ م.) که مردی ضعیف النفس و عیاش بود. به همین علت شورشی برپا شد که در راس شورشیان ینی‌چری‌ها بودند. در نتیجه سلطان از مقام خود خلع و کشته شد.

کره: در اوایل قرن هفدهم میلادی کره تابع دولت چین شد و از این‌زمان به نحوی از ارتباط با دنیای خارج محروم گردید و مشهور به کشوری منزوی شد.

هندوستان: فرمانروای تیموریان هند در این‌زمان شاه جهان پادشاه است. در سال ۱۶۳۱ م. همسر محبوبش به نام ممتاز محل، هنگام وضع حمل در برهانپور درگذشت و بعدا تاج‌محل را به یادبود وی بنا نهاد. در سال ۱۶۳۶ م. پسر سوم خود را به نام اورنگ زیب به نیابت سلطنت خود در دکن منصوب کرد. در سال ۱۶۳۸ م. در نتیجه اقدام خائنانه علی مردان خان مأموران شاه جهان، قندهار را تصرف کردند.

افریقا

حبشه: در سال ۱۶۳۳ م. بار دیگر کلیسای قبطی در حبشه فعالیت خود را آغاز کرد.

سنگال: فرانسویها در سال ۱۶۳۸ م. سن- لوئی را بر مصب رود سنگال تأسیس کردند.

اروپا

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان فیلیپ چهارم است (۱۶۲۱- ۱۶۶۵ م.) که در جنگ با فرانسه شکست خورد. مردم پرتغال با استفاده از این اوضاع در سال ۱۶۴۰ م. انقلاب کردند و ژان چهارم را به سلطنت برداشتند. کاتالونیا نیز قیام کرد و مدتی تحت اشغال فرانسه درآمد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۸

انگلستان: پادشاه این‌زمان انگلستان چارلز اول است (۱۶۲۹- ۱۶۴۹ م.) که در سالهای ۱۶۲۵ و ۱۶۲۶ م. پارلمان را منحل کرد و تا سال ۱۶۴۰ م. بدون پارلمان فرمانروایی کرد و در آن سال به علت درگیری که با اسقفهای اسکاتلند پیدا کرد، برای تأمین هزینه این جنگ پارلمان را گشود چون پارلمان اعطای پول را موقوف به این کرد که قبلا رفع شکایت بشود، شاه آن را منحل کرد و کوشید که بدون پارلمان جنگ را ادامه دهد و لیکن موفق نشد و ناچار در همان سال پارلمان معروف به پارلمنت طویل را دعوت کرد. این پارلمان گرفتن مالیات را بدون تصویب پارلمان غیرقانونی اعلام کرد و رای داد که پارلمان را بدون اینکه خود تصویب کند، نمی‌توان منحل کرد. چارلز چون در موقعیت بحرانی قرار گرفته بود، از در موافقت درآمد ولی ملکه با کمک ارتش مشغول توطئه برای برانداختن پارلمان شد. در سال ۱۶۴۱ م. ایرلندیها ایالت الستر پروتستانها را قتل عام کردند و چارلز بنا حق مورد سوءظن قرار

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

گرفت. اقدام چارلز برای دستگیر کردن چند تن از نمایندگان مخالف، وقوع جنگ داخلی را تسریع کرد. در اوت ۱۶۴۲ م. چارلز به پارلمان اعلان جنگ داد.

بوهم و مجارستان: پادشاه بوهم و مجارستان در این‌زمان فردیناند دوم است (۱۶۱۷– ۱۶۳۷ م.)

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان، ژان چهارم است (۱۶۴۰– ۱۶۵۶ م.) که وی از اعقاب مانوئل اول و از شاخه فرزندان نامشروع ژان اول بود.

پروس و اتریش: هنگام جلوس فردریک ویلهم در سال ۱۶۴۰ م. به تخت سلطنت سرزمینهای متفرق خاندان هوهنزولرن در نتیجه جنگ ۳۰ ساله ویران و خالی از سکنه بود. فردریک ویلهلم بتدریج سپاهی آماده ساخت و روابط خود را با سوئد، فرانسه و هلند بهبود بخشید. در صلح و ستفالی، پومرانی شرقی و اراضی دیگر به او واگذار شد.

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان کریستیان چهارم است. (۱۵۸۸– ۱۶۴۸ م.)

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان میخائیل رومانوف است. (۱۶۱۳– ۱۶۴۵ م.)

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان گوستاو دوم است (۱۶۱۱– ۱۶۳۲ م.) که یکی از بزرگترین سرداران دوران خود محسوب می‌شود. بعد از درگذشت وی دخترش

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۲۹

کریستینا به سلطنت نشست. (۱۶۳۲– ۱۶۵۴ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه از سلسله بوربون در این‌زمان لوئی سیزدهم است.

(۱۶۱۰– ۱۶۴۳ م.) در سال ۱۶۳۰ م. ماری دومدیسی مادر شاه برکناری ریشلیو را از او خواست لیکن لوئی گذشته از این‌که ریشلیو را عزل نکرد، به تبعید مادر خود مبادرت نمود.

لهستان: شاه لهستان در این‌زمان سیگسموند سوم است (۱۵۸۷– ۱۶۳۲ م.) که در سال ۱۵۸۶ م. بعد از درگذشت استفان باتوری به سلطنت لهستان انتخاب شد.

ممالک متحده امریکای شمالی: نوع دیگر مهاجرنشینهای ممالک متحده امریکا مهاجر نشین پیرایشگران «۱» بود که اولین آن را در سال ۱۶۳۰ م. در خلیج ماساچوست تأسیس کردند و خود مهاجران آن را اداره می‌کردند.

شاه عباس دوم (۱۰۵۲– ۱۰۷۷ ه. ق.) (۱۶۴۲– ۱۶۶۶ م.)

اشاره

عباس میرزا فرزند شاه صفی بود که هنگام درگذشت پدر بیش از سه سال نداشت. به همین جهت میرزا تقی خان اعتماد الدوله به عنوان نیابت سلطنت زمام امور را در دست گرفت. در سال ۱۰۵۲ هجری شاه جهان پادشاه هندوستان فرزند خود را مأمور تسخیر قندهار کرد و به فرمان شاه عباس رستم خان سپهسالار مأمور جلوگیری او شد، اما بر اثر سهل‌انگاری این سردار، قندهار از دست رفت. پس از این حادثه، شاه جهان متوجه ترکستان شد. محمد خان پادشاه ترکستان به کمک سپاهیان ایران، شاه جهان را شکست داد. وی بناچار عقب‌نشینی و تقاضای صلح کرد. در سال ۱۰۵۷ هجری مرتضی قلی خان قاجار به فرمان شاه عباس مأمور فتح قندهار شد. سال بعد خود شاه هم به سمت قندهار حرکت کرد. سرانجام در سال ۱۰۵۹ هجری سپاهیان شاه جهان، قندهار را به سپاه ایران واگذار کردند و این شهر فتنه افغانها در تصرف ایران بود. در سال ۱۰۶۲

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱). پیرایشگران عنوان ترکیبی از عقاید اجتماعی، سیاسی، اخلاقی و دینی است که در میان پروتستانهای انگلستان و امریکا رواج دارد. نهضت پیرایشگری در سلطنت الیزابت اول به عنوان نهضتی اصلاحی به منظور رهانیدن کلیسا از مراسم دینی و تسلط روحانیان شروع شد. در آغاز پیرایشگران در اصول عقاید اختلافی باهم نداشتند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۰

هجری در اثر تحریکات طهمورث خان گرجی روسها به حدود داغستان آمدند و در آن نواحی چندین قلعه بنا کردند. لیکن طولی نکشید که این قلعه‌ها به دست حکام شروان و گرجستان خراب شدند. در دوران سلطنت شاه عباس دوم، گرجستان همواره مطیع ایران بود. در سال ۱۰۷۱ هجری طهمورث خان گرجی به دربار شاه عباس پناهنده شد و مورد عفو قرار گرفت. در سال ۱۰۷۵ هجری یک هیئت اعزامی روسیه که حامل نامه‌هایی از تزار الکسی میخالویچ «۱» گراندوک مسکوی برای پادشاه بود، وارد ایران شد. اگرچه استوار نامه‌های اعضای هیئت مزبور حقیقی بود، به زودی معلوم شد که منظور اصلی آنها این است که از موقعیت سیاسی خود استفاده کنند و از پرداخت حقوق گمرکی که به کالای آنها تعلق می‌گرفت، معاف شوند. در سال ۱۰۷۷ هجری نواحی مجاور دریای خزر به تحریک گرندوک مسکوی در معرض تاخت‌وتاز قزاقان راهزن استنکارازین «۲» قرار گرفت و موجب نگرانی دولت ایران شد. به همین جهت دولت ایران به امرای نواحی خزر از استرآباد تا دربند قفقاز دستور داد که تمام نیروهای جنگی خود را آماده کنند. شاه عباس در بیست و سوم ربیع الاول سال ۱۰۷۷ هجری در نزدیکی دامغان درگذشت. جسدش را به شهر قم بردند و در آنجا به خاک سپرده شد.

مهمترین وقایعی که در دوران سلطنت شاه عباس دوم در دنیای آن‌روز روی داد به شرح زیر است:

آسیا

برمه: در سال ۱۶۵۰ م. در دوران فرمانروایی سلاطین تونگو بار دیگر نابسامانی و هرج‌ومرج بر برمه مستولی شد.

چین: منچوها که در قرون شانزدهم و هفدهم پیوسته به طرف جنوب پیشروی می‌کردند، در سال ۱۶۴۴ م. به پیروزی کامل نایل شدند و سلسله چینگ یا منچو را تأسیس کردند. (۱۶۴۴- ۱۹۱۲ م.)، امپراتور معروف این سلسله که معاصر با شاه عباس دوم صفوی بوده، کانگ شی نام دارد. مدت سلطنت او از ۱۶۶۱- ۱۷۲۲ م. است.

---

(۱).Alexis Mikhalovich

(۲).Stankarazin

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۱

ژاپن: خاندان توکوگاوا کما فی السابق در ژاپن سلطنت داشتند.

عثمانی: سلطان عثمانی در این‌زمان، سلطان محمد چهارم است که پس از خلع پدرش سلطان ابراهیم از سلطنت، در سن هفت سالگی به تخت نشست. (۱۶۴۸- ۱۶۸۷ م.) قدرت در دست همسر سلطان سابق و مادر سلطان جدید بود.

عمان: فرمانروای عمان در این‌زمان ناصر الدین مرشد یعربی است که در سال ۱۰۵۳ هجری (۱۶۴۳ م.) صحار را به تصرف خود درآورد. جانشین او سلطان ابن سیف است که در سال ۱۰۵۹ هجری (۱۶۴۹ م.) به امامت نشست و در سال ۱۰۶۰ هجری (۱۶۵۰ م.) مسقط را از تصرف پرتغالیها خارج کرد و برای حفظ قلمرو خود نیروی مجهزی به وجود آورد. در دوران امامت او عمان از قدرت زیادی برخوردار گردید. در سال ۱۰۶۰ هجری (۱۶۵۰ م.) فرمانروایی پرتغالیها بر عمان خاتمه یافت.

هندوستان: فرمانروای تیموریان هندوستان در این‌زمان شاه جهان پادشاه است. در همین زمان ایرانیان در سال ۱۶۴۹ م. قندهار را

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بازگرفتند.

شاه جهان در اواخر عمر مواجه با مخالفت پسران خود و از جمله اورنگ زیب گردید.

در سال ۱۶۵۸ م. شاه جهان دستگیر و زندانی گردید و در زندان شهر آگره درگذشت.

اورنگ زیب سومین پسر شاه جهان و ششمین امپراتور تیموریان هند است (۱۰۶۸- ۱۱۱۸ ه. ق.) (۱۶۵۷- ۱۷۰۶ م.) پس از جلوس به تخت سلطنت لقب عالمگیر را انتخاب کرد و دیری نگذشت که برادران خود از جمله مرادبخش را کشت.

افریقا

مراکش: فرمانروای شرفای فلالی مراکش در این‌زمان الرشید بن الشریف ابن علی است. (۱۰۷۵ ه. ق.) (۱۶۶۵ م.) که در سال ۱۶۶۶ م. فاس را به تصرف خود درآورد.

اروپا

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان فیلیپ چهارم است. (۱۶۲۱- ۱۶۶۵ م.) جنگ بین فرانسه و اسپانیا بعد از صلح و ستفالی سال ۱۶۴۸ م. باز هم ادامه یافت و عاقبت منجر به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۲

شکست اسپانیا در سال ۱۶۵۹ م. گردید. در این گیرودار اهالی پرتغال از موقعیت استفاده کرده، علیه تسلط اسپانیا بر آن سرزمین سر به شورش برداشتند و در سال ۱۶۴۰ م. ژان چهارم را به پادشاهی برگزیدند. بعد از وی پسرش کالوس دوم جانشین او شد.

(۱۶۶۵- ۱۷۰۰ م.) وی آخرین شاه خاندان هابسبورگ اسپانیا است.

انگلستان: پادشاه انگلستان چارلز اول است. (۱۶۲۵- ۱۶۴۹ م.) همان‌طور که گفته شد، به پارلمان اعلان جنگ داد، لیکن در سالهای ۱۶۴۴- ۱۶۴۵ م. از فرمانده سپاه مخالفان به نام کرامول شکست خورد و تسلیم اسکاتلندیها گردید، دادگاهی که از طرف پارلمان تشکیل شد، وی را به سبب جنگ بر ضد پارلمان، محکوم به خیانت کرد و در سال ۱۶۴۹ م. گردنش را زدند. بعد از اعدام پادشاه، وکلای پارلمان زمام امور را به دست گرفتند. کرامول، شورشی را که در ایرلند برپا شده بود، فرونشاند و در سال ۱۶۵۳ م. پارلمان را منحل کرد و تا پایان عمر یعنی تا سال ۱۶۵۸ م. در انگلیس و اسکاتلند و ایرلند در کمال قدرت فرمانروایی کرد. بعد از درگذشت کرامول (۱۶۵۸ م.) نمایندگان دوباره تشکیل جلسه دادند و چارلز دوم فرزند چارلز اول را به سلطنت برداشتند که در حقیقت این اقدام به منزله بازگشت سلطنت خاندان استورات بود. تمایل چارلز به مذهب کاتولیک و تساهل مذهبی، مخالفان سرسخت را برانگیخت که بعدها حزب ویک را تشکیل دهند. در سال ۱۶۶۴ م. دومین جنگهای هلند آغاز شد و متعاقب آن طاعون ۱۶۶۵ و حریق ۱۶۶۶ م. لندن روی داد.

بوهم و مجارستان: شاه بوهم و مجارستان در این‌زمان فردیناند سوم است.

(۱۶۲۷- ۱۶۵۷ م.) جانشین او پسرش لئوپولد اول است. (۱۶۵۶- ۱۷۰۵ م.) به موجب صلح و ستفالی سال ۱۶۴۸ جنگهای ۳۰ ساله پایان یافت.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان ژان چهارم است. (۱۶۴۰- ۱۶۵۶ م.) بعد از وی پسرش آلفونسوی ششم به سلطنت نشست. (۱۶۵۶- ۱۶۶۷ م.).

دانمارک: پادشاه این‌زمان دانمارک، کریستیان چهارم است. (۱۵۸۸- ۱۶۴۸ م.) در جنگی که بین سوئد و دانمارک درگرفت،

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱۶۴۴– ۱۶۴۵ م.) کریستیان شکست خورد و ناچار بعضی از قسمتهای نروژ را به سوئد واگذار کرد. بعد از درگذشت وی پسرش

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۳

فردریک سوم به سلطنت نشست. (۱۶۴۸– ۱۶۷۰ م.) وی در سال ۱۶۵۷ م. جنگ با سوئد را تجدید کرد که به شکست دانمارک منجر شد، اگرچه دفاع شجاعانه فردریک مانع از سقوط کپنهاک پایتخت دانمارک گردید. در همین زمان متحدان دانمارک از جمله هلند و براندنبورگ برای دفع حملات سوئدیها به دانمارک کمک کردند که در نتیجه صلح کپنهاک بین سوئد و دانمارک منعقد شد.

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان میخائیل رومانوف است (۱۶۱۳– ۱۶۴۵ م.) که بعد از بیرون کردن لهستانیها از مسکو به دوران آشوب و نابسامانیها پایان داد. بعد از وی پسرش الکسی میخایلوویچ تزار روسیه شد، (۱۶۴۵– ۱۶۷۶ م.) وی زمانی زمام امور روسیه را در دست گرفت که نهضت‌های ملی، محیط متشنجی از لحاظ اوضاع سیاسی و اجتماعی به وجود آورده بود. وی قیامهای سالهای ۱۶۴۸– ۱۶۶۲ م. مسکو و شورش کشاورزان را فرونشاند.

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان کارل دهم است (۱۶۵۴– ۱۶۶۰ م.) در زمان سلطنت وی جنگ با لهستان تجدید شد و در سال ۱۶۵۰ م. ورشو و کراکور را تصرف کرد. لیکن طولی نکشید که بیرون رانده شد. کارل، کپنهاک پایتخت دانمارک را در معرض تهدید قرار داد. فردریک سوم پادشاه دانمارک ناچار به بستن پیمانی در سال ۱۶۵۸ م. با کارل رضایت داد، لیکن در همان سال کارل جنگ را با دانمارک تجدید کرد که در همین گیرو دار کارل درگذشت و پسرش کارل یازدهم جانشین او شد (۱۶۶۰– ۱۶۹۷ م.) که بعد از جلوس به تخت در همان سال با بستن پیمان کپهناک به جنگهای لهستان با دانمارک پایان داد.

سویس: در سال ۱۶۴۸ م. به موجب یکی از بندهای عهدنامه و ستفالی استقلال سویس به رسمیت شناخته شد.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی سیزدهم است. (۱۶۱۰– ۱۶۴۳ م.) لوئی علیرغم توطئه‌های مادرش و دیگران پیوسته از تدابیر و مصلحت اندیشیهای ریشلیو استفاده می‌کرد و ریشلیو چند ماه قبل از درگذشت لوئی از دنیا رفت و مازارن را برای جانشینی خود معین کرد. بعد از لوئی سیزدهم پسرش لوئی چهاردهم به سلطنت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۴

نشست. (۱۶۴۳– ۱۷۱۵ م.) هنگام درگذشت پدرش بیش از پنج سال نداشت. مازارن به کمک مادر او امور مملکت را اداره کرد. مازارن در سال ۱۶۶۱ درگذشت و لوئی شخصا قریب ۲۳ سال به‌طور مستقیم امور کشور را به دست گرفت و با قدرت تمام حکومت کرد. با فیلیپ چهارم و پنجم پادشاهان اسپانیا جنگهایی کرد و سرزمینهایی را به تصرف خود درآورد.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان کازیمیریایان دوم است. (۱۶۴۸– ۱۶۶۸ م.) وی پسر سیگیموند سوم است که به جای برادرش لادیسلاوس چهارم به سلطنت نشست.

در دوران سلطنت او کشور از هرحیث دستخوش هرج‌ومرج و فتنه و فساد و شورش قزاقها شده بود.

شاه سلیمان (۱۰۷۷– ۱۱۰۶ ه. ق.) (۱۶۶۶– ۱۶۹۴ م.)

اشاره

بعد از مرگ شاه عباس دوم فرزند او صفی میرزا به نام شاه سلیمان در سال ۱۰۷۷ یا ۱۰۷۸ هجری به سلطنت نشست. در سال ۱۰۷۹ هجری شیخ علیخان زنگنه را به وزارت خود منصوب کرد. در سال ۱۰۸۶ هجری ترکمانان به رهبری آدینه سلطان به نواحی استرآباد و سمنان و دامغان حمله‌ور شدند، اما به دست کلبعلیخان شاملو یکی از سرداران شاه سلیمان مغلوب و متواری شدند. شاه

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سلیمان در دوران سلطنت خود، با اقدامات تلافی‌جویانه الکسی میخالویچ از روسیه مواجه شد، زیرا وی بعد از اطلاع از رفتار شاه عباس دوم نسبت به فرستادگان خود، مبادرت به یک سلسله اعمال انتقامجویانه کرد، از جمله تعداد پانصد نفر از قزاقان روسی را مأمور دستبرد و تجاوز به ولایات شمالی ایران کرد و این راهزنان در جزایر آشوراده واقع در جنوب‌شرقی دریاچه خزر مستقر شدند. چون شاه سلیمان بیشتر دوران عمر خود را در حرمسرا با زنان و خواجه‌سرایان سپری کرده بود، بدون تربیت بار آمده و از امور کشورداری فرسنگها فاصله داشت. از حسن تصادف در دوران سلطنت او ترکان عثمانی که از دشمنان سرسخت ایران بودند، سرگرم جنگ با دول اروپا بودند و فرصت تاخت‌وتاز به ایران را نداشتند. از مشهورترین سیاحانی که در زمان او به ایران آمدند، یکی شاردن و دیگری

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۵

تاورنیه است.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت شاه سلیمان در کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

چین: بعد از انقراض سلسله مینگ، سلسله چینگ (منچو) تأسیس شد. (۱۶۴۴- ۱۹۱۲ م.) در دوران سلطنت شاه سلیمان، کانگ شی در چین سلطنت می‌کرد (۱۶۶۱- ۱۷۳۲ م.) که با خردمندی و عزم ثابت پس از هشت سال جنگ، دولتهای ملوک الطوایفی نیمه مستقل چین جنوبی را برانداخت و در سال ۱۶۸۹ م. پیمانی با روسیه امضا کرد که اولین پیمان بین چین و یک کشور اروپایی است.

ژاپن: در این‌زمان خاندان توکوگاوا در ژاپن سلطنت می‌کرد.

عثمانی: شاه سلیمان معاصر است با سلطان محمد چهارم پسر سلطان ابراهیم (۱۶۴۸- ۱۶۸۷ م.) و سلیمان دوم بیستمین سلطان عثمانی (۱۶۸۷- ۱۶۹۱ م.) برادر و جانشین سلطان محمد چهارم. بعد از درگذشت سلطان سلیمان دوم سلطنت به احمد دوم، بیست و یکمین سلطان عثمانی رسید. (۱۶۹۱- ۱۶۹۴ م.) در زمان سلطنت وی دولت عثمانی مجارستان را از دست داد. (۱۶۹۱ م.) در عراق و حجاز هم شورشهایی علیه او روی داد.

افریقا

الجزایر: در دوران امپراتوری عثمانی حکومت الجزایر در ابتدا با حکامی بود که از طرف باب عالی با لقب پاشا منصوب می‌شدند و تا سال ۱۰۸۲ هجری (۱۶۷۱ م.) بیست و شش تن به همین مقام رسیدند ولی در همان سال فرمانده سپاه ینی‌چری که ملقب به دای بود، پاشای الجزایر را تحت تبعیت خود قرار داد.

مراکش: فرمانروای شرفای مراکش در این‌زمان اسماعیل ابن السمین است (۱۰۸۳ ه. ق.) (۱۶۷۲ م.) که توسط سپاهی که افراد آن را سیاهان تشکیل می‌داد صلح و آرامش را برقرار نمود. با این اوصاف موفق نشد که نواحی کوهستانی را تحت تبعیت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۶

خود درآورد و به‌طور کلی در زمان فرمانروایی وی روابط مراکش با کشورهای اروپایی حتی با الجزایر و عثمانی به حداقل رسید. به همین جهت از پیشرفتی که روزبروز نصیب جوامع متمدن آن‌روز می‌شد، بی‌اطلاع ماند و در همان تمدن قرون وسطایی خود درجا زد.

اروپا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان کارلوس دوم است. (۱۶۶۵- ۱۷۰۰ م.)

انگلستان: چارلز دوم در سال ۱۶۶۸ م. با هلند و سوئد یک اتحاد سه‌گانه تشکیل داد ولی در سال ۱۶۷۰ میلادی با لوئی چهاردهم پادشاه فرانسه پیمان سری دوور را منعقد کرد که به موجب آن چارلز تعهد می‌کرد که به مذهب کاتولیک درآید و با هلند وارد جنگ شود. سومین جنگ هلند در سال ۱۶۷۳ م. آغاز شد. هرچند این جنگ سبب تفوق نیروی دریایی انگلستان شد، در داخل کشور عدم رضایت مردم را برانگیخت. مقارن آن چارلز اعلامیه اغماض را صادر کرد که همه قوانین کیفری را که بر ضد کاتولیکها و ناسازگاران وضع شده بود، معلق می‌کرد. پارلمان در سال ۱۶۷۳ م. چارلز را مجبور کرد که این اعلامیه را پس بگیرد و در سال ۱۶۷۲ م. او را وادار کرد که جنگ با هلند را پایان دهد. چارلز در سال ۱۶۸۱ میلادی پارلمان را منحل و حکومت استبدادی برقرار کرد.

چارلز از معشوقه‌های خود چندین فرزند داشت ولی فرزند مشروع نداشت. بعد از او جیمز دوم به سلطنت رسید. (۱۶۸۵- ۱۶۸۸ م.) سلطنت کوتاه او وقایع مهمی در بر داشت. او به کاتولیکها مساعدت کرد که رواداری دینی را در انگلستان برقرار کنند، بنابراین مواجه با مخالفت هفت تن از اسقفها شد و محاکمه آنان در سال ۱۶۸۸ م. او را منفور کرد. ولادت پسرش مردم را از اینکه سلطنت انگلستان نصیب پادشاهی کاتولیک شود هراسناک ساخت. مخالفان جیمز، ویلیام (امیر اورانژ) را به انگلستان دعوت کردند.

در نتیجه انقلاب ۱۶۸۸ م. جیمز به فرانسه گریخت و سلطنت انگلستان به ویلیام و همسرش ماری رسید. جیمز در صدد برآمد که سلطنت از دست رفته را بازیابد. به همین دلیل در سال ۱۶۸۹ م. در ایرلند پیاده شد ولی در جنگ سال ۱۶۹۰ م. شکست خورد و در غربت درگذشت. ایرلند که در دوره تودور مغلوب شده بود، در سال ۱۶۸۹ م. دعوی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۷

استقلال کرد لیکن توفیقی نیافت و به صورت مستعمره درآمد.

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان آلفونسوی ششم است (۱۶۵۶- ۱۶۶۷ م.) که در دوران کودکی فلج شد و به همین علت نقصان عقلی داشت و برادرش پدروی دوم در سال ۱۶۶۷ م. وی را مجبور به استعفا کرد و با همسر او ازدواج نمود. از سال ۱۶۶۷- ۱۶۸۳ م. نیابت سلطنت را به عهده داشت و سپس زمام امور را به دست گرفت.

پروس و اتریش: کارل یازدهم پادشاه سوئد که متحد فرانسه بود به سرزمینهای فردریک ویلهلم دست‌اندازی کرد ولی در سال ۱۶۷۰ م. از فردریک ویلهلم بسختی شکست خورد. ویلهلم با اتخاذ تدابیر عاقلانه شالوده مملکت پروس را ریخت و پسرش فردریک اول، اولین پادشاه این مملکت شد.

دانمارک: در دوران سلطنت شاه سلیمان در کشور دانمارک فردریک سوم، پسر و جانشین کریستیان چهارم به سلطنت رسید. (۱۶۴۸- ۱۶۷۰ م.) در سال ۱۶۵۷ م. جنگ با سوئد را تجدید کرد و کارل دهم پادشاه سوئد معاهده اهانت‌آمیزی را در سال ۱۶۸۵ م.

به دانمارک تحمیل کرد. کارل بلافاصله جنگ را از سر گرفت، هلند و براندنبورک که از متحدان دانمارک بودند، به دانمارکیها کمک کردند و صلح کپنهاگ (۱۶۶۰ م.) برقرار شد.

بعد از فردریک سوم سلطنت به پسرش کریستیان پنجم رسید (۱۶۷۰- ۱۶۹۹ م.) که حکومت مطلقه برقرار کرد و سلطه دانمارک بر ایسلند محفوظ ماند. وی در سال ۱۶۷۵- ۱۶۷۹ م. با کارل یازدهم پادشاه سوئد جنگید که نتیجه مثبتی عاید او نشد.

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان الکسی میخایلوویچ است. (۱۶۴۵- ۱۶۷۶ م.) در سال ۱۶۶۷ م. با سوئد بر سر سواحل بالتیک جنگید و طبق عهدنامه سال ۱۶۶۷ م. اوکراین را ضمیمه قلمرو خود ساخت. بعد از وی پسرش فیودور سوم تزار روسیه شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱۶۷۶– ۱۶۸۲ م.) با اینکه از نعمت سلامتی برخوردار نبود در اصلاح امور کوشش زیادی از خود نشان داد. در سال ۱۶۸۱ م. نظام سلسله‌مراتب اشرافی را که در میان خانواده‌ها دشمنیهای ریشه‌داری را به وجود آورده بود، لغو کرد. بعد از درگذشت وی ایوان پنجم برادر فیورد سوم تزار روس گردید (۱۶۸۲– ۱۶۸۹ م.) که وی به علت نقص جسمانی و روانی شایستگی سلطنت نداشت، اما زن دوم آلکسی دارای پسری نیرومند و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۸

باهوش به نام پطر بود. بعد از درگذشت فیورد سوم بزرگان مسکو در سال ۱۶۸۲ م. پطر را که بیش از ده سال نداشت، تزار اعلام کردند. اما بستگان مادر ایوان پنجم این انتخاب را به رسمیت نشناختند و چون ایوان هم به علت بیماری، قدرت در دست گرفتن زمام امور را نداشت، خواهرش سوفی که زنی چابک و فعال بود به جای وی در رأس ناراضیان قرار گرفت و سرانجام مقرر شد ایوان پنجم و پطر تحت نیابت سلطنت سوفیا مشترکا زمام امور را در دست گیرند. در سال ۱۶۸۹ م. سوفیا سقوط کرد. ایوان پنجم در سال ۱۶۹۶ م. درگذشت. از این‌زمان پطر یگانه تزار روسیه شد. (۱۶۸۲– ۱۷۲۵ م.) سوفی خواهر پطر پس از رسیدن به مقام نیابت سلطنت برادر خود پطر را برخلاف رسم قدیم از قصر کرملین خارج کرد و او را به قریه‌ای نزدیک مسکو فرستاد که در حقیقت زندانی باشکوه بود و تأثیر فراوانی در تربیت روحی و اخلاقی پطر داشت. بعد از مدتی بسهولت با سپاهی آراسته که خود تهیه دیده بود با سوفی از در مخالفت درآمد و به آسانی بر او غلبه کرد و رسما به سلطنت رسید. وی درصدد برآمد رعایای نیمه وحشی خود را بسوی تمدن غربی هدایت کند. بنابراین تصمیم گرفت دیواری را که سوئد، لهستان و عثمانی بین روسیه و کشورهای غربی کشیده بودند درهم شکند و روزنه‌ای به سوی غرب باز کند و بدین منظور جنگهایی با عثمانی و سوئد کرد و آنها را شکست داد.

سپس پطر مسافرتهای زیادی به کشورهای اروپای غربی کرد. این حادثه مصادف است با سالی که گیوم دورانژ، انگلستان را منقلب ساخت و لویی چهاردهم جنگ معروف به لیگ دوگسبورگ را شروع کرد.

ارتباط پطر با اروپاییان مقیم مسکو اساسی‌ترین وقایع دوران جوانی و مهمترین حادثه تغییر دهنده زندگی او محسوب می‌شود.

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان کارل یازدهم است. (۱۶۶۰– ۱۶۹۷ م.) در سال ۱۶۸۲ م. ریکداک (پارلمان ملی سوئد) به او اختیارات مطلق داد که وی از همین اختیارات، نهایت استفاده را در زمینه اصلاحات اجتماعی از جمله کوتاه کردن دست اشراف و اعمال نفوذ آنها در امور داخلی کرد و بیش‌ازپیش به تثبیت قدرت سلطنت پرداخت.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی چهاردهم است. (۱۶۴۳– ۱۷۱۵ م.) دوران

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۳۹

سلطنت لوئی چهاردهم به سه قسمت تقسیم می‌شود. دوره دوم که مقارن با سلطنت شاه سلیمان است از سال ۱۶۶۱– ۱۶۸۳ م. به طول انجامید که دوره اصلاحات مالی و اداری بود و در آن کلبر نقش رهبری داشت. در این دوره سلطنت مطلقه برطبق اصل الهی در فرانسه برقرار شد و اداره امور مملکت از دست اشراف بیرون آمد و به مأموران صدیق دولت سپرده شد. اقدامات لویی برای کسب تفوق در اروپا با جنگ انتقال (۱۶۶۷– ۱۶۶۸ م.) و سومین جنگ هلند (۱۶۷۲– ۱۶۷۸ م.) آغاز شد و در نتیجه، فرانش کشته شد و قسمتی از فلاندر به تصرف فرانسه درآمد. اما در مقابل، خزانه مملکت تهی شد. در سال ۱۶۸۵ م. فرمان نانت را لغو کرد، در نتیجه، انحطاط اقتصادی رو به شدت نهاد.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان کازیمیر است (۱۶۴۸– ۱۶۶۸ م) در سال ۱۶۶۷ میلادی جنگ با روسیه به پایان رسید و قسمت شرقی اوکراین به تصرف روسیه درآمد.

یان کازیمیر در سال ۱۶۶۸ م. از سلطنت استعفا داد و میخائیل ویشنیو وینسکی «۱» به جای او انتخاب شد (۱۶۶۸– ۱۶۷۳ م) جانشین

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

وی یاسوبینسکی «۲» سوم است. (۱۶۷۴– ۱۶۹۶ م) در سال ۱۶۶۸ م. به فرماندهی سپاهیان لهستان منصوب شد و ترکان عثمانی را در وین بسختی شکست داد (۱۶۷۳ م) و موفقیت تاریخی شایان توجهی نصیب لهستان شد.

مجارستان و بوهم: شاه این‌زمان مجارستان شارل سوم است (۱۶۸۵– ۱۷۴۰ م) لازم به تذکر است که در سلسله امپراتوری مقدس، شارل ششم به شمار آمده است.

اوروگوئه: قدیمی‌ترین شهر اوروگوئه، کولونیا است که در سال ۱۶۸۰ م. توسط پرتغالیها بنا شد.

شاه سلطان حسین (۱۱۰۶– ۱۱۳۵ ه. ق.) (۱۶۹۴– ۱۷۲۲ م.)

اشاره

بعد از درگذشت شاه سلیمان، بزرگان کشور یکی از فرزندان او یعنی سلطان حسین میرزا را به سلطنت برداشتند. اولین اقدام غلطی که از او سر زد، انتصاب گرگین خان گرجی به

---

(۱).Wisniowiecki

(۲).Yosobienski

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۰

سمت حکمران قندهار بود. گرگین خان بر اثر ظلم بی‌حد نسبت به ساکنان قندهار در سال ۱۱۱۳ هجری به دست میرویس، کلانتر قندهار به قتل رسید. در سال ۱۱۱۸ هجری افاغنه ابدالی هم از موقعیت استفاده کردند و سر به شورش برداشتند و هرات را تصرف کردند. در سال ۱۱۲۲ هجری ملک محمود سیستانی حکمران سابق تون پس از تصرف مشهد پرچم استقلال برافراشت. در همین سال محمود پسر میرویس از راه سیستان خود را به کرمان رسانید. در این محل از لطفعلی خان حاکم فارس شکست خورد و به قندهار گریخت. در سال ۱۱۲۴ هجری بار دیگر محمود از راه سیستان به سمت کرمان پیش راند و پس از تصرف آن منطقه از راه یزد عازم اصفهان شد. در محل گلسون‌آباد واقع در چهار فرسنگی اصفهان سپاهیان ایران را شکست داد و اصفهان را در محاصره گرفت. شاه سلطان حسین ناچار در سال ۱۱۳۵ هجری در فرح‌آباد با دست خود تاج صفویه را بر سر محمود گذاشت.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت شاه سلطان حسین در کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

چین: در دوران سلطنت شاه سلطان حسین، سلسله چینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴– ۱۹۱۲ م.) امپراتور این‌زمان چین، کانگ شی نام دارد (۱۶۶۱– ۱۷۲۲ م) که با به کار بردن تدابیر لازم مرزهای شمالی و غربی چین را تثبیت و در سال ۱۷۲۰ م. استیلای خود را بر تبت تحکیم کرد.

ژاپن: در ژاپن خاندان توکوگاوا سلطنت داشتند (۱۶۰۳– ۱۸۶۷ م).

عثمانی: در دوران سلطنت شاه سلطان حسین در عثمانی سلطان مصطفی دوم فرزند سلطان محمد چهارم پس از عمویش سلطان احمد دوم به تخت نشست (۱۶۹۵– ۱۷۰۳ م.) جلوس او مصادف بود با جنگهای دولت عثمانی با دول اتریش و لهستان و روسیه و ونیز، سلطان اعلام جهاد کرد و خود عازم جنگ شد. ابتدا سپاهیان عثمانی بر اتریش و روسیه و ونیز.

غلبه کردند، لیکن سرانجام در سال ۱۶۹۷ م. سپاه عثمانی از سپاه اتریش شکست خورد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۱

در سال ۱۶۹۹ م. با اتریش و لهستان و ونیز پیمان صلح منعقد گردید. در نتیجه مجارستان و ترانسیلوانیا از تصرف عثمانی خارج شد. ینی‌چری‌ها از اقامت سلطان در ادرنه رضایت نداشتند و در همین زمان علما به خلع او فتوی دادند. سلطان ناچار از سلطنت استعفا کرد و در سال ۱۷۰۳ م. درگذشت. بعد از وی سلطنت به سلطان احمد سوم پسر سلطان محمد چهارم رسید. (۱۷۰۳- ۱۷۳۰ م.).

در سال ۱۷۰۹ م. کارل پادشاه سوئد که از پطر کبیر شکست خورده بود به دولت عثمانی پناه برد. دیری نگذشت که دولت عثمانی به بهانه اینکه روسیه در دریای آزوف کشتی جنگی مستقر کرده است و در مجاورت مرزهای عثمانی استحکامات نظامی می‌سازد به آن دولت اعلان جنگ داد. پطر محاصره شد و تقاضای صلح کرد و به موجب پیمان صلح پروت سال ۱۷۱۱ م. دریای آزوف بار دیگر به دولت عثمانی تعلق گرفت.

عمان: فرمانروای عمان در این‌زمان سیف ابن سلطان است (۱۱۰۴- ۱۱۲۳ ه. ق.) (۱۶۹۲- ۱۷۱۱ م.) که در دوران امامت وی بر اثر تجاوزات مستمر خوارج تمامی ساکنان بنادر خلیج فارس دچار وحشت شده بودند. در دوران جانشین امام (۱۱۲۳- ۱۱۳۱ ه. ق.) (۱۷۱۱- ۱۷۱۸ م.) سلطان ابن سیف دوم، خوارج در سال ۱۱۳۰ هجری (۱۷۱۷ م.) گذشته از تصرف بحرین جزایر هرمز و قشم و کیش را ضمیمه عمان کردند. زمانی که شاه سلطان حسین از جلب کمک انگلیس‌ها و هلندیها و فرانسویها مأیوس شد، برای سرکوب خوارج به نایب السلطنه پرتغال که در گوا مستقر بود متوسل گردید که در نتیجه کمک پرتغالیها هم قدرت خوارج درهم شکست و هم قدرت سلطان ابن سیف.

هندوستان: فرمانروای تیموریان هند در این‌زمان اورنگ زیب است که نسبت به مذهب تسنن متعصب بود و از هندوان جزیه گرفت و برای خود درباری باشکوه ترتیب داد. سرانجام پس از قریب ۵۰ سال فرمانروایی در سال ۱۱۱۸ هجری (۱۷۰۷ م.) در شهر احمدنگر از توابع دکن درگذشت. جانشین وی پسر دومش محمد معظم ملقب به شاه عالم بهادر شاه در سال ۱۱۱۸ هجری (۱۷۱۲ م.) به تخت نشست. در مدت سلطنت خود گرفتار شورشهای راجپوتها و سیک‌ها بود. پس از مرگ وی بین فرزندانش اختلاف

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۲

افتاد و سرانجام یکی از آنها به نام معز الدین جهاندار شاه در سال ۱۱۲۴ هجری (۱۷۲۴ م.) به سلطنت نشست. وی مردی عیاش و ضعیف النفس بود. پسر عمویش فرخ سیر به دهلی لشکر کشید و قبل از رسیدنش به دهلی، جهاندار به دستور او کشته شد. فرخ سیر با کمک سید حسینعلی خان نایب الحکومه پاتنا و برادرش عبد الله خان جهاندار شاه را مغلوب کرد، و خود به تخت سلطنت نشست. دوران حکومت فرخ سیر (۱۱۲۴- ۱۱۳۱ ه. ق.) (۱۷۱۳- ۱۷۱۹ م.) مصروف کشمکشهایی با سران سپاهی شد. سرانجام یکی از سرداران او به نام حسینعلی به دهلی حمله کرد، فرخ سیر مغلوب و مقتول گردید و شاهزاده جوانی به نام شمس الدین رفیع الدرجات در سال ۱۱۳۱ هجری (۱۷۱۹ م.) به سلطنت رسید.

یکی از مهمترین حوادث دوران سلطنت فرخ سیر که در رشد شرکت هند شرقی انگلستان از اهمیت فراوانی برخوردار است، اعطای فرمان سال ۱۱۲۹ هجری تجارت به آن شرکت بود که به موجب همین فرمان، شرکت مذکور با استفاده از معافیت گمرکی توانست فعالیت تجارتی خود را در قسمت بزرگی از هندوستان توسعه دهد. بعد از شمس الدین رفیع در سال ۱۱۳۱ هجری (۱۷۱۹ م.) رفیع الدوله شاه جهان دوم به تخت سلطنت نشست و در همان سال محمد شاه روشن زمام امور را به دست گرفت.

افریقا

الجزایر: در الجزایر در دوران عثمانیها بر اثر نفوذ فرمانده لشکریان ینی‌چری در سال ۱۱۲۲ هجری (۱۱۷۰ م.) مقام پاشایی حذف شد و جانشین پاشا، دای گردید.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تونس: در تونس قدرت دای‌ها بتدریج رو به زوال گذاشت.

زنگبار: سپاهیان امام عمان در سال ۱۶۹۸ م. در مومباسا، دژ پرتغالیها را به تصرف خود درآوردند.

مراکش: سلطان علوی مراکش در این‌زمان مولای اسماعیل است. (۱۶۷۲- ۱۷۲۷ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۳

اروپا

انگلستان: بعد از مرگ جیمز، ویلیام سوم که در منابع فارسی تحت نام گیوم اورانژ از او نام برده شده، به سلطنت نشست (۱۶۸۹- ۱۷۰۲ م.) وی پسر ویلیام دوم است که با ماری دختر جیمز دوم ازدواج کرد، با کشورهای سوئد و اتریش و اسپانیا اتحادیه‌ای تشکیل داد، که نتیجه آن جنگ علیه لوئی چهاردهم بود. ویلیام تاج و تخت انگلستان را مشترکا به اتفاق همسرش ماری پذیرفت. پس از او سلطنت به آن استوارت رسید. در دوران سلطنت وی (۱۷۰۲- ۱۷۱۴ م.) که وارث خواهرش ماری و ویلیام سوم بود انگلستان همچنان یکه‌تاز میدان اروپا بود. چنانکه در سال ۱۷۱۳ م. هنگام انعقاد صلح اوترخت، تقسیم میراث پادشاه اسپانیا توسط انگلیس‌ها پایان یافت. در دوران سلطنت آن استوارت نخستین ملکه بریتانیا و اسکاتلند و ایرلند (۱۷۰۷- ۱۷۱۴ م.) دختر جیمز دوم و جانشین ویلیام سوم، آخرین فرمانروای خاندان استوارت، بر اثر یکی شدن انگلستان و اسکاتلند، کشور انگلستان به صورت فعلی درآمد. بعد از درگذشت آن استوارت، جورج اول نبیره جیمز اول طبق قانون جانشینی به سلطنت بریتانیا رسید (۱۷۱۴- ۱۷۲۷ م.) و اولین پادشاه از خاندان هانور است. وی آداب آلمانی داشت و به زبان انگلیسی تسلط نداشت و چون به معشوقه‌های آلمانی خود خارج از اندازه توجه داشت و به آنها القاب و عناوین می‌داد، همین عمل باعث عدم رضایت مردم از سلطنت او گردید. وی به سلطنت علاقه زیادی نداشت و رسیدگی به امور کشور را وزرایش انجام می‌دادند. در حقیقت اولین هیئت دولت واقعی در این‌زمان به وجود آمد. در سال ۱۷۱۸ م. اتحادیه‌ای از کشورهای انگلستان و هلند و فرانسه و اتریش تشکیل شد که جانشینی خاندان هانور را تضمین کردند. والپول در اواخر سلطنت جرج به قدرت رسید. دوران طولانی نخست‌وزیری وی از همین زمان شروع می‌شود.

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان کارلوس دوم است (۱۶۶۵- ۱۷۰۰ م.) کارلوس دوم پسر فیلیپ چهارم بود و خواهران فیلیپ یکی آن دوتریش مادر لوئی چهاردهم و دیگری مادر امپراتور لئوپولد اول بودند. چون کارلوس فرزندی نداشت کمی قبل از مرگ وی مدعیانی برای سلطنت اسپانیا پیدا شدند که معروفترین آنها یکی ولیعهد فرانسه

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۴

خواهرزاده کارلوس بود و دیگری لئوپولد اول، به عنوان اینکه مادرش دختر فیلیپ سوم شاه اسپانیا بوده است. چون اتحاد فرانسه با اسپانیا که در آن روزگار فرمانفرمای مستعمرات وسیعی در امریکا بود، توازن قوا را در اروپا برهم می‌زد، ادعاهای مذکور با مخالفت سایر دولتهای بزرگ اروپایی مواجه شد. سرانجام پس از مذاکرات زیاد لوئی ادعای خویش را به نام نوه‌اش فیلیپ و لئوپولد ادعای خود را به نام پسرش شارل کرد و هردو دولت مؤکدا متعهد شدند که به هیچ عنوان اسپانیا را ضمیمه قلمرو خود نکنند.

کمی بعد طرفداران فرانسه کارلوس دوم را که مشرف به موت بود وادار کردند که فیلیپ پنجم نوه لوئی را تنها وارث خود اعلام کند. بعد از درگذشت کارلوس، فیلیپ پنجم از خاندان بوربون به سلطنت نشست (۱۷۰۰- ۱۷۴۶ م.) انگلستان، هلند و اتریش بر ضد فرانسه متحد شدند و سرانجام جنگ بین آنها و فرانسه با عقد پیمانهای اوترخت و راشتات و بادن در سالهای ۱۷۱۳- ۱۷۱۴ م. پایان یافت. در نتیجه فیلیپ به پادشاه اسپانیا شناخته شد اما بالاجبار قانون سالیک «۱» را پذیرفت.

بوهم: پادشاه بوهم در این‌زمان بوزوف اول است (۱۷۰۵- ۱۷۱۱ م.) وی پسر و جانشین لئوپولد اول است که امپراتور امپراتوری

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مقدس روم و مجارستان هم بوده است.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان ژان پنجم یا ژان بزرگوار است (۱۷۰۶– ۱۷۵۰ م.) وی پسر پدروی دوم است.

پروس: شاه پروس در این‌زمان فردریک اول است (۱۷۰۱– ۱۷۱۳ م.) وی پسر فردریک ویلهلم است. اولین پادشاه پروس است که کشور را به کشوری سلطنتی تبدیل کرد. بعد از فردریک اول سلطنت به پسرش فردریک ویلهلم اول رسید.

(۱۷۱۳– ۱۷۴۰ م.).

دانمارک: پادشاه دانمارک و نروژ در این‌زمان کریستیان پنجم است (۱۶۹۹– ۱۷۰۳ م.) بعد از وی پسرش فردریک چهارم به سلطنت نشست (۱۶۹۹– ۱۷۳۰ م.) وی بر علیه کارل

---

(۱). سالیک قانون جانشینی تعدادی از خانواده‌های اشرافی اروپا بود که به موجب آن دختران خانواده و اعقاب آنها را از اینکه جانشین صاحب‌منصبان شوند ممنوع می‌کرد و علت وضع این قانون هم این بوده است که از طریق ازدواج، اموال آنها به دست بیگانگان نیفتد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۵

دوازدهم پادشاه سوئد با دولتهای لهستان و روسیه متحد شد، اما شکست خورد و در سال ۱۷۰۰ م. مفاد عهدنامه اهانت‌آمیزی را پذیرفت. فردریک مردی ساعی و توانا بود.

با تمام قوا از رژیم سلطنتی مطلق پشتیبانی می‌کرد. به میزان زیادی از فساد دستگاههای اداری کاست.

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان پطر کبیر است (۱۶۸۲– ۱۷۲۵ م.) در سال ۱۷۲۱ م.

خود را امپراتور کل روسیه اعلام کرد و در سال ۱۷۲۲ جانشینی نسلی را لغو کرد و انتخاب جانشین را تابع اراده امپراتور قرار داد. پطر به خوبی می‌دانست که تبدیل کشور روسیه به یک کشور قدرتمند مستلزم دست یافتن به راههای دریایی است. به همین دلیل توجه خود را به سواحل دریای بالتیک و دریای سیاه و خلیج فارس معطوف کرد. در آن ایام دریای بالتیک تحت تصرف سوئد و دریای سیاه جزو قلمرو دولت عثمانی و خلیج فارس جزیی از کشور ایران بود. به‌هرحال پطر در صدد برآمد که بندر آزوف را در مصب رود دن به تصرف خود درآورد، ولی در سال ۱۶۹۵ م. از دولت عثمانی بسختی شکست خورد و مجبور به عقب‌نشینی شد. پطر بعد از تجدید قوا در سال ۱۶۹۶ م. قلعه آزوف را تصرف کرد که این پیروزی اهمیت زیادی دربر نداشت، زیرا دولت عثمانی بر گذرگاههای مهم دریای سیاه نظارت و تسلط داشت. برعکس، دریای بالتیک که بین کشورهای آلمان، لهستان، سوئد و دانمارک واقع شده بود، بمراتب بیش از دریای سیاه حایز اهمیت بود.

گوستاو آدلف پادشاه سوئد در قرن هفدهم میلادی آرزو داشت که دریای بالتیک یک دریاچه سوئدی باشد. برای رسیدن به این آرزو سرزمین فنلاند را از دولت مسکوی (روس) گرفت و ایالت استونی را از لهستان در ربود. در ساحل جنوبی یعنی در خاک آلمان، اراضی ساحلی مصب رود اودر را به تصرف خود درآورد. علاوه بر تصرف نواحی نامبرده، مبادرت به تسخیر جزایری چند کرد که جزو کشور دانمارک بود. طبیعی است کشورهایی که قسمتی از اراضی خود را از دست داده بودند، در پی فرصت مناسب بودند که این موقعیت به دست آمد، زیرا در سال ۱۶۹۹ م. شارل دوازدهم (کارل) که بیش از ۱۷ سال نداشت، در سوئد به سلطنت رسید و در همین زمان پطر کبیر امپراتور

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۶

روسیه و آگوست دوم پادشاه لهستان و فردریک چهارم پادشاه دانمارک مصمم شدند که باکارل دوازدهم پیکار کنند. برای رسیدن به این هدف سه عهدنامه در کپنهاگ و مسکو در سالهای ۱۶۹۸– ۱۷۰۰ م. بین دول مذکور بسته شد. اما کارل در اولین

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نبرد پطر را در ناروا بسختی شکست داد. سپس همّ خود را مصروف پیکار با آگوست پادشاه لهستان کرد که این درگیری قریب شش سال از ۱۷۰۱- ۱۷۰۶ م. طول کشید. پطر از این مدت استفاده کامل کرد تا بتواند شکست ناروا را جبران کند و از سال ۱۷۰۱- ۱۷۰۴ م. مبادرت به تسخیر ایالات ساحلی دریای بالتیک یعنی لیتونی و استونی کرد.

کارل پس از فراغت از کار پادشاه لهستان در سال ۱۷۰۸ م. به روسیه حمله کرد، پطر تقاضای صلح نمود و متعهد شد که تمام ایالات مفتوحه را به کارل بازگرداند، مشروط بر اینکه بنادر دریایی بالتیک را به او واگذارد. اما کارل در جواب گفت در مسکو قراری خواهیم داد. پطر بناچار به داخل روسیه گریخت و در مسیر خود در صدد نابودی مواد غذایی برآمد که همین عمل رنجهای زیادی را برای سپاهیان کارل به بارآورد. زمستان سال ۱۷۰۹ م. روسیه مزید بر علت شد و باعث تلف شدن هزاران تن از افراد سپاهی سوئد گردید. به همین دلیل باقیمانده سپاهیان کارل خسته و فرسوده در نبرد قلعه پولتاوا بسختی از پطر شکست خوردند و یکباره قدرت و شوکت سوئد نیست و نابود شد، به نحوی که دیگر قد راست نکرد. در مقابل، روسیه نخستین دولت اروپای شمالی و خطر ناگهانی برای ممالک اروپا شد. پطر در سال ۱۷۲۱ م. خود را امپراتور کل روسیه اعلام کرد.

پطر خیال داشت از راه ایران به خلیج فارس و هندوستان راه یابد. به همین منظور هیئتی به ریاست شخصی به نام اسرائیل اوری «۱» روانه ایران کرد که شاه سلطان حسین حاضر به دادن امتیازاتی به بازرگانان روس شد. هفت سال بعد به فرمان پطر، سفیری به نام ولینسکی «۲» مأمور دربار ایران شد و از تعرضاتی که در نواحی بخارا نسبت به اموال بازرگانان روس به عمل آمده بود، شکایت کرد و تقاضای غرامت کرد، لیکن به دلیل اینکه رفتار سفیر نامبرده آمیخته با غرور و خودخواهی بود، مذاکرات به نتیجه نرسید.

---

(۱). Israelori.

(۲). Volynsky.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۷

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی چهاردهم است (۱۶۴۳- ۱۷۱۵ م.) اوایل سلطنت لوئی دوران شکوه و جلال بی‌حساب بود. از وقایع برجسته و قابل ذکر این دوران بنای کاخ ورسای است. عصر لوئی چهاردهم نه فقط اوج افکار سلطنت‌طلبی در سیاست بود، بلکه عصر طلائی هنر و عصر کلاسیک فرهنگ فرانسه است. وی بی‌دریغ از هنر و ادب حمایت می‌کرد. «۱» از مردان نامی و هنرمندان پرآوازه این‌زمان از چند تن از جمله کورنی، مولیر، راسین، لافونتن و بوسوئه می‌توان نام برد. پاسکال دانشمند عالیقدر در این‌زمان می‌زیست. در دوران سلطنت لوئی چهاردهم در سال ۱۷۰۸ م. اولین معاهده بین دو دولت ایران و فرانسه بسته شد و سفیر فرانسه که نامش میشل بود، در اصفهان به خدمت شاه رسید.

بعد از لوئی چهاردهم نوه‌اش لوئی پانزدهم به سلطنت رسید (۱۷۱۵- ۱۷۷۴ م.) وی مردی عیاش و بلهوس بود. در دوران زمامداری خود قدمی برای حفظ منافع و مصالح فرانسه برنداشت. اوضاع مالی فرانسه در این‌زمان به سبب جنگهای مستمر لوئی چهاردهم خراب شده بود و دولت مبلغ قابل ملاحظه‌ای وام داشت. هرج‌ومرج و نابسامانی در امور کشور راه یافت و از هرجهت مقدمات انقلاب کبیر فرانسه فراهم گردید.

فنلاند: در سال ۱۶۹۶ م. بر اثر بروز قحطی، ثلث جمعیت فنلاند نابود شدند.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان اوگوستوس دوم است که در سال ۱۶۹۷ م. به جانشینی سوبیسکی به پادشاهی لهستان انتخاب شد. با روسیه و دانمارک علیه کارل دوازدهم پادشاه سوئد متحد شد و چون در جنگ با پادشاه سوئد مغلوب شد، کارل او را واداشت که از تاج و تخت لهستان به نفع استانیسلاس اول صرف‌نظر کند و لیکن در سال ۱۷۰۹ میلادی کارل را در پلتاوا شکست داد و لهستان را پس گرفت و ستانسیلاس اول ناچار لهستان را به رقیب خود اوگوستوس دوم تسلیم کرد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان بوزف اول است (۱۶۸۷- ۱۷۱۱ م.) جانشین وی شارل سوم است (۱۶۸۵- ۱۷۴۰ م.).

---

(۱). ر ک. تاریخ جهان‌نو، تألیف رابرت ژول پالمر، ترجمه ابو القاسم طاهری، ج ۱، ص ۲۱۰- ۲۱۱.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۸

امریکا

برزیل: هنگامی که ناپلئون بناپارت به پرتغال حمله کرد، ژان ششم پادشاه پرتغال به ریودو ژانیرو گریخت (۱۷۰۷- ۱۷۰۸ م) و از آن‌زمان این شهر پایتخت امپراتوری پرتغال گردید. پس از شکست ناپلئون، ژان به پرتغال بازگشت و پسر خود پدروی اول را به عنوان ولیعهد در برزیل گذاشت.

ممالک متحده امریکای شمالی: انگلستان برای پایان دادن به اختلافاتی که در مهاجرنشینها به وجود آمده بود در سال ۱۷۰۲ م. تمامی مهاجرنشینها را که مشتمل بر مهاجرنشینهای سلطنتی و مهاجرنشینهای پیرایشگران و مهاجرنشینهای ملکی بود، مهاجرنشین سلطنتی اعلام کرد که همین اقدام باعث بروز اختلافاتی بین مهاجرنشینها و انگلستان شد، بویژه در مورد اخذ مالیاتها میان مجالس محلی و مأمورانی که دست‌نشانده انگلستان بودند اختلاف به وجود آمد.

هائیتی: دولت مستقلی که در قسمتی از مجمع الجزایر آنتیل بزرگ قرار دارد و وسعت آن بیش از دو هزار کیلومتر مربع است، قسمت دیگر جمهوری دومینیکن «۱» را تشکیل می‌دهد. قسمت غربی آن از سال ۱۶۹۷ میلادی به فرانسه تعلق داشت.

شاه طهماسب دوم (۱۱۳۵- ۱۱۴۵ ه. ق.) (۱۷۲۲- ۱۷۳۲ م.)

اشاره

در همان زمانی که محمود به نزدیک اصفهان رسیده بود، طهماسب میرزا ولیعهد برای جمع‌آوری سپاه به قزوین رفت، در سال ۱۱۳۴ هجری پطر کبیر پس از تصرف دربند تا داغستان پیش آمد. طهماسب میرزا برای جلب مساعدت پطر راضی شد که نواحی شمالی ایران را به او واگذارد. در همین زمان دولت عثمانی که از پیشروی روسها نگران شده بود، سپاهی به آذربایجان فرستاد و تبریز را اشغال کرد. سرانجام به وساطت سفیر فرانسه در سال ۱۱۳۷ هجری قراردادی بین نمایندگان روس و عثمانی درباره تقسیم ایران بسته شد که به موجب آن مقرر شد تمامی شهرستانهای شمالی ایران تا سرحد خطی که از شمال و از جنوب اردبیل و مشرق همدان می‌گذشت، سهم دولت روسیه و

---

(۱). Dominicaine.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۴۹

تمامی اراضی شهرستانهای واقع در مغرب خط نامبرده یعنی گرجستان، آذربایجان، کردستان، عراق و خوزستان سهم دولت عثمانی باشد. کار محمود که به مرض سرسام دچار شده بود، کم‌کم به جنون کشید تا سرانجام به دست پسر عمویش اشرف کشته شد.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت لرزان شاه طهماسب دوم در کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

چین: در چین سلسله چینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴- ۱۹۱۲ م.)

ژاپن: در ژاپن خاندان توکوگاوا سلطنت داشتند (۱۶۰۳- ۱۸۶۷ م.)

عثمانی: در دوران سلطنت شاه طهماسب دوم در عثمانی، سلطان احمد سوم سلطنت می‌کرد (۱۷۰۳- ۱۷۳۰ م.) بعد از مرگ وی سلطنت به سلطان محمود خان پسر مصطفی دوم رسید (۱۷۳۰- ۱۷۵۴ م.) سلطنت محمود خان، همزمان است با ظهور نادر شاه در ایران و پس گرفتن اراضی اشغال شده ایران به دست این پادشاه.

عراق: پاشای این‌زمان عراق احمد پاشا است که عراق را در برابر سپاهیان نادر شاه (۱۷۲۴- ۱۷۷۴ م.) حفظ کرد.

افریقا

کنیا: کشور کنیا در مشرق افریقا واقع شده است و بیش از ۵۰۰ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. در قرن شانزدهم میلادی پرتغالیها بر آن دست یافتند. دولت عمان در سال ۱۷۲۹ م. پرتغالیها را شکست داد و بار دیگر عربها بر ساحل کنیا استیلا یافتند.

مراکش: فرمانروای شرفای مراکش در این‌زمان مولای اسماعیل است (۱۶۷۲- ۱۷۲۷ م.) جانشین وی احمد الذهبی است (۱۷۲۷ م.) و جانشین او عبد الله است (۱۷۲۹ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۰

اروپا

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان فیلیپ پنجم است (۱۷۰۰- ۱۷۴۶ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان جورج اول است (۱۷۱۴- ۱۷۲۷ م.) بعد از درگذشت وی پسرش جورج دوم به سلطنت نشست (۱۷۲۷- ۱۷۶۰ م.) وی بیش از پدرش به امور مملکت توجه داشت.

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان ژان پنجم است (۱۷۰۶- ۱۷۵۰ م.)

پروس: پادشاه پروس در این‌زمان فردریک ویلهلم اول است (۱۷۱۳- ۱۷۴۰ م.) وی اصلاحات اداری و سیاسی را که در زمان جدش فردریک ویلهلم شروع شده بود، ادامه داد و در نتیجه کشوری توانا به وجود آورد.

دانمارک: پادشاه دانمارک و نروژ در این‌زمان فردریک چهارم است (۱۶۹۹- ۱۷۳۰ م.) بعد از وی پسرش کریستیان ششم به سلطنت نشست (۱۷۳۰- ۱۷۴۶ م.)

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان پطر کبیر است (۱۶۸۲- ۱۷۲۵ م.) در سال ۱۷۲۴ م.

همسر دوم خود کاترین اول را شریک خویش در امپراتوری کرد و او را به جانشینی خود برگزید بعد از مرگ پطر، منشیکوف مشاور پطر و مستحفظین شاهی، کاترین را به سلطنت برداشتند. در دوران سلطنت کوتاه وی که بیش از شش ماه طول نکشید، آکادمی علوم روسیه تأسیس گردید. بعد از مرگ کاترین، سلطنت نصیب الکسیس، نوه پطر کبیر گردید که تحت عنوان پطر دوم تزار روسیه شد (۱۷۲۷- ۱۷۳۰ م.) در نتیجه تحریکات درباریان که پطر دوم آلت دست آنها بود، منشیکوف را از کار برکنار کرد و اشراف مرتجع، قدرت از دست رفته خود را بازیافتند. بعد از مرگ وی آناایوانوونا «۱» دختر ایوان پنجم برادرزاده پطر اول تزار روس شد (۱۷۳۰- ۱۷۴۰ م.) وی با کمک و مشاورت اطرافیان آلمانی خود توانست در کمال قدرت حکومت نماید.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی پانزدهم است (۱۷۱۵- ۱۷۴۴ م.)

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان شارل سوم است (۱۶۸۵- ۱۷۴۰ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱). Anna Ivanovna.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۱

امریکا

اوروگوئه: در سال ۱۷۲۶ م. مونته ویدئو توسط اسپانیاییها بنا گردید. بر سر مالکیت اوروگوئه، پرتغالیها و اسپانیاییها در قرنهای هفدهم و هیجدهم کشمکش داشتند که سرانجام به پیروزی اسپانیا منجر شد.

نام و مدت سلطنت پادشاهان صفوی «۱»

۱. شاه اسماعیل اول ۹۰۵- ۹۳۰ ه. ق.

۲. شاه طهماسب اول پسر شاه اسماعیل اول ۹۳۰- ۹۸۴ ه. ق.

۳. شاه اسماعیل دوم پسر شاه طهماسب اول ۹۸۴- ۹۸۵ ه. ق.

۴. سلطان محمد خدابنده پسر شاه اسماعیل دوم ۹۸۵- ۹۹۶ ه. ق.

۵. شاه عباس اول پسر سلطان محمد خدابنده ۹۹۶- ۱۰۳۸ ه. ق.

(۱). برای کسب اطلاعات بیشتر درباره سلسله صفویه به منابع زیر مراجعه شود:

ابن تبراز، صفوة الصفا. ابو الفضل علامی، آئین‌نامه اکبری. سام میرزا، تحفه سامی. ملا احمد تتوی، تاریخ الفی. خورشاه ابن قباد الحسینی، تاریخ ایلچی نظام شاه. احمد ابن محمد غفاری، تاریخ نگارستان. امین احمد رازی، تذکره هفت اقلیم. امیر محمود هروی، تاریخ شاه طهماسب. حسن بیک روملو، احسن التواریخ. شرف الدین بدلیسی، شرفنامه. لاهیجی، تاریخ خانی. بوداق، جواهر الاخبار. محمود ابن هدایت، تفاوة الاثار. محمد طاهر سبزواری- روضة الطاهرین. میرزا محمد صادق، صبح صادق. اسکندر بیک منشی، عالم‌آرای عباسی. عبد الفتاح فومنی، تاریخ گیلان. میر منشی، خلاصة التواریخ. نظام سیاقی، فتوحات همایون. ملا کمال، زبدة التواریخ. مصلح الدین لاری، مرآة الادوار. قاضی نور الله، مجالس المومنین. ولی قاضی بیک، قصص الخاقانی. محمد طاهر وحید قزوینی، عباس‌نامه. محمد یوسف قزوینی، خلدبرین. میرزا بک جنابادی، روضة الصفویه. شیخ حسین ابن شیخ ابدال، سلسله نسب صفویه. محمد ابن ابراهیم، دستور شهریاران. شیخ علی حزین، تاریخ حزین. نصرآبادی، تذکره نصرآبادی. میرزا محمد خلیل، مجمع التواریخ. آنتونی شرلی، سفرنامه. دن‌گارسیا، سفرنامه. اروج بیک، سفرنامه. پیترودلاواله، سفرنامه. آدم اولئاریوس، سفرنامه. تاورنیه، سفرنامه. شاردن، سفرنامه. سانسون، وضع کنونی ایران. کمپنو، سفرنامه. کروسنیسکی، تاریخ انقلاب ایران. لاکهارت، انقراض صفویه. سویمونوف، شرح دریای خزر. کاتف، سفرنامه. مصطفی ابن جلال، مآثر سلیم. ابراهیم پاشا، تاریخ پچوی. قراچلپی، سلیمان‌نامه. پروفسور فاروق سومر، نقش ترکان آناطولی در تشکیل و توسعه دولت صفوی. شاه طهماسب، تذکره شاه طهماسب. ملا جلال، تاریخ عباسی. محمد معصوم، خلاصة السیر. ابو الحسن ابن ابراهیم، فوائد الصفویه. محمد هاشم حسینی، رستم التواریخ. تذکرة الملوک.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۲

۶. شاه صفی پسر صفی میرزا نوه شاه عباس اول ۱۰۳۸- ۱۰۵۲ ه. ق.

۷. شاه عباس دوم پسر شاه صفی ۱۰۵۲- ۱۰۷۷ ه. ق.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۸. شاه سلیمان پسر شاه عباس دوم ۱۰۷۷– ۱۱۰۵ ه. ق.

۹. شاه سلطان حسین پسر شاه سلیمان ۱۱۰۵– ۱۱۳۵ ه. ق.

۱۰. شاه طهماسب دوم پسر شاه سلطان حسین ۱۱۳۵– ۱۱۴۵ ه. ق.

۱۱. شاه عباس سوم پسر شاه طهماسب دوم ۱۱۴۵– ۱۱۴۸ ه. ق.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۳

فصل ششم سلسله افشاریه (۱۱۴۸– ۱۲۱۸ ه. ق.) (۱۷۳۵– ۱۸۰۳ م.)

اشاره

مؤسس سلسله افشاریه، نادر است که در سال ۱۱۰۰ هجری قمری در دستگرد از توابع درگز به دنیا آمد. در ۱۷ سالگی اسیر ازبکان شد و پس از چهار سال گریخت. در ابیورد داخل دستگاه بابا علی، حاکم آنجا شد. سپس رهسپار مشهد گردید و با ملک محمود سیستانی از در مخالفت درآمد تا سرانجام به دربار شاه طهماسب دوم صفوی رسید. در سال ۱۱۳۹ هجری به تحریک نادر، فتحعلی خان قاجار سردار کل سپاه شاه طهماسب کشته شد. نادر به فرمان شاه طهماسب به جای او منصوب شد. در همین سال نادر به اتفاق شاه طهماسب مشهد را محاصره کردند و ملک محمود سیستانی ناچار به تسلیم شد. نادر در سال ۱۱۴۱ هجری الله یار خان حکمران ابدالی هرات را در نزدیک کافر قلعه جام شکست داد و هرات را به تصرف خود درآورد. در سال ۱۱۴۲ هجری در مهماندوست دامغان نادر، اشرف را شکست داد. اشرف به جانب تهران گریخت و در همین سال در جلگه مورچه خورت اصفهان اشرف شکست دیگری از نادر خورد و افاغنه به سمت فارس متواری شدند. نادر پس از استراحت مختصری در اصفهان به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۴

تعقیب اشرف پرداخت و برای سومین بار در دشت زرقان فارس وی را شکست داد.

اشرف به جانب قندهار گریخت، لیکن در بلوچستان کشته شد. در سال ۱۲۴۳ هجری نادر عازم آذربایجان شد و پس از فتح ساوجبلاغ، مراغه و دهخوارقان و شکست سپاه عثمانی وارد تبریز شد. در همین زمان افاغنه ابدالی به مشهد حمله کردند. نادر ناچار رهسپار خراسان شد و در غیاب وی شاه طهماسب با سپاهی به تبریز آمد و در نزدیکی ایروان عثمانیها را شکست داد. از طرف دولت عثمانی علی پاشا و احمد پاشا حاکم بغداد مأمور تسخیر عراق عجم شدند. شاه طهماسب از آنها شکست خورد و کرمانشاه و همدان و تبریز و مراغه به تصرف دولت عثمانی درآمد. شاه طهماسب به اصفهان گریخت و تقاضای صلح کرد. به موجب عهدنامه‌ای که در بغداد بین طرفین بسته شد، شاه طهماسب متعهد شد که شهرستانهای واقع در آن سوی رودخانه ارس را که شامل گنجه، تفلیس، ایروان، نخجوان و داغستان می‌شد، به دولت عثمانی واگذار کند.

نادر در همین زمان پس از برقرار کردن آرامش در افغانستان غربی، بی‌اساس بودن معاهده شاه طهماسب و عثمانی را به شهرستانهای ایران اطلاع داد و بلافاصله عازم اصفهان شد. در اصفهان شاه طهماسب را به‌سان سپاه دعوت کرد، شاه طهماسب شب را در اردو گذراند و دست به میگساری زد. نادر از موقعیت استفاده کرد و عدم شایستگی شاه را به تأیید حضار رسانید و سرانجام در سال ۱۱۴۵ هجری پس از خلع شاه طهماسب، عباس میرزا فرزند خردسال او را نامزد سلطنت کرد و خود عهده‌دار نیابت سلطنت شد. نادر در همین سال از طریق کرمانشاه، بغداد را محاصره کرد. سلطان عثمانی توپال عثمان پاشا سردار معروف خود را به کمک احمد پاشا حاکم بغداد فرستاد.

در جنگی که بین طرفین درگرفت، به دلیل شدت گرمای تابستان و کمبود آب، پیاده‌نظام ایران از پای درآمد. نادر به سمت

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

کرمانشاه عقب‌نشینی کرد و همدان را محل اجتماع سپاه قرار داد و از هرطرف یاری خواست. در سال ۱۱۴۶ هجری از همدان رهسپار عراق عرب شد و در قریه لیلان واقع در سه فرسنگی کرکوک، سپاه توپال عثمان پاشا را بسختی شکست داد و در همین سال احمد پاشا والی بغداد به نمایندگی از طرف دولت عثمانی با نادر صلح کرد. طبق این عهدنامه مقرر شد که طرفین اسرا را آزاد کنند و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۵

مرزهای دولتین همان مرزهای ایام سلطنت شاه سلطان حسین باشد. سپس نادر عازم سرکوبی محمد خان بلوچ شد. در همین سال به دلیل سرپیچی پادشاهان عثمانی از قبول مفاد عهدنامه‌ای که بین نادر و احمد شاه بسته شده بود، بعد از سرکوبی محمد خان بلوچ، عازم آذربایجان شد و از طرف دولت عثمانی، عبد الله پاشا مأمور جلوگیری وی گردید. نادر در سال ۱۱۴۷ هجری از اردبیل به شروان که تحت تصرف سرخای خان دست‌نشانده دولت عثمانی بود تاخت. سرخای خان گریخت و داغستان به تصرف نادر درآمد. در همین زمان دولت روسیه به موجب معاهده‌ای، دربند و باکو را به ایران پس داد. در سال ۱۱۴۸ هجری نادر سپاهیان عثمانی را در جلگه باغاورد یا مراد تپه شکست داد و گنجه و تفلیس را تصرف کرد. دولت عثمانی حاضر شد که ایروان را تسلیم دولت ایران کند و به این ترتیب ولایات غربی و شمالی غربی ایران از عثمانیها پس گرفته شد.

نادر بعد از سرکوبی امرای یاغی گرجستان و داغستان رهسپار رود ارس شد و در صحرای مغان اردو زد و در همین محل از بزرگان کشوری و لشکری ایران دعوت کرد و پس از جمع شدن مدعوین، ضمن گزارش مفصلی از خدمات خود، آنها را در انتخاب شاه جدید آزاد گذاشت. حاضران که در حقیقت مرعوب شده بودند، غیر از نادر شخص دیگری را شایسته این مقام ندانستند، نادر ابتدا قبول نکرد اما سرانجام تحت شرایطی حاضر به قبول سلطنت شد. بعد از آنکه شرایط خود را به تأیید نمایندگان ایران رساند، تاج سلطنت را بر سر گذاشت. پس از ختم مجلس مغان، سرکوبی ایل بختیاری را مورد توجه قرار داد و عازم محل استقرار ایل مذکور شد. در نتیجه علیمراد خان چهار لنگ رئیس ایل را دستگیر کرد و به قتل رساند. در سال ۱۱۴۹ هجری عازم قندهار و سرکوبی افاغنه غلجائی شد. قندهار بعد از یک سال محاصره در سال ۱۱۵۰ هجری به تصرف نادر درآمد. ضمن محاصره قندهار، نادر سفرایی به دربار محمد شاه گورکانی پادشاه هندوستان فرستاد و از او خواست که از پناه دادن افاغنه غلجائی خودداری ورزد، لیکن پادشاه هند گذشته از آنکه توجهی به درخواست نادر نکرد، سفیر ایران را هم مدت یک سال در دربار خود نگه داشت. همین‌که نادر از این مطلب آگاه شد، در سال ۱۱۵۱ هجری پس از تصرف شهرهای غزنین و کابل از طریق جلال‌آباد و بعد خیبر وارد جلگه

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۶

پنجاب شد و در دشت کرنال واقع در شمال دهلی، سپاهیان محمد شاه را شکست داد.

محمد شاه شخصا به حضور نادر آمد و تقاضای عفو کرد. نادر او را مورد محبت قرار داد و همراه وی عازم دهلی شد. پس از چند روز اقامت در دهلی، شایع شد که نادر مسموم شده است. در نتیجه شورشی برپا شد که منجر به کشته شدن عده زیادی از سپاهیان نادر شد. برای سرکوبی شورشیان، نادر فرمان قتل عام داد. سرانجام به شفاعت محمد شاه شورشیان را بخشید. در سال ۱۱۵۲ هجری با نفایس زیاد از جمله تخت طاووس و دو قطعه الماس معروف به دریای نور و کوه نور به طرف ایران حرکت کرد. پس از رسیدن به هرات، عازم سرکوبی ابو الفیض خان حاکم بخارا شد، لیکن حاکم مذکور شخصا خدمت نادر رسید و مورد لطف قرار گرفت و رودخانه جیحون سرحد بین ایران و بخارا شد. نادر در سال ۱۱۵۲ هجری پس از تصرف خیوه و کشتن ایلبارس خان حاکم آن محل، یکی از نواده‌های چنگیز خان را به حکومت آنجا منصوب کرد. در سال ۱۱۵۴ هجری از مشهد عازم سرکوبی لزگیها شد.

هنگام عبور از جنگلهای سوادکوه به جان وی سوء قصد شد. سپس رضا قلی میرزا فرزند خود را به تهران فرستاد و خود رهسپار داغستان شد. هرچند در این سفر تعدادی از رؤسای لزگیها قبول اطاعت کردند، غالب طوایف این منطقه از موقعیت طبیعی استفاده

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

کردند و به نقاط سخت کوهستانی پناه بردند و خسارات زیادی به سپاهیان نادر وارد آوردند. نادر به دربند مراجعت کرد، درحالی‌که به دلیل عدم موفقیت خود سخت خشمناک شده بود. در همین زمان، غلامی را به اتهام سوء قصد نزد نادر آوردند. وی رضا قلی میرزا را محرک خود معرفی کرد، نادر رضا قلی میرزا را احضار کرد و پس از محاکمه، او را نابینا کرد. در سال ۱۱۵۶ هجری برای قبولاندن شرایط خود به دولت عثمانی، شهرهای کرکوک و موصل را تصرف کرد. دولت عثمانی ناچار تقاضای متارکه جنگ داد تا آنکه در زمان مناسب، مجددا به مذاکره بپردازند. نادر به شهروان برگشت. در همین سال یکی از سیاحان انگلیسی به نام جان آلتون را مأمور کرد که در مشهد سرو لنگرود برای دولت ایران کشتی بسازد.

در سال ۱۱۵۸ هجری محمد یکن پاشا سردار معروف عثمانی از طریق ارز روم و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۷

دیاربکر و قارص به ایران حمله کرد، نادر به اتفاق نصر الله میرزا فرزند خود به مقابله یکن پاشا شتافت. در محل مراد تپه سپاهیان عثمانی را محاصره کرد و آنها را شکست داد. پس از این فتح، به دولت عثمانی پیشنهاد صلح کرد، و از طریق اصفهان عازم مشهد شد. به فرمان نادر، میرزا مهدی خان استرآبادی و مصطفی خان شاملو برای بستن معاهده، مأمور استانبول شدند. در سال ۱۱۵۹ هجری بین دو دولت ایران و عثمانی عهدنامه‌ای تحت شرایط زیر بسته شد:

۱. مقرر شد مرزهای دولتین همان مرزهای زمان سلطان مراد چهارم و شاه صفی باشد.

۲. هریک از دولتین ایران و عثمانی سفرایی به مدت سه سال به پایتخت همدیگر اعزام دارند.

۳. حکام عثمانی، حجاج ایرانی را به سلامت از یک محل به محل دیگر برسانند.

۴. طرفین از این تاریخ به بعد از دشمنی و اقدام به اموری که با صلح مغایرت دارد، خودداری کنند.

۵. حکام سرحدی از انجام عملیاتی که مخالف با دوستی بین دولتین است، خود داری کنند.

نادر در سال ۱۱۶۰ هجری به مشهد رسید. به فرمان وی علی قلی خان برادرزاده‌اش و طهماسب قلی خان جلایر یکی از سردارانش مأمور سرکوبی اهالی سیستان شدند. در نتیجه همدست شدن علی قلی خان با شورشیان، کار طغیان بالاگرفت. در چنین وضعی کردهای خبوشان هم سر به شورش برداشتند، نادر عازم سرکوبی آنها شد، در همین زمان عصبانیت و ناراحتی او شدت گرفت، در نتیجه در صدد برآمد کلیه روسای قزلباش را به قتل برساند، روسای قزلباش بعد از اطلاع از تصمیم نادر، پیشدستی کردند و او را شبانه در سراپرده‌اش کشتند.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت نادر در کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۸

آسیا

چین: در چین سلسله چینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۱۴۴– ۱۹۱۲ م.) امپراتور این زمان چین، چین لونگ نام داشت که در سال ۱۷۳۶ م. به تخت سلطنت چین نشست.

ژاپن: در این‌زمان خاندان توکوگاوا در ژاپن سلطنت داشتند (۱۶۰۳– ۱۸۶۷ م.)

عربستان سعودی: مؤسس سلسله آل سعود، محمد ابن سعود است که در واحه درعیه مقام داشت (۱۱۵۹ ه. ق.) (۱۷۴۶ م.) ابن عبد الوهاب مؤسس فرقه وهابیه به محمد ابن سعود پناه برد و در درعیه اقامت گزید.

عمان: در سال ۱۱۴۹ هجری (۱۷۳۷ م.) دوره فترت هفت ساله پیش آمد که در طول مدت آن عمان تحت تصرف ایران بود. سرانجام احمد ابن بو سعید که در زمان امامت سیف ابن سلطان والی صحار بود به دوران استیلای ایرانیان پایان داد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اروپا

اتریش: پس از مرگ شارل ششم در سال ۱۷۴۰ م. جنگی بین اتریش و پشتیبانانش، انگلستان و هلند، از یک طرف و پروس و فرانسه و اسپانیا از طرف دیگر بر سر جانشینی او درگرفت. پس از اینکه دخترش ماری ترز به جای پدر نشست، شارل هفتم فیلیپ پنجم و آوگوستوس سوم پادشاه لهستان مدعی جانشینی شارل ششم شدند و فردریک کبیر مدعی قسمتی از سیلزی شد. فردریک با حمله به سیلزی جنگ را آغاز کرد. در سال ۱۷۴۲ م. ماری ترز قسمت عمده سیلزی را به فردریک واگذاشت و با پروس صلح کرد. ساکس نیز در سال ۱۷۴۳ م. با اتریش متحد شد. فرانسویان در سال ۱۷۴۲ م. از پراک عقب نشستند و در سال ۱۷۴۳ م. از انگلستان شکست خوردند. در سال ۱۷۴۴ م.

فردریک به بوهم تاخت و دومین جنگ سیلزی را آغاز کرد، ولی سپاهیان اتریش و ساکس او را بیرون راندند. پس از مرگ شارل هفتم، باویر نیز از جنگ کنار کشید. در مقابل، فرانسویان در سال ۱۷۴۰ م. انگلیس‌ها را مغلوب کردند و جورج دوم در سال ۱۷۴۵ م. با فردریک قراردادی منعقد ساخت که سیلزی به پروس داده شود. ماری ترز پس از شکست سال ۱۷۴۵ م. هوهنفرید برگ ناچار به موجب معاهده در سال ۱۷۴۵ م.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۵۹

به این شرایط تن در داد.

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان فیلیپ پنجم است (۱۷۰۰- ۱۷۴۶ م.) فیلیپ مردی عیاش و سست‌عنصر و از هرجهت تحت نفوذ درباریان بود. بعد از وی پسرش فردیناند ششم جانشین او شد. (۱۷۴۶- ۱۷۵۹ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان جورج دوم است (۱۷۲۷- ۱۷۶۰ م.) در سال ۱۷۴۰ م.

در جنگ جانشینی اتریش جورج شخصا فرماندهی سپاهیان خود را به عهده گرفت. وی آخرین شاه انگلستان است که شخصا در جنگ فرماندهی سپاه را به عهده داشت.

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان ژان پنجم است (۱۷۰۶- ۱۷۵۰ م.)

پروس: شاه پروس در این‌زمان فردریک کبیر است (۱۷۴۰- ۱۷۸۶ م.)

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان کریستیان ششم است (۱۷۳۰- ۱۷۴۶ م.) پادشاهی مصرف بود. در مدت سلطنت وی ابنیه زیادی که متضمن صرف هزینه‌های زیادی بود، بنا گردید. بعد از وی پسرش فردریک پنجم به سلطنت دانمارک و نروژ نشست (۱۷۴۶- ۱۷۶۶ م.) در دوران سلطنت وی تجارت و صنعت توسعه یافت.

روسیه: تزار روس در این‌زمان آناایوانوونا است (آنا دوشس دوکورلاند) (۱۷۳۰- ۱۷۴۰ م.) وی اشخاصی را که در رسیدن او به قدرت مساعدت کرده بودند، کشت. در این جنایات، همدست او مردی بیرن نام بود که جمعی از اهالی آلمان را در اختیار خود درآورده بود و بتدریج نفوذ آلمانها چنان بالا گرفت که این دوره از تاریخ روسیه را عهد سلطه آلمانها نام نهاده‌اند. اما این قدرت و نفوذ آلمانها دوامی نیافت و روسها انتقام سختی کشیدند و دختر دوم پطر کبیر، کاترین را که الیزابت نام داشت به تخت نشاندند. او در جنگ هفت ساله با موفقیت بر ضد پروس جنگید و دانشگاه مسکو را بنیاد گذارد. در دوران زمامداری وی نفوذ آلمان از بین رفت. بعد از الیزابت برادرش پطر سوم به تخت نشست.

اولین اقدامش خارج کردن روسیه از جنگ هفت ساله و عقد اتحاد با فردریک دوم پادشاه پروس بود. پطر در سال ۱۷۴۴ م. با سوفیا که بعدا به نام کاترین دوم امپراتور روسیه شد، ازدواج کرد.

سیسل و ناپل: شاه سیسیل و ناپل در این‌زمان کارلوس سوم است (۱۷۳۵- ۱۷۵۹ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶۰

وی پسر فیلیپ پنجم است.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی پانزدهم است (۱۷۱۵- ۱۷۷۴ م.) در سال ۱۷۴۴ م. به همراهی دولتهای اسپانیا و پروس در جنگ جانشینی اتریش شرکت جست.

فنلاند: در سال ۱۷۴۳ م. قسمتی از خاک فنلاند که در تصرف سوئد بود، به تصرف روسیه درآمد.

لهستان: در سال ۱۷۳۶ م. آوگوستوس سوم پسر آوگوستوس دوم به سلطنت لهستان انتخاب شد.

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان شارل سوم است (۱۶۸۵- ۱۷۴۰ م.) شارل دانشمندان و بویژه موسیقیدانان را مورد حمایت خود قرار می‌داد.

جانشینان نادر (۱۱۶۰- ۱۱۶۳ ه. ق.) (۱۷۴۷- ۱۷۴۹ م.)

در سال ۱۱۶۰ هجری علی قلی خان برادرزاده نادر ملقب به علی شاه در مشهد به تخت نشست و به فرمان وی برادرش ابراهیم خان مأمور اصفهان شد. ابراهیم خان بعد از یک سال در اصفهان دعوی سلطنت کرد و در جنگی که بین دو برادر درگرفت، علی شاه مغلوب شد. ابراهیم شاه پس از دفع برادر خود در نظر داشت که شاهرخ فرزند رضا قلی میرزا را به سلطنت انتخاب کند، اما اهالی مشهد تصمیم او را نیرنگی بیش ندانستند و در سال ۱۱۶۲ هجری شاهرخ را به سلطنت برداشتند. در همین سال ابراهیم شاه که عازم جنگ با شاهرخ شده بود، نزدیک قم به دست طرفداران شاهرخ دستگیر و کشته شد.

دیری نگذشت که شاهرخ به دست سیدی به نام میر سید محمد متولی آستانه قدس رضوی دستگیر و نابینا شد. میر سید محمد چهل روز به نام شاه سلیمان در مشهد زمام امور را در دست گرفت تا سرانجام به دست اهالی مشهد دستگیر شد و بار دیگر شاهرخ نابینا به سلطنت نشست. در سال ۱۲۱۰ هجری شاهرخ درگذشت و فرزندش نادر میرزا جانشین او شد.

تذکر این نکته ضرورت دارد که کریم خان زند به پاس حق نعمت هیچ‌وقت متعرض خراسان که در دست شاهرخ میرزای نابینا بود، نشد و شاهرخ تا آخرین دقایق عمر خود

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶۱

با اسمی از سلطنت در آنجا حکمرانی می‌کرد. بعد از وی پسرش نادر میرزا جای او را گرفت که در سال ۱۲۱۸ هجری فتحعلی شاه او را از خراسان بیرون راند و به این ترتیب سلسله افشاریه منقرض گردید.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت جانشینان نادر در دنیای آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

افغانستان: بعد از کشته شدن نادر یکی از سردارانش به نام احمد شاه درانی در سال ۱۷۴۷ م. رهسپار افغانستان شد و سلسله درانی را در افغانستان تأسیس کرد.

چین: در چین سلسله چینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴- ۱۹۱۲ م.)

ژاپن: در ژاپن خاندان توکوگاوا سلطنت داشتند (۱۶۰۳- ۱۸۶۷ م.)

عثمانی: سلطان عثمانی در این‌زمان سلطان محمود اول است (۱۷۳۰- ۱۷۵۴ م.)

عمان: امام عمان در این‌زمان احمد ابن سعید است که در سال ۱۱۶۳ هجری (۱۷۴۹ م.) عنوان امام به خود داد.

هندوستان: فرمانروای تیموریان هند در این‌زمان احمد بهادر است (۱۱۶۱- ۱۱۶۷ ه. ق.) (۱۷۴۸- ۱۷۵۳ م.) که سیزدهمین پادشاه

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سلسله تیموریان هند است.

اروپا

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان فردیناند ششم است (۱۷۴۶- ۱۷۵۹ م.) در طول مدت سلطنت خود اسپانیا را دور از جنگ نگاه داشت.

پرتغال: شاه پرتغال در این‌زمان ژان پنجم است (۱۷۰۶- ۱۷۵۰ م.)

پروس: پادشاه پروس در این‌زمان فردریک کبیر است (۱۷۴۰- ۱۷۸۶ م.)

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان الیزابت پتروونا است (۱۷۴۱- ۱۷۶۲ م.)

سیسل و ناپل: شاه سیسیل و ناپل در این‌زمان کارلوس سوم است (۱۷۳۵- ۱۷۵۹ م.)

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی پانزدهم است (۱۷۱۵- ۱۷۷۴ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶۳

فصل هفتم سلسله زندیه (۱۱۶۳- ۱۲۰۹ ه. ق.) (۱۷۴۹- ۱۷۹۴ م.)

زند نام طایفه‌ای است از لرهای فیلی که در حدود قلعه پری از توابع ملایر سکونت داشتند. مقارن شورش افاغنه در محل سکونت خود قدرتی یافتند. سپس به دست یکی از سرداران نادر جمعی از آنها کشته شدند و عده‌ای دیگر به فرمان وی به خراسان کوچ کردند. بعد از کشته شدن نادر، ایل زند تحت سرپرستی کریم خان به مساکن خود مراجعت کردند. طولی نکشید که کریم خان از هرج‌ومرج دوران بعد از نادر استفاده کرد و دعوی سلطنت نمود و سرانجام در این راه موفق شد و پس از غلبه بر رقبای خود، سلسله زندیه را تأسیس کرد.

سلطنت کریم خان (۱۱۶۳- ۱۱۹۳ ه. ق.) (۱۷۴۹- ۱۷۷۹ م.)

اشاره

در زمان سلطنت شاهرخ، ابو الفتح خان بختیاری به حکومت فارس منصوب شد. فرد دیگری از همین طایفه به نام علیمراد خان، با ابو الفتح خان جنگید، لیکن شکست خورد و متواری شد و برای گرفتن انتقام خود به کریم خان زند متوسل شد و با کمک وی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶۴

ابو الفتح خان را از اصفهان بیرون راند. سرانجام بین این سه تن وحدت نظر حاصل شد و تصمیم آنها بر این قرار گرفت که یکی از افراد خاندان شاه سلطان حسین را به سلطنت بردارند و امور کشور را بدین نحو بین خود تقسیم کنند و نیابت سلطنت به عهده علیمراد خان باشد و کریم خان سردار سپاه شود و ابو الفتح خان به حکومت اصفهان منصوب گردد. پس از این توافق، طولی نکشید که علیمراد خان در غیاب کریم خان، ابو الفتح خان را کشت.

کریم خان برای تنبیه علیمراد خان به اصفهان آمد، علیمراد خان که تاب پایداری در خود ندید، به بختیاری گریخت و سپس از آن محل رهسپار کرمانشاه شد. کریم خان او را تعقیب کرد و در نزدیکی شاه‌آباد کرمانشاه سپاهیان علیمراد خان را درهم شکست.

علیمراد خان به آزاد خان افغان متوسل شد. کریم خان این‌بار به دفع آزاد خان شتافت، اما شکست خورد و به اصفهان گریخت. کریم خان در نزدیکی اصفهان بار دیگر با آزاد خان جنگید و به دلیل قطع ارتباط وی با شهر به جانب لرستان روی نهاد. به فرمان

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آزاد خان، فتحعلی خان افشار به تعقیب کریم خان شتافت و جنگ سختی بین طرفین درگرفت که به شکست سپاه زند منجر شد. کریم خان بعد از این شکست تصمیم داشت به هندوستان برود و گوشه‌نشینی اختیار کند، اما در همین زمان بزرگان دشتستان به یاری وی آمدند و در سال ۱۱۶۸ هجری سپاهیان آزاد خان را در نزدیکی خشت بسختی شکست داد و روانه شیراز شد. مدعی دیگر سلطنت در این ایام، محمد حسن خان قاجار فرزند فتحعلی خان بود که در سال ۱۱۷۱ هجری به شیراز لشکر کشید، ولی شکست خورد و به مازندران برگشت. به فرمان کریم خان، شیخ علیخان زند مأمور سرکوبی محمد حسن خان شد. این سردار محمد حسن خان را در استرآباد شکست داد، اما هنگامی که تصمیم داشت از روی پلی عبور کند، اسبش درغلتید و به دست یکی از افراد ایل قاجار کشته شد. کریم خان بعد از دفع محمد حسن خان و سایر مدعیان سلطنت کرمان، یزد و نواحی جنوبی خراسان را به تصرف خود درآورد. تجارت دریایی خلیج فارس در این‌زمان در دست انگلیس‌ها و هلندیها بود. فرانسویها که در این ایام با انگلیس‌ها در جنگ بودند، در سال ۱۱۷۳ هجری به بندرعباس آمدند و دارالتجاره انگلیس‌ها را غارت کردند. بعد از این حادثه، انگلیس‌ها مرکز بازرگانی خود را به بصره

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶۵

منتقل کردند. متعاقب آن، هلندیها هم دار التجاره خود را به خاک عثمانی بردند. به همین سبب خسارت زیادی به بازرگانی خارجی ایران وارد شد. کریم خان برای جبران این وضع در سال ۱۱۷۷ هجری انگلیس‌ها را به بوشهر برگرداند و آنها تا سال ۱۱۸۳ هجری در آن محل بودند، لیکن به دلیل نداشتن امنیت، بار دیگر بوشهر را ترک کردند و عازم بصره شدند. بعد از انتقال مجدد مرکز بازرگانی انگلیس‌ها به بصره، کریم خان تصمیم گرفت بصره را تصرف کند. برای رسیدن به این هدف، بدرفتاری عثمانیها را نسبت به زوار ایرانی بهانه قرار داده در سال ۱۱۸۸ هجری، برادر خود صادق خان را مأمور سرکوبی سلیمان آقا حاکم بصره کرد. در سال ۱۱۸۹ هجری سپاهیان ایران بصره را در محاصره گرفتند، با وجود کمک دولت انگلستان به عثمانی، بصره بعد از سیزده ماه محاصره سقوط کرد، سلطان عثمانی ناچار همان‌گونه که کریم خان خواسته بود، سر عمر پاشا والی بغداد را نزد او فرستاد و تقاضای صلح کرد. صادق خان پس از چهار ماه اقامت در بصره، علی محمد خان زند را آنجا گذاشت و خود عازم شیراز شد. در غیاب او علی محمد خان به دست اعراب خوزستان کشته شد. در سال ۱۱۹۲ هجری بار دیگر به فرمان کریم خان، صادق خان مأمور سرکوبی شورشیان بصره شد و بعد از سرکوبی آنها قریب مدت یک سال در همان محل بود. کریم خان در اواخر عمر به بیماری سل دچار شد و در سال ۱۱۹۳ هجری درگذشت. وی یکی از پادشاهان خوشنام ایران است.

او هرگز به عظمت پادشاهی مغرور نشد و همواره با سادگی زندگی می‌کرد و حتی از قبول نام سلطان خودداری کرد و خود را وکیل الرعایا خواند و به دستگاه پرزرق‌وبرق و تشریفاتی سلطنت اعتنایی نداشت.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت کریم خان زند در سایر کشورهای جهان آن روز اتفاق افتاد، به شرح زیر است:

آسیا

افغانستان: پادشاه افغانستان در این‌زمان تیمور شاه درائی است (۱۷۷۳- ۱۷۹۲ م.) وی پسر احمد شاه درانی است که در زمان حیات پدرش حکومت لاهور را داشت.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶۶

برمه: در سال ۱۷۵۲ آلایونگپایا «۱» کشور را متحد ساخت و شورشیان را سرکوب نمود.

دیری نگذشت که به هندوستان حمله کرد و قلمرو خود را توسعه داد.

چین: در چین سلسله چینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴- ۱۹۱۲ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ژاپن: خاندان توکوگاوا در ژاپن سلطنت داشتند (۱۶۰۳- ۱۸۶۷ م.)

عثمانی: کریم خان معاصر است با سلطان محمود اول (۱۷۳۰- ۱۷۵۴ م.) و عثمان سوم (۱۷۵۴- ۱۷۵۷ م.) پسر سلطان مصطفی دوم که بیست و پنجمین سلطان عثمانی است. در مدت سلطنت او واقعه مهمی روی نداد. بعد از درگذشت عثمان سوم سلطنت به مصطفی سوم رسید (۱۷۵۷- ۱۷۷۴ م.) وی در سال ۱۷۶۸ میلادی از مفتی ولی الدین فتوایی درباره جنگ با روسیه گرفت، اما روسها سپاهیان عثمانی را شکست دادند و رومانی را به تصرف خود درآوردند. مضافا بر این در سال ۱۷۷۰ م. شبه جزیره کریمه را نیز متصرف شدند. بعد از درگذشت مصطفی سوم سلطنت به عبد الحمید اول رسید (۱۷۷۴- ۱۷۸۹ م.) مقارن سلطنت او عثمانی و روسیه در جنگ بودند که جنگ با بستن پیمان قینارچه در سال ۱۷۷۴ م. پایان یافت.

عربستان سعودی: دومین فرمانروای آل سعود در این‌زمان عبد العزیز ابن محمد ابن سعود است. (۱۷۶۵- ۱۸۰۳ م.) در زمان او وهابیان بر سواحل خلیج فارس دست یافتند.

هندوستان: فرمانروای تیموریان هند در این‌زمان شاه عالم ملقب به جلال الدین علی جوهر است، که در سال ۱۱۷۳ هجری (۱۷۶۰ م.) به تخت سلطنت نشست. وی پسر و جانشین عالمگیر دوم است و- پس از جلوس به سلطنت- عنوان شاه عالم را برای خود برگزید.

افریقا

تونس: فرمانروای سلسله حسینی تونس در این‌زمان علی بای، پسر حسین است (۱۷۵۹- ۱۷۸۲ م.)

---

(۱). Alaungpaya.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶۷

مراکش: فرمانروای شرفای مراکش در این‌زمان محمد اول است (۱۱۷۱ ه. ق.) (۱۷۵۷ م) وی نوه مولا اسماعیل است که توانست تا حدی اعمال قدرت نماید.

اروپا

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان فردنیاند ششم است (۱۷۴۶- ۱۷۵۹ م.) بعد از وی برادر ناتنیش کارلوس سوم به جای او نشست (۱۷۵۹- ۱۷۸۸ م.) وی پسر فیلیپ پنجم است. به موجب عهدنامه پاریس سال ۱۷۶۳ م. فلوریدا را به انگلستان واگذار کرد و در مقابل لویزیانای غربی را از فرانسه گرفت. در سال ۱۷۷۹ م. کارلوس به طرفداری از انقلابیان فرانسه وارد جنگ شد.

انگلستان: شاه انگلستان در این‌زمان جورج دوم است (۱۷۲۷- ۱۷۶۰ م.) بعد از درگذشت وی نوه‌اش جورج سوم به سلطنت نشست (۱۷۶۰- ۱۸۲۰ م.) این پادشاه با اسلاف خود اختلاف زیادی داشت، زیرا در انگلستان متولد شده بود و در حقیقت انگلیسی واقعی محسوب می‌شد. او از آغاز سلطنت در صدد مطیع ساختن پارلمان برآمد و با تطمیع، عده‌ای را به نام رفقای شاه دور خود جمع کرد و وسایل کناره‌گیری ویلیام پیت نخست‌وزیر را فراهم گردانید. دولتهای متعددی آمدند و رفتند تا سرانجام لردنورث به مقام نخست‌وزیری رسید و وی مطابق دلخواه شاه بود. نتیجه سیاست خشن شاه و دولت نورث به انقلاب امریکا منجر شد که با روی کار آمدن ویلیام پیت دوم دوران استیلای شاه بر دولت به آخر رسید. دولت انگلیس برای سرکوبی شورشیان در سال ۱۷۷۶ م. سپاهی به امریکا فرستاد که از قوای امریکا به فرماندهی جورج واشنگتن شکست خورد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

پس از آنکه از سال ۱۷۵۶- ۱۷۶۳ م. میان فرانسه و انگلستان بر سر تملک مستعمرات در امریکا و هندوستان جنگ درگرفت، دولت انگلستان به دلیل آنکه متحمل مخارج زیادی شده بود، تصمیم گرفت که مستعمرات را مجبور کند تا قسمتی از مخارج سپاه را در امریکا بپردازد. اتخاذ چنین سیاستی زمینه را برای انقلاب آماده ساخت و باعث خشم ساکنان مستعمرات شد. چون دولت انگلستان دو قانون مالیاتی یکی به نام

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶۸

قانون تمبر و دیگری به نام قانون چای وضع کرد، امریکاییها اعتراض کردند و در سال ۱۷۷۳ م. مقداری از چای انگلیسی را در بوستن به دریا ریختند. نمایندگان انقلابیان در سال ۱۷۷۴ م. کنگره را تشکیل دادند. انقلاب امریکا در سال ۱۷۷۵ م. آغاز شد که در این سال شورشیان، جورج واشنگتن را به فرماندهی کل قوای مستعمرات منصوب کردند.

در سال ۱۷۷۶ م. اعلامیه استقلال منتشر شد.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان ژان پنجم است (ژان بزرگوار) (۱۷۰۶- ۱۷۵۰ م.) وی از هنرمندان و ادبا حمایت می‌کرد و دارای درباری باشکوه بود و در دوران سلطنت وی بناهای زیبایی در لیسبون بنا گردید. بعد از وی ژوزه «۱» به سلطنت نشست.

(۱۷۵۰ - ۱۷۷۷ م.) در دوران سلطنت او امور مملکت در دست وزیرش پومبای بود. بعد از مرگ ژوزه سلطنت نصیب دخترش ماریای اول شد (۱۷۷۷- ۱۸۱۶ م.) در سال ۱۷۷۹ م. آکادمی علوم لیسبون را تأسیس کرد.

پروس: پادشاه پروس در این‌زمان فردریک کبیر است (۱۷۴۰- ۱۷۸۶ م.)

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان فردریک پنجم است (۱۷۴۶- ۱۷۶۶ م.) وی در سال ۱۷۵۷ م. هیئتی را مأمور مطالعه اوضاع کشاورزی کشور نمود. بعد از او پسرش کریستیان هفتم به سلطنت نشست (۱۷۶۶- ۱۸۰۸ م.) که اندکی بعد از جلوس به تخت سلطنت به مرض روانی دچار شد. در چنین وضعی پزشک مخصوص وی و ملکه کارولین خواهر جورج سوم پادشاه انگلستان کشور را اداره می‌کردند. در سال ۱۷۷۲ م.

پزشک مخصوص و ملکه به اتهام ارتباط نامشروع با یکدیگر تحت تعقیب قرار گرفتند.

پزشک اعدام شد و ملکه مطلقه گردید.

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان الیزابت پترونا است (۱۷۴۱- ۱۷۶۲ م.) بعد از درگذشت الیزابت پترونا، پطر سوم به تخت نشست و با سوفیا که بعدا بنام کاترین دوم امپراتور روسیه شد، ازدواج کرد. پطر مردی عیاش و بلهوس و فاقد توازن عقلی بود، توجه چندانی به همسر خود نداشت. سوفیا هم در مقابل، روابط نامشروعی با عده زیادی پیدا کرد. در سال ۱۷۶۲ م. توطئه‌ای به رهبری گریگوری آرلوف یکی از

---

(۱). Juzer.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۶۹

معشوقه‌های او علیه پطر شکل گرفت. پطر ناچار مستعفی شد و طولی نکشید که به‌طور اسرارآمیزی درگذشت و کاترین دوم تزار روس شد (۱۷۶۲- ۱۷۹۶ م.) وی یکی از امیر زادگان آلمانی بود. کاترین به علت این‌که شوهرش توجه چندانی به وی نداشت، بیشتر اوقات خود را صرف مطالعه می‌کرد، بویژه رغبت زیادی نسبت به آثار مونتسکیو و ولتر داشت. کاترین در سالهای اول سلطنت خود (۱۷۶۷ م.) هیئتی مرکب از ۶۰۰ نفر نماینده جمیع طبقات و اصناف روسیه فراهم آورد که وظیفه این هیئت، تهیه قانونی مبتنی بر اصول آزادی و حریت مذهبی و مساوات اجتماعی بود. کاترین شخصا مقدمه‌ای بر این قانون به نام دستور نوشت. اما در حقیقت سلطنت کاترین برای رعیت موجب مزید بدبختی شد و کار رعیت به بندگی و بردگی کشید شورش رعایا از سال

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۷۷۱ م. بالا گرفت. دامن زن این اغتشاش، یکی از قزاقهای فراری به نام بوکاچف بود که می گفت من پطر سوم هستم که از دست جلادها رها شده‌ام، لیکن سرانجام همراهان بوکاچف خیانت ورزیدند و او را تسلیم قوای دولتی کردند.

کاترین دوم کوشید تا با تجاوز به همسایگان ضعیف‌تر خود یعنی لهستان و عثمانی بر قدرت روسیه بیفزاید. در سال ۱۷۶۴ م. معشوقه سابق خود استانیسلاس را به تخت سلطنت لهستان نشاند. نخستین جنگ کاترین دوم با دولت عثمانی (۱۷۶۸- ۱۷۷۴ م.) با پیمان کوچک قینارچه خاتمه پذیرفت.

رومانی: به موجب عهدنامه قینارچه سال ۱۷۷۴ م. دولت روسیه در مولداوی و والاکیا از قدرت و نفوذ زیادی برخوردار شد.

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان آدولفوس فردریک از خاندان اولد نبورک است (۱۷۵۱- ۱۷۷۱ م.) و پسرش گوستاو سوم (۱۷۷۱- ۱۷۹۲ م.) جانشین وی شد که حکومت مطلقه را بازگرداند.

فرانسه: پادشاه فرانسه در این‌زمان لوئی پانزدهم است (۱۷۱۵- ۱۱۷۴ م.) در سال ۱۷۶۳ م. لوئی مستعمرات فرانسه را در هندوستان و کانادا به انگلستان واگذار کرد.

دوران سلطنت لوئی عصر روشنفکری بود. اندیشمندان فرانسه نظام موجود فرانسه را مورد انتقاد قرار می‌دادند و برای اصلاحات ریشه‌دار اجتماعی برنامه‌های مترقی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۰

پیشنهاد می کردند. در این‌زمان متفکران چندی در فرانسه می‌زیستند، از جمله می‌توان از مونتسکیو و دیدرو و دالامبر و روسو نام برد. بعد از لوئی پانزدهم نوه‌اش لوئی شانزدهم به سلطنت نشست (۱۷۷۴- ۱۷۹۲ م.) وی مردی خوشخو و نیک نفس را در مقابل، عاری از سیاست و تدبیر بود همسرش ماری آنتوانت «۱» (خواهر ژوزف دوم پادشاه اتریش) جز هوسرانی و خودآرایی و توسعه تشریفات درباری به چیز دیگری نمی‌اندیشید. درباریان و طبقه فاسد حاکمه نیز غیر از عیاشی و خوشگذرانی و برپا کردن مجالس خوشگذرانی و شب‌زنده‌داری و پرکردن جیب خود از خزانه تهی فرانسه هدف دیگری نداشتند. در چنین وضعی اوضاع مالی فرانسه که از زمان سلطنت لوئی چهاردهم به بعد به علت جنگهای طولانی و هزینه سرسام‌آور قصر ورسای و تجملات سرسام‌آور درباری به وضع اسفناکی افتاده بود دچار بحران شدیدی شد. تورگو، وزیر دارایی، چاره امور مالی کشور را در کم کردن مستمریهای درباریان و تقلیل مخارج هیئت حاکمه تشخیص داد. بنابراین ملکه و درباریان که منافعشان به خطر افتاده بود، لوئی را بر آن داشتند که سرانجام در سال ۱۷۷۶ م. تورگو را از کار برکنار و در همان سال نکر را به ریاست خزانه‌داری منصوب کند.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان ستانیسلاس دوم است (۱۷۶۴- ۱۷۹۵ م.) در این زمان نفوذ روسها در لهستان روزافزون بود و همین امر باعث شورش سال ۱۷۶۸ اشراف لهستان علیه روسها گردید که توسط روسها درهم شکسته شد.

امریکا

آرژانتین: بوئنوس آیرس در سال ۱۷۷۶ م. کرسی نیابت سلطنت اسپانیا شد.

کانادا: رقابت بین انگلستان و فرانسه منجر به جنگ بین آن دو گردید و فرانسویان در سال ۱۷۵۹ م. از قوای انگلیسی شکست خوردند و به موجب عهدنامه پاریس سال ۱۷۶۳ م. کانادا به تصرف انگلستان درآمد. با این اوصاف کشمکش بین کاناداییهای فرانسوی که پیرو مذهب کاتولیک بودند، با پروتستانهای انگلیسی تازه‌وارد به پایان نرسید.

---

(۱). Marie Antoinette.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۱

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ممالک متحده امریکا: مهاجران انگلیسی که از اوایل قرن هفدهم میلادی در امریکای شمالی مستقر بودند و نواحی آباد و زرخیزی را در اختیار داشتند، در ابتدای قرن هیجدهم میلادی به تأسیس بنادری از جمله فیلادلفیا و نیویورک و بوستن همت گماشتند و به نشر فرهنگ پرداختند و تا سال ۱۷۶۵ م. تحت تبعیت انگلستان بودند، در این سال دولت انگلیس که دچار بحران شدید مالی شده بود، یک رشته مالیاتهای بی‌مورد به مردم امریکا تحمیل کرد و مهاجرنشینهای انگلیسی در امریکا نه تنها حاضر به قبول این تحمیلات نشدند بلکه به منظور الغای آن به تظاهراتی دست زدند و شورشی در سرتاسر امریکا برپا کردند. دولت انگلیس برای سرکوبی شورشیان، سپاهی به امریکا فرستاد و همانطور که گفته شد در سال ۱۷۷۶ این سپاه از قوای امریکا به فرماندهی جورج واشنگتن نماینده ایالت ویرجینیا که در راه استقلال امریکا دلیرانه مبارزه می‌کرد، شکست خورد و متحمل تلفات سنگین و خسارات فراوان گردید.

جانشینان کریم خان (۱۱۹۳– ۱۲۰۹ ه. ق.) (۱۷۷۹– ۱۷۳۴ م.)

بعد از مرگ کریم خان بین جانشینان او بر سر تخت و تاج نزاع درگرفت. عاقبت مقرر شد که ابو الفتح خان فرزند کریم خان به پادشاهی و برادرش محمد علی خان به ولایتعهدی انتخاب شوند. طولی نکشید که زکی خان برادر کریم خان عده‌ای از بزرگان زند را کشت و نام پادشاه را در آن واحد بر دو فرزند کریم خان گذاشت و خود زمام امور کشور را در دست گرفت و قریب مدت ۱۰۰ روز بر فارس و اصفهان با اختیارات تام حکومت کرد.

همین‌که خبر مرگ کریم خان به صادق خان رسید، به اتفاق جعفر خان فرزند خود عازم شیراز شد، لیکن بر اثر توطئه زکی خان سپاهیان صادق خان پراکنده شدند. صادق خان ناچار به کرمان رفت. در این‌زمان علی مراد خان خواهرزاده زکی خان که حکومت عراق را داشت علم مخالفت را برافراشت. زکی خان عازم سرکوبی او شد، اما شبانه در محل یزد خواست به دست عده‌ای از امرا کشته شد. در سال ۱۱۹۳ هجری بعد از کشته شدن زکی خان امرای زند ابو الفتح خان را به سلطنت برداشتند، اما او مشغول عیاشی شد در این ایام صادق خان وارد شیراز شد و هرچند ابو الفتح خان را نصیحت کرد، مؤثر واقع نشد، ناچار او را دستگیر ساخت و خود زمام امور را در دست گرفت و به فرمان وی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۲

جعفر خان فرزندش مأمور فتح اصفهان و یزد و بهبهان شد. در همین زمان علیمراد خان بنای تاخت‌وتاز را به قلمرو ابو الفتح خان گذاشت تا سرانجام در اوایل سال ۱۱۹۵ هجری اصفهان بکلی از قلمرو ابو الفتح خان خارج شد و طولی نکشید که شیراز هم سقوط کرد و صادق خان و فرزندانش کشته شدند. در اوایل سلطنت علیمراد خان، آغا محمد خان قاجار مازندران و گیلان را تحت نفوذ خویش درآورد. علیمراد خان در سال ۱۱۹۸ هجری ویس خان فرزند خود را مأمور سرکوبی آغا محمد خان کرد. او در نزدیکی گرگان از سپاهیان خان قاجار شکست خورد. در سال ۱۲۰۰ هجری علیمراد خان عازم سرکوبی جعفر خان زند شد که در نواحی زنجان سر به شورش برداشته بود، لیکن در مورچه خورت اصفهان درگذشت. بعد از مرگ وی جعفر خان فرزند صادق خان به سلطنت نشست و به فرمان وی دو سپاه مأمور سرکوبی آغا محمد خان شدند که هردو در نزدیکی کاشان شکست خوردند، جعفر خان بعد از این شکست به شیراز گریخت و تا سال ۱۲۰۲ هجری پیوسته بین زندیه و قاجاریه جنگ و نزاع بود تا آنکه در همین تاریخ جعفر خان به دست عده‌آی از امرای زند کشته شد و صید مراد خان زند جای او را گرفت. در این تاریخ لطفعلی خان زند فرزند جعفر خان سرگرم فتح بنادر خلیج فارس بود. او پس از اطلاع از قتل پدر خود به سوی شیراز حرکت کرد و پایتخت را از تصرف صید مراد خان خارج ساخت و در سال ۱۲۰۳ هجری خود به تخت نشست. در سال ۱۲۰۴ هجری عازم شیراز شد. لطفعلی خان تاب مقاومت در خود ندید و ناچار به جانب دشتستان گریخت. آغا محمد خان پس از تصرف شیراز به تهران بازگشت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

لطفعلی خان بار دیگر از دشتستان به شیراز آمد و آن شهر را به کمک حاجی ابراهیم خان کلانتر به تصرف خود درآورد و در سال ۱۲۰۵ هجری برای مقابله با آغا محمد خان به سوی شمال لشکر کشید، اما به فتح اصفهان موفق نشد. هنگامی که به شیراز برگشت حاجی ابراهیم خان کلانتر از غیبت او استفاده کرد و به او خیانت ورزید و از پذیرفتن لطفعلی خان به شیراز خودداری کرد. چون سپاهیان لطفعلی خان از دور او پراکنده شدند، وی ناگزیر به بنادر جنوب گریخت. مصطفی خان قاجار دولو به شیراز آمد و از جانب آغا محمد خان حکومت آن شهر را به حاجی ابراهیم کلانتر سپرد. در سال ۱۲۰۶ هجری آغا محمد خان شخصا به دفع لطفعلی خان آمد. خان زند به ناچار به کرمان گریخت و با

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۳

کمال رشادت آن شهر را تصرف کرد. آغا محمد خان با سپاهی به کرمان آمد، لطفعلی خان مدت چهار ماه مقاومت کرد، اما چون شهر را در حال سقوط دید به بم گریخت و به دست یکی از هوادارانش که به او خیانت کرد، گرفتار شد و اسیر دشمن خود آغا محمد خان شد و سرانجام در سال ۱۲۰۹ هجری در تهران به فرمان خان قاجار کشته شد. هر چند سلسله زند دوامی نداشت، اما با شرافت شروع شد و با شرافت هم به پایان رسید.

مؤسس آن یکی از بهترین، و آخرین فرد آن طایفه یکی از دلیرترین شاهزادگان ایرانی است که هردو، نام نیکی در تاریخ ایران از خود باقی گذاشتند.

نام و مدت سلطنت پادشاهان زند

اشارهٔ

۱. کریم خان ۱۱۶۳- ۱۱۹۳ ه. ق.

۲. ابو الفتح خان پسر کریم خان ۱۱۹۳- ۱۱۹۳ ه. ق.

۳. علیمراد خان بار اول ۱۱۹۳ ه. ق.

۴. محمد علی خان پسر کریم خان ۱۱۹۳ ه. ق.

۵. صادق خان برادر کریم خان ۱۱۹۳- ۱۱۹۶ ه. ق.

۶. علیمراد خان بار دوم ۱۱۹۶- ۱۱۹۹ ه. ق.

۷. جعفر خان پسر صادق خان ۱۱۹۹- ۱۲۰۲ ه. ق.

۸. صید مراد خان ۱۲۰۲- ۱۲۰۳ ه. ق.

۹. لطفعلی خان ۱۲۰۳- ۱۲۰۹ ه. ق.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت جانشینان کریم خان در، جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

افغانستان: پادشاه افغانستان در این‌زمان تیمور شاه درانی است که پایتخت خود را به کابل منتقل کرد. در سال ۱۷۸۱ سیک‌ها، ملتان را به تصرف خود درآوردند، لیکن تیمور شاه آن را بازگرفت. بعد از وی سلطنت به پسرش زمانشاه درانی رسید (۱۷۹۲- ۱۸۰۰ م.) با

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۴

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

توجه به این‌که در آغاز سلطنت خود با رقابت برادرانش مواجه شده بود و مضافا بر این قلمروش از طرف آغا محمد خان قاجار در معرض تهدید بود با این همه مشکلات در صدد تجدید امپراتوری احمد شاه درانی برآمد. طولی نکشید که محمود یکی از برادرانش سر به شورش برداشت و قندهار را تسخیر کرد و در صدد حمله به کابل برآمد.

زمانشاه گریخت، اما کمی بعد دستگیر شد و او را کور کردند.

تایلند (سیام): در این‌زمان سلسله چاکری در تایلند سلطنت می‌کرد که عنوان همه شاهان این سلسله، راما بود. شاه این‌زمان تایلند رامای اول است (۱۷۸۲- ۱۸۰۹ م.)

چین: در چین سلسله مینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴- ۱۹۱۲ م.)

ژاپن: در ژاپن خاندان توکوگاوا سلطنت داشتند (۱۶۰۳- ۱۸۶۷ م.)

عثمانی: بعد از عبد الحمید اول سلیم سوم که بیست و هشتمین سلطان عثمانی است، به تخت نشست (۱۷۸۹- ۱۸۰۵ م.) وی پسر سلطان مصطفی سوم است. سلطان سلیم سوم در دومین جنگ روس و عثمانی بسختی شکست خورد و اراضی زیادی را از دست داد.

عربستان سعودی: فرمانروای عربستان در این‌زمان عبد العزیز ابن محمد ابن سعود است.

(۱۷۶۵- ۱۸۰۳ م.)

افریقا

تونس: فرمانروای سلسله حسینی تونس در این‌زمان حموده پسر علی است (۱۷۸۲- ۱۸۱۴ م.)

مراکش: فرمانروای شرفای مراکش در این‌زمان الیزید است (۱۲۰۴ ه. ق.) (۱۷۸۹ م.)

دوره حکمرانی وی توأم با آشوب و هرج‌ومرج بود. جانشین وی هشام است (۱۲۰۶ هجری (۱۷۹۲ م.) بعد از وی سلیمان زمام امور مملکت را به دست گرفت (۱۲۰۹ ه. ق.) (۱۷۹۷ م.)

ابتدا به سرکوبی شورشیان مبادرت نمود و آرامش را اعاده داد، لیکن طولی نکشید که با شورش بربرها مواجه شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۵

سیرالئون: سیرالئون از کشورهای غربی افریقا است که بیش از ۷۲ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. در سال ۱۷۸۲ م. طرفداران لغو برده‌داری در سیرالئون شهری به نام فری تاون «۱» بنا کردند. بردگانی که در انگلستان آزادی خود را بازمی‌یافتند، عازم آنجا می‌شدند.

اروپا

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان کارلوس سوم است (۱۷۵۹ - ۱۷۸۸ م.) که به موجب معاهده پاریس سال ۱۷۸۳ م. فلوریدا را بازگرفت. کارلوس یکی از بزرگترین شاهان بوربون اسپانیا است که در دوران سلطنت وی اهالی اسپانیا از رفاه و آسایش نسبی برخوردار بودند و بعد از وی پسرش کارلوس چهارم به سلطنت نشست (۱۷۸۸ - ۱۸۰۸ م.) وی مردی نالایق و برخلاف پدرش فوق‌العاده بی‌کفایت و عاری از تدبیر بود.

در سال ۱۷۹۳ م. اسپانیا در جنگهای اروپایی دوران انقلاب کبیر فرانسه شرکت کرد.

انگلستان: انگلستان سرانجام به موجب معاهده ورسای در سال ۱۷۸۳ م. (۱۱۹۸ هجری، مقارن با سلطنت علیمراد خان زند) استقلال

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سیزده مهاجرنشین خود را در امریکا به رسمیت شناخت.

بوهم و مجارستان: پادشاه بوهم و مجارستان در این‌زمان لئوپولد دوم است (۱۷۹۰- ۱۷۹۲ م.) وی جانشین پدرش فرانسیس اول است. از لحاظ امور سیاسی و اداره کردن امور مملکت، زمامداری بسیار لایق و شایسته بود. وی آخرین شاه بوهم است. جانشین او فرانسیس دوم است (۱۷۹۲- ۱۸۳۵ م.)

پروس: شاه پروس در این‌زمان فردریک کبیر است (۱۷۴۰- ۱۷۸۶ م.) بعد از وی سلطنت به برادرزاده‌اش فردریک ویلهلم دوم رسید (۱۷۸۶- ۱۷۹۷ م.)

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان کاترین دوم است (۱۷۶۲- ۱۷۹۶ م.) در سال ۱۷۸۵ م.

(۱۲۰۰ هجری مقارن با سلطنت جعفر خان پسر صادق خان زند و آغاز سلطنت آغا محمد خان قاجار) منشوری صادر کرد که به موجب آن، اشراف به صورت یکی از

---

(۱).Free Town

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۶

اصناف درآمد. براساس این منشور آنها از پرداخت مالیات و خدمت وظیفه معاف می‌شدند و مقام آنها موروثی می‌شد. مضافا بر این اراضی و روستاییان ایشان تحت مالکیت مطلق آنها قرار می‌گرفت. او قطعات بزرگی از زمینهای دولتی را به اشراف مورد نظر خود واگذار کرد. کاترین در سال ۱۷۸۳ م. (۱۱۹۸ هجری، مقارن با سلطنت علیمراد خان زند) شبه‌جزیره کریمه را ضمیمه روسیه کرد. کاترین حامی سرسخت ادبیات و هنر و تعلیم و تربیت بود. با چند تن از دانشمندان و نویسندگان معروف فرانسه، از جمله ولتر و دالامبر و دیدرو مکاتبه داشت.

سوئد: پادشاه سوئد در این‌زمان گوستاو سوم است (۱۷۷۱- ۱۷۹۲ م.) در سال ۱۷۸۸ م.

(۱۲۰۳ هجری، مقارن با سلطنت صید مراد خان و لطفعلی خان زند و آغا محمد خان قاجار) جنگ بیهوده‌ای با روسیه کرد، ولی یک سال بعد روسها را شکست داد. هنگامی که قصد تشکیل اتحادیه‌ای داشت تا در انقلاب فرانسه شرکت جوید. در یک مجلس مهمانی به دست یکی از نمایندگان اشراف کشته شد و سلطنت به پسرش گوستاو چهارم رسید (۱۷۹۲- ۱۸۰۹ م.) گوستاو سوم شاهی روشنفکر و باذوق و حامی علم و ادب بود. سلطنت پسرش گوستاو چهارم مقارن است با سلطنت لطفعلی خان زند و آغا محمد خان قاجار.

فرانسه: شاه فرانسه در این‌زمان لوئی شانزدهم است (۱۷۷۴- ۱۷۹۲ م.) در سال ۱۷۸۸ م. (۱۲۰۳ هجری مقارن با سلطنت صید مراد خان و لطفعلی خان زند و آغا محمد خان قاجار) ترتیب انتخابات مجلس طبقاتی داده شد و در پنجم ماه مه ۱۷۸۹ م. در ورسای تشکیل جلسه داد. هدف لوئی شانزدهم و صدراعظم از تشکیل دادن مجلس طبقاتی این بود که به کمک آن، ترتیبی برای حل مشکلات مالی داده شود ولی سیل شکایاتی که از ایالات و ولایات به این مجلس روان شد، آشکار ساخت که مردم به اصلاحات مالی قانع نیستند، بلکه خواهان اصلاحات عمیق سیاسی و اجتماعیند. به سبب اختلافاتی که در امر تشکیل و اخذ آرا بین طبقات روحانیون و نجبا و طبقه سوم روی داد، سرانجام طبقه سوم که شاه را در اخذ تصمیم مردد می‌دید، در سال ۱۷۸۹ م.

مجلس خود را مجلس ملی اعلام کرد و چون به امر شاه محل جلسات محاصره شد،

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۷

نمایندگان سوگند یاد کردند که تا قانون اساسی کشور را تدوین نکنند، متفرق نشوند.

چند روز بعد شاه در مجلس حضور یافت و اخطار کرد که هر طبقه از طبقات سه‌گانه باید در اتاق خاصی بنشینند. بعد از خروج وی

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

از مجلس، رئیس مجلس جواب داد، ملت در حال اجتماع، فرمانبردار کسی نیست و میرابو گفت، بروید به آقای خود بگویید که ما به اراده ملت در این‌جا گرد آمده‌ایم و جز به زور سرنیزه ما را از این‌جا بیرون نتوان کرد. سرانجام شاه تسلیم شد و مجلس ملی را قانونی شناخت ولی ضمنا ورسای را تحت محاصره سربازان قرار داد و به تحریک جمعی از درباریان که ماری آنتوانت آنان را رهبری می‌کرد، صدراعظم خود را معزول کرد. در این موقع گروهی از مردم سر به شورش برداشتند و به زندان باستیل هجوم بردند. لوئی شانزدهم تسلیم شد، لیکن شورشی که در پاریس روی داده بود، به ولایات سرایت کرد. روستاییان به سوزانیدن کاخها و آزار مالکان پرداختند و دولت برای جلوگیری از خونریزی، ناظر این اعمال بود.

مقارن این ایام، نجبا و روحانیان عضو مجلس ملی از طرفی به دلیل ترسی که بر کشور مستولی شده بود و از طرف دیگر شاید تحت تأثیر اوضاع هیجان‌آور آن ایام از حقوق فئودالی و امتیازات خود چشم پوشیدند. ضمنا شایع بود که دربار دست در کار تحریکات ضدانقلابی است. به همین دلیل در پنجم اکتبر سال ۱۷۸۹ م. جمعیتی از مردم پاریس به سوی ورسای روانه شدند و خانواده سلطنتی را جبرا به کاخ تویلری در پاریس بردند و در شانزدهم اکتبر همین سال مجلس ملی نیز به پاریس منتقل شد. شاه به اکراه اعلامیه حقوق بشر را تصویب کرد و قانون اساسی که در سال ۱۷۹۱ م. ۱۲۰۶ هجری، مقارن با سلطنت لطفعلی خان زند و آغا محمد خان قاجار) حکومت سلطنتی را با اختیارات محدودی برای شاه مقرر داشت. اراضی متعلق به کلیسا در سال ۱۷۸۹ م. ملی شد. لوئی شانزدهم در صدد برآمد که به اشرافی که به خارج کشور گریخته بودند ملحق شود. ولی از فرار او ممانعت شد و مردم، شاه و ملکه را با خفت تمام به پاریس باز گردانیدند. سرانجام قانون اساسی در سال ۱۷۹۱ م. به امضای شاه رسید. مجلس مؤسس اعلام داشت که خدمتش تمام و دوره‌اش به پایان رسیده است. مجلس مقنن در اکتبر ۱۷۹۱ م. منعقد شد. در همین زمان اشراف فرانسوی مهاجر، دولتهای اروپا را

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۸

تحریک به مداخله می‌کردند. در داخل فرانسه نیز سلطنت‌طلبان تنها راه بازگشت رژیم سابق را جنگ خارجی می‌دیدند. در سال ۱۷۹۲ م. اتریش اعلان جنگ داد، هجوم اولیه اتریش و پروس به فرانسه و شایعه خیانت شاه و ملکه منجر به شورش اوت سال ۱۷۹۲ م. شد. لوئی شانزدهم از سلطنت برکنار گردید. در ۲۱ سپتامبر سال ۱۷۹۲ م. مجلس موسوم به کنوانسیون جلسه خود را تشکیل داد و بلافاصله سلطنت را ملغی و اولین جمهوری را تأسیس کرد. لوئی محکوم به اعدام شد و در سال ۱۷۹۲ م. ۱۲۰۸ هجری (مقارن با سلطنت لطفعلی خان زند و آغا محمد خان قاجار) اعدام شد و در نتیجه انگلستان وارد جنگ گردید. کنوانسیون حکومت دیکتاتوری برقرار کرد و بدین ترتیب دوره وحشت آغاز شد. در اکتبر ۱۷۹۲ م. ماری آنتوانت نیز اعدام شد.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان استانیسلاس دوم است (۱۷۶۴- ۱۷۹۵ م.) استانیسلاس برای وحدت مجدد لهستان کوشش زیاد نمود و همین امر باعث مداخله نظامی روسیه و پروس گردید و دومین تقسیم لهستان در سال ۱۷۹۳ م. تحقق یافت. در سال ۱۷۹۴ م. کوشچوشکو «۱» ژنرال لهستانی مردم را به قیام ملی دعوت کرد، اما موفقیتی عایدش نشد. (این حوادث مقارن با سلطنت لطفعلی خان زند و آغا محمد خان قاجار است.)

امریکا

آرژانتین: در این‌زمان دیکتاتور آرژانتین، خوان مانوئل روساس است.

(۱۷۹۳- ۱۸۷۷ م.)

کانادا: در سال ۱۷۹۱ م. کانادا به دو قسمت تقسیم شد، فرانسوی‌زبانان در کانادای سفلی و انگلیسی زبانها در کانادای علیا مستقر شدند.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ممالک متحده امریکا شمالی: زمانی که دولت انگلیس متوجه شد که دولت فرانسه به انقلابیان امریکا مساعدتهای مالی و نظامی می‌نماید ناچار با انقلابیان، راه صلح را در پیش گرفت و به موجب معاهده ورسای سپتامبر سال ۱۷۸۳ م. استقلال ۱۳ مهاجرنشین

---

(۱).Koscusko.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۷۹

خود را در امریکا به رسمیت شناخت و شبه‌جزیره فلوریدا را به اسپانیا و بعضی از جزایر آنتیل را به فرانسه واگذاشت. ۱۳ مهاجرنشین انگلیس در امریکا پس از کسب استقلال به منظور تأسیس حکومتی مستقل با یکدیگر به مذاکره پرداختند و سرانجام ۵۵ نماینده، از طرف اهالی امریکا در فیلادلفیا دور هم جمع شدند و پس از تبادل نظر به تدوین و تصویب قانون اساسی در سال ۱۷۸۷ م. همت گماشتند. به موجب این قانون هر یک از دول متحد امریکا در امور داخلی خود آزادی یافتند و نیز ملت امریکا در برابر قانون با یکدیگر مساوی گردیدند. قوای مقننه و مجریه و قضاییه از هم تفکیک و مقرر شد که حکومت جمهوری در امریکا برقرار گردد و شخص رئیس جمهور هر چهار سال یک‌بار از طرف کلیه نمایندگان دول امریکا انتخاب شود. قوه مجریه و اختیار عزل و نصب وزرا و سفرا، فرماندهی نیروی بری و بحری و مسئولیت امور کشور در اختیار رئیس جمهور قرار گرفت و قوه قضائیه به عهده اعضای سه‌گانه دیوان عالی تفویض شد و مقرر گردید اعضای این دیوان از طرف رئیس جمهوری برای مادام العمر انتخاب شوند. نمایندگان مجلس سنا از طرف مجالس کشورهای متحد امریکا و نمایندگان مجلس مبعوثان به موجب آرای عمومی ملت انتخاب می‌گردند. این دو مجلس در سال ۱۷۸۹ م. جورج واشنگتن فرمانده کل قوای امریکا را به مناسبت فداکاریهایی که در راه استقلال آن کشور از خود نشان داده بود، به عنوان اولین رئیس جمهور انتخاب کرد.

هائیتی: انقلاب کبیر فرانسه موجب شورش بردگان در سال ۱۷۹۱ م. گردید. بعد از آن هائیتی که یکی از جزایر آنتیل است و بیش از ۲۷ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد، تحت استیلای فرمانروایان محلی، دوران پرآشوبی را سپری کرد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸۱

فصل هشتم سلسله قاجاریه (۱۲۰۹– ۱۳۴۳ ه. ق.) (۱۷۹۴– ۱۹۲۴ م.)

اشاره

طایفه قاجار مردمی از نژاد مغول هستند که در زمان لشکرکشی چنگیز خان همراه او از مغولستان به آسیای غربی آمدند و در ایران و ارمنستان ساکن شدند. این طایفه به تیره هایی چند تقسیم شدند، فتحعلی خان قاجار رئیس تیره اشاقه باش بود که هنگام سلطنت شاه طهماسب دوم به خدمت او پیوست و به مقام سپهسالاری رسید، اما طولی نکشید که به تحریک نادر کشته شد. فرزندش محمد حسن خان در تمام مدت زمامداری نادر در صحرای ترکمن متواری بود و بعد از کشته شدن نادر یکی از مدعیان سلطنت شد. در زمان کریم خان، همان‌طور که گفته شد، به فرمان خان زند، فرزند محمد حسن خان یعنی آغا محمد خان روانه شیراز شد و بعد از مرگ کریم خان از شیراز گریخت و خود را به گرگان رسانید و با استفاده از هرج‌ومرج این دوران، گرگان، مازندران و گیلان را تصرف کرد و سپس مشغول زدوخورد با جانشینان کریم خان شد و پس از برانداختن مخالفان خود، در نوروز ۱۲۰۰ هجری در تهران پادشاهی خود را اعلام کرد و بعد از غلبه بر لطفعلی خان و انقراض سلسله زندیه متوجه شمال ایران شد، زیرا شروان و گرجستان

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸۲

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

در دوران صفویه تابع دولت ایران بودند. در دوران هرج‌ومرج، جانشینان کریم خان سر به شورش برداشتند. برای سرکوبی آنها در سال ۱۲۰۹ هجری آغا محمد خان از راه آذربایجان رهسپار گرجستان شد و هراکلیوس والی گرجستان را که خود را تحت الحمایه کاترین امپراتور روس کرده بود، مغلوب ساخت و پس از غارت تفلیس به تهران برگشت.

او با اینکه در سال ۱۲۰۰ هجری پادشاهی خود را اعلام کرده بود، از تاجگذاری خودداری می‌کرد تا اینکه در رمضان سال ۱۲۱۰ بنا به درخواست مکرر مردم راضی شد که مراسم تاجگذاری را برگزار کند. در همین سال خراسان را از تصرف شاهرخ فرزند رضا قلی میرزا درآورد و بعد از خاتمه کار خراسان، در اواخر سال ۱۲۱۱ هجری برای سرکوبی روسها که در اواخر سلطنت کاترین به تفلیس و گرجستان لشکر اعزام کرده بودند، عازم آن نواحی شد و پس از عبور از رود ارس قلعه شوشی را تسخیر کرد، اما در همین محل به دست چند تن از ملازمان خود کشته شد.

قسمتی از حوادث جهانی آن‌روز که در دوران سلطنت جانشینان کریم خان زند به وقوع پیوست گفته شد، اینک دنباله حوادثی که بعد از انقراض سلسله زندیه از سال ۱۲۰۹ هجری تا کشته شدن آغا محمد خان در جهان روی داد، چنین است:

آسیا

افغانستان: شاه افغانستان در این‌زمان، زمانشاه است (۱۷۹۲– ۱۸۰۰ م.)

تایلند: پادشاه تایلند رامای اول است (۱۷۸۲– ۱۸۰۹ م.)

چین: در چین سلسله چینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴– ۱۹۱۲ م.). مقارن سلطنت آغا محمد خان در سال ۱۷۹۶ م. چین لونگ امپراتور معروف سلسله منچو درگذشت. می‌توان گفت که در دوره امپراتوری سلسله چینگ اصلاحات زیادی در امور اجتماعی آن سرزمین به عمل آمد.

عثمانی: در دوران سلطنت آغا محمد خان در عثمانی سلطان سلیم سوم حکومت می‌کرد (۱۷۸۹– ۱۸۰۵ م.)

عربستان سعودی: فرمانروای آل سعود در این‌زمان عبد العزیز ابن محمد ابن سعود است (۱۷۶۵– ۱۸۰۳ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸۳

اروپا

اسپانیا: پادشاه اسپانیا در این‌زمان کارلوس چهارم است (۱۷۸۸– ۱۸۰۸ م.) در سال ۱۷۹۵ م. از اتحادیه اولی که علیه ناپلئون بناپارت منعقد شده بود خارج گردید و به موجب عهدنامه سال ۱۷۹۶ ایلدفونسو با فرانسه متحد شد.

بوهم: شاه بوهم در این‌زمان فرانسیس دوم است (۱۷۹۲– ۱۸۳۵ م.)

پروس: شاه پروس در این‌زمان فردریک ویلهلم دوم است (۱۷۸۶– ۱۷۹۷ م.) که در سال ۱۷۹۵ م. از اولین اتحادیه بر ضد فرانسه خارج شد.

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان کاترین دوم است (۱۷۶۲– ۱۷۹۶ م.) وی در سن ۶۷ سالگی بر اثر سکته درگذشت. بعد از مرگ وی پسرش پاول «۱» جانشین او شد (۱۷۹۶– ۱۸۰۱ م.) کاترین سخت از این پسر متنفر بود و مدعی بود که پاول فرزند شوهرش پطر سوم نیست و کوشید تا او را از جانشینی محروم سازد.

سوئد: شاه سوئد در این‌زمان گوستاو چهارم است (۱۷۹۲– ۱۸۰۹ م.)

فرانسه: پادشاه اسمی فرانسه در این‌زمان لوئی هفدهم است (۱۷۹۳– ۱۷۹۵ م.) که توسط انقلابیان به زندان افتاد و در همان زندان کشته شد و یا به گفته‌ای ناپدید گردید. در باره قتل وی داستانهای زیادی گفته شده است.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

در سال ۱۷۹۵ م. مجلس کنوانسیون پس از یک رشته اصلاحات داخلی در زمینه آزادی مذهب و تصویب تعلیمات اجباری مجانی و توسعه فرهنگ و یک شکل کردن اوزان و مقادیر منحل شد و طبق قانون اساسی جدید پنج تن به نام هیئت‌مدیره از طرف مجلس سنا انتخاب گردید که به جای کنوانسیون کشور را اداره کند. در دوره حکومت هیئت‌مدیره، جنگ با بیگانگان همچنان ادامه داشت و اغتشاشات داخلی و زدوخورد احزاب باعث کودتاهای متعددی از طرف سرداران سپاه گردید. در سال ۱۷۹۶ م.

فرماندهی دسته‌ای کوچک از لشکریان فرانسه در نبرد علیه اتریش به ناپلئون بناپارت واگذار شد و او در نتیجه پیروزیهایی که به دست آورد بزودی مشهور شد و تا آنجا قدرت یافت که زمام امور فرانسه را در دست گرفت و چون طبعا خودخواه و مستبد بود در

---

(۱).Pawl.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸۴

مدتی کوتاه همه زحمات انقلابیان را زیرپا گذاشت و خود را امپراتور خواند.

لهستان: پادشاه لهستان در این‌زمان استانیسلاس دوم است (۱۷۶۴- ۱۷۹۵ م.) پس از درهم شکستن شورش کوشجوشکو در تقسیم سوم لهستان سال ۱۷۹۵ م. بقیه قلمرو استانیسلاس از دست رفت. وی مستعفی شده در روسیه سکونت اختیار کرد و در حقیقت از این به بعد لهستان جایی در نقشه اروپا نداشت.

امریکا

آرژانتین: دیکتاتور آرژانتین در این‌زمان خوان مانوئل روساس است (۱۷۹۳- ۱۸۷۷ م.)

ممالک متحده امریکا: رئیس جمهور این‌زمان ممالک متحده امریکای شمالی، جورج واشنگتن است (۱۷۸۹- ۱۷۹۷ م.).

فتحعلیشاه (۱۲۱۲- ۱۲۵۰ ه. ق.) (۱۷۹۷- ۱۸۳۴ م.)

اشاره

بعد از کشته شدن آغا محمد خان، برادرزاده‌اش بابا خان که در آن‌زمان حاکم فارس بود، به تهران حرکت کرد و به نام فتحعلیشاه به تخت نشست. در سال ۱۲۱۳ هجری عباس میرزا فرزند خود را به مقام ولایتعهدی انتخاب کرد و او را به آذربایجان فرستاد. در سال ۱۲۱۸ هجری نادر میرزا فرزند رضا قلی میرزا که در خراسان سر به شورش برداشته بود، دستگیر و کشته شد. تا این تاریخ کلیه شورشهای داخلی فرونشست لیکن از نظر سیاست خارجی به دلیل شدت گرفتن رقابتهای مستعمراتی بین کشورهای بزرگ اروپایی و ادامه آن به حدود ایران، خواه‌ناخواه این کشور نیز در صحنه مبارزات سیاسی بین‌المللی داخل شد. مهمترین رویدادهای سیاسی آن‌زمان، رقابت بین انگلستان و فرانسه و تجاوزات دولت روسیه به سرزمین ایران و تیرگی روابط بین ایران و عثمانی است. در همین وضع ناپلئون بناپارت برای از پای درآوردن انگلستان به فکر افتاد که از راه ایران به هندوستان حمله کند و برای رسیدن به این مقصود در سال ۱۲۲۰ هجری ژوبر که یکی از منشیان او بود رهسپار ایران شد و پس از او فرستاده دیگر ناپلئون یعنی رومیو

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸۵

به تهران آمد. در همین سال محمد خان افغانی که در کرمان اقامت داشت، از گرفتاریهای فتحعلیشاه سوءاستفاده کرد و قلعه بم را تصرف کرد، اما به دست یکی از سرداران فتحعلیشاه مغلوب و مقتول شد. از طرف فتحعلیشاه میرزا رضا خان قزوینی به عنوان سفیر رهسپار فرانسه شد و در سال ۱۲۲۲ هجری در محل فین کن‌اشتاین با ناپلئون معاهده‌ای بست که شامل ۱۶ ماده بود. پس از عقد این

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

معاهده به فرمان ناپلئون، ژنرال گاردان برای تربیت سپاهیان ایران به تهران آمد. در همین سال فیروز میرزا حکمران هرات و غوریان که تحت حمایت ایران بود، علم طغیان بر ضد محمد ولی میرزا پسر فتحعلیشاه حکمران خراسان برافراشت، اما از حاکم نامبرده شکست خورد و متواری شد. دولت انگلستان همین‌که از روابط ایران و فرانسه آگاه شد، در صدد جلب خاطر شاه ایران برآمد. از طرف فرمانروای هندوستان سرجان مالکم و از طرف دولت انگلستان سرهاردفورجونز در سال ۱۲۲۳ هجری به سفارت ایران مأمور شدند و به دولت ایران وعده‌های مساعد دادند تا دولت ایران از دوستی با ناپلئون صرف‌نظر کند. مقارن این احوال ناپلئون و الکساندر اول تزار روسیه در شهر تیلسیت با یکدیگر ملاقات کردند و بر ضد دولت انگلستان معاهده بستند. ناپلئون برخلاف اصول جوانمردی و زیرپا گذاشتن مفاد عهدنامه فین کن‌اشتاین هیچ نامی از ایران و مسئله گرجستان به میان نیاورد و با این اقدام در حقیقت فتحعلیشاه را تنها گذاشت و همین امر ایران را وادار به تجدید دوستی با انگلستان کرد. سرهارفورد جونز در سال ۱۲۲۴ هجری به حضور فتحعلیشاه رسید و واسطه بستن قراردادی بین ایران و انگلستان شد. در همین زمان ژنرال گاردان ایران را ترک کرد. به فرمان فتحعلیشاه میرزا ابو الحسن خان ایلچی به همراهی جیمز موریه منشی سفیر انگلستان رهسپار لندن شدند. در سال ۱۲۲۵ هجری نماینده ایران به تهران مراجعت کرد. متعاقب این ماجرا از طرف دولت انگلستان سرگوراوزلی برای بستن قرارداد قطعی به ایران آمد. در سال ۱۲۲۸ هجری با دولت ایران معاهده‌ای بست که به موجب آن دولت ایران متعهد شد کلیه قراردادهایی را که با دولتهای اروپایی دشمن انگلستان بسته است لغو کند. با تمام این احوال باید توجه داشت که سیاستمداران آن روز انگلستان تمامی کوشش خود را مصروف حفظ منافع و مصلحت کشور انگلستان

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸۶

می‌کردند و تمام تلاش آنها این بود که نقشه‌های ناپلئون را نقش‌برآب کنند و برای رسیدن به این هدف، زمانی که بین ناپلئون و الکساندر تزار روسیه جنگ درگرفت و فرانسویان عقب‌نشینی کردند، انگلیس‌ها دست اتحاد و دوستی به سوی روسها دراز کردند. با توجه به این مسئله جای تعجب نیست که اگر می‌بینیم در همان زمانی که ششمین اتحادیه دولتهای بزرگ بر ضد ناپلئون بسته شد، عهدنامه گلستان نیز به اصرار انگلستان بین دو دولت ایران و روسیه منعقد شد. مقارن سلطنت الکساندر اول، گرگین خان حاکم گرجستان حمایت دولت روسیه را پذیرفت و این اقدام سبب شورش برادرانش بر ضد او شد. عملیات اینان بهانه‌ای به دست دولت روسیه داد، سپاهیان روس تحت لوای پشتیبانی از گرگین خان، تفلیس را اشغال کردند. برادران گرگین که تاب مقابله با چنان سپاهی را نداشتند، به دربار ایران پناه بردند و از فتحعلیشاه کمک خواستند و همین مسئله سبب وقوع جنگهای بین ایران و روسیه شد که به دو دوره تقسیم می‌شود.

در دوره اول که از اواسط سال ۱۲۱۸ هجری شروع شد و در اواخر سال ۱۲۲۸ هجری ختم گردید، ایران شکست خورد و با وساطت انگلستان بین دو دولت روس و ایران در قریه گلستان عهدنامه‌ای به همین نام بسته شد که به موجب آن دولت ایران همه ولایات قره‌باغ، گنجه، شروان، دربند، باکو و قسمتی از طالش و داغستان و گرجستان را به روسیه تسلیم کرد. در همین سال یکی از دراویش حدود ترکستان به نام خواجه محمد کاشغری، حاکم سلیمانیه را به جنگ با ایران تحریک کرد. سپس خود رهسپار گرگان شد و در این محل عده‌ای ساده‌لوح را دور خود جمع کرد و شورش بزرگی به راه انداخت. به فرمان فتحعلیشاه محمد ولی میرزا حاکم مازندران، خواجه محمد و یارانش را دستگیر کرد و کشت. در سال ۱۲۳۰ هجری اسحق خان قرائی که یکی از متنفذین مردم تربت حیدریه بود از فتحعلیشاه تقاضای عزل محمد میرزا حاکم خراسان را کرد. همین‌که محمد ولی میرزا آگاه شد، اسحق خان و فرزندانش را کشت و همین عمل سبب شورشی شد که پسران و سایر بستگان اسحق خان در تربت حیدریه برپا کردند و دامنه آن به سایر نقاط خراسان کشیده شد. فتحعلیشاه ناچار محمد ولی میرزا را احضار کرد و به جای او تا تعیین حاکم قطعی، اسماعیل خان دامغانی را منصوب گردانید. در سال ۱۲۳۱ هجری به

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸۷

فرمان فتحعلیشاه حسین علی میرزا شجاع السلطنه به حکومت خراسان منصوب شد، حاکم جدید به سرعت شورشیان را سرکوب کرد و فیروز میرزا حاکم هرات را وادار به قبول اطاعت کرد. در سال ۱۲۳۵ هجری روابط ایران و عثمانی تیره شد، زیرا فرمانده ارزروم نماینده نایب السلطنه ایران را زندانی کرد و صادق پاشا را که تحت حمایت ایران بود به قتل رساند. به فرمان فتحعلیشاه عباس میرزا مأمور جنگ با دولت عثمانی شد و او در این مأموریت تا بایزید پیش رفت و به بارها سپاهیان عثمانی را شکست داد. محمد علی میرزا پسر دیگر فتحعلیشاه والی عراقین از کرمانشاه عازم جنگ با عثمانیها شد و آنها را بسختی شکست داد و تصمیم داشت بغداد را نیز فتح کند، اما مرگ گریبانش را گرفت. در سال ۱۲۳۸ هجری در ارزروم بین ایران و عثمانی عهدنامه‌ای بسته شد و به موجب آن دولت ایران کلیه نقاطی را که تصرف کرده بود، به دولت عثمانی پس داد و دو دولت متعهد شدند که از دخالت در امور داخلی یکدیگر خودداری کنند. از سال ۱۲۴۱- ۱۲۴۳ هجری دوره دوم جنگهای ایران و روسیه شروع شد. این‌بار نیز دولت ایران شکست خورد و به وساطت دولت انگلستان عهدنامه ترکمانچای بین ایران و روسیه بسته شد. به موجب این عهدنامه ایروان و نخجوان و قسمتی از دشت مغان به روسیه تسلیم شد، حق کشتیرانی در دریای خزر از دولت ایران سلب شد و دولت ایران حق قضاوت کنسولی را برای نمایندگان سیاسی پذیرفت. گذشته از اینها ملزم شد پنج میلیون تومان به عنوان غرامت جنگی به دولت روسیه بپردازد. بعد از پایان جنگ با روسیه، توجه فتحعلیشاه معطوف به قسمتهای شرقی ایران شد. در سال ۱۲۶۷ هجری عباس میرزا را مأمور خراسان کرد. عباس میرزا بعد از سرکوبی ترکمانان و خان خیوه در صدد حمله به خاک افغانستان برآمد، زیرا در این‌زمان افغانستان بعد از مرگ احمد شاه درانی به دلیل بروز جنگهای داخلی بین رؤسای قبایل، از هر نظر دستخوش هرج‌ومرج شده بود. در سال ۱۲۴۹ هجری عباس میرزا پس از واگذاری حکومت خراسان به محمد میرزا عازم تسخیر هرات شد و در همین اوان به دلیل کسالت فتحعلیشاه، عباس میرزا به تهران احضار شد و در غیاب او محمد میرزا مأمور محاصره هرات شد. چون ولیعهد، علیل بود و از بیماری رنج می‌برد، با اجازه فتحعلیشاه رهسپار مشهد شد. در طول راه مرضش

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸۸

شدت یافت و چون به مشهد رسید، از شدت درد کلیه که سالها مبتلا به آن بود در سن ۴۷ سالگی درگذشت. پس از مرگ عباس میرزا، فتحعلیشاه برای وصول بقایای مالیات فارس که پسرش حسینعلی میرزا والی آن ایالت از پرداخت آن سرپیچی کرده بود، از تهران به طرف فارس حرکت کرد. در نزدیک کاشان حسینعلی میرزا به خدمت پدر رسید و مبلغی جزئی از بدهی مالیاتی خود را تقدیم فتحعلیشاه کرد. در نتیجه این اقدام، فتحعلیشاه دستور داد حسینعلی میرزا را زندانی کنند و خود عازم اصفهان شد. چون به اصفهان رسید، در سال ۱۲۵۰ هجری پس از مدت ۳۷ سال سلطنت در سن ۶۸ سالگی درگذشت.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت فتحعلیشاه در کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

افغانستان: شاه افغانستان در این‌زمان، زمانشاه است (۱۷۹۲- ۱۸۰۰ م.) که بعد از وی برادرش محمود در کابل به سلطنت نشست (۱۸۰۰- ۱۸۰۳ م.) لیکن در سال ۱۸۰۰ م. به سبب شورشی که در کابل به وقوع پیوست، شاه شجاع درانی بر او غلبه کرد و خود به سلطنت نشست. لیکن طولی نکشید که محمود از زندان گریخت و بار دیگر صاحب تاج و تخت افغانستان شد (۱۸۰۹- ۱۸۳۹ م.)

اندونزی: در سال ۱۷۹۸ م. شرکت هند شرقی هلند منحل شد و اندونزی تحت حاکمیت مستقیم هلند قرار گرفت.

برمه: در این‌زمان سلسله آلائونگپایا، پس از ۷۵ سال فرمانروایی، مواجه با توسعه‌طلبی شرکت هند شرقی انگلستان شد و این امر موجب جنگهای ۱۸۳۴- ۱۸۳۶ م. شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تایلند: شاه تایلند در این‌زمان رامای اول است (۱۷۸۳– ۱۸۰۹ م.) در دوران سلطنت خود بانکوک را بنا کرد. جانشین وی رامای دوم است (۱۸۰۹– ۱۸۲۴ م.) که به فرمان وی ورود تریاک به تایلند ممنوع شد. جانشین وی رامای سوم است (۱۸۲۴– ۱۸۵۱ م.)

چین: سلسله چینگ (منچو) در چین سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴– ۱۹۱۲ م.) مخالفت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۸۹

سلسله چینگ با تجارت خارجی در آغاز شدیدتر از سلسله مینگ بود، اما سرانجام تخفیف یافت و در سال ۱۸۳۴ م. کانتون تا حدی به روی تجارت خارجی باز بود.

ژاپن: در ژاپن خاندان توکوگاوا سلطنت داشتند (۱۶۰۳– ۱۸۶۷ م.).

سوریه: فرانسویان در سال ۱۷۹۹ میلادی پس از فتح مصر توسط ناپلئون بناپارت سوریه را هم اشغال کردند.

عثمانی: در عثمانی سلطان سلیم سوم سلطنت می‌کرد (۱۷۸۹– ۱۸۰۵ م.) وی در سال ۱۷۹۸ م. در جنگهای اروپایی انقلاب فرانسه به دومین اتحادیه ضد فرانسه پیوست. ناپلئون بعد از تصرف مصر در سال ۱۷۹۹ م. به سوریه لشکر کشید. در سال ۱۸۰۱ م. فرانسویها از مصر خارج شدند. بار دیگر مصر به تصرف عثمانی درآمد در سال ۱۸۰۶ م. جنگهای روس و عثمانی تجدید شد، محافظه‌کارانی که مخالف اصلاحات سلطان بودند، شورش کردند. در نتیجه سلطان سلیم از سلطنت خلع شد و در سال ۱۸۰۷ به زندان افتاد. شورشیان مصطفی چهارم فرزند عبد الحمید اول را به سلطنت برداشتند (۱۸۰۷– ۱۸۰۸ م.) که بیست و نهمین سلطان عثمانی است. دیری نگذشت که طرفداران اصلاحات جدید علیه مصطفی چهارم سر به شورش برداشتند. حمله‌کنندگان به کاخ سلطنتی هجوم بردند. سلطان مصطفی را دستگیر و برادرش محمود دوم را به سلطنت برداشتند (۱۸۰۸– ۱۸۳۹ م.) در نتیجه مفاد عهدنامه بخارست سال ۱۸۱۲ م.

دولت عثمانی ناحیه بسارابی را به روسیه واگذار کرد. در زمان محمود اهالی یونان برای به دست آوردن استقلال شورش کردند. در سال ۱۸۲۶ م. ابراهیم پاشا یکی از سرداران سلطان محمود خان موفق شد قسمتی از شبه‌جزیره پلوپونز را از شورشیان پس بگیرد، لیکن دول اروپایی از حمایت یونانیان منصرف نشدند. نیروی دریایی فرانسه و روسیه و انگلیس در سال ۱۸۲۷ م. در خلیج ناواریئو، نیروی دریایی مصر و عثمانی را از میان بردند. سلطان محمود اعلام جهاد کرد و جنگ با روسیه در سال ۱۸۲۸ م. شروع شد.

قوای روسیه رومانی را اشغال کردند و از رود دانوب گذشتند. دولت عثمانی ناچار شد که پیمان آدریانوپل را با روسیه منعقد نماید. محمد علی پاشا به عنوان پاداش عملیات ابراهیم پاشا در یونان، سوریه را از باب عالی درخواست می‌کرد، لیکن سلطان محمود با

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۰

این تقاضا مخالفت کرد. در نتیجه، سپاه مصری به سرداری ابراهیم پاشا، عکا و دمشق و حلب را از تصرف قوای نظامی عثمانی بدرآوردند و رهسپار آسیای صغیر شدند. در سال ۱۸۳۲ م. روسها به کمک دولت عثمانی شتافتند. به موجب عهدنامه کوتاهیه سال ۱۸۳۳ م. سوریه به تصرف مصر درآمد و به موجب معاهده «خونکار اسکله سی» که در همان سال با روسیه منعقد شد، دولت عثمانی متعهد شد که از ورود کشتی‌های جنگی دشمنان روسیه در دریای سیاه جلوگیری کند.

عراق: پاشای این‌زمان عراق داود پاشا است (۱۸۱۷– ۱۸۳۱ م.) که مردی فاضل و عالم به علوم دینی و مسائل شرعی بود، لیکن در اداره قلمرو خود فردی ضعیف النفس و سست‌اراده بود. به همین جهت توسط دولت عثمانی از مقام خود برکنار شد.

عربستان سعودی: در سال ۱۲۱۶ هجری (۱۸۰۱ م.) سعود ابن عبد العزیز، شهر کربلا را تاراج کرد و اماکن مقدس شیعیان را ویران ساخت و اکثر سکنه را کشت. عبد العزیز به پاداش اعمال جنایتکارانه خود سرانجام در مسجد جامع درعیه به دست یکی از پیروان مذهب شیعه کشته شد و پسرش سعود ابن عبد العزیز به جای پدر نشست (۱۲۱۸– ۱۲۲۹ ه. ق.) (۱۸۰۳– ۱۸۱۳ م.) وی به فتح

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

قسمت مهمی از شبه‌جزیره عربستان نایل شد و قلمرو خود را از طرفی تا شام و از سوی دیگر از خلیج فارس تا بحر احمر بسط داد. زیارت اماکن مقدسه را ممنوع ساخت و اسم سلطان عثمانی را از خطبه انداخت. در نتیجه سلطان عثمانی، محمد علی پاشا را مأمور سرکوبی او کرد، مدینه و مکه و طائف از تصرف عبد العزیز خارج شد و در همین گیرودار سعود درگذشت و پسرش عبد اله ابن سعود جانشین پدر شد (۱۲۲۹- ۱۲۳۳ ه. ق.) (۱۸۱۴- ۱۸۱۷ م.) که مغلوب ابراهیم پاشا سردار مصری گردید. به فرمان این سردار عبد اله ابن سعود به اتفاق خانواده‌اش رهسپار مصر شدند و سپس آنها را روانه اسلامبول نمودند و در این شهر محکوم به اعدام گردید و برادرش مشاری ابن سعود به اسارت درآمد. به همین جهت دوره اول دولت آل سعود پایان یافت. مؤسس دوره دوم سلسله آل سعود، ترکی ابن عبد اله است (۱۲۳۵- ۱۲۴۹ ه. ق.) (۱۸۱۹- ۱۸۳۳ م.) در دوران زمامداری وی ریاض پایتخت دولت آل سعود شد. بعد از کشته شدن وی، مشاری ابن عبد الرحمن زمام امور را به دست

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۱

گرفت که مدت زمامداری وی بیش از ۴۰ روز نبود و توسط فیصل ابن ترکی کشته شد و فیصل زمام امور را به دست گرفت (۱۲۴۹- ۱۲۵۵ ه. ق.) (۱۸۳۳- ۱۸۳۹ م.)

عمان: جانشین احمد ابن سعید پسرش سعید ابن سلطان است. مدت زمامداری وی از ۱۲۲۰- ۱۲۷۳ هجری (۱۸۰۵- ۱۸۵۶ م.) به طول انجامید.

هندوستان: فرمانروای تیموریان در این‌زمان، شاه عالم است (۱۷۴۹- ۱۸۰۶ م.) که در دوران سلطنت ۴۷ ساله خود در حقیقت آلت دست امرا و رؤسای شرکت هند شرقی انگلستان بود. سرانجام یکی از رؤسای راهزنان به نام غلام قادر، دهلی را تصرف کرد و شاه عالم دستگیر و کور گردید. در سال ۱۸۰۳ م. شرکت هند شرقی حفظ جان شاه عالم را به عهده گرفت. جانشین وی پسرش اکبر شاه دوم است (۱۸۰۶- ۱۸۳۷ م.)

tarikhema.org

افریقا

الجزایر: تا سال ۱۲۴۶ هجری (۱۸۳۰ م.) در الجزایر، دای‌ها به صورت مستقل در الجزایر حکومت می‌کردند که در همان سال الجزایر به تصرف فرانسویها درآمد و بزودی جنگ فرانسه با عبد القادر جزایری آغاز شد و منجر به پیروزی فرانسویان گردید.

تونس: فرمانروای این‌زمان تونس از سلسله حسینی، حموده است (۱۷۸۲- ۱۸۱۴ م.) که در این دوران تونس رونق پیدا کرد و کشاورزی و بازرگانی توسعه یافت. بعد از حموده پسرش محمود جانشین وی شد (۱۸۱۴- ۱۸۲۴ م.) در این دوران تونس دستخوش تغییرات اساسی شد. به این معنی که دول اروپایی قطع دریازنی را که از منابع مهم درآمد دولت بود، به محمود تحمیل کردند.

زنگبار: بعد از ضعیف شدن دولت عمان فرمانروای آن‌که سعید ابن سلطان نام داشت، در سال ۱۸۳۲ م. پایتخت خود را به زنگبار منتقل کرد.

مراکش: فرمانروای شرفای مراکش در این‌زمان عبد الرحمن است (۱۲۳۸ ه. ق.) (۱۸۲۲ م.) که با روی کار آمدن وی دوره جدیدی در تاریخ مراکش به وجود آمد. در سال ۱۲۴۶ ه. ق. (۱۸۳۰ م) فرانسویها نیرویی برای تصرف الجزایر رهسپار آن دیار کردند.

مصر: بعد از تسخیر مصر توسط سلطان سلیم خان اول در سال ۱۴۱۷ م. این سرزمین

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۲

یکی از پاشانشینان (فرمانداران) عثمانی شد و قریب سه قرن این وضع ادامه داشت تا سرانجام قدرت پاشایانی که از قسطنطنیه می‌آمدند تحت نفوذ و قدرت بیگ (امیر) های ممالیک قرار گرفت. مؤسس سلسله خدیوها و سپس سلاطین آن کشور محمد علی

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

پاشا است. به احتمال زیاد وی سربازی از اهالی آلبانی بود که در قشون عثمانی خدمت می‌کرد و به مصر رفت و پس از آنکه فرانسویها مصر را ترک کردند، سلطان عثمانی را بر آن داشت تا وی را والی یا پاشای مصر بشناسد. دولت عثمانی اگرچه در صدد استقرار تسلط خود بر مصر بود، در این راه موفق نشد و ناچار تسلیم درخواست محمد علی پاشا شد. وی در سال ۱۸۰۵ م. رسما قدرت را به دست گرفت و مبادرت به یک سلسله اصلاحات اداری و اقتصادی نمود. در سال ۱۸۱۱ م. بنابر تقاضای دولت عثمانی سپاهی به فرماندهی پسر خود ابراهیم پاشا مأمور سرکوبی وهابیها کرد که ابراهیم پاشا به خوبی از عهده این مأموریت برآمد و وهابیها را سرکوب کرد. برای دومین بار به تقاضای دولت عثمانی ابراهیم پاشا را به جنگ یونانیان که سر به شورش برداشته بودند، فرستاد که در سال ۱۸۲۳ م. جزیره کرت به تصرف ابراهیم پاشا درآمد. افزون بر تصرف جزیره کرت، سپاهیان مصری نقاط دیگری را نیز به تصرف خود درآوردند لیکن به علت مداخله انگلستان و روسیه و فرانسه، مصریها بالاجبار به استثنای جزیره کرت سایر نقاط متصرفی را ترک کردند، در همین گیرودار چون سلطان عثمانی برخلاف قولی که به محمد علی پاشا داده بود، از واگذاری حکومت شام به وی خودداری کرد، در سال ۱۸۳۱ م. محمد علی پاشا به فرماندهی ابراهیم پاشا سپاهی روانه شام کرد و او سپاهیان ترک را در سال ۱۸۳۲ م. مغلوب کرد و در صدد حمله به قسطنطنیه برآمد که بر اثر مداخله مجدد دول بزرگ اروپا بین آن دو صلح برقرار گردید و در سال ۱۸۳۳ م.

حکومت شام به محمد علی واگذار شد.

اروپا

آلمان: در این‌زمان ناپلئون بناپارت در سال ۱۸۰۶ م. امپراتوری مقدس روم را برانداخت و اتریش را از آلمان جدا کرد و موقتا به رقابت اتریش و پروس خاتمه داد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۳

اتحادیه آلمانی که از سال ۱۸۱۴ – ۱۸۱۵ م. توسط کنگره وین و تحت نفوذ اتریش تشکیل شد، باعث برانگیخته شدن خشم میهن‌پرستان آلمان گردید. به همین جهت می‌توان دوره بین سالهای ۱۸۱۵– ۱۸۵۰ م. را دوران شورشهای آلمان دانست. امپراتور آلمان و شاه پروس در این‌زمان فردریک سوم است (۱۸۳۱– ۱۸۸۸ م.)

اتریش: امپراتور اتریش در این‌زمان فرانسیس دوم است (۱۸۰۴– ۱۸۳۵ م.) حکومت او مقارن با انقلاب کبیر فرانسه بود. در سال ۱۸۱۰ م. دخترش ماری لوئیز را به ازدواج ناپلئون درآورد و در سال ۱۸۱۳ م. به اتحادیه‌ای که علیه ناپلئون تشکیل شده بود، پیوست. از سال ۱۸۱۴– ۱۸۱۵ م. ریاست کنگره وین به عهده او بود. وی و صدر اعظم معروفش مترنیخ بر اتحادیه مقدس و اتحادیه آلمانی تسلط داشتند.

اسپانیا: پادشاه اسپانیا در این‌زمان کارلوس چهارم است (۱۷۸۸– ۱۸۰۸ م.) در اواخر سال ۱۸۰۴ م. اسپانیا به انگلستان اعلان جنگ داد و در سال ۱۸۰۵ م. در جنگ ترافالگار شکست خورد. سربازان فرانسوی در سال ۱۸۰۷ م. وارد اسپانیا شدند. به سبب عدم رضایت توده مردم، کودتایی به وقوع پیوست. کارلوس ناچار به نفع پسرش فردیناند هفتم از سلطنت استعفا کرد. طولی نکشید که ناپلئون بناپارت، پدر و پسر را وادار به استعفا کرد و برادر خود ژوزف بناپارت را (۱۸۰۸– ۱۸۱۳ م.) به سلطنت اسپانیا برداشت. وی شاه ناپل هم بود، اما در هردو مقام از خود بی‌کفایتی نشان داد. فردیناند هفتم در سال ۱۸۱۴ م. به سلطنت خود بازگشت و دیری نگذشت که قانون اساسی را لغو کرد و با تمام وجودش از ارتجاع و استبداد طرفداری کرد. آزادیخواهان چندین بار سر به شورش برداشتند. عاقبت، شاه در سال ۱۸۲۰ م. به برقراری قانون اساسی تن در داد، لیکن طولی نکشید که با حمایت فرانسه و زور سرنیزه سپاهیان فرانسوی بار دیگر در سال ۱۸۲۳ م. قانون اساسی را لغو کرد و هرنوع آزادی را برانداخت. در دوران سلطنت وی اسپانیا

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

متصرفات خود را در امریکای شمالی و جنوبی از دست داد. بعد از مرگ وی آزادیخواهان به طرفداری از دخترش ایزابل دوم برخاستند و مرتجعین دور کارلوس برادر او جمع شدند. در نتیجه یک سلسله جنگهای خانوادگی که به جنگهای کالوسیان معروف است، روی داد. بعد از فردیناند، دخترش ایزابل دوم به سلطنت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۴

نشست. (۱۸۳۳- ۱۸۶۸ م.) مادرش نیابت سلطنت او را به عهده گرفت. ایزابل دوم با مخالفت عمویش دون کارلوس مواجه شد و طرفداران کارلوس در سال ۱۸۳۳ م. علیه ایزابل سر به شورش برداشتند، لیکن شورش فرونشانده شد.

انگلستان: مقارن دوران سلطنت فتحعلیشاه در انگلستان جورج سوم نوه و جانشین جورج دوم سلطنت می‌کرد (۱۷۶۰- ۱۸۲۰ م.) بر اثر سیاست خشن جورج و دولت نورث انقلاب امریکا به وجود آمد. جورج که از سال ۱۷۸۰ م. دستخوش حملات جنون‌آمیز شده بود، در سال ۱۸۱۰ میلادی بکلی عقل خود را از دست داد و پسرش جورج چهارم به سلطنت نشست (۱۸۲۰- ۱۸۳۰ م) وی در دوران دیوانگی پدرش از سال ۱۸۱۱- ۱۸۲۰ م. نیابت سلطنت را به عهده داشت. از هرجهت مردی فاسد الاخلاق و دنی الطبع بود. به همین علت عامه مردم از او نفرت داشتند. بعد از وی برادرش ویلیام چهارم (گیوم چهارم) سومین پسر جورج سوم به سلطنت نشست (۱۸۳۰- ۱۸۳۷ م.).

ایتالیا: جمهوری ایتالیا در سال ۱۸۰۵ م. به کشور ایتالیا تحت سلطنت ناپلئون و نیابت سلطنت اوژن دوبوآرنه، تغییر نام داد. کنگره وین (۱۸۱۴- ۱۸۱۵ م.) وضع ایتالیا را تقریبا به قبل از زمان ناپلئون بازگردانید، لیکن ونسی و لومباردیا متحدا مملکت لومباردی و ونسی را تحت رهبری اتریش تشکیل دادند.

باواریا: شاه باواریا «۱» ماکسیمیلیان یوزف «۲» (۱۸۰۶- ۱۸۲۵ م.) است. وی اندکی قبل از جنگ لایپزیک در سال ۱۸۱۳ م. به متحدین پیوست. در کنگره وین (۱۸۱۴- ۱۸۱۵ م.) مقداری از متصرفات خود را از دست داد.

بلژیک: در سال ۱۷۹۷ فرانسه سرزمین بلژیک را ضمیمه قلمرو خود کرد. به موجب عهدنامه پاریس سال ۱۸۱۵ م. بلژیک را به هلند واگذاشت. در سال ۱۸۳۰ م. بلژیک علیه ویلیام اول قیام کرد و استقلال خود را اعلام نمود. در سال ۱۸۳۱ م. لئوپولد اول از

---

(۱). باواریا ناحیه‌ای است در جنوب آلمان بین ارتفاعات بوهم و آلپ. بیش از ۷۰ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد و پایتخت آن مونیخ است.

(۲). Maksimilian Yosef

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۵

خاندان ساکس به پادشاهی انتخاب شد (۱۸۳۱- ۱۸۶۵ م.).

بوهم: شاه بوهم و مجارستان در این‌زمان فرانسیس دوم است (۱۷۹۲- ۱۸۳۵ م.) سلطنت وی با انقلاب کبیر فرانسه مقارن است.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان ملکه ماریای اول است (۱۷۷۷- ۱۸۱۶ م.) که در سلطنت با شوهرش پدروی سوم شرکت داشت. به طوری که شهرت دارد مرگ شوهرش و ترس از انقلاب کبیر فرانسه کار او را به جنون کشانید و در این دوره بحرانی پسرش ژان ششم نیابت سلطنت را به عهده گرفت. دوران سلطنت وی از ۱۸۱۶- ۱۸۲۶ م. به طول انجامید. ژان ششم یکی از مخالفان سرسخت انقلاب کبیر فرانسه بود. به همین علت به اتحادیه‌هایی که علیه فرانسه در اروپا شکل گرفت، پیوست. در سال ۱۸۰۷ م. فرانسویها در پرتغال نیرو پیاده کردند و در همان سال ژان به اتفاق خانواده‌اش به کشور برزیل فرار کرد. ژان دربار خود را در همان سرزمین برپا کرد. در سال ۱۸۲۱ م. به پرتغال بازگشت و پس از گذراندن دورانی بحرانی و پرآشوب در سال ۱۸۲۴ م. بار دیگر رهسپار برزیل شد و گوشه‌نشین شد و در سال ۱۸۲۶ م. درگذشت. بعد از مرگ وی مشکلاتی بر سر جانشینی او به وجود آمد. سرانجام پدرو که

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

سلطنتش محرز و مسلم شده بود، به نفع دخترش ماریای دوم استعفا کرد. در این برهه میگل، برادر کوچکتر پدروی اول که در سال ۱۸۲۶ م. سرپرستی ماریای دوم برادرزاده خود را به عهده گرفته بود در سال ۱۸۲۸ م. سلطنت را برای خود قبول کرد و با حمایت دسته‌های ارتجاعی و عناصر آشوب‌طلب و ماجراجو علیه نیروهای آزادیخواه که تحت فرمان پدروی اول و برخوردار از حمایت انگلستان بودند، از سال ۱۸۳۲- ۱۸۳۴ م. جنگید بعد از تحمل شکست، پرتغال را ترک کرد. در مدتی که حوادث نامبرده در پرتغال جریان داشت، ماریا در انگلستان به سر می‌برد و بعد از پیروزی آزادیخواهان برمیگل در سال ۱۸۳۴ م. با حمایت دولت انگلستان به پرتغال بازگشت و سلطنت خود را بازیافت.

پروس: پادشاه پروس در این‌زمان فردریک ویلهلم دوم است (۱۷۸۶- ۱۷۹۷ م.) وی به کشورهای اروپایی به منظور کمک به لوئی شانزدهم پیوست و در جنگهای اولیه اروپاییان در ارتباط با انقلاب کبیر فرانسه شرکت جست. جانشین وی فردریک ویلهلم

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۶

سوم است (۱۷۹۷- ۱۸۴۰ م.) در سال ۱۸۰۶ م. پروس به سومین اتحادیه بر ضد ناپلئون بناپارت پیوست، ولی درینا شکست خورد و در سال ۱۸۰۷ م. به مندرجات سنگین تیلزیت گردن نهاد. در سال ۱۸۱۳ م. به متحدین پیوست. کنگره وین (۱۸۱۴- ۱۸۱۵ م.) ایالت راین، وستفالی، پروس غربی و لهستان غربی را به پروس واگذار کرد.

دانمارک: پادشاه این‌زمان دانمارک فردریک ششم است (۱۸۰۸- ۱۸۳۹ م.) که پسر و جانشین کریستیان هفتم است. در جنگهای انقلاب کبیر فرانسه، دانمارک بی‌طرف ماند، ولی با نظارت انگلستان بر کشتیهای بی‌طرف مخالفت کرد و همین مسئله سبب گردید که انگلستان در سال ۱۸۰۱ م. به ناوگان دانمارک حمله‌ور شود. در سال ۱۸۰۷ م.

انگلیس‌ها، بی‌طرفی دانمارک را نقض کرده، به کپنهاگ پایتخت دانمارک حمله بردند، فردریک بناچار با ناپلئون بناپارت متحد شد و همین امر سبب شد که در کنگره وین (۱۸۱۴- ۱۸۱۵ م.) گردانندگان کنگره مذکور، نروژ را از دانمارک جدا نموده، آن را ضمیمه قلمرو سوئد کردند.

روسیه: تزار روس در این‌زمان پاول اول است (۱۷۹۶- ۱۸۰۱ م.) وی در سال ۱۷۹۹ م.

در دومین اتحادیه‌ای که علیه فرانسه به وجود آمد، شرکت کرد، ولی در همان سال پشیمان شد و خود را کنار کشید و سیاست بی‌طرفی را پیش گرفت. در سال ۱۸۰۰ م.

تعادل روحی خود را از دست داد و به سرحد جنون رسید. درباریان برای خلع او توطئه کردند. هنگامی که از استعفا کردن امتناع نمود او را خفه کردند که به احتمال قریب به یقین در این جنایت پسرش الکساندر اول شرکت داشته است.

الکساندر اول بعد از کشته شدن پدرش به تخت نشست (۱۸۰۱- ۱۸۲۵ م.) در سال ۱۸۰۵ م. علیه ناپلئون بناپارت به متحدین پیوست و در نبرد استرلتیز و فریدلانگ شکست خورد و در سال ۱۸۰۷ م. در تیلزیت با ناپلئون صلح کرد. در کنگره وین (۱۸۱۴- ۱۸۱۵ م.) شرکت جست. وی تحت تأثیر گفته‌های مترنیخ صدر اعظم اتریش قرار گرفت و به حکومت استبدادی و ارتجاعی گروید. در سال ۱۸۱۵ م. اساس اتحاد مقدس را بنیان نهاد. با دولتهای عثمانی و ایران جنگید. در دوران سلطنت او در سال ۱۸۰۱ م. گرجستان و در سال ۱۸۰۹ م. فنلاند ضمیمه روسیه گردید. بعد از وی نیکولای

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۷

اول به سلطنت نشست (۱۸۲۵- ۱۸۵۵ م.) و در نهایت استبداد حکومت کرد و برای خفه کردن نهضتهای انقلابی روسیه و اروپای شرقی نهایت کوشش را از خود نشان داد. با استفاده از سانسور و پلیس مخفی، زندگی خصوصی مردم را زیر نظر گرفت. شورش سالهای ۱۸۳۰- ۱۸۳۱ م. لهستان را فرونشاند و قانون اساسی لهستان را ملغی ساخت.

ساردنی: شاه ساردنی در این‌زمان ویکتور امانوئل اول است (۱۸۰۲- ۱۸۲۱ م) در سال ۱۷۹۸ م. همراه برادرش به ساردنی رفت ولی

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

پس از استعفای وی جانشین او گردید و چون از اعطای قانون اساسی سرپیچی نمود، شورشی برپا شد. در نتیجه از سلطنت خلع گردید و شارل آلبرت جانشین او شد (۱۸۲۱- ۱۸۴۹ م.)

سوئد: در دوران سلطنت فتحعلیشاه در کشور سوئد گوستاو چهارم سلطنت می‌کرد (۱۷۹۲- ۱۸۰۹ م.) هنگامی که در سال ۱۷۹۶ م. به سن بلوغ رسید، وزرای دولت را تغییر داد و سیاستی ارتجاعی و استبدادی در پیش گرفت. در سیاست خارجی به مؤتلفین بر ضد ناپلئون بناپارت پیوست (۱۸۰۰ م.) متعاقبا فرانسویها پومرانی سوئد را اشغال کردند و روسها به دنبال صلح تیلزیت با فرانسه در سال ۱۸۰۸ م. فنلاند را متصرف شدند. استبداد رأی و عدم تعادل دماغی و شکستهای سیاسی، گوستاو را مجبور به کناره‌گیری کرد. بعد از کناره‌گیری وی از سلطنت کارل سیزدهم به سلطنت نشست (۱۸۰۹- ۱۸۱۸ م.) و قانون اساسی جدیدی را که به موجب آن اختیارات شاه محدود می‌شد، قبول کرد. در سال ۱۸۱۰ م. برنادوت مارشال فرانسوی (بعدا کارل چهاردهم) را وارث خود ساخت. بعد از وی کارل چهاردهم به سلطنت نشست (۱۸۱۸- ۱۸۴۴ م.) وی مؤسس سلسله‌ای است که اخلاف آن تا عصر حاضر بر سوئد سلطنت دارند، برنادوت مارشال فرانسوی که در جنگها و فتوحات ناپلئون از خود رشادتهای زیادی باقی گذاشته بود مورد توجه سوئدیها قرار گرفت و به همین علت زمانیکه کارل سیزدهم در سن کهولت عهده‌دار سلطنت شد و مضافا بر این فرزندی نداشت، سوئدیها برنادوت را به جانشینی او برگزیدند.

در سال ۱۸۱۳ م. بار دیگر سوئد به مؤتلفین علیه ناپلئون پیوست. کنگره وین (۱۸۱۴- ۱۸۱۵ م.) فنلاند و پومرانی را به سوئد باز نداد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۸

سویس: در دوره انقلاب کبیر فرانسه در سال ۱۷۹۸ م. فرانسویها سرزمین سویس را تحت عنوان جمهوری هلونیا بالاجبار متحد ساختند. به موجب معاهده پاریس سال ۱۸۱۵ م. سویس برای همیشه بی‌طرف شناخته شد.

سیسیل و ناپل: شاه سیسیل و ناپل (سیسیلهای دوگانه) در این‌زمان فردیناند اول است.

(۱۸۱۶- ۱۸۲۵ م.) وی پسر کارلوس سوم پادشاه اسپانیا است که بعد از درگذشت او، در ناپل تحت نام فردیناند چهارم و در سیسیل به عنوان فردیناند سوم به سلطنت نشست.

فردیناند در سال ۱۷۹۸ م. به دومین اتحادیه اروپایی علیه فرانسه پیوست. فرانسویها ناپل را در سال ۱۷۹۹ م. اشغال کردند. شاه و ملکه سیسیل فرار کردند. در سال ۱۸۰۵ م. برای دومین بار به اتحادیه سوم علیه ناپلئون بناپارت پیوست و در همین زمان به فرمان ناپلئون بناپارت شاخه بوربون ناپل برافتاد و فردیناند بار دیگر به سیسیل گریخت در سال ۱۸۱۵ م. ناپل مجددا به تصرف او درآمد. جانشین وی پسرش فرانچسکوی اول است (۱۸۲۵- ۱۸۳۰ م.) که در دوران زمامداری خود روش ارتجاعی پدرش را ادامه داد.

دربار فرانچسکو از نظر فساد و تباهی معروفیت تام داشت و به هر لحاظ مرکز فسق و فجور بود.

صربستان: در سال ۱۸۰۴ م. در صربستان علیه ترکان عثمانی شورشی برپا شد که کاراژرژ، رجل میهن‌پرست صربستان راهنمای شورشیان بود. در سال ۱۸۰۶ م. بلگراد را تصرف کرد و تعداد زیادی از ترکها در این حادثه کشته شدند. در سال ۱۸۰۸ م. به ریاست موروثی صربها انتخاب شد و از سال ۱۸۰۹- ۱۸۱۲ م. به طرفداری از روسها با عثمانیها جنگید و پس از صلح روسیه با عثمانی، روسها برخلاف موازین اخلاقی و انسانی او را رها کردند. وی برای حفظ جان خود به اتریش گریخت. در غیاب او میلوش ابرنویچ در سال ۱۸۱۵ م. رهبر شورشیان شد و در سال ۱۸۱۷ م. در صدد کشتن کاراژرژ برآمد. روسیه در سال ۱۸۲۹ م. عثمانی را تحت فشار قرار داد که خودمختاری صربستان را تضمین کند، به همین علت دولت عثمانی حکومت موروثی میلوش را به رسمیت شناخت.

فرانسه: در این‌زمان نقشه ناپلئون بناپارت برای حمله به انگلستان منجر به لشکرکشی

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۴۹۹

سال ۱۷۹۸ م. او به مصر شد. هرچند که در نبرد اهرام پیروز شد ولی نیروی دریایی انگلستان کشتیهای فرانسه را که در ساحل مصر لنگر انداخته بودند، از بین برد. در همین ایام یکی از اعضای هیئت‌مدیره فرانسه برای از میان بردن هرج‌ومرج و نابسامانیهای داخلی و جلوگیری از فساد، به فکر استفاده از قدرت و محبوبیت ناپلئون افتاده مخفیانه او را به پاریس دعوت کرد. ناپلئون نیز دعوت را اجابت کرد و در خفا از مصر عازم پاریس شد و به کمک یاران نظامی خود کودتا کرد و حکومت هیئت‌مدیره را برانداخت و حکومت کنسولی مرکب از سه کنسول بجای هیئت‌مدیره تشکیل داد که خود نیز کنسول اول آن بود. حکومت کنسولی ناپلئون قریب چهار سال ادامه یافت. بر اثر اصلاحات داخلی و فتوحاتی که در این مدت نصیب فرانسه شده بود، مردم که خواهان آرامش بودند، به پاس این خدمات، ناپلئون را در سال ۱۸۰۴ م. به امپراتوری برگزیدند. ناپلئون در سال ۱۸۰۵ م. خود را پادشاه ایتالیا اعلام داشت. در همان سال اتحاد سوم با شرکت انگلستان، اتریش، روسیه، سوئد و پروس علیه ناپلئون تشکیل گردید و در همین زمان ناپلئون اتریش را در استرلیتز شکست داد و در سال ۱۸۰۶ م. درینا، پروس را از پای درآورد و در سال ۱۸۰۷ م. روسیه را در فریدلاند شکست داد. صلح تیلزیت که بین ناپلئون و الکساندر تزار روسیه در همان سال منعقد گردید، وی را فرمانروای مطلق العنان قاره اروپا ساخت. در سال ۱۸۰۸ م. با سوئد صلح کرد. تنها از میان تمام دشمنان وی انگلستان جان سالم بدر برده بود. ناپلئون در سال ۱۸۰۸ م. از انقلابات داخلی اسپانیا استفاده کرده چند نفر از سرداران خود را مأمور فتح این کشور کرد، لیکن دولت اسپانیا بسختی مقاومت کرد، ولی سرانجام اسپانیا سقوط کرد که این فتح به قیمت ریختن خون بیش از ۳۰۰ هزار تن از سربازان فرانسوی تمام شد. در همین ایام که ناپلئون بناپارت، خود به اسپانیا آمده بود اتحادیه پنجم از طرف دول مخالف علیه او تشکیل گردید.

ناپلئون به سرعت شهر وین را تصرف کرد و قسمتی از اتریش را ضمیمه فرانسه ساخت و فرمانی صادر کرد که به موجب آن دولتهای دوست یا دست‌نشانده او از ورود کشتیهای انگلستان به بنادر خود ممانعت کنند. این اقدام که به محاصره بری معروف است، برای این بود که شاید بدین‌وسیله از ورود غله اروپا به انگلستان و فروش مصنوعات آن کشور

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۰

در این قاره جلوگیری به عمل آورد، ولی انگلیس‌ها به مقاومت پرداختند و دول اروپا به ویژه روسیه را که از ادامه محاصره بری در فشار اقتصادی قرار داشتند، به ایجاد اتحادیه ششم تشویق کردند. ناپلئون که بار دیگر خود را در برابر اتحادیه‌ای از دول اروپا دید، در سال ۱۸۱۲ م. با سپاهی فراوان به روسیه حمله برد، ولی سردار روسی به نام کوتوسوف، از برابر ناپلئون به داخل روسیه عقب‌نشینی کرد و در این عقب‌نشینی بیشتر آبادیها را آتش زد. ارتش ناپلئون در خاک روسیه شروع به پیشروی کرد و مسکو را فتح نمود، ولی سپاهیانش دچار سرمای شدید و طاقت‌فرسای روسیه و کمبود مواد غذایی شدند و عده زیادی از آنان از پای درآمدند و تعدادی که جانی به سلامت بردند، هنگام مراجعت دچار تعرض ارتش پروس گردیدند. در نتیجه قوای ورزیده فرانسه متلاشی شد. ناپلئون در مراجعت از روسیه مطلع شد که دول بزرگ، اتحادیه هفتم را در اوت سال ۱۸۱۳ م.

علیه او تشکیل داده‌اند. دول شرکت‌کننده در این اتحادیه عبارت بودند از روسیه، پروس، انگلستان، سوئد و سپس اتریش. سپاهیان خسته او در بازگشت ناچار به پیکار در چهارمین جنگ مؤتلفین شدند، که به شکست کامل ناپلئون در لایپزیک منجر شد.

ناپلئون در یازدهم آوریل سال ۱۸۱۴ م. از امپراتوری عزل شد و متحدین، لوئی هیجدهم برادر کوچک لوئی شانزدهم را به پادشاهی انتخاب کردند و به ناپلئون اجازه دادند که با حفظ لقب امپراتور در جزیره الب به حکمرانی بپردازد، اما ناپلئون بناپارت در سال ۱۸۱۵ م. از جزیره الب گریخت و رهسپار پاریس شد و مدت ۱۰۰ روز دیگر حکومت کرد، اما جنگ واترلو به حکومت ۱۰۰ روزه او پایان داد و به اسارت سپاهیان انگلیسی درآمد و او را به عنوان اسیر جنگی به جزیره سنت هلن تبعید کردند که در سال ۱۸۲۱ م.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

در همان جزیره به مرض سرطان مبتلا گردید و درگذشت. به این ترتیب زندگی سرداری که روزی قاره اروپا را برای خود تنگ می‌دید، پایان یافت.

بعد از تبعید ناپلئون به جزیره سنت هلن، دول فاتح، لوئی هیجدهم را بار دیگر روی کار آوردند (۱۸۱۵- ۱۸۲۴ م.) وی با انقلابیان پیشین سیاست سازش در پیش گرفت و فرمان سلطنت مشروطه را صادر کرد. در دوران سلطنت وی نهضت رمانتیک در ادبیات فرانسه شروع شد که نمایندگان بزرگی از جمله شاتوبریان داشت. بعد از وی سلطنت به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۱

شارل دهم رسید (۱۸۲۴- ۱۸۳۰ م.) شارل چون خواست حکومت استبدادی را تجدید کند، مردم فرانسه در سال ۱۸۳۰ م. مجددا دست به انقلاب زدند. شارل ناچار به انگلستان پناهنده شد. مردم فرانسه چون خاندان بوربون را اصلاح‌پذیر نمی‌دانستند، سلطنت را به خانواده دیگری به نام اورلئان منتقل کردند و لوئی فیلیپ را به سلطنت برداشتند (۱۸۳۰- ۱۸۴۸ م.) وی در آغاز به انقلابیان فرانسه پیوست. سپس از فرانسه گریخت و مدت ۲۰ سال از عمر خود را در خارج از فرانسه سپری کرد. پس از بازگشت خاندان بوربون، به فرانسه برگشت و به آزادیخواهان مخالف لوئی هیجدهم و شارل دهم پیوست. بعد از برافتادن شارل دهم به سلطنت انتخاب شد. دوران سلطنت وی به دوره ژویه معروف است. از مشخصات این دوره بسط تجارت و گسترش مستعمرات است.

لوئی فیلیپ نظر به اینکه با کمک مردم به روی کار آمده بود، ابتدا با مردم با مهربانی رفتار کرد، ولی هنگامی که بر اوضاع مسلط شد، استبداد و زورگویی را پیشه خود ساخت.

فنلاند: در سال ۱۸۰۹ م. سوئد، فنلاند را به الکساندر اول تزار روسیه تسلیم کرد.

لهستان: به موجب تصمیمات کنگره وین (۱۸۱۴- ۱۸۱۵ م.) ایالت پروس غربی و پوزنان به پروس و گالیسی به اتریش داده شد و کرکو به صورت جمهوری جداگانه‌ای درآمد.

نروژ: در ژانویه سال ۱۸۱۴ م. به موجب عهدنامه کیل «۱» اتحاد ۴۰۰ ساله بین نروژ و دانمارک از هم گسست و نروژ تحت پرچم سوئد درآمد.

هلند: شاه هلند در این‌زمان ویلیام اول است (۱۸۱۵- ۱۸۴۰ م.) که بزرگترین فرزند ذکور ویلیام پنجم است. پس از سقوط ناپلئون بناپارت به موجب مصوبات کنگره وین (۱۸۱۴- ۱۸۱۵ م.) کشور هلند که مشتمل برهولانر و بلژیک بود تشکیل گردید و پادشاه این کشور ویلیام شد.

یونان: در اوایل قرن نوزدهم میلادی یونانیان در صدد استقلال برآمدند و در سال ۱۸۲۱ م. به رهبری ایپسی لانتی «۲» و کمکهای آزادیخواهان اروپا انقلابی کردند که منجر به

---

(۱).Kil

(۲).Ipsilnti

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۲

نتیجه شد و در سال ۱۸۲۷ م. کاپودیستریاس «۱» از رجال یونان و روسیه به ریاست جمهوری یونان انتخاب شد ولی به علت تمایلات اشرافی و روابطش با روسیه مقبولیت عامه نیافت و سرانجام کشته شد.

استقلال یونان با جنگ ناوارینو در سال ۱۸۲۷ م. و عهدنامه ادرنه بین روس و عثمانی در سال ۱۸۲۹ م. تأمین شد و در سال ۱۸۳۲ م. اغلب دول اروپا آن را مورد تأیید خود قرار دادند و اوتو «۲» اول را به پادشاهی یونان انتخاب کردند (۱۸۳۲- ۱۸۶۲ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

امریکا

آرژانتین: تا سال ۱۸۱۰ م. آرژانتین تحت تسلط اسپانیا بود. در سال ۱۸۱۶ م. بوئنوس آیرس و اراضی مجاور آن تحت عنوان ایالات متحد لاپلاتا مستقل شدند. از سال ۱۸۲۹– ۱۸۳۱ م. خوان مانوئل «۳» روساس حاکم ایالت بوئنوس آیرس بود.

اوروگوئه: در سال ۱۸۱۴ م. در زمان خوزه خرواسیو آریتگاس «۴» قهرمان ملی اوروگوئه نهضت استقلال‌طلبی اهالی اروگوئه شروع شد. در سال ۱۸۲۱ م. اروگوئه ضمیمه برزیل گردید. لیکن اهالی در سال ۱۸۲۵ م. سر به شورش برداشتند. در نتیجه در سال ۱۸۲۸ م.

اوروگوئه کشوری مستقل گردید. سپس از سال ۱۸۲۸– ۱۸۵۱ م. جنگهای داخلی بین احزاب سیاسی سرخها و سفیدها روی داد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ۵۰۲ امریکا ..... ص : ۵۰۲

زیل: اولین امپراتور برزیل در این‌زمان پدروی اول است، (۱۸۲۲– ۱۸۳۱ م.) پسر ژان ششم پرتغال که هنگام حمله ناپلئون به پرتغال به اتفاق خاندان سلطنتی به برزیل فرار کردند و بعد از مراجعت پدرش به پرتغال، در سال ۱۸۲۲ م. استقلال برزیل را اعلام کرد و به عنوان امپراتور تاجگذاری نمود. در سال ۱۸۳۱ م. به نفع پسرش پدروی دوم استعفا کرد و عازم انگلستان شد و پدروی دوم به امپراتوری برزیل رسید. (۱۸۳۱– ۱۸۸۹ م.) در دوران سلطنت وی در برزیل صلح و آرامش برقرار بود.

بولیوی: در سال ۱۸۰۹ م. در بولیوی انقلاب علیه اسپانیا آغاز شد و بولیوی بعد از

---

(۱). Kapodistrias.

(۲). Otto.

(۳). Xuan Manuel De Rosas.

(۴). Xosexer vasioartigas.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۳

پیروزی آنتونیو خوزه سوکره «۱» سردار امریکای جنوبی در جنگ آیاکوجو (یکی از شهرهای پرو) در سال ۱۸۲۴ م. بر اسپانیا غلبه کرد و اولین رئیس جمهور بولیوی شد (۱۸۲۶– ۱۸۲۸ م.).

پاراگوئه: پاراگوئه در سال ۱۸۱۱ م. مستقل گردید. قبلا جزو قلمرو نایب السلطنه اسپانیا بود. فرانسیا گاسپار رودریگس در پاراگوئه حکومت دیکتاتوری برقرار کرد (۱۸۱۴– ۱۸۴۰ م.)

شیلی: در سال ۱۸۱۴ م. اولین قیام استقلال‌طلبی شیلی به وقوع پیوست، لیکن ملیون از سپاهیان اسپانیا شکست خوردند. در سال ۱۸۱۷ م. سان مارین مرد انقلابی امریکای جنوبی که در صدد آزاد کردن ممالک امریکای جنوبی از قید اسارت اسپانیا بود، فرماندهی شورشیان را به دست گرفت، ولی پس از عبور از ارتفاعات آند وارد شیلی شد و با پیروزیهای مکرر خود در سالهای ۱۸۱۷ و ۱۸۱۸ م. آزادی شیلی را به اتمام رسانید و در فوریه سال ۱۸۱۸ رسما استقلال شیلی را اعلام کرد.

مکزیک: با توجه به ازدیاد جمعیت در مکزیک بتدریج گروههای مختلف قومی در آنجا پیدا شد که آنها بسهولت با یکدیگر مخلوط نشدند. برخورد میان آنها و عدم رضایت مردم از قدرت روزافزون اسپانیا در این سرزمینها و چپاول ثروتهای خدادادی این سرزمینها بویژه مکزیک توسط اسپانیاییها سبب شد که مردم، تحت هدایت و رهبری میگل ایدالگوی کوستیا «۲»، کشیش انقلابی مکزیکی و از قهرمانان ملی این سرزمین که در انقلاب ضد اسپانیا نقش مهمی را ایفا کرد، در سال ۱۸۱۰ میلادی شوریدند که این شورش منجر به استقلال مکزیک گردید و بیانیه معروف به گریتورد دولورس (فریاد دردمندان) بیش از پیش بر هیجان مردم افزود

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

و سرانجام در سال ۱۸۲۱ م. دولت اسپانیا استقلال مکزیک را به رسمیت شناخت و امپراتوری زودگذری تحت فرمان آگوستین ایتوربیده «۳» انقلابی مکزیکی زمام امور را به دست گرفت (۱۸۲۲- ۱۸۲۳ م.) لیکن با مخالفتهایی مواجه شد. ناچار مستعفی گردید و مصمم شد زندگی خود را در اروپا سپری

---

(۱).Antonio Xose De Sukre.

(۲).Hidalogy costilla.

(۳).Agustin Ieiturbide.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۴

نماید و حقوق ماهیانه قابل توجهی هم برای او مقرر شد، به شرط اینکه در صدد مراجعت به مکزیک برنیاید. با این اوصاف در سال ۱۸۲۴ م. که قصد مراجعت به مکزیک را داشت، دستگیر و اعدام شد. در چنین وضعی بین رهبران مکزیک اختلافات زیادی به وجود آمد.

ممالک متحده امریکای شمالی: رئیس جمهور امریکا در این‌زمان جان آدمز «۱» (۱۷۹۷- ۱۸۰۱ م.) است. وی از رهبران قیام علیه مظالم انگلیس‌ها است در دوران ریاست جمهوری جورج واشنگتن معاونت او را به عهده داشت.

دولت امریکا در سال ۱۸۰۳ م. سرزمین لوئیتزیان را از ناپلئون بناپارت خرید. سومین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی در این‌زمان جفرسون تامس (۱۸۰۱- ۱۸۰۹ م.) است. «۲» چهارمین رئیس جمهور امریکا در این‌زمان مدیسن است (۱۸۰۹- ۱۸۱۷ م.) وی نویسنده اصلی قانون اساسی ممالک متحده امریکا بود. پنجمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکا جیمز مانرو «۳» است (۱۸۱۷- ۱۸۲۵ م.) دوران ریاست جمهوری وی به دوره صلح و صفا معروف است. در سال ۱۸۲۳ م. که مستعمرات اسپانیا در قطعه امریکا سر به شورش برداشتند، دول عضو اتحاد مقدس در صدد اعزام قشون به آن سرزمین بودند، مانرو طی صدور اعلامیه‌ای رسما به کلیه ممالک اروپا اخطار کرد که امریکا متعلق به امریکاییهاست و دولتی را حق مداخله در امور این قاره نیست (اعلامیه مونرو). ششمین رئیس جمهور این‌زمان ج. ک. آدمز است (۱۸۲۵- ۱۸۲۹ م.) وی پسر بزرگ رئیس جمهور جان آدمز است. هفتمین رئیس جمهور، جکسن است (۱۸۲۹- ۱۸۳۷ م.) وی سهم زیادی در ارتباط با تشکیلات و سازمان دادن به حزب دموکرات دارد.

ونزوئلا: میراندا، فرانسیسکو میهن‌پرست ونزوئلائی چندین سال اوقات خود را صرف تهیه طرحی برای آزادی ونزوئلا از قید استعمار اسپانیا و در سال ۱۸۱۱ م.، استقلال ونزوئلا را اعلام کرد، لیکن توسط سلطنت‌طلبان دستگیر و روانه اسپانیا شد که در

---

(۱).Jan ademz

(۲).Tames Jefferson

(۳).Jeymz Manro

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۵

همانجا درگذشت. در سال ۱۸۱۲ م. بولیوار به ونزوئلا لشکر کشید، لیکن شکست خورد و به ژامائیک گریخت. بار دیگر بولیوار در سال ۱۸۱۶ م. در ونزوئلا مستقر شد و در سال ۱۸۱۹ م. از طرف کنگره آن کشور به ریاست جمهوری برگزیده شد.

هائیتی: در سال ۱۸۰۴ م. استقلال هائیتی اعلام شد و در سال ۱۸۲۰ م. جمهوری گردید.

محمد شاه (۱۲۵۰- ۱۲۶۴ ه. ق.) (۱۸۳۴- ۱۸۴۷ م.)

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اشاره

بعد از درگذشت فتحعلیشاه، محمد میرزا فرزند عباس میرزا که در تبریز اقامت داشت، پس از برگزاری مراسم تاجگذاری در همان شهر عازم تهران شد. بعد از رسیدن به تهران و سرکوبی مدعیان سلطنت، میرزا ابو القاسم خان قائم‌مقام را به صدارت خود منصوب کرد. در سال ۱۲۵۱ هجری تحت تأثیر گفته‌های مخالفان قائم‌مقام قرار گرفت و فرمان قتل وی را صادر کرد و به جای این صدراعظم لایق، حاجی میرزا آقاسی معلم سابق خود را منصوب کرد. در همین سال آقا خان محلاتی فرزند شاه خلیل الله رئیس فرقه اسماعیلیه ایران به فرمان محمد شاه به حکومت کرمان منصوب شد. در اوایل سلطنت محمد شاه، کامران میرزا که در اواخر سلطنت فتحعلیشاه دست‌نشانده دولت ایران شده بود و بایستی سالانه خراجی به دربار ایران می‌پرداخت، گذشته از اینکه تعهد خود را اجرا نکرد بنای تاخت‌وتاز را به خاک سیستان گذاشت. در این میان روسیه برای نزدیک شدن به کشور هندوستان از طریق افغانستان، شاه ایران را برای تصرف افغانستان تشویق و تحریک می‌کرد و به همین دلیل در سال ۱۲۵۳ هجری محمد شاه عازم تصرف هرات شد. دولت انگلستان که از چنین پیشامدی راضی نبود، افغانستان را بر ضد دولت ایران شورانید. در همین زمان پوتین چر، مهندس انگلیسی مقیم هندوستان مأمور حفظ استحکامات حصار شهر هرات شد، لیکن پس از یک سال قسمتی از برج و باروی شهر به دست سربازان محمد شاه ویران شد. کامران میرزا که بیش از آن قادر به دفاع نبود، در صدد تسلیم شهر برآمد، لیکن به سرعت صحنه عوض شد، زیرا سرجان مک نیل سفیر انگلستان نزد محمد شاه آمد و وی را واداشت که جنگ را خاتمه دهد. در این گیر و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۶

دار، سیمونیچ سفیر روسیه از طرف دیگر محمد شاه را به وعده و مساعدت دولت روسیه امیدوار کرد که به دلیل همین پشت‌گرمی، محمد شاه از سفیر انگلستان تقاضای خسارت وارده را کرد. چون سفیر انگلستان نتوانست این تکلیف را قبول کند، محمد شاه به محاصره هرات ادامه داد که متعاقب این اقدام، نیروی دریایی انگلستان جزیره خارک را تصرف کرد. در نتیجه، محمد شاه در سال ۱۲۵۴ هجری از محاصره هرات دست کشید. در سال ۱۲۵۵ هجری آقا محمد خان محلاتی به علت اختلافاتی که با حاج میرزا آقاسی پیدا کرد، بم را تصرف کرد و سر به شورش برداشت، اما از فیروز میرزا حاکم کرمان شکست خورد و عازم تهران شد. دیری نگذشت که به بهانه سفر مکه از تهران خارج شد و بار دیگر در نواحی یزد و کرمان سر به شورش برداشت، اما این‌بار نیز مغلوب بهمن میرزا بهاء الدوله شد و ناچار از طریق لار عازم هندوستان شد و تحت حمایت انگلستان قرار گرفت. در سال ۱۲۵۸ هجری محمود پاشا حاکم سلیمانیه پس از آنکه از مقام خود برکنار شد. به دولت ایران پناهنده شد. محمد شاه از دولت عثمانی خواست او را مجددا به حکمرانی سلیمانیه منصوب کند و چون دولت عثمانی نپذیرفت حاکم کردستان به خاک عثمانی حمله برد، اما توفیقی نیافت.

باید توجه داشت غیر از مسئله یاد شده دائما بر سر تعیین خط مرزی بین دو دولت ایران و عثمانی اختلاف وجود داشت. سرانجام با وساطت دولتهای روس و انگلیس انجمنی مرکب از نمایندگان چهار دولت برای حل مشکلات تشکیل شد، اما به دلیل بروز اختلافات نتیجه‌ای از آن حاصل نشد. در همین سال والی جدید بغداد به بهانه اینکه ساکنان اماکن متبرکه از او اطاعت نمی‌کنند، سپاهی به کربلا فرستاد. در این ماجرا عده زیادی از شیعیان بی‌گناه قتل عام شدند. محمد شاه پس از آگاهی از این حادثه، فرمان حمله به سرحدات ایران را صادر کرد. این‌بار نیز در اثر وساطت روس و انگلیس قرار بر این شد که انجمنی مرکب از نمایندگان چهار دولت در ارزروم تشکیل گردد.

از طرف دولت ایران میرزا تقی خان امیر کبیر در سال ۱۲۶۳ هجری در ارزروم با نمایندگان دولتهای نامبرده مذاکره کرد. سرانجام

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

معاهده‌ای در همین سال مرکب از ۹ ماده بین ایران و عثمانی بسته شد و به موجب آن دولت ایران از ادعای خود نسبت به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۷

سلیمانیه چشم پوشید. در مقابل دولت عثمانی مالکیت ایران را نسبت به بندر محمره (خرمشهر) و ساحل چپ شط العرب به رسمیت شناخت. در همین سال حسن خان سالار فرزند آصف الدوله به دلیل پیری و ناتوانی پدرش نیابت حکومت خراسان را به عهده داشت و از قبول فرمان حاجی میرزا آقاسی سرباز زد. به فرمان محمد شاه حمزه میرزا حشمت الدوله مأمور سرکوبی سالار شد و به حکومت خراسان منصوب گشت.

سالار از سپاهیان حشمت الدوله شکست خورد و متوسل به قبایل ترکمن شد. پس از چندی مجددا در صدد تسخیر مشهد برآمد. این‌بار نیز حمزه میرزا نیروی وی را در شمال‌شرقی مشهد درهم شکست و سالار به سمت سرخس گریخت. حشمت الدوله در این‌زمان در بستر بیماری افتاده بود و عملیات نظامی او به تعویق افتاد. همین زمان محمد شاه درگذشت و شورش سالار بالا گرفت.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت محمد شاه در کشورهای دیگر جهان آن‌روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

افغانستان: در سال ۱۸۳۹ م. دولت انگلستان به بهانه حمایت از شجاع الملک سدوزائی به افغانستان حمله برد و کابل را اشغال کرد، لیکن با مخالفتهای شدید قبایل محلی مواجه و مجبور به بازگشت شد. این سپاه به هنگام بازگشت توسط قبایل افغان قتل عام گردید، تا آنجا که تنها یک تن از آنها جان سالم به در برد.

دوست محمد خان افغانی که با دولت انگلستان از در مسالمت و سازش درآمده بود، فرمانروایی یافت (۱۸۳۴ – ۱۸۶۲ م.) وی مؤسس سلسله بارکزائی است.

تایلند: پادشاه تایلند در اینزمان رامای سوم است (۱۸۲۴– ۱۸۵۱ م.)

چین: در چین سلسله چینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴– ۱۹۱۲ م.)

انگلستان از اینکه دولت چین ممانعت از برقراری روابط تجاری با کشورهای دیگر می‌کرد، ناراضی بود و به همین جهت آتش جنگ تریاک (۱۸۳۹– ۱۸۴۲ م.) را برافروخت که به شکست چینیها منجر شد. به موجب معاهده نانکینگ (۱۸۴۲ م.) بنادر

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۸

کانتون و شانگهای و چند بندر دیگر مفتوح گردید و هنگ کنگ به انگلستان واگذار شد.

ژاپن: در ژاپن خاندان توکوگاوا سلطنت داشتند (۱۶۰۳– ۱۸۶۷ م.)

عثمانی: سلطان محمود دوم در سال ۱۸۳۹ م. درگذشت و سلطنت به پسرش عبد المجید اول رسید (۱۸۳۹– ۱۸۶۱ م.) به هنگام جلوس او وضع کشور عثمانی بحرانی بود. محمد علی پاشا بار دیگر سر به شورش برداشت و پسرش ابراهیم پاشا با سپاهی عازم قسطنطنیه گردید. مقامات دینی عثمانی که از اصلاحات محمود پدر عبد المجید خشمگین بودند، در صدد برآمدند که محمد علی پاشا را به سلطنت عثمانی بنشانند، اما به علت مداخله کشورهای اروپا از جمله اتریش و روسیه و انگلستان نقشه آنها نقش‌برآب شد.

عربستان سعودی: در عربستان سعودی فیصل ابن ترکی زمام امور را در دست داشت (۱۸۳۳– ۱۸۳۹ م.) در همین زمان خالد ابن سعود به کمک مصریها پس از تصرف واحه درعیه، فیصل را در ریاض در سال ۱۸۳۸ م. مغلوب کرد و او را به اسارت گرفت. فیصل بعد از آزادی خود بار دیگر در عربستان فرمانروایی یافت. جانشین وی عبد الله ابن فیصل است.

عمان: فرمانروای عمان در این‌زمان سعید ابن سلطان است (۱۸۰۵– ۱۸۵۶ م.)

هندوستان: فرمانروای تیموریان هند در این‌زمان اکبر شاه دوم است (۱۸۰۶– ۱۸۳۷ م.) وی مانند پدرش شاه عالم از سلطنت تنها

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نامی داشت و اختیار تمام امور در دست شرکت هند شرقی انگلستان بود. جانشین وی بهادر شاه دوم است (۱۸۳۷– ۱۸۵۷ م.)

افریقا

تونس: فرمانروای این‌زمان تونس، بای احمد است (۱۸۳۷– ۱۸۵۵ م.)

غنا: غنا از کشورهای غربی افریقا است که بیش از ۲۰۰ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. در سال ۱۸۴۲ م. اولین مهاجرنشینان اروپایی توسط پرتغالیها در غنا تشکیل شد.

سایر کشورهای اروپایی بویژه انگلستان نیز شروع به دست‌اندازی و تأسیس پایگاههای تجارتی دیگری در این ناحیه نمودند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۰۹

گابن: کشور گابن در مغرب افریقا واقع شده است و بیش از ۲۶۰ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. این سرزمین توسط سیاحان پرتغالی در قرن پانزدهم میلادی کشف شد و در سال ۱۸۳۹ م. فرانسویها پایگاهی در خلیج گابن تأسیس کردند.

لیبی: در سال ۱۸۳۵ م. لیبی مجددا تحت حاکمیت مستقیم عثمانی قرار گرفت.

مراکش: فرمانروای شرفای مراکش در این‌زمان عبد الرحمن است. در سال ۱۸۴۳ م.

عبد القادر جزایری از سپاهیان فرانسه شکست خورد و به مراکش گریخت. عبد الرحمن سپاهی همراه وی کرد، لیکن نتیجه‌اش شکست سپاهیان مراکش در سال ۱۸۴۴ م. بود.

در همان سال در طنجه پیمان صلح منعقد شد که به موجب آن عبد الحمن متعهد گردید که عبد القادر را بیرون کند. از این به بعد روابط مراکش و فرانسه دوستانه بود.

اروپا

آلمان: در سال ۱۸۳۵ م. دولت پروس که نقشه وحدت آلمان را طرح می‌کرد، موافقت نامه بازرگانی با کشور آلمان منعقد کرد و اتریش را در آن شرکت نداد. امپراتور آلمان و شاه پروس در این‌زمان فردریک سوم است (۱۸۳۱– ۱۸۸۸ م.).

اتریش: امپراتور اتریش در این‌زمان فردیناند است که بعد از درگذشت مادرش فرانسیس به جای او نشست (۱۸۳۵– ۱۸۴۸ م.).

اسپانیا: هنگامیکه فردیناند قانون جانشینی را به نفع دخترش ایزابل دوم تغییر داد، اولین قیام کارلوسیان (عنوان طرفداران کارل اول و اعقاب وی) (۱۸۳۶– ۱۸۳۹ م.) به وقوع پیوست.

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان ویلیام چهارم است (۱۸۳۰– ۱۸۳۷ م.) بعد از وی برادرزاده‌اش ویکتوریا به سلطنت نشست (۱۸۳۷– ۱۹۰۱ م.) اولین نخست‌وزیر وی لرد ملبورن مشاور و راهنمای او بود. با پسر عموی خود پرنس آلبرت ازدواج کرد و از او صاحب ۹ فرزند شد. وصلت وی و فرزندانش سبب اتحاد بین خاندانهای سلطنتی انگلستان و چند کشور از جمله روسیه، آلمان، یونان، دانمارک و رومانی گردید. علاقه وی نسبت به روابط خارجی، میانه او و لرد پالمرستون نخست وزیرش را گل‌آلود کرد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۱۰

باواریا: شاه باواریا در این‌زمان لوئی اول است (۱۸۲۵– ۱۸۴۸ م.)

بلژیک: شاه بلژیک در این‌زمان لئوپولد اول است (۱۸۳۱– ۱۸۶۵ م.)

بوهم: شاه بوهم در این‌زمان فرانسیس اول است (۱۷۹۲– ۱۸۳۵ م.) ضمنا تذکر این نکته ضروری است که تعداد زیادی از سلاطین اروپا شاه کشورهای مختلف هم بوده‌اند، از جمله همین فرانسیس در اتریش از ۱۷۶۸– ۱۸۰۴ م. سلطنت کرد و آخرین امپراتور

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

امپراتوری مقدس روم (۱۷۹۲- ۱۸۰۶ م.) بود.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان ماریان دوم است که به اتفاق دومین شوهر خود فردیناند بعد از سال ۱۸۳۷ م. مشترکا حکومت می‌کردند.

پروس: پادشاه پروس در این‌زمان فردریک ویلهلم سوم است (۱۷۹۷- ۱۸۴۰ م.) که در دوران زمامداری خود کوشش کرد که در جنگهای ناپلئون بناپارت بی‌طرفی خود را حفظ کند. با این اوصاف در سال ۱۸۰۶ میلادی ناچار با فرانسه وارد جنگ شد، لیکن درینا از سپاهیان ناپلئون شکست خورد و به پیمان معروف تیلزیت سال ۱۸۰۷ م. تن در داد. جانشین وی فردریک ویلهلم چهارم شد (۱۸۴۰- ۱۸۶۱ م.)

دانمارک: پادشاه این‌زمان دانمارک فردریک ششم است (۱۸۰۸- ۱۸۳۹ م.) و چون فرزند ذکوری نداشت، بعد از وی یکی از نزدیکانش به نام کریستیان هشتم به سلطنت نشست. (۱۸۳۹- ۱۸۴۸ م.) در سال ۱۸۴۶ م. کریستیان به سبب تغییراتی که در وضع حقوقی شلسویک و هولشتاین به عمل آورد، آن دو را متحدان دانمارک اعلام کرد.

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان نیکولای اول است (۱۸۲۵- ۱۸۵۵ م.)

ساردنی: شاه ساردنی در این‌زمان شارل آلبرت است (۱۸۳۱- ۱۸۴۹ م.)

سوئد: شاه سوئد در این‌زمان کارل چهاردهم است (۱۸۱۸- ۱۸۴۴ م.) در دوران زمامداری وی در امور داخلی سوئد اصلاحاتی به عمل آمد. با این اوصاف در اواخر عمر به سبب مخالفت او با آزادیخواهان منفور شد. بعد از وی پسرش اسکار اول بر سلطنت نشست (۱۸۴۴- ۱۸۵۹ م.)

صربستان: امیر صربستان در این‌زمان میلوش اوبرنویچ است. وی فرمانروایی بسیار ستمگر و قسی القلب بود. در سال ۱۸۳۹ از سلطنت برکنار شد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۱۱

فرانسه: پادشاه این‌زمان فرانسه لوئی فیلیپ اول است (۱۸۳۰- ۱۸۴۸ م.)

لهستان: در سال ۱۸۴۶ م. کراکو ضمیمه اتریش شد و به صورت یک مملکت سلطنتی درآمد. پایتخت آن ورشو و از متحدان روسیه بود.

هلند: پادشاه هلند در این‌زمان ویلیام اول است (۱۸۱۵- ۱۸۴۰ م.) اقدامات وی علیه کاتولیکها و نحوه حکومت ارتجاعی او باعث شورش بلژیکیها و جدا شدن بلژیک از هلند گردید و ویلیام اول به نفع پسرش ویلیام دوم استعفا کرد.

یونان: شاه یونان در این‌زمان اوتوی اول است (۱۸۳۲- ۱۸۶۲ م.) در سال ۱۸۴۳ م.

کودتای نظامی، وی را مجبور به پذیرش قانون اساسی کرد.

امریکا

آرژانتین: حاکم ایالت بوئنوس آیرس در این‌زمان خوان مانوئل روساس است (۱۸۳۵- ۱۸۵۲ م.)

برزیل: امپراتور برزیل در این‌زمان پدروی دوم است (۱۸۳۱- ۱۸۸۹ م.)

پاراگوئه: دیکتاتور پاراگوئه در این‌زمان، فرانسیا است (۱۸۱۴- ۱۸۴۰ م.) وی کشور پاراگوئه را از ارتباط با سایر ممالک دور نگه داشت و به همین جهت باعث رونق داخلی آن شد.

پرو: در سال ۱۸۱۲ م. خوزه سان مارتین «۱» مرد انقلابی از اهالی امریکای جنوبی که در خدمت ارتش اسپانیا بود، به امریکای جنوبی بازگشت و در صدد آزادی کشورهای امریکای جنوبی از قید استعمار اسپانیا برآمد و رهبری شورشیان را در دست گرفت و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

با بولیوار قهرمان امریکای جنوبی ملاقات کرد و فتح پرو را به او محول کرد و خود کناره گرفت.

کانادا: بعد از تقسیم کانادا به دو قسمت علیا و سفلی بتدریج مبارزاتی همراه با شورشهایی جهت تأسیس یک دولت مسؤول مستقل درگرفت. از جمله شورشهای سالهای ۱۸۳۷- ۱۸۳۸ م. را می‌توان نام برد که مکنزی رهبری شورشیان را در کانادای

---

(۱).Xose De San Martin.

علیا و پاپینو در کانادای سفلی به عهده داشتند و عاقبت گروههای آزادیخواه پیروز شدند.

ممالک متحده امریکای شمالی: رئیس جمهور امریکا در این‌زمان جکسن است.

(۱۸۲۹- ۱۸۳۷ م.) در غلبه نهایی کشورهای متحد امریکا بر انگلستان در جنگ معروف نیواورلئان جکسن سمت فرماندهی آن را داشت که همین امر سبب معروفیت وی گردید جکسن سهم زیادی در سازماندهی و تشکیلات حزب دموکرات دارد. هشتمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی در این‌زمان، م. ون. بیورن «۱» است (۱۸۳۷- ۱۸۴۱ م.) وحشت عمومی سال ۱۸۳۷ میلادی (ظهور یک نوع عدم اعتماد مردم نسبت به دستگاههای مالی کشور) و مشکلاتی که نتیجه آن بود، سبب عدم اعتماد مردم نسبت به او گردید. نهمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی ویلیام هنری هریسن است «۲» (۱۸۴۱- ۱۸۴۱ م.) وی بعد از اینکه زمام امور را در دست گرفت، در همان سال درگذشت. جانشین اوج. تایلر «۳» شد (۱۸۴۱- ۱۸۴۵ م.) که دهمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی است. به علت اختلافاتی که با حزب ویک پیدا کرد و چون از دو حزب ویک و دموکرات موفق به گرفتن آرای کافی نگردید، در سال ۱۸۴۵ م. از مقام خود کناره گرفت و جیمز ناکی پوک «۴» به ریاست جمهوری انتخاب شد (۱۸۴۵- ۱۸۴۹ م.)

مکزیک: رئیس جمهور مکزیک در این‌زمان سانتاآنا است (۱۸۳۳- ۱۸۳۶ م.) در سال ۱۸۴۷ م. در جنگی که بین مکزیک و کشورهای متحد امریکا به وقوع پیوست، گریخت.

در سال ۱۸۳۸ م. اهالی تگزاس علیه مکزیک سر به شورش برداشتند و در این راه موفق شدند و در سال ۱۸۴۵ م. امریکا، تکزاس را به عنوان یکی از ایالات خود قبول کرد. در نتیجه میان مکزیک و ممالک متحده امریکا جنگ درگرفت و مکزیک در این پیکار شکست خورد (۱۸۴۶- ۱۸۴۸ م.)

ونزوئلا: رئیس جمهور ونزوئلا در این‌زمان پائس، خوسه آنتونیو «۵» است (۱۸۳۹- ۱۸۴۳ م.)

---

(۱).Marcin Van Biuren.

(۲).Viliyam Henri Harisen.

(۳).Jan Tayler.

(۴).Jeymz Nak Pok.

(۵).Xose Antonio Paes.

ناصر الدین شاه (۱۲۶۴- ۱۳۱۳ ه. ق.) (۱۸۴۷- ۱۸۹۵ م.)

اشاره

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از مرگ محمد شاه، فرزند ۱۶ ساله او ناصر الدین در تبریز جانشین پدر شد و پس از انتصاب میرزا تقی خان به مقام صدراعظمی، عازم تهران شد و بلافاصله دست به یک سلسله اصلاحات زد. در سال ۱۲۶۶ هجری به فرمان او حشمت الدوله سلطان مراد میرزا مأمور سرکوبی سالار شد و در نزدیکی جوین او را شکست داد و مشهد را تصرف کرد و خود با لقب حسام الدوله به حکومت خراسان منصوب شد. در سال ۱۲۶۷ هجری روزنامه وقایع اتفاقیه نیز در زمان صدارت امیرکبیر در تهران انتشار یافت. در سال ۱۲۶۸ هجری مدرسه دار الفنون افتتاح شد و در همین سال میرزا تقی خان از مقام خود معزول و به حکومت کاشان منصوب شد. طولی نکشید که به دستور شاه در حمام فین کاشان کشته شد. در سال ۱۲۷۰ هجری خیوه به تصرف روسها درآمد. در سال ۱۲۷۱ هجری در زمان حکومت فریدون میرزا فرمانفرما در خراسان والی خوارزم محمد امین خان به خراسان تاخت و تا حدود سرخس پیش آمد، اما در محل آق‌دربند به دست سپاهیان فریدون میرزا مغلوب و مقتول شد.

در زمان سلطنت ناصر الدین شاه، دوست محمد خان تحت نظارت عمال انگلستان حکومت کابل را در دست گرفت و طولی نکشید که عازم فتح هرات شد. در این‌زمان، عمال انگلیسی با دادن رشوه به متنفذین هرات آنها را با تصمیم امیر کابل موافق کردند.

در نتیجه هرات سقوط کرد. به فرمان ناصر الدین شاه، حسام السلطنه مأمور فتح هرات و سرکوبی دوست محمد خان شد. در سال ۱۲۷۳ هجری هرات را فتح کرد و به نام ناصر الدین شاه خطبه خوانده شد و هراندازه انگلیس‌ها در انصراف سپاه ایران در کار تصرف آن شهر کوشیدند، مفید واقع نشد. به همین دلیل حکومت هندوستان همان سیاست تهدیدآمیز زمان محمد شاه را تجدید کرد و نیروی دریایی انگلستان در آن سال جزیره خارک و بندر بوشهر را تصرف کرد. میرزا محمد خان قاجار به اتفاق احتشام الدوله حاکم خوزستان مأمور جلوگیری از تجاوزات انگلیس‌ها شد، لیکن توفیقی نیافت و انگلیس‌ها تا اهواز پیش راندند. ناچار به فرمان ناصر الدین شاه، فرخ خان امین الدوله در پاریس به وساطت ناپلئون سوم با سفیر انگلیس به مذاکره پرداخت و در همین سال بین دو دولت ایران و انگلیس عهدنامه‌ای بسته شد که به موجب آن مقرر گردید

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۱۴

انگلیس‌ها بنادر و جزایر ایران را تخلیه کنند و دولت ایران نیز سپاه خود را از هرات احضار کند و استقلال افغانستان را به رسمیت بشناسد. در سال ۱۲۷۴ هجری اولین خط تلگراف بین قصر گلستان و باغ لاله‌زار کشیده شد. پس از عزل امیرکبیر به فرمان ناصر الدین شاه، میرزا آقا خان اعتماد الدوله نوری به مقام صدارت منصوب شد و وی تا سال ۱۲۷۵ هجری در آن مقام بود. بعد از عزل وی خود شاه زمام امور کشور را در دست گرفت. در اواخر سال ۱۲۷۶ هجری حشمت الدوله حمزه میرزا به اتفاق میرزا محمد خان قوام الدوله به فرمان ناصر الدین شاه مأمور سرکوبی ترکمانان شدند که به دلیل بروز اختلاف بین این دو سردار بسختی از ترکمانان شکست خوردند. در همین سال میرزا محمد خان قاجار سپهسالار به مقام صدارت منصوب شد و بعد از عزل وی میرزا یوسف خان مستوفی الممالک جانشین وی شد. در سال ۱۲۸۴ هجری امتیاز کشیدن خط تلگراف از لندن به تهران از طریق آلمان و روسیه به اداره زیمنس داده شد و در سال بعد زیمنس امتیاز خود را به یک کمپانی انگلیسی مقیم مسکو داد. در سال ۱۲۸۸ هجری میرزا یوسف خان مستوفی الممالک عزل شد و به جای او میرزا حسین خان سپهسالار منصوب شد. در سال ۱۲۸۹ هجری اختلاف بین دو دولت ایران و افغانستان بر سر مسئله تعیین مرزها به دست یک نفر انگلیسی به نام گلداسمید برطرف شد. در سال ۱۲۹۰ هجری میرزا حسین خان سپهسالار، شاه را برای آشنایی با تمدن مغرب به اروپا برد. شاه بعد از مراجعت از اروپا میرزا حسین خان را از مقام خود برکنار کرد. در همین سال چاپخانه‌ای با حروف عربی و لاتین در تهران تأسیس شد. تا سال ۱۲۹۲ هجری پست در ایران وضع مرتبی نداشت. در این سال دولت یک تن مستشار اتریشی را استخدام کرد که به کمک او پست ایران سر و صورتی گرفت. در سال ۱۲۹۴ هجری ضرابخانه جدید در تهران تأسیس شد. در سال ۱۲۹۵ هجری دولت ایران به عضویت اتحادیه پستی بین‌المللی

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

درآمد. در سال ۱۲۹۷ هجری اولین کارخانه چراغ‌گاز در تهران تأسیس شد و در همین سال شیخ عبید الله از رؤسای کرد در صدد برآمد که کلیه اقوام کردستان را تحت اطاعت خود درآورد. به همین سبب علم طغیان برافراشت، اما به دست حاج میرزا حسین خان سپهسالار و حسن علی خان امیرنظام گروسی سرکوب شد و به دولت عثمانی پناه برد. در سال ۱۲۹۹ هجری سپهسالار امتیاز کشیدن راه‌آهن را از

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۱۵

رشت به تهران و خلیج فارس، همچنین استخراج منابع معدنی را به مدت ۷۰ سال به بارون رویتر که یکی از اتباع انگلستان بود واگذار کرد، اما به دلیل عدم تأمین منافع ملت ایران بزودی لغو شد. در همین سال بین ایران و روسیه عهدنامه‌ای بسته شد که طبق آن مرز بین دو کشور در حدود دریاچه خزر مشخص گردید، در سال ۱۳۰۰ هجری اولین راه آهن ایران به دست بواتمال فرانسوی به طول هشت هزار و ۷۰۰ متر بین تهران و شهر ری کشیده شد. در سال ۱۳۰۶ هجری دولت ایران برای دلجویی از بارون رویتر امتیاز تأسیس بانک شاهی را به مدت ۶۰ سال به او واگذار کرد. در همین سال امین سلطان صدراعظم، ناصر الدین شاه را به اروپا برد. در این سفر، شاه انحصار خرید و فروش توتون را به مدت ۵۰ سال به یک شرکت انگلیسی معروف به رژی داد و این شرکت از سال ۱۳۰۸ هجری وارد عمل شد، اما همین امر باعث بروز نهضت جدیدی بین طبقات مردم شد که بتدریج صورت قیام به خود گرفت و کار به جایی رسید که دو تن از روحانیان صاحب‌نفوذ به نام حاج میرزا حسن شیرازی و حاج میرزا حسن آشتیانی حکم تحریم استعمال دخانیات را صادر کردند و به همین سبب در سال ۱۳۰۹ هجری امین السلطان ناچار امتیازنامه کمپانی رژی را لغو کرد و برای خساراتی که به شرکت رژی وارد شده بود، در سال ۱۳۱۰ هجری مبلغ ۵۰۰ هزار لیره انگلیسی با بهره شش درصد از بانک شاهی قرض گرفت و این اولین قرضی است که دولت ایران از یک کشور خارجی می‌گرفت و همین عمل باعث شد که عده‌ای از اصلاح‌طلبان به فکر ترمیم خرابیها و اصلاحاتی در روش حکومت افتادند، تا جایی که در سال ۱۳۱۳ هجری میرزا رضای کرمانی، ناصر الدین شاه را هنگامی که مشغول زیارت حرم مطهر حضرت عبد العظیم (ع) بود، از پای درآورد. مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت ناصر الدین شاه در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

افغانستان: بعد از دوست محمد خان فرمانروایی افغانستان به پسرش شیر علی خان رسید (۱۸۶۳- ۱۸۷۹ م.)

برمه: جنگهای بین برمه و بریتانیا در همین زمان تکرار گردید (سالهای ۱۸۵۲ و ۱۸۵۵ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۱۶

که به شکست برمه منجر شد و در سال ۱۸۵۵ م. برمه ضمیمه هندوستان شد.

تایلند: پادشاه تایلند در این‌زمان رامای سوم است (۱۸۲۴- ۱۸۵۱ م.) جانشین وی رامای چهارم است (۱۸۵۱- ۱۸۶۸ م.) پادشاهی روشنفکر و مدبر و کاردان و پیشگام در اصلاحات دینی بود. برای اصلاحات اداری از صاحب‌نظران خارجی استفاده کرد و در تجدید روابط تایلند با کشورهای بزرگ اروپا از جمله انگلستان و فرانسه کوشید. در سال ۱۸۶۷ م. قسمتی از کامبوج را به عنوان تحت الحمایه به فرانسه واگذاشت. بعد از وی پسرش رامای پنجم به سلطنت نشست (۱۸۶۸- ۱۹۱۰ م.) به فرمان وی بردگی لغو شد و او همّ خود را صرف بسط و توسعه آموزش و پرورش و امور اقتصادی کرد.

چین: در چین سلسله چینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴- ۱۹۱۲ م.)

مداخلات اروپاییها باعث تضعیف سلسله چینگ گردید. شورش تاپینگ (۱۸۵۰- ۱۸۶۵ م.) که هدفش منقرض کردن این سلسله بود، قسمت زیادی از نواحی چین جنوبی را ویران کرد و در همین زمان دومین جنگ چین با انگلستان شروع شد (۱۸۵۶- ۱۸۶۰ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

که دولت فرانسه نیز در آن شرکت داشت. نتیجه آن شد که بندر تین تسین نیز بر روی بازرگانان کشورهای خارجی گشوده شد. از این به بعد چین امپراتوری بسیار ضعیفی شد که دول بزرگ اروپا به سهولت اهداف خود را بر آن تحمیل می‌کردند. اولین جنگ چین و ژاپن از سال ۱۸۴۱- ۱۸۹۵ م. مقارن با آخرین سال سلطنت ناصر الدین شاه به شکست چین منجر شد. چین، فرمز را از دست داد و شبه‌جزیره کره استقلال یافت.

ژاپن: در سال ۱۸۶۷ م. شوگون «۱» وقت استعفا کرد و در سال ۱۸۶۸ امپراتور موتسوهیتو که طفلی بیش نبود به امپراتوری بازگشت. در سال ۱۸۹۴ م. اولین جنگ چین و ژاپن شروع شد. همانطور که در حوادث چین گفته شد، در نتیجه این جنگ، فرمز و شبه‌جزیره لیائوتونگ به تصرف ژاپن درآمد. پایتخت از کیوتو به توکیو منتقل گردید.

بدین‌گونه دوره معروف به بازگشت میجی آغاز گردید. میجی عنوان دوره امپراتوری

---

(۱). در تاریخ ژاپن شوگون عنوان دیکتاتورهای نظامی است که از قرن دوازدهم میلادی تا قرن نوزدهم فرمانروایان واقعی آن کشور بودند. سابقه استعمال این عنوان از سال ۷۹۴ م. و لفظ شوگون اصلا به معنی فرمانده لشکرهای امپراتوری بوده است (دایرهٔ المعارف فارسی ج ۲ ص ۱۵۰۶)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۱۷

موتسوهیتو است. مقصود از بازگشت سال ۱۸۶۸ م. یا بازگشت میجی، انقلابی در دستگاه دولتی ژاپن است که رژیم شوگونی را که قرنها بر ژاپن حکمفرما بود برانداخت و قدرت مطلق را به دست امپراتور داد.

عثمانی: یکی از حوادث مهم دوران سلطنت سلطان عبد المجید اول (۱۸۳۹- ۱۸۶۱ م.) شورش دروزیه و قتل عام فرانسویان در سال ۱۸۶۰ م. است که همین مسئله منجر به مداخله دولتهای اروپایی در سوریه و سرکوبی شورشیان شد. بعد از سلطان عبد المجید سلطنت به برادرش عبد العزیز (۱۸۶۱- ۱۸۷۶ م.) رسید که سی و دومین سلطان عثمانی است. در دوران سلطنت وی نفوذ روسیه روزبه‌روز زیادتر می‌شد تا جایی که سفیر روسیه غالبا نظر خود را به دولت عثمانی تحمیل می‌کرد. در این‌زمان اوضاع اقتصادی عثمانی کاملاـ بحرانی شده بود و دولت قادر به پرداخت وامهایی که از کشورهای اروپایی گرفته بود، نبود. در نتیجه، قسمتی از عایدات دولت عثمانی تحت تسلط دولتهای خارجی درآمد. رومانی و صربستان و مصر عملا مستقل شدند. مجموعه این اوضاع باعث عدم اعتماد توده مردم شد. در این‌زمان مدحت پاشا که فردی اصلاح‌طلب بود، روی کار آمد و او سلطان را وادار به استعفا کرد (۱۸۷۶ م.) و کابینه مدحت پاشا، مراد برادرزاده او را به تخت نشانید. اما سلطان مراد نیز به علت عدم تعادل قوای دماغی در همان سال از سلطنت خلع شد و عبد الحمید پسر سلطان عبد المجید به جای او نشست (۱۸۷۶- ۱۹۰۹ م.) در دوران سلطنت وی عثمانی گرفتار دو جنگ یکی (۱۸۷۷- ۱۸۷۸ م.) با روسیه و دیگری در سال ۱۸۷۹ با یونان بود. در جنگ با روسیه عثمانی شکست خورد و پیمان سان استفانو به او تحمیل شد (۱۸۷۸ م.) که سپس در کنگره برلین تغییراتی یافت و در نتیجه امپراتوری عثمانی تجزیه شد. عبد الحمید برای حفظ باقیمانده امپراتوری خود با آلمانها طرح دوستی ریخت و افسران آلمانی، ارتش عثمانی را تجدید سازمان کردند و امتیازاتی در عثمانی بدست آوردند که از جمله آنها کشیدن راه‌آهن از استانبول به بغداد بود.

عربستان سعودی: بعد از مرگ فیصل اول پسرش عبد الله جانشین او شد (۱۲۸۲ ه. ق.) (۱۸۶۵ م.) لیکن توسط برادرش خلع شد و سعود ابن فیصل ابن ترکی به جایش نشست.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۱۸

(۱۲۸۷ ه. ق.) (۱۸۷۰ م.) بعد از درگذشت سعود بار دیگر حکومت کرد (۱۲۹۱- ۱۳۰۱ ه. ق.) (۱۸۷۴- ۱۸۸۳ م.) ولی مدت حکومتش دوامی نداشت و حکومت ریاض، دست‌نشانده خاندان آل رشید گردید و این وضع تا ظهور عبد العزیز سوم دوام داشت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱۲۹۳– ۱۳۷۳ ه. ق.) (۱۸۶۱– ۱۹۵۳ م.)

عمان: فرمانروای این‌زمان عمان سعید ابن سلطان است (۱۲۲۰– ۱۲۷۳ ه. ق.) (۱۸۰۵– ۱۸۵۶ م.) که از بزرگترین فرمانروایان سلسله بو سعید است. دوران سلطنت طولانی وی دوره پررونق کشور مسقط و عمان محسوب می‌شود. بعد از مرگ وی قلمرو آل بو سعید به دو قسمت که مراکز آنها به ترتیب مسقط و زنگبار بود، تقسیم شد. در سال ۱۳۰۷ هجری (۱۸۹۰ م.) جزایر زنگبار تحت الحمایه انگلستان گردیدند. در آغاز قرن بیستم میلادی که زمزمه توسعه‌طلبی کشورهای مستعمراتی اروپا از جمله فرانسه و آلمان و روسیه در خلیج فارس بلند شد، فرمانروای عمان سلطان فصل پنجم بود (۱۸۸۸– ۱۹۱۳ م.) (۱۳۰۵– ۱۳۳۱ ه. ق.) در سال ۱۸۹۱ م. با دولت انگلستان قراردادی منعقد کرد که واگذار کردن هر قسمت از قلمرو خود را به هر کشوری به استثنای انگلستان از او سلب می‌کرد.

کامبوج: قسمتی از سرزمین هند و چین واقع در جنوب‌شرقی آسیا، بین ویتنام، لائوس، تایلند و خلیج تایلند، کامبوج نام دارد. تاریخ کامبوج از قرن اول میلادی شروع می‌شود. در سال ۱۸۵۴ به علت مزاحمت دولتهای سیام و آنام، شاه کامبوج بناچار به دولت فرانسه متوسل شد و در سال ۱۸۶۳ م. کامبوج تحت الحمایه فرانسه گردید.

کره: انزوای کره تا سال ۱۸۷۶ م. ادامه یافت و در آن سال ژاپن با اعمال زور، یک معاهده تجارتی با کره منعقد کرد و طولی نکشید که کشورهای اروپایی و ممالک متحده امریکای شمالی با کره وارد دادوستد شدند.

هندوستان: فرمانروای تیموریان هند در این‌زمان بهادر شاه دوم است (۱۲۵۳– ۱۲۷۴ ه. ق.) (۱۸۳۷– ۱۸۵۷ م.) که آخرین امپراتور تیموری هند محسوب می‌شود. امپراتوری، تنها اسم بی‌مسمایی بود و او در حقیقت مزدور شرکت هند شرقی بود و قلمروش محدود به قلعه کوچکی در دهلی می‌شد. در سال ۱۲۷۴ هجری (۱۸۵۸ م.) به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۱۹

جرم دست داشتن در شورش هندوستان از مقامش خلع و در نهایت خفت و خواری به رانگون تبعید شد و در همان محل درگذشت. امپراتور واقعی هندوستان در این‌زمان ویکتوریا است (۱۸۷۶– ۱۹۰۱ م.)

tarikhema.org

افریقا

اشاره

اوگاندا: کشور اوگاندا بیش از ۲۴۳ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد و در مشرق قسمت مرکزی افریقا در جنوب سودان واقع شده است. اولین اروپاییانی که از اوگاندا دیدن کردند، یکی اسپیک «۱» در سال ۱۸۶۲ و دیگری استنلی «۲» است. در سال ۱۸۸۸ م. بازرگانان عرب و مسلمانان بومی، مملکتی در آنجا به نام بوگاندا تأسیس کردند که در سال ۱۸۹۰ م. تحت سلطه شرکت افریقای شرقی انگلستان قرار گرفت و در سال ۱۸۹۴ میلادی تحت الحمایه انگلستان گردید.

تانگانیکا: تانگانیکا «۳» بیش از ۹۳۷ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد و در مشرق افریقا است که در سال ۱۸۸۵ میلادی جزو افریقای شرقی آلمان شد.

توگولند: کشوری است در مغرب افریقا که بیش از ۸۹ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد.

از سال ۱۸۸۶– ۱۹۱۴ م. تحت تسلط آلمان بود.

تونس: فرمانروای این‌زمان تونس بای احمد است که برده‌داری را لغو کرد و به یهودیان آزادی داد و جانشین وی محمد است (۱۸۵۵– ۱۸۵۹ م.) به موجب فرمان عهد الامان سال ۱۸۵۷ م. مساوات همه ساکنان تونس را در مقابل قانون و مالیات و آزادی مذهب و تجارت اعلام نمود. برادرش محمد الصادق در سال ۱۸۶۱ م. یک قانون اساسی را که به تصویب ناپلئون دوم رسانیده بود،

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

به موقع اجرا گذاشت. به موجب این قانون، قوه مجریه در دست بای قرار می‌گرفت و مقام بای بایستی در خاندان حسین موروثی گردد، اما وخامت اوضاع اقتصادی منجر به شورشهایی گردید که باعث مداخله دولتهای اروپایی شد. در سال ۱۸۶۹ م. یک کمیسیون مالی بین‌المللی متشکل از تونس و

---

(۱).Sepik.

(۲).Stanli.

(۳).Tanganika.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲۰

فرانسه و ایتالیا تشکیل گردید. فرانسه از این اوضاع آشفته استفاده کرد و در سال ۱۸۸۱ م. به تونس لشکر کشید و به اعتراضات شدید دولت عثمانی وقعی ننهاد و محمد الصادق را وادار به امضاء پیمان معروف باردورا کرد که این پیمان امور مالی و سیاسی تونس را در دست فرانسه قرار می‌داد و در نتیجه این کشور تحت الحمایه فرانسه شد.

حبشه: تا قرن نوزدهم میلادی در حبشه قدرت واقعی در دست فرمانروایان دو مملکت امهرا و تیگره بود که دائما برای تثبیت قدرت خود در جنگ بودند. عاقبت در قرن نوزدهم یکی از سرکردگان حبشه به نام تئودور دوم در سال ۱۸۵۵- ۱۸۶۸ م. کشور را تحت حکومتی واحد درآورد و زمام امور را به دست گرفت. وی یکی از دشمنان قسم خورده مسلمانان بود و در مدت زمامداری خود کوشش کرد که امور مملکت را اصلاح کند، لیکن نتوانست به این هدف برسد. در نتیجه اهانتی که دولت انگلستان نسبت به وی نمود، در مقابل از خود عکس العمل نشان داد و به فرمان وی قنسول انگلستان و سایر اتباع آن کشور زندانی شدند که نتیجه این اقدام جنگ سختی بود که بین حبشه و انگلستان درگرفت که منجر به شکست تئودور و خودکشی او گردید. بعد از درگذشت وی یوحنا به سلطنت نشست (۱۸۷۲- ۱۸۸۹ م.) کشمکش بین حبشه و ایتالیا از همین زمان آغاز می‌شود. در سال ۱۸۸۵ م. ایتالیا بندر مصوع «۱» واقع در بحر احمر را تصرف کرد. یوحنا سپاهیان ایتالیا را شکست داد و آنها عقب‌نشینی کردند. بعد از وی منلیک دوم در سال ۱۸۸۹ م. به سلطنت نشست.

داهومی: داهومی از کشورهای مرکزی افریقا است که بیش از ۱۱۵ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد و تا سال ۱۸۹۲ م. مملکت مستقلی بود. بتدریج تحت نفوذ فرانسویها که با پادشاه آنجا پیمان بازرگانی بسته بودند، درآمد و سرانجام هم توسط نیروی نظامی فرانسویها اشغال شد.

زنگبار: سعید ابن سلطان فرمانروای زنگبار در سال ۱۸۵۶ م. درگذشت و در همین زمان زنگبار از عمان جدا شد. در سال ۱۸۹۰ م. بر اثر موافقت آلمان و فرانسه زنگبار تحت الحمایه انگلستان شد. در مقابل، دولت انگلستان متعهد شد که از ادعای خود

---

(۱).Mosawa

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲۱

نسبت به جزیره ماداگاسکار صرف‌نظر نماید و همچنین هلیگولاند را به آلمان واگذار کرد.

ساحل عاج: کشوری است در مغرب افریقا که بیش از ۳۰۰ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. پرتغالیها ابتدا در آنجا مهاجرنشین تأسیس کردند. در سال ۱۸۹۱ میلادی تحت الحمایه فرانسه شد.

سنگال: کشور سنگال بیش از ۱۱۹ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. در مغرب افریقا کنار اقیانوس اطلس واقع شده است. در سال ۱۸۹۳ م. گروههای مختلف نژادی در این سرزمین زندگی می‌کردند که مهمترین آنها یکی تکرور «۱» و دیگری ولوف «۲» نام

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

داشتند. به احتمال زیاد، سنگال اولین کشور سیاهان افریقا بود که مورد توجه و هجوم مسلمانان قرار گرفت. عاقبت در سال ۱۸۹۳ م. سلسله تکرور توسط فرانسویها منقرض شد و سنگال ضمیمه افریقای غربی فرانسه گردید.

سومالی: سومالی در مشرق افریقا واقع شده است و بیش از ۶۷۸ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. جمعیت این سرزمین اکثرا پیرو دین مقدس اسلامند. سومالی متشکل است از سومالیلند سابق انگلستان و سومالیلند ایتالیا. بیشتر این منطقه را مصریها بعد از سال ۱۸۷۰ م. اشغال کردند. در سال ۱۸۸۴ م. که مصریها به دفاع از محمد ابن احمد ابن عبد الله رفتند، بریتانیاییها جانشین آنها شدند و بتدریج آنجا را تحت الحمایه خود ساختند.

کنگو: از کشورهای افریقای مرکزی است که بیش از دو میلیون کیلومتر مربع وسعت دارد. ثروتهای خدادادی این سرزمین توجه لئوپولد اول پادشاه بلژیک را به خود جلب کرد. وی در سال ۱۸۸۵ م. کشور آزاد کنگو را به عنوان ملک شخصی خود شناخت و دول اروپایی لئوپولد دوم را مالک آنجا شناختند.

کنیا: در سال ۱۸۸۶ م. دو دولت آلمان و انگلستان بر سر مناطق نفوذ خود در کنیا به توافق رسیدند و یک سال بعد یک شرکت انگلیسی، امتیازی در باریکه ساحلی از سلطان زنگبار گرفت که همین شرکت در سال ۱۸۸۸ م. به نام شرکت افریقای شرقی

---

(۱). Takrur.

(۲). Volof.

بریتانیا معروف گردید. در سال ۱۸۹۰ م. توافقی قطعی بین آلمان و بریتانیا درباره کنیا حاصل شد و در سال ۱۸۹۵ دولت انگلستان آن را تحت الحمایه خود قرار داد.

گابن: در کنگره برلین سال ۱۸۸۵ م. حقوق فرانسه نسبت به سواحل شرقی رود کنگو به رسمیت شناخته شد و بعد از گذشت پنج سال گابن رسما قسمتی از کنگوی فرانسه گردید.

مراکش: فرمانروای شرفای مراکش در این‌زمان محمد ابن عبد الرحمان است (۱۲۷۶ ه. ق.) (۱۸۵۹ م.) که در همان سال دولت اسپانیا به مراکش اعلان جنگ داد و یک سال بعد سپاهیان اسپانیا وارد مراکش شدند که در این گیرودار دولت انگلستان به اسپانیا اجازه نمی‌دهد که ساحل مراکش یا طنجه را اشغال کند. در سال ۱۸۶۰ م. صلح برقرار شد که به موجب مقررات این پیمان مراکش با توسعه شهر اسپانیایی بسته موافقت کرد و ضمنا پرداخت مبلغی را به عنوان غرامت تقبل کرد. محمد ابن عبد الرحمان در سال ۱۸۷۳ م. درگذشت. جانشین او حسن اول است (۱۲۹۰ ه. ق.) (۱۸۷۳– ۱۸۹۴ م.) که دارای اراده‌ای قوی و خواهان ترقی و عظمت مراکش بود. در دوران فرمانروایی خود هیچ بهانه‌ای برای دخالت اروپاییها در مراکش به دست نداد. در سال ۱۳۱۲ هجری (۱۸۹۴ م.) حسن درگذشت و پسرش عبد العزیز چهارم که بیش از ۱۴ سال نداشت، به جایش نشست که نیابت سلطنش به عهده رئیس تشریفات پدرش گذاشته شد.

مصر: در سال ۱۲۶۴ هجری (۱۸۴۸ م.) بعد از درگذشت محمد علی پاشا پسرش ابراهیم پاشا فرمان پاشایی مصر را یافت، لیکن مدت فرمانروایی او زودگذر بود و در همان سال درگذشت. ضمنا تذکر این مطلب ضروری است که یادآوری شود بنیان‌گذار مصر نو محمد علی پاشا است که در مصر مدارسی نه تنها برای تعلیمات نظامی بلکه برای طب و داروسازی و کشاورزی نیز تأسیس کرد، اما متأسفانه بعد از مرگ وی فعالیت بیشتر مراکز مذکور به استثنای تعداد کمی متوقف شد. پسرش عباس اول در دوران زمامداری خود (۱۲۶۴ ه. ق.) (۱۸۴۸ م.) مستشاران خارجی را بیرون کرد و مضافا بر این دستور داد مدارس فرنگی و تمامی مؤسساتی که رنگ اروپایی داشتند تعطیل گردند.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

جانشین او سعید (۱۲۷۰ ه. ق.) (۱۸۵۴ م.) نیز نظر خوشی نسبت به اروپاییان نداشت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲۳

فرمانروایی با حسن نیت و مورد توجه و احترام مردم بود. به دستور وی شورایی برای بحث در امور مملکتی تأسیس شد. در همین زمان راه‌آهن قاهره به سوئز به اتمام رسید.

مهمترین حادثه دوران او دادن امتیاز حفر کانال سوئز به فردیناندولسپس مهندس فرانسوی است. استقراض مصر از دول خارجی در همین زمان شروع شد. به سبب اجرای طرحهای عمرانی و کمکهای مالی که به دولت عثمانی کرده بود، ناچار از دولت انگلستان بیش از سه میلیون لیره قرض گرفت که همین امر مقدمه‌ای شد برای گرفتن قروض خانمان‌برانداز دیگری در دوره‌های بعدی. جانشین سعید پاشا، اسماعیل پاشا پسر دوم ابراهیم پاشا است که در سال ۱۲۸۰ هجری (۱۸۶۳ م.) زمام امور مصر را در دست گرفت و در سال ۱۸۶۷ م. پادشاه عثمانی به او عنوان خدیو داد و مضافا بر این مقام او را موروثی کرد که این عمل تقریبا به منزله شناسایی او به سلطنت مصر بود. اسماعیل پاشا برنامه‌های وسیع اصلاحاتی داشت که قسمتی از آنها را تحقق بخشید. در سال ۱۸۶۹ م. کانال سوئز را با حضور امپراتور اتریش و سایر سران بزرگ کشورهای دنیای آن زمان با تشریفات باشکوهی افتتاح کرد. در نتیجه تجمل‌پرستی و هزینه‌هایی که صرف طرحهای وسیع او می‌شد، قروض مصر که در آغاز زمامداری او سه میلیون لیره انگلیسی بود، در سال ۱۸۷۶ م. بالغ بر ۱۰۰ میلیون گردید و چون دیگر هیچ‌یک از کشورهای اروپایی حاضر به دادن قرض جدید به دولت مصر نبودند، اسماعیل پاشا ناچار شد که در سال ۱۸۷۵ م. سهام مصر را در کانال سوئز به فروش رساند. در نتیجه، عایدات ترعه سوئز تحت نظارت انگلستان و فرانسه قرار گرفت. در سال ۱۸۷۹ م. در نتیجه دخالت انگلستان و فرانسه از مقام خود خلع شد و رهسپار ناپل گردید. سپس عازم قسطنطنیه شد و در همان‌جا درگذشت. بعد از وی پسرش توفیق پاشا زمام امور را به دست گرفت.

در سال ۱۸۸۰ م. نظارت انگلستان و فرانسه را بر اوضاع مالی مصر پذیرفت. این اقدام از طرفی باعث عدم رضایت افسران ارتش شد و از طرف دیگر کشاورزان از پرداخت مالیاتهای سنگین کمرشکن و بیگاری و سربازی که دولت به آنها تحمیل کرده بود، شکایت داشتند که همین موضوع منجر به شورشی شد که پرچم‌دار آن افسری روستا زاده بنام احمد عرابی بود. لیکن شورش توسط انگلستان در سال ۱۸۸۲ م. خاموش شد

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲۴

و عرابی تبعید گردید. این حادثه به انگلستان فرصت داد که رسما مصر را اشغال کند.

معذالک مصر تا کمی پس از آغاز جنگ جهانی اول که دولت انگلستان آنجا را رسما تحت الحمایه خود شمرد، ظاهرا تابع دولت عثمانی بود. بعد از وی پسرش عباس حلمی در سال ۱۳۰۹ هجری (۱۸۹۲ م.) جانشین پدر شد و کمی بعد از جلوس بین او و عمال سیاسی انگلستان در مصر اختلافاتی بروز کرد.

اروپا

آلمان: امپراتور آلمان و شاه پروس در این‌زمان فردریک سوم است (۱۸۳۱- ۱۸۸۸ م.) در سال ۱۸۴۸ م. در کشور آلمان، انقلاب روی داد. هرچند موقتا فرونشانده شد، لیکن سرانجام حیات سیاسی اروپا را تغییر داد و وحدت آلمان تحقق یافت. در نتیجه کوشش و پشتکار خستگی‌ناپذیر بیسمارک، دست اتریش از آلمان کوتاه شد و در پایان جنگ فرانسه و پروس ویلهلم اول پادشاه پروس (۱۸۶۱- ۱۸۸۸ م.) در سال ۱۸۷۱ م. به عنوان امپراتور آلمان اعلام گردید (رایش دوم امپراتوری آلمان ۱۸۷۱- ۱۹۱۴ م.) بعد از ویلهلم نوه‌اش ویلهلم دوم در سال ۱۸۸۸ م. به سلطنت نشست (۱۸۸۸- ۱۹۱۸ م.) در سال ۱۸۹۰ م. بیسمارک را که با سیاست ویلهلم دوم مخالفت می‌کرد، از مقامش عزل کرد و خود شخصا زمام امور را به دست گرفت. در دوران فرمانروایی او صنایع آلمان توسعه

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

پیدا کرد و از هر حیث رقیب بزرگی برای انگلستان شد.

اتریش: امپراتور این‌زمان اتریش فردیناند است (۱۸۳۵- ۱۸۴۸ م.) که به سبب وضع مزاجیش امور مملکت را دیگران بویژه مترنیخ اداره می‌کردند. استبداد مترنیخ یکی از عوامل به وجود آمدن انقلاب ۱۸۴۸ م. است. اگرچه فردیناند آزادیهایی به مردم داد، انقلابیان راضی نشدند و فردیناند در ماه مه همان سال فرار کرد. لیکن دستگیر شد و به نفع فرانسوا ژوزف استعفا داد. فرانسوا زمانی قدرت را به دست گرفت (۱۸۴۸- ۱۹۱۶ م.) که دوران بحرانی انقلابهای ۱۸۴۸ م. آغاز شد. در سال ۱۸۴۹ م. انقلاب مجارستان را فرونشاند. در سال ۱۸۷۹ م. با آلمان اتحادی برقرار کرد که ایتالیا چندی بعد به آن

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲۵

پیوست و تشکیل اتحاد مثلث را دادند.

اسپانیا: در کشور اسپانیا سلطنت‌طلبان ارتجاعی و سلطنت‌طلبان مشروطه‌خواه و جمهوری‌خواهان، همه طالب قدرت بودند، ایزابل دوم در سال ۱۸۶۸ م. و جانشین او آمادئوس در سال ۱۸۷۳ و مجبور به استعفا شدند. برای مدت کوتاهی از سال ۱۸۷۳- ۱۸۷۴ م. حکومت جمهوری برقرار شد و آن هم دستخوش جنگ تازه شد. در سال ۱۸۷۶ م. آلفونسوی دوازدهم به تخت نشست و در سال ۱۸۸۵ آلفونسوی سیزدهم به جای او نشست. وی اسپانیا را در جنگ اول جهانی بی‌طرف نگاه داشت.

انگلستان: در دوران سلطنت ناصر الدین شاه، در انگلستان ملکه ویکتوریا سلطنت می‌کرد (۱۸۷۳- ۱۹۰۱ م.) در سال ۱۸۶۱ م. شوهرش درگذشت. وی دستخوش اندوه فراوانی گردید تا جایی که مدت سه سال در انزوا به سر برد، ولی عاقبت بر اثر کوشش دیسرائیلی انزوا را ترک گفته، به زندگی عادی خود ادامه داد. دیسرائیلی و گلادستون دو شخصیت با نفوذ دوران سلطنت او بودند. دوران زمامداری ملکه ویکتوریا یکی از طولانی‌ترین و برجسته‌ترین ادوار حیات سیاسی و اجتماعی در انگلستان بود. در این دوران مستعمرات انگلستان توسعه یافت و قسمت بزرگی از خاک هندوستان به تصرف انگلستان درآمد.

ایتالیا: در سال ۱۸۶۱ م. ویکتور امانوئل دوم به سلطنت رسید، لیکن هنوز ونسی و رم از تصرف ایتالیا خارج بود. پایتخت ایتالیا فلورانس بود. در جنگ اتریش و پروس در سال ۱۸۶۶ م. ایتالیا به طرفداری پروس وارد جنگ شد، ونس را به دست آورد و رم را در سال ۱۸۷۰ م. تصرف کرد. در سال ۱۸۷۸ م. صربستان و رومانی در نتیجه انعقاد معاهده برلین به استقلال نایل آمدند و بلغارستان نیز در نتیجه همان عهدنامه به خودمختاری رسید.

جانشین ویکتور امانوئل دوم، اومبرتوی اول است (۱۸۷۸- ۱۹۰۰ م.).

یادآوری این نکته ضروری است که به کوشش ویکتور امانوئل دوم و کاوور و گاریبالدی وحدت ایتالیا جامه عمل پوشید.

باواریا: شاه باواریا لوئی اول است (۱۸۲۵- ۱۸۴۸ م.) مردی آراسته و آزادمنش بود.

به همین علت زمانی که زمام امور را در دست گرفت، مردم از او انتظارات زیادی داشتند

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲۶

اما گذشت زمان امید و انتظار آنها را به یأس مبدل کرد و طولی نکشید که مورد تنفر جامعه قرار گرفت. در جنگی که بین پروس و اتریش به وقوع پیوست، از اتریش طرفداری کرد و در جنگی که در سال ۱۸۷۰ م. بین فرانسه و پروس روی داد از پروس حمایت کرد و در سال ۱۸۷۱ م. یعنی زمانی که آلمان وحدت یافت به آن ملحق شد. در سال ۱۸۸۶ م. بکلی مشاعر خود را از دست داد و کارش به آنجا رسید که او را در کاخش زندانی کردند و سرانجام خود را در آب غرق نمود و برادرش اوتوی اول به جایش نشست (۱۸۸۶- ۱۹۱۳ م.) که اوتو هم به سرنوشت برادر خود گرفتار شده مشاعر خود را از دست داد.

بلژیک: شاه بلژیک لئوپولد اول است (۱۸۳۱- ۱۸۶۵ م.) به سبب روابط خانوادگی زیادی که با کشورهای اروپایی داشت به عمو جان اروپا معروف بود. جانشین وی پسرش لئوپولد دوم است (۱۸۶۵- ۱۹۰۹ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بلغارستان: در سال ۱۸۷۶ م. در بلغارستان شورشی به رهبری ستامبولوف علیه دولت عثمانی به وقوع پیوست که با شدت هرچه تمامتری از طرف سپاهیان عثمانی سرکوب گردید و همین امر یکی از علل جنگ (۱۸۷۷– ۱۸۷۸ م.) بین روسیه و عثمانی گردید. به موجب عهدنامه سن استفانو سال ۱۸۷۸ م. بلغارستان بزرگ به صورت امیرنشینی که دارای خودمختاری و مشتمل بر قسمت بزرگی از مقدونیه بود، درآمد. الکساندر باتنبرگی امیر بلغارستان با حمایت دولت روسیه انتخاب شد (۱۸۷۹– ۱۸۸۶ م.) و تحت نظر ترکهای عثمانی حکومت می‌کرد. در سال ۱۸۸۵ م. روملیای شرقی را ضمیمه بلغارستان کرد که عمل وی باعث دشمنی روسیه شد و سرانجام به وسیله طرفداران روسیه خلع گردید. جانشین وی در سال ۱۸۸۷ میلادی فردیناند شد.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان لوئی اول است (۱۸۶۱– ۱۸۸۹ م.) در دوران سلطنت وی خرید و فروش برده در مستعمرات پرتغال ممنوع شد. بعد از وی پسرش شارل اول جانشین پدر گردید (۱۸۸۹– ۱۹۰۸ م.) وی در زمانی زمام امور کشور را به دست گرفت که اوضاع سیاسی و اجتماعی و اقتصادی پرتغال با نابسامانیهایی مواجه شده بود و در سال ۱۸۹۰ م. دولت انگلستان طی ارسال یادداشتی از پرتغال خواست که

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲۷

به بسط و توسعه نفوذ خود در موزامبیک و آنگولا ـ پایان دهد. دولت پرتغال هم به علت نارساییهای داخلی تسلیم درخواست انگلستان شد.

پروس: انقلاب مارس ۱۸۴۸ آزادیخواهان را، فردریک ویلهلم چهارم فرونشاند. در سال ۱۸۶۱ م. ویلهلم اول به سلطنت رسید. وی در سال ۱۸۶۲ م. حکومت را به بیسمارک سپرد و او عظمت پروس را عملی ساخت و دست اتریش را از آلمان کوتاه کرد و کشورهای آلمان را تحت تفوق پروس متحد ساخت و این برنامه را با ایجاد سه جنگ عمده انجام داد که سرانجام منجر به تشکیل امپراتوری آلمان در سال ۱۸۷۱ م. شد و اتحاد مثلث در سال ۱۸۸۲ م. بین کشورهای، آلمان و اتریش و ایتالیا به وجود آمد. در برابر اتحاد مثلث، بر اثر نزدیک شدن فرانسه و روسیه در سال ۱۸۹۴ م. اتفاق مثلث به وجود آمد که مقارن با آخرین سالهای سلطنت ناصر الدین شاه است.

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان کریستیان هشتم است (۱۸۳۹– ۱۸۴۸ م.) بعد از وی پسرش فردریک هفتم به سلطنت نشست (۱۸۴۸ – ۱۸۶۲ م.) در دوران سلطنت وی مسئله پرماجرای. شلسویک و هولشتاین ادامه داشت. استمرار ادعاهایش نسبت به شلسویک منجر به عهدنامه سال ۱۸۵۰ م. برلین شد. در سال ۱۸۶۳ م. بر اثر طرح قانون اساسی مشترکی بین شلسویک و دانمارک باعث آزردگی آلمانها شد.

جانشین فردریک کریستیان نهم است که در سال ۱۸۶۳ م. به سلطنت نشست. در کنفرانس سال ۱۸۵۲ م. که در لندن تشکیل شد، او به فرمانفرمایی شلسویک– هولشتاین شناخته شد. لیکن در سال ۱۸۶۳ م. شلسویک را ضمیمه قلمرو دانمارک کرد که همین مسئله باعث برافروختن آتش جنگ بین پروس و اتریش از یک طرف و دانمارک از طرف دیگر در سال ۱۸۶۴ م. شد. در نتیجه کریستیان شلسویک و هولشتاین را از دست داد.

روسیه: در دوران سلطنت ناصر الدین شاه در روسیه نیکولای اول سلطنت می‌کرد (۱۸۲۵– ۱۸۵۵ م.) که با استبداد کامل حکومت کرد و برای استقرار سلطه خود به تفتیش افکار پرداخت. شورش سال ۱۸۳۰ م. لهستان را سرکوب کرد و قانون اساسی لهستان را ملغی نمود. توسعه‌طلبی وی سبب شعله‌ور شدن جنگ کریمه (۱۸۵۴– ۱۸۵۶ م.) گردید بدین معنی که روسیه را وارد جنگ با ترکیه، فرانسه، انگلیس و پیه‌مون کرد، که به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲۸

محاصره سباستوپول و عهدنامه پاریس خاتمه یافت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از مرگ وی پسرش الکساندر دوم (الکساندر نیکولاویچ) به سلطنت نشست (۱۸۵۵ – ۱۸۸۱ م.) او فردی اصلاح‌طلب و آزادیخواه بود. در سال ۱۸۶۱ بردگی را لغو کرد، انجمنهای محلی را تأسیس کرد و لیکن این اصلاحات افراطیها را راضی نساخت و متاسفانه در مقابل این اصلاحات تروریسم و نهیلیسم قوت گرفت و سرانجام منجر به کشته شدن الکساندر گردید. جنگ کریمه (۱۸۷۷– ۱۸۷۸ م.) در همین زمان پایان یافت.

بعد از قتل او پسرش الکساندر سوم به سلطنت نشست (۱۸۸۱– ۱۸۹۴ م) (مقارن با سالهای آخر سلطنت ناصر الدین شاه) مردی متعصب و به تمام معنی مرتجع بود.

پایه‌های حکومت استبدادی و مطلقه خود را با دادن امتیازات فراوان به نزدیکان و بویژه درباریان که آنها را حافظ تاج و تخت خود می‌دانست، از هرجهت تقویت کرد. می‌توان گفت که بر روی اصلاحات اجتماعی که در دوران سلطنت پدرش در روسیه شروع شده بود، خط بطلان کشید. ظلم و آزار نسبت به اقلیتهای مذهبی بویژه یهودیان روزبه‌روز در حال تزاید بود. با تمام این اوصاف صنعتگران را تشویق می‌کرد و در توسعه صنایع کوشا بود. بعد از وی پسرش نیکولای دوم به سلطنت نشست (۱۸۹۴– ۱۹۱۴ م.) وی آخرین تزار روسیه است. با وجود تحریکات و نهضتهای انقلابی و تروریستی کما فی السابق به حکومت مطلقه سرکوب گرانه خود پای‌بند بود.

رومانی: پادشاه رومانی در این‌زمان کارول «۱» اول است (۱۸۸۱– ۱۹۱۴ م.) وی یکی از افراد خاندان هوهانزولرن و از افسران پروسی بود که در سال ۱۸۶۶ فرمانروای رومانی شد. در جنگی که بین روسیه و عثمانی (۱۸۷۷– ۱۸۸۸ م.) درگرفت از روسیه طرفداری کرد. در کنگره سال ۱۸۷۸ برلین استقلال کامل رومانی را به دست آورد.

ساردنی: شاه ساردنی در این‌زمان شارل آلبرت است (۱۸۳۱– ۱۸۴۹ م.) پس از این‌که به سلطنت رسید، برای جلوگیری از انقلاب قانون اساسی سال ۱۸۴۸ م. را اعطا نمود.

در دوران زمامداری خود دوبار به اتریش اعلان جنگ داد. در سال ۱۸۹۴ م. در نووارا مغلوب شد و به نفع پسر خود ویکتوریا مانوئل دوم از سلطنت استعفا کرد.

---

(۱).Karol.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۲۹

سوئد: پادشاه سوئد و نروژ در این‌زمان اوسکار «۱» اول است (۱۸۴۴– ۱۸۵۹ م.) بعد از وی پسرش کارل پانزدهم به سلطنت نشست (۱۸۵۹– ۱۸۷۲ م.) مردی آزادیخواه و زمامداری محبوب بود. از اقدامات اصلاحی حمایت می‌کرد، از جمله با تأسیس دو مجلس موافقت کرد. بعد از وی اوسکار دوم به سلطنت نشست (۱۸۲۹– ۱۹۰۷ م.)

سیسیل و ناپل: پادشاه سیسیل‌های دوگانه در این‌زمان فرانچسکو (فرانسوای دوم) است (۱۸۵۹– ۱۸۶۱ م.) وی جانشین فردیناند دوم است، فاقد توان اداره کشور بود. در سال ۱۸۶۰ گاریبالدی سیسیل را تصرف کرد و سپس عازم ناپل گردید، فرانچسکو فرار را بر قرار ترجیح داده گریخت.

صربستان: شاه صربستان در این‌زمان، میلان اوبرنویچ است (۱۸۸۲– ۱۸۸۹ م.) او جانشین پسر عمویش میخائیل اوبرنویچ است. بر اثر فشار روسیه به دولت عثمانی اعلان جنگ داد. در کنگره برلین با حمایت دولت اتریش استقلال کامل صربستان از دولت عثمانی توسط کشورهای اروپایی شناخته شد. در سال ۱۸۸۲ م. به نفع پسرش الکساندر از سلطنت استعفا کرد و صربستان را ترک کرد. الکساندر زمام امور کشور را به دست گرفت (۱۸۸۹– ۱۹۰۳ م) در سال ۱۸۹۴ قانون اساسی صربستان را لغو نمود.

فرانسه: شاه فرانسه در این‌زمان لوئی فیلیپ است (۱۸۳۰ – ۱۸۴۸ م.) در این‌زمان مخالفان لوئی فیلیپ که اغلب از حزب

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

جمهوریخواهان بودند، در سال ۱۸۴۸ م. انقلاب خونینی برپا کرده وی را از سلطنت معزول ساختند و حکومت جمهوری را اعلام نمودند. فیلیپ نیز مانند شارل دهم به انگلستان گریخت. در میان نامزدهای ریاست جمهوری یکی لوئی ناپلئون برادرزاده ناپلئون بناپارت بود که به سبب همین خویشاوندی بر رقبای خود پیروز شد و به ریاست جمهوری انتخاب شد (۱۸۴۸- ۱۸۵۲ م.) او که هوای امپراتوری و جانشینی عموی خود را در سر داشت، با یک کودتا قوه مقننه را منحل کرد، (۱۸۵۲- ۱۸۷۰ م.) شورش کارگران را درهم کوبید و تحت قانون اساسی سال ۱۸۵۲ زمام قدرت را به دست گرفت و خود را امپراتور خواند و تا سال ۱۸۶۰ میلادی با استبداد و قدرت تمام سلطنت کرد. از سال ۱۸۶۰- ۱۸۶۷ م. از سختگیریهای

---

(۱).Oskar.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۰

استبدادی خود کاست و آزادیهای اجتماعی و مدنی را بیشتر کرد و به قوه مقننه آزادی داد و همین اعمال و رفتار او باعث شد که تا حدی محبوبیت از دست رفته خود را به دست آورد. در سال ۱۸۷۰ م. لشکریان ناپلئون سوم در جنگ فرانسه و پروس شکست خورد و خود وی اسیر گردید. انقلابی بدون خونریزی که در پاریس به وقوع پیوست، او را از سلطنت خلع کرد. او به انگلستان تبعید شد و در سال ۱۸۷۳ درگذشت.

بایستی در نظر داشت که جنگ بین فرانسه و پروس (۱۸۷۰- ۱۸۷۱ م.) با وضعی ناهنجار پایان یافت و فرانسه، آلزاس و لورن را از دست داد. مضافا بر این مبلغ پنج میلیارد فرانک غرامت پرداخت.

جمهوری سوم فرانسه با سقوط ناپلئون سوم به وجود آمد. دولت موقت آدولف تیر در سال ۱۸۷۱ م. کمون پاریس را منحل کرد و در سال ۱۸۷۳ مارشال ماکماهون به ریاست جمهوری انتخاب شد (۱۸۷۳- ۱۸۷۹ م.) بعد از وی این مقام به گروی ژول «۱» رسید (۱۸۷۹- ۱۸۹۱ م.).

در سال ۱۸۷۵ م. برای دولت جمهوری، قانون اساسی نوشته شد که به موجب آن فرانسه دارای دو مجلس شد، یکی مجلس نمایندگان و دیگری مجلس سنا. به علت اختلافات دامنه‌داری بین آنها دولتها دوام چندانی نداشتند و پشت سرهم تغییر می‌کردند. از سال ۱۸۸۶- ۱۸۸۷ ژنرال بولانژه وزارت جنگ را به عهده داشت و مضافا بر این رهبر نهضت ارتجاعی معروف به بولانژیسم بود. در انتخابات سال ۱۸۸۹ پیروزی بزرگی به دست آورد. اگرچه اوضاع و احوال آن روزی فرانسه برای کودتای نظامی مساعد بود. بولانژه چون دریافت که برای محاکمه او به اتهام اخلال در امنیت کشور اقداماتی در حالت شکل‌گیری است متوحش شده به بلژیک گریخت.

در سال ۱۸۸۲ م. اتحاد بین آلمان و اتریش و هنگری و ایتالیا تشکیل شد. صف آراییها در کشورهای اروپایی در مقابل یکدیگر به این اتحاد منجر گردید. بعد از فرار بولانژه به بلژیک، کارنوسادی به ریاست جمهوری انتخاب شد (۱۸۳۷- ۱۸۹۴ م.) وی از رسواییها و حیف و میلهای مالی زمان خود منزه بود. با این اوصاف به علت تحریکات

---

(۱).Jal Grevi.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۱

بولانژه توسط یک هرج‌ومرج طلب ایتالیائی کشته شد. بعد از وی کازیمر پریه «۱» به ریاست جمهوری رسید (۱۸۹۴- ۱۸۹۵ م.).

فنلاند: در سال ۱۸۶۳ م. زبان فنلاندی رسمیت یافت.

لهستان: شورش سال ۱۸۶۳ باعث روسی کردن لهستان شد و به موازات آن بیمسارک در لهستان برنامه آلمانی کردن را به جریان

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

انداخت. لهستان اتریش، خودمختاری قابل توجهی برای خود محفوظ داشت.

مجارستان: کوسوت قهرمان انقلاب مجارستان که مردی آزادیخواه و از ملیون افراطی بود، زمانی که اتریش خود را برای حمله به مجارستان آماده می‌کرد، به ریاست دولت انتخاب شد و در سال ۱۸۴۹ م. مجلس مجارستان استقلال جمهوری مجارستان را اعلان کرد و کوسوت به مقام ریاست جمهوری رسید. لیکن به علت مداخله سپاهیان روسیه ناچار به استعفا شد و بقیه عمر خود را در خارج از مجارستان سپری کرد. بر اثر مداخله دولت روسیه، جمهوری مجارستان متلاشی شد، اما اتریش ناچار شد که با تمایلات ملی مجارها سازش کند که در نتیجه این سازش و توافق، پادشاهی اتریش- هنگری به وجود آمد که در آن اتریش و مجارستان صاحب حقوق متساوی بودند و فرانسوا ژوزف پادشاه مجارستان شد. (۱۸۶۷ - ۱۹۱۶ م.) در سال ۱۸۶۹ انقلاب مجارستان را فرونشاند و در همان سال ویکتور امانوئل دوم پادشاه ایتالیا را شکست داد. در سال ۱۸۷۹ با آلمان اتحادیه‌ای برقرار کرد که بعدها ایتالیا هم بدان پیوست و اتحاد مثلث به وجود آمد.

هلند: پادشاه هلند در این‌زمان ویلیام دوم است (۱۸۴۰- ۱۸۴۹ م.) وی در مدت سلطنت خود اگرچه نابسامانیهای اقتصادی دوران پدرش را سروسامانی داد، لیکن در مقابل، با اصلاحات سیاسی موافقت چندانی نداشت، اما خبر انقلاب سال ۱۸۴۸ م. او را وادار به اصلاحات اجتماعی و اعطای قانون اساسی کرد. بعد از ویلیام دوم پسرش ویلیام سوم به سلطنت نشست (۱۸۴۹ - ۱۸۹۰ م.) اصلاحاتی را که در دوران سلطنت پدرش طرح‌ریزی شده بود، با بی‌میلی اجرا کرد. بعد از وی دخترش ویلهلمینا جانشین او شد (۱۸۹۰- ۱۹۱۸ م.).

---

(۱). Kazimer Perier.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۲

یونان: شاه یونان در این‌زمان اوتوی اول است (۱۸۳۲- ۱۸۶۲ م.) وی در سال ۱۸۶۲ م. از سلطنت خلع شد و یونانیان یکی از شاهزادگان دانمارک را با نام ژرژ اول به پادشاهی خود انتخاب کردند (۱۸۶۳- ۱۹۱۳ م.) که وی پسر کریستیان نهم است. در بدو جلوس خود قانون اساسی با دید آزادیخواهی را مقرر کرد.

امریکا

آرژانتین: حاکم ایالت بوئنوس آیرس در این‌زمان، خوان مانوئل روساس بود (۱۸۳۵- ۱۸۵۲ م.) که در کمال قدرت و خودمختاری و خیره‌سری بر قسمت مهمی از آرژانتین حکومت می‌کرد. در دوران حکومت وی بازرگانی محدود شد، هزاران نفر از اهالی بی‌گناه را یا کشت و یا تبعید گردانید. زمانی که در صدد تصرف اوروگوئه برآمد با مخالفت کشور برزیل روبه‌رو گردید. سپاهیان وی در سال ۱۸۵۲ م. شکست خوردند.

روساس بعد از این ناکامی به انگلستان گریخت و تا پایان عمر خود در آنجا به سر برد.

خوستوخوسه دو «۱» اورکیز، پس از اینکه بر روساس غلبه کرد و دیکتاتور اتحادیه ایالات آرژانتین اعلام شد، تنها ایالت بوئنوس آیرس به مخالفت با او برخاست. ولی اورکیزا در سال ۱۸۵۹ آن ایالت را نیز مطیع ساخت. اما اهالی بوئنوس آیرس سر به شورش برداشتند و اوراکیزا از باتولومه میتره «۲»، شکست خورد. میتره سیاستمدار و سردار و نویسنده آرژانتینی در سال ۱۸۶۱ به ریاست جمهوری انتخاب شد و تا سال ۱۸۶۸ در این سمت باقی بود. در دوره حکومت وی وحدت سیاسی کشور تحقق یافت و اصلاحات اجتماعی و اقتصادی شروع شد. بعد از وی، سارمین تو، خولیو آرننتونو روکا «۳» سردار و سیاستمدار آرژانتینی که در دوران ریاست جمهوری روساس در تبعید بود به آرژانتین بازگشت و به ریاست جمهوری برگزیده شد (۱۸۶۸- ۱۸۷۴ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اوروگوئه: در سال ۱۸۶۴ بین اوروگوئه و همسایگانش یعنی پاراگوئه و برزیل جنگ در گرفت.

---

(۱). Xusto Xose De Urkiza.

(۲). Bartolome Mitre.

(۳). Sarmiento Xulio Arnentino Roka.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۳

برزیل: امپراتور برزیل در این‌زمان پدررو است (۱۸۳۱- ۱۸۸۹ م.) هنگامی که در اروپا بود در سال ۱۸۸۹ در برزیل انقلابی به وقوع پیوست که نتیجه آن تغییر شکل حکومت به جمهوری گردید. بعد از این حادثه پدرو دیگر به برزیل برنگشت.

پاراگوئه: رئیس جمهور پاراگوئه در این‌زمان، فرانسیسکو سولانولوپس «۱» است.

(۱۸۶۲- ۱۸۷۰ م.) وی مردی مستبد و جاه‌طلب و عامل اصلی بروز جنگ پاراگوئه با کشورهای اوروگوئه و آرژانتین و برزیل شد و خود او در جنگ کشته شد. در طی این جنگهای پنج ساله تعداد زیادی از اهالی پاراگوئه بویژه جوانان کشته شدند. در پایان این منازعات اکثریت سکنه پاراگوئه را زنان و کودکان تشکیل می‌داد.

کانادا: کانادا در سال ۱۸۴۸ م. به استقلال داخلی نایل گردید و اولین دومی‌نین «۲» انگلیسی است که به این مقام ارتقا یافته است و همان سال آغاز ترقی و آبادی و شکوفایی کانادا است، زیرا مقارن این ایام تجارت بین کانادا و کشورهای متحده امریکای شمالی روند توسعه و ترقی را در پیش گرفت. در سال ۱۸۶۹ م. کمپانی خلیج هودسن که سرزمینهای وسیعی را در تصرف داشت، از بین رفت و کانادا بر آن مستملکات دست یافت.

مکزیک: رئیس جمهور مکزیک در این‌زمان سانتاآنا است. بعد از اینکه از جبهه جنگ بین مکزیک و ممالک متحده امریکای شمالی گریخت، در سال ۱۸۵۳ م. در راس جماعتی متشکل از ملاکین بزرگ و نظامیان و روحانیان به مکزیک بازگشت و حکومت را به دست گرفت، لیکن دولتش دوامی نکرد و مغلوب، بنیتو خوارس «۳» سیاستمدار آزادی‌خواه مکزیکی گردید و در سال ۱۸۵۸ به ریاست جمهوری انتخاب شد. در سال ۱۸۷۱ بار دیگر به ریاست جمهوری برگزیده شد و هنگامی که سرگرم سرکوبی شورشیان بود، درگذشت. در چنین اوضاع و احوالی محافظه‌کاران به خارجیها متوسل شدند و با کمک فرانسویان توانستند ماکسیمیلیانو «۴» برادر فرانسو ژوزف امپراتور اتریش را به سلطنت بردارند (۱۸۶۴- ۱۸۶۷ م.) لیکن ممالک متحده امریکای شمالی این

---

(۱). Fransisko solana Lopes.

(۲). Dominions.

(۳). Benito Xuares.

(۴). Maksimiliano.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۴

دولت را به رسمیت نشناختند و به فرانسه فشار آوردند و مصرا خواستار شدند که مبادرت به اخراج نیروهای نظامی خود از مکزیک نماید. در سال ۱۸۶۶ م. که سپاهیان فرانسه مکزیک را ترک می‌گفتند، ماکسیمیلیانو که متکی به فرانسه بود، شخصا فرماندهی نیروهای خویش را به دست گرفت. در چنین وضعی، خوارس بر علیه مهاجران خارجی دست به سلاح برد و عده زیادی از ساکنان مکزیک دور او جمع شدند و بر ماکسیمیلیانو غلبه کردند و ماکسیمیلیانو دستگیر و به فرمان خوارس در سال ۱۸۶۷ اعدام شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

در سال ۱۸۷۶ م. رئیس جمهور مکزیک پورفیریو دیاس «۱» بود که تا سال ۱۹۱۱ زمام امور را در دست داشت.

ممالک متحده امریکای شمالی: رئیس جمهور امریکا در این‌زمان، جیمز ناکس پوک است.

(۱۸۴۵ - ۱۸۴۹ م.) در دوران زمامداری خود جنگ با مکزیک را به شایستگی اداره کرد و در همین زمان کالیفرنیا به ممالک متحده امریکای شمالی منضم گردید. وی از نظر فعالیت و پشتکار و پرکاری در بین رؤسای جمهور ممالک متحده امریکای شمالی کم نظیر است. بعد از وی ز. تیلر «۲» به ریاست جمهوری انتخاب شد که وی دوازدهمین رئیس جمهور است (۱۸۴۹- ۱۸۵۰ م.) که مدت زمامداری او بیش از یک سال طول نکشید. به علت بیماری تیفوس درگذشت و به جای وی، م. فیلمور «۳» که سیزدهمین رئیس جمهور است انتخاب شد (۱۸۵۰- ۱۸۵۳ م.) در سیاست خارجی از سیاست عدم مداخله در اختلافات خارجی پیروی کرد و با بستن پیمانی باب تجارت غرب را با ژاپن گشود و به امید متحد ساختن ایالات شمالی و جنوبی به نهضتی که معروف به نهضت «هیچ نمی‌دانم» بود، پیوست. چهاردهمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی فرانکلین پیرس «۴» است (۱۸۵۳- ۱۸۵۷ م.) که در دوران زمامداری خود با مشکلات زیادی مواجه شد. معامله گدزدن زدن در دوره او صورت گرفت (جیمز گدزدن رجل امریکائی قطعه زمینی را واقع در جنوب ایالت آریزونا به مبلغ ۱۰ میلیون دلار از دولت

---

(۱). Porfirio dias.

(۲). Zakri Teyler.

(۳). Milar Filmor.

(۴). Franklin Pirs.

tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۵

مکزیک خرید.) پانزدهمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی بیوکنن جیمز است (۱۸۵۷ - ۱۸۶۱ م.) در دوران زمامداری خود کوشش کرد که بین دسته‌های موافق و مخالف بابرده‌داری تعادل کلی برقرار نماید، به همین علت مورد مخالفت افراطیون هر دو دسته قرار گرفت. در سال ۱۸۶۰ م. اظهار عقیده کرد که هیچ‌یک از ایالات ممالک متحده امریکای شمالی حق ندارند که از جامعه ایالات متحده جدا شوند، لیکن از قدرت کافی برخودار نبود که تصمیم خود را عملی نماید. وی تنها مرد مجردی است که به ریاست جمهوری امریکا رسیده است. شانزدهمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی آبراهام لینکلن «۱» است (۱۸۶۱- ۱۸۶۵ م.) که با اصول رژیم بردگی به شدت مخالفت کرد و از طرف هواداران الغای بردگی در سال ۱۸۵۹ به ریاست جمهوری انتخاب شد ولی از سال ۱۸۶۱- ۱۸۶۵ م. جنگهای معروف انفصال بین ۱۱ کشور امریکای جنوبی با ممالک شمالی شروع شد که لینکلن سمت فرماندهی و رهبری این جنگها را به عهده داشت. این جنگها که قریب چهار سال ادامه داشت، سرانجام به پیروزی کشورهای شمالی طرفداران الغای بردگی منجر شد لینکلن در سال ۱۸۶۲ بار دیگر به ریاست جمهوری امریکا انتخاب شد ولی از طرف یک نفر طرفدار بردگی در شهر واشنگتن کشته شد. وی در آزادی سیاه‌پوستان و بردگان قرن نوزدهم وظیفه انسانی بسیار مهمی انجام داد. او همچنین طرح ایجاد راه‌آهن سرتاسری امریکا را عملی کرد و به استثنای لایحه‌ای که از تصویب کنگره گذرانید، قریب ۲۴۰ ملیون جریب اراضی خالصه را به کشاورزان واگذار کرد. بعد از کشته شدن لینکلن معاونش جانسن آندرو «۲» جای او را گرفت (۱۸۶۵- ۱۸۶۹ م.) وی ابتدا پیشه خیاطی داشت. هرچند مخالف برده‌داران ایالات جنوبی بود، از ظهور سرمایه‌داران ایالات شمالی هم بیمناک بود، در نتیجه، سیاست معتدلی را پیش گرفت که حقوق مدنی سیاه‌پوستان را تأمین نمی‌کرد و بتدریج برده‌داران سابق، قدرت را در ایالات جنوبی به دست گرفتند. این سیاست سبب حملات سخت جمهوریخواهان به وی گردید. سرانجام اختلاف بین او و کنگره شدت یافت تا سرانجام نمایندگان بر علیه او اعلام جرم کردند که در مجلس سنا با

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اختلاف تنها

---

(۱). Abraham Lincoln.

(۲). Andru Jansen.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۶

یک رأی این اعلام جرم رد شد. به‌هرحال از این به بعد دیگر اعتبار و قدرتی برای او باقی نماند. هیجدهمین رئیس جمهور امریکا، یولیسز سیمن گرانت «۱» است (۱۸۶۹- ۱۸۷۷ م.) وی در جنگهای داخلی، سمت فرماندهی کل سپاهیان اتحادیه را به عهده داشت و پیروزیهای زیادی کسب کرد. به همین جهت از طرف حزب جمهوریخواه، نامزد انتخابات سال ۱۸۶۸ م. گردید و در سال ۱۸۷۲ مجددا انتخاب شد. هرچند شخصا فردی درستکار و از سوء استفاده‌های مالی برکنار بود، روابط او با سیاستمداران و سرمایه‌داران بدنام حسنه بود. بعد از او، هیر «۲» به ریاست جمهوری برگزیده شد (۱۸۷۷- ۱۸۸۱ م.) که نوزدهمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی است.

دوران زمامداری او در نهایت محافظه‌کاری به پایان رسید. وی برای بار دوم از نامزدی خود برای تصدی مقام ریاست جمهوری خودداری کرد. بیستمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی، جیمز ایبرم گارفیلد «۳» است (۱۸۸۰- ۱۸۸۱ م) که از طرف جمهوریخواهان انتخاب شد. در دوران زمامداری خود دائما تحت فشار متقاضیان مشاغل و مناسب دولتی بود. سرانجام هم توسط یکی از همان مخالفان کشته شد. بعد از مرگ وی معاونش آلن چستر جای او را گرفت (۱۸۸۱- ۱۸۸۵ م.) دوران ریاست جمهوری خود را با حسن تدبیر و شایستگی و کاردانی به پایان رسانید. بیست و دومین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی ستیون گروور کلیولند «۴» است (۱۸۸۵- ۱۸۸۹ م.) بعد از جنگهای داخلی وی اولین رئیس جمهوری از حزب دموکرات است.

بعد از وی بنجمین هریسن «۵» که بیست و سومین رئیس جمهور است، زمام امور را به دست گرفت. (۱۸۸۹- ۱۸۹۳ م.) که در دوران زمامداری خود در اداره کشور از خط مشی مشخصی تبعیت نکرد، به همین علت، هم اصلاح‌طلبان و هم سوءاستفاده‌جویان از او ناراضی بودند. بیست و چهارمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی س. گ. کلیولند است. (۱۸۹۳- ۱۸۹۷ م.)

---

(۱). Yulisiz Simsen Grant.

(۲). Hayer.

(۳). Jeymez eybrem Garfild.

(۴). Stiven Grover Klivlend.

(۵). Benjemin Harisen.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۷

ونزوئلا: رئیس جمهور این‌زمان ونزوئلا، سیپربانو کاسترو «۱» است. (۱۸۵۸- ۱۹۲۴ م.)

هائیتی: رئیس جمهور هائیتی در این‌زمان فوستن الی سولوک «۲» است. وی برده بی‌سوادی بود که در سال ۱۸۴۹ م. به ریاست جمهوری رسید و سپس خود را امپراتور فوستن اول خواند. در دوران زمامداری او فساد و خونریزی رواج داشت.

مظفر الدین شاه (۱۳۱۳- ۱۳۲۴ ه. ق.) (۱۸۹۵- ۱۹۰۶ م.)

اشاره

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مظفر الـدین شاه در سن پنـج سالگی به ولیعهدی انتخاب شد و مدت ۴۰ سال در آذربایجان حکومت کرد. در این مـدت بندرت از آذربایجان خارج شـد و کاملا در عالم بی خبری روزگار را سپری می‌کرد. بعد از کشـته شدن ناصـر الدین شاه به تهران آمد و امین السـلطان را همچنان در مقام صدارت باقی گذاشت تا آنکه در سال ۱۳۱۴ هجری او را عزل و میرزا علی خان امین الـدوله را به مقام صـدارت خود برگزید. امین الدوله دست به اصـلاحات اساسـی زد، ولی بر اثر تحریکات مفتخواران، شاه ضـعیف النفس، وی را در سال ۱۳۱۶ هجری عزل و بار دیگر امین السـلطان را به مقام صدارت منصوب کرد، اما این شـخص به جای انجام اصـلاحات و کوتاه کردن دست فاسـدان و رشوه‌خواران، از سـال ۱۳۱۸- ۱۳۲۰ هجری دو نـوبت قرض از دولت روسـیه گرفت و در مقابـل، گمرکـات ایران را به اسـتثنای گمرکـات فـارس در اختیـار روسـها گـذاشت. به علاوه در سال ۱۳۱۸ هجری از دولـت انگلسـتان قرض دیگری گرفت که در مقابـل آن عوایـد پست و تلگراف و گمرکـات جنـوب را به عنوان گرو تحت اختیـار دولت نـامبرده قرار داد. پوشـیده نمانـد که تمام این پولها صـرف خرجهای بیهوده از جمله دوبار مسافرت شاه به اروپا شـد. با این همه، مظفر الدین شاه برای دریافت وجوه بیشتری اقـدام به دادن امتیازات دیگری کرد. از جمله در سال ۱۳۱۹ هجری امتیاز استخراج نفت را به مدت ۶۰ سال به دارسی داد. در سـال ۱۳۲۰ هجری دولت ایران از روسـیه قرض دیگری گرفت و دولت مـذکور اقتصـاد کشـور مـا را بیش‌ازپیش تحت نفوذ مـالی خود قرار داد و مملکت را به ورشکسـتگی کشانیـد. بروز این اوضـاع خطرنـاک، مخـالفت مردم را بـا ادامه خـدمت میرزا علی اصغر خان

---

(۱). Sipriano Kasttro.

(۲). Fostaneli Suluk.

tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۸

امیـن السـلطان برانگیخت و برای کوتـاه کردن دست او از امـور کشـور به روحانیـان صـاحب نفـوذ تهران متوسـل شدنـد و آنهـا هم برکناری صـدراعظم را که سـبب این‌همه نابسامانیها شـده بود، مصـرا از شاه خواسـتار شدند، تا آنکه در سال ۱۳۲۵ هجری به فرمان شاه، امین السـلطان عزل شـد و به جای وی سـلطان مجیـد میرزا عین الدوله به صدارت منصوب گردید. عین الدوله در ابتدای کار با علمـا و آزادیخواهان که در عزل امین السـلطان کوشـیده بودنـد. از در موافقت درآمـد. اما چون مردی جاهل و بی‌اطلاع بود، طولی نکشـید که در صـدد تهدیـد علمـا و بازرگانان برآمـد. در این‌زمان نفت و قنـد که اقلام صادراتی روسـیه به ایران بود، به دلیل وقوع جنـگ بین روسـیه و ژاپن در تهران کمیاب شـد و قیمت آن فزونی گرفت. علاء الـدوله حاکم تهران چنـد تن از بازرگانان را که به عقیده او مبادرت به احتکار قند کرده بودند، به چوب بست که همین عمل بهانه‌ای به دست آزادیخواهان داد. مردم در اطراف منزل آقـا سـید محمـد طباطبـائی و آقـا سـید عبـد الله بهبهانی جمع شدنـد. مسـجد شاه محل اجتماع طلاب و تبلیغ وعاظ شـد. مردم از این پیشامد به هیجان آمدند.

روحانیـان که وضع را چنین دیدنـد، از تهران خـارج شدنـد و در حضـرت عبـد العظیم بست نشسـتند و تقاضـای تأسـیس عـدالتخانه کردنـد. مظفر الـدین شاه که از اوضاع مطلع شـد، با تأسـیس عـدالتخانه موافقت کرد و فرمان داد علما به تهران مراجعت کنند. لیکن بعد از بازگشت علما به تهران، عین الدوله به بهانه‌های مختلف از تأسیس عدالتخانه سرباز زد و اقدام به توقیف و تبعید آزادیخواهان کرد. مردم نسبت به اعمال مستبدانه عین الـدوله نگران شدنـد و در صـدد چاره‌جویی برآمدنـد. در این گیرودار، روزی چند تن از سربـازان در صـدد برآمدنـد که یکی از وعـاظ مشـهد را که بالای منبرها به عین الـدوله اهانتها کرده بود، توقیف کننـد، لیکن مردم دخالت کردند که در این ماجرا طلبه‌ای به نام سید عبد الحمید کشته شد و همین امر باعث عصبانیت هرچه بیشتر مردم شد. بار دیگر در مسـجد شـاه اجتماع کردنـد. عین الـدوله هم عـده‌ای را مأمور متفرق کردن مشـروطه خواهان از مسـجد کرد که در نتیجه، کار به

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

زدوخورد کشید و چند تن از آزادیخواهان کشته شدند. علما به رفتار خودسرانه عین الدوله شدیدا اعتراض کرده، به قم مهاجرت کردند. مردم زحمتکش و کسبه از ترس جان و مال خود به راهنمایی حاج محمد تقی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۳۹

بنکدار به باغ سفارت انگلیس پناه بردند. منظور این جماعت، تقاضای امنیت و اجرای احکام شرع مقدس اسلام و عدالت و عزل عین الدوله و تأسیس مجلس شورای ملی و اصلاح دربار بود. سرانجام مظفر الدین شاه، عین الدوله را معزول و میرزا نصر الله خان مشیر الدوله را به صدارت برگزید و با صدور دستخط، تأسیس دار الشورای ملی و انتخاب وکلا در چهاردهم جمادی الثانی ۱۳۲۴ هجری قمری (۱۴ مرداد ۱۲۸۵ هجری شمسی) به تحصن آزادیخواهان خاتمه داد. علما پس از صدور فرمان مشروطیت به تهران بازگشتند. در نتیجه بازاریان و کسبه و بازرگانان بعد از شش ماه سرگردانی به کسب و کار خود مشغول شدند. در چهاردهم مهرماه همان سال اولین مجلس شورای ملی با حضور شاه و نمایندگان تهران در کاخ گلستان افتتاح شد و صنیع الدوله به ریاست مجلس انتخاب شد. قانون اساسی پس از تصویب به امضای شاه رسید، اما چند روز بعد از امضای قانون اساسی مظفر الدین شاه درگذشت.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت مظفر الدین شاه در کشورهای دیگر جهان آن روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

افغانستان: در این‌زمان عبد الرحمان خان زمام امور افغانستان را در دست داشت (۱۸۴۴- ۱۹۰۱ م.) که مردی توانا و مدبر و از هرجهت سیاستمدار بود. بعد از مرگ وی سلطنت به پسرش امیر حبیب الله خان رسید.

تایلند: شاه تایلند رامای پنجم است (۱۸۶۸- ۱۹۱۰ م.)

چین: در موقعی که چین در اثر نفوذ کشورهای بزرگ اروپایی به طرف تجزیه می‌رفت، جماعتی از چینیهای متعصب مبادرت به تشکیل مجامعی سری بر ضد بیگانگان کردند.

این جمعیت را اروپاییان جمعیت مشت زنان خوانده‌اند. این جماعت در سال ۱۹۰۰ م.

در تمام چین شمالی به کشتار و آزار خارجیان پرداختند. دربار چین هم که در این تاریخ به دست زنی به نام تونسی بود که از امپراتور خردسال کفالت می‌کرد، از این انقلاب طرفداری می‌کرد. سرانجام دول اروپایی و ژاپن و ممالک متحد امریکای شمالی به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۰

مداخله ناچار شدند و هرکدام سپاهی به چین فرستادند و به فتح پکن توفیق یافتند. چین به قبول صلح و پرداخت غرامتی سنگین ناچار شد، ولی در عوض خیال تجزیه چین به دلیل رقابت دولتهای استعماری با یکدیگر از میان رفت.

ژاپن: اعتبار و اهمیت ژاپن با اتحاد سال ۱۹۰۲ م. با بریتانیا افزون شد و با پیروزی ژاپن بر روسیه در جنگ روس و ژاپن (۱۹۰۴- ۱۹۰۵ م.) به اوج رسید.

عثمانی: در دوران سلطنت مظفر الدین شاه در عثمانی کما فی السابق سلطان عبد الحمید دوم سلطنت می‌کرد (۱۸۷۶- ۱۹۰۹ م.)

عربستان سعودی: عبد العزیز سوم (ابن سعود) اولین پادشاه عربستان سعودی است (۱۲۹۳- ۱۳۷۳ ه. ق.) (۱۸۷۶- ۱۹۵۳ م.) در سال ۱۳۱۹ هجری (۱۹۰۲ م.) ریاض را از آل رشید بازگرفت و در سال ۱۹۰۴ م. خود را امام نجد و امام وهابیه خواند.

عمان: در سال ۱۹۰۴ م. به موجب قراردادی که بین فرانسه و انگلستان منعقد گردید، عمان منطقه نفوذ انگلستان شناخته شد. در سال ۱۹۰۱ پیروان فرقه اباضیه ساکن عمان به رهبری عیسی بن صالح سر به شورش برداشتند.

هندوستان: امپراتور هندوستان در این زمان ملکه ویکتوریا است (۱۸۷۶- ۱۹۰۱ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

افریقا

حبشه: فرمانروای این‌زمان حبشه، منلیک دوم است که در سال ۱۸۹۶ م. نزدیک شهر عدوا «۱» نیروهای مهاجم ایتالیا را شکست داد. این پیروزی گذشته از اینکه ایتالیا را وادار به صلح با حبشه کرد، باعث ایجاد یک سلسله بحرانهای سیاسی در کشور ایتالیا شد.

اغلب مورخان نبرد مذکور را آغاز دوران سقوط استعمارگری دول اروپایی می‌دانند.

داهومی: کشور داهومی در سال ۱۹۰۴ م. جزو افریقای غربی فرانسه شد.

ساحل عاج: ساحل عاج در سال ۱۹۰۴ م. تحت الحمایه فرانسه شد.

سیرالئون: کشور سیرالئون در سال ۱۸۹۶ م. تحت الحمایه انگلستان گردید.

کنگو: در سال ۱۹۰۴ م. بلژیکیها در کشور کنگو مرتکب اعمال ناشایست و شرم‌آوری

---

(۱). Adva.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۱

شدند که سبب اعتراض مجامع بین‌المللی شد.

مراکش: فرمانروای شرفای مراکش در این‌زمان عبد العزیز چهارم است که در سال ۱۳۱۹ هجری (۱۹۰۱ م.) شخصا زمام امور کشور را در دست گرفت. دیری نگذشت که تحت تأثیر گروه معدودی از اروپاییان قرار گرفت و دست به اقدامات تجددخواهانه و تشریفاتی زد که این اقدام مستلزم هزینه‌های زیاد و هم مغایر با آداب و سنن مسلمانان بود و عمل وی سبب عدم رضایت جامعه مراکش گردید. مضافا بر این زمانی که در صدد وضع مالیاتهای ارضی برآمد، عدم رضایت مردم دوچندان شد و هرج‌ومرج و نابسامانی بروز نمود که در همین گیرودار شخصی به نام بو حمزه در مشرق فاس ظهور کرد. هر چند که بو حمزه به تصرف فاس موفق نشد، توانست رقیبی برای عبد العزیز در ناحیه ریف شرقی باشد.

مصر: خدیو مصر در این‌زمان عباس دوم حلمی است (۱۸۹۲- ۱۹۱۴ م.)

اروپا

آلمان: شاه پروس و آلمان در این‌زمان ویلهلم دوم است (۱۸۸۸- ۱۹۱۸ م.)

اتریش: امپراتور اتریش در این‌زمان فرانسوا ژوزف است (۱۸۴۸- ۱۹۱۶ م.)

اسپانیا: پادشاه اسپانیا در این‌زمان آلفونسوی سیزدهم است (۱۸۸۶- ۱۹۳۱ م.) در سال ۱۸۹۵ م. انقلابی در کوبا آغاز و سبب لطمات زیادی به منافع امریکاییها شد. دولت ممالک متحده امریکای شمالی که اهمیت سوق الجیشی کوبا را می‌دانست، از اسپانیا خواست که کوبا را تخلیه کند. در آوریل ۱۸۹۸ اسپانیا اعلان جنگ داد لیکن ناوگان اسپانیا در فیلیپین مغلوب شد. به موجب پیمان پاریس در سال ۱۸۹۸ میلادی، کوبا آزاد و تحت قیمومیت ممالک متحد امریکای شمالی قرار گرفت و در نتیجه این جنگ امپراتوری اسپانیا عملا منحل شد.

انگلستان: در دوران سلطنت مظفر الدین شاه، در انگلستان ملکه ویکتوریا سلطنت می‌کرد (۱۸۳۷- ۱۹۰۱ م.) در سال ۱۸۹۷ م. جشن باشکوهی به یادبود شصتمین سال طولانی‌ترین پادشاهی انگلستان برپا شد. در سال ۱۹۰۰ میلادی حزب کارگر به وجود آمد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۲

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعد از مرگ ملکه ویکتوریا، سلطنت به بزرگترین فرزندش ادوارد هفتم رسید (۱۹۰۱– ۱۹۱۰ م.) اتفاق فرانسه و انگلیس در سال ۱۹۰۴ م. بسته شد.

ایتالیا: شاه ایتالیا در این‌زمان اومبرتوی اول است (۱۸۷۸– ۱۹۰۰ م.) در دوران زمامداری خود سه‌بار به جان او سوءقصد شد که در آخرین دفعه کشته شد و پسرش ویکتور امانوئل سوم به سلطنت نشست (۱۹۰۰– ۱۹۴۶ م.)

باواریا: شاه باواریا اوتوی اول است (۱۸۸۶– ۱۹۱۳ م.)

بلژیک: شاه بلژیک در این‌زمان لئوپولد دوم است (۱۸۶۵– ۱۹۰۹ م.)

پرتغال: شاه این‌زمان پرتغال شارل اول است (۱۸۸۹– ۱۹۰۸ م.)

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان کریستیان نهم است (۱۸۶۳– ۱۹۰۶ م.)

روسیه: در دوران سلطنت مظفر الدین شاه، در روسیه نیکلای دوم سلطنت می‌کرد (۱۸۹۴– ۱۹۱۷ م.) که کوششهای وی برای برقراری یک صلح بین‌المللی روسیه را از درگیر شدن در جنگهای روس و ژاپن (۱۹۰۴– ۱۹۰۵ م.) در امان نداشت. شکست مفتضحانه وی در این جنگها سبب انقلاب ۱۹۰۵ روسیه شد. در همان سال به فرمان وی عده زیادی از کارگران که جهت دادخواهی جمع شده بودند، کشته شدند. در جنگ جهانی اول (۱۹۱۴– ۱۹۱۸ م.) شخصا در جنگ شرکت جست و زمام امور مملکت را به ملکه خویش الکساندر فئودور روفیا محول کرد. در همین زمان نفوذ راسپوتین در دربار تزار بیش از اندازه تحمل‌ناپذیر شده بود که بدون تردید همین امر عامل مؤثری در تزلزل پایه‌های قدرت نیکلا شد.

رومانی: شاه رومانی در این‌زمان کارول اول است (۱۸۸۱– ۱۹۱۴ م.)

صربستان: شاه صربستان در این‌زمان الکساندر ابرنویچ است (۱۸۸۹– ۱۹۰۳ م.) که در سال ۱۹۰۰ م. با زنی بدنام ازدواج کرد و همین عمل مزید عدم رضایت هرچه بیشتر مردم از سلطنت او شد. سرانجام الکساندر و زنش توسط عده‌ای از نظامیان کشته شدند و سلطنت به پطر اول از سلسله کاراژرژویچ رسید (۱۹۰۳– ۱۹۲۱ م.)

فرانسه: رئیس جمهور این‌زمان فرانسه کازیمیر پریه است (۱۸۹۴– ۱۸۹۵ م.)

فنلاند: در سال ۱۸۹۹ م. روسی‌سازی فنلاند به دست تزار نیکلای دوم آغاز شد ولی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۳

منجر به مقاومت شدید فنلاندیها و اعتصاب عمومی سال ۱۹۰۵ گشت. در سال ۱۹۰۶ مجلس قانونگذاری و حق رأی عمومی تحصیل شد.

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان فرانسوا ژوزف است (۱۸۶۷– ۱۹۱۶ م.)

نروژ: شاه نروژ در این‌زمان هاکون هفتم است (۱۹۰۵– ۱۹۵۷ م.) وی پسر دوم فردریک هشتم دانمارک است. هنگامیکه نروژ از سوئد جدا شد، به سلطنت نروژ انتخاب گردید.

هلند: شاه هلند در این‌زمان ملکه ویلهلمینا است (۱۸۹۰– ۱۹۴۸ م.) تا سال ۱۸۹۸ م. مادرش نیابت سلطنت او را به عهده داشت. بین اهالی از محبوبیت زیادی برخوردار بود. وی برای پارلمان اهمیت و ارزش قایل بود و تصمیمات آن را محترم می‌شمرد.

یونان: پادشاه یونان در این‌زمان ژرژ اول است (۱۸۶۳– ۱۹۱۳ م.)

امریکا

آرژانتین: رئیس جمهور آرژانتین در این‌زمان روکا، است (۱۸۹۸– ۱۹۰۴ م.) آرژانتین در دوران زمامداری او از هرحیث رونق یافت، در همین زمان اختلافات مرزی بین آرژانتین و کشور شیلی حل شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ممالک متحده امریکای شمالی: رئیس جمهور این‌زمان ممالک متحده امریکای شمالی س. گ. کلیولند است (۱۸۹۳– ۱۸۹۷ م.) بعد از وی ویلیام مکینلی «۱» که بیست و پنجمین رئیس جمهور است به قدرت رسید. در دوران زمامداری او اختلافات بین ممالک متحده امریکای شمالی با اسپانیا به پایان رسید و جزایر فیلیپین به کشورهای متحد امریکا واگذار شد و در همین زمان قانون الحاق جزایر هاوایی به ممالک متحده امریکای شمالی امضا شد. این رئیس جمهور حامی سیاست درهای باز در چین بود. در سال ۱۹۰۰ م.

برای بار دوم به مقام ریاست جمهوری انتخاب شد ولی در سپتامبر سال ۱۹۰۱ به جان او سوءقصد شد که در همان ماه درگذشت.

---

(۱).Wilyam Makinli.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۴

مکزیک: رئیس جمهور این‌زمان مکزیک، یورفیریو ایاس است (۱۸۷۶– ۱۹۱۱ م.)

ونزوئلا: رئیس جمهور این‌زمان ونزوئلا، سیپریانو کاسترو است (۱۸۵۸– ۱۹۲۴ م.)

محمد علی شاه (۱۳۲۴– ۱۳۲۷ ه. ق.) (۱۹۰۶– ۱۹۰۹ م.)

اشاره

بعد از مرگ مظفر الدین شاه، فرزندش محمد علی به سلطنت رسید. وی قبل از برگزاری مراسم تاجگذاری تشریفاتی در مجلس شورای ملی سوگند یاد کرد که اساس مشروطیت ایران را از هرنظر محترم بداند، لیکن کمی بعد، گذشت زمان بی‌ایمانی او را ثابت کرد. تحت تأثیر گفته‌های چند تن از دشمنان سرسخت مشروطیت ایران از جمله لیاخوف روسی فرمانده قزاقخانه و امیر بهادر وزیر دربار قرار گرفت و برای ریشه‌کن کردن اساس مشروطیت و تجدید دوران حکومت استبدادی، میرزا علی اصغر خان امین السلطان را به صدارت خویش برگزید. صدر اعظم باز هم بر آن شد که از دولت روسیه قرض دیگری بگیرد، اما این‌بار با مخالفت وکلای تندرو مجلس روبرو شد و در سال ۱۳۲۵ هجری هنگامی که از مجلس شورای ملی خارج می‌شد، به دست عباس آقا که از فدائیان مشروطه‌خواه بود، کشته شد. بعد از قتل امین السلطان میرزا احمد خان منیر السلطنه به مقام ریاست وزرا منصوب شد اما کابینه وی به سرعت ساقط شد و ناصر الملک همدانی جانشین وی شد و چون مسؤولیت وزارت دارائی را هم برعهده گرفت و در تعدیل هزینه‌های بیهوده کوشید، مورد عداوت شاه قرار گرفت. شاه بر خلاف نظر نمایندگان مجلس شورای ملی دستور توقیف وزیران کابینه او را صادر و خود وی را نیز به اروپا تبعید کرد. محمد علی شاه در این‌زمان مصمم شد که یکباره اساس مشروطیت را براندازد، لیکن به سبب بیداری مردم نقشه شوم او عملی نشد. ناچار با نمایندگان مجلس کنار آمد و باز هم سوگند یاد کرد که در تقویت اساس مشروطیت بکوشد. در اواخر سال ۱۳۲۶ هجری به دلیل سوء قصدی که به جان شاه شد، بیش از پیش به اوضاع بدبین شد و در صدد تغییر وضع مملکت و تعطیل مجلس و برانداختن اساس مشروطیت برآمد. وی برای رسیدن به این هدف از تهران خارج شد و در باغشاه اقامت گزید و به فرمان او حکومت نظامی اعلام شد و لیاخوف مجلس را به توپ بست.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۵

عده‌ای از نمایندگان کشته و جمعی دستگیر و عده‌ای متواری شدند. این دوره اختناق که بیش از یک سال طول نکشید، به نام استبداد صغیر معروف است. اقدامات خشونت‌آمیز شاه و اطرافیانش با انقلاب و قیام اهالی غیور و میهن‌پرست آذربایجان و بختیاریها روبرو شد و مجاهدین از جان گذشته برای سرنگون کردن حکومت استبدادی عازم تهران شدند و در سال ۱۳۲۷ هجری پس از

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

درهم شکستن قوای دولتی وارد پایتخت شدند.

محمد علی شاه قاجار به سفارت روسیه پناهنده شد و به موجب اعلامیه نمایندگان مجلس از سلطنت خلع گردید و پسر ۱۲ ساله‌اش احمد میرزا جانشین او شد و چون وی هنوز به سن رشد نرسیده بود نیابت سلطنت او به عضد الملک رئیس سالخورده ایل قاجار محول شد. سرانجام محمد علی شاه با خفت و خواری از ایران رانده شد و به روسیه رفت و در بندر ادسا ساحل دریای سیاه اقامت گزید.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت محمد علی شاه در کشورهای دیگر جهان آن روز به وقوع پیوست، چنین است:

آسیا

افغانستان: پادشاه افغانستان در این‌زمان حبیب الله خان، پسر و جانشین عبد الرحمان خان است (۱۹۰۱- ۱۹۱۹ م.) در اوایل سلطنت وی عهدنامه‌ای بین روسیه و انگلستان منعقد شد که خطر دست‌اندازی دو دولت مذکور را در افغانستان برطرف ساخت. در دوران سلطنت او در داخل افغانستان آرامش برقرار بود. در جنگ جهانی اول علیرغم فشارهای خارجی، افغانستان را بی‌طرف نگه داشت و سرانجام به قتل رسید.

تایلند: شاه تایلند در این‌زمان رامای پنجم است (۱۸۶۸- ۱۹۱۰ م.).

چین: در چین سلسله چینگ (منچو) سلطنت می‌کرد (۱۶۴۴- ۱۹۱۲ م.) امپراتور این زمان کوانگ هسو نام داشت که در سال ۱۹۰۸ م. درگذشت و چون فرزندی نداشت، طرفداران خاندان سلطنتی منچو خواهرزاده او پوئی «۱» را که طفلی دو ساله بود، به امپراتوری اختیار کردند و امور مملکت به دست پدر این امپراتور صغیر افتاد.

---

(۱).Pu -yi .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۶

ژاپن: در این‌زمان امپراتور ژاپن موتسوهیتو بود (۱۸۶۷- ۱۹۱۲ م.)

عثمانی: در سال ۱۹۰۹ م. سلطان عبد الحمید دوم از سلطنت خلع شد و در همین سال بلغارستان مستقل شد. در سال ۱۹۰۸ م. که دولت عثمانی به صورت حکومت مشروطه سلطنتی درآمد، شریف حسین ابن علی، حاکم مکه شد.

عربستان سعودی: در عربستان سعودی عبد العزیز کما فی السابق سلطنت می‌کرد.

(۱۸۷۶- ۱۹۵۳ م.)

افریقا

کنگو: در سال ۱۹۰۸ م. لئوپولد منافع خود را در کنگو به بلژیک واگذار کرد و در همان تاریخ کنگو در عداد مستعمرات بلژیک قرار گرفت.

مراکش: فرمانروای شرفای مراکش در این‌زمان عبد العزیز چهارم است. در سال ۱۹۰۷ م. یکی از برادرانش به نام عبد الحافظ علیه برادر خود قیام کرد. عبد العزیز در جنگ با برادر خود شکست خورده به کازابلانکا گریخت و در سال ۱۹۰۸ درگذشت.

بعد از درگذشت عبد العزیز، برادرش عبد الحافظ جانشین او شد. در این‌زمان چون دولت فرانسه از مدتها چشم طمع به تصرف مراکش دوخته بود و از طرف دیگر آلمان هم از مدتها قبل در تسخیر مراکش می‌کوشید، روابط بین دو دولت نامبرده به قدری تیره

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

شد که چیزی نمانده بود بین آنها جنگ درگیرد. عاقبت مقرر شد که دولتهای بزرگ اروپا برای رفع این بحران راه حلی پیدا کنند. در نتیجه کنفرانسی در سال ۱۹۰۶ م. در شهر الجزیره از بلاد اسپانیا (این الجزیره را نباید با کشور الجزایر اشتباه کرد) بین نمایندگان آن دول منعقد شد که به موجب آن استقلال مراکش از طرف همگی تصدیق و تأیید شد، لیکن در بسط نفوذ در آنجا حق اولویت به فرانسه داده شد. کنفرانس الجزیره در حقیقت به شکست سیاسی آلمان منتهی شد. چه، گذشته از آنکه ویلهلم دوم از اقدام خود نتیجه‌ای نگرفت، در عوض انگلیس و فرانسه را بیش‌ازپیش به یکدیگر نزدیک ساخت.

مصر: خدیو مصر در این‌زمان عباس دوم حلمی است (۱۸۹۲- ۱۹۱۴ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۷

اروپا

آلمان: شاه آلمان در این‌زمان ویلهلم دوم است (۱۸۸۸- ۱۹۱۸ م.) در این‌زمان انگلستان که نمی‌توانست شاهد و ناظر پیشرفت روزمره آلمان باشد در سال ۱۹۰۷ م. با روسیه متفق شد. و در همین سال برای حل اختلافات مابین خود در تبت و پامیر و ایران قرارداد ۱۹۰۷ را بستند و با تقسیم این ممالک به مناطق نفوذ خود به دوره رقابت شدید سابق خاتمه دادند.

اتریش: امپراتور اتریش در این‌زمان فرانسوا ژوزف است (۱۸۴۸- ۱۹۱۶ م.)

اسپانیا: پادشاه اسپانیا در این‌زمان آلفونسوی سیزدهم است (۱۸۸۶- ۱۹۱۳ م.)

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان ادوارد هفتم است (۱۹۰۱- ۱۹۱۰ م.) پسر ارشد ملکه ویکتوریا بود. در انعقاد اتفاق دوستانه (۱۹۰۴ م.) با فرانسه و اتحاد ۱۹۰۷ م.

بین انگلستان و روسیه مؤثر بود. جورج پنجم فرزند وی بود.

ایتالیا: شاه ایتالیا در این‌زمان ویکتور امانوئل سوم است (۱۹۰۰- ۱۹۴۶ م.)

باواریا: شاه باواریا در این‌زمان اوتوی اول است (۱۸۸۶- ۱۹۱۳ م.)

بلژیک: شاه بلژیک در این‌زمان لئوپولد دوم است (۱۸۶۵- ۱۹۰۹ م.)

دوران وی دوره گسترش استعمار بود. بعد از وی سلطنت به آلبر اول رسید (۱۹۰۹- ۱۹۳۴ م.)

بلغارستان: در سال ۱۹۰۸ م. فردیناند استقلال بلغارستان را اعلان کرد و به خود عنوان تزار داد.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان شارل اول است (۱۸۸۹- ۱۹۰۸ م.) با تمام مشکلاتی که در دوران سلطنت خود داشت مردی خلیق بود و توجه زیادی نسبت به توسعه فرهنگ و هنر داشت. به علت پذیرفتن درخواست انگلستان مبنی بر چشم‌پوشی پرتغال از مالکیت آنگولا و موزامبیک، مردم سر به شورش برداشتند. در نتیجه، شارل و یکی از پسرانش در لیسبون کشته شدند و سلطنت به یکی دیگر از پسرانش به نام مانوئل دوم رسید (۱۹۰۸- ۱۹۱۰ م.)

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان فردریک هشتم است (۱۹۰۶- ۱۹۱۲ م.)

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۸

روسیه: تزار روسیه در این‌زمان نیکلای دوم است (۱۸۹۴- ۱۹۱۷ م.)

رومانی: شاه رومانی در این‌زمان کارول است (۱۸۸۱- ۱۹۱۴ م.)

سوئد: پادشاه این‌زمان سوئد، اوسکار دوم است (۱۸۲۹- ۱۹۰۷ م.) در سال ۱۹۰۵ م.

که سوئد و نروژ از هم جدا شدند، نروژ را از دست داد. بعد از اوسکار سلطنت به گوستاو پنجم رسید (۱۹۰۷- ۱۹۵۰ م.)

صربستان: پادشاه صربستان در این‌زمان پطر اول است (۱۹۰۳- ۱۹۲۱ م.) در سال ۱۹۰۸ م. بوسنی و هرزگوین در جنگهای بالکان به

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اتریش ملحق شدند.

این عمل باعث تشدید مبارزه بین اتریش و صربستان شد و سرانجام کشته شدن ولیعهد اتریش در صربستان جنگ جهانی اول را شعله‌ور گردانید.

فرانسه: رئیس جمهور فرانسه در این‌زمان آرمان فالیرو، «۱» است (۱۹۰۶– ۱۹۱۳ م.)

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان فرانسوا ژوزف است (۱۸۶۷– ۱۹۲۶ م.)

نروژ: پادشاه نروژ در این‌زمان هاکون هفتم است (۱۹۰۵– ۱۹۵۷ م.)

هلند: شاه هلند در این‌زمان ملکه ویلهمینا است (۱۸۹۰– ۱۹۴۸ م.)

یونان: شاه یونان در این‌زمان ژرژ اول است (۱۸۶۳– ۱۹۱۳ م.) که جزیره کرت را در سال ۱۹۰۸ م. تصرف کرد.

امریکا

پرو: رئیس جمهور پرو در این‌زمان، آوگوستو برناردینو لگیا «۲» (۱۹۰۸– ۱۹۱۲ م.) است.

مکزیک: رئیس جمهور مکزیک در این‌زمان بورفیریو دیاس (۱۸۷۶– ۱۹۱۱ م.) است.

ممالک متحده امریکای شمالی: رئیس جمهور این‌زمان ممالک متحده امریکای شمالی روزولت است (۱۹۰۱– ۱۹۰۹ م.) بعد از وی ویلیام هاروارد تفت، «۳» به ریاست جمهوری انتخاب شد که بیست و هفتمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی است.

ونزوئلا: رئیس جمهور این‌زمان ونزوئلا سیپریانو کاسترو (۱۸۵۸– ۱۹۲۴ م.) است.

---

(۱). Arman Foliere.

(۲). Agusto Bernardino Legia.

(۳). Wilyam Harward Taft.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۴۹

احمد شاه (۱۳۲۷– ۱۳۴۳ ه. ق.) (۱۹۰۹– ۱۹۲۴ م.)

اشاره

بعد از خلع محمد علی شاه فرزند ۱۲ ساله‌اش به سلطنت نشست. همان‌طور که گفته شد عضد الملک قاجار به سمت نیابت سلطنت انتخاب شد و امور کشور تحت‌نظر یک هیئت‌مدیره قرار گرفت که اولین اقدام این هیئت تبعید محمد علی شاه به اروپا بود. بعد از مرگ عضد الملک، ناصر الملک به نیابت سلطنت انتخاب شد. مجلس شورای ملی در سال ۱۳۲۸ هجری برای اصلاح امور مالی ایران هیئتی از مستشاران امریکایی را زیر نظر مورگان شوستر و عده‌ای از مستشاران سوئدی را به ریاست کارسن جهت تأسیس ژاندارمری استخدام کرد. احمد شاه در سال ۱۳۳۲ هجری تاجگذاری کرد و مدت نیابت سلطنت ناصر الملک به پایان رسید. در همین زمان جنگ جهانی اول شروع شد. با اینکه نخست‌وزیر وقت مستوفی الممالک رسما کشور ایران را بی‌طرف اعلام کرد، لیکن متاسفانه مطامع سیاست روسی و انگلیسی نابسامانیهایی پدید آورد که شاه جوان و بی تجربه را عاجز و مأیوس کرد. دولتهای متخاصم توجهی به بی‌طرفی ایران نکردند و نواحی شمالی و غربی و جنوبی ایران میدان جنگ و تاخت‌وتاز آنها قرار گرفت. در سال ۱۳۳۳ هجری دولتهای انگلیس و روس قرارداد ۱۹۰۷ م. را لغو کردند و بین آن دو، قرارداد دیگری که به قرارداد ۱۹۱۵

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

معروف است، بسته شد که به موجب آن منطقه بی‌طرف را از میان برداشتند و ایران را به دو منطقه نفوذ تقسیم کردند. در سال ۱۳۳۶ هجری انگلیس‌ها چون دیدند نواحی شمالی ایران آزاد شده است و امکان دست اندازی آلمانها بر این قسمت می‌رفت و به تصور اینکه تمام ایران تحت نفوذ آنها باقی خواهد ماند، علاوه بر اینکه در پذیرفتن نمایندگان ایران به انجمن صلح بین‌المللی اشکال‌تراشی کردند، در سال ۱۳۳۷ هجری قرارداد دیگری با ایران منعقد کردند که به قرارداد ۱۹۱۹ معروف است و به موجب آن اختیار کامل امور مالی و نظامی ایران تحت نظر مستشاران انگلیسی قرار می‌گرفت. بر اثر پیشنهاد دولت ممالک متحده امریکای شمالی مجمع اتفاق ملل این، قرارداد را به رسمیت نشناخت و گذشته از این، قرارداد با مخالفت عده‌ای از آزادیخواهان روبرو شد. وثوق الدوله نخست‌وزیر وقت با توقیف روزنامه‌ها و اعزام احمد شاه به اروپا تا اندازه‌ای از بروز شورش جلوگیری کرد. طولی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۰

نکشید که دولت وثوق الدوله که مسئول انعقاد قرارداد بود. مجبور به استعفا شد و حسن پیرنیا (مشیر الدوله) در سال ۱۳۳۸ هجری امور دولت را در دست گرفت و قرارداد ۱۹۱۹ را موقوف الاجرا اعلام کرد. ادامه روند حوادث، موکول به چگونگی تأسیس سلسله پهلوی می‌شود.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت احمد شاه در سایر کشورهای جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

اردن هاشمی: اردن هاشمی تا سال ۱۹۱۸ م. تحت تسلط ترکان عثمانی بود. در سال ۱۹۲۰ جزئی از دولت مستعجل سوریه شد. در سال ۱۹۲۳ به صورت امیرنشین مستقل تحت فرمان عبد الله ابن حسین هاشمی درآمد.

افغانستان: پادشاه افغانستان در این‌زمان حبیب الله خان است (۱۹۰۱- ۱۹۱۹ م.) بعد از کشته شدن وی سلطنت به پسرش امان الله خان رسید (۱۹۱۹- ۱۹۲۹ م.) در دوران سلطنت وی سومین جنگ افغانستان با انگلستان شروع شد، اما طولی نکشید که بین افغانستان و انگلستان صلح برقرار گردید و به موجب پیمان اوت سال ۱۹۱۹ استقلال افغانستان به رسمیت شناخته شد.

تایلند: شاه تایلند از سلسله چاکری در این‌زمان رامای پنجم است (۱۸۶۸- ۱۹۱۰ م.) بعد از وی رامای ششم زمام امور را در دست گرفت (۱۹۱۰- ۱۹۲۵ م.)

در سال ۱۹۱۷ م. به طرفداری از متفقین در جنگ جهانی اول شرکت جست.

چین: در این‌زمان در چین تحریکات پی‌درپی که عمدتا به رهبری دکتر سن یاتسن «۱» صورت می‌گرفت، سرانجام منجر به انقلاب جمهوریخواهان و انقراض سلسله چینگ در سال ۱۹۱۲ م. شد و حکومت جمهوری به ریاست دکتر سن یاتسن برقرار گردید، ولی کمی بعد به نفع یوان- شی کای «۲» که در دوران سلسله چینگ دارای مشاغل مهمی بود، استعفا کرد. یوان شی کای در سال ۱۹۱۶ م. درگذشت. دولت پکن (چین شمالی) به

---

(۱). Dr .Sun -yat -sen.

(۲). Yuen shih -kai.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۱

دست امرای نظامی برافتاد. در کانتون (چین جنوبی) دکتر سن یاتسن را به ریاست جمهوری برداشتند و از این‌زمان عملا چین به دو قسمت تقسیم شد.

دکتر سن یاتسن به تحکیم موقعیت حزب ملیون (کومینگ تانگ) پرداخت. حکومت پکن در جنگ جهانی اول به ممالک آلمان و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اتریش اعلان جنگ داد. به همین جهت در سال ۱۹۱۹ هردو دولت نمایندگانی برای امضای معاهده ورسای به اروپا فرستادند.

ژاپن: ژاپن در سال ۱۹۱۰ م. شبه‌جزیره کره را به قلمرو خود ملحق کرد. در جنگ جهانی اول منافع آلمان را در شانتونگ بدست آورد و جزایر متصرفی واقع در اقیانوس کبیر تحت عنوان قیمومیت به ژاپن واگذار شد. امپراتور ژاپن در این‌زمان موتسوهیتو «۱» است (۱۸۶۷- ۱۹۱۲ م.) دوره امپراتوری او به میجی معروف است. حکومت شوگونی را برانداخت و قدرت مطلقه را در دست امپراتور متمرکز ساخت. پسر و جانشین وی یوشی هیتو «۲» است (۱۹۱۲- ۱۹۲۶ م.) که در سال ۱۹۲۱ مبتلا به جنون شد و پسرش هیرو هیتو به نیابت سلطنت منصوب گردید.

سوریه: بعد از جنگ جهانی اول کنگره‌ای از نمایندگان قسمت اعظم سوریه، فیصل اول را به پادشاهی سوریه انتخاب کردند (مارس ۱۹۲۰ م.) اما متفقین نسبت به این عمل اعتنایی نکردند و سوریه، یعنی تقریبا سوریه و لبنان امروزی را تحت قیمومیت فرانسه قرار دادند.

عثمانی: به علت استبداد سلطان عبد الحمید، جوانان ترک در سال ۱۹۰۸ م. سر به شورش برداشتند. در نتیجه در سال ۱۹۰۹ سلطان عبد الحمید خلع شد و سلطنت به برادرش سلطان محمد پنجم رسید (۱۹۰۹- ۱۹۱۸ م.) در دوران سلطنت سلطان محمد پنجم نفوذ دولت عثمانی بکلی از بوسنی و هرزگوین برچیده شد. در سال ۱۹۰۹ بلغارستان اعلام استقلال کرد و در نتیجه جنگ با ایتالیا، به موجب معاهده اوستی سال ۱۹۱۲ دولت عثمانی از طرابلس غرب چشم پوشید. در همان سال اتحادیه دول بالکان با دولت عثمانی وارد جنگ شد و روسیه از آنها حمایت کرد. در نتیجه مقدونیه و سالونیک از تصرف عثمانی خارج شد. با آنکه دولت عثمانی در آغاز جنگ جهانی اول بی‌طرف

---

(۱). Mutsuhito.

(۲). Yosihito.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۲

مانده بود، بر اثر فشار افراد کمیته‌ای که در عثمانی تشکیل شده بود، به دولتهای اروپای مرکزی (آلمان و اتریش) پیوست. سلطان محمد قبل از پایان جنگ جهانی اول درگذشت.

و سلطنت نصیب برادرش سلطان محمد ششم شد. (۱۹۱۸- ۱۹۲۲ م.) در دوران سلطنت همین سلطان جدید بود که متفقین معاهده سور «۱» را با دولت عثمانی منعقد کردند، و لیکن بر اثر انقلابات عثمانی و قیام ترکان مفاد آن عملی نشد و بعدها به جای آن معاهده لوزان «۲» در سال ۱۹۲۳ بین دولت ترکیه جدید و متفقین منعقد شد.

در سال ۱۹۲۲ م. مجلس کبیر آنکارا خلع سلطان محمد ششم را اعلام کرد و عبد المجید دوم را جانشین سلطان محمد ششم گردانید که آخرین خلیفه عثمانی است.

مصطفی کمال پاشا در سال ۱۹۲۳ م. تشکیل جمهوری ترکیه را اعلام کرد. در سال ۱۹۲۴ مجلس کبیر، خلافت را نیز ملغی ساخت و به این ترتیب امپراتوری عثمانی متلاشی شد.

عبد المجید راهی پاریس شد و در همان شهر درگذشت.

عراق: بعد از پایان جنگ جهانی اول (۱۹۱۴- ۱۹۱۸ م.) در سال ۱۹۲۰ م. عراق تحت قیمومیت انگلستان قرار گرفت و حکومتی موقت به ریاست سید عبد الرحمان گیلانی در نوامبر همان سال تشکیل گردید. ملک فیصل اول در سال ۱۹۲۱ به سلطنت عراق رسید.

در همان سال با انتخاب یک مجلس مؤسسان و تصویب قانون اساسی عراق یک کشور مستقل سلطنتی و پارلمانی اعلام شد.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

عربستان سعودی: در سال ۱۹۱۶ م. شریف حسین ابن علی حاکم مکه استقلال یافت و شریف حسین به عنوان پادشاه آن سرزمین شناخته شد.

عمان: در سال ۱۹۱۳ م. سالم الخروسی را به امامت انتخاب نمودند. شورشیان به مسقط حمله کردند، لیکن حمله آنها توسط سربازان هندی دفع گردید. سالم الخروسی در سال ۱۹۲۰ کشته شد. جانشین او امام محمد عبد اله با سلطان تیمور پسر و جانشین فیصل موافقت‌نامه‌ای امضا کرد که به موجب آن قبایل داخلی از خودمختاری بهره‌مند شدند.

کره: در سال ۱۹۱۰ م. کره رسما به امپراتوری ژاپن ملحق شد. بعد از سال ۱۹۱۹

---

(۱). Sevre.

(۲). Lausune.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۳

(پایان جنگ جهانی اول) یک حکومت موقت کره‌ای به ریاست نسینگمان ری در شانگهای تأسیس شد.

هندوستان: مبارزات سیاسی گاندی از سال ۱۹۱۹ م. شروع شد و تا پایان حیاتش ادامه داشت و او در این مدت طولانی یکه‌تاز میدان سیاست بود و در طول این مدت وضع کلی سیاست هندوستان را تغییر داد، ولی خود او تغییر نکرد.

افریقا

الجزایر: الجزایر در جنگ جهانی اول در پیروزی متفقین نقش مهمی داشت.

تانگانیکا: کشور تانگانیکا «۱» بیش از ۹۰۰ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد و در مشرق افریقا در ساحل اقیانوس هند واقع شده است. در سال ۱۹۲۰ م. به صورت سرزمین تحت قیمومیت جامعه ملل درآمد و اداره آن به انگلستان واگذار شد.

توگولند: توگولند «۲» مستعمره سابق المان بیش از ۸۹ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. در مغرب افریقا در ساحل خلیج گینه قرار دارد. در سال ۱۹۱۴ م. توسط سپاهیان فرانسوی و انگلیسی اشغال شد. در سال ۱۹۲۲ جامعه ملل آن را به دو سرزمین قیمومی تقسیم کرد. یکی توگولند فرانسه به وسعت بیش از پنجاه و پنج هزار کیلومتر مربع در قسمت شرقی که پایتخت آن لومه بود و دیگری توگولند بریتانیا به وسعت بیش از سی و سه هزار کیلومتر که در قسمت غربی بود.

تونس: پس از جنگ جهانی اول نهضت دستور که هدفش خودمختاری تونس بود، توسط نماینده مقیم سرکوب شد.

حبشه: امپراتور حبشه در این‌زمان منلیک دوم است (۱۸۸۹- ۱۹۱۳ م.) وی استقلال حبشه را در مقابل تجاوزات اروپائیان حفظ کرد. نوه و جانشین او را که به دین مقدس اسلام مشرف شده بود، کلیسای حبشه را مرتد دانست و از سلطنت خلع کرد و دختر منلیک دوم به نام زاودیتو «۳» (۱۸۷۶- ۱۹۳۰ م.) زمام امور را به دست گرفت.

---

(۱). Tanganyka.

(۲). Togoland.

(۳). Zaditu.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۴

مراکش: در سال ۱۹۱۱ م. اسپانیاییها قسمتی از نواحی شمالی مراکش را اشغال کردند.

در سال ۱۹۱۲ عبد الحافظ با دولت فرانسه پیمان فاس را امضا کرد که به موجب آن مراکش تحت الحمایه فرانسه گردید. لیکن

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

دولت فرانسه تعهد کرد که منافع دولت اسپانیا را در مراکش محترم شناسد. در نتیجه عبد الحافظ که برادر خود را به علت طرفداری از اروپاییان از سلطنت خلع کرده بود، با احساس سرافکندگی از عمل خود ناچار به استعفا شد. فرانسویان برادرش یوسف را در سال ۱۹۱۲ جانشین او کردند، که وی وفاداری خود را نسبت به فرانسویان ادامه داد. دیری نگذشت که شورشهایی علیه پیمان فاس در گوشه و کنار مراکش به وقوع پیوست که مهمترین آنها شورش عبد الکریم ریفی بود (۱۹۲۱ م.)

مصر: فرمانروای خدیوان مصر در این‌زمان عباس دوم حلمی است که در اغاز جنگ جهانی اول در استانبول بود. در همان محل تحت تأثیر تبلیغات اهالی مصر و سودان علیه دولت انگلستان قرار گرفت. به همین سبب در صدد مبارزه با انگلستان برآمد و همین اعمال وی باعث شد که انگلستان، مصر را تحت الحمایه خود قرار دهد و او را نیز از خدیوی خلع نماید. در سال ۱۹۱۴ م. عمویش حسین کامل جانشین او شد و عنوان سلطان یافت.

در سال ۱۹۱۷ احمد فوآد جانشین برادر خود حسین کامل شد. دوره فرمانروایی فوآد از نظر بیداری مصریان از اهمیت خاصی برخوردار است. افرادی از جمله زغلول پاشا پس از پیمان ترک مخاصمه در سال ۱۹۱۸ مبارزات خود را علیه اشغال مصر و برافکندن نفوذ انگلستان از آن سرزمین علنی کردند. بر اثر همین مبارزات بود که انگلستان در سال ۱۹۲۲ استقلال مصر را به رسمیت شناخت و فوآد عنوان شاه بر خود نهاد.

لیبی: بین سالهای ۱۹۱۱- ۱۹۱۲ م. جنگ ایتالیا با عثمانی درگرفت که پس از پایان جنگ به فرمان سلطان عثمانی اهالی لیبی از خودمختاری برخوردار شدند. با این اوصاف سلطان عثمانی تحت عنوان خلیفه اسلام حق منصوب کردن حاکم را از وظایف خود دانست. در سال ۱۹۱۴ کشور لیبی تحت اشغال سپاهیان ایتالیا قرار گرفت. پس از پایان جنگ جهانی اول دولتهای آزادمنش ایتالیا موافقت کردند که در طرابلس غرب و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۵

سرانائیک زیر نظر دولت ایتالیا پارلمان محلی تشکیل گردد.

tarikhema.org

اروپا

آلبانی: کشور آلبانی تا سال ۱۹۱۲ جزو امپراتوری عثمانی بود که در سپتامبر همان سال دولت عثمانی بناچار با تقاضای اهالی آلبانی مبنی بر خودمختاری آن کشور تسلیم اراده اهالی گردید و در سال ۱۹۱۳ ویلهلم تسوید «۱» که یکی از افراد خانواده‌های آلمان بود، به سلطنت آلبانی دعوت شد. او دعوت را اجابت کرد و در سال ۱۹۱۴ وارد آلبانی شد، لیکن در رفع مشکلات آن کشور موفق نگردید و به همین علت اندکی قبل از شروع جنگ جهانی اول، اسعد پاشا دیکتاتور آلبانی ویلهلم تسوید پادشاه آلبانی را بیرون کرد.

به‌طور کلی در دومین جنگ بالکان و در جریان جنگ اول جهانی و بعد از آن، کشور آلبانی دستخوش هرج‌ومرج و نابسامانی شده بود. در سال ۱۹۲۰ م. با ایتالیا پیمانی بست و به عضویت جامعه ملل درآمد.

آلمان: دولت آلمان بعد از رسیدن به وحدت، به برقراری روابط صلح‌جویانه با همسایگان خود مایل بود. همان‌طور که می‌دانیم در این‌زمان صف‌آرایی کشورهای بزرگ اروپا در مقابل یکدیگر منجر به جنگ اول گردید (۱۹۱۴- ۱۹۱۸ م.) بایستی توجه داشت که سیاست تجاوزکارانه ویلهلم دوم در شعله‌ور کردن آتش جنگ بی‌تأثیر نبود. با وصف اینکه آلمان در سال ۱۹۱۴ م. در اوج قدرت بود، در سال ۱۹۱۸ رمقی نداشت.

ویلهلم دوم که پادشاهی خودمختار بود، طرح سال ۱۹۱۷ رایشتاک را درباره صلح نپذیرفت و در صدد برآمد که جنگ را تا شکست یا پیروزی ادامه دهد. پس از شکست از متفقین در سال ۱۹۱۸ به کشور هلند گریخت و کمی بعد هم استعفا کرد و

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مخاصمات، ترک شد و در سال ۱۹۱۹ آلمان به شرایط سخت معاهده ورسای گردن نهاد و قانون اساسی جمهوری را که در وایمار طرح شده بود، پذیرفت و ابرت به عنوان اولین رئیس جمهور آلمان در سال ۱۹۱۹ انتخاب شد. به موجب معاهده ورسای آلزاس ولرن از آلمان مجزا شد و به فرانسه ملحق شد.

---

(۱). Vilhelm Tsuvid.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۶

اتریش: اتریش از سال ۱۲۷۶- ۱۹۱۸ م. در تصرف خاندان هابسبورگ بود. در سال ۱۹۱۴ ولیعهد اتریش، فرانسیس فردیناند «۱» به دست یکی از اهالی صربستان در شهر سارایوو «۲» پایتخت بوسنی کشته شد. اتریش بی‌درنگ اتمام حجتی برای صربستان فرستاد و از آن دولت خواست که در خاک صربستان به تحقیق درباره قتل ولیعهد بپردازد.

امتناع صربستان منجر به جنگ جهانی اول شد.

پس از استعفای دوازدهم نوامبر سال ۱۹۱۸ امپراتور فرانتس یوزف، مجلس مبعوثانی در اتریش تشکیل شد و تصمیم به تأسیس اتریش آلمانی به عنوان جزئی از آلمان بزرگ گرفت، ولی در دهم سپتامبر سال ۱۹۱۹ اتریش ناچار پیمان سن ژرمن آن لی «۳» (نام قریه‌ای نزدیک پاریس) را امضا کرد. به موجب آن گذشته از سپردن تمام ایالاتی که ساکنان آنها غیر اتریشی بودند به ممالکی دیگر، متفقین مجارستان را هم از اتریش جدا ساختند و اتریش به مملکت بسیار کوچکی تبدیل شد. جمهوری اتریش از مواد خام و بازارهای سابق خود محروم و با هزاران نابسامانی اجتماعی دست‌به‌گریبان بود.

کشمکشهای احزاب سوسیالیست مسیحی و سوسیال دموکراتها شدت یافت.

اسپانیا: در دوران سلطنت احمد شاه در اسپانیا الفونسوی سیزدهم سلطنت می‌کرد (۱۸۸۶- ۱۹۳۱ م.)، اگرچه در جنگ جهانی اول اسپانیا بی‌طرفی خود را حفظ کرده بود، با مشکلات مالی مواجه شد. مضافا بر این با شکستهایی که در مراکش از دست ملیون مسلمان خورده بود، اوضاع سیاسی و اقتصادی مملکت رو به وخامت گذاشت.

الفونسو که پادشاهی بی‌کفایت و عیاش بود، تصور می‌کرد که با تعویض پی‌درپی هیئت دولت، اصلاح امور کشور امکان‌پذیر است. به همین سبب از حکومت دیکتاتوری پریمو د ریورا «۴» پشتیبانی کرد.

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان جورج پنجم است (۱۹۱۰- ۱۹۳۶ م.) وی دومین پسر ادوارد هفتم است که در سال ۱۹۱۱ م. تاجگذاری کرد و سپس از هندوستان دیدن نمود. در سال ۱۹۱۶ طی جنگ جهانی اول از القاب آلمانی خود صرف‌نظر کرد.

---

(۱). Ferdinand.

(۲). Serayevo.

(۳). Saint -german -enlaye.

(۴). Primo de Rivera.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۷

در سال ۱۹۲۱ در نتیجه مذاکرات لوید جرج نخست‌وزیر انگلستان و دووالرا «۱» رهبر شین فین «۲» کشور آزاد ایرلند تشکیل گردید و عنوان دومی نین امپراتوری بریتانیا را داشت.

ایتالیا: شاه ایتالیا در این‌زمان ویکتور امانوئل سوم است (۱۹۰۰- ۱۹۴۶ م.) اگرچه ایتالیا با آلمان و اتریش عضو اتحاد مثلث بود، در جنگ جهانی اول در سال ۱۹۱۵ م. در جبهه متفقین وارد جنگ شد و در کنفرانس صلح پاریس (۱۹۱۹ م.) تیرول جنوبی، تریست و

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بعضی از جزایر دالماسی به ایتالیا واگذار شد و این قسمتها به مراتب کمتر از آن بود که به وی وعده داده شده بود. تشنج و نارضاییهای سیاسی و اجتماعی منجر به پیدایش فاشیسم شد. رهبر حزب فاشیست بنیتو موسولینی «۳» در سال ۱۹۲۲ زمام امور را در دست گرفت.

باواریا: شاه باواریا اوتوی اول است (۱۸۸۶- ۱۹۱۳ م.) وی از سال ۱۸۷۲ م. دیوانه شد و نیابت سلطنت او را عمویش به عهده گرفت. در سال ۱۹۱۲ از سلطنت خلع شد و لوئی سوم به جایش نشست (۱۹۱۳- ۱۹۱۸ م.) در جنگ جهانی اول بلژیک تحت اشغال آلمانها بود و لیکن سپاه بلژیک تحت فرماندهی آلبر اول رهبر مقاومت بلژیک در مقابل تجاوز آلمانها بود و همدوش سپاه متفقین با آلمان پیکار کرد.

بلغارستان: شاه بلغارستان در این‌زمان فردیناند اول است که در سال ۱۹۱۲ م.

اتحادیه‌ای با صربستان منعقد کرد و طولی نکشید کشورهای یونان و مونتنگرو نیز به آن ملحق شدند. متحدین با دولت عثمانی جنگیدند و پیروز شدند. دیری نگذشت که جنگ دیگری میان بلغارستان از یک طرف و صربستان و رومانی و یونان و عثمانی از طرف دیگر درگرفت که بلغارستان بسختی شکست خورد و به موجب عهدنامه بخارست سال ۱۹۱۳ مقدونیه به یونان و صربستان واگذار شد. در جنگ جهانی اول (۱۹۱۴- ۱۹۱۸ م.) به امید و آرزوی به دست آوردن سرزمینهای از دست رفته، از در سازش با متحدین در آمد و در سال ۱۹۱۵ به متفقین اعلان جنگ داد، ولی نقشه او نقش‌برآب شد و با غلبه

---

(۱). Devalera

(۲). شین فین عنوان نهضت و حزب سیاسی ملی ایرلندی که خواهان استقلال سیاسی اقتصادی ایرلند بود.

(۳). Benitto Mussolini.

tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۸

متفقین در سال ۱۹۱۸ فردیناند از روی ناچاری به نفع پسرش بوریس «۱» سوم استعفا کرد.

در سال ۱۹۲۰ زمام حکومت بلغارستان در دست حزب دهقان و سوسیالیستها افتاد و یکی از رؤسای ایشان به نام استانبولینسکی «۲» به ریاست حکومت منصوب شد. این شخص اگرچه خود کمونیست نبود، پنهانی با کمونیستهای داخلی و بویژه با حکومت اتحاد جماهیر شوروی ارتباط پیدا کرد و تا سال ۱۹۲۳ با وجود سلطنت بوریس در نهایت قدرت در بلغارستان حکومت کرد که در همین سال در نتیجه توطئه استامبولینسکی کشته شد و وزرای دولت او زندانی شدند.

پرتغال: پادشاه پرتغال در این‌زمان مانوئل دوم است (۱۹۰۸- ۱۹۱۰ م.) در سال ۱۹۱۰ بر اثر انقلاب مردم، وی از سلطنت کناره‌گیری کرد و رژیم جمهوری برقرار گردید. در نتیجه مانوئل و خانواده‌اش به انگلستان فرار کردند و بقیه عمر خود را در همان مملکت سپری کردند.

چکسلواکی: جمهوری چکسلواکی در سال ۱۹۱۸ م. در نتیجه تجزیه امپراتوری اتریش تأسیس شد. به این نحو که در سال ۱۹۱۸ متفقین در پاریس استقلال مملکت جدید التاسیس چکسلواکی را که از ایالات مراویا «۳» و سیلزیا «۴» و اسلوواکیا «۵» تشکیل شده بود به رسمیت شناختند. دیری نگذشت که ساکنان شهر پراگ به رهبری کرامارچ بر مخدومان اتریشی خود شوریدند و آنها را بیرون راندند. در نتیجه رهبر شورشیان قدرت را به دست گرفت و خلع شارل اول پادشاه اتریش و مجارستان را اعلام کرد. در سال ۱۹۱۶ م.

دو هیئت یکی از طرف چکسلواک‌های مقیم پراگ و دیگری مرکب از همشهریهای ایشان که مقیم پاریس بودند در شهر ژنو با یکدیگر ملاقات کردند. در همین محل اقدام به نوشتن قانون اساسی به تقلید از قانون اساسی ممالک متحده امریکای شمالی کردند

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

و توماس ماساریک «۶» را که در گذشته در دانشگاه پراگ به تدریس فلسفه اشتغال داشت در سال ۱۹۱۸ موقتا به سمت ریاست جمهوری انتخاب کردند که انتخاب وی مجددا در

---

(۱). Borisn.

(۲). Stambulinsky.

(۳). Moravia.

(۴). Silesia.

(۵). Slovakia.

(۶). Thomasmasaryk.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۵۹

سال ۱۹۲۰ صورت گرفت.

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان فردریک هشتم است (۱۹۰۶- ۱۹۱۲ م.) بعد از وی یکی از پسرانش به نام کریستیان دهم جانشین او شد (۱۹۱۲- ۱۹۴۴ م.) در سال ۱۹۲۰ شلسویک شمالی با برگزاری رفراندوم ضمیمه دانمارک شد.

روسیه: در جنگ جهانی اول (۱۹۱۴- ۱۹۱۸ م.) نیکولای دوم شخصا در جنگ شرکت جست و زمام امور را به ملکه خویش سپرد، در این هنگام نفوذ راسپوتین (راهب و حادثه‌جوی روسی، وی قدرت و نفوذی عجیب در نیکولای دوم تزار روسیه و زن او داشت. در غالب کارهای درباری دخالت داشت. او به دست شاهزاده یوسوپوف «۱» به قتل رسید) در دربار تزار بیش از اندازه تحمل‌ناپذیر شد و همین امر سبب تزلزل پایه‌های قدرت نیکولا گردید. به همین دلیل پس از کشته شدن راسپوتین در سال ۱۹۱۶ دیگر قدرت آنچنانی برای حکمرانی نداشت. در سال ۱۹۱۷ انقلابیان وی را به استعفا از سلطنت مجبور کردند و سرانجام در سال ۱۹۱۸ با افراد خانواده‌اش به دست بلشویکها کشته شدند. لنین در سال ۱۹۱۷ قدرت را به دست گرفت و به عنوان نخست‌وزیر شوروی تا پایان عمر یعنی تا سال ۱۹۲۴ حکومت کرد.

رومانی: پادشاه رومانی در این‌زمان کارول اول است (۱۸۸۱- ۱۹۱۴ م.) بعد از وی فردیناند به سلطنت نشست (۱۹۱۴- ۱۹۲۷ م.) در جنگ جهانی اول (۱۹۱۴- ۱۹۱۸ م.) به متفقین پیوست. در سال ۱۹۲۲ تحت عنوان شاه رومانی بزرگ تاجگذاری کرد. در سال ۱۹۱۹ به کمک سپاهیان خود حکومت کمونیستی مجارستان را درهم شکست.

سوئد: در دوران سلطنت احمد شاه، در سوئد گوستاو پنجم سلطنت می‌کرد (۱۹۰۷- ۱۹۵۰ م.) گوستاو پنجم در هردو جنگ جهانی اول و دوم سوئد را بی‌طرف نگاه داشت، با آن اوصاف به متفقین کمکهای زیادی کرد.

صربستان: پادشاه صربستان در این‌زمان پطر اول است (۱۹۰۳- ۱۹۲۱ م.) وی فرمانروایی بسیار لایق بود، اما بعلت بیماری نتوانست به سلطنت خود ادامه دهد. به همین علت پسرش الکساندر در سال ۱۹۱۸ م. نیابت سلطنت پدر را به عهده گرفت. وی

---

(۱). Youssoupof.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۰

در ایجاد وحدت بین اتباع خود از جمله اهالی صربستان و کرواسی و اسلوونیا که رقیب یکدیگر بودند، کوشش زیاد نمود.

فرانسه: رئیس جمهور این‌زمان فرانسه، آرمان وفالیرو است (۱۹۰۶- ۱۹۱۳ م.) در دوران ریاست جمهوری وی قانون تفکیک کلیسا از دولت اجرا شد و قضیه دریفوس خاتمه یافت «۱».

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

در جنگ جهانی اول (۱۹۱۴– ۱۹۱۸ م.) فرانسه متحمل آسیب زیاد گردید. در کنفرانس صلح پاریس (۱۹۱۸– ۱۹۱۹ م.) کلمانسو که نخست‌وزیر فرانسه بود، رقیب سرسخت ویلسن رئیس جمهور امریکا بود. وی معاهده ورسای سال ۱۹۱۹ م. را برای تأمین امنیت فرانسه کافی نمیدانست. در سال ۱۹۲۰ دشانلی به ریاست جمهوری انتخاب شد و بعد از چند ماه به سبب کسالت استعفا کرد. بعد از وی گاستون دومرگ «۲» رئیس جمهور فرانسه شد (۱۹۲۴– ۱۹۳۱ م.)

فنلاند: در انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ م. استقلال فنلاند توسط بلشویکها اعلان شد. در جنگهای داخلی که بین طرفداران روسیه و ملیون به رهبری مارشال مانرهیم «۳» درگرفت، ملیون به کمک سپاهیان آلمانی پیروز شدند و مانرهیم مدت کوتاهی نیابت سلطنت را به عهده داشت و در سال ۱۹۱۹ به عنوان اولین رئیس جمهور انتخاب شد و در سال ۱۹۲۰ اتحاد جماهیر شوروی، استقلال فنلاند را به رسمیت شناخت.

لهستان: رویای تجدید حیات ملی لهستان در جنگ اول جهانی (۱۹۱۴– ۱۹۱۸ م.) تحقق یافت. با شکست قدرتهای حاکم بر لهستان (روسیه، پروس، اتریش) و پیروزی متفقین، لهستان استقلال خود را بازیافت. در سال ۱۹۱۸ م. پیلسودسکی «۴» مارشال و سیاستمدار لهستانی فرماندهی ارتش لهستان را به دست گرفت. دیری نگذشت که این

---

(۱). دریفوس، ماجرایی سیاسی و قضایی در فرانسه که از محکومیت الفرد دریفوس به جرم خیانت ناشی می‌شد، دریفوس پسر یهودی متمولی از اهالی آلزاس بود که پس از واگذار کردن آلزاس به آلمان به فرانسه آمده بود و به جرم تسلیم اسناد محرمانه به وابسته نظامی آلمان تسلیم دادگاه نظامی شد و سرانجام در سال ۱۹۰۶ م. دیوان عالی تمیز دریفوس را تبرئه کرد و وی به خدمت بازگشت.

(۲). Gastondumerg.

(۳). Manerheym.

(۴). Pilsudski.

tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۱

کشور را جمهوری مستقل اعلام کرد و خود در رأس آن قرار گرفت و به منظور تعیین مرزهای شرقی با روسیه جنگید. هرچند موفقیت چندانی عایدش نشد، با این همه به موجب عهدنامه ریگا سال ۱۹۲۱ م. جنگ به نفع لهستان خاتمه یافت. در سال ۱۹۲۲ از مقام خود کناره‌گیری کرد.

مجارستان: شاه مجارستان در این‌زمان فرانسواژوزف است (۱۸۶۷– ۱۹۱۶ م.) در سال ۱۹۱۴ م. فرانتس فردیناند ولیعهد وی کشته شد که این حادثه جرقه‌ای برای شعله ور شدن جنگ جهانی اول شد. بعد از فرانسوا ژوزف، سلطنت مجارستان نصیب شارل چهارم شد (۱۹۱۶– ۱۹۱۸ م.) که بعد از کشته شدن ولیعهد، وارث تاج و تخت شد. در جنگ جهانی اول (۱۹۱۴– ۱۹۱۸ م.) سمت فرماندهی داشت. در سال ۱۹۱۸ پیشنهاد بلاشرط را پذیرفت و در همان سال از سلطنت استعفا کرد و در سال ۱۹۱۹ به اتفاق خانواده‌اش به سویس تبعید شد. پس از پیروزی سلطنت‌طلبان در سال ۱۹۲۰ به امید به دست آوردن تاج و تخت رهسپار مجارستان شد که توسط هورتی، دریاسالار مجارستان توقیف و به جزیره مادرا تبعید شد و در همان‌جا درگذشت.

بعد از شارل در سال ۱۹۱۸ روسای مجارستان تحت رهبری کارولی «۱» که یکی اشراف استقلال‌طلب بود در صدد جدا شدن از اتریش برآمدند. کارولی در همین سال اعلام کرد که امپراتور شارل، روسای مجار خود را از سوگند وفاداری که نسبت به وی خورده‌اند، آزاد ساخته و آنها را در تعیین سرنوشت خویش مختار گذاشته است. طولی نکشید که مجارستان به صورت کشوری جمهوری درآمد و کارولی رئیس حکومت جدید شد. لیکن در سال ۱۹۱۹ کمونیستهای مجارستان که از این حادثه رضایت

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نداشتند، در بوداپست سر به شورش برداشتند و بلاکون رئیس آنها به کمک بلشویکهای روسیه موفق به تأسیس حکومتی انقلابی در مجارستان شد، لیکن در همین گیرودار همسایگان مجارستان یعنی چکها و رومانیها و یوگوسلاوها، در صدد تقسیم مجارستان برآمدند و حتی رومانیها به بوداپست لشکر کشیدند و کمونیستها را از آنجا بیرون راندند.

نروژ: پادشاه نروژ در این‌زمان هاکون هفتم است (۱۹۰۵- ۱۹۵۷ م.)

---

(۱).Karoly.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۲

هلند: شاه هلند در این‌زمان ملکه ویلهمینا است (۱۸۹۰- ۱۹۴۸ م.) که در جنگ جهانی اول (۱۹۱۴- ۱۹۱۸ م.) بی‌طرفی هلند را حفظ کرد.

یوگوسلاوی: در پایان جنگ جهانی اول (۱۹۱۴- ۱۹۱۸ م.) کشوری به نام کشور پادشاهی کرواتها، و اسلوونیها، و صربها، تشکیل شد که قسمتهای نامبرده بعدا کشور یوگوسلاوی خوانده شد فرمانروای آن پطر اول بود. که تا سال ۱۹۲۱ میلادی سلطنت کرد. بعد از وی پسرش الکساندر اول یا الکساندر کاراژرژویچ به سلطنت نشست (۱۹۲۱ - ۱۹۳۴ م.) وی از سال ۱۹۱۴- ۱۹۱۹ میلادی فرمانده کل نیروهای صربستان بود. چون دریافته بود که اهالی صربستان و کرواسی و اسلوونیا رقیب یکدیگرند در صدد وحدت بین آنها برآمد.

یونان: شاه یونان در این‌زمان ژرژ اول است (۱۸۶۳- ۱۹۱۳ م.) در سال ۱۹۱۳ م.

کشته شد و سلطنت به پسرش کنستانتین اول «۱» رسید (۱۹۱۳- ۱۹۱۷ م.) در جنگ جهانی اول (۱۹۱۴- ۱۹۱۸ م.) به علت فشار متفقین بالاجبار از سلطنت کناره‌گیری کرد و پسرش الکساندر دوم در سال ۱۹۲۰ جانشین او شد و بعد از مرگ وی مجددا به سلطنت خوانده شد (۱۹۲۰- ۱۹۲۲ م.) با وصف اینکه متفقین حمایت خود را با یونان قطع کرده بودند، جنگ با ترکیه را ادامه داد و لیکن بر اثر پیروزی ترکها در ازمیر مجددا از سلطنت خلع و تبعید گردید و بعد از وی ژرژ دوم پسر کنستانتین اول و نوه ژرژ اول به سلطنت رسید (۱۹۲۲- ۱۹۲۳ م.).

امریکا

آرژانتین: در جنگ جهانی اول (۱۹۱۴- ۱۹۱۸ م.) آرژانتین بی‌طرفی خود را حفظ کرد.

پرو: رئیس جمهور این‌زمان پرو، اگوستو برنادینولگیا، است (۱۹۰۸- ۱۹۱۲ م.) (۱۹۱۹- ۱۹۳۰ م.) سازشی که برای رفع اختلاف با شیلی به عمل آورد و بحران اقتصادی و اعمال مالی و سیاست دیکتاتوری خشن وی سبب سقوطش شد. مضافا بر

---

(۱).Konstantin.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۳

این به سوءاستفاده از اموال دولت متهم شد و به زندان افتاد.

کانادا: در سال ۱۹۱۴ م. هنگام وقوع جنگ جهانی اول کانادا به کمک انگلستان در جنگ شرکت جست و سربازان کانادایی در میدانهای جنگ دوش‌به‌دوش سربازان متفقین با متحدین جنگیدند. به همین علت کانادا در موقع بستن پیمان صلح در کنفرانس ورسای و بعدها در مجمع اتفاق ملل مانند یک دولت مستقل جداگانه شرکت نمود و در نتیجه از سابق نیز مستقل‌تر شد.

مکزیک: رئیس جمهور مکزیک در این‌زمان پورفریودیاس است که تا سال ۱۹۱۱ م. به حکومت دیکتاتوری خود ادامه داد. در

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

دوران زمامداری وی درآمدهای ملی افزایش یافت و سرمایه‌گذاری خارجی بیشتر شد، لیکن اوضاع اجتماعی بویژه تعلیم و تربیت به حال رکود افتاد. در سال ۱۹۱۰ اهالی مکزیک به رهبری مادرو «۱» سیاستمدار مکزیکی علیه پورفیریودیاس شورش کردند و بعد از موفقیت، مادرو را به ریاست جمهوری برداشتند (۱۹۱۱ - ۱۹۱۳ م.) لیکن زمانی که قدرت را به دست گرفت، از عهده خواسته‌های انقلابیان برنیامد. در نتیجه بار دیگر جنگهای داخلی به رهبری مردانی چند شروع شد. قانون اساسی مبتنی بر اصلاحات در سال ۱۹۱۷ به تصویب رسید که هنوز هم قانون اساسی مکزیک، همان است.

ممالک متحده امریکای شمالی: رئیس جمهور این‌زمان ممالک متحده امریکای شمالی، ویلیام هاوارد است (۱۹۰۹- ۱۹۱۳ م.) وی به همان سیاست ضدتر است روزولت ادامه داد. بیست و هشتمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی، ویلسون، توماس، وودرو «۲» است (۱۹۱۳- ۱۹۲۱ م.) وی ریاست دانشگاه پرینستن را در سالهای ۱۹۰۲- ۱۹۱۰ م. به عهده داشت. در سال ۱۹۱۳ به عنوان رئیس جمهور امریکا شروع به یک سلسله اصلاحات نمود. جنگ جهانی اول در زمان ریاست جمهوری او شروع شد.

ویلسون در آغاز جنگ بی‌طرف ماند، اما چون آلمانها جنگ زیردریایی را شروع کردند، امریکا ناچار در سال ۱۹۱۷ وارد جنگ شد. ویلسون طرحی مشتمل بر ۱۴ ماده برای برقراری صلح پیشنهاد کرد و در کنفرانس صلح پاریس کوشش کرد که یک جامعه جهانی

---

(۱). Madero.

(۲). Vilson thomas Woodrow.

tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۴

جدید که شالوده آن بر استقلال ملتها نهاده شده بود، بنا نهد. اما در این راه، توفیقی نیافت. در سال ۱۹۱۹ دچار سکته شد و چون سلامتی کامل خود را بازنیافت، باقی مدت ریاست جمهوری خود را دور از برخوردهای سیاسی سپری کرد بیست و نهمین رئیس جمهور امریکا، وارن گمیلیل هاردینگ (۱۹۲۱- ۱۹۲۳ م.) است. «۱» در دوران ریاست جمهوری وی در دستگاه‌های دولتی حیف و میلهای زیادی شد. به همین علت دولت او از فاسدترین دولتهای تاریخ کشورهای متحده امریکای شمالی است. بعد از درگذشت هاردینگ، معاونش کلوین کولیج «۲» به ریاست جمهوری رسید (۱۹۲۳- ۱۹۲۹ م.)

ونزوئلا: رئیس جمهور این‌زمان ونزوئلا سیپریانو کاسترو (۱۸۵۸- ۱۹۲۶ م.) است.

هائیتی: هائیتی از سال ۱۹۱۵- ۱۹۳۴ م. عملا تحت الحمایه ممالک متحده امریکای شمالی بود.

برای کسب اطلاعات بیشتر و مفصلتر درباره با رویدادهای دوران سلسله قاجار به منابع مندرج در پانوشت مراجعه شود «۳».

---

(۱). Waren Gemeylyel Harding.

(۲). Kalvin Kulij.

(۳). محمد ابن محمد تقی، تاریخ محمدی. فاور، تاریخ ذو القرنین. میرزا محمد صادق، تاریخ جهان‌آرا.

امام قلی میرزا، تاریخ طلوع سلسله قاجار. محمد کاظم، مفرح القلوب. جهانگیر میرزا، تاریخ نو.

احمد میرزا، تاریخ عضدی. حاج زین العابدین شیروانی، بستان السیاحه، حدیقهٔ السیاحه، ریاض السیاحه. محمد رضی، زینت التواریخ. قائم‌مقام، رساله در ذکر انساب قاجار.

رضا قلی خان هدایت، ریاض العارفین، مجمع الفصحا. دوست علی خان، رجال عهد ناصری.

سنگلاخ میرزا، تذکره خطاطین. خورموجی، حقایق الاخبار ناصری. لسان الملک سپهر، ناسخ التواریخ.

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

فسایی، فارسنامه ناصری. صنیع الدوله، مرآت البلدان، الآثر و الآثار، مطلع الشمس، منتظم ناصری، خیرات حسان. علی اکبر، حدیقهٔ الناصریه. محمد سلیمان تنکابنی، قصص العلما. میرزا محمد عبد القادر، اویماق مغول- نامه دانشوران. زیر نظر علیقلی میرزا اعتضاد السلطنه- علی خان (صفی علی شاه) صحیح بی‌دروغ. عباس علی خان سپهر، تاریخ مظفری. صدیق الممالک، منتخب التواریخ. نادر میرزا، تاریخ و جغرافیا دار السلطنه تبریز. فتح علی خان صبا، شاهنشاه‌نامه. ویلیام فرانکلین، سفرنامه. اولیویه، سفرنامه. سرجان مالکم، تاریخ سرجان مالکم. اوژن فلاندن، سفرنامه. رومیو، سفرنامه. ژنرال گاردان، سفرنامه. پولاک، ایران و ساکنین آن مادام ژان دیو (افرا) یادداشتهای روزانه. دمورگان، تحقیقات جغرافیایی، تحقیقات زمین‌شناسی، تحقیقات باستان‌شناسی، تحقیقات زبان‌شناسی. کنت‌گو بینو، تاریخ ایرانیان. ادوارد برون، تاریخ ادبی ایران، یک سال در میان ایرانیان. کرزن، ایران و مسئله ایران.

سایکس، تاریخ ایران، تاریخ کرمان. یاول هرن، تاریخ مختصر ایران.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۵

فصل نهم سلسله پهلوی (۱۳۴۳- ۱۳۹۹ ه. ق.) (۱۹۲۴- ۱۹۷۹ م.)

رضا خان (۱۳۴۳- ۱۳۶۱ ه. ق.) (۱۹۲۴- ۱۹۴۲ م.)

اشاره

روش سیاسی سیاستمداران انگلستان پس از شکست قرارداد ۱۹۱۹ م. (قرارداد وثوق الدوله) تغییر یافت. بویژه پیدایش دولت شوروی باعث به وجود آمدن وضع جدیدی در جهان شد. به همین دلیل سیاستمداران کشورهای سرمایه‌داری جهان بر آن شدند که برای جلوگیری از نفوذ اندیشه‌های سوسیالیستی خلق شوروی به سایر نقاط دیگر جهان، این کشور جدید را در محاصره سیاسی، اقتصادی و نظامی قرار دهند که در تعقیب همین فکر امپریالیستهای غرب به کمک طبقات حاکمه محلی در اطراف روسیه شوروی کمربندی به صورت یک سلسله دیکتاتوریهای نظامی ضد مردمی ایجاد کردند.

در ایران که چندین هزار کیلومتر با کشور شوروی مرز مشترک داشت، رضا خان خود را مردی مناسب برای ایفای این نقش می‌دانست. به سرعت هم نشان داد که به اندازه کافی قسی القلب و ماجراجو است که برای رسیدن به هدف خود خیلی ساده موازین وجدان و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۶

اخلاق انسانی را لگدمال می‌کند. به‌طور کلی می‌توان گفت که ورود رضا خان به صحنه سیاست از پیدایش کمیته آهن آغاز می‌شود. ایوانف مؤلف تاریخ نوین ایران درباره آن کمیته چنین می‌نویسد:

«در تهران با شرکت فعالانه امپریالیست‌های انگلیس برای اجرای یک کودتا کمیته‌ای به نام کمیته آهن تشکیل شد. سید ضیاء الدین طباطبایی مدیر روزنامه رعد و نصرت الدوله فیروز که با انگلیس‌ها ارتباط نزدیک داشتند، عضو این کمیته بودند. البته، نصرت الدوله در لندن اقامت داشت که به صلاحدید وی کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ در لندن طرح‌ریزی شد. در همین زمان رضا خان بنابه سفارش یکی از ژنرالهای انگلیسی به فرماندهی دیویزیون قزاق منصوب شده بود».

در سوم اسفند ۱۲۹۹ ه. ش. دسته‌های قزاق به فرماندهی رضا خان از قزوین وارد تهران شدند و کودتایی دولتی را که مقدمات آن در لندن فراهم شده بود، به مرحله اجرا درآوردند و پس از اشغال موسسات دولتی، در حدود ۲۰۰ نفر از اعیان و وزرای سابق و کسانی را که با قرارداد ۱۹۱۹ ایران و انگلیس مخالفت کرده بودند، دستگیر کردند. بعد از انجام کودتا دولت جدیدی به ریاست سید ضیاء الدین تشکیل شد. در این‌زمان به فرمان احمد شاه، رضا خان ملقب به سردار سپه گردید و رسما به فرماندهی تیپ قزاق

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

منصوب شد. در این گیرودار در گیلان جبهه واحدی با شرکت کمونیستها به رهبری حیدر عمو اوغلی و جنگلیها به رهبری میرزا کوچک خان و گروه احسان الله خان تشکیل شد، در راه آسایش و رفاه اهالی گیلان هم قدمهای موثری برداشته شد. طولی نکشید که بین سران جبهه اختلاف بروز کرد که در همین زمان قوام السلطنه که جانشین سید ضیا شده بود، با استفاده از اختلاف میان میهن‌پرستان گیلان تعدادی قزاق به فرماندهی رضا خان به شمال فرستاد. رضا خان پس از ورود به گیلان به کمک افراد قزاق سرتاسر خاک گیلان را تصرف کرد و جنگلی‌ها را پراکنده کرد. میرزا کوچک خان هم در سال ۱۳۰۰ ه. ش. در کوههای طالش کشته شد. در همان سال قیام محمد تقی خان پسیان در خراسان سرکوب شد.

استاد عالیقدر زنده‌یاد ملک الشعرای بهار درباره این موضوع چنین می‌نویسد:

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۷

«پس از کودتای اسفند ۱۲۹۹ کلنل محمد تقی خان در مشهد قوام السلطنه را که با انگلیس‌ها ارتباط نزدیک داشت، دستگیر کرد و وی را تحت الحفظ روانه تهران گردانید و خود عهده‌دار حکومت خراسان شد.

بعد از سقوط کابینه سید ضیاء الدین کابینه جدید به ریاست قوام السلطنه تشکیل شد.

همین‌که محمد تقی خان از این امر مطلع شد، از فرمان حکومت مرکزی سرپیچید.

طولی نکشید که بر اثر تحریکات قوام السلطنه عده زیادی از فئودالهای بزرگ خراسان علیه محمد تقی خان قیام کردند. در همان سال ارتش دولتی رهسپار خراسان شد و در نبردی که بین طرفین درگرفت محمد تقی خان کشته شد» «۱»

نقش انگلستان در حمایت از رضا خان بویژه در جریان مبارزه رضا خان برای استقرار تمرکز از جمله در مبارزه وی علیه اسماعیل اقا سیمیتقو و شیخ خزعل بروز می‌کند که هر دو از فئودالهای بزرگ آذربایجان و خوزستان بودند و برای موجودیت رضا خان خطری جدی به شمار می‌آمدند که رضا خان به کمک انگلستان توانست این دو را یکی بعد از دیگری مغلوب و منکوب کند.

برای اثبات حمایت انگلستان از حکومت رضا خان کافی است تذکاریه وزارت امور خارجه انگلستان را که مربوط به سیاست خارجی این کشور است، مورد مطالعه قرار دهیم. در تذکاریه مذکور صراحتا چنین آمده است:

«دولت ایران شیخ محمره (خزعل) را مجبور کرد که خود را تابع شاه ایران قرار دهد.

دوران خودمختاری وی به پایان آمد. ما به او فهماندیم که اعلیحضرت پادشاه انگلستان در صورت عدم اطاعت او از دولت ایران با نیروی اسلحه از وی پشتیبانی نخواهد کرد.» «۲»

با توجه به این سند و شواهد متعدد دیگر از جمله وقایع شهریور ۱۳۲۰ و سرپیچی رضا شاه از دولت انگلستان و برکناری وی از سلطنت دیگر تردیدی در نقش قاطع انگلستان و سازمانهای جاسوسی آن در راه ترقی رضا خان باقی نمی‌گذارد.

تمام سعی و کوشش رضا خان در مدت زمامداری خود این بود که حمایت انگلستان

---

(۱). تاریخ مختصر احزاب سیاسی، تألیف ملک الشعرای بهار، ص ۱۴۰.

(۲). تذکاریه سال ۱۹۲۶ وزارت امور خارجه انگلستان، ص ۸۶۵.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۸

را حتی الامکان در پرده نگاه دارد. سرلیکف مورخ روسیه درباره این موضوع چنین می‌نویسد: «رضا خان که بیانگر ائتلاف جناح راست بورژوا- مالک بود در این ایام یعنی در سالهای ۱۹۲۲- ۱۹۲۳ م. هنوز می‌بایست حساب جناح چپ را نگاه دارد. به همین مناسبت پیوسته به حمایت از اصلاحات وسیع تظاهر می‌کند. در پائیز سال ۱۹۲۳ میلادی رضا خان به هنگام تشکیل دولت سلیمان میرزا، برخی دیگر از عناصر سوسیالیست را در کابینه خود شرکت داد. هدفش از این عمل این بود که به وسیله این افراد با

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

گروههای فئودال بجنگد. در عین حال هم خود را اماده می‌ساخت که تا در موقع مناسب این عناصر را نیز سرکوب کند» «۱»

در این‌زمان همان‌طور که رضا خان خود را از حمایت نیروهای چپ بی‌نیاز نمی‌دانست، سیاست لنینی اتحاد جماهیر شوروی تنها سیاستی بود که می‌توانست او را از شر مخاطرات رقیبان داخلی و توطئه‌های امپریالیست‌ها در امان نگاه دارد.

در سال ۱۹۲۱ م. قراردادی بین دو دولت ایران و اتحاد جماهیر شوروی در مسکو به امضا رسید که قروض و موافقتنامه‌های دوران تزاری را ملغی اعلام داشت و امتیازات دیگری را که روسیه تزاری طی جنگهای دوره اول و دوم در زمان فتحعلی شاه قاجار، طبق عهدنامه‌های ترکمانچای و گلستان، بدست آورده بود، لغو کرد. رضا خان بعد از سقوط کابینه قوام السلطنه در تمام کابینه‌ها سمت وزارت جنگ را به عهده داشت که سرانجام در سال ۱۳۰۲ ه. ش. کابینه مستقل خود را تشکیل داد و پس از تسلط کامل بر ارتش و پلیس و راندن احمد شاه به اروپا با تشکیل یک مجلس مؤسسان ساختگی که وکلای آن توسط محمد درگاهی رئیس تشکیلات کل نظمیه مملکتی به تأیید رضا خان رسیده بود، سلطنت را به خود منتقل کرد.

وکلای چنین مجلسی در آذرماه ۱۳۰۴ اصول ۳۶ و ۳۸ و ۴۰ قانون اساسی را که در آنها از حقوق خاندان قاجار صحبت شده بود، تعویض کردند و اصول دیگری وضع شد که طبق آنها سلطنت ایران به رضا خان پهلوی و اعقاب ذکور او نسل اعطا گردید و مراسم تاجگذاری در چهارم اردیبهشت ۱۳۰۵ ه. ش. شمسی انجام گرفت. از همین

---

(۱). استقرار دیکتاتوری رضا شاه در ایران، تألیف سرلیکف.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۶۹

تاریخ به بعد ایرانیان با یک سلسله خیانتها و جنایتها روبرو شدند، از قبیل رژیم ترور و اختناق و استقرار حکومت پلیسی فاشیست‌مآب و نادیده گرفتن قانون اساسی و نابودی مخالفان با بدترین وضع و سرکوب کردن جنبشهای ملی و تحکیم هرچه بیشتر مالکیتهای بزرگ اراضی و غارت دسترنج هرچه بیشتر دهقانان و کارگران و تبدیل شدن شخص شاه به یکی از بزرگترین ملاکان زمین‌خوار که بسیاری از زمینهای مالکان بزرگ و سران ایلات و عشایر به دست رضا شاه مصادره شد؛ یا آن اراضی را به خود اختصاص داد و یا به طرفداران خود بخشید. بتدریج صاحب مقدار زیادی از سرزمینهای استانهای حاصلخیز ایران از جمله گیلان و مازندران و گرگان شد تا جایی که در ردیف یکی از بزرگترین مالکان ایران درآمد. تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان ۵۶۹ رضا خان(۱۳۴۳ - ۱۳۶۱ ه. ق.)(۱۹۲۴ - ۱۹۴۲ م.) ..... ص : ۵۶۵

ا شاه تنها به تصرف نواحی شمال ایران اکتفا نکرد، بلکه در هر نقطه دیگر ایران هرجا که جلب‌نظر می‌کرد به تصاحب آن اقدام می‌کرد و ثروت دیگران را به زور سرنیزه صاحب می‌شد.

مباشران و نمایندگان او در املاک غصب شده از اقدام به هیچ‌گونه جنایتی دریغ نداشتند. گذشته از این رضا شاه به بهانه سرکوبی خانها و روسای سرکش ایلات و عشایر ثروت آنها را نیز غصب می‌کرد. سپهبد زاهدی در جنوب و سپهبد امیر احمدی در نواحی غرب ایران از هیچ‌گونه ظلم و ستمی نسبت به مردم این نواحی مضایقه نکردند و به نام اسکان مزارع، خانواده‌های کردستانی را از سرزمین اصلی خود کوچ دادند و املاک آنها را به تصرف خود درآوردند و آنان را راهی شهرستانها کردند.

با تصویب قانون ۲۹ آوریل ۱۹۳۲ م. و تمدید قرارداد نفت دارسی و انتقال موعد انقضای این قرارداد از سال ۱۹۶۱ به سال ۱۹۹۳ که در همان زمان با بعضی از شخصیتهای ایران که خواهان قطع نفوذ کمپانی انگلیس بودند، تسویه‌حساب شد و هر یک به نحوی تحت تعقیب قرار گرفتند، از جمله تیمور تاش بود که به دستور شاه دستگیر و زندانی شد. او همچنین سردار اسعد و مستوفی الممالک نیز بر سر همین مسئله جان خود را از دست دادند.

در خرداد ۱۳۰۴ ه. ش. قانون نظام‌وظیفه عمومی و خدمت اجباری در ارتش به

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۰

تصویب مجلس شورای ملی رسید. در همین سال به موجب قانون دیگری که از تصویب مجلس گذشت، مقرر شد که انحصار قند و چای در اختیار دولت باشد و عوایدی که از این راه به دست می‌آید، به مصرف کشیدن راه‌آهن سرتاسری برسد. طول راه‌آهن سراسری ۱۳۹۴ کیلومتر بود که پس از عبور از سلسله جبال البرز و کوههای زاگرس، بندر امام خمینی (شاهپور) را در کنار خلیج فارس به بندر شاه در ساحل دریای خزر یعنی ناحیه مرزی بین ایران و کشور شوروی (روسیه کنونی) که از نظر اقتصادی ناحیه بسیار ضعیفی است، متصل می‌کرد. در صورتی‌که نواحی گیلان و آذربایجان از نظر اقتصادی و ارزش احداث راه‌اهن از اهمیت و اعتبار بیشتری برخوردار بودند، لیکن هدف از انتخاب این مسیر بیشتر تأمین نقشه‌های نظامی بود. بانک سپه نیز در همان سال تأسیس شد. در ۲۷ اسفندماه ۱۳۰۵ ه. ش. عهدنامه دوستی بین ایران و افغانستان منعقد شد که بتدریج با اکثر ممالک آن پیمانهای دوستی بسته شد. به موازات بستن این عهدنامه‌ها و بنای چندین ساختمان دولتی در تهران و دیگر شهرهای بزرگ از نفوذ روحانیان در امور سیاسی و اجتماعی به‌طور محسوسی کاسته شد. در نتیجه اصلاحات حقوقی و قضایی، روحانیان از حاکمیت حقوقی در دادگاهها محروم شدند.

عبا و عمامه عده‌ای از روحانیان برداشته شد و عده‌ای از آنها از رفتن به منبر و روضه خوانی منع شدند. عده‌ای از رهبران آنها از جمله یکی از مردان مبارز تاریخ معاصر ایران زنده‌یاد آیت الله سید حسن مدرس زندانی شد و کمی بعد به شهادت رسید. بنا به دستور رضا خان در سال ۱۳۰۷ ه. ش. پوشیدن لباسهای ملی و محلی ممنوع شد و مردم موظف شدند از لباسهایی به فرم لباسهای اروپاییان استفاده کنند. حکومت هرنوع مقاومتی را در برابر اینگونه اصلاحات صوری درهم می‌کوبید. در سال ۱۳۱۵ مردم به عنوان مخالفت با شدت عمل پلیس برای اجرای دستور رضا شاه دایر بر تعویض کلاه و رفع حجاب از زنان در صحن مطهر حضرت رضا (ع) بست نشستند، لیکن به فرمان رضا شاه هدف گلوله‌های مسلسل قرار گرفتند. در سال ۱۳۰۹ قانونی درباره آثار باستانی ایران به تصویب رسید، در سال ۱۳۱۵ موزه ایران باستان در تهران و در سال ۱۳۱۷ موزه پارس شیراز تأسیس شد. در سال ۱۳۱۶ کتابخانه ملی و در سال ۱۳۱۸ موزه مردم‌شناسی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۱

در تهران تأسیس شد. در مقابل این اقدامات یا اصلاحات، ملت ایران با اقدامات دیگری مانند فعالیت حریصانه اداره املاک اختصاصی و تأسیس دفتر مخصوص شاهنشاهی برای توسعه روزافزون متصرفات رضا شاه در داخل کشور و تبلیغات فاشیستی سازمان پرورش افکار و سایه شوم اداره سیاسی و جلادان اداره آگاهی پلیس در تمام شهرها و بسط فساد و خفه کردن هرگونه شخصیت انسانی روبه‌رو شدند. از همه اینها مصیبت‌بارتر اینکه با تمام قوا در بی‌خبر نگاه داشتن توده ملت کوشش شد. به اعتقاد نگارنده، مورد اخیر بزرگترین خیانت به جامعه ایران بود. رضا شاه در آخرین سالهای سلطنت به اوج قدرت خود رسیده بود و در کمال آرامش خیال در کاخهای سر به فلک کشیده مرمر و سعدآباد روزگار را سپری می‌کرد، زیرا به اتکای مأموران مخوف شهربانی، سرپاس مختاری نفسها را در سینه‌ها حبس کرده بود. علاوه بر اینکه در این زمان رضا شاه با هیتلر که با موفقیتهای سیاسی و نظامی خود در اروپا به یک قدرت وحشتناک تبدیل شده بود، طرح دوستی ریخت. در نتیجه این نقطه اتکای اخیر، رضا شاه در انتظار روزهای پرشکوه‌تری بسر می‌برد، بی‌خبر از آنکه تاریخ سرنوشت‌ساز راه دیگری را طی می‌کرد، در این ایام ۴۰ درصد بودجه مملکت به مصرف امور نظامی می‌رسید. پول حاصله از فروش نفت در بانکهای انگلیس باقی می‌ماند که در عوض، ایران از کشورهای بزرگ تسلیحاتی اسلحه خریداری می‌کرد و در صورت ظاهر ایران با ارتش بزرگ ۱۵۰ هزار نفری و نیروی دریایی و هوایی به یک قدرت بزرگ نظامی رسیده بود.

در ژوئن سال ۱۹۴۱ م. هیتلر پیمان خود را با اتحاد جماهیر شوروی شکست و سرزمینهای روسیه را مورد تجاوز خود قرار داد.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

دولتهای بزرگ غرب برای کمک به روسیه شوروی، کشور ایران را به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی مورد توجه قرار دادند.

گذشته از این، دولتهای بزرگ از ترس اینکه مبادا روزی منابع سرشار نفت جنوب به دست آلمان‌ها بیفتد، از دولت ایران اخراج کلیه متخصصان آلمانی و ایتالیایی و واگذاری راه‌آهن سراسری را خواستار شدند، لیکن رضا شاه به اتکای دوستی با هیتلر با تقاضای آنها مخالفت کرد. دو دولت روس و انگلیس همین‌که مأیوس شدند به دولت ایران اتمام

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۲

حجتی مبنی بر اخراج تعداد زیادی از جاسوسان آلمانی و ایتالیایی که در لباس مهندس و متخصص و غیره در ایران فعالیت می‌کردند، دادند. این اتمام حجت هم پذیرفته نشد. به همین دلیل روس و انگلیس در شهریور ۱۳۲۰ برق‌آسا از طریق شمال و جنوب و مغرب سرتاسر خاک ایران را اشغال کردند. در همین زمان کابینه علی منصور سقوط کرد و کابینه‌ای جدید به ریاست محمد علی فروغی تشکیل شد. در ۲۵ شهریور همین سال متن استعفای رضا شاه به شرح زیر در مجلس شورای ملی قرائت شد:

«نظر به اینکه من همه قوای خود را در این چند ساله مصروف امور کشور کرده و ناتوان شده‌ام، حس می‌کنم که اینک وقت آن رسیده که یک قوه و بنیه جوانتری به کارهای کشور که مراقبت دائم لازم دارد بپردازد و اسباب سعادت و رفاه ملت را فراهم آورد، بنابراین، امور سلطنت را به ولیعهد و جانشین خود تفویض کردم و از کار کناره نمودم، امروز که ۲۵ شهریورماه ۱۳۲۰ هجری شمسی است عموم ملت اعم از کشوری و لشکری ولیعهد و جانشین قانونی مرا به سلطنت بشناسد و آنچه از پیروی مصالح کشور نسبت به من کردند به ایشان هم منظور دارند، کاخ مرمر تهران به تاریخ ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ امضا»

حوادث شهریور ۱۳۲۰ به استعفای رضا خان و رفتن او از ایران به جزیره موریس و سپس ژوهانسبورگ و در حقیقت شکست استبداد رژیم سلطنتی منجر شد.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت رضا شاه در جهان آن‌روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

آنام: در این‌زمان امپراتور آنام، بائودایی بود (۱۹۲۶- ۱۹۴۵ م.)

افغانستان: شاه افغانستان در این‌زمان امان الله خان است (۱۹۱۹- ۱۹۲۹ م.) وی بر اثر مسافرتهای خود به ایران و ترکیه و مطالعه اوضاع اجتماعی ممالک نامبرده در مراجعت به افغانستان مبادرت به اصلاحاتی کرد، لیکن به علت قیام بچه سقا و شورشهای دیگر در سال ۱۹۲۹ م. استعفا کرد و عازم ایتالیا گردید. وی اولین امیر از سلسله بازکزائی است

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۳

که در سال ۱۹۲۶ خود را شاه خواند. بعد از وی پسر عمش محمد نادر شاه به سلطنت نشست (۱۹۲۹- ۱۹۳۳ م.) اولین اقدامش دستگیری بچه سقا و همدستانش بود. فرمان داد عده زیادی از آنها را محاکمه و اعدام کردند. سپس دست به یک سلسله اصلاحات زد. در سال ۱۹۳۳ کشته شد و اصلاحاتش ناتمام ماند و سلطنت به پسرش محمد ظاهر شاه رسید (۱۹۳۳- ۱۹۷۳ م.) که در سال ۱۹۳۷ پیمان سعدآباد را با کشورهای ایران و عراق و ترکیه امضا کرد.

اندونزی: در جنگ دوم جهانی در سال ۱۹۴۲ م. ژاپنی‌ها هند شرقی هلند را اشغال کردند.

برمه: در سال ۱۹۳۷ م. برمه از هندوستان جدا شد و اداره‌ای تحت عنوان اداره امور برمه در لندن تأسیس شد. در سال ۱۹۴۱ ژاپنی‌ها برمه را اشغال کردند.

تایلند: شاه تایلند در این‌زمان رامای ششم است (۱۹۱۰- ۱۹۲۵ م.) جانشین وی رامای هفتم است (۱۹۲۵- ۱۹۳۵ م.) که بعد از مدتی از سلطنت استعفا کرد و پسرش که کودکی بیش نبود، تحت عنوان رامای هشتم جانشین پدر شد (۱۹۳۵- ۱۹۴۶ م.)

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ترکیه: رئیس جمهور ترکیه در این‌زمان آتاتورک است (۱۹۲۳– ۱۹۳۸ م.) وی در مدت زمامداری خود اساس اوضاع سیاسی و اجتماعی و اقتصادی ترکیه را به‌طور کلی عوض کرد. در سال ۱۹۲۵ م. انقلاب دینی کردستان ترکیه را فرونشاند و سپس سیاست ضد دینی خود را تشدید کرد. در سال ۱۹۲۶ قانون مدنی سویس و قانون جزایی ایتالیا و قانون بازرگانی آلمان را بدون تغییر در ترکیه مورد عمل قرار داد. در سال ۱۹۳۰ نام قسطنطنیه به استانبول تغییر یافت. در عرصه سیاست خارجی، ترکیه در صدد دوستی با کشورهای همسایه خود درآمد. در تعقیب این سیاست در سال ۱۹۳۴ به اتحادیه دولتهای بالکان پیوست. در سال ۱۹۳۷ پیمان سعدآباد را با دولتهای عراق و ایران و افغانستان امضا کرد.

بعد از درگذشت آتاتورک، عصمت اینونو که از همکاران آتاتورک بود. در سال ۱۹۳۸ به ریاست جمهوری ترکیه رسید (دومین رئیس جمهور ترکیه) وی در پنج سال اول جنگ جهانی دوم بی‌طرفی کامل خود را حفظ کرد.

چین: در سال ۱۹۲۵ م. سون یات– سن درگذشت. مرگ او در میان اعضای کومینگ

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۴

تانگ (حزب جمعیت ملی) اختلافاتی به وجود آورد و در این گیرودار رئیس مدرسه عالی نظام کانتون یعنی چیانگ کای شک «۱» به کمک سپاهیان خود امور چین را به دست گرفت و در سال ۱۹۲۸ م. نانکینگ را پایتخت قرار داد. در سال ۱۹۳۷ میان ملیون و کمونیستها، اختلاف افتاد. در سال ۱۹۳۰ دولت ژاپن به این بهانه که منافع اقتصادی او در خطر است، به منچوری حمله برد و بزودی آن سرزمین پرنعمت و آباد را به تصرف خود درآورد. فشار روزافزون ژاپن بر چین شمالی سرانجام در سال ۱۹۳۷ م. به جنگ وسیعی بین چین و ژاپن منجر شد که با جنگ جهانی دوم درآمیخت.

ژاپن: امپراتور این‌زمان ژاپن، یوشی هیتو است (۱۹۱۲– ۱۹۲۶ م.) پسر و جانشین موتسوهیتو. در سال ۱۹۲۱ به مرض جنون مبتلا شد و پسرش هیروهیتو به نیابت سلطنت منصوب گردید. در سال ۱۹۳۷ ژاپنی‌ها به ایالات شمالی چین لشکر کشیدند و در سال ۱۹۴۰ یک دولت چینی دست‌نشانده ژاپن در نانکینگ علم کردند و در سال ۱۹۳۹ ژاپن به هند و چین نیرو فرستاد و با آلمان و ایتالیا پیمانی امضا کرد و در سال ۱۹۴۱ به ممالک متحده امریکای شمالی اعلان جنگ داد.

سوریه: فرانسویان تحت عنوان حفظ حقوق اقلیتها، سوریه را به قسمتهای کوچکی تقسیم کردند. همین عمل باعث شد که میلیون عرب به‌پا خاستند. در نتیجه در سال ۱۹۲۵ م. امتیازاتی به مردم داده شد و در سال ۱۹۲۶ لبنان کشوری جداگانه شد و سپس بعد از مذاکراتی طولانی در سال ۱۹۳۰– ۱۹۳۲ م. برای تأسیس سوریه توافقهایی به عمل آمد.

در جنگ جهانی دوم فرانسویها پادگانی در سوریه مستقر نمودند. هنگامی که فرانسه در سال ۱۹۴۰ سقوط کرد، پادگانها به دولت ویشی اظهار وفاداری کردند. در سال ۱۹۴۱ نیروهای انگلستان و فرانسه آزاد (ویشی) سوریه را اشغال کردند. ژنرال کاترو «۲» که سمت فرماندهی فرانسه آزاد را داشت، در سپتامبر ۱۹۴۱ تأسیس جمهوری مستقل سوریه را اعلام نمود و شیخ تاج الدین حسنی رئیس جمهور شد.

عراق: در سال ۱۹۲۶ م. قیمومیت عراق لغو شد. در سال ۱۹۳۳ غازی اول پسر فیصل

---

(۱). Chiang -Kai -Shek.

(۲). Katro.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۵

به سلطنت نشست که بعد از شش سال بر اثر حادثه‌ای کشته شد و پسر خردسالش غازی دوم جانشین پدر شد و دایی وی امیر عبد الله نیابت سلطنت را به عهده گرفت.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

عربستان سعودی: پادشاه عربستان سعودی در این‌زمان عبد العزیز سوم است که در سال ۱۹۲۶ م. رسما خود را پادشاه حجاز و نجد خواند و بر تمام سرزمین حجاز مسلط گردید و کشور خود را المملکهٔ العربیهٔ السعودیهٔ، نامید و در سال ۱۹۲۳ پسرش سعود ابی عبد العزیز را به مقام ولایتعهدی انتخاب کرد. در جنگ جهانی دوم بی‌طرف ماند.

عمان: فرمانروای عمان در این‌زمان سعید ابن تیمور است که در سال ۱۹۳۰ م. زمام امور را به دست گرفت و در سال ۱۹۳۹ قرارداد جدیدی با انگلستان منعقد کرد.

کامبوج: شاه کامبوج در این‌زمان نوردوم سیهانوک است (۱۹۴۱– ۱۹۵۵ م.)

افریقا

تونس: در جنگ جهانی دوم پس از سقوط فرانسه در سال ۱۹۴۰ م. تونس نسبت به حکومت ویشی وفادار باقی ماند. در سال ۱۹۴۲ تونس کانون پیکارهای افریقای شمالی گردید.

حبشه: پادشاه این‌زمان حبشه هیلاسلاسی است که مواجه با بهانه‌جوییهای ایتالیا شد و سرانجام در سال ۱۹۳۵ م. بین حبشه و ایتالیا جنگ به وقوع پیوست که در سال ۱۹۳۶ حبشه شکست خورد و هیلاسلاسی به انگلستان پناه برد و دولت ایتالیا حبشه را اشغال کرد. این وضع تا شکست ایتالیا در جنگ جهانی دوم از متفقین ادامه داشت. در سال ۱۹۴۱ بعد از اشغال حبشه توسط نیروی نظامی انگلستان هیلاسلاسی به حبشه بازگشت و در پایان سال ۱۹۴۲ به دولت‌های آلمان و ایتالیا و ژاپن اعلان جنگ داد.

سومالی: در سال ۱۹۴۰ م. ایتالیا به سومالی لشگر کشید و تمامی آن را اشغال کرد.

انگلیس‌ها در سال ۱۹۴۱ سومالی را بازگرفتند و مضافا بر این سومالی ایتالیا را نیز اشغال کردند.

لیبی: در سال ۱۹۳۴ م. ایتالیایی‌ها طرابلس غرب و سیرانائیک و فران را به یک مستعمره تبدیل کردند و نام رسمی آن لیبی شد و در سال ۱۹۳۹ آن را جزو خاک ایتالیا

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۶

شمردند. در سال ۱۹۴۲ سربازان انگلستان لیبی را اشغال کردند.

مراکش: در سال ۱۹۲۶ میلادی شورش عبد الکریم ریفی با کمک نیروهای عظیمی از فرانسویها و اسپانیاییها سرکوب شد. فرانسه و اسپانیا در مراکش، نظامی برقرار کردند که کشور در طول دوران تحت الحمایگی به وسیله همان نظام اداره می‌شد. در صورت ظاهر احترام سلطان محفوظ نگاه داشته شد و اسما فرمانروای مطلق بود، لیکن عملا فرانسویها و اسپانیاییها در مراکش حکومت می‌کردند و خط مشی دولت به وسیله آنها تعیین می‌شد.

مصر: بعد از درگذشت فوآد پسرش فاروق اول در انگلستان مشغول تحصیل بود. در سال ۱۹۳۶ م. به مصر بازگشت و به جای پدر نشست و لیکن چون به سن قانونی نرسیده بود، مقرر شد که اداره امور مملکت به یک شورای نیابت سلطنت محول گردد. هنگامی که در سال ۱۹۳۷ به سن قانونی رسید، قدرت از شورای نیابت سلطنت به او منتقل شد.

طولی نکشید که نزاع خانوادگی با حزب وفد و اختلاف شخصی پدرش با رئیس این حزب مصطفی نحاس پاشا را تجدید کرد، مضافا بر این سفیر انگلستان را نیز مورد بی‌مهری قرار داد و در جنگ جهانی دوم از افرادی حمایت می‌کرد و آنها را مورد لطف و حمایت خود قرار می‌داد که با دشمنان انگلستان روابط بسیار دوستانه‌ای داشتند. به همین علت در سال ۱۹۴۲ سفیر انگلستان به وی پیشنهاد کرد که بایستی با انتخاب نحاس پاشا به سمت نخست‌وزیری موافقت کند و در صورت استنکاف از سلطنت بر برکنار گردد. فاروق به ناچار تسلیم اراده انگلستان شد و نحاس پاشا را به خلاف میل باطنی خود به نخست‌وزیری برگزید.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

اروپا

آلبانی: کشور آلبانی از سال ۱۹۲۵- ۱۹۲۸ م. دارای حکومت جمهوری بود. احمد زوغو، از سال ۱۹۲۲- ۱۹۲۴ نخست‌وزیر آلبانی بود. در نتیجه شورشی که در سال ۱۹۲۴ برپا شد، گریخت و لیکن با کمک یوگوسلاوی بازگشت و در ژانویه سال ۱۹۲۵ رئیس جمهور آلبانی شد و در نهایت استبداد حکومت کرد و در سال ۱۹۲۸ به عنوان زوغوی اول، خود

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۷

را شاه اعلام نمود. در مقابل وامهایی که از ایتالیا می‌گرفت، امتیازات زیادی به آن کشور می‌داد در سال ۱۹۳۹ سپاهیان ایتالیا آلبانی را اشغال کردند و زوغو گریخت.

آلمان: رئیس جمهور این‌زمان آلمان فریدریش ابرت است (۱۹۱۹- ۱۹۲۵ م.) بعد از وی که فردی میانه‌رو بود، در سال ۱۹۲۵ م. هیندنبورک به ریاست جمهوری رایش انتخاب شد. وی در حقیقت آلت دست طبقه ارتجاعی یونکر بود. با کمک سوسیالیستها در انتخابات سال ۱۹۳۲ هیتلر را شکست داد ولی در سال ۱۹۳۳ هیتلر را به صدر اعظمی انتخاب کرد و تا زمان مرگش اسما رئیس جمهور بود. در سال ۱۹۳۴ هیندنبورک درگذشت. هیتلر مقام صدارت و ریاست جمهوری را در اختیار گرفت و خود را پیشوای آلمان نامید و حکومت دیکتاتوری مطلق برقرار کرد. در سال ۱۹۳۶ اتریش را به آلمان ملحق کرد و در جنگ داخلی اسپانیا (۱۹۳۶- ۱۹۳۹ م.) مداخله کرد و در سال ۱۹۳۸ با دولتهای غربی، قسمتی از چکسلواکی را گرفت. در سال ۱۹۳۹ بوهم و مراوی را تصرف کرد و سپس خواستار دالان دانتزیک از لهستان شد و پس از انعقاد پیمان عدم تجاوز در سال ۱۹۳۹ با روسیه، به لهستان حمله برد و در نتیجه جنگ جهانی دوم آغاز شد و تا سال ۱۹۴۲ پیروزیهای خیره‌کننده‌ای نصیبش شد، هیتلر در عرصه سیاست داخلی به کندن ریشه کمونیستها و سوسیالیستها و شکنجه و آزار یهودیان پرداخت.

اتریش: پس از سال ۱۹۳۳ نهضت نیرومندی به نفع نازیها در اتریش تشکیل شد. در همان سال دولفوس به صدراعظمی رسید و حکومت او قریب مدت یک سال به طول انجامید. سپس مجلس را در ۱۹۳۳ بست و روش دیکتاتوری در پیش گرفت. در سال ۱۹۳۴ شورش سوسیالیستها را بشدت سرکوب کرد و اتریش را به صورت کشوری یک حزبی درآورد. در همان سال توسط نازیهای اتریش با بدترین وضعی کشته شد. در سال ۱۹۳۸ آلمان، اتریش را ضمیمه خاک خود کرد.

اسپانیا: شاه اسپانیا در این‌زمان الفونسوی سیزدهم است (۱۸۸۶- ۱۹۳۱ م.) در نتیجه مشکلات ناشی از جنگ جهانی اول با وجود اینکه اسپانیا در آن جنگ بی‌طرف مانده بود و عقب‌نشینیهای اسپانیا در مقابل فعالیتهای عبد الکریم جزایری، الفونسو به حکومت دیکتاتوری پریمودریورا رضایت داد که همین امر باعث عدم رضایت مردم

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۸

شد. سرانجام پریمودریورا در سال ۱۹۳۰ که قسمتی از ارتش به مخالفان او پیوستند، ناگزیر استعفا کرد. در سال ۱۹۳۱ جمهوریخواهان در انتخابات پیروز شدند و الفونسوی سیزدهم را خلع و حکومت جمهوری برقرار کردند. ولی اختلافات از بین نرفت. در سال ۱۹۳۶ جبهه ملی مرکب از جمهوریخواهان، سوسیالیستها و کمونیستها پیروزی بزرگی در انتخابات به دست آورد. ولی قبل از اینکه زمام امور کشور به دست آنها افتد، شورش نظامی روی داد که منجر به جنگهای داخلی ۱۹۳۶- ۱۹۳۹ م. شد. سرانجام شورشیان پیروز شدند و در سال ۱۹۳۹ ژنرال فرانکو دولتی براساس حکومت صنفی برقرار کرد.

اسپانیا در جنگ جهانی دوم متمایل به کشورهای محور بود ولی رسما بی‌طرفی اختیار کرد.

انگلستان: پادشاه انگلستان در این‌زمان جورج پنجم است (۱۹۱۰- ۱۹۳۶ م.) بعد از مرگ وی سلطنت به پسر ارشد او ادوارد هشتم رسید، لیکن بیش از یک سال سلطنت نکرد، زیرا قصد ازدواج با زنی امریکایی داشت که بر سر این مسئله مجبور به استعفا شد. بعد

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

از وی سلطنت به برادرش جورج ششم رسید. در سال ۱۹۳۸ م. به اتفاق همسرش الیزابت از فرانسه و کانادا و افریقای جنوبی دیدار کرد. در جنگ جهانی دوم از نواحی بمباران شده دیدن نمود.

در دوره نخست‌وزیری چمبرلن (۱۹۳۷- ۱۹۴۰ م.) جامعه ملل رو به زوال رفت. به منظور تسکین دول محور، پیمان مونیخ در سال ۱۹۳۸ منعقد شد. روسیه و آلمان، هم پیمان شدند و جنگ جهانی دوم درگرفت. پس از شکست بریتانیا در نروژ، چرچیل نخست‌وزیر ائتلافی زمان جنگ شد. بین سالهای ۱۹۲۰- ۱۹۴۱ آلمان حملات هوایی شدیدی به انگلستان کرد که تعداد زیادی از شهرهای آن را با خاک یکسان گردانید.

ایتالیا: شاه ایتالیا در این‌زمان ویکتور امانوئل سوم است (۱۹۰۰- ۱۹۴۶ م.) لیکن زمامدار حقیقی موسولینی بود که در سال ۱۹۳۶ حبشه را تصرف کرد. در سال ۱۹۳۹ آلبانی را گرفت و سرانجام رسما در سال ۱۹۳۹ با آلمان متحد شد و در سال ۱۹۴۰ در جنگ جهانی دوم شرکت کرد و در همین سال به مصر حمله برد، لیکن قوای انگلستان دشمن را به لیبی عقب نشاند و ایتالیا را در تنگنا قرار داد. به همین دلیل سپاهیان آلمان به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۷۹

فرمان ژنرال رومل به کمک موسولینی راهی شمال افریقا شدند. سرانجام در اکتبر سال ۱۹۴۲ قوای متفقین به فرماندهی مونتگومری در العلمین سپاهیان دول محور را شکست داد و در نوامبر سال ۱۹۴۲ نیروی نظامی امریکا به فرماندهی ژنرال آیزنهاور، مراکش و الجزایر را اشغال کرد و به سوی تونس پیش رفت.

بلژیک: پادشاه بلژیک در این‌زمان البر اول است (۱۹۰۹- ۱۹۳۴ م.) که در یک حادثه کوهنوردی درگذشت. بعد از او پسرش لئوپولد سوم به سلطنت نشست (۱۹۳۴- ۱۹۵۱ م.) در سال ۱۹۳۶ م. لئوپولد در سیاست خارجی بلژیک تجدیدنظر کرد و اتحاد نظامی را که با فرانسه بسته بود، رها کرد و بی‌طرفی را انتخاب کرد. در سال ۱۹۴۰ آلمان‌ها که در سال ۱۹۲۷ بی‌طرفی بلژیک را تضمین کرده بودند، به بلژیک و هلند حمله‌ور شدند.

بلژیک در سال ۱۹۴۰ تسلیم بلاشرط آلمان‌ها گردید. به همین علت لئوپولد متهم به خیانت شد. با این اوصاف از ادامه فرمانروایی تحت نظارت آلمان‌ها سرپیچید و در کاخش زندانی شد.

بلغارستان: فرمانروای این‌زمان بلغارستان بوریس سوم است که رژیم دیکتاتوری سلطنتی را از سال ۱۹۳۵- ۱۹۴۳ م. در بلغارستان برقرار کرد.

در جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۱ بلغارستان به دول محور پیوست و قسمتی از یوگسلاوی و یونان را اشغال کرد. بوریس بعد از ملاقات با هیتلر به نحو اسرارامیزی درگذشت و پسرش سیمون جانشین او شد.

پرتغال: رئیس جمهور این‌زمان پرتغال ژنرال کارمونا است (۱۹۲۶- ۱۹۲۸ م.) که بتدریج دیکتاتوری خود را برقرار کرد. در سال ۱۹۳۲ م. سالازار نخست‌وزیر و دیکتاتور کشور گردید. بر اثر تدابیر مالی که به کار برد، اوضاع اقتصادی آشفته پرتغال سروسامانی گرفت. پرتغال در جنگ جهانی دوم بی‌طرفی خود را حفظ کرد.

چکسلواکی: رئیس جمهور چکسلواکی در این‌زمان مازاریک بود که در سال ۱۹۳۵ م. به علت کهولت سن از مقام خود استعفا کرد. مازاریک گذشته از اینکه در محافل بین‌المللی از اهمیت و اعتبار فراوانی برخوردار بود، در بین دانشمندان بویژه فلاسفه مورد تکریم و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۰

احترام بود، بعد از وی ادوارد بنش «۱»، همکار نزدیک مازاریک رئیس جمهور چکسلواکی گردید. (۱۹۳۵- ۱۹۳۸ م.) در جنگ دوم جهانی ادواردبنش رئیس دولت موقت چکسلواکی در لندن بود بعد از آزاد شدن چکسلواکی بار دیگر به ریاست جمهوری

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

انتخاب شد.

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان کریستیان دهم است (۱۹۱۲- ۱۹۴۷ م.) در سال ۱۹۴۰ م. آلمان‌ها دانمارک را اشغال کردند، لیکن کریستیان تسلیم نشد.

روسیه: استالین یکی از همکاران لنین، نخست به سمت دبیر کل حزب کمونیست برگزیده شد و بعد از مرگ لنین در سال ۱۹۲۴ م. جانشین او شد. در سال ۱۹۴۱ با هیتلر مخالف شد و با کمک انگلستان و امریکا به جنگ پرداخت و مدتها با قدرت و استبداد کامل بر روسیه شوروی حکومت راند.

رومانی: پادشاه رومانی در این‌زمان فردیناند است (۱۹۱۴- ۱۹۲۷ م.) جانشین وی پسرش کارول دوم است که در سال ۱۹۲۵ م. از حق جانشینی خود صرف‌نظر کرد و مدتی را در پاریس سپری کرد. بعد از درگذشت پدرش، پسر کارول به نام میخائیل به سلطنت نشست، لیکن کارول در سال ۱۹۳۰ به رومانی بازگشت و جای پسر را گرفت و در سال ۱۹۳۸ رژیم دیکتاتوری را برقرار ساخت. در سال ۱۹۴۰ از سلطنت خلع شد و به خارجه گریخت و بار دیگر میخائیل به سلطنت نشست. (۹۴۰- ۱۹۴۷ م.)

صربستان: پادشاه صربستان در این‌زمان الکساندر اول است (۱۹۲۱- ۱۹۳۴ م.) وی برای وحدت بین اتباع قلمرو خویش حکومت دیکتاتوری برقرار کرد (۱۹۲۹- ۱۹۳۱ م.) و کشور را (یوگسلاوی) نام نهاد. جدایی‌طلبان کرواسی و مقدونیه با وی به دشمنی برخاستند. سرانجام او را در بندر مارسی فرانسه یک نفر تروریست اسلاو به قتل رساند.

فرانسه: رئیس جمهور این‌زمان فرانسه، کاستون دومرگ است (۱۹۲۴- ۱۹۳۱ م.) بعد از وی پول دومر «۲» به ریاست جمهوری رسید (۱۹۳۱- ۱۹۳۲ م.) که توسط یکی از مهاجران روسی که مبتلا به جنون بود، کشته شد. بعد از وی آلبرلوبرن «۳» که آخرین رئیس

---

(۱). Edvard Benes.

(۲). Pol du Mrer.

(۳). Alber Lebran.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۱

جمهور فرانسه است به ریاست جمهوری رسید و در سال ۱۹۳۹ مجددا انتخاب گردید.

در جنگ جهانی دوم با استقرار حکومت ویشی در سال ۱۹۴۰ به ریاست مارشال پتن از همه اختیاراتش محروم شد.

در این بحث نگاهی گذرا به چگونگی تشکیل دولتهای فرانسه در دوره مورد بحث خالی از فایده نیست. به‌هرحال در انتخابات سال ۱۹۳۶ سویالیستها و رادیکال سوسیالیستها و کمونیستها که با یکدیگر ائتلاف کرده بودند، پیروز شدند و از سال ۱۹۳۶ تا ۱۹۳۸ اولین دولت جبهه مردم به ریاست بلوم «۱» سیاستمدار و نویسنده فرانسوی تشکیل گردید که وی به یک سلسله اصلاحات اجتماعی و اقتصادی دست زد که به سبب کارشکنی محافظه‌کاران با این‌گونه دولتها کار اساسی صورت نمی‌گرفت. پس از سقوط بلوم، ادوارد دالادیه، سیاستمدار رادیکال سوسیالیست فرانسوی نخست‌وزیر شد و فرانسه را در سال ۱۹۳۸ در پیمان مونیخ وارد کرد. در آغاز جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۳۹ پول رنو، جانشین دالادیه شد. در سال ۱۹۴۰ مارشال پتن به نخست‌وزیری منصوب شد و پس از پیمان ترک مخاصمه با آلمان حکومت را در شهر ویشی مستقر ساخت.

فنلاند: از سال ۱۹۳۹- ۱۹۴۰ م. فنلاند گرفتار جنگ با روسیه شوروی بود و سرانجام تسلیم شوروی شد و برطبق معاهده صلح سال ۱۹۴۰ قسمتهایی از اراضی سرحدی خود را به شوروی واگذار کرد و به امید بازیافتن این اراضی در حمله سال ۱۹۴۱ آلمان به شوروی، به آن کشور پیوست.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

لهستان: رئیس جمهور این‌زمان لهستان پیلسودسکی «۲» است. وی عملاـ یک حکومت دیکتاتوری در لهستان برقرار کرد و در حقیقت همه کاره مملکت شد و تا او زنده بود (۱۹۳۵) م. امور لهستان تحت نفوذ او بود. با وجود اینکه در اواخر عمر بظاهر از کارهای مملکت برکنار بود.

در اوایل سال ۱۹۳۴ م. زمامداران آلمان برای آنکه سیاست خود را بیشتر متوجه غرب کنند و تا حدی از جانب مشرق یعنی لهستان، که در دشمنی با روسیه بلشویکی

---

(۱). Blom.

(۲). Pilsudsky.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۲

همان درجه پافشاری داشت که آلمان آسوده باشد، به لهستان پیشنهاد عقد معاهده عدم تعرض کردند و در نتیجه عهدنامه‌ای بین دو دولت به امضا رسید و طرفین قرار گذاشتند که به مدت ۱۰ سال از جنگ و خصومت نسبت به یکدیگر دست بردارند و اختلافات خود را از طریق صلح و مذاکرات سیاسی حل کنند. عقد این معاهده اگرچه تا حدی اوضاع آشفته شرق اروپا را قرین آرامش ساخت، در واقع مهلتی بود برای آنکه آلمان در طرف مغرب و حدود شط راین خود را در مقابل انگلیس و فرانسه قوی و قابل دفاع کند و پس از آنکه از این‌جانب آسایش خاطر یافت، توجه خویش را به جانب شرق برگرداند.

چنانکه پس از حصول اطمینان در سپتامبر سال ۱۹۳۹ بر دانتزیک حمله برد و به دنبال آن جنگ جهانی دوم شروع شد. در سپتامبر همان سال شورویها از مشرق به لهستان حمله بردند و لهستان به سرعت از پای درآمد. لهستان غربی ضمیمه آلمان و قسمت شرقی آن ضمیمه شوروی شد. هنگامی که آلمان در سال ۱۹۴۱ به شوروی حمله برد، تمامی خاک لهستان را به تصرف خود درآورد.

مجارستان: در سال ۱۹۴۱ م. مجارستان با آلمان نازی متحد شد. در فاصله سالهای ۱۹۳۸ و ۱۹۴۴ میلادی مجارستان به کمک آلمان و ایتالیا سرزمینهای خود را که در جنگ جهانی اول از دست داده بود، از چکسلواکی و یوگسلاوی بازپس گرفت. در سال ۱۹۴۱ به اتحاد جماهیر شوروی و ممالک متحده امریکای شمالی اعلان جنگ داد.

نروژ: پادشاه نروژ در این‌زمان هاکون هفتم است (۱۹۰۵- ۱۹۵۷ م.) در جنگ جهانی دوم نروژ توسط آلمان‌ها اشغال شد.

هلند: پادشاه هلند در این‌زمان ملکه ویلهلمینا است (۱۸۹۰- ۱۹۴۸ م.) در جنگ جهانی دوم هنگامی که هلند مورد حمله آلمان‌ها قرار گرفت، ویلهلمینا به انگلستان گریخت.

یوگسلاوی: همانطور که در حوادث صربستان گفته شد، پادشاه یوگسلاوی در این‌زمان الکساندر اول است (۱۹۲۱- ۱۹۳۴ م.) وی در دوران سلطنت خود برای وحدت بین اتباع خویش کوشش زیاد کرد و برای رسیدن به این هدف از سال ۱۹۲۹- ۱۹۳۱ م. حکومت دیکتاتوری برقرار کرد و مملکت را یوگسلاوی نامید. جدایی‌طلبان کرواسی و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۳

مقدونیه با وی به دشمنی برخاستند و سرانجام در بندر مارسی فرانسه توسط یک نفر تروریست اسلاو کشته شد بعد. از وی سلطنت به بطر دوم یا پطر گاراژرژویچ رسید.

(۱۹۳۴- ۱۹۴۵ م.) پس از هجوم آلمان‌ها به یوگسلاوی در سال ۱۹۴۱ م. عازم انگلستان شد و در آنجا دولت یوگسلاوی آزاد را تشکیل داد.

یونان: پادشاه یونان در این‌زمان ژرژ دوم است (۱۹۳۵- ۱۹۴۷ م.) که در نتیجه کودتای نظامی به سلطنت بازگشت. دیری نگذشت که فرمان لغو قانون اساسی را صادر و دولت دیکتاتوری متاکساس «۱» ژنرال یونانی را علم کرد و در جنگ جهانی دوم هنگامی که

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

یونان به اشغال نیروهای دول محور درآمد، ژرژ در تبعید به سر می‌برد.

امریکا

پاراگوئه: رئیس جمهور پاراگوئه در این‌زمان مورینیگو «۲» است (۱۹۴۰– ۱۹۴۸ م.).

پرو: رئیس جمهور این‌زمان پرو، لگیا، اگوستو برناردینو است. سازش وی با شیلی برای رفع اختلافات بین این دو کشور، بحران اقتصادی و حیف و میلهای مالی و سیاست دیکتاتوری خشن وی باعث سقوطش گردید.

شیلی: رئیس جمهور این‌زمان شیلی کارلوس ایبانیت (۱۹۲۷– ۱۹۳۱ م.) است «۳»

مکزیک: رئیس جمهور این‌زمان مکزیک، پلوتارکو الیاس کایس «۴» است (۱۹۲۴– ۱۹۲۸ م.) که در دوران زمامداری وی بسیاری از خواسته‌های انقلابیان سال ۱۹۱۰ م.

عملی شد. متأسفانه این روند ادامه پیدا نکرد و او تغییر جهت داده، قلم بطلان بر اصلاحات خود کشید. در سال ۱۹۳۶ از مکزیک تبعید گردید.

ممالک متحده امریکای شمالی: رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی در این‌زمان، کلوین کولیج (۱۹۲۳– ۱۹۲۹ م.) است که بیست و نهمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکای شمالی محسوب می‌شود. وی به درستی و سادگی مشهور بود. با تثبیت قیمت محصولات کشاورزی مخالفت ورزید و حامی عدم مداخله دولت در بازرگانی بود. بعد

---

(۱). Metaksas.

(۲). Morinigo.

(۳). Karlos Ibaniet.

(۴). Plutarko Elias Kayes.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۴

از وی هربرت هوور که سی یا سی و یکمین رئیس جمهور است جانشین کولیج گردید (۱۹۲۹– ۱۹۳۳ م.). در سال ۱۹۲۹ م. بحرانی بزرگ سرتاسر جهان را فراگرفت و همین امر باعث شد که رفاه زندگی میلیونها امریکایی در معرض نابودی قرار گرفت. در سال ۱۹۳۱ هوور برای پرداخت دیون خارجی امریکا مهلت خواست، لیکن اینگونه تدبیرها تنها جنبه مسکن داشتند نه معالج، و نتوانست اوضاع اقتصادی را بهبود بخشد. در سال ۱۹۳۲ روزولت به مقام ریاست جمهوری انتخاب شد و قوانین زیادی را برای اصلاح امور اقتصادی به تصویب رسانید. به همین جهت در سال ۱۹۳۶ بار دیگر به ریاست جمهوری انتخاب شد و در سال ۱۹۴۰ برای سومین بار به ریاست جمهوری برگزیده شد. در واقع اولین رئیس جمهوری است که برخلاف سنت بیش از دوبار به مقام ریاست جمهوری رسید. با شروع جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۳۹ امریکا بی‌طرفی خود را حفظ کرد، ولی بعد از سقوط فرانسه در سال ۱۹۴۰ امریکا آشکارا به انگلستان کمک می‌کرد. در سال ۱۹۴۱ ناگهان ژاپنیها پرل هاربر «۱» (پایگاه مهم دریایی ممالک متحد امریکا در جنوب جزیره اوآهو سومین جزیره هاوایی) را بمباران کردند. ممالک متحده امریکای شمالی ابتدا به ژاپن و بعد به دول محور اعلان جنگ داد.

محمد رضا شاه (۱۳۲۰– ۱۳۵۷ ه. ش.) (۱۹۴۱– ۱۹۷۹ م.)

اشاره

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

در حوادث شهریور ۱۳۲۰ که منجر به استعفای رضا شاه و تبعید او از ایران شد، اهالی این مرزوبوم نفس تازه‌ای کشیدند، لیکن خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود.

دیری نپایید که بار دیگر محمد رضا شاه موفق شد دوران استبداد گذشته را با شدت بیشتری تجدید کند.

در شهریور ۱۳۲۰ دولت ایران با اعلان جنگ به دولت آلمان رسما در صف متفقین قرار گرفت. در همان سال الحاق خود را به اعلامیه سازمان ملل متحد اعلام داشت. به همین سبب در ردیف یکی از کشورهای عضو سازمان ملل متحد درآمد. در آذرماه همان سال در تهران بین سران سه دولت بزرگ انگلیس، امریکا و شوروی یک کنفرانس

---

(۱). Per Harbor.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۵

تاریخی تشکیل شد. از نتایج مطلوب آن‌که مربوط به تاریخ ایران است، این بود که سران سه دولت بزرگ یعنی چرچیل، استالین و روزولت صریحا از کمکهای پرارزش ایران قدردانی کردند. ضمنا اعلام داشتند که آنها همیشه استقلال سیاسی و تمامیت خاک کشور ایران را محترم خواهند شمرد.

در شهریور ۱۳۲۴ ایران تقاضای تخلیه نیروهای خارجی را کرد. در آبان‌ماه همان سال نیروهای امریکایی برای ندادن بهانه به اتحاد جماهیر شوروی خاک ایران را تخلیه کردند، دولت شوروی که می‌دانست نمی‌تواند در ایران بماند، در شهریور همان سال به دست پیشه‌وری و همکارانش فرقه دموکرات آذربایجان را تشکیل داد. این فرقه هیئت دولتی به ریاست جعفر پیشه‌وری تشکیل داد. دولت ایران در صدد سرکوبی آنها برآمد، لیکن نیروی نظامی روسیه شوروی در شریف‌آباد قزوین از پیشروی آنها جلوگیری کرد.

دولت مرکزی که از ارتش سرخ شدیدا ناراحت شده بود، در دی‌ماه همان سال توسط حسین علاء سفیر کبیر ایران در واشنگتن به شورای امنیت سازمان ملل شکایت کرد.

شورای امنیت در فروردین‌ماه ۱۳۲۴ رای به مذاکره طرفین برای توافق داد. در هفتم بهمن همان سال قوام السلطنه با برنامه کنار آمدن با شورویها و نشان دادن نرمش، نخست وزیر ایران شد و در آخر بهمن‌ماه همان سال عازم مسکو شد. پس از مراجعت در صورت ظاهر به سیاست روسها متمایل شد، حتی سه نفر از سرشناسان حزب توده در کابینه وی شرکت کردند. علاوه بر اینکه به نماینده ایرانی در سازمان ملل متحد دستور داد که شکایت ایران را از دفتر شورای امنیت پس بگیرد و لیکن حسین علاء از انجام این امر خودداری کرد. ارتش سرخ در خردادماه ۱۳۲۵ خاک ایران را تخلیه کرد. در مهرماه همان سال عشایر قشقایی ادعای استقلال منطقه فارس را کردند و بوشهر به تصرف آنها درآمد. ولی دولت مرکزی با سران عشایر قشقایی وارد مذاکره شد.

مقارن این احوال کابینه ائتلافی سقوط کرد و وزرای حزب توده از کابینه خارج شدند.

در این‌زمان زمینه برای تهاجم به آذربایجان فراهم شد. قوام السلطنه در همان سال به بهانه تأمین انتخابات آزاد دوره پانزدهم مجلس شورای ملی به فرمان شاه واحدهای ارتش را به آذربایجان فرستاد که پس از استقرار ارتش در سرتاسر خاک آذربایجان حکومت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۶

نظامی اعلام شد و به باندهای ارتجاعی که به اتفاق ارتش وارد آذربایجان شده بودند، آزادی عمل داده شد. ارتش مبادرت به دستگیری رهبران دموکراتهای آذربایجان کرد.

در پانزدهم بهمن‌ماه ۱۳۲۷ هجری شمسی هنگامی که شاه برای برگزاری جشن سالیانه فارغ التحصیلان به دانشگاه تهران وارد شد، مورد سوءقصد قرار گرفت که پس از این واقعه سوءقصدکننده را به حزب توده ایران منتسب کردند، متعاقب این حادثه در سرتاسر

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

کشور حکومت‌نظامی اعلام شد، ضمنا دولت حزب توده ایران را غیرقانونی اعلام کرد.

در اردیبهشت‌ماه ۱۳۲۸ دومین مجلس مؤسسان تشکیل شد و باز هم بعضی از اصول آن به نفع شاه تغییر یافت و به شاه حق انحلال مجلسین داده شد و برای اولین‌بار در تاریخ ایران در همان سال مجلس سنا تشکیل شد.

در همان سال دولت ایران برای گرفتن حقوق بیشتری با نمایندگان نفت ایران و انگلیس وارد مذاکره شد. سرانجام بین نمایندگان دولت ایران و کمپانی نفت ایران و انگلیس موافقتنامه جدیدی امضا شد که مورد تصویب نمایندگان مجلس شورای ملی قرار نگرفت. در تابستان ۱۳۲۹ ه. ش. سپهبد رزم‌آرا به سمت نخست‌وزیری منصوب شد. کمیسیون نفت مجلس در تیرماه ۱۳۲۹ برای رسیدگی به قرارداد «گس- گلشائیان» در مورد مسئله نفت تشکیل شد. کوششهای اعضای جبهه ملی و دکتر مصدق سبب شد تا در کمیسیون به اتفاق آرا با لایحه گس- گلشائیان مخالفت شود. رزم‌آرا در دوازدهم اسفند همان سال رسما در مجلس شورای ملی اظهار داشت که به عقیده او ملی شدن صنعت نفت غیرعملی است. و به دلیل اظهار همین عقیده نادرست، در میان توده مردم به عنوان عنصری خائن نسبت به حفظ منافع مردم شناخته شد و آنچنان احساسات ملت را برانگیخت که زمینه قتلش فراهم شد. چهار روز بعد در مسجد شاه (امام) که جهت شرکت در مجلس ترحیم آمده بود، به ضرب گلوله استاد خلیل طهماسبی، یکی از فدائیان اسلام از پای درآمد. پس از مرگ وی قاعدتا بایستی کابینه محللی تشکیل می‌شد تا آبی بر آتش هیجان مردم بپاشد. به همین دلیل حسین علاء مأمور تشکیل کابینه شد، اما حکومت وی مدت زیادی دوام نکرد. در تاریخ ۱۶ اردیبهشت ۱۳۳۰ دکتر محمد مصدق

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۷

جانشین او شد و سه روز بعد از انتصاب، با تصویب قانونی، صنعت نفت را در سراسر ایران، ملی اعلام کرد. و سرانجام در خردادماه همان سال از کمپانی نفت خلع ید شد.

پوشیده نماند که آیت الله سید ابو القاسم کاشانی مجتهد و سیاستمدار معاصر ایرانی در ملی کردن صنعت نفت سهم بسزایی داشته است.

به هر تقدیر ملی شدن تأسیسات نفتی کمپانی ایران و انگلیس به غارت چندین ساله منبع ثروت طبیعی ایران خاتمه داد و دورنمای جدید و وسیعی را در مقابل تکامل اقتصادی و از میان رفتن بساط فقر و فاقه مردم و تحکیم استقلال سیاسی ایران گشود.

دولت انگلیس به دیوان بین‌المللی لاهه شکایت کرد، ولی دکتر مصدق به دخالت دیوان بین‌المللی لاهه مبنی بر این‌که دیوان فقط حق دخالت در دعاوی بین دول را داراست و نه حق دخالت در دعوای یک دولت و یک شرکت تجاری را، اعتراض کرد و عدم صلاحیت دیوان بین‌المللی لاهه را در این مورد اعلام داشت. دیوان لاهه بدون توجه به اعتراض دولت ایران در تیرماه همان سال دستور موقتی به منظور جلوگیری از عملیات دولت ایران و رفع مزاحمت از شرکت سابق نفت تا زمان رسیدگی نهایی به قضیه صادر کرد.

دولت ایران اعتنایی به دستور دیوان بین‌المللی لاهه نکرده در مقام دفاع از منافع ملت برآمد. دولت انگلستان به بهانه اینکه دولت ایران تصمیم دیوان بین‌المللی را نادیده گرفته است، به شورای امنیت شکایت کرد. در جلسات شورای امنیت دکتر مصدق شخصا حضور داشت و با ارائه مدارک و اسناد متقن از حقانیت ایران دفاع کرد که در نتیجه شورای امنیت مقرر داشت که تا دیوان بین‌المللی لاهه راجع به صلاحیت خود اظهارنظر نکرده است، موضوع مسکوت می‌ماند. دکتر مصدق در خردادماه ۱۳۳۱ به لاهه رفت و علاوه بر اثبات عدم صلاحیت دیوان بین‌المللی، مدارک زیادی که حاکی از دخالتهای ناروای دولت انگلستان در امور ایران بود، به دادگاه تسلیم کرد. دکتر مصدق پس از مراجعت به ایران و افتتاح مجلس هفدهم طبق سنن پارلمانی از مقام نخست وزیری استعفا کرد. مجلس بار دیگر به نخست‌وزیری او ابراز تمایل کرد. در تیرماه ۱۳۳۱ دکتر مصدق تقاضای اختیارات خاصی کرد تا بتواند در مدت شش‌ماه هرگونه قوانینی که به نظرش مناسب می‌آید اجرا کند. این اختیار به او داده شد. مدتی نگذشت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۸

که تقاضای پست وزارت جنگ را کرد، زیرا به خوبی آگاه بود که روزبه‌روز نفوذ شاه در ارتش بیشتر می‌شود و امکان دارد با کمک ارتش طرح کودتا تدارک دیده شود، لیکن تقاضایش مورد قبول شاه قرار نگرفت. لذا از سمت خود مستعفی شد.

بعد از دکتر مصدق بلافاصله قوام السلطنه عامل سرسپرده انگلستان مأمور تشکیل کابینه شد و بلافاصله اعلامیه‌ای به مضمون زیر صادر کرد:

«وای به حال کسانی که در اقدامات مصلحانه من اخلال کنند یا نظم عمومی را برهم بزنند. چنین کسان را به حکم خشک و بی‌شفقت قانون قرین تیره‌روزی می‌سازم.

کشتیبان را سیاستی دگر آمد»

با این اوصاف مردم غیور ایران که قرنها امتحان فداکاری و پایداری را از خود نشان داده‌اند، مرعوب گفته‌های پوچ و بی‌اساس قوام نشدند؛ در تهران و آبادان و سایر شهرهای بزرگ ایران دست به تظاهرات زدند. در ۳۰ تیر ۱۳۳۱ در تهران اعتصاب عمومی اعلام شد. قوام که امپریالیسم را حافظ و حامی خود می‌دانست، تصمیم گرفت که با اعمال زور و قلدری مردم را سرکوب کند. به دستور وی نظامیان به کشت و کشتار مردم بی‌دفاع پرداختند، لیکن مخالفت مردم با قوام به اندازه‌ای شدید بود که حتی وی موفق به تشکیل کابینه و معرفی اعضای آن نشد. سرانجام در ۳۰ تیر همان سال تسلیم اراده آهنین مردم شد و در نهایت خفت و شرمساری مجبور به استعفا شد.

بعد از برکنار شدن قوام السلطنه بار دیگر دکتر مصدق در روز ۳۱ تیرماه ۱۳۳۱ به مقام نخست‌وزیری منصوب شد. ضمنا با تقاضای وی هم موافقت شد. امپریالیستهای امریکا و انگلیس همین‌که وضع را چنین دیدند، در اواخر سال ۱۳۳۱ ه. ش. (۱۹۵۳ م.) در صدد برآمدند تا با استفاده از مشکلات مالی و اقتصادی ایران دکتر مصدق را در مورد مسئله نفت وادار به تسلیم کنند. روی این اصل در فوریه ۱۹۵۳ م. امریکا و انگلیس پیشنهادهای مشترک خود را تسلیم دولت دکتر مصدق کردند و متذکر شدند که اگر دولت ایران پیشنهادهای آنها را در مورد نفت قبول کند، دولت امریکا فورا مبلغ ۱۳۵ میلیون دلار نفت از ایران خواهد خرید. گذشته از این، قرضه‌ای به مبلغ ۱۰۰ میلیون دلار به ایران می‌دهد. لیکن این پیشنهاد مورد قبول دکتر مصدق قرار نگرفت. پس از عقیم ماندن

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۸۹

توطئه‌های محاصره اقتصادی از جانب دولتهای امریکا و انگلیس و بی‌نتیجه ماندن توطئه ۳۰ تیر، نقشه جدیدی برای کشتن دکتر مصدق در نهم اسفندماه سال ۱۳۳۱ کشیده شد که این توطئه نیز شکست خورد و به دنبال آن به دستور دکتر مصدق قریب ۲۰۰ تن از مرتجعان و سر سپردگان دولتهای خارجی از جمله فضل الله زاهدی بازداشت شدند. خائنین به وطن همین‌که از اقدامات ناجوانمردانه خود نتیجه نگرفتند، باز هم از پای ننشسته در صدد برآمدند که حکومت دکتر مصدق را سرنگون سازند. در تعقیب همین اندیشه شیطانی بود که در اردیبهشت‌ماه ۱۳۳۲ افشار طوس رئیس شهربانی وقت را که از جانب دکتر مصدق عهده‌دار این سمت شده بود، ربوده در غار معروف تلو در نهایت ناجوانمردی با فجیع‌ترین وضعی به قتل رساندند.

در تیرماه ۱۳۳۲ نمایندگان طرفدار دکتر مصدق که در اقلیت بودند، از نمایندگی مجلس استعفا کردند، لیکن مجلس همچنان پابرجا بود. در مردادماه ۱۳۳۲ هجری شمسی دکتر مصدق به وسیله رفراندوم در ۲۵ مردادماه همان سال انحلال مجلس را اعلام کرد، لیکن دربار با اجرای کودتای خائنانه ۲۸ مرداد همان سال آخرین ضربت خود را جهت سقوط دولت قانونی دکتر مصدق زد. برای توضیح بیشتر حادثه کمی به عقب برمی‌گردیم.

در تیرماه همان سال کنفرانسی مرکب از نمایندگان انگلیس، امریکا و فرانسه در واشنگتن تشکیل گردید که در این کنفرانس نمایندگان کشورهای سرمایه‌داری برای سرنگون کردن دولت دکتر مصدق به توافق رسیدند. بلافاصله ژنرال شوارتسکو برای تهیه

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مقدمات کودتا وارد ایران شد. همزمان با فعالیت شوارتسکو در ایران الن دالن وزیر امور خارجه امریکا به اتفاق لوئی هندرسون سفیر کبیر امریکا در ایران رهسپار کشور سویس شدند. اشرف پهلوی خواهر شاه که به تقاضای دکتر مصدق از کشور تبعید شده بود، در سویس با نمایندگان ممالک متحده امریکا جلسات چندی تشکیل دادند. در ۲۲ مردادماه همان سال شاه فرمانی که با موازین قانون ایران مغایرت داشت، مبنی بر عزل دکتر مصدق، به دست سرهنگ نصیری فرمانده گارد شاهنشاهی برای دکتر مصدق فرستاد و خود به اتفاق ملکه ثریا از راه احتیاط به کلاردشت رفت و در انتظار نتیجه

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۰

نشست.

سرهنگ نصیری (ارتشبد جلاد بعدی که هزاران نفر از بهترین فرزندان این آب و خاک را شهید کرد) در نیمه‌شب ۲۵ مرداد عده‌ای از افسران خود را روانه خانه وزرای کابینه دکتر مصدق کرد و چند تن از آنها از جمله دکتر حسین فاطمی را بازداشت کرد.

لیکن خود سرهنگ نصیری هنگامی که جهت ابلاغ فرمان به منزل دکتر مصدق رسید، خود را در محاصره قوای نظامی که دکتر مصدق قبلا برای خنثی کردن توطئه کودتا تدارک دیده بود، یافت. به فرمان دکتر مصدق نصیری توقیف شد. صبح روز ۲۵ مرداد همان سال شاه همین‌که از شکست این توطئه خائنانه مطلع شد، به اتفاق ثریا فرار را برقرار ترجیح داد و از کلاردشت به بغداد گریخت و از آنجا عازم ایتالیا شدند. روز ۲۷ مردادماه همان سال هندرسن سفیر کبیر امریکا وارد تهران شد و بلافاصله با دکتر مصدق ملاقات کرد و به وی گفت امریکا دیگر نمی‌تواند حکومت وی را به رسمیت بشناسد، لیکن دکتر مصدق در مقابل تهدید هندرسن خود را نباخت، بلکه با لحن آمرانه‌ای وی را مخاطب قرار داد و گفت فردا با کشور امریکا قطع رابطه خواهد کرد. بنا به مندرجات شماره ۱۷ سپتامبر سال ۱۹۵۷ روزنامه لوموند چک شماره ۷۰۳۵۲ به امضای ادوارد ژرژ دانلی به مبلغ ۶۰۰ میلیون ریال از بانک ملی گرفته شد و به مصرف کودتای ۲۸ مردادماه رسید که با این مبلغ قریب ۵۰۰ نفر از اراذل و اوباش محله‌های جنوب تهران و زنان هرجایی را برای برپا کردن آشوب استخدام کردند و به هریک مبلغی دادند. سرانجام به دست همین اوباش، خانه دکتر مصدق سقوط کرد. رادیو ایران که در جاده قدیم شمیران واقع شده بود، به دست نیروهای تیپ زرهی اشغال شد.

پس از کودتای نظامی ۲۸ مردادماه ۱۳۳۲ رژیم پلیسی و ترور سرتاسر ایران را در برگرفت. کلیه دفاتر روزنامه‌های مترقی غارت شد. تعداد زیادی از شرکت‌کنندگان در جنبش ضد امپریالیستی و طرفداران دکتر مصدق بازداشت شدند. مصدق در یک دادگاه نظامی فرمایشی محاکمه شد. قضات این محکمه نتوانستند توطئه قتل دکتر مصدق را که در میان مردم از محبوبیت زیادی برخوردار بود، به مرحله اجرا درآورند، ولی آنها دکتر حسین فاطمی وزیر خارجه دولت مصدق را محکوم به مرگ کردند و در حالیکه مریض و

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۱

بستری بود و قادر به حرکت نبود، در روی برانکارد تیرباران کردند.

آری می‌توان گفت که شمر و همدستان پلید وی در روز عاشورای سال ۶۱ ه. ق. در صحرای کربلا نسبت به امام سجاد (ع) که بیمار بود، مرتکب چنین عملی که جلادان و آدمکشان شاه با دکتر فاطمی کردند، نشدند.

به‌هرحال دکتر مصدق به سه سال حبس محکوم شد که در این مدت در زندان سلطنت‌آباد زندانی بود. در سال ۱۳۳۵ ه. ش. از زندان ازاد شد و یکسره عازم احمدآباد گردید و تا پایان عمر در انجا مقیم بود.

دولت زاهدی پس از کسب قدرت به محو پیروزیهایی پرداخت که مردم ایران در طی دوران ملی کردن صنعت نفت تا حدی به دست آورده بودند. در همان سال روابط سیاسی میان انگلستان و ایران مجددا برقرار شد. در اکتبر سال ۱۹۳۵ مذاکرات بین ایران و ممالک متحده امریکای شمالی درباره نفت اغاز شد که باز هم این مذاکرات با عکس العمل مردم ایران روبرو گردید. دولت زاهدی این‌بار هم اقدام به دستگیری تعداد زیادی از عناصر میهن‌پرست کرد. پس از ایجاد یک محیط وحشت و ترور، دکتر علی

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

امینی وزیر دارایی کابینه زاهدی در سال ۱۳۳۳ ه. ش. قرارداد نهایی را میان دولت ایران و کنسرسیوم بین‌المللی نفت امضا کرد که با قانون ملی شدن صنعت نفت سال ۱۳۳۰ کاملاـ مغایر بود. در فروردین‌ماه سال ۱۳۳۴ زاهدی به دلیل کسالت مزاج کنار رفت و به جای او حسین علاء به نخست‌وزیری منصوب شد.

به‌هرحال پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ شرایط مساعدی برای اعمال فشار به ایران برای پیوستن به بلوک نظامی تجاوزکارانه در خاورمیانه به وجود آمد. سرانجام امپریالیستهای امریکا و انگلیس برای وادار ساختن ایران به نزدیکی با ترکیه و پاکستان کشور ما را سخت تحت فشار قرار دادند تا سرانجام در سال ۱۳۳۲ پیمان نظامی بغداد با شرکت ایران، ترکیه، پاکستان و عراق بسته شد. محافل حاکمه ایران تصور می‌کردند که با تحویل نفت به کنسرسیوم و وارد شدن در پیمان بغداد می‌توانند موقعیت خود را از هر جهت در داخل مملکت تثبیت کنند، اما با انقلاب ژوئیه ۱۹۵۸ عراق این حسابها غلط در

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۲

آمد و نقشه‌ها نقش‌برآب شد. انقلاب عراق دستگاه حاکمه «۱» ایران را سخت به وحشت انداخت. برای جلوگیری از بروز چنان حادثه‌ای، دولت دکتر منوچهر اقبال در سال ۱۳۳۷ ه. ش. درباره امضای یک پیمان نظامی دوجانبه میان ایران و امریکا با وزیر ایالات متحده امریکا که به تازگی وارد تهران شده بود، به مذاکره پرداخت. سرانجام در همان سال قرارداد دوجانبه نظامی بین ایران و امریکا در آنکارا به امضا رسید. سیاست خارجی ایران پس از ورود به پیمان بغداد که پس از خروج کشور عراق، به پیمان سنتو معروف شده بود، کاملا روشن شد. به علت اتخاذ همین سیاست مخارج نظامی ایران به نحو سرسام اوری رو به افزایش گذاشت. طبق مندرجات جراید ایران از آن‌زمان به بعد سالیانه بیش از ۶۵ میلیارد ریال خرج امور نظامی می‌شد. افزایش هزینه نظامی مشکلات مالی زیادی به وجود آورد، زیرا افزایش مداوم مخارج سالانه نظامی کسر بودجه دولت را بیشتر می‌کرد که اثر بسیار نامطلوبی بر روی زندگی زحمتکشان ایران داشت.

در شماره ۹۷۹ دهم دسامبر سال ۱۹۷۵ هفته‌نامه افریقا- آسیا در گزارشی تحت عنوان ایران میلیاردها دلار هزینه ارتش دارد، چنین آمده است:

«در ایران از منابع نفت در سال ۱۹۷۴ میلادی متجاوز از بیست میلیارد دلار بود و این کشور در سال ۱۹۷۵ میلادی قریب ده میلیارد دلار برای هزینه‌های نظامی اختصاص داد. طی سالهای ۱۹۷۲- ۱۹۷۸ میلادی معادل ۲۵ درصد بودجه کشور برای هزینه‌های نظامی و تسلیحاتی مصرف خواهد شد. در حال حاضر برنامه وسیعی برای گسترش و نوسازی و تجهیز بیش از ۳۰ پایگاه نظامی در ایران در دست اجرا است. یک مرکز بزرگ الکترونی استراق سمع و تجسسی که از مراکز جاسوسی و الکترونی امریکا است به منظور گسترش دایره فعالیت جاسوسی امریکا علیه اتحاد جماهیر شوروی و کشورهای منطقه با هزینه ایران شده است که مستقیما به دست کارشناسان امریکایی و مأمورین سیا

---

(۱). اگرچه مادلین البرایت وزیر امور خارجه امریکا چندی پیش صراحتا اعتراف به نقش سازمان سیا و انگلستان در طرح کودتا و سرنگونی دولت ملی دکتر مصدق کرد و دیگر جای تردیدی در این مورد باقی نگذاشت، خوانندگان عزیز و گرامی برای کسب اطلاعات دقیقتر و بیشتر خود به پژوهشی که توسط مارک جی. گاسیو زوسکی انجام گرفته است و قسمتهایی از آن در مجله پیام امروز شماره ۲۶ مهر و آبانماه سال ۱۳۷۷ درج شده است، مراجعه کنند.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۳

با بودجه ایران اداره می‌شود.»

در سال ۱۳۳۸ ه. ش. فرح دیبا به عقد ازدواج شاه درآمد. طبق مندرجات روزنامه کیهان سه‌شنبه ۸/ ۱۲/ ۵۷ به نقل قول از آقای نزیه

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مدیرعامل شرکت ملی نفت، فرح سالیانه میلیونها تومان از شرکت ملی نفت دریافت می‌کرده است. گذشته از همسر شاه، سایر بستگان وی نیز بخش بزرگی از درآمد سالیانه نفت را غارت می‌کردند. در سال ۱۳۴۰ ه. ش. به فرمان شاه دستور اجرای لایحه اصلاحات ارضی صادر شد. در دیماه ۱۳۴۱ کنگره‌ای مرکب از هیئت‌مدیره شرکتهای تعاونی و روستایی در تهران تشکیل شد. در این کنگره شاه اصول شش‌گانه به اصطلاح انقلاب شاه و ملت (انقلاب سفید) را به شرح زیر ارائه داد:

۱. الغای رژیم ارباب‌ورعیتی

۲. تصویب لایحه قانونی ملی کردن جنگلها در سراسر کشور

۳. تصویب لایحه قانونی فروش سهام کارخانه‌های دولتی به عنوان پشتوانه اصلاحات ارضی.

۴. تصویب لایحه قانونی سهیم کردن کارگران در منافع کارگاههای تولیدی و صنعتی

۵. لایحه اصلاحی قانون انتخابات

۶. ایجاد سپاه دانش

پس از مدتی چند اصل دیگر به عنوان متمم انقلاب شاه و ملت به اصول شش‌گانه فوق اضافه شد، لیکن در عمل بدون مبالغه هیچ‌یک از ۱۹ اصل انقلاب سفید که دارای ظاهری فریبنده بودند، دردی از ملت دوا نکرد. تمام اصول ۱۹ بویژه لایحه اصلاحات ارضی که شاه‌بیت قصیده بود، به عللی که بحث آن نیاز به تجزیه و تحلیل عمیق و دقیق دارد، با شکست روبه‌رو شد. کار به جایی رسید که در سالهای اخیر بازده محصولات کشاورزی به نحو بارزی دچار تنزل شد. دولتهای وقت احتیاج مواد غذایی اهالی کشور را که در آن‌زمان قریب یک سوم جمعیت فعلی کشور بود، از سایر نقاط دنیا تأمین می‌کردند.

در سال ۱۳۵۰ ه. ش. به مصرف این جشنها رسید. جشنهای ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۴

ایران طی تشریفاتی بسیار باشکوه برگزار شد. به استناد مندرجات روزنامه کیهان سه شنبه ۱۸ اسفند سال ۱۳۵۷ هجری شمسی قریب ۹۰ میلیون دلار از بودجه شرکت نفت به مصرف این جشنها رسید.

در سال ۱۳۴۹ نماینده دبیرکل سازمان ملل متحد به بحرین رفت. اکثریت قریب به اتفاق اهالی بحرین خواهان استقلال آن جزیره شدند. در همان سال شورای امنیت گزارش دبیرکل سازمان ملل متحد را پیرامون نتایج مأموریت نماینده خود در ۱۵ اوت سال ۱۹۷۱ میلادی، به بحرین تصویب کرد. در نتیجه بحرین دولت مستقلی اعلام شد.

دولت ایران نیز استقلال آن را به رسمیت شناخت و با آن رابطه سیاسی برقرار کرد. در سال ۱۳۵۲ به فرمان شاه (یک مقام غیر مسئول) حزب رستاخیز ملت ایران تشکیل شد.

بی‌پروایی و استبداد شاه در این‌زمان به جایی رسیده بود که صریحا بیان داشت: «کسانی که مایل به ثبت‌نام در این حزب نیستند، باید ایران را ترک کنند» غرور و استبداد چنان بر جسم و جان شاه مستولی شده بود که قدرت تفکر صحیح را از وی سلب کرد و او نتوانست از تاریخ درس عبرت گیرد و همان راهی را در پیش گرفت که پدرش طی کرده بود. با این تفاوت که رضا شاه فردی جسور و بی‌باک بود و محمد رضا شاه فردی ضعیف النفس و بزدل و ترسو. وی در دوران زمامداری خود بویژه بعد از کودتای ۲۸ مردادماه سال ۱۳۳۲ ایران را به لشکرگاه هزاران نفر کارشناس و جاسوس و افسرهای بی‌بندوبار امریکایی تبدیل کرد. از درآمد فروش نفتی که ظاهرا عاید ایران می‌شد، سالانه میلیاردها تومان به مصرف خرید اسلحه و ابزارهای جنگی می‌رسید. مانند زمان رضا شاه با مقیاس وسیعتری نیروهای زمینی و دریایی و هوایی به وجود آمد. تشکیلات وسیع و جهنمی ساواک در سراسر خاک ایران، به دست جلادان خون آشام آن هزاران نفر از شریفترین فرزندان این سرزمین را تنها به جرم خواندن یک کتاب یا ابراز عقیده، با شدیدترین شکنجه‌های غیرانسانی که صفحات تاریخ از درج آنها در خود شرم دارد عذاب داد. سازمان امنیت روی شکنجه‌گاههای

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

گشتاپوی آلمان هیتلری را سفید کرده بود. در ۱۷ ماه مه سال ۱۹۷۱ کمیته انگلیسی دفاع از زندانیان سیاسی ایران در مجلس عوام انگلستان مصاحبه مطبوعاتی تشکیل داد که در آن جلسه اطلاع داده شد که شماره

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۵

زندانیان سیاسی در ایران قریب ۲۰ هزار نفر است. در سال ۱۹۷۳ مجله انگلیسی اکونومیست اطلاع داد که شماره زندانیان سیاسی ایران به ۲۵ تا ۴۰ هزار تن رسیده است. شاه ایران در مصاحبه مطبوعاتی در ماه مه ۱۹۷۵ در واشنگتن وجود ۴۰ هزار زندانی سیاسی را انکار کرد و اعتراف نمود که شماره زندانیان سیاسی در ایران بیش از سه هزار نفر نیست.

در پانزدهم خردادماه ۱۳۴۲ که با ایام سوگواری سرور شهیدان و ازادگان جهان حسین بن علی (ع) مصادف بود، به دنبال دستگیری آیت الله العظمی خمینی- علیه الرحمه- به حمایت از مبارزات معظم له در تهران هزاران نفر از مردم در این مراسم شرکت کردند. نارضایتی و خشم توده‌های مردم باعث شد که مراسم مذهبی تبدیل به تظاهرات بزرگ دامنه‌داری بر ضد رژیم شاه و امپریالیسم شود. توده‌های مردم مانند سیلی خروشان در تمام خیابانهای تهران دست به تظاهرات زدند. شاه و رژیم برای حفظ موجودیت خود تمام نیروهای مسلح را در مقابل مردم تجهیز کردند. رگبار مسلسل هزاران نفر از مردم را در تهران و شهرهای دیگر به شهادت رسانید.

در ایران شاه فعال مایشاء بود. وی در تمام شئون کشور نظارت داشت. حتی نظرهایش را به نمایندگان تحمیلی مجلسین دیکته می‌کرد. برای تأیید این مطلب به متن نامه محرمانه زیر توجه می‌کنیم:

«خیلی محرمانه ۳۱- ۱۵۰ بتاریخ ۱/ ۱۰/ ۱۳۵۰ جناب آقای هویدا نخست‌وزیر اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر امروز مقرر فرمودند به اطلاع جناب‌عالی می‌رساند در مواقعی که مسائل مهمی نظیر موضوع جزایر خلیج فارس در مجلسین مطرح می‌شود قبلا موضوع از طرف دولت با رؤسای مجلسین در میان گذاشته شود که اظهارات و تصمیمات با مطالعه کافی صورت گیرد. امضا رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی».

افراد خاندان پهلوی برای به دست آوردن ثروت بیشتر در همه موسسات و شرکتهای داخلی و خارجی سهیم شدند. کمتر شرکتی وجود داشت که شاه و اعضای خانواده‌اش بیشترین سهام آن را نداشته باشند. کار به جایی کشید که حتی از تصاحب مهمانسراهای

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۶

بزرگ و کلوپهای قمارخانه‌ها هم چشم‌پوشی نکردند.

هریک از افراد این خاندان صاحب املاک وسیعی بودند. مساحت املاک سلطنتی در آستانه آخرین تقسیم، یعنی بعد از آنکه عده زیادی از مالکان بزرگ روستاها املاک غصب شده خود را بعد از وقایع شهریور ۱۳۲۰ هجری شمسی پس گرفتند، به استناد اظهارات دکتر ارسنجانی وزیر کشاورزی کابینه دکتر امینی (۱۳۴۰ هجری شمسی) قریب ۲۸۰ هزار هکتار بود که فقط برای مساحی و نقشه‌برداری آن ۱۰ میلیون تومان خرج شد.

بنا به مندرجات روزنامه اطلاعات هشتم اسفند ۱۳۳۹ ه. ش. مساحت آنچه که از زمینهای سلطنتی در سال ۱۹۵۰ م. باقی مانده بود، بالغ بر ۵۳ هزار هکتار زمین مزروعی و ۲۷۰ هزار هکتار زمین بایر اعلام شده بود و قریب ۳۰۰ هزار نفر در این اراضی سکونت داشتند.

همانطور که رضا شاه در اوج قدرت، خود را پیروزمند نهایی می‌دید، محمد رضا شاه هم به همان وضع خود را احساس می‌کرد. لیکن نه پدر و نه پسر، شناخت چندانی نسبت به رویدادهای تاریخ نیرنگ بازنداشتند و ندانستند که پیروزی نهایی از آن صاحبان تخت و تاج نیست، بلکه از آن توده‌های عظیم ملت است. تشکیلات پرزرق و برق و عریض و طویل ارتش شاهنشاهی از درون پوسیده در ۲۲ بهمن‌ماه سال ۱۳۵۷ ه. ش. در مقابل سیل خروشان بی‌امان خلق ایران در مدتی کوتاه چنان درهم کوبیده شد که تمام

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

ملل دنیا متعجب شدند. آری تاریخ کشور کهنسال ایران گواه روشنی است که مبارزه دایمی طبقات محروم و محکوم ایران در طول تاریخ ۲۵۰۰ ساله خود و در بیشتر مواقع در آخرین مراحل خود با دسیسه و سازش شوم سیاستمداران خودفروش یا جهانخواران استعمارگر از مسیر اصلی خود منحرف شده و به بیراهه رفته و یا سرانجام سرکوب و منکوب گردیده، لیکن این‌بار با یورش قهرمانانه و تاریخساز نیروهای مسلح انقلابی به قلب و مواضع مستحکم دشمن، پیروزی عظیم و برگشت‌ناپذیری را نصیب انقلاب کرده است که با کمال سربلندی می‌توان گفت که تاریخ، دیگر چهاردهم ژوئیه سال ۱۷۸۹ م.

یعنی سالروز انقلاب کبیر فرانسه و روز به اتش کشیدن دژباستیل را باید به دست

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۷

فراموشی بسپارد و روزهای بیست و یکم بهمن‌ماه سال ۱۳۵۷ ه. ش. را که هر نقطه از تهران پایتخت قهرمان‌پرور ایران شاهد یک پیروزی مردم بر علیه مزدوران باستیلها بوده است به خاطر بسپارد.

به جرئت می‌توان گفت در این‌روز تهران جایگاه یکی از بزرگترین انقلابات تمام‌عیار طول تاریخ بشری بوده است. درود بی‌پایان به ملت قهرمان ایران که با نثار خون پاک شهدای فداکار خویش سنگرهای استبداد را یکی بعد از دیگری واژگون کرده، تومار چندین ساله امپریالیسم امریکا و انگلیس را درهم پیچید. درود بی‌پایان به روان پاک گلگون کفنانی که قهرمانانه جنگیدند و مردانه به پیروزی رسیدند و در کمال شهامت و رشادت شربت شهادت نوشیدند.

مهمترین حوادثی که در دوران سلطنت محمد رضا شاه در کشورهای دیگر جهان آن روز به وقوع پیوست، به شرح زیر است:

آسیا

آنام: امپراتور آنام در این‌زمان بائودایی بود (۱۹۲۶- ۱۹۴۵ م.) و امپراتور ویتنام از ۱۹۴۱- ۱۹۵۵ م. که در سال ۱۹۴۷ م. بر اثر فشار هوشی- مین استعفا داد و رهسپار چین گردید و در سال ۱۹۴۹ بازگشت و در رفراندوم همان سال خلع گردید.

اردن: پادشاه اردن در این‌زمان عبد الله ابن حسن (هاشمی) است (۱۹۴۶- ۱۹۵۱ م.) وی پسر دوم حسین ابن علی (شریف مکه و پادشاه حجاز) و برادر بزرگ فیصل اول پادشاه عراق بود. در سال ۱۹۵۱ م. در مسجد الاقصی کشته شد. بعد از وی سلطنت به پسر بزرگش، طلال رسید (۱۹۵۱- ۱۹۵۲ م.) در سال ۱۹۵۱ از اروپا بازگشت و ظاهرا به علت بیماری ناچار به استعفا شد و سلطنت به پسر بزرگش ملک حسین رسید.

افغانستان: پادشاه افغانستان در این‌زمان محمد ظاهر شاه است (۱۹۳۳- ۱۹۷۳ م.) در جنگ جهانی دوم بیطرفی افغانستان را حفظ کرد، در سالهای بعد از استقلال پاکستان میان این دو کشور اختلافاتی در ارتباط تأسیس مملکت مستقل پشتونستان بروز کرد.

اندونزی: تا سال ۱۹۴۲ م. اندونزی متعلق به هلند بود. از سال ۱۹۴۲- ۱۹۴۵ تحت

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۸

اشغال ژاپن درآمد. در ۱۷ اوت همان سال ملیون به رهبری دکتر سوکارنو و دکتر حی اعلام جمهوری کردند. چهار سال تمام بین هلند و اندونزی جنگ بود، تا در سال ۱۹۴۹ موافقت‌نامه‌ای امضا شد و همه سرزمین اندونزی بجز گینه نو به حکومت موقت (جمهوری) ایالات متحده اندونزی واگذار شد. در ۱۶ دسامبر ۱۹۴۹ دکتر سوکارنو به ریاست جمهوری انتخاب شد.

برمه: برمه تا سال ۱۹۴۵ م. تحت اشغال ژاپنی‌ها بود. در سال ۱۹۴۸ کشور مستقلی گردید.

پاکستان: پاکستان در سال ۱۹۴۷ م. که امپراتوری انگلستان در هند تجزیه شد، به وجود آمد و تا سال ۱۹۱۶ م. پاکستان یکی از دومی‌نین‌های انگلستان بود و رئیس واقعی مملکت فرماندار کل بود که نایب پادشاه انگلستان به شمار می‌رفت. اولین کسی که تحت این عنوان فرمانروایی کرد، در سال ۱۹۴۸ محمد علی جناح بود. بعد از مرگ وی نخست وزیرش لیاقت علی خان زمام امور

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

را به دست گرفت. در سال ۱۹۵۱ م. هنگامی که در راولپندی مشغول سخنرانی بود، توسط یک نفر افغانی کشته شد. بعد از وی غلام محمد فرماندار کل پاکستان «۱» شد و تا سال ۱۹۵۵ م. در این مقام بود و بعد از وی اسکندر میرزا فرماندار کل گردید (۱۹۵۵- ۱۹۵۶ م.) در همین زمان دومین مجلس مؤسسان تشکیل گردید و قانون اساسی را تصویب کرد که به موجب آن رئیس مملکت عنوان رئیس جمهور یافت. در حقیقت اسکندر میرزا اولین رئیس جمهور پاکستان است. وی در دوران ریاست خود چهار بار اقدام به تغییر نخست‌وزیر کرد و سرانجام در سال ۱۹۵۸ م. توسط ارتش، پارلمان را منحل کرد و قانون اساسی را لغو نمود. طولی نکشید که خود وی مجبور به استعفا شد و ژنرال ایوب خان جانشین وی شد که حکومت نظامی تا سال ۱۹۶۲ م. ادامه داشت و لیکن از سپردن پستهای دولتی به نظامیان خودداری شد. در سال ۱۹۵۹ انتقال پایتخت از کراچی به محلی در نزدیکی راولپندی (اسلام‌آباد) شروع شد.

پاکستان در سال ۱۹۵۴ به سیتو و در سال ۱۹۵۷ به پیمان بغداد پیوست و در سال ۱۹۵۹ یک پیمان نظامی با ایالات متحده امریکای شمالی منعقد نمود. بزرگترین مشکل

---

(۱). پاکستان نشانه اختصاری پنج بخش: پنجاب، افغانی، کشمیر، سند و بلوچستان است.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۵۹۹

سیاست خارجی کشور پاکستان مسئله کشمیر است.

تایلند: پادشاه تایلند در این‌زمان رامای هشتم است (۱۹۳۵- ۱۹۴۶ م.)

چین: ژاپن در سال ۱۹۴۵ میلادی چین را تخلیه کرد و نیروهای ملیون و کمونیستها به نواحی آزاد شده درآمدند، اما اختلاف بین آنها آتش اختلاف داخلی را مشتعل کرد.

روی‌هم‌رفته ملیون (هواداران چیان کای شک) به کمک سلاح ایالات متحده امریکا در سال ۱۹۴۷ م. بر کمونیستها تفوق داشتند و اولین مجلس مقننه که در سال ۱۹۴۸ منعقد شد، چیان کای شک را به عنوان نخستین رئیس جمهور برگزید. مع ذالک در طی سالهای ۱۹۴۸ و ۱۹۴۹ م. عقب‌نشینی کردند و در اغاز سال ۱۹۵۰ بکلی از چین طرد شدند و به تایوان (فرمز) پناه بردند. کمونیستها در سال ۱۹۴۹ تأسیس جمهوری خلق را اعلام کردند و مائوتسه تونگ به ریاست جمهوری و چوئن لای به نخست‌وزیری منصوب شد.

ژاپن: امپراتور این‌زمان ژاپن هیروهیتو است که در سال ۱۹۲۶ به جای پدرش یوشی هیتو نشست. ژاپن در سال ۱۹۴۱ م. وارد جنگ جهانی دوم شد. پس از شکست ژاپن در سال ۱۹۴۵ علنا در سال ۱۹۴۶ جنبه خدایی امپراتور نفی شد و طبق قانون اساسی سال ۱۹۴۷ تقریبا تمام اختیارات واقعی از او سلب گردید. با این اوصاف از دید ژاپنی‌ها امپراتور مظهر ژاپن تلقی می‌شود. بعد از جنگ جهانی دوم دولتهای چین و استرالیا نام او را در فهرست جنایتکاران جنگ نوشتند. بایستی توجه داشت که هیروهیتو بیش از آنکه رجلی سیاسی باشد، یک زیست‌شناس و گیاه‌شناس عالیقدر به شمار می‌رود. بعد از وی پسرش آکی هیتو «۱» در سال ۱۹۵۲ رسما وارث تاج و تخت ژاپن شد.

وی اولین فرد از خاندان سلطنتی ژاپن است که با فردی از مردم عادی در سال ۱۹۵۹ ازدواج کرد. پسرش ناروهیتو وارث او خواهد بود.

در جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹- ۱۹۴۵ م.) ژاپن از دول محور و مخالف امریکا و انگلستان و متفقین آنها بود و تا سال ۱۹۴۲ م. فتوحات وی در مشرق آسیا به منتهای عظمت رسید، ولی پس از شکست آلمان قوای او رو به ضعف نهاد و سرانجام بر اثر افکندن بمب اتمی از طرف امریکا در دو شهر هیروشیما و ناگازاکی و قتل عام مردم آنها،

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۱).Akihito.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۰

ژاپن در سال ۱۹۴۵ مجبور به تسلیم بلاشرط شد و سرزمینهایی را که از چین گرفته بود، بدان دولت مسترد داشت (از جمله فرمز و منچوری) در نتیجه امپراتوری ژاپن منحل شد و در سال ۱۹۴۶ قانون اساسی جدید برقرار شد. امپراتور در ملاء عام جنبه خدایی خود را نفی کرد و حاکمیت مردم را به رسمیت شناخت.

سوریه: در انتخابات سال ۱۹۴۳ م. جبهه ملی با اکثریت زیادی روی کار آمد و شکری القوتلی به سمت ریاست جمهوری انتخاب شد. بر اثر کودتای حسنی الزعیم که در سال ۱۹۴۹ به وقوع پیوست، دولت قوتلی سقوط کرد. در همان سال سامی الحناوی و سپس ادیب الشیشکلی با کودتا یکی بعد از دیگری قدرت را به دست گرفتند. این نابسامانیها تا حد زیادی ناشی از احساسات ملی در ارتباط با ناکامیهای دولتهای عرب در برخورد با اسرائیل بود. فکر وحدت دولتهای عربی بویژه پس از ظهور ناصر در مصر قوت گرفت.

در سال ۱۹۵۸ م. سوریه و مصر جمهوری متحد عرب را تأسیس کردند. در سال ۱۹۶۱ نظامیان در دمشق سر به شورش برداشتند و قدرت را به دست گرفتند و مأمورین مصری را از کشور بیرون راندند، لیکن طولی نکشید که در مارس سال ۱۹۶۳ افسرانی که طرفدار سیاست ناصر بودند، برای اتحاد عرب شورش کردند و حکومت را به دست گرفتند و در فوریه همان سال سوریه و مصر و عراق برای تأسیس یک مملکت متحد عرب پیمانی را امضا کردند.

عراق: پس از درگذشت فیصل اول پسر خردسالش غازی دوم به سلطنت رسید و دایی او امیر عبد الله نایب السلطنه شد. غازی دوم در سال ۱۹۵۳ م. به سن بلوغ رسید.

کامبوج: در سال ۱۹۴۷ م. کامبوج کشوری سلطنتی شد و نوردوم سیهانوک به سلطنت نشست و در سال ۱۹۵۳ استقلال کامل خود را از فرانسه اعلام کرد. در سال ۱۹۵۵ نوردوم سیهانوک استعفا کرد و پدرش نوردوم سوراماریت «۱» جانشین او شد. بعد از مرگ وی در سال ۱۹۶۰ بار دیگر سلطنت به نوردوم سیهانوک رسید و وظایف تشریفاتی سلطنت به مادرش محول شد و در سال ۱۹۷۰ زمانی که سیهانوک در خارج از کشور بود، بر اثر کودتایی که بوسیله لون‌نول «۲» به وقوع پیوست، از کار برکنار شد و در اکتبر

(۱).Suramarit.

(۲).Lonnol.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۱

همان سال، پارلمان به اتفاق آرا کشور را جمهوری اعلام کرد.

کره: در پایان جنگ جهانی دوم کره به دو منطقه اشغالی یعنی منطقه روسها در شمال مدار ۳۸ درجه و منطقه امریکاییها در جنوب آن تقسیم شد که در سال ۱۹۴۸ م. این تقسیم‌بندی رسمیت یافت.

هندوستان: در سال ۱۹۴۷ م. قانون استقلال هند از مجلس عوام انگلستان گذشت و به موجب آن در اوت سال ۱۹۴۷ از متصرفات انگلیسی هند دو کشور پاکستان و هند به وجود آمد. استقلال پاکستان مرهون کوشش خستگی‌ناپذیر محمد علی جناح است.

پاکستان تا سال ۱۹۷۱ به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می‌شد، اما در این سال پاکستان شرقی، خود را مستقل اعلام کرد و بنگلادش نامیده شد. در سال ۱۹۴۷ گاندی هنگامی که از عبادتگاه خارج می‌شد، با گلوله یک هندوی متعصب بنام رامینات کشته شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

افریقا

الجزایر: در جنگ دوم جهانی اگرچه الجزایر از حکومت ویشی تبعیت می‌کرد، ولی پنهانی با متفقین در ارتباط بود، تا سرانجام در سوم ژوئن سال ۱۹۴۳ م. رسما پیوستگی خود را به کمیته نجات ملی فرانسه اعلام کرد و ژنرال دوگل شهر الجزایر را پایگاه خود قرار داد که این شهر تا سال ۱۹۴۴ یعنی تا رهایی پاریس، پایتخت دولت موقت فرانسه شد.

پس از جنگ جهانی دوم نهضت استقلال‌طلبی در الجزایر شروع شد و در سال ۱۹۵۴ به شورش علنی منجر شد. در سال ۱۹۵۶ گی موله نخست‌وزیر فرانسه برای جلوگیری از گسترش دامنه شورش آزادیخواهان الجزایر، مبادرت به پیشنهاد برخی از اصلاحات اقتصادی و اجتماعی و سیاسی کرد، لیکن با مخالفت سرسختانه مسلمانان الجزایر مواجه شد. در نتیجه، گی موله اعلام کرد که فرانسه دست از الجزایر نخواهد کشید.

فرانسویان درباره اوضاع سیاسی الجزایر افکار و عقاید مختلفی داشتند، از جمله محافظه‌کاران و طرفداران ژنرال دوگل حامی مالکان اروپایی الجزایر بودند. در مقابل، سوسیالیستها از خودمختاری الجزایر حمایت می‌کردند. در سال ۱۹۵۸ رهبران نظامی به

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۲

تصور اینکه دولت فرانسه در صدد مذاکره با شورشیان است، در الجزایر قدرت را به دست گرفتند. طولی نکشید که ژنرال دوگل در فرانسه به قدرت رسید. وی ابتدا مخالف استقلال الجزایر بود. در نتیجه، جنگ بین قوای فرانسه و آزادیخواهان الجزایر ادامه یافت، تا سرانجام در سال ۱۹۵۹ دوگل فرمان عفو عمومی آزادیخواهان را صادر کرد.

ضمنا در سال ۱۹۵۸ جبهه ملی نجات الجزایر به دولت موقت جمهوری الجزایر مبدل شد. در سپتامبر سال ۱۹۵۹ دوگل ساکنان الجزایر را در انتخاب استقلال، جزو فرانسه باقی ماندن یا خودمختاری و اتحاد با فرانسه مخیر کرد «۱».

تانگانیکا: تانگانیکا از کشورهای افریقای شرقی است که بیش از ۹۳۷ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. در سال ۱۹۴۵ تحت قیمومیت سازمان ملل متحد قرار گرفت و در سال ۱۹۶۱ مستقل شد و سال بعد به صورت کشوری جمهوری درآمد.

تونس: در اواخر سال ۱۹۴۲ م. تونس یکی از مهمترین مراکز جنگهای افریقای شمالی بود. در سال ۱۹۴۳ نیروهای محور در افریقا بکلی تسلیم شدند و در همان سال «بای» وقت که طرفدار دول محور بود، خلع گردید.

پس از جنگ جهانی دوم ملیون در صدد برآمدند که با تمام قوا به دوران تحت الحمایگی تونس پایان دهند که در این نهضت احزاب دستور و نئو دستور نقش اساسی داشتند. در سوم ژوئن سال ۱۹۵۵ تونس در کلیه امور داخلی خودمختاری یافت و به موجب پروتوکل مارس ۱۹۵۶ استقلال کامل تونس تحقق یافت و حبیب بورقیبه رهبر حزب نئو دستور به مقام نخست‌وزیری رسید. در ژوئن سال ۱۹۵۶ دو دولت تونس و فرانسه استقلال تونس را در سیاست خارجی تأیید کردند. در تجدید سازمان دولت در ژوئیه سال ۱۹۵۷ بورقیبه به مقام ریاست جمهوری رسید و مقام نخست‌وزیری ملغی شد.

حبشه: در پایان سال ۱۹۴۲ م. حبشه به آلمان و ایتالیا و ژاپن اعلان جنگ داد و در سال ۱۹۵۲ به استناد رأی مجمع عمومی سازمان ملل، اریتره تحت نفوذ امپراتوری حبشه قرار گرفت.

---

(۱). ر ک. الجزایر و مردان مجاهد، تألیف حسن صدر.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۳

زنگبار: در سال ۱۹۶۳ م. دولت انگلستان با استقلال زنگبار موافقت کرد و یک سال بعد استقلال یافت.

داهومی: داهومی از کشورهای غربی افریقا، در ساحل خلیج گینه واقع شده است و ۱۱۵ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. در سال

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۹۵۸ م. عضو خودمختار جامعه فرانسه شد و در سال ۱۹۶۰ کاملا مستقل گردید.

ساحل عاج: ساحل عاج در سال ۱۹۵۶ م. در امور داخلی خودمختار شد و در سال ۱۹۶۰ مستقل گردید.

سنگال: سنگال در سال ۱۹۶۰ م. مستقل گردید.

سومالی: تا سال ۱۹۵۰ م. سومالی تحت حکومت بریتانیا بود. در این سال سازمان ملل، سومالی ایتالیا را جزو اراضی قیمومی سازمان تحت اداره ایتالیا قرار داد و در سال ۱۹۶۵ سومالی ایتالیا خودمختاری داخلی یافت و در سال ۱۹۶۰ مستقل شد و همان سال سومالی انگلستان هم به سومالی ایتالیا پیوست و هردو قسمت تحت پرچم واحدی درآمدند.

سیرالئون: سیرالئون در سال ۱۹۶۱ مستقل گردید.

غنا: غنا در سال ۱۹۵۷ م. استقلال یافت و قوام نکرومه به مقام ریاست جمهوری انتخاب شد. (۱۹۶۰- ۱۹۶۶ م.)

کنیا: کنیا در سال ۱۹۶۳ م. مستقل شد.

کنگو: بعد از پایان جنگ جهانی دوم شورش سرتاسر کنگو را فراگرفت. بلژیک‌ها در سال ۱۹۵۹ م. کوشش کردند ملیون را سرکوب نموده، شورش را فرونشانند، اما توفیقی به دست نیاوردند. کنگو در سال ۱۹۶۰ م. استقلال یافت، اما به احتمال قریب به یقین بر اثر تحریکات بلژیک‌ها دچار شورش نظامیان و بروز هرج‌ومرج اجتماعی گردید که از این موقعیت بلژیک‌ها استفاده کرده، تحت عنوان حفظ جان و مال اتباع خود به انجا لشکر کشیدند. در این‌زمان کاساووبو «۱» به ریاست جمهوری انتخاب شد و لومومبا را به نخست‌وزیری منصوب کرد. رئیس جمهور و نخست‌وزیر برای بیرون راندن سپاهیان

---

(۱).Kasavubu.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۴

بلژیکی از کنگو و تأمین امنیت و آرامش برای شهروندان به سازمان ملل متوسل شدند، لیکن نتیجه مثبتی عاید آنها نشد. در سال ۱۹۶۰ موبوتو، کودتای نظامی کرد و نظامیان بر اوضاع مسلط شدند. در همان سال لومومبا دستگیر گردید. او را به کاتانگا منتقل کردند و در آنجا این مرد آزادیخواه در حضور موسی چومبه کشته شد. در سال ۱۹۶۱ بین نیروهای سازمان ملل متحد و کاتانگا آتش جنگ شعله‌ور گردید. داک‌ها مرشولد دبیرکل سازمان ملل عازم مذاکره با موسی چومبه شد ولی به سبب حادثه هوایی جان خود را از دست داد. در سال ۱۹۶۵ موبوتو بار دیگر دولت را ساقط کرد و خود رئیس جمهور شد.

در سال ۱۹۷۱ نام رسمی آن از جمهوری دموکراتیک کنگو به جمهوری دموکراتیک زئیر مبدل شد.

گابن: بعد از رفراندوم سال ۱۹۵۸ م. گابن یکی از جمهوریهای خودمختار جامعه فرانسه شد و در سال ۱۹۶۰ مستقل گردید.

لیبی: از سال ۱۹۴۲- ۱۹۴۳ م. لیبی تحت اشغال سربازان انگلستان بود و از سال ۱۹۴۳- ۱۹۴۹ به‌طور موقت فرانسه و انگلستان در آنجا حکومت می‌کردند. در سال ۱۹۵۰ ملل متحد طرح استقلال لیبی را تهیه کرد و در سال ۱۹۵۱ به وسیله سید محمد ادریس المهدی السنوسی (ادریس اول) استقلال لیبی رسما اعلام شد. از سال ۱۹۵۷- ۱۹۶۳ به صورت کشوری فدرال مرکب از سه ایالت طرابلس غرب، سیرنائیک و فزان اداره می‌شد که این نظام فدرال در سال ۱۹۶۳ به پایان رسید و کشور به ده محافظه (استان) تقسیم گردید. در سال ۱۹۶۳ کودتایی بدون خونریزی تحت رهبری سرهنگ معمر قذافی و جمعی از افسران جوان صورت گرفت. در نتیجه ادریس اول که در ترکیه مشغول معالجه بود، از سلطنت خلع شد و پارلمان منحل گردید.

شورای انقلاب به ریاست قذافی کشور را جمهوری سوسیالیستی اعلام کرد. در سال ۱۹۷۰ دولت، صنعت نفت لیبی را ملی ساخت و در همان سال اموال ایتالیاییها و یهودیان مصادره شد. در دسامبر همان سال اکثر کلیساهای پیرو مذهب کاتولیک به مساجد تبدیل شد.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مراکش: جنگ جهانی دوم باعث رشد هرچه بیشتر آگاهی سیاسی جوامع در قید و بند

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۵

قدرتهای بزرگ گردید. در سال ۱۹۴۴ در مراکش که فرمانروایان شرفا زمام امور را در دست داشتند، حزبی به نام استقلال تشکیل شد که هدف آن به دست آوردن استقلال کامل مراکش بود. محمد پنجم که جانشین پدر خود شده بود، علاقه روزافزون خود را نسبت به استقلال کامل مراکش نشان می‌داد. در نتیجه در سال ۱۹۵۲ رهبران حزب استقلال دستگیر و روانه زندان شدند. در سال ۱۹۵۳ سلطان محمد پنجم از سلطنت خلع و یک سال بعد تبعید گردید که همین حادثه باعث محبوبیت هرچه بیشتر سلطان مخلوع شد. جانشین او محمد ابن عرفه نام داشت که فردی بی‌کفایت و زبون بود. بر اثر عدم رضایت توده‌های مردم در سال ۱۹۵۵ شورشی مسلحانه در ریف به وقوع پیوست.

در همان سال دولت فرانسه که با شورشی در الجزایر مواجه شده بود، در صدد برآمد که سلطان تبعیدی را از ماداگاسکار به مراکش برگرداند. سرانجام در سال ۱۹۵۶ استقلال مراکش تضمین شد و محمد پنجم سلطان مراکش شناخته شد او در سال ۱۹۶۱ درگذشت و پسرش سلطان حسن دوم به جایش نشست و سیاست پدر را دنبال کرد.

مصر: در جنگ جهانی دوم مصر بی‌طرف ماند. فاروق پادشاه این‌زمان مصر در سال ۱۹۴۴ م. بار دیگر از نفوذ و قدرت کافی برخوردار شد. در سال ۱۹۴۸ جنگ توأم با شکست فلسطین بکلی باعث تزلزل موقعیت فاروق گردید و آنچه بیشتر مزید بر علت و سستی کار او شد این بود که توده مردم نسبت به اطرافیان فاروق و سوء استفاده‌های کلان آنها سخت متنفر و بیزار بودند، به همین جهت در سال ۱۹۵۲ بر اثر کودتای نظامی که توسط ژنرال نجیب و جمال عبد الناصر به وقوع پیوست، ملک فاروق فرزند ملک فوآد از سلطنت خلع شد و از کشور تبعید گردید و پسر خردسال وی احمد فوآد را به عنوان فاروق دوم به سلطنت برداشتند، اما یک سال بعد ژنرال نجیب رژیم جمهوری اعلام کرد و خود او به نام اولین رئیس جمهور، زمام امور کشور را به دست گرفت. در سال ۱۹۵۴ به علت اینکه روش محافظه‌کارانه او مورد تأیید یارانش از جمله سرهنگ جمال عبد الناصر قرار نگرفت، او را عزل و خانه‌نشین کردند و جمال عبد الناصر اختیارات کل کشور را به دست گرفت. در سال ۱۹۵۶ از طرف ملت جمال عبد الناصر به ریاست جمهوری مصر انتخاب شد و تا پایان عمر (۱۹۷۰ م.) در همین سمت باقی ماند. در سال ۱۹۵۱ مصر

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۶

کانال سوئز را ملی اعلام کرد و از شرکت سابق انگلیسی کانال خلع ید کرد.

اروپا

آلبانی: در سال ۱۹۴۶ م. انور خوجه، دیکتاتوری کمونیستی در آلبانی برقرار کرد.

آلمان: تا سال ۱۹۴۲ م. پیروزیهای بزرگی نصیب هیتلر شد، لیکن سرانجام مغلوب شد و در ماه مه سال ۱۹۴۵ آلمان با شهرهای ویران خود بلاقید و شرط تسلیم شد و در همان سال فرماندهان متفقین در برلین امور آلمان را به دست گرفتند. در سال ۱۹۴۹ آلمان به دو جمهوری مجزا تقسیم شد. جمهوری فدرال آلمان غربی از نواحی اشغالی انگلستان و فرانسه و ممالک متحده امریکای شمالی با حکومت دموکراسی پارلمانی تشکیل شد و تحت نظارت یک هیئت عالی متفقین بود.

اتریش: در سال ۱۹۴۵ م. متفقین اتریش را اشغال کردند و اتریش بار دیگر به صورت جمهوری درآمد و به پنج منطقه تقسیم شد و در سال ۱۹۴۶ دولت اتریش رسما شناخته شد، ولی به دلیل اختلافات اساسی بین شوروی و دول غربی انعقاد پیمان صلح تا ۱۹۵۵ به تأخیر افتاد و در اکتبر همان سال نیروهای خارجی آنجا را ترک کردند.

اسپانیا: در سال ۱۹۴۷ م. فرانکو حکومت اسپانیا را سلطنتی اعلام کرد، ولی تا سال ۱۹۶۰ اقدامی برای عودت سلسله بوربون به عمل

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

نیاورد و در سال ۱۹۵۸ تحت الحمایه سابق خود مراکش اسپانیا را به دولت جدید التأسیس مراکش واگذاشت.

انگلستان: در سال ۱۹۴۵ م. آلمان تسلیم شد. دولت کارگری به ریاست کلمنت اتلی رشته امور را به دست گرفت و در سال ۱۹۴۸ بریتانیا از هندوستان دست برداشت. در سال ۱۹۵۶ ملکه الیزابت اولین کارخانه نیروی هسته‌ای بریتانیا و جهان را افتتاح کرد.

ملکه الیزابت از سال ۱۹۵۲ تاکنون در انگلستان سلطنت می‌کند.

ایتالیا: در سال ۱۹۴۳ م. ویکتور امانوئل سوم پادشاه ایتالیا موسولینی را عزل کرد و بادوگلیو «۱» را به نخست‌وزیری منصوب کرد و ایتالیا را تسلیم متفقین نمود. دولت بادوگلیو در اکتبر سال ۱۹۴۳ به آلمان اعلان جنگ داد و متفقین، ایتالیا را به عنوان

---

(۱).Badoglio .

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۷

هم نبرد بر ضد آلمان شناختند. رم در سال ۱۹۴۴ سقوط کرد. در همین سال دولت بادوگلیو استعفا کرد و طولی نکشید که ویکتور امانوئل سوم پادشاه ایتالیا سلطنت را به پسر خود اومبرتو «۱» دوم داد و خود از سلطنت مستعفی شد. در نتیجه رفراندوم سال ۱۹۴۶ ایتالیا در ردیف ممالک جمهوری درآمد و اومبرتو به پرتغال تبعید شد. به موجب مفاد عهدنامه صلح سال ۱۹۴۷ مستعمرات ایتالیا از تصرفش خارج شد.

بلژیک: در سال ۱۹۴۴ م. لئوپولد سوم پادشاه بلژیک را به آلمان منتقل کردند و در سال ۱۹۴۵ توسط متفقین آزاد گردید، لیکن مراجعت او به بلژیک با مخالفتهای زیادی مواجه شد. به همین جهت اختیارات سلطنتی را به پسر بزرگ خود بودوئن واگذار کرد و در سال ۱۹۵۱ رسما از سلطنت استعفا کرد. در سال ۱۹۴۷ م. بلژیک و هلند و لوکزامبورگ اتحادیه معروف بنلوکس را تشکیل دادند و در سال ۱۹۴۹ بلژیک یکی از اعضای سازمان آتلانتیک شمالی گردید.

بلغارستان: پادشاه بلغارستان در این‌زمان سیمون دوم است (۱۹۴۳- ۱۹۴۶ م.) بعد از پدرش بوریس سوم به سلطنت رسید و نایب السلطنه برای او معین شد. در سال ۱۹۴۴ م.

روسها بلغارستان را اشغال کردند ولی تا سال ۱۹۴۶ که رژیم سلطنتی لغو شد اسما شاه بود. سپس تبعید گردید.

پرتغال: رئیس جمهور پرتغال در این‌زمان سالازار است که در سال ۱۹۴۹ م. به پیمان آتلانتیک شمالی پیوست.

چکسلواکی: چکسلواکی در سال ۱۹۴۲ م. به ایالات‌سازای، موراوی، سیلزی، که ساکنین هرسه چک بودند، و اسلواکی تقسیم گردید. ایجاد کشور چکسلواکی مرهون فداکاریهای مازاریک و بنش یعنی اولین و دومین رئیس جمهور این کشور است. بنش، پس از کودتای کمونیستی سال ۱۹۴۸ کناره‌گیری کرد. ارتش سرخ در سال ۱۹۴۵ سرزمین چکسلواکی را ترک کرد و در همان سال گوتوالد جانشین بنش گردید.

دانمارک: پادشاه دانمارک در این‌زمان کریستیان دهم است (۱۹۱۲- ۱۹۴۴ م.) که بعد از اشغال دانمارک توسط سپاهیان آلمان وی تسلیم نشد و از سال ۱۹۴۳ م. در منزلش

---

(۱).Umberto

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۸

تحت نظر بود. در سال ۱۹۴۴ ایسلند که متحد دانمارک بود، ارتباطش را با دانمارک قطع کرد.

روسیه: در سال ۱۹۴۳ م. وزرای امور خارجه ممالک متحده امریکای شمالی و انگلستان و روسیه کنفرانسی تشکیل دادند و قرار گذاشتند که برای تشکیل سازمان ملل متحد اقدام کنند.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

استالین در سال ۱۹۵۳ درگذشت و مالنکوف به عنوان نخست‌وزیر شوروی (۱۹۵۳- ۱۹۵۵ م.) انتخاب شد و پس از او بولگانین (۱۹۵۵- ۱۹۵۸ م.) به مقام نخست‌وزیری رسید و پس از وی خروشچف در سال ۱۹۵۸ نخست‌وزیر شوروی شد.

رومانی: پادشاه رومانی در این‌زمان میخائیل است (۱۹۴۰- ۱۹۴۷ م.) در سال ۱۹۴۴ م. قوای شوروی، رومانی را اشغال کردند. میخائیل تسلیم شد و در سال ۱۹۴۷ رژیم جمهوری در رومانی برقرار شد.

سوئد: در این‌زمان در سوئد گوستاو پنجم سلطنت می‌کرد (۱۹۰۷- ۱۹۵۰ م.) که در هردو جنگ جهانی به متفقین کمک شایان کرد، اما سوئد را در جنگ بی‌طرف نگاه داشت. در دوران سلطنت گوستاو، سوئد به ترقیات اقتصادی و پیشرفت دموکراسی نایل آمد. بعد از وی پسرش گوستاو ششم (۱۹۵۰- ۱۹۷۳ م.) به سلطنت نشست.

فرانسه: آخرین رئیس جمهور جمهوری سوم فرانسه لوبرن «۱» است که در جنگ جهانی دوم با استقرار حکومت ویشی به ریاست مارشال پتن از همه اختیارات خود محروم شد.

در این‌زمان مارشال پتن (۱۹۴۰- ۱۹۴۴ م.) ریاست دولت فرانسه را به عهده داشت.

دیوان عالی دادگستری او را به جرم خیانت محکوم به مرگ کرد، ولی او در زندان درگذشت. در این گیرودار ژنرال شارل دوگل از لندن مقاومت فرانسه آزاد را در مقابل آلمان اعلان کرد. پس از استخلاص فرانسه در سال ۱۹۴۴ م. از دست آلمان، دولت ژنرال دوگل به پاریس منتقل شد و در نوامبر سال ۱۹۴۵ شارل آندره ژوزف ماری دوگل به اتفاق آرا به ریاست موقت جمهوری چهارم انتخاب شد. در سال ۱۹۵۹ دوگل به عنوان رئیس جمهور جمهوری پنجم شروع به کار کرد. شخصیت و نفوذ زیاد وی ارتش را در

---

(۱).Lebrun.

tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۰۹

سرکوبی شورشهای نظامی و غیرنظامی در الجزایر متحد ساخت. مهمترین واقعه فرانسه در سال ۱۹۶۹ کناره‌گیری دوگل از سیاست بود. علت این امر هم این بود که وی مسئله اصلاح مجلس سنا را به رفراندوم گذاشت، لیکن آرای موافق به دست نیاورد. به همین علت از سمت خود استعفا کرد و در سال ۱۹۶۹ پومپیدو «۱» به ریاست جمهوری فرانسه انتخاب شد. بعد از درگذشت وی در سال ۱۹۷۴ والری ژیسکار دستن «۲» به ریاست جمهوری برگزیده شد.

فنلاند: در سال ۱۹۴۴ م. فنلاند تسلیم بلاشرط متفقین شد.

لهستان: در سال ۱۹۴۵ م. تمام خاک لهستان در تصرف شورویها بود. تا سال ۱۹۴۷ لهستان به دست حزب کمونیست کارگر متحد که از کمونیستهای شوروی پیروی می‌کردند، اداره می‌شد. از سال ۱۹۴۷ کمونیستها و سوسیالیستهای جناح چپ کنترل کامل حکومت را در دست گرفتند و لهستان به صورت جمهوری خلق در داخل مدار شوروی درآمد و در سال ۱۹۵۲ سازمانی مانند سازمان شوروی پیدا کرد و در سال ۱۹۵۵ به معاهده ورشو پیوست.

مجارستان: در این‌زمان مجارستان در صدد برآمد که از جنگ کنار بکشد و از شهروندان یهودی خود حمایت کند. به همین علت نیروهای آلمان در مارس ۱۹۴۴ خاک لهستان را اشغال کردند که در اکتبر همان سال به وسیله سپاهیان روسیه شوروی مجارستان را ترک کردند. در سال ۱۹۴۶ حکومت جمهوری برقرار شد و در سال ۱۹۴۸ حزب کمونیست با قدرتی که به هم رسانیده بود، تعداد زیادی از رهبران سیاسی را توقیف کرد و کنترل کامل کشور را در دست گرفت و در سال ۱۹۴۹ جمهوری خلق مجارستان اعلام شد. در سال ۱۹۵۵ م. مجارستان به سازمان پیمان ورشو پیوست. در سال ۱۹۵۶ یک انقلاب ضد کمونیستی که مرکزش در بوداپست بود، سرکوب شد. یک دولت ائتلافی که نخست‌وزیر آن ایمره نودی بود، مجارستان را از پیمان ورشو خارج کرد و از سازمان ملل متحد یاری خواست. لیکن یکی از وزرای کابینه وی به نام یانوش کادار در مقابل دولت ایمره نودی، دولتی تشکیل داد

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

و از اتحاد جماهیر شوروی کمک

---

(۱). Pompido.

(۲). Giscard destan.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۱۰

طلبید. سپاهیان شوروی در نهایت بی‌رحمی انقلاب را سرکوب کردند و ایمره نودی و تعدادی از وزرای کابینه او را دستگیر و اعدام کردند.

نروژ: پادشاه نروژ در این‌زمان هاکون هفتم است (۱۹۰۵- ۱۹۵۷ م.) در زمانی که آلمان‌ها نروژ را از سال (۱۹۴۰- ۱۹۴۵ م.) اشغال کردند، هاکون در رأس یک دولت موقتی که در لندن تشکیل شده بود، قرار گرفت و بعد از وی پسرش اولاف پنجم جانشین او شد.

هلند: شاه هلند در این‌زمان ملکه ویلهلمینا است (۱۸۹۰- ۱۹۴۸ م.) در سال ۱۹۴۵ م. ملکه ویلهلمینا از انگلستان به هلند بازگشت و در سال ۱۹۴۸ پس از برگزاری مراسم پنجاهمین سال سلطنتش به نفع دختر خویش ژولیانا استعفا کرد.

یوگسلاوی: پادشاه یوگسلاوی در این‌زمان پطر دوم است (۱۹۳۴- ۱۹۴۵ م.) در سال ۱۹۴۵ م. که مجلس مؤسسان یوگسلاوی حکومت جمهوری اعلام کرد، وی از سلطنت خلع گردید و صربستان و یوگسلاوی به صورت کشورهای دست‌نشانده درآمدند و مهاجمان بقیه خاک یوگسلاوی را بین خود تقسیم کردند که در همین گیرودار قوای نظامی یوگسلاوی تحت فرماندهی میخائیلوویچ تیتو با پایداری و فداکاری قابل تحسینی علیه قوای اشغالگر جنگیدند که سرانجام در سال ۱۹۴۳ تیتو غلبه کرد و در سال ۱۹۴۴ قوای متفقین به اتفاق تیتو نیروهای آلمان را بیرون راندند.

به موجب قانون اساسی سال ۱۹۶۴ در یوگسلاوی شش جمهوری که خودمختاری داشتند تأسیس شد، لیکن عملا قدرت در دست تیتو و حزب کمونیست بود. ارتباط یوگسلاوی با اتحاد جماهیر شوروی تا سال ۱۹۴۸ برقرار بود، ولی در این سال به علت بروز اختلاف بین احزاب کمونیست یوگسلاوی و شوروی، یوگسلاوی از کمینفرم اخراج شد. در همان سال تیتو اعلام داشت که در صدد است یک اتحادیه بالکانی با توجه به استقلال و برابری ملتها تشکیل دهد.

یونان: شاه یونان در این‌زمان ژرژ دوم است (۱۹۳۵- ۱۹۴۷ م.) که در سال ۱۹۴۶ م.

به یونان برگشت و به جنگ با کمونیستها که در زمان برادر و جانشینش بول اول شروع شده بود، ادامه داد. پسر و جانشین بول اول کنستانتین دوم است (۱۹۶۵- ۱۹۷۳ م.) در

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۱۱

سال ۱۹۶۶ نخست‌وزیر ژرژ پاپاندرئو «۱» را که طالب تسلط بر ارتش بود، برکنار کرد و از این به بعد کابینه‌های متعددی که روی کار آمدند با مخالفتهای وکلای مجلس که تعداد زیادی از آنها طرفدار پاپاندرئو بودند، مواجه شد. در سال ۱۹۶۷ قدرت به دست گروهی از نظامیان افتاد و در همان سال کنستانتین علیه حکومت نظامیان قیام کرد، اما توفیقی نیافت و ناچار به خارج از کشور گریخت. در سال ۱۹۷۳ پاپاندرئو در یک سخنرانی رادیویی بر علیه کنستانتین صحبت کرد. حکومت سلطنتی را ملغی و یک جمهوری پارلمانی که خودش رئیس جمهور موقت آن بود، اعلام کرد و در رفراندومی که همان سال برگزار شد، حکومت یونان را جمهوری و پاپاندرئو را رئیس جمهور آن تا سال ۱۹۸۱ شناخت.

امریکا

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آرژانتین: در جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۵ م. آرژانتین به کشورهای محور اعلان جنگ داد. در سال ۱۹۴۶ خوان دومینگو پرون «۲» به ریاست جمهوری انتخاب شد. پرون در کمال قدرت تا سال ۱۹۵۵ میلادی حکومت کرد، ولی با مخالفت بعضی از سازمانهای کارگری مواجه شد. در نتیجه کودتای نظامی دولتش سقوط کرد و به پاراگوئه گریخت و سپس رهسپار پاناما و جمهوری دومنیگ گردید. بعد از پرون، ژنرال ناروی قدرت را به دست گرفت، لیکن در نوامبر همان سال ژنرال پذرو آرامبورو به قدرت رسید.

اروگوئه: در سال ۱۹۵۲ م. در کشور اروگوئه به موجب آرای عمومی، مقام ریاست جمهوری ملغی شد و یک شورای ملی مرکب از سه نفر جانشین آن گردید و این شورا هر چهار سال یک‌بار از طرف مجمع عمومی یعنی مجلسین سنا و نمایندگان انتخاب می‌شود.

بولیوی: در سال ۱۹۴۳ م. بولیوی به دولتهای محور اعلان جنگ داد.

پاراگوئه: رئیس جمهور پاراگوئه در این‌زمان مورینیگو، ایخینیو «۳» است (۱۹۴۰- ۱۹۴۸ م.) در

---

(۱). Jorj Papandreu.

(۲). Xuan Domingo Peron.

(۳). Ixinio Morinigo.

دوران زمامداری خود اجرای قانون اساسی را متوقف کرد و به جای آن دیکتاتوری نظامی برقرار ساخت. سرانجام با یک کودتا ساقط شد و از آن پس به حالت تبعید در آرژانتین به سر می‌برد.

شیلی: رئیس جمهور این‌زمان شیلی، کرلوس ایبانیت «۱» است که با رژیم دیکتاتوری حکومت می‌کرد.

مکزیک: رئیس جمهور مکزیک در این‌زمان ادولفو لوپزماتئوس «۲» است. (۱۹۵۸- ۱۹۶۴ م.) در دوران زمامداری وی یک سلسله اصلاحات اساسی اجتماعی و اقتصادی در مکزیک صورت گرفت. بعد از وی گوستاوودیاس اوداس «۳» به ریاست جمهوری انتخاب شد (۱۹۶۴- ۱۹۷۰ م.) بعد از وی در همان سال لوپس اچوریا آلوارس «۴» در دسامبر سال ۱۹۷۶ م. خوسه لوپز پرتیلو «۵» یکی بعد از دیگری به ریاست جمهوری انتخاب شدند.

ممالک متحده امریکای شمالی: رئیس جمهور امریکا در این‌زمان روزولت است (۱۹۳۳- ۱۹۴۵ م.) کسی است که امریکا را در جنگ دوم جهانی شرکت داد و یکی از عوامل مهم فتح در این جنگ به شمار می‌رود.

سی و سومین رئیس جمهور ممالک متحده امریکا ترومن «۶» است که معاونت روزولت را بر عهده داشت و پس از مرگ وی به ریاست جمهوری رسید. (۱۹۴۵- ۱۹۵۲ م.) کشتار مردم بی‌گناه غیرنظامی شهرهای هیروشیما و ناکازاکی به وسیله بمب اتمی به دستور او صورت گرفت. در سال ۱۹۴۲ م. پیمان آتلانتیک شمالی را منعقد ساخت.

سی و چهارمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکا آیزنهاور است (۱۹۵۳- ۱۹۶۱ م.) که در جنگ دوم جهانی سمت فرماندهی ارتش متفقین را در افریقای شمالی به عهده داشت. سی و پنجمین رئیس جمهور ممالک متحده امریکا، جان کندی (۱۹۶۱- ۱۹۶۳ م.) است. در جنگ جهانی دوم وارد نیروی دریایی شد در مبارزات انتخاباتی سال ۱۹۶۱ م.

---

(۱). Karlosibaniet.

(۲). Adolfo Lopez Mateos.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

(۳).Gustavodias Odas.

(۴).Echeverria Alvarez.

(۵).Xose Lopes Portilyo.

(۶).Haryes Truman.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۱۳

بر نیکسن پیروز شد و در سن ۴۳ سالگی به ریاست جمهوری رسید. اولین پیرو مذهب کاتولیکی است که به این مقام رسیده است. در نوامبر سال ۱۹۶۳ که در دالاس بر اتومبیل روبازی سوار شده بود، به قتل رسید. قاتل او را هاروی اسوالد معرفی کردند که در اداره شهربانی دالاس توسط یک کاباره‌دار به نام جک روبی کشته شد. به‌هرحال همسر کندی به نام ژاکلین که در امریکا از محبوبیت زیادی برخوردار بود، در سال ۱۹۶۸ میلادی با اریستوتل سوکراتس اوناسیس «۱» که دارای ثروت سرشار افسانه‌ای بود، ازدواج کرد.

بعد از کندی معاون او لیندن جانسن که سی و ششمین رئیس جمهور محسوب می‌شود، زمام امور را در دست گرفت (۱۹۶۳- ۱۹۶۸ م.) بعد از وی در سال ۱۹۶۸ م.

ریچارد نیکسن، که سی و هفتمین رئیس جمهور است و نامزد حزب جمهوریخواه بود، به ریاست جمهوری انتخاب شد (۱۹۶۸- ۱۹۷۴ م.) در سال ۱۹۷۴ برای دومین بار نیز انتخاب شد. در دوره اول کوشش کرد تا روابط ممالک متحده امریکا را با جمهوری خلق چین حسنه نماید. برای رسیدن به این هدف در فوریه سال ۱۹۷۲ عازم چین شد و مذاکرات وی با مائوتسه- تونگ زمینه را برای برقراری روابط سیاسی بین چین و امریکا آماده ساخت. ماجرای واترگیت و فشار افکار عمومی سبب استعفای او در اوت ۱۹۷۴ شد و معاونش جرالد فورد که سی و هشتمین رئیس جمهور است. جای او را گرفت.

ونزوئلا: در سال ۱۹۴۵ م. در ونزوئلا- یک کمیته نظامی که اعضای آن هفت تن بودند، به ریاست رومولو تبانکور که فردی اصلاح‌طلب و ضد کمونیست بود، تشکیل گردید. در سال ۱۹۴۷ قانون اساسی جدیدی تنظیم گردید و برای اولین‌بار در این قانون، انتخاب رئیس جمهور پیش‌بینی شد. در سال ۱۹۴۸ گایگوس روملو «۲» به ریاست جمهوری انتخاب شد، ولی در همان سال به واسطه یک کودتای نظامی حکومتش سقوط کرد و مارکوس خیمنت «۳» قدرت را در دست گرفت و رژیم استبدادی مطلق نظامی در ونزوئلا حکمفرما شد. طولی نکشید که در ژانویه سال ۱۹۵۸ بر اثر شورش عمومی، حکومت

---

(۱).Aristotl Socrates Onasis.

(۲).Romulo Gayegos.

(۳).Markoperes Ximent.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۱۴

دیکتاتوری مارکوس خیمنت سرنگون شد. و روملو بتانکور به ریاست جمهوری انتخاب شد. در سال ۱۹۶۰ با عدم رضایت توده‌ها مواجه شد و سرانجام در سال ۱۹۶۲ حکومت وی هم سقوط کرد و در سال ۱۹۶۳ رائول لئونی «۱» به ریاست جمهوری انتخاب شد. در انتخابات سال ۱۹۶۸ دکتر رافائل کالدرا «۲» به ریاست جمهوری برگزیده شد و بعد از وی در سال ۱۹۷۳ کارلوس اندرس پرس از حزب دموکرات به ریاست جمهوری رسید و در سال ۱۹۷۴ تمایل خود را به ملی کردن صنایع مهم ونزوئلا از جمله نفت و آهن اعلام کرد.

هائیتی: هائیتی در قسمتی از مجمع الجزایر انتیل بزرگ قرار دارد و قسمت دیگر جمهوری دومینیکن «۳» را تشکیل می‌دهد. مساحت

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

آن بیش از ۲۷ هزار کیلومتر مربع است. هائیتی زمانی تحت حاکمیت فرانسه بود. در سال ۱۸۴۰ م. استقلال یافت.

در این‌زمان اولین سیاهپوستی که به ریاست جمهوری هائیتی انتخاب شد، دومارشه استیمه «۴» است (۱۹۴۶– ۱۹۵۰ م.) ولی در سال ۱۹۵۰ م. توسط همان هیئت سه نفری که وی را انتخاب کرده بود، از مقام خود خلع شد و به جای وی در همان سال، پول ماگلوار «۵» برگزیده شد. اساس حکومت وی بر رژیم دیکتاتوری استوار بود. سرانجام بر اثر نهضت دانشجویان که افسران جوان در آن سهم مهمی داشتند و مضافا بر این به وقوع پیوستن اعتصاب عمومی، پل ماگلوار استعفا کرد و فرانسه دوالیه جای او را گرفت، (۱۹۵۷– ۱۹۷۱ م.) و به موجب قانون اساسی سال ۱۹۶۴ م. مدت ریاست جمهوری وی دائم العمر شد و پیش از مرگش پسر خود ژان کلود دوالیه را به جانشینی تعیین کرد.

پایان

---

(۱). Raul Leoni.

(۲). Rafael Kaldera.

(۳). Dominikaine.

(۴). Dumarse Estime.

(۵). Pol Magluar.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۱۵

فهرست منابع

۱. آق‌سرائی، محمود ابن محمد. مسامرة الاخبار و مسایرة الاخیار

۲. آذر بیگدلی، لطفعلی بیک. آتشکده، به اهتمام سادات ناصری، تهران ۱۳۳۶ ه. ش.

۳. آلبرماله و ژول ایزاک. تاریخ قرن نوزدهم، ترجمه میرزا حسین خان فرهودی، قسمت اول و دوم.

۴.–. تاریخ قرون جدید، ترجمه سید فخر الدین خان شادمان.

۵.–. تاریخ قرون‌وسطی، ترجمه میرزا عبد الحسین خان هژیر.

۶. ابن اثیر، عز الدین. کامل، ترجمه ابو القاسم حالت و (دیگران). ۳۲ جلد، تهران، شرکت چاپ و انتشارات کتب ایران.

۷. ابن اسفندیار، بهاء الدین. تاریخ طبرستان، به تصحیح عباس اقبال، دو جلد، تهران، کلاله خاور، ۱۳۲۰ ه. ش.

۸. ابن الطقطقی، محمد ابن علی ابن طباطبائی الفحری. فی اداب السلطانیه و الدول الاسلامیه، مصر ۱۹۲۳ م.

۹. ابن القفطی، جمال الدین. تاریخ الحکماء، لایپزیک، ۱۹۰۳ م.

۱۰. ابن الندیم، ابو الفرج. الفهرست، ترجمه رضا تجدد.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۱۶

۱۱. ابن بطوطه. سفرنامه، ترجمه محمد علی موحد، دو جلد، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۹ ه. ش.

۱۲. ابن بلخی. فارسنامه، به کوشش بهروزی، شیراز، ۱۳۴۳ ه. ش.

۱۳. ابن بی‌بی، ناصر الدین یحیی بن محمد. الاوامر العلائیه فی الامور العلائیه.

۱۴. ابن جوزی. جمال الدین ابو الفرج. کتاب المنتظم، بیروت.

۱۵. ابن حوقل، ابو القاسم. مسالک الممالک، ترجمه دکتر جعفر شفاء، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۴۵ ه. ش.

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۶. ابن خرداد به، عبد الله. المسالک و الممالک، لیدن، ۱۳۰۶ ه. ق.

۱۷. ابن خلدون، ولی الدین. مقدمه، ترجمه پروین گنابادی، تهران ۱۳۴۵ ه. ش.

۱۸. ابن خلکان، شمس الدین محمد. وفیات الاعیان، تهران ۱۲۸۴ ه. ش.

۱۹. ابن رسته، علی. الاعلاق نفیسه، ترجمه دکتر قراجانلو.

۲۰. ابن عبری، گریگوریوس. تاریخ مختصر الدول، بیروت، ۱۸۹۰ م.

۲۱. ابن عربشاه، شهاب الدین. عجائب المقدور، ترجمه محمد علی نجاتی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۲۰ ه. ش.

۲۲. ابن فضلان. سفرنامه، ترجمه ابو الفضل طباطبایی، تهران، ۱۳۲۷ ه. ش.

۲۳. ابن فندق، ابو الحسن. تاریخ بیهق، به تصحیح احمد بهمنیار، تهران، وزارت معارف، ۱۳۱۷ ه. ش.

۲۴. ابن قتیبه دینوری، ابو محمد. المعارف.

۲۵. ابن مسکویه، ابو علی. تجارب الامم، به اهتمام کائناتی.

۲۶. ابو الفداء، الملک الموید. تقویم البلدان، ترجمه عبد الحمید آیتی، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۲۱ ه. ش.

۲۷. استخری، ابو اسحق. مسالک الممالک، به اهتمام ایرج افشار، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۲۷ ه. ش.

۲۸. استرآبادی، میرزا مهدیخان. جهانگشای نادری، بمبئی، ۱۸۴۹ م. تهران، ۱۲۹۶ ه. ش.

۲۹. استرآبادی، میرزا مهدیخان. دره نادری، به تصحیح سید جعفر شهیدی، تهران،

دانشگاه تهران، ۱۳۴۱ ه. ش.

۳۰. اشپولر، برتولد. تاریخ ایران در نخستین قرون اسلامی، ترجمه جواد فلاطوری، ۱۳۴۰ ه. ش.

۳۱. اشفراری، معین الدین. روضات الجنات، تصحیح و حواشی محمد کاظم امام، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۳۸ ه. ش.

۳۲. اصفهانی، حمزه. تاریخ سنی الملوک الارض و الانبیاء، برلین، ۱۳۴۰ ه. ق.

۳۳. اقبال، عباس. تاریخ مفصل ایران، تهران، ۱۳۱۳ ه. ش.

۳۴. اورنست ارنست. سفرنامه، ترجمه علی اصغر سعیدی، تهران، زوار ۱۳۵۳ ه. ش.

۳۵. بارتولد، واسیلی ولادیمیروویچ. ترکستان‌نامه، ترجمه کریم کشاورز، دو جلد، تهران، ۱۳۵۳ ه. ش.

۳۶. بازن، پادری. نامه‌های طبیب نادر شاه، ترجمه علی اصغر حریری، به اهتمام حبیب یغمایی، تهران، انجمن آثار ملی، ۱۳۴۰ ه. ش.

۳۷. باستانی پاریزی، ابراهیم. یعقوب لیث، تهران، ابن سینا، ۱۳۴۴ ه. ش.

۳۸. بافقی، نجم الدین. جامع مفیدی، به کوشش ایرج افشار، تهران، ۱۳۴۱ ه. ش.

۳۹. بدلیسی، شرف الدین. شرفنامه، دو جلد، چاپ ولیامی شوف، ژرنوف، ۱۸۶۰- ۱۸۶۲ م.

۴۰. براون ادوارد. از سنائی تا سعدی، ترجمه غلامحسین صدری، تهران، ۱۳۵۱ ه. ش.

۴۱. بغدادی، ابو منصور. الفرق بین الفرق، مصر، ۱۹۴۸ م.

۴۲. بلاذری، احمد. فتوح البلدان، مصر، ۱۹۰۰ م.

۴۳. بلعمی، ابو علی محمد. ترجمه تاریخ طبری، به اهتمام ملک الشعراء بهار و پروین گنابادی، تهران، ۱۳۴۲ ه. ش.

۴۴. بناکتی، ابو سلیمان. تاریخ روضهٔ اولی الالباب فی تواریخ الاکابر و الانساب، به کوشش دکتر جعفر شعار، تهران، ۱۳۴۸ ه. ش.

۴۵. بنده، محمد رضی تبریزی. زینت التواریخ.

۴۶. بیرونی، ابو ریحان. آثار الباقیه، ترجمه اکبر دانا سرشت، انتشارات ابن سینا،

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۱۸

۱۳۵۲ ه. ش.

۴۷. بیضاوی، ناصر الدین. نظام التواریخ، به تصحیح و اهتمام بهمن کریمی، تهران، علمی.

۴۸. بیهقی، ابو الفضل. تاریخ بیهقی، به اهتمام دکتر غنی و دکتر فیاض، تهران ۱۳۲۴ ه. ش.

۴۹. پرویز، عباس. تاریخ دیالمه و غزنویان، تهران، وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۳۶ ه. ش.

۵۰. پلیو، پل. تاریخ سری مغولان، ترجمه شیرین بیانی، تهران، نیل، ۱۳۵۷ ه. ش.

۵۱. پولاک، ادوارد. سفرنامه، ترجمه کیکاوس جهانداری، تهران، خوارزمی، ۱۳۶۱ ه. ش.

۵۲. پیرنیا، حسن. ایران باستان، سه جلد، مطبعه مجلس، ۱۳۱۱ ه. ش.

۵۳. تاورنیه، ژان باتیست. سفرنامه، ترجمه ابو تراب نوری، ۱۳۳۶ ه. ش.

۵۴. تتوی، ملا احمد. تاریخ الفی.

۵۵. ترەزل. یادداشتها، ترجمه عباس اقبال، تهران، ۱۳۲۵ ه. ش.

۵۶. تقی‌زاده، سید حسن. از پرویز تا چنگیز، تهران، ۱۳۱۰ ه. ش.

۵۷. ثعالبی، ابو منصور. غرر اخبار ملوک فرس و سیرهم، چاپ پاریس.

۵۸.–، ابو منصور. یتیمه الدهر، مصر، ۱۲۷۷ ه. ش.

۵۹. جاحظ، عثمان. البیان و التبیین، به اهتمام حسن السدوئی، قاهره، ۱۹۴۷ م.

۶۰. جرجی زیدان. تاریخ تمدن اسلام، ترجمه علی جواهر کلام، تهران، ۱۳۲۵ ه. ش.

۶۱. جکسن، ابراهام. سفرنامه، ترجمه منوچهر امیری، تهران، خوارزمی، ۱۳۵۲ ه. ش.

۶۲. جنابادی، میرزا بک. روضهٔ الصفویه.

۶۳. جوزجانی، سراج الدین. طبقات ناصری، به تصحیح عبد الحی حبیبی، لاهور، دانشگاه پنجاب، ۱۹۵۳ م.

۶۴. جوینی، عطاملک. تاریخ جهانگشا، سه جلد، به تصحیح محمد قزوینی، تهران، کلاله خاور، ۱۳۳۷ ه. ش.

۶۵. جهانگیر میرزا. تاریخ نو، تهران، علمی، ۱۳۲۷ ه. ش.

۶۶. حاج خلیفه، مصطفی. کشف الظنون، بیروت.

۶۷. حافظابرو، شهاب الدین. ذیل جوامع التواریخ رشیدی، با مقدمه و حواشی دکتر خانبابا بیانی، تهران، انجمن اثار ملی ۱۳۵۱ ه. ش.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۱۹

۶۸. حاکم نیشابوری، ابو عبد الله. تاریخ نیشابور، به کوشش بهمن کریمی، تهران، ابن سینا، ۱۳۳۹ ه. ش.

۶۹. حزین، محمد. تذکره، اصفهان، ۱۳۴۴ ه. ش.

۷۰. حکمت، علی اصغر. اسلام از نظر دانشمندان غرب، تهران، ۱۳۲۰ ه. ش.

۷۱. حموی، یاقوت. معجم الادباء، لیدن، ۱۹۰۹– ۱۹۱۹ م.

۷۲. خاور، فضل اله. تاریخ ذو القرنین.

۷۳. خطیب بغدادی، احمد. تاریخ بغداد، مصر ۱۳۲۹ ه. ق.

۷۴. خواجه رشید الدین فضل الله همدانی. جامع التواریخ، دو جلد، به کوشش بهمن کریمی، تهران، اقبال، ۱۳۳۸ ه. ش.

۷۵. خوارزمی، ابو عبد الله. مفاتیح العلوم.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۷۶. خوافی، فصیح الدین. مجمل فصیحی، به اهتمام محمود فرخ، سه جلد، مشهد، ۱۳۴۱ ه. ش.

۷۷. خواندمیر، غیاث الدین. حبیب السیر، سه جلد، تهران، خیام، ۱۳۴۵ ه. ش.

۷۸.–. دستور الوزرا، به اهتمام سعید نفیسی، تهران ۱۳۱۷ ه. ش.

۷۹. خورموجی، جعفر. حقایق الاخبار ناصری، تهران، ۱۲۸۴ ه. ق.

۸۰. دایرهٔ المعارف فارسی، زیر نظر دکتر غلامحسین مصاحب، سه جلد، تهران، ۱۳۴۵ ه. ش.

۸۱. دبیر سیاقی، محمد. سلطان جلال الدین خوارزمشاه، تهران، ابن سینا، ۱۳۴۶ ه. ش.

۸۲. درویل، گاسپار. سفرنامه، جواد محی، تهران، گوتنبرگ، ۱۳۲۷ ه. ش.

۸۳. دمورگان، ژاک ژان ماری. سفرنامه، ترجمه جهانگیر قائم‌مقامی، تهران، طهوری، ۱۳۳۵ ه. ش.

۸۴. دنبلی، عبد الرزاق. مآثر سلطانیه، به اهتمام حسین صدری افشار، دو جلد، تهران، ابن سینا، ۱۳۵۱ ه. ش.

۸۵. دن گارسیا. سفرنامه، ترجمه غلامرضا سمیعی، تهران، نشر نو، ۱۳۶۲ ه. ش.

۸۶. دهخدا، علی اکبر. لغت‌نامه، چاپ دانشگاه تهران، چهارده جلد.

۸۷. دیاکونوف، میخائیل. ایران باستان، ترجمه روحی ارباب، تهران، ۱۳۴۶ ه. ش.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۲۰

۸۸. دیاکونوف، میخائیل. تاریخ ماد، ترجمه کریم کشاورز، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۵ ه. ش.

۸۹. دینوری، ابو حنیفه. اخبار الطوال، چاپ مصر، ۱۳۳۰ ه. ق.

۹۰. رابینو، هیاسین لوئی. سفرنامه مازندران، ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۲ ه. ش.

۹۱. رامبوری، غیاث الدین. غیاث اللغات، به اهتمام محمد دبیر سیاقی، تهران، ۱۳۳۷ ه. ش.

۹۲. راوندی، ابو بکر. راحت الصدور، به اهتمام محمد اقبال، تهران، علمی، ۱۳۳۲ ه. ش.

۹۳. رستم الحکما، محمد هاشم. رستم التواریخ، به اهتمام محمد مشیری، تهران، کتابهای جیبی، ۱۳۵۷ ه. ش.

۹۴. ر. گیرشمن. ایران از آغاز تا اسلام، ترجمه دکتر محمد معین.

۹۵. روملو، حسن بیک. احسن التواریخ، به تصحیح عبد الحسین نوائی، تهران، انتشارات بابک، ۱۳۵۷ ه. ش.

۹۶. زرکلی، خیر الدین. اعلام، قاهره، ۱۹۲۱ م.

۹۷. ژوبر، پیرآندامیلین. مسافرت در ارمنستان و ایران، ترجمه علیقلی اعتماد مقدم، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۴۷ ه. ش.

۹۸. سالنسون. سفرنامه، به اهتمام و ترجمه تقی تفضلی، تهران، ابن سینا، ۱۳۴۶ ه. ش.

۹۹. سایکس مولی ورس. تاریخ ایران، دو جلد، ترجمه فخر داعی.

۱۰۰. سبزواری، محمد طاهر. روضهٔ الطاهرین.

۱۰۱. سپهر، محمد تقی. ناسخ التواریخ، دوره کامل، تاریخ قاجار، تهران ۱۳۲۷ ه. ق.

۱۰۲. سرجان مالکم. تاریخ سرجان مالکم، ترجمه حیرت.

۱۰۳. سمرقندی، دولتشاه. تذکره، بمبئی، ۱۳۰۵ ه. ق.

۱۰۴. سمرقندی، عبد الرزاق. مطلع السعدین و مجمع البحرین، به اهتمام عبد الحسین نوایی، تهران، طهوری، ۱۳۵۲ ه. ش.

۱۰۵. سولینکوف، الکین. مسافرت به ایران، ترجمه محسن صبا، تهران، بنگاه ترجمه و نشر

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۲۱

کتاب، ۱۳۳۶ ه. ش.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۰۶. شاردن، ژان. سفرنامه، ترجمه حسین عریضی، اصفهان، ۱۳۳۰ ه. ش.

۱۰۷. شامی، شرف الدین. ظفرنامه شامی.

۱۰۸. شبانکاره‌ای، محمد. مجمع الانساب.

۱۰۹. شرلی، آنتونی. سفرنامه، ترجمه اوانس، تهران، منوچهری، ۱۳۵۷ ه. ش.

۱۱۰. شوشتری، قاضی نور الله. مجالس المؤمنین، تهران، اسلامیه، ۱۳۵۷ ه. ق.

۱۱۱. شهرستانی، عبد الکریم. ملل و نحل، به اهتمام جلال نائینی، تهران، ۱۳۳۵ ه. ش.

۱۱۲. شیخ ابدال، حسین. سلسله نسب صفویه، برلین، انتشارات ایرانشهر، ۱۳۴۳ ه. ق.

۱۱۳. صدیق الممالک، حاجی میرزا ابراهیم. منتخب التواریخ.

۱۱۴. صفا علیشاه، علیخان. صحیح بی‌دروغ.

۱۱۵. صنیع الدوله، محمد حسن. تاریخ منتظم ناصری، سه جلد، تهران ۱۲۲۹ ه. ق.

۱۱۶. طبری، ابو جعفر. تاریخ رسل الملوک، ترجمه ابو القاسم پاینده، شانزده جلد، تهران، شرکت انتشارات اساطیر، ۱۳۶۴ ه. ش.

۱۱۷. عتبی، ابو نصر. تاریخ یمینی، به اهتمام جعفر شعار، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب ۱۳۴۵ ه. ش.

۱۱۸. عروضی، احمد. چهار مقاله، به اهتمام دکتر محمد معین، تهران، ۱۳۳۳ ه. ش.

۱۱۹. عضد الدوله، احمد میرزا. تاریخ عضدی، به اهتمام عبد الحسین نوایی، تهران، بابک، ۱۳۳۵ ه. ش.

۱۲۰. عقیلی، سیف الدین. آثار الوزراء، تهران، ۱۳۳۷ ه. ش.

۱۲۱. عمر ابو نصر. ابو بکر صدیق، بیروت، ۱۳۵۳ ه. ق.

۱۲۲. غفاری، احمد. تاریخ نگارستان، تهران ۱۳۴۰ ه. ش.

۱۲۳. فردوسی، ابو القاسم. شاهنامه، به کوشش دبیر سیاقی، شش جلد، تهران، شرکت سهامی چاپ، ۱۳۴۴ ه. ش.

۱۲۴. فسائی، حسن. فارسنامه ناصری، تهران، چاپ سنگی، ۱۳۱۲- ۱۳۱۳ ه. ق.

۱۲۵. فلاندن، اوژن. سفرنامه، ترجمه حسین نور صادقی، تهران، شرقی، ۱۳۵۶ ه. ش.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۲۲

۱۲۶. فلسفی، نصر الله. زندگانی شاه عباس، پنج جلد، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۳ ه. ش.

۱۲۷. فوریه، ژوان. سه سال در دربار ایران، ترجمه عباس اقبال، تهران، علمی، ۱۳۲۶ ه. ش.

۱۲۸. فومنی، عبد الفتاح. تاریخ گیلان، به اهتمام منوچهر ستوده، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۲۹ ه. ش.

۱۲۹. قدامه، ابو الفرج. کتاب الخراج.

۱۳۰. قزوینی، یحیی. لبّ التواریخ، تهران، ۱۳۱۴ ه. ش.

۱۳۱. کاتب، احمد. تاریخ جدید یزد، به کوشش ایرج افشار، تهران، ابن سینا، ۱۳۴۵ ه. ش.

۱۳۲. کاتف، فدت. سفرنامه، ترجمه محمد صادق همایونفر، تهران، کتابخانه ملی، ۱۳۵۶ ه. ش.

۱۳۳.-. کتاب تاج، ترجمه نوبخت، تهران، ۱۳۲۶ ه. ش.

۱۳۴. ک- حتی، فیلیپ. تاریخ عرب، ترجمه ابو القاسم پاینده، دو جلد، تبریز.

۱۳۵. کرمانی، افضل الدین. بدایع الزمان فی وقایع کرمان، به کوشش مهدی بیاتی، دانشگاه تهران، ۱۳۱۶ ه. ش.

۱۳۶. کلانتر، محمد. روزنامه، به اهتمام عباس اقبال، تهران، مجله یادگار، ۱۳۳۵ ه. ش.

۱۳۷. کلاویخو. سفرنامه، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۴ ه. ش.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۳۸. گرجی، محمد یوسف. ذیل تاریخ عالم‌آرای عباسی، به تصحیح سهیل خوانساری، تهران، ۱۳۱۷ ه. ش.

۱۳۹. گردیزی، ابو سعید. زین الاخبار، به کوشش عبد الحی حبیبی، تهران، دنیای کتاب، ۱۳۶۳ ه. ش.

۱۴۰. گریمبرگ، کارل. تاریخ بزرگ جهان، دوازده جلد، جلد اول، ترجمه دکتر سید ضیاء الدین دهشیری، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۶۹ ه. ش.

۱۴۱.–. جلد دوم، ترجمه دکتر اسماعیل دولتشاهی، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۶۹ ه. ش.

۱۴۲.–. جلد سوم، ترجمه دکتر سید ضیاء الدین دهشیری، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۶۹ ه. ش.

۱۴۳.–. جلد چهارم، ترجمه غلامرضا سمیعی، تهران، انتشارات یزدان،

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۲۳

۱۳۷۰ ه. ش.

۱۴۴.–. جلد پنجم، ترجمه غلامعلی سپار، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۷۰ ه. ش.

۱۴۵.–. جلد ششم، ترجمه هوشنگ مهدوی، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۷۰ ه. ش.

۱۴۶.–. جلد هفتم، ترجمه هوشنگ امیر فکری، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۷۰ ه. ش.

۱۴۷.–. جلد هشتم، ترجمه غلامرضا سمیعی، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۷۰ ه. ش.

۱۴۸.–. جلد نهم، ترجمه سیروس ذکاء، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۷۰ ه. ش.

۱۴۹.–. جلد دهم، ترجمه قدرت الله مهتدی، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۷۱ ه. ش.

۱۵۰.–. جلد یازدهم، ترجمه حسینعلی هروی، انتشارات یزدان، ۱۳۷۰ ه. ش.

۱۵۱.–. جلد دوازدهم، ترجمه دکتر اسماعیل دولتشاهی، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۷۱ ه. ش.

۱۵۲. گلستانه، محمد امین. مجمل التواریخ، به اهتمام مدرس رضوی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۶ ه. ش.

۱۵۳. لاکهارت، لارنس. انقراض سلسله صفوی، ترجمه اسماعیل دولتشاهی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

۱۵۴. لاهیجی، علی. تاریخ خانی، به تصحیح منوچهر ستوده، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۳ ه. ش.

۱۵۵. مارکوپولو. سفرنامه، ترجمه حبیب الله صحیحی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۰ ه. ش.

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۲۴

۱۵۶. مجهول. تاریخ سیستان، به کوشش ملک الشعراء بهار، کتابفروشی زوار.

۱۵۷. مجهول. حدود العالم، به اهتمام منوچهر ستوده.

۱۵۸. مرعشی، ظهیر الدین. تاریخ طبرستان و رویان، به اهتمام محمد حسین تسبیحی، تهران، شرق، ۱۳۴۵ ه. ش.

۱۵۹. مستوفی، حمد الله. تاریخ گزیده، به کوشش عبد الحسین نوایی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۳۹ ه. ش.

۱۶۰.–. نزهت القلوب، به کوشش محمد دبیر سیاقی، تهران، طهوری، ۱۳۳۶ ه. ش.

۱۶۱. مسعودی، ابو الحسن. مروج الذهب، ترجمه ابو القاسم پاینده، دو جلد، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ ه. ش.

۱۶۲. معیر الممالک، دوستعلیخان. رجال عصر ناصری، تهران، نشر تاریخ ایران، ۱۳۶۱ ه. ش.

۱۶۳. معین الدین، معلم یزدی. مواهب الهیه.

۱۶۴. معین، محمد. فرهنگ فارسی، شش جلد، تهران، امیرکبیر، ۱۳۴۲– ۱۳۵۲ ه. ش.

۱۶۵. مقدسی، ابو عبد الله. احسن التقاسیم فی معرفت الاقالیم، ترجمه علینقی منزوی، تهران، شرکت مؤلفان و مترجمان ایران، ۱۳۶۱ ه. ش.

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

۱۶۶. منتجب الدین بدیع. عتبه الکتبه، به اهتمام عباس اقبال، تهران، ۱۳۲۹ ه. ش.

۱۶۷. منشی، ناصر الدین. سمط العلی للحضرة العلیا، به تصحیح عباس اقبال، تهران، ۱۳۲۵ ه. ش.

۱۶۸. میرخواند، محمد. روضة الصفا، ده جلد، تهران، مرکزی، پیروز، خیام، ۱۳۳۹ ه. ش.

۱۶۹. مینورسکی، ولادیمیر فدرویچ. سازمان اداری صفوی، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تهران، ۱۳۲۴ ه. ش.

۱۷۰. نامی، محمد صادق. تاریخ گیتی گشا، با مقدمه سعید نفیسی، تهران، اقبال، ۱۳۷۱ ه. ش.

۱۷۱. نخجوانی، هندوشاه. تجارب السلف، به تصحیح عباس اقبال، تهران، طهوری،

تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص: ۶۲۵

۱۳۵۷ ه. ش.

۱۷۲. نرشخی، ابو بکر. تاریخ بخارا، به اهتمام مدرس رضوی، تهران، ۱۳۱۷ ه. ش.

۱۷۳. نسوی، محمد. سیرت جلال الدین، به اهتمام مجتبی مینوی.

۱۷۴. نظام الملک، ابو علی حسن. سیاست‌نامه، به اهتمام عبد الرحیم خلخالی، تهران، ۱۳۱۰ ه. ش.

۱۷۵. ن. فرای، ریچارد. بخارا، ترجمه محمود محمودی، تهران، ۱۳۳۴ ه. ش.

۱۷۶. نفیسی، سعید. تاریخ خاندان طاهری، تهران، اقبال، ۱۳۲۵ ه. ش.

۱۷۷. نیشابوری، ظهیر الدین. سلجوقنامه، تهران، ۱۳۳۱ ه. ش.

۱۷۸. واندنبرک، لوئی. ایران باستان، ترجمه دکتر عیسی بهنام، تهران، ۱۳۴۵ ه. ش.

۱۷۹. و. پیگولوسکایا. تاریخ ایران باستان، از دوران باستان تا پایان سده هیجدهم، ترجمه کریم کشاورز، دو جلد، تهران، ۱۳۴۶ ه. ش.

۱۸۰. وصاف الحضره، شهاب الدین. تاریخ وصاف، بمبئی، ۱۲۶۹ ه. ق.

۱۸۱. ویل دورانت. روسو و انقلاب، ترجمه ضیاء الدین علائی طباطبایی.

۱۸۲.–. عصر ناپلئون، ترجمه اسماعیل دولتشاهی.

۱۸۳.–. لوئی چهاردهم، ترجمه پرویز مرزبان، ابو طالب صارمی، عبد الحسین شرفیان.

۱۸۴. هدایت، رضا قلی خان. روضة الصفای ناصری، قم، حکمت ۱۳۳۹ ه. ش.

۱۸۵. هرتسلفلد، ارنست امیل. تاریخ باستانی ایران، ترجمه علی اصغر حکمت، تهران، انجمن آثار ملی، ۱۳۵۲ ه. ش.

۱۸۶. هرن، پاول. تاریخ مختصر ایران، ترجمه دکتر شفق، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۳۹ ه. ش.

۱۸۷. هرودوت. تاریخ، ترجمه وحید مازندرانی، تهران، ۱۳۲۲ ه. ش.

۱۸۸. یعقوبی، احمد. تاریخ یعقوبی دو جلد، ترجمه محمد ابراهیم آیتی.

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

tarikhema.org
PDF.tarikhema.org

PDF.tarikhema.org

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه اصفهان

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

tarikhema.org

PDF.tarikhema.org